

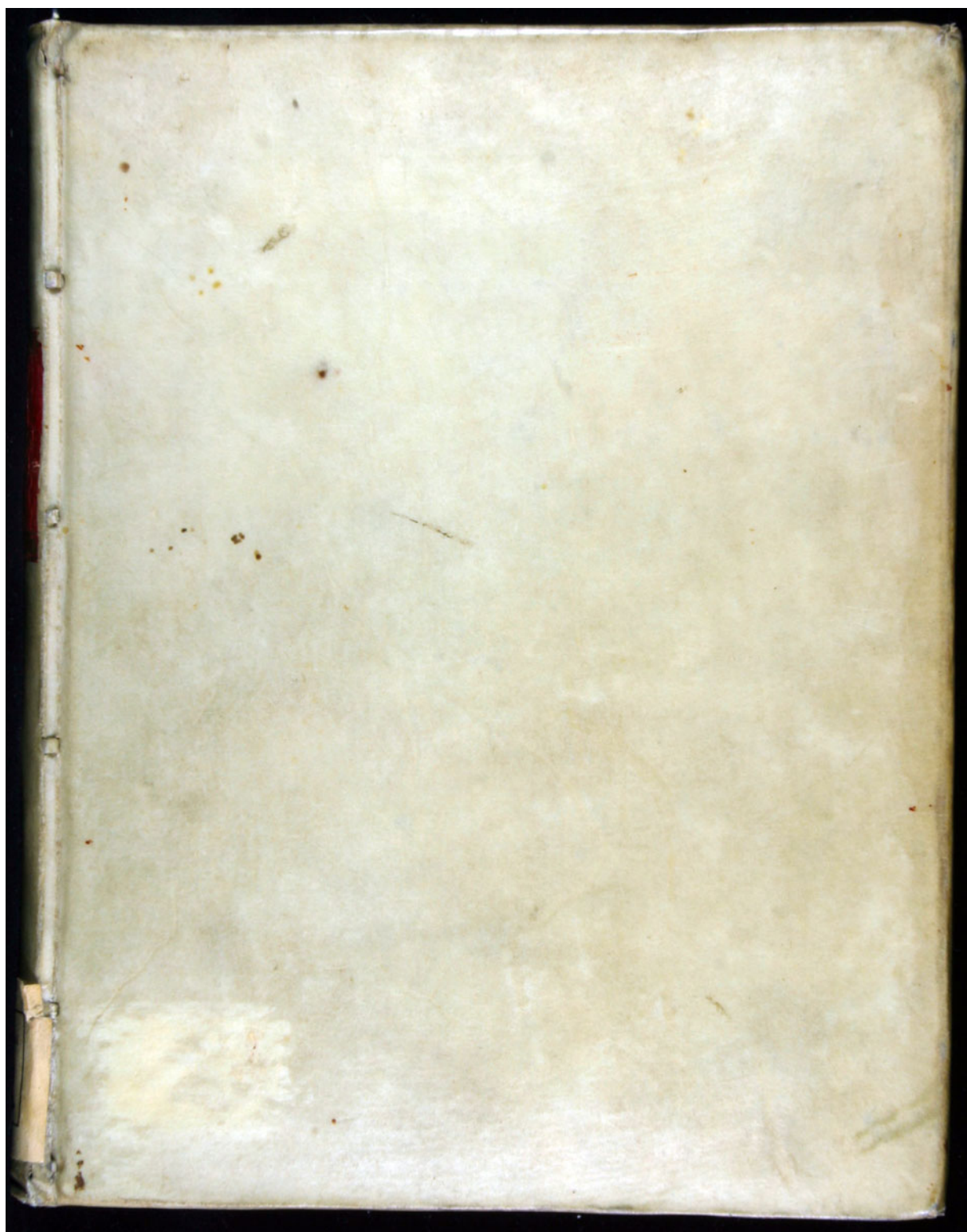
- Digitalisierte Fassung im Format PDF -

De Nederlandtse Herbarius of Kruydt-boeck

Petrus Nylandt

Die Digitalisierung dieses Werkes erfolgte im Rahmen des Projektes BioLib (www.BioLib.de).

Die Bilddateien wurden im Rahmen des Projektes Virtuelle Fachbibliothek Biologie (ViFaBio) durch die [Universitätsbibliothek Johann Christian Senckenberg \(Frankfurt am Main\)](#) in das Format PDF überführt, archiviert und zugänglich gemacht.

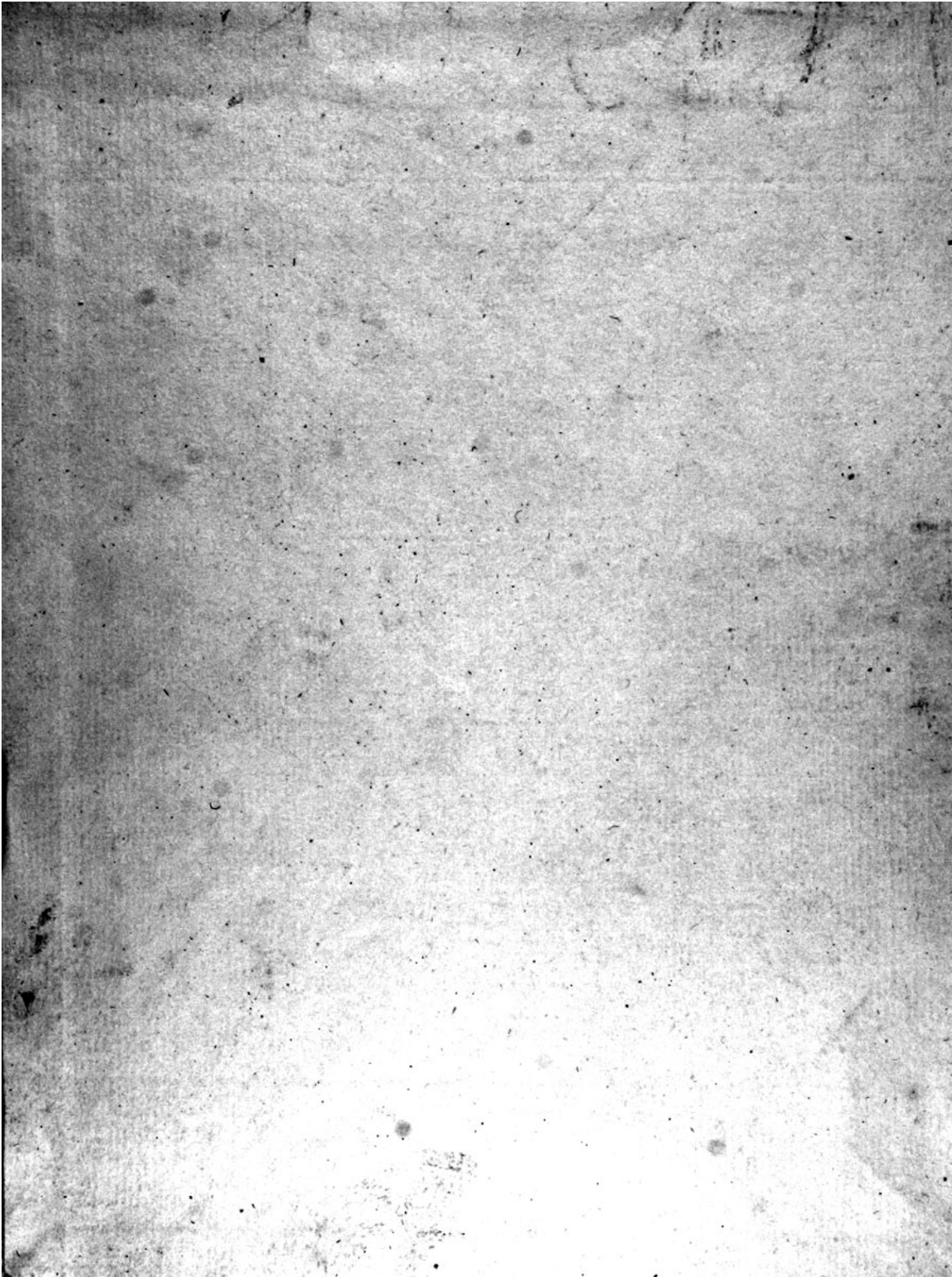

J. H. KRELAGE.

Præf. n. 7586 *c. p. 214*

Opera varia ante Linnaeum *p. 509.*

~~U.S. VI 5-78.~~

335F21

De Nederlantsche Herbarius of Kruidt-boeck,

BESCHRYVENDE

De Geslachten/ Gedaente/ Plaetse/ Tijd/ Oeffeningh/ Aert/ Krach-
ten/ en Medicinael gebruyck van alderhande Boomen/ Heestersen/
Boom-gewassen/Kruiden en Planten/die in de Nederlanden in 't
wilde gebonden / ende in de Hoven onderhouden worden.

ALS MEDE

De Uytlandtsen of vreemde Droogens, die gemeenlijk in de Apothe-
kers Winckels gebruyckt worden.

U Y T

Verscheyde Kruidt-beschrijvers tot nut van alle Natuur-kundens/ Genees-
meesters/ Apothekers/ Chirurgijns/ en Liefhebbers van Kruiden en Plan-
ten by een vergadert / en beschreeben

Door P E T R U S N Y L A N D T, *M. Doctor.*

Amsterdam, by de Wed. van Michiel de Groot, op de Nieuwen-dijck/ tusschen de
twee Haerlemmer-sluyfen / 1682. Met Privilegie voor 15 Jaren.

isn = 152 017 - 01

Extract uyt de Privilegie.

DE Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, hebben by Brieven van Oetroy, gedateert den 21 April 1670. aen MARCUS DOORNICK, Boeckverkooper tot Amsterdam, verleent, om alleen te mogen doen Drucken en Verkoopen, voor den tijt van 15 achter een volgende Jaren, een Boeck genaemt *Den Nederlandsin Herbarius of Kruidtboeck*, beschreven door P. NYLANDT, *der Medicijnen Doctor*, met verbodt van het selve by yemandt anders in geenderhande Talen te mogen Na-drucken of Verkoopen, in 't geheel of ten deele, in groot of kleyn Formaet, op alsulcke poenen en Amenden als in 't zelve Oetroy breeder is begrepen.

Was onderteekent

JOHAN de WITT.

Ter Ordonnantie van de Staten,

HERB. van BEAUMONT.

OPDRACHT

Aen den

Seer Geleerden, Achtbaren, en Ervaren
Heer, Mijn Heer

GULIELMUS PISO,

M. Doctör, en voornamen Practisjn der Stadt

A M S T E R D A M.

M Y N H E E R,

E voort-teelende natuur schijnt nergens in meerder uyt gespat te hebben, als in 't voortbrengen van soo meenigerhanden, en by na ontallicke soorten van Gewassen en Kruyden; welckers krachten te ondersoecken de dringende nootfakelijckheyt, en de ongestadigheyt des Menschen gesontheyt de eerste en voornaemste oorfake geweest is. Hoe seer wy aen veel geleerdeMannen, de welcke in 't beschrijven der Kruyden en Planten nochte moeyten, nochte onkosten, nochte tijt gespaert hebben, verplicht zijn, kan lichtelijck uyt haer nagelaten Schriften geoordeelt worden. Wiens voetstappen navolgende ik dit Kruyt-boek uyt verscheyde geleerde Kruytbeschrijvers in 't korte by een versamelt hebbe, op dat als met een oogslag, wat voor Kruyden en Planten sich in ons Nederlandt, soo wel in 't wilde, als in de Hoven tot vermaeck, voedtsel, en herstellinge van de gekrenckte gesontheyt des menschelijcken Lichaems vertoonen, gesien werden. Het sal misschien van sommige voor onnoodig geacht worden, 't geene van andere voor desen in 't licht gebracht, wederom op te diffchen, maer dese gelieven te dencken dat mijn ooghwit alleen

O P D R A C H T.

is, den genen die door veel besigheden om de wijtloopige Schriften van andere vermaerde Kruydt-beschrijvers te doorlesen, belet worden, behulpigh te zijn. Ick bekenne dat my door dese voorbereyde dingen seer veel arbeydts en moeyten benomen is, andersins hadde dese materie ofte des selfs ordentelijcke stellinge een meerder verstandt en grooter naerstigheyt vereyscht.

Dese geringe Eerstelingen mijnes arbeydts koom ick U E. opdragen en toe-eygenen: Eensdeels, om dat U E. met een besondere kennisse en nauwkeurigh oordeel van 't geene aen U E. opgedragen wordt, begaeft zijt: Anderdeels, om dat by U E. een langhduurende ervarentheyt van 't gebruyck der geneesmiddelen, die tot des Menschens gesontheit dienstigh zijn, gehuysvest is. Ontfanght dan dese geringe erkennisse met soodanige gunstige genegentheyt als het aen U E. opgeoffert wort: 't sal my loons genoegh zijn, dat dese bladeren met een gunstigh opslagh der oogen van U E. doorsien mogen worden, waer door ick my verbonden sal houden altoos te blijven

Die ick ben

U E.

Dienstvaerdige Vriendt

P. NYLANDT.

VOOR-

V O O R - R E D E N

Over den

NEDERLANTSSEN HERBARIUS

Of

K R U Y D T - B O E C K ,

Aen de

Kruydt-onderfoeckende Leser.

DE dringende nootsakelijckheydt, een Meestresse van 't gebruyck aller dingen, heeft niet sonder reden de redelijcke Schep selen, met veelderhande qualen en gebreecken beladen zynde, hulpe doen soecken aen die dingen, de welcke tot haer gesontheydt voordce- ligh konde zyn: Onder deze zyn de Kruyden en Gewassen by onse Voor-Onders meest in 't gebruyck geweest; soo dat de rechte kennisse daer van niet alleen by een Genees-meester, maer oock by een Apotheker ofte Artzeny-bereyder, en Chirurgijn ofte Heel-meester nootsakelijck vereyscht wort: Want inaiense van dese kennisse ontbloomt zyn, wat heeft men anders als merckelijcke scha- den en groove mislagen te verwachten? Voorwaer het is een teecken ofte van groote licht- vaerdigheyt, des Menschens edele gesontheydt en leven door onkunde der Genees-mid- delen aldus in de waegh-schael te stellen: ofte van groote omvetenheyt en dwaesheyt dese kennisse alleen aen de Kruydt-soeckers, die dickwils omtrent dese sake onervarenders als sy zelfs zyn, te betrouwen. Ende nademael men het gebruyck der vreemde Kruyden en Droogen, soo veel als 't mogelijck is, behoorde te vermijden, ende in der selver plaetse onse eygen Inlandtse Kruyden, die gemackelijcker en met meerder sekerheyt in haer volle kracht te bekomen zyn, niet vervalscht worden, en nader met den aert onser Inwoonde- ren over een komen, tot bevorderingh, bewaringh en herstellingh der gesontheyt aen te wenden: waerom ick oock alle de Boomen, Heesteren, Kruyden en Gewassen, soo wel die in de Nederlanden in 't wilde, als die in de Hoven der Kruydt-beminnaers op wassen, en naerstelijck onderhouden worden, nyt verscheyde vermaerde naerstige en ge- leerde Kruydt-beschrijvers by een versamelt, op dat als in een kort begriyp blycken mochte, dat ons hier te Lande geene ofte weynige Genees-middelen tot bewaringh ende herstellingh van onse gesontheyt en ontbreken: soo dat het onnoodigh is, andere vreemde Kruyden en

Aen de Kruidt-onderzoekende Leser.

Gewassen in ver gelegen, en seer van onsen Climaet verscheyden Landen met groote curieusheyt, en noch meerder onkosten op te soecken ofte over te brengen. Nochtans heb ick tot meerder genoegens des Kruidt-onderzoekende Lesers de vreemde Droogen, die gemeenlyck in de Apothekers winckels gebruyckt, en by de Drogisten te bekomen zijn, hier by gevoeght. Onse eygen Inlandse Kruiden hebbe ick na de verscheydentheyt der gronden, daerse gemeenlyck gevonden worden, by een gestelt, en de tamme Hof-kruiden onder haer besondere soorten verdeelt, op dat de Kruidt-soeckers als uyt een Voorschrift of Register dies te gemakelycker sien en bemercken souden, wat voor Kruiden, Planten en Gewassen sy op soodanige plaetsen, alsse betreden, te verwachten hebben. In het beschryven der Boomen, Kruiden en Planten in 't besonder, hebbe ick de order en voorschrift van andere naeuw-keurige, naerfste, en vermaerde Kruidt-beschryvers na gevolght: Ten eersten verhalende de Nederduytsche en de Latynsche naem, waer mede de Boomen, Heesteren, Kruiden en Planten gemeenlyck en meest bekend zijn: Ten tweeden stellende alle de Geslachten of mede-soorten van yder Gewas in 't besonder die hier te Lande in 't wilde gevonden ofte in de Hoven onderhouden worden: Ten derden beschryvende de gedaente ofte kentekenen om de selve te leeren kennen, ende van anderen te onderscheyden: Ten vierden aenwysende de plaetse, alwaerse hier te Lande meest te vinden zyn: Ten vyfden te kennen gevende den tyd, wanneer se in haer volkomen en beste fleur of wasdom staen: Ten sessten leerende de oeffeninge ofte de maniere om de tamme Boomen, Heesteren, ende Kruiden, yder na sijnen aert, aen te teelen, ende te onderhouden: Ten sevende verhalende de aert, krachten en werckinge der selven; Ende ten laetsten versamelende uytgelesen Geneesmiddelen tegen veelderhande gebreken des menschelijcken Lichaems dienstigh, en van ervaren Genees-meesters en Kruidt-beschryvers versocht en krachtigh bevonden. Dit alles hebbe ick, om de Kruidt-onderzoekende Lesers met geen onnodige beuselingen ofte onnutte twistreden lastigh te vallen, als mede de swacke Memorie te ondersteunen, in 't korte op het Pampier ontworpen. Versamelt dan hier uyt, waerde Leser, 't geene u dienstigh is; behaeght het u niet alles, misschien sal het u alles niet mishagen: want myn voornemen is niet u schadelijck, maer veel eer voordeeligh te zyn. Ondertusschen vaert wel.

In Historiam Plantarum indigenarum, à
CL. V. PETRO NYLANDT, M. D.
adornatam.

BElga, quid ignotas frutices fœlicis Eöi,
Germina quid siccæ fuspis Arabiæ?
Dives opis Natura suæ, nec muneris illic
Largior, effatos non tulit inde sinus.
Aspice, quid Patriis passim nascatur in oris,
Quidque suo fœlix munere terra ferat
Hæc quoque planities, & aquis obnoxia rura
Non nihil, indigenas quo tueantur, habent.
Hæc tua sedulitas, hæc est tua, Docte NYLANDI,
Naturæ Batavos quæ vetat esse rudes.
Vindice te, longum neglecta, Batavia mater
Agnoscit doteis ipsa, legitque suas.

J. V. BROECKHUYSEN.

*Namen der Kruydt-beschrijvers ende Genees-mee-
sters in dese Nederlantfen Herbarius of Kruyt-boeck aengetekent.*

A Etius
Amatus Lusitanus.
Andræas Cæsalpinus.
Avicenna.
Baptista Sardus.
Carolus Clusius.
Casparus Bauhinus.
Castorus Durantus.
Christophorus Acosta.
Dioscorides.
Dominicus Chabræus.
Felix Platerus.
Franciscus Ravelingius.
Galenus.
Garcias ab Horto.
Gualtherus Charleton.
Joachimus Cammerarius.
Johannes Schroderus.
Johannes Stockerus.
Johannes Fragofus.
Leonardus Fuchsius.

Matthias Lobel.
Mesue.
Mizaldus.
Nicolaus Monardus.
Otto Brunfelsus.
Paulus Ægineta.
Petrus Forestus.
Petrus Bayrus.
Petrus Crescentius.
Petrus Andræas Matthiolus.
Petrus Potterus.
Platearius.
Plinius.
Rembertus Dodonæus.
Renodæus.
Ruellius.
Scribonius.
Serapio.
S. Sethus.
Theophrastus.
Valerius Cordus.

I N H O U D T

D E S

Nederlantsen Herbarius ofte Kruyt-boecks.

- I. **D**eel, Beschryvende de Geslachten, Gedaente, Plaetse, Tydt, Oeffeningh, Aert, Krachten, en Medicinael gebruyck van alderhande Boomen, Heesteren, en Boomachtige Gewassen, soo wel die in de Nederlanden in 't wilde aengroeyen, als die in de Hoven onderhouden worden.
- II. Deel, Beschryvende alderhande Graen, Mis-gewassen van Koorn, Hauwvruchten, Kruyden, en Planten, die in de Nederlanden op de Ackers, in drooge Beemden, en langhs de Wegen voortspruyten.
- III. Deel, Beschryvende alderhande Kruyden ende Planten, die in de Boschen, onder de Heggen, op schaduwachtige Plaetsen, en vette Gronden in de Nederlanden voort komen.
- IV. Deel, Beschryvende alderhande Kruyden ende Planten, die in de Nederlanden op magere, Steen- en Sandtachtige opene Plaetsen groeyen.
- V. Deel, Beschryvende alderhande Kruyden, die in de Nederlanden in de Revieren, Poelen, Zee, vochtige Beemden, ofte grasachtige Plaetsen, en aen der selver kanten opwassen.
- VI. Deel, Beschryvende alderhande Distelen, en Doornachtige Planten, soo wel die in de Nederlanden in 't wilde opwassen, als die in de Hoven onderhouden worden.
- VII. Deel, Beschryvende alderhande Medicinale en rare Hof-kruyden en Planten, die in de Nederlanden meest in de Hoven onderhouden worden.
- VIII. Deel, Beschryvende alderhande wel-riekende Kruyden, die in de Hoven van Nederlandt onderhouden worden.
- IX. Deel, Beschryvende alderhande Bol- en Bloem-kruyden, die in de Hoven van Nederlandt onderhouden worden.
- X. Deel, Beschryvende alderhande Kruyden met krans-wijse Bloemen, die in de Hoven van Nederlandt groeyen en onderhouden worden.
- XI. Deel, Beschryvende alderhande Moes-kruyden en eetbare Wortelen, die in de Hoven van Nederlandt geoeffent en onderhouden worden.
- XII. Deel, Beschryvende veelderhande uylandtse Boomen, Heesteren, Kruyden, en Planten, de welke hier te Lande, nytgenomen eenige weynige, nergens gesien noch onderhouden worden; Ende wiens deelen, als Hout, Schorffe, Wortelen, Bladeren, Zaet, ofte Vruchten, misgaders der selver Sappen en Gommen, gemeenlyck in de Apothekers Winckels gebruyckt, en vreemde Droogen genaemt worden.

H E T

HET EERSTE DEEL

Des

Nederlandtſen Kruydt - Boecks,

BESCHRYVENDE

De Geslachten/Gedaente/Plaetſe/Tijdt/Oeffeninge/Aert/Brach-
ten/ ende Medicinael gebruyck van alderhande Boomen/ Heesteren/
ende boomachtige Gewaſſen / ſoo wel die in de Nederlanden in 't
wilde aen-groepen / als die in de Hoben onderhouden worden.

Eycken-boom, in 't Latijn *Quercus*.

Gedaente.

De Eeckeldragende Boom /
by ons Eycken-boom ge-
naemt / is in dese en andere
Landen genoeghsaem be-
kent ; hy waſt op tot een
hooge Boom/ doch is lang-
ſaem in 't opſchieten / met
ſeer veel dicke en groote tacken ſich verre en
wijd uytſpreyende. De Eycken-boom
noch jongh zijnde / heeft gladde en effene
ſchorſten / maer out en groot gewoorden
zijnde / is de ſchorſſe routw / geboſten / ende
op veel plaetſen geklooft. Het hout is van
binnen hardt en vaſt / maer het buytenſte
gedeelte / naeft aen de ſchorſſe geplactſt /
't welck ſich witter vertoont / is ſachter / en
de bederbinge eerder onderwoypen. De
bladeren zijn glat / vzeedt / langhwerpigh/
rondſom de kantcu geſchaert en diep ghe-
kerft / en aen de bovenſte zijde groender /
als aen de onderſte. De vzychten / by ons
Eeckelen genaemt / zijn langhwerpigh / be-
ſtaende uyt een kerne in twee deelen onder-
ſcheyden / met een hardtachtige ſchellen be-
deckt / ende in routwe ſchaelkens of dop-
kens begrepen. Daer-en-boven zijn op de
bladeren de Eycken-Appelkens te vinden /
de welke van verwe bleek-groen / van

wesen voog en waterachtigh / en van ge-
daente den Galnooten niet ongelijck zijn /
en in wiens midden ſomtijds eenigh ghe-
woymte gebonden wordt. De wortelen ver-
ſpreyden ſich ſeer diep en wijd in de Aerde /
waerom oock dese Boom lange jaren / en
naer ſommigen haer meeningh / wel drie
hondert jaren ſtaen blijft.

Plaetſe. De Eycken-boom waſt op in
alderhande gront / nochtans tiert hy beſt
op goet en vet Landt. Men vint van de
ſelve geheele Boſſchen / en werden veel tot
Lanen geplant.

Tijdt. De Eycken verkrijght nieuwe
bladeren in 't laetſte van April , waer van
wederom ſommige in 't laetſte van den
Herft afvallen / andere den geheelen Win-
ter doz en vael aen de Boomi ober blijven
hangen / tot dat ſy vooz de nieuw-aen-
groepende bladeren afgestoten werden. De
Eeckelen werden in de Herft rijp / als wan-
neer ſy van ſelfs afvallen.

Oeffeningh. De Eycken-boom werdt in
de Nederlanden van Eeckelen ofte Aeckers ,
die in Deuren een halve voet diep in de
Maent Maert gheplant zijn / vermenigh-
vuldicht : Dese 3 / 4 / ofte 5 Jaren op ge-
ſchooten / beſnoeyt / en de Zaet-wortel on-
der afgeſneden zijnde / verplant men de
ſelve

selve 18 ofte 20 boet van malkander: Dese berplantingh geschiedt gevoeghlyck in January ofte February.

Aert en krachten. De bladeren / schozfen / de dopkens van de Aeckers ende de Aeckers selfs / zijn met eenige verkoelinge en seer stercke t'samen-treckinge / verbzoo-gende tot in de derde graet. De Eycken-Appelkens ofte Ballekens zijn de Galnooten van krachten eenigsius gelijck. Dodon.

Medicinael gebruyck. Voor onmatige Maent-tonden der Vrouwen, Bloet-spouwen, Bloedt-pissen, en alle Bloedt-ganck. Neemt Eycken-bladeren twee handen vol / dopkens van de Aeckers, schellen van de Aeckers, van elcks een loot: koocht dit in Water en Gode Wijn van elcks een pint / tot dat een vierde part verkoocht is / en geeft hier tweemaal daegs van te drincken. Hier toe is mede seer krachtigh het water van de terre Eycken-bladeren gedistillert / t welck van sommige mede gepresen wordt om het Graveel en den Steen af te setten. Oock gebruyckent hedendaeghs / seyt Lobel, de Medicijns van Italien ende Piemont, om de Lever te verkoelen ende te verstercken. Dodonæus, Lobel.

Voor Tant-pijn, bedorven Tant-vleesch en vuyle Zeeren: Neemt de versche en jonge bladeren van den Eycken-boom, soo veel van nooden is / koocht die op in Wijn. Dit afziedsel werdt tegen de Tant-pijn in de mont gehouden / en vooz de andere gebreken worden de selve daer mede gewas-schen. Ravelingius.

Om versche Wonden te heelen en t bloeden te stelpen: Neemt de versche bladeren van den Eycken, stoot die kleyn / daer na wascht de wonden met water daer Eycken-bladeren in gesoden zijn / t welck verhin-dert alle ontfekinghe / sijnbert en heelt de wonden seer wel. Hier van verhaelt Galenus een merckwaerdigh exempel: Het is my indachtigh / seyt hy / als dat ick eens een wonde die met een bijl gemaecht was / genesen hebbe / en naer dien geen ander genees-middel vooz handen was / als al-

leen de bladeren van een Eycken-boom, hebbe ick de selve / kleyn gestoten zijnde / op de wonde en de naby-gelegene deelen gebonden. Galenus.

Voor verouderde en verzeerde Schorf-heyte: Neemt het water / dat op de holle strupcken van oude Eycken-Boomen dooz den regen vergadert is / ende bet de schoz-fde plaetse hier mede. Fuchsius, Matthiolus.

Boecken-boom, in 't Latijn *Fagus*.

Gedaente.

De Boecken-boom schiet met een dicke stam hoog op / en verbzept sich met veel zijde-tacken in 't ronde wijt uyt. De bladeren zijn dun / effen en breechtachtigh. De bloemen zijn kleyne geelachtige katteliens. De vruchten die in rugge schellen ofte snoe-steren beslooten zijn / zijn drie-kantige Noot-kens / die met een gladde schelle bedeckt / en gemeenlijck Boeck-pitten genaemt werden. De schozffe van dese Boom is glat / en het hout wit en hardt. De wortelen spre-den sich wel wijdt uyt / maer sincken niet diep in de Aerde.

Plaette. De Boecken-boom waft gaerne in sandtachtige / doch bochtachtige Aerde / en werdt alhier in Lanen ofte geplante Bos-schen gebonden.

Tijdt. De bladeren en bloemen verschee-len weynigh in haer geboozte / want de selve te gelijck in 't eynde van April ofte in de May voozt spruyten / maer de Nootkens ofte Boeck-pitten worden in de Hertst rijp.

Oeffeningh. Dese Boomen worden aen-geteelt van Boeck-pitten in een grep in goede Aerde gezaept zijnde / dan besnoept tot Stal-boomen / en 5 ofte 6 Jaren opge-wassen zijnde / berplantmense in January, 20 ofte 25 boeten van een.

Aert en krachten. De bladeren van de Boecken-boom zijn verkoelende en eenigh-sins t'samen-treckende van aert. De Boek-pitten zijn warm en bocht van aert / met een kleyne t'samen-treckinge vermengt. Dodonæus.

Me-

Medicinael gebruyck. Voor heete Geswellen en Puyften: **N**eeint de versche bladeren van den Boecken-boom, stootse en leghtse op. Dodonæus.

Voor pijn in de Nieren en 't Graveel: **N**eeint de affsche van Boeck-pitten een biereendeels loots / en geeft dit met eenigh nat te dzyinken. Ravelingius.

Voor schorfheyt, gebruyckt het water dat in de holle Boecken-boomen gebonden wort / gelijck wy booren van den Eycken-boom geseyt hebben. Ravelingius.

Esschen-boom, in 't Latijn Fraxinus.

Gedaente.

De Esschen-boom wert door ouderdom een seer hoog en dicke Boom / door zijn zijde-tacken in 't breede wijdt uytgespreydt zijnde / van welke de teerste door eenige knoopen ofte ledelens onderscheyden / en van binnen hol / en met wit woos mergh gevult zijn. Het hout van de stam is witachtigh / hart en de vervottinge wederstaende. De schozse die de stam ende de tacken bekleedt / is glat en effen. De bladeren zijn groot / langhen rontsom wat gekerft / en uytgespreydt door veel bladeren aen een ribbeken tegen malkander over / behalven het uiterste bladt / wassende. Het zaet groept in lange hauwken / de tonge van sommige Vogelen uytbeeldende / de welke aen de teerste rancken / neffens de bladeren in een tros nederwaerts hangende uytspuyten. De wortelen verspreyden sich wijdt en diep in de Aerde.

Plaetse. De Esschen-boom wast tierigh en weeldzigh op bochtige plaetsen / en is in de Nederlanden overvloedigh genoegh te vinden.

Tijdt. De bladeren en de hauwen / waer in het zaet besloten leyt / komen in de Nederlanden in de Maent April te voorschijn / ende het zaet wort in de Herfst volkomen rijp.

Oeffeningh. Dese Boom wort van het

zaet aengeteelt / en tot de dicke van twee ofte drie duymen opgewassen zijnde / werdt in February ofte Maert 15 boeren van den anderen verplant / alwaer men die best ordineren sal: Nochtans moet men naerstigh in acht nemen / dat men de opgaende toppen niet af en snijde.

Aert en krachten. De bladeren / schozse en 't hout van den Esschen-boom zijn sterckelijck dzoogh-maekende van aert / met een middelmatige warmte bergeselschapt. 't Zaet is warm en dzoogh in de tweede graet. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Vergift, en Beeten der Slangen: **N**eeint het sap van Esschen-bladeren twee loot / menght dit met een roemer Wijn / en gebruyckt het; soek kan men de bladeren nuttelijck op de Beete van Dieren en Slangen op leggen. Het voorgaende kan oock met profijt gebruyckt worden / om het water / 't welck sich tusschen Del en Vleesch onthout / af te setten. Dioscorides, P. Aegineta.

Voor overtollig Braecken: **N**eeint de bladeren en schozsen van den Esschen-boom, soo veel genoegh is / koockt dit in Wijn en Water / en leght het op de Maegh. Dodonæus.

Voor pijn in de Zijde en Lever, uyt koude oorfaecken ontsaen, en om het Water af te setten: **N**eeint het zaet van desen Boom een loot / koockt dit gekneust zijnde in Wijn / daer na door gesijgt / geeft den Wijn te dzyinken. Brunfellus, Matthiolus.

Voor verstoppinge en verhardinge van de Milt: **N**eeint de schozse van Esschen-boom een half pont / doet die in een neutwe pot / giet daer op twee mingelen Wijn / koockt dit te samen tot dat een pint Wijn overblijft / de welke in negen deelen afgescheyden / suldigh daer van alle dagen een deel in nemen. J. Stocker.

Voor Doofheyt: **N**eeint het sap dat onder het hauden uyt het Esschen-hout druypt / vermengt dit met sap van Wijnruyt / en doet dit met Boom-wol in de Ooren. Matthiolus.

Het eerste Deel

4

Voorverse Wonden: Neemt de wortel van den Esschen-boom, koocht die in Water ofte Wijn / en wascht de wonde hier mede. Ravelingius.

Voor Milt-sucht, Graveel ende Pocken: Neemt de schabelingen van het Esschen-hout 4 loot / weecht ende koocht dit in Water ofte Wijn tot een pint / ende geeft hier van tweemaal des daegs een roemertje vol te drincken. Lobel.

*Haver-esschen, Qualster-boom,
Lyster-besien, in 't Latijn Ornus,
Sorbus Aucuparia.*

Gedaente.

De Qualsterboom wert van veel krupt-beschrijvers / onder de soorte van Esschen-boom aengenomen / maer hy en schiet soo hoogh niet op als de voorgeaende / de bladeren spruyten wel op de selfde maniere upt / doch sy zijn sachter en wat dieper rondtom de kanten geschaert. De bloemen / die wit zijn / vertoonen sich kruys- ofte kroonswijjs te samen by een. De Besien zijn eerst groen / daer na rijp geworden zijnde root / doch onleeflijk van smaect / eenige langhachtige zaden in sich beslytende.

Plaetse. Dese Boom wert hier te Lande meest rondtom de Boomgaerden gheplant.

Tijdt. De bladeren en bloemen spruyten in de May voort / maer de besien worden eerst in de Herft rijp.

Oeffeningh. De Qualster-boom wordt van zaedt / 't welck in de besien bestooten leyt / aengewonnen / ende 1 ofte 2 dupin dick zijnde / werden 15 voeten van een gplant.

Aert en krachten. De natuur en eygenschap van de bladeren / schoffen en besien van desen Boom / is noch van oude noch van nieuwe krupt-beschrijvers in 't licht gebrecht en aangemerckt / nochtans giffen eenige upt den suuren en wraange smaect die de besien aen sich hebben / dat de selve nut en dienstigh soude zijn om alle oberbloe-

dige bloeden te stoppen; andersins werden de selve veel ghebruyckt om de Lijsters / Sneppen ende ander Gebogelte daer mede te vangen.

Populier-boom, in 't Latijn Populus.

Geslachten.

De Populier-boomen werden in twee soorten onderschepden / te weten in swarte en witte Populieren ofte Abeel-boomen.

Gedaente. De swarte Populier-boom schiet haestelijck op / wiens top met veel tacken versien is. De schofste van de stam is rouw / maer van de tacken effen / glat ende witachtigh van koleur. De eerste botten der bladeren hebben eenige bettigheyt en een stercke reuck by sich / de welcke daer na / wanneer de bladeren volkomen voortgebrecht zijn / niet meer bespeurt worden. De bladeren zijn achter breecht / en voorts spits toeloopende / ende rondtom de kanten geschaert / van verwe groen en blinkende / de welcke aen een dun lang steeltje hangen. De bloemen zijn ruyge katteliens / waer na sich vertoont een smalle troffe / van veel ronde besien 't samen vergadert / de welcke rijp geworden zijnde / open gaen / en in wolachtige stuyf kens verwaepen. De wortel sinckt tamelijck diep in de Aerde / waer door hy veel vaster als den Abeel-boom beklijft.

De witte Populier ofte Abeel-boom wert met dit onderschept van de swarte Populier-boom onderschepden: te weten / de bladeren van dese Boom zijn breecht / rondtom diep geschaert / den Wijngaerts-bladeren / hoe wel sy veel klepnder zijn / by na gelijk: De bodenste zijde der bladeren is effen en groen / de onderste silver-wit / sacht en wolachtigh. De bloemen zijn katteliens / eerst paersachtigh en daer na bleeker van verwe / die mede in stuyf kens verdwijnen. De wortelen sincken soo diep / als die van de swarte Populier, in de Aerde niet / maer kruypen langs de Aisch van de Aerde voort.

Plaetse.

Plaetse. Dese Boomen zijn hier te lande/ veel te vinden / want zy tot Lanen en be- mantelinge der Hoven seer bequaem zijn / en sy wassen seer tierigh op vochtige en voeck-achtige plaetsen.

Tijdt. De Populier-boomen beginnen in 't laetste van Maert ofte in den aenvangh van April upt te botten / en als dan moeten de selve van de Artzeny-bereyders tot haer gebruyck gepluickt worden.

Oeffeningh. Dese Boomen worden aen- gequeect van oploopen ofte wortel-spruy- ten / dewelcke op bequame plaetsen ge- plant worden.

Aert en Krachten. Soo wel de botten / en bladeren / als de schozssen van beyde dese Boomen zijn van een getemperde na- tuur / nochtans by sich hebbende een af- bagende kracht. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor pijn der Voeten otte Flerecijn : Neemt de bladeren van de zwarte Populier soo veel van nooden is / stoot de selve in een moztier heel kleyen / daer by doende een weynigh Wijn-azijn / en leygt het ober de plaetse daermen de pijn ge- boelt. Dioscorides.

Om her Hayr te doen groeyen : Neemt de jonge botten van de Swarte Populier , koocht die op in versche boter en bestrijckt het hooft hier mede. Van desen botten wert by de Apothekers de bekende salve Unguentum Populeon bereydt / de welcke tot veel gebzecken nut en dienstigh is. Dodonæus

Om de Urijn af te setten en de droppel- pisse te genesen : Neemt de schozsse van den Abeel-boom twee loot / koocht die in een pint goede Wijn / en geeft hier van een roe- mertje vol te dymcken. Dit selfde is mede goet om de Heup-gichte en 't Flerecijn te genesen. Dodonæus. R. S. Sammonicus.

Voor pijn en sweeringe der Ooren : Neemt het sap van de bladeren van Witte Populier en dzyppet het loutw in de Ooren. Dodonæus

Voor Schurft en de Wratten : Neemt het water / 't welk in de holle van de oude Stam- men gebonden wordt / ende bestrijckt het daer mede. Joh. Schroderus.

Linden-boom , in 't Latijn *Tilia*.

Geslachten.

V An dese Boom vintmen in de Neder- landen twee soozten / Linden-boom Wijkken , die meest bekent is / en Linden- boom Manneken.

Gedaente. De eerste soozte wast op tot een seer groote en dicke Boom / wiens tac- ken sich wijdt en bzeedt uytspreyden. De schozsse is uptwendigh effen en bzyrnach- tigh / van binnen upt den geelen witachtig. Het hout is effen en wit van vertwe / maer niet seer hert. De bladeren zijn bzeedt / glat / vooz aen een weynigh spits en ront om de kanten gekerft. De bloemen / die upt sommige smalle witachtige bladekens spruyten / zijn seer welriekende en aen lange steelkens t' samen bergadert. De vzychten / 't welck kleyne ronde besien zijn / besluyten in sich kleyen / ront / en zwartachtigh zaet. De wortelen bevestigen sich diep / wijt en bzeedt in de aerde.

De Linden-boom Manneken wert van de voozgaende onderscheyden / dooz dien de bladeren niet soo effen noch giat / maer veel rouwer zijn / als mede dooz dien dese soozte seer selden bloeyfel of vzychten vooztbreyngt / en daerom onvzychtbaer gezoordeelt / noch- tans schrijft Dodonæus, dat de vzychten van den Linden-boom Manneken plat / rondt en als de vzychten van den grooten Thalspi, t' samen in een gedzongen aen lan- ge steelkens drupf wijs by een hangen.

Plaetse. De Linden-boom is in grooten overbloet in de Nederlanden te vinden / en wast gaern in goet en bet aertrijck / want in een dozre en dzooge gront tiert hy niet seer wel.

Tijdt. De bladeren van desen Boom spruyten in April, en de bloemen in May voozt.

Oeffeningh. De Linden-boomen wert den van zaet en wortel-spruyten aengeteelt / de welke men een ofte twee voeten van mal- kanderen set / en tot de gront af snijt / upt- genomen een schoote / die men om een rechte

stam te maecten best en bequaemste te zijn oordeelt: daer na 4 of 5 jaren out en 2 ofte 3 duppen dicht zijnde / kan mense verplaetsen 24 boeten van malkander.

Aerten Krachten. De bladeren en schozsfen van dese Boom zijn inatelijck warm en t' samentreckende van aerdt / met eenige drooghmaeckende en de te rugh dypbende kracht begaest zijnde. De bloemen zijn warm en droogh / seer fijn van deelen / hebende een besondere kracht om de gebreken der herffenen / uyt koude oorsake ontsaen / te genezen. Fuchsius, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor geswolle beenen: Neemt de bladeren van den Linden-boom, soo veel van nooden is / kookt die in water tot een pap / en slaet het om de geswolle beenen. Dodonæus.

Voor Spruw en puyften in de mondt: Neemt de bladeren van Linden-boomen, kookt die in schoon regen-water / en spoelt den mont daer mede. Marthiolus.

Voor drayinghe des Hoofts, Vallende sieckte, beroertheydt, en om de geboorte te vorderen: Gebuyckhet het gedistilleerde water van Linden-bloepsel / als mede Conserf / van de selve Bloemen bereyt. C. Durantus.

Voor het uytvallen des Hayrs: Vergadert de bochtigheyt die uyt desen opgesneden Boom dzyppet / en bestrijckt het Hooft daer mede. Joh. Schroderus.

Voor het bloeden uyt de Neus: Neemt het zaet van den Linden-boom, ende fijn gepulveriseert zijnde / treckt het in de Neusgaten op. Joh. Schroderus.

Om het geronnen Bloet te doen scheyden: Neemt droogh Lindenboomen hout / byant hier van koolen / de welke ghy met Wijn-azijn uyt-dooven sult / geeft van dese fijn gestooten koolen een vierendeel loots met eenigh nat te dzyinken. Joh. Schroderus.

Wilgen-boom, in 't Latijn Salix.

Geflachten.

De Wilgen-boom heeft twee verscheyden soorten / het eene wast hoog / ende

het ander blijft kleyn / welke laetste en min ghemeene soorte van Willigen wederom tweederley gevonden wordt / namentlijck leege Willigen met breede bladeren, en leege Willigen met smalle bladeren.

Gedaente. De groote Willigen-boom, indien hy door het besnoepen en het af-kappen der toppen niet onderhouden wordt / schiet somtijds seer hoog op / ende verkrijght een inatelijcken dicken stam / sijn schozffe zijn effen / en buughsaem. Het hout is witsachtigh en seer rap / en daerom onbequaem om lichtelijck gebroken te worden. De bladeren zijn smal en langh-werpigh / boven op groen / van onderen asch-verwigh / en sacht in 't handelen. De tarckens die veel in 't getal zijn / zijn meest met een brunn-roode ofte ook met een graeuwe schozffe bekleet. De bloemen zijn lange moschachtige trotskens ofte kattakens / die haestelijck vergaen ende verwaepen.

De kleyne soorte heeft een leger ende dunder stam / ende smalder ofte bredder bladeren.

Plaetse. De groote Willigen-boom wert hier te lande veel gebonden omtrent de kanten van de Gzachten / alwaer hy veel weelderiger / als elders op dozre en drooge gront wast.

De leege Willigen met breede bladeren wast in Hollandt omtrent de Zee-duppen. De leege Willigen met smalle bladeren werdt gebonden in de dozre Velden en Heyden van Brabandt.

Tijdt. De bladeren en 't bloepsel van de Willigen-boomen spuyten in April ofte May voort.

Oeffeningh. De Willigen werden door 't poten ofte van steken vermenighvuldigh / andersints begeeren sy geen nautolkeurige oeffeningh.

Aert en Krachten. De bladeren en schozffe van desen Boom zijn kout en droogh van aert / en eenighsints t' samen-treckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor 't bloetspouwen, bloet-braecken, bloetganck, overtollige

lige Maentstonden en andere Vrouwelijke vlooden: Neemt Willigen bladeren drie handen vol / koocht dese in anderhalf pint Wijn / tot dat een derdendeel versuoden is / en geeft hier van 2 a 3 mael daeghs een roemertje vol van te dinccken. Dodonæus.

Voor Wratten en Exter-oogen: Neemt de asche van de schoffe van Willigen-boomen, de welke met azijn vermenght / ende op de Wratten en Exterooogen gelept zijnde / de selven doet afvallen. Dodonæus.

Voor Colijck ofte Buyck-pijn: Neemt Willigen-bladeren een halve handt vol / heele peper N°. 6. koocht dit te samen in een half pintje Wijn tot de helft / en geeft het te dinccken. Ravelingius.

Voor pijn der Ooren. Neemt sap van Willigen-bladeren en schoffe / van elchs een loot / Olie van Roosen anderhalf loot / koocht dit te samen op in een Gynaetschelle / en druypt het warm in de Ooren. Fuchsius.

Elsen-boom, in 't Latijn Alnus.

Gedaente.

De Elsen-boom niet afgekapt zijnde / schiet met een matelijck dicke struyk / en veel takken hoogh op. De schoffe is onefsen / broosch ende zwartachtigh; het hout is niet seer hardt / de bladeren zijn de Hars-lacrs-bladeren niet seer ongelijck / want sy zijn mede rondachtigh / en aen de kanten geschaert / doch worden in 't aenroeren eenighsints klebende bevonden. De bloemen zijn katteliens; de groene vrucht woxt met de Moer-besien vergeleken / door dien struyt veel schelferinge ofte schubben dicht by een vergadert zijnde / bestaet. Het zaet is seer kleyn / ende brypn-ros van berwen.

Plaette. Dese Boom bemint waterachtige en broekachtige plaetsen / waerom de selve veel omtrent de kanten van de grachten en slooten gebonden woxt.

Tijdt. De jonge botten van desen Boom spruyten in de Maent April uyt / ende het zaet woxt in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Dese Boom werdt in de Beenen van sijn zaet aengeteelt / de welke daer na in de Maent Maert een voet van mallianderen geplant woxt.

Aert en krachten. Dese Boom is merkelijck verzoogende van aert / nochtans tusschen hitte en koude middelmatig gestelt. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor heete Gswellen en Sweeringen: Neemt de versche bladeren van den Elsen-boom, stoots in een Moztier en leghtse op. Ravelingius.

Voor de Steen der Nieren en Blase: Boort in een Elsen-stam een gat / en vergadert de uytduppende bochtigheyt / van de welke ghy voor een reys een halve lepel vol sult ingeben. Matthiolus.

Bercken-boom, in 't Latijn Betula.

Gedaente.

De schoffe van de stam des Bercken-booms is witachtig / onefsen en gespleten / maer de schoffe van de teerste takkens brypn-root van berwe. De bladeren zijn boort spits toeloopende / en aen de kanten geschaert. De bloemen zijn langhwerpige katteliens.

Plaette. De Bercken-boomen werden veel in fantachtige en doore gronden gebonden.

Tijdt. De bladeren en katteliens vertoonen sich in Maert ofte April, of wat later.

Oeffeningh. Dese Boomen komen van het afgeballen zaet boort / van de welke men in February Bossen en Lanen plant.

Aert en krachten. De bladeren en schoffe van de Bercken-boom zijn warm en droogh in den derden graet / aftagende / dun makende / ende versterckende van krachten. Platearius.

Medicinael gebruyck. Voor loopende Zeeren: Neemt de bladeren van desen Boom / koocht die in water / en wast de Zeeren hiermede / daer na stroyt de gepulberiseerde schoffe daer in. Ravelingius.

Om quade en besmettelijcke lucht te verbeteren. Neemt de schoffe van Bercken, leght

Het Eerste Deel

leght die op 't bruur / en laet de roock het geheele hups dooz trecken. Dodonæus.

Voor de Steen der Nieren en der Blase. Doozt in de Lente in de stam een gat / ende vergadert de uytzuyppende vochtigheyt / van dewelcke eenige tijdt een halve lepel vol ingenomen / den Steen verteert. C. Durantus.

Vlier-boom, in 't Latijn *Sambucus*.

Gedaente.

De Vlierboom is in de Nederlanden genoegsaem bekend. De dicke strupcken zijn geheel houtachtigh / en in 't midden met eenigh mergh vervult: de kleyne strupcken die in veel ledkens verdeelt zijn / hebben wepnigh honts / en veel wit en boos mergh. De schozffe van de dicke strupcke is aschberwigh en oneffen / maer de kleyne strupcken werden buyten met een graeuwachtige / ende van binnen met groene schozffe bekleet. De bladeren die omtrent de ledkens ofte knoopen der tacken booztspruyten / en bij dooz een middel-ribbe t'samen-gevoeght / by een groepen / zijn langhwerpig / en rontom de kanten saeghwijs gekartelt. Op 't eynde der tacken koomen de witte en liefelijcke bloemen kroons-wijse te boozschijn / na dewelcke eerst groene en daer naer zwarte besien volgen; in dese besien lept plat en langhwerpig zaet besfooten. Aen de oude stammen van de Vlier-boom vintmen een sacht en bzyrn schozachtigh of leerachtigh aentwas / dat na de gedaente van eens menschen ooz / Judas-ooren genoemt werde.

Plaetse. De gemeene Vlier-boom wast aen de kanten en hagen van de Hoben / Velden en Weyen / doch best op vochte plaetsen.

Tijdt. De botten van de Vlier spruyten / in 't Dooz-jaer uyt / de bloemen in May, ende de bzychten ofte besien worden in September ofte October rijp.

Oeffeningh. De Vlier-boom werdt dooz stecken aengeteelt.

Aert en Krachten. De jonge scheuten

bladeren / en de groene schozffe zijn dzoogh in den eersten / ende warm in den tweeden graet / hebbende een purgerende kracht / om de waterachtige vochtigheden van onderen en van boven af te setten. De bloemen verteeren / vernozwen / dzyben het zweet ende stillen pijn; De besien verwecken het zweet / ende wederstaen de besmettinge. De Judas-ooren hebben een t'samen-trekkende en verdzoogende kracht. Fuchsius, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Om de waterachtige en de galachtige vochtigheden af te setten. Neemt van de jonge botten / ofte scheutkens van de Vlier-boom een handt vol / koockt die een reys ofte twee op / daer na bereyt hier van met oly / azijn / en zout een-salaet: ofte neemt de groene schozffe van de Vlier-boom soo veel genoegh is / dzyckt het sap en geeft hier van twee loot: ofte wat meer met eenigh nat te dzycken; ofte neemt het zaet van de Vlier-besien, besprenght het met een wepnigh Wjns / en perst een Olie hier uyt / van de welcke ghy op een reys / een vierendeel loots met biersult in geben: dese genees-middelen verwecken mede het bzycken. Dodonæus.

Voor een verstopte ende verharde Mildt: Neemt Vlier-bladeren koockt die in Wijn en Olie / tot dat de Wijn versoden is / ende besmeer met dese Olie de lincker-zijde. Ravelingius.

Voor drooge en oude Hoest: Neemt Vlier-bladeren een halve handt vol / Vlierbloemen een handt vol / koockt die t'samen in anderhalf pint Wijn / en geeft hier van te dzycken.

Voor de Water-sucht: Neemt de groene schozffe van de Vlier-boom: distilleer hier van een water / van 't welcke ghy by na een mutsien tweemaal daeghs twee uren booz de maeltijdt sult ingeben. J. Weckerus.

Om Hooft-pijn uyt hitte te stillen, ende de verhitte der Oogen te genesen: Hier toe gebruyckt het water van de Vlierbloemen gedistilleert.

Voor Koortsen en besmettelijcke siekten:

ren: *Neemt het dick gesoden sap uyt de rijpe Vlier-besien een loot / bereyde Harts-hoorn een half vierendeel loots / menght dit te samen tot een Conserf.*

Voor geswellen in de Hals: *Neemt een halve handt vol Judas-ooren, koocht die in vier en gozzelt hier mede. Lobel.*

Cornoelien-boom, in 't Latijn

Cornus.

Geslachten.

De Cornoelien-boom is in tweederley soorte / te weten in tamme / ende in wilde onderscheyden.

Gedaente. *De tamme Cornoelien-boom woxt somtijds een redelijcke groote Boom / wiens hout seer hardt en vast is; de bladeren zijn effen / langhwerpiggh-vezet / en met veel tusschen-loopende zenuwen voorszien; de bloemen zijn geelachtigh; de vruchten ofte besien zijn eerst groen / daer na rijp gewordt den zijnde / root / maer sarp en wvangh van smaect. De wilde verschilt van de voorszgaende / om datse niet soo hoogh op schiet / en na dien de bloemen wit / en aen de jonge rijstkens kroons-wijs by een vergadert zijn.*

Lobel schrijft dat in 't Lant van Doornik een soorte van Cornoelien wast / met witte ofte wasch-geele vruchten.

Plaetse. *De tamme Cornoelien-boom wordt in de Nederlanden in de Hoben aen Heyningen onderhouden: De wilde vindtmen tusschen de heggen achter de Boutwanden / ende oock by de bosschen.*

Tijdt. *De bloemen van de tamme Cornoelien-boom spruyten by sacht weder in 't eynde van Februarius, ofte in 't begin van Maert uyt / waer na de bladeren volgen / maer de vruchten werden vooz Augustus niet rijp. De bloemen van de wilde komen in April te voorszijn / en de besien ofte vruchten worden in de Herfst rijp.*

Oeffeningh. *Dese Boom werdt soo wel van zaet als van scheuten ofte stecken aengequееkt / ende daer na in October ofte November tot Hagen ende Prieelen verplamt.*

Aert en krachten. *De vruchten van dese Boom / by ons Cornoelien genaemt / zijn verkoelende / drooghmakende ende t'samen-treckende van krachten. C. Bauhinus.*

Medicinael gebruyck. *Voor Buyck-loopen en root Melizoen: Neemt van de gedroogde vruchten van den Cornoelien-boom een vierendeel loots / stootse tot poeyer en geeft het met eenigh nat te gebzupcken. Brunfelsus.*

Voor overtollige Maentstonden der Vrouwen: *Neemt Conserf van de bloemen van dese Boom een half loot / en geeft dit nuchteren in. Matthiolus.*

Om het bloeden der Wonden te doen ophouden: *Neemt de bladeren van dese Boom soo veel genoegh is / stootse en leghtse op. Dodonæus.*

Ypen-boom, in 't Latijn Ulmus.

Geslachten.

In de Nederlanden vindtmen twee soorten van Ypen, de eene met vrede / en d'ander met smalle bladeren.

Gedaente. *De Ypen-boom schiet dickwils tot een seer hooge en langen Boom / wiens hout seer hardt is / de bast ofte schozse tap en bughsaem. De bladeren zijn langhwerpiggh ende rondtom geschaert / aen de onderste zijde bleect-groen.*

Plaetse. *De Ypen werden in de Hoben tot Lanen / Hagen / ende Prieelen geplant gebonden.*

Tijdt. *De bladeren van dese Boorn spruyten in 't laetste van April, ofte ontrent het begin van May voozt.*

Oeffeningh. *De Ypen-boomen werden dooz wortel-spruyten ofte oploopen aengeteelt / de welke daer na aen heyningen geset / ofte tot Lanen in February verplamt worden.*

Aert en krachten. *De bladeren en schozse van dese Boom zijn matelijck warm van aert / en merckelijck afvagende van krachten. Dodonæus.*

Medicinael gebruyck. *Om versche Wonden*

den te heelen: **N**eemt de bladeren van dese **B**oom / stootse kleyen en legtse op.

Voor quade Schurfttheyt: **N**eemt Ypenbladeren soo veel van nooden is / stootse in een **M**oztier / giet'er een weynigh **W**ijn-azijn by / en pers het sap uyt / waer mede ghy het **S**churft diekwils sult bestreijcken. **R**avelingius.

Appel-boom, in 't Latijn Malus.

Geslachten.

Dese **B**oom is ofte tam ofte wildt / de tamme is menigerley en woedt alleen door de verscheydenheyt der vruchten onderscheyden / van de welke alle de soorte op te stellen / alhier te langh soude vallen.

Gedaente. **D**e strupck ofte stam van den **A**ppel-boom is tamelijck dick / nochtans niet seer hoogh / maer de tacken zijn in 't bzeede verre uytgespreydt; de schoofse is niet rouw in 't aentasten; de bladeren zijn rondtachtigh / bzeet ende een weynigh aen de kanten geschaert. **D**e bloemen uyt vijf bladekens bestaende / zijn uyt den witte / lijf-berwigh root. **D**e vruchten ofte **A**ppelen zijn in grootte / maecksel / verwe ende smaeck merckelijck na haren aert verscheyden.

Plaetse. **D**e inge-ente **A**ppel-boomen werden in de **H**oben en **B**oomgaerden ober al oberbloedigh gebonden.

Tijdt. **D**ese **B**oom bloeyt meest in 't laetste van **A**pril, ofte in 't begin van **M**ay, en de vruchten werden in **A**ugustus, **S**eptember ende **O**ctober rijp.

Oeffeningh. **D**e **A**ppel-boom begeert een welbereyde / vette ende wat vochtachtige gront. **D**e manier van in-entingh deser **B**oomen vindt ghy nauwkeurigh in 't **V**ermakelijck **L**andt-leven, in 't eerste en tweede **D**eel beschreben.

Aert en **K**rachten. **D**e **A**ppelen zijn in 't gemeen kout en vochtigh van aert / doch met dit onderscheyt dat de soete **A**ppelen minder koudt en vochtigh zijn / als de suuren. **D**e bladeren en bloemen hebben

een t'samen-treckende kracht. **D**odonæus. **M**edicinael gebruyck. Voor 't **P**leuris: **N**eemt een soete **A**ppel, bzaet die onder de affche / bestrooptse met poeper van **S**oethout en **S**upcker / en geeft dit den siecken te eeten.

Voor verswooren **P**leuris: **N**eemt een soete **A**ppel, voornamentlijck een pippe-lingh / holt het kilockhuyss met de pitten daer uyt / en built het wederom met **W**ieroock, bzaet den **A**ppel onder de affche / en geeft de siecken hier van te eeten. **A**. **P**edemontanus.

Voor **V**erbrantheyt: **N**eemt verrotte ofte aengesteken **A**ppelen, de selve gekneust zijnde / leghtse op de verbrante plaetse. **R**avelingius.

Peere-boom, in 't Latijn Pirus.

Geslachten.

De **P**eere-boom is eben als de **A**ppel-boom in tamme / die mede veelderhande zijn / en in wilde verdeelt.

Gedaente. **D**e **P**eere-boom schiet hooger en rechter als de **A**ppel-boom op / de stam is mede veel dicker / wiens hout geelachtigh is. **D**e bladeren zijn bzeedtachtigh / schoon-groen / en om de kanten een weynigh geschaert. **D**e bloemen zijn wit / en de vruchten die beneden bzeedtachtigh en boven smal toe loopen / verschillen seer veel na haren aert van grootte / gedaente / verwe ende smaeck.

Plaetse. **D**e tamme ofte inge-ente **P**eere-boomen werden door bequame oeffeninge in de **H**oben en **B**oomgaerden onderhouden.

Tijdt. **D**e **P**eere-boomen bloeyen in **A**pril ofte **M**ay, maer de vruchten werden in **J**ulius, **A**ugustus, ofte **S**eptember ende oock wel later rijp.

Oeffeningh. **D**e oeffeningh van dese **B**oomen vindt ghy nauwkeurigh in 't eerste en tweede **D**eel van 't **V**ermakelijck **L**andt-leven beschreben.

Aert en **K**rachten. **D**e **P**eeren zijn in 't gemeen koudt van aert / en verdoogende / en wat t'samen-treckende van krachten: hoe wel

wel hier in eenige onderschept gevonden wordt / want de wraange en suure Peeren verdroogen en stoppen meest / ende zijn seer t'samen-treckende. De soete zijn soot t'samen-treckende / stoppende / verdroogende / noch oock verkoelende niet. De bladeren hebben mede een t'samen-treckende / verdroogende en verkoelende kracht. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor het Braken der galachtige vochtigheden: Neemt Peeren ziedt die murw in water / daer na gestooten zijnde / leghtse van buypen op de Mage. Dodonæus.

Voor versche Wonden: Gebuyck de gekneusde Peere-bladeren. Galenus, Lobel.

Voor het uytfincken des Lijf-moeders: Bereypt een bat van Peere-bladeren, en laet de Drouwe daer eenige tijdt in-sitten. Fuchsius.

Quee-boom, in 't Latijn Malus

Cotonea.

Gelachten.

VAn desen Boom werden drie soorten gebonden / de eerste noemt men mannekien ofte Quee-Appel-boom, de tweede wijfskien ofte Quee-peer-boom, ende de derde wilde Quee-boom.

Gedaente. De Quee-boomen zijn hier en in andere Landen seer wel bekent: de stam is met een rouw ofte schelferachtige schoofse bekleet. De bladeren van dese Boomen zijn rondachtigh / aen de opperste zijde groen / en aen de onderste wit en sacht. De bloemen zijn van berwe purperachtigh met wit vermenght; de vrucht is buypen met dun en sachte wolse bekleedt / andersins is deschelle goutgeel van colour. De Quee-kernen ofte Zaden leggen in 't midden / gelijk van de Appelen en Peeren, in vellekens bestooten. Het mannekien ofte Quee-Appel-boom heeft een veel dunder stam als het wijfskien / wiens vruchten oock meerder getimpelt / beter rieckende / drooger en geelder van berwen zijn. De vruchten van de

wilden Quee-boom, zijn veel harder als de voorgaende / nochtans hebben sy mede een seer goede reuck.

Plaetse. De Quee-boomen werden in de Nederlanden meest aen de kanten en hagen der Hoben gevonden.

Tijdt. De vruchten worden in October rijp.

Oeffeningh. De Boomen werden van wortel-spruyten voort geteelt / ofte oock wel op haer engen soorte gecult / ende werden in 't wassen van de Maen in November ofte February in losse en bochte aertrijck geplant.

Aert en Krachten. De vruchten van dese Boom zijn hout in den eersten / en droog in den tweeden graet / en t'samen-treckende van krachten; de kernen ofte zaden verkoelen / en maken bochtigh. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor een swacke Mage, ende het opstijgen der dampen naer de herzenen te beletten: Hier tegen gebuyck gestoofde Queen ofte alleen het Quee-vleesch, by ons Marmelade genaemt / dit selde stopt mede alderhande bloeden / en doet het overtollig vzaecken ophouden. Dodonæus.

Voor de uyt-geloncken Aersdarm en Lijfmoeder: Neemt de geele schelle van de Queen soo veel van nooden is / koocht die in water / waer mede ghy die partpen stouven sult. Dioscorides.

Voor ontstekinge der Oogen, kloven in der Vrouwen Tepels, verbrantheyten en rouwigheyden der tonge, in heete brandende Koortsen: Neemt de Quee-kernen ofte zaden / giet hier op genoeghsaem koose-water / laet dit te samen weechen tot dat een slijmicheyt hier uyt getrocken wort / 't welk ghy tegen de voorszajelde gebreucken gebuycken sult. Brunfelsus.

Voor den Carbunckel en pestige Klieren: Neemt de sachte wolse van de Queen soo veel genoegh is / zied die in Wijn en leghtse op. Plinius.

Pruymen-boom, in 't Latijn*Prunum.*

Geslachten.

Dese Boomen werden alleen om de berwe / smaeck / gedaente / ende groote der vruchten onderscheyden / want men vint 'er die roode / witte / geel / langhachtige / ronde / &c. vruchten dragen. **Boven** dese is 'er een soort die men Pruym-perfen noemt / wiens vleesch een Pruym is / doch de schelle is groen / en de steen is die van een Persick gelijck.

Gedaente. De stam van de Pruym-boom wert redelijck dick en hoogh / de welke beel zijde-tacken uyt geeft / wiens schozse effen en bryu is ; de bladeren zijn langhwerpighe breedt / ende aen de kanten een wepnigh geschaert / hy draeght witte bloemen / ende de vruchten die wy geseyt hebben te verschillen / zijn meest langhwerpig / in wiens midden een steen met een kerne versien / beflooten leyt.

Plaetle. Dese Boomen werden alhier in de Hoben en Cuynen gebonden.

Tijdt. De Pruym-boomen bloepen in April, en de vruchten worden in de Somer, sommige vroeger / sommige later rijp.

Oeffeningh. Dese Boomen worden van pitten / die men in de Herfst plant / ofte van sijn wortel-spruyten aengeteelt / de welke men daer na ver-ent ofte oculeert / uytgenomen de Boere witte Pruymen en Kroofjens, die uyt de natuur voort wassen / daer na plant men se aen Heyningen ofte in Boomgaerden in losse en vochtige Aerde.

Aert en Krachten. Alle Pruymen zijn vochtigh en kout van natuur / ende daerom de selve seer veel rauw gebuyckert zijn ongesont / om dat se seer lichtelijck in de Maegh bederven / ende alsoo aen 't lichaem schaden toe voegen. **Doch** de gedrooghe Pruymen van Damasko, die ons uyt andere Landen toegesonden worden / als mede de Catrijne-pruymen werden meest tot Medicijnen gebuyckert. **De** bladeren van dese

Boom zijn verkoelende en t'samen-trekkende van krachten. *Dodonæus.*

Medicinael gebruyck. Om de Gal af te setten: **Neemt** het sop daer Pruymen in gesoden zijn / soo veel genoegh is / Sene-bladeren een loot / laet dit te samen een nacht weecten / des morgens een reys ofte twee opgesoden zijn / doet het door een doeck ofte teems / en laet dit gebuycken.

Voor sinckinge die op de Huygh en 't Tantvleesch vallen : **Neemt** Pruymen-bladeren een hant vol / koocht die in een half pintje Wijn / hier mede goggelt ofte wascht 'er de mont mede. *Dodonæus.*

Mispel-boom, in 't Latijn *Mespilus.*

Gedaente.

De Mispel-boom heeft een harde stam / ende tape kromme tacken : met langwerpighe smalle bladeren betwassen ; de bloemen zijn wit / ende van vijf bladeren ghemaeckt ; de vruchten zijn rondt / ende met een groote kruyne versien / vijf platte steenen / in plaetse van zaet in sich bestuytende.

Plaetle. Dese Boom wordt aen de kanten van de Hoben en Boomgaerden geplant.

Tijdt. De Mispel-boom bloeyt in May, en de vruchten worden in October rijp.

Oeffeningh. Hier van besiet in het Vermaecklijck Lant-leven.

Aert en Krachten. De vruchten van de Mispel-boom hardt en versch gepluict zijnde / zijn koudt en droogh van aert / ende sterckelijck t'samen-trekkende van krachten. **De** bladeren komen niet de vruchten in aert en krachten eenighsins over een. *Dodonæus, Brunfelsus, Galenus.*

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loopen, ende overtolligh Braecken: **Neemt** Mispelen, stootse kileyn / ende legt se papwijs op de Sypk ofte Maeg. *Brunfelsus.*

Voor 't Graveelen de Steen : **Neemt** Mispelen-steenen een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde / laet het met Wijn in nemen. *Fuchsius.*

Voor ontstekinge van de Keel: Bereydt een afziedsel van de bladeren / ende gozzelt daer mede. Brunfelsus.

Voor overvloedige Maentstonden: Bereydt een badt van de bladeren / waer in de sieckie eenige tijdt sitten sal. Joh. Schroderus.

Kerffen en Kriecken-boom, in 't
Latijn *Cerasus.*

Gelachten.

DE mede-soorten van Kerffen zijn veel derhanden / als namentlijck wilde Kerffen, Kriecken, Morellen, Kars van der Nat, vroege en late Volger-kars, Maykars, &c. Onder dese soorten dzagen eenige roode / andere zwarte / andere witte ofte wasch-geele vruchten.

Gedaente. De Kerffe-boom in 't wilde opschietende / werdt een grooten en hooge Boom / maer ge-ent zijnde blijft leger. De schoffsen van de tacken zijn effen en blym: de bladeren zijn inatelijck breeet en langh / met aderkens ofte ribbekens doortogen / en aen de kanten geschaert. De bloemen die uyt vijf bladkens bestaen / zijn wit ende in 't midden met eenige draepkens van gelijckie vertwe verciert. De vruchten ofte Kerffen, die aen lange steelkens hangen / en in wiens midden het stecken met een kerne versien / verborzgen lept / zijn aengenaem van smacch.

De Kriecken-boom verschilt van de Kerffen-boom in de bladeren / de welke veel breeder / langer ende dieper gekerft zijn.

Plaetse. De wilde Kerffen schieten van selfs in de Bossen ende aen de kanten van de Acker op sommige plaetsen voort: de andere soorten werden alleen door oeffeninge in de Hoben en de Boomgaerden onderhouden.

Tijdt. De Kerffen en Kriecken-boomen bloeyen in April, maer de vruchten werden vroeger en later na haren aert rijp.

Oeffeningh. De Kerffen, die men in de Hoben onderhout / werden van haer pitten ofte wortel-spruyten vermeenighvuldigt / de

welcke daer na van haer eygen soorte in Maert afgesogen worden.

Aert en Krachten. De Kerffen zijn kout en bochtigh van aert / waerom sy het ingewant merckelijck verkoelen. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor de vallende Sieckten en Stuypen: Neemt een goet deel zwarte Kriecken, kneustse en distilleert hier van een water / waer van ghy twee loot tseffens sult ingeben. Fuchsius, Matthiolus.

Voor alderhande Plaeken des Huydts: Neemt de gomme van de Kerffe ofte Kriecken-boom, smelt die in azijn ende bestrijck de Huyt daer mede. Dioscorides.

Voor het Graveel: Hier toe werden de kernnen van de boozsepde vruchten nuttelijck gebruyck. J. Schroderus.

Ocker-nooten-boom, in 't Latijn

Nux Juglans.

Gedaente.

DEse Boom verkrijght een dicke / hooge en vaste stam in veel zijde-tacken verspreyt / met een aschberwige schoffse bedeckt. De bladeren groeyen gemeenlijck / gelijck de Eschen-bladeren, 5 by een / door een middel-ribbe vast gehecht / doch de bladeren van desen Boom zijn dicker / langer en breeder / als de Eschen-bladeren, ende seer sterck van reuck. De bloemen zijn katekens / bleeck-geel van vertwe / neffens de oorsprong der bladeren uytspuytende. De vruchten zijn met een groene staester ombangen / ende kerne / de welke door een herde afscheytsel in vier deelen gescheyden is / lept in een herde houtachtige schelpse besloten.

Plaetse. Dese Boomen werden meest in ende ontrent alle de Hoben der Nederlanden gebonden.

Tijdt. De bloemen en bladeren van dese Boom spruyten in Maert uyt / maer de Nooten werden in 't laetste van Augustus rijp.

Oeffeningh. Dese Boomen werden op de volgende wijze aen-gewonnen: Men

neemt de Noten / te voeren eenige tijdt in nat sant geweecht zijnde / en set de selve in Maert in goede Aerde / met het scherp eynde nederwaerts / daer na 2 of 3 jaren opgegroept zijnde / salmense verplanten in sabelachtige Aerde / de Zaet-wortel eerst afgesteden zijnde / eyndelijck groot ende bequaem geworden / plantmense in February alwaer men die begeert.

Aert en Krachten. De versche Noten zijn warm in den eersten en droogh in den tweeden graet / maer de oude of drooge Noten zijn warmer en drooger / en zijn beyde swaer om te verteeren / vertwecken hoeft / hooft-pijn / ende vermeerderen de galachtige vochtigheden / nochtans werden sy seer tegen vergift ende pestilentielle siekten gepresen. De buptensie schoffe van de Oker-noten verdroogen ende trecken sterckelijck te samen. In de bladeren en groene snoesters kan men een t'samen-treckende kracht bespeuren. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Tegen Vergift ende de Peste: Neemt 2 pitten van Oker-noten, 3 Vijgen, 20 Wijnruyts-bladeren, een korel Souts / stoot dit te samen met een weynigh Wijn in een steenen Moztier / hier van gebruyckt alle mogens de groote van een Note-muschaet. Dit is de remedie van koningh Methridates.

Voor Beten van dulle Honden: Neemt twee drooge Noten / een loot witte Wijn / Sout een half vierendeel loots / Honigh soo veel genoegh is / stoot en menght dit te samen / ende leght het op de wonde. Ravelingius.

Voor de derdendaeghe Koorts: Neemt een toemerken vol van het water van onrijpe Noten ghedistilleert / en geeft dit in voer het aenkomen van de Koorts / dit ingenomen zijnde / moet men het zweeten bezoderen. Dit self de is seer goet om het geronne bloedt in het lichaem te doen scheyden.

Voor het Opstijgen des Lijf-moeders, Colijck, ende pijn in de Nieren: Neemt

gedroogde bloepsel ofte kattekens van de Noten-boom een vierendeel loots / stoot die tot een fijn poeder / en geeft het met witte Wijn te drincken. Brunfelsus.

Om de blaeuw-geslagen ofte gestooten Placken te verdrijven: Neemt de uytgeperste Olie van Noten / ende bestrijckt de plaetse hier mede. Dodonæus.

Voor alderhande Koortsen, en om de hitte der selven uyt te trecken: Neemt de schoffe van de wortel van desen Boom / in Wijn geweecht zijnde / bindt de selve op de Dols / laet dit soo lange daer op leggen tot dat het een water-blaer getrocken heeft / de welke ghy sult dooz sijden. Rulandus.

Haselaer-noten-boom, in't

Latijn *Corylus*.

Gedaente.

DE Haselaren levoren uyt haer wortel veel rechte / hooge ende tamelijcke dieke struncken / de welke effen / tap en seer buoghsaem zijn. De bladeren zijn breedt / aen de bovenste zijde groender als aen de onderste / ende rondtom de kanten geschaert. De bloemen / die mede kattekens zijn / spruyten boven de oorsprongh der bladeren uyt / waer na de vruchten in groenachtige snoesteren beslooten / de kinokens van de Rosen sy na uytbeeldende / 3 ofte 4 by een te voorschijn komen. De kernen van de Noten zijn met een dun vliesken bekleet / ende met houtachtige schellen ombangen. De wortel sprept sich diep en verre in de Aerde uyt.

Plaetse. Dese Boomen wassen in de Woschen en aen affchutsels der Ackers / maer werden meest aen de kanten van de Hoven en Boomgaerden onderhouden.

Tijdt. De kattekens ofte de bloemen komen heel vroegh te voorschijn / de welke in't laetste van Maert ofte in't begin van April afvallende / van de bladeren gevolgt worden. De Noten werden in Augustus rijp zijnde vergadert.

Oeffeningh. Dese Boomen worden in de Neder-

Nederlanden meest van haer wortel-spruyten aengeteelt / ende moeten in January aen lommerachtige plaetsen en in bochte Aerde verplant worden.

Aert en Krachten. De Haselaer-noten zijn middelmatig in hitte en koude / in sich behoudende eenige t'samen-treckende kracht / den Mage bezwaerlijck / nochtan den Lever nut ende goet. De kattelkens zijn kout en droogh van aert / ende mede t'samen-treckende / waerom sy om alle Bloeden te stoppen bequaem geoordeelt worden. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Om alderhande Vloeden te stoppen, de Lenden-pijn te stillen, ende de snijdinge in het Water-maken te versoeten: Neemt een goet deel Haselpitten / stoot die in een Moxtier / ende trekt met Rijnsche Wijn ofte Garste-Water / een melckachtigh sap hier upt / 't welck met Supcker soet gemaect zijnde / ghy 2 à 3 mael daeghs gebzupcken sult. Fuchsius.

Voor ouden Hoest en verstopte Longe: Neemt Hasel-noten-pitten, uptgepelde Rosijnen, van elcks even veel / stoot die te samen in een Moxtier / ende gebzupckt hier van dickwils de groote van een Ocker-noot met Aee. Galenus.

Voor den witte Vloet der Vrouwen en Buyck-loop: Neemt van de houtachtighe schellen van dese Noten een halfloot / stoot het tot een fijn poeper / en geeft dit met rode Wijn in: Hier toe dient oock het binnenste rosbelleken / dat aen de schelpen kleeft. Ravelingius.

Voor pijn der Lenden: Neemt de uptgeperste Olie upt de Hasel-noten, en bestrijckt de pijnlijcke plaetse hier mede. C. Durantus.

Castanien-boom, in 't Latijn *Castanea*.

Gedaente.

De Castanien-boom werdt een hooge Boom / met een dicke stam versien / ende in veel ende groote zijds-tacken upt-

gebeydt. Het hout is vast ende hardt; de bladeren zijn groot / rouw ende rondom de kanten saegs-wijs geschaert. Aen 't eynde der tacken brenghet hy lange en groene kattelkens / in plaets van bloemen boozt / waer op de bzuchten ofte Castanien, in rouwe en scherpsstekende snoesteren hy een beflooten / volgen. De Castanien zijn aen de eene zijde wat plat-achtigh / en boven spits opgaende / buytenwaerts bekleedt met een bzupn-paerffche / en effene schelle / ende inwendigh met een dun belleken omwonden.

Plaette. Hier te Lande werden dese Boomen alleen in de Hoven der Liefhebbers gebonden.

Tijdt. De bladeren en bloemen komen in April te voorschijn / maer de bzuchten worden in de Herft rijp.

Oeffeningh. De Castanien-boomen werden in de Nederlanden van de bzuchten / die men in February of Maert in de aerde steekt / aengewonnen / de welke 6 jaren out ge worden zijnde / 24 ofte 25 voet van een tot Lanen ofte Bosschen in fantachtige aerde verplant kunnen werden.

Aert en Krachten. Galenus stelt de Castanien onder die dingen / die warm en droogh in den eersten graedt zijn / andere houdense booz houdt en droogh in den tweeden graet / doch haer soeten smaeck bewijst / dat sy middelmatig in warmte en koude gestelt / en met een t'samen-treckende kracht begaest zijn. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-spouwen: Neemt Castanien-meel soo veel van nooden is / menght dit met gesuyberde Honningh / en laet hier van dickwils gebzupcken. Galenus.

Voor geswollen Borsten der Vrouwen: Neemt Castanien-meel, Gersten-meel, van elcks soo veel genoegh is / maeckt hier van met azijn een papken / 't welck ghy op de geswollen Borsten leggen sult. Dodonæus.

Voor Buyck-loop en Bloet-spouwen: Neemt de bzupne schozffe van de Castanien een halve handt vol / koockt die in water tot een half pintje / doorgesegeen zijnde en met

met wat Snycker soet gemaect/gebzupcht
dit in twee reysen. Matthiolus.

Voor de witte Vloet der Vrouwen en al-
derhande Bloet-ganck: **N**eemt het binnenste
belleken / 't welck de Kastanien bedeckt/
gebzandt **W**ooz van elcks een vierendeel
loots / stoot dit te samen tot een sijn poeper /
en geeft dit met eenigh nat in twee malen in.
Matthiolus.

Moerbefien-boom, in 't Latijn

Morus.

Gedaente.

De Moerbefienboom schiet hier te lan-
de somtijts op tot een matelijcke groo-
te en hooge Boom / de stam die veeltijds
heel dick is / verspreyt hem in veel zijde-
tacken / met een rouwe en onessen schozse
bekleedt zijnde. **D**e bladeren zijn breecht /
hooz spits toeloopende ende rondtom de
kanten gekerft. **D**ese Boom heeft mede
in plaetse van bloemen groene en wolach-
tige kattetekens. **D**e vruchten / die uyt seer
veel kleyn besliens vergadert zijn / ge-
lijcken seer wel de vruchten van de **B**raem-
struyck / dese noch onrijp zijnde / hebben
een bleeck-groene verwe / maer rijp ghe-
worden / zijns zwart / bjuyn en niet root
sap verbult / uytgenomen de gene die witte
vruchten voort brengh. **D**e wortelen ver-
breyden sich wijt / verre ende diep in de
Aerde.

Plaetse. **D**ese Boomen werden alhier in
de **H**oven alleen gebonden.

Tijdt. **D**ese Boom is langhsaem in 't
voort-beyngen van sijn bladeren / 't welck
ghemeenlyck niet hooz in May geschiedt /
want hy de koude niet verdragen kan ; maer
de vruchten worden in Augustus volkomen
rijp.

Oeffeningh. **D**e bequaemste manier om
dese Boomen aen te teelen / geschiet dooz
sijn wortel-spruyten ofte van inleggen ; hoe-
wel sy oock van zaet aengewonnen wor-
den / maer hebben als dan langer jaren
van nooden om vruchten voort te brenghen.

Hy wert geboeglijck in February ofte Maert
in vette en wel-gemiste Aerde geplant.

Aert en krachten. **D**e bladeren zijn eens-
deels t'samen-treckende / en anderdeels sijn-
verende of afbagende van krachten. Galenus.

De onrijpe vruchten zijn verkoelende en
verdzoogende in den derden graedt / ende
daer hy seer sterckelijck t'samen-treckende.
De rijpe vruchten zijn verkoelende en eenig-
sins t'samen-treckende van aert. C. Duran-
tus.

De schozsen van de wortelen verwar-
men en verdzoogen / nochtans daer hy af-
bagende / openende en de buyck weeck-ma-
kende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Tant-pijn :
Neemt de schozse van de wortel van de
Moerbefien-boom een loot. **M**oerbefien-
bladeren een halve handt vol / koocht dit te
samen op in **W**ijn-azijn soo veel genoegh is /
eu houdt dit warm in de mont. Dioscorides.

Voor alderhande Buyck-loop en oertol-
lige Maentstonden : **N**eemt gedzooghde
onrijpe Moerbefien een vierendeel loots /
geeft die kleyn gestooten zijnde met roode
Wijn in. Dodonæus.

Voor ontfekinge en swellinge in de Mont
en Hals : **G**ebzupcht hier tegen de **S**yroop
van Moerbefien bereyt tot slickinge ofte in-
gozgelinge. Dispenf. Augustan.

Voor verstoptheyt van de Lever en Milt ;
ende om de Wormen af te jagen : **N**eemt
de schozse van de wortel van de Moerbefien-
boom een loot / koocht dit in **W**ater tot
een mutsien nat / en geeft dit te drincken /
dit selve maect kamer-ganck / ende alleen
in de mondt gehouden stilt **C**andt-pijn.
Dioscorides, P. de Crescentius.

Persiken-boom, in 't Latijn

Malus Persica.

Geslachten.

De Persiken-boomen zijn dooz de groo-
te / ghedaente ende verwe van haer
vruchten in de Nederlanden onderschepden /
waer van de beste onder haer besondere
naem

naem bekent zijn: als Bloet-perfiken, Perfiken van der Meer, dubbelde Montanien, enckelde Montanien, dubbelde en enckelde Swolse-perfiken, Merkatons, Perfiken van der Nat, late Perfiken van Rijn, &c. Onder dese geslachten der Perfiken sullen wy oock om de vergelykinge der vruchten stellen de Abricoos-boom, by de Latynisten Malus Armeniaca genoemd.

Gedaente. De Perfiken-boom brengh lange bladeren voort / de Wilgen-bladeren niet seer onghelyck / die aen de kanten een weynigh geschaert zijn. De bloemen zijn bleeck-paersch / waer na de vruchten volgen / die ront ende aen de eene zijde met een rechte Dore versien / ende met een sachte wolachtige schil bekleedt zijn / in 't aenschoutwen somtydts wit ofte donckerroot / ofte oock wel geel van vertwe. In 't midden van de vrucht lept een harde en routwe steen beslooten / de welke een kerne / een Amandel niet onghelyck ombat / doch die wat bitterachtigh van smaect is.

De Abricoos-boom verschilt van de voorgaende / dooz dien sijn bladeren niet soo langh / maer breekt en booz spits; de bloemen wit / de vruchten soo wel van binnen als buyten heel geel / ende de steen niet routw maer effen en gladt zijn.

Plaets. Dese Boomen werden alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De Perfiken-boom bloept in April, waer op de bladeren te voorschijn komen: De vruchten werden in September volkomen rijp; maer de Abricoosen worden veel vroeger / ja dickwils in de Hop-maent rijp.

Oeffeningh. Dese Boomen werden in de Nederlanden dooz oculatie ende afzuygingh vermenighvuldicht / waer van de manier in 't I ende II Deel van 't Vermakelijck Landt-leven nauw-keurigh beschreven en curieuselijck vertoont wordt.

Aert en Krachten. De vruchten zijn kout en vochtigh in den tweeden graedt / in de Mage haestelijck in een slijmige vochtighyeyt bedervende / nochtan is booz de mael-

tijdt gegeten kunnen eenigh voordeel by brengen: te weten: om datse als dan de buyck slijberigh maken / waer dooz de spijsse te gemakelijcker nederwaerts gesonden wordt.

De binnenste kernen zijn warm en droog van aert / ende dooz haer bitterheyt openende ende af bagende van krachten. De bladeren zijn mede verwarmende / verdroogende / openende de verstopheden / ende den buyck weect makende / waer dooz sy de slijmerige en galachtige vochtigheden af setten. De aert en krachten van de Abricoosen-bladeren zijn volgens de getuggenisse van Dodonæus tot noch toe niet versocht geweest. De Gomme die uyt de Persicke-strupcken vloeyt is middelmatig van naturen / ende de hoestende ende uytteerende menschen, seer nut. Dodonæus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor letsel aen de Spraeck, als yemant van de Popelsye gheraect is: Neemt de kernen van de Perfiken twee loot / stootse in een Mortier / doet'er by Water van Poley, een mutsien / druckt hier uyt een melckachtigh sap / 't welck ghy dickwils in de mont sult nemen ende eenigen tijdt behouden / ende daer na wederom uytspoutwen. Dodonæus.

Voor Hooft-pijn: Neemt kernen van Perfiken een loot / stootse in een Mortier met een half mutsien Water van Pserkrupdt / druckt'er een melckachtigh sap uyt / 't welck ghy lauw met doecken op het Dooz-hooft ende slapen des Hoofts leggen sult. Hier toe dient mede de Olie uyt de kerne geperst / de welke oock seer nut is om de pijn van de Nieren / dooz het Graebel ontstaen te versoeten / te weten de Linden daer mede gesmeert. Fuchsius.

Voor Puckels en roode Placken des Aengesichts: Neemt kernen van Perfiken acht loot / gepelt Cauwoerden-zaet vier loot / perst hier uyt een Olie / waer mede ghy de huyt bestrijcken sult. Ravelingius.

Voor Swaermoedigheydt, opstijgen des Lijf-moeders ende Wormen: Neemt Sy-

roep van Perliken-bloemen berepdt vier loot / ende geeft dit nuchteren te gebuycken. Dispens. Augustan.

Voor Wormen der kinderen: **N**eeemt Perliken-bladeren een handt vol / stampse klein ende bindt het op de Navel van de Buijck. Sommige geven van de gedroogde en sijn gestooten bladeren de zwaerte van 20 greyn met eenigh nat in. Brunfelsus.

Voor het Bloet-spouwen: **N**eeemt een half loot Gomme van de Perliken-boom, smeltse in Weegbre ofte Porcelijn-water soo veel genoegh is / en gebuycket het.

Voor Hoest en Kortheydt des Adems: **N**eeemt van de voornoemde Gomme een half loot / ende smeltse in Meede ofte afziedsel van Hoef-bladers, en geeft dit nuchteren te dvincken. Ravelingius.

Amandel-boom, in 't Latijn

Amygdalus.

Gedaente.

De Amandel-boom schiet veel hoger op als de Persicken-boom / andersints de bladeren / bloemen ende de onrijpe vruchten hebben eenige gelijckenisse met malkander; doch het vleesch van dese vruchten is wreet en hardt / ende de steen / waer in de Amandel, die na haer smaect in soete en bittere verdeelt sijn / beslooten is / is veel langer als de Persick-steen. De wortel van dese Boom sijnckt tamelijck diep in de aerde. Men de struycken werdt mede / als in veel andere Boomen / een gomme gebonden.

Plaetse. De Amandel-boom, die van nature warme gewesten bemint / werdt hier te Lande alleen in de Hoven onderhouden.

Tijdt. De Amandel-boomen bloepen seer vroegh / maer de vruchten werden in July ofte Augustus rijp / ende bequaem om te versamelen.

Oeffeningh. Dese Boomen werden dooz 't af-suygen op Pruymen ofte Kroosjens-stammen vermenighvuldigh / 't welck gevoeghlijck in Maert geschiet / daer na verplantense in February in goede aerde. De

bequaemste Mist die dese Boomen begeeren / is Berckens-mist / waer dooz oock de selve soete Amandelen voort brengen.

Aert en Krachten. De soete Amandelen sijn middelmatigh warm en vocht / seer wel voedende / ende de scherpigheyt der vochtigheden versachtende: De bittere sijn warm en droogh tot in den tweeden graet / ende daer by openende / verdeelende ende afvagende van krachten / sy ontslyten alle verstopheden der Nieren / Longe / Leber / Milte en andere inghewanden: Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-loopen en root Melizoen: **N**eeemt gepelde soete Amandelen twee loot / stoot die in een steene Mortier / giet hier by een half pintje Gersten water / waer in eenige reyse gloeyent Stael in wyt-gedompt is / wzinght dit te samen dooz een doeck / doet by dit melckachtigh sap een lepel vol Roosen-water, en een weynigh Supcker / geeft hier van dickwils te dvincken. Brunfelsus.

Voor 't Colijk, Graveel, Pleuris en Naweën der jonge Kraem-vrouwen: **N**eeemt twee ofte vier loot Olie van soete Amandelen / geeft dit met eenigh nat in. J. Schroderus.

Voor Buyck-pijn der jongh-gebooren Kinderen: **N**eeemt Olie van soete Amandelen een half loot / doet er by witte Supcker soo veel genoegh is / en laet dit op een mael gebuycken. J. Schroderus.

Voor de koude Pisse: **E**hebnycket vijf ofte ses bittere Amandelen / de selve nuchteren gebuycket zijnde / werdt geloost de dvinckenschap te kinnen verhoeden. Dodonæus.

Voor Hooft-pijn: **N**eeemt bittere Amandelen soo veel ghenogh is / stoot dit met Azijn en Olie van Rosen tot een pap / de welke ghy op het Vooz-hooft ende de slapen des Hoofts leggen sult. Dioscorides.

Voor het opstijgen des Lijf-moeders: **N**eeemt Olie van bittere Amandelen / ende de Buijck onder de Navel hier mede bestreken. Matthiolus.

Voor

Voor 't Graveel, koude Pisse ende pijn der Nieren: Neemt Olie van bittere Amandelen ende smeert hier mede de Lendenen ende de Nabel des Supchis. Euchsius.

Voor zuylinge der Ooren: Neemt Olie van bittere Amandelen / maectse in een lepel warm / ende doetse warm met Boomwol in de tuptende Ooren. C. Durantus.

Voor Sproeten en Placken des Aengesichts: Neemt wortelen van de Amandelboomen een handt vol / koocht die in Water ofte Wijn soo veel genoegh is / ende wascht het aengesicht hier mede. Ravelingius.

Vijgen-boom, in 't Latijn *Ficus*.

Geslachten.

Hier te Lande zijn twee soorten van Vijgen-boomen bekent / de eerste is de gemeyne Vijgen-boom, d'ander wordt Indiaense Vijgen-boom genaemt.

Gedaente. De gemeyne Vijgen-boom wast somtijds hier te Lande redelijck hoog op / bekleedt met een rouwachtige schoofse. Het hout is wit / voos ende licht / de zijdetacken zijn van binnen met mergh gevult. De bladeren vergelijcken sich eenighsins met de Wjngaerts-bladeren / want sy hebben vijf diepe sieden / ende vijf uytstaende hoeken / maer sy zijn donkerder groen van verwe. Men en bespeuet geen vooztekken van bloemen / maer de vuchten spruyten sonder de selve aen de oorsprongh der bladeren elck besonder voozt / de Peeren van gedaente eenighsins gelijk / rijp gheworden zijuse wit ofte bleeck-groen / ofte uyt doncker-blauw paers-achtigh van verwen / ende bebatten in sich een seer soet en lieflijck merch met veel tusschen-beyden leggende greynkens verbult.

De Indiaense Vijgen-boom, die men met recht onder de Planten stellen mochte / schiet op sonder struycken ofte tacken; en bertoont anders niet dan een vergaderingh van lanck-werpige / breede en seer dicke bladeren / met dunne doornkens versien /

die uyt den anderen spruyten ende bobben malkanderen optwassen.

Plaetse. Dese beyde geslachten der Vijgen-boomen zijn alleen in de Hoben van curieuse Lief-hebbers te vinden.

Tijdt. De gemeyne Vijgen-boom brenghet sijn botten in de May te voozschijn / maer sijn vuchten worden onozdentelijck rijp / want sommige het eerste jaer / andere / indische de Winter ober kunnen blijven / het nabolgende jaer om te gebruycken bequaem worden. De Indiaense Vijgen-boom blijft altydt groen / maer brenghet alhier geen vuchten voozt.

Oeffeningh. De Vijgen-boom werdt in de Nederlanden van wortel-spruyten ofte tacken / die men op 't eynde wat kneust in de Maent Maert ofte April aengewonnen. De Indiaense Vijgen-boom spruyt voozt / indien men een van sijne bladeren in de Nerde steekt / waer in sy seer haestelijck groept / verwozelt / ende andere bladeren wederom uytgeeft. Men moet dese gewassen hier te Lande vooz de koude Winter sozghvuldigh bewaren.

Aert en Krachten. De volkomen rijpe en gedzooghde Vijgen, verwarmen in den tweeden graet / en zijn wat vochtigh van aert. Andere achtense vooz warm in den eerste en vochtigh in den tweeden graet. Sy doen zweten / repuigen de Voozt / vermoxwen ende maken rijp alle Gezwellen. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Om de Kinderpockjens ende Matelen uyt te drijven: Hier vooz werden Vijgen in Bier opgekoocht ende dickwils te dymcken gegeven.

Voor het Graveel. Vijgen veel gegeten / doen veel sants ende grups met den Arijn quijt worden ende losen. Dodonæus.

Voor swaren Hoest. Neemt een goet deel kleyn gesneden Vijgen, giet daer op van de beste Brandewijn / de welke ghy uytbranden sult / ende hier van dickwils een Lepel vol gebruycken; ofte neemt Vijgen N° 12 Hyfoop-bladeren twee handten vol / koocht dit in Gersten-water / tot een pint / van

't welck / met **Suiker** soet gemaectt zijn-
de / ghy 3 a 4 mael daeghs een Roemertje
vol ingeven sult. Lobel, J. Schroderus.

Om de Geboorte te doen vorderen werdt
in **Duytslant** van de **Vrouwen** veeltijts ge-
bzade **Vijgen** gegeten. J. Schroderus.

Om het geronnen **Bloet** door vallen ofte
quettinge te doen scheidt: **Koocht** een
goet deel **Dijgen** in **Water** / ende dooz ge-
daen zijnde / geeft hier van **dickwils** te drinc-
ken. Dodonæus.

Om de **Buyck** der **Water-suchtigen** te
doen sicken: **Neemt** **Dijgen** een goet
deel / **Gersten-meel** soo veel genoegh is /
Wsem twee handen vol / maect hier van
met **Wijn** een **Pap** / en leght het van **bup-**
ten op de **Buyck**. Lobel.

Voor **Sweeringh** ontrent de **Nagels** van
de **Vingeren**: **Neemt** **Dijgen** ten loot / **Gza-**
naet-schellen een vierendeel loots / stoot dit
te samen / en leght het op. Lobel.

Om alle **Wratten**, **Exter-oogen** en ander
onsuyver-heden te **Verdrijven**: **Neemt** de
bladeren van de **Dijgen-boom** / **kneusse** ende
wijfse hier mede. Dodonæus.

Citroen, Limoen, ende Orangie-
boom, in 't **Latijn** *Malus Citria*. *Limo-*
nia, *Arantia*.

Om dat de **Citroen, Limoen** ende **Oran-**
gie-boomen, soo wel in **uyterlijke** ge-
daente ende **krachten** der **vruchten** / als in
haer **oeffeningh** / eenighsints over een ko-
men / sullen wy de selven alhier te samen by
een beschrijven.

Ghedaente. De **Citroen-boom**, wiens
takken met een **groene schozse** bekleet zijn /
heeft **langhwerpige** / **dicke** / ende **gladde**
groene bladeren. De **bloemen** zijn wat
paers-achtigh / **uyt** welckers **midden** eeni-
ge **dunne draepkens** voort-spruyten: De
vruchten die veel **grooter** als de **Limoenen**
zijn / werden met een **bleeck gout-geele**
schozse bedeckt / seer **aengenaem** en **liefs-**
lijck van **reuck** / waer onder een **hardt** en
witachtigh **blesch** **verboogen** leyt / 't welck

een **klaer** en **doozuchtigh** **mergh** / met **aen-**
genaem **suure sap** **verbult** / **ombat**. Het
zaet **light** in het **vooznoemde** **mergh** hier en
daer **versprept** / **bitterachtigh** van **smaeck**
zijnde.

De **Limoen-boom** **verschilt** van de **vooz-**
gaende in de **colour** van de **bloemen** / de **wel-**
cke wit zijn / ende de **vruchten** zijn oock veel
kleinder / als van de **Citroen-boom**, doch
met **overbloediger** ende **suuder sap** **versien**.

De **Orangie-boom** heeft mede **groene tac-**
ken / maer de **bladeren** zijn **somtijds** wat
grooter / als de **Citroen** ofte **Limoen-blade-**
ren. De **bloemen** die **wit** zijn / zijn seer **aen-**
genaem van **reuck**; de **vruchten** en zijn niet
langhwerpigh / maer **bolwijs** **rondt** / met
een **hoogh gout-geele schozse** / die **bitter-**
achtigh van **smaeck** is / **overtroogen**; dese
behouden oock in sich **overbloedigh sap** /
't welck soet / **suur** / ofte **half soet** / **half suur**
bebonden woedt. Het zaet is **kleinder** als
het **Citroen-zaet**, andersints het selve in al-
les **gelijck**.

Plaetse. Dese **Boomen** werden hier te
Lande alleen in de **Hoven** van **groote Lief-**
hebbers gebonden.

Tijdt. Dese **Boomen** **blijven** altijd met
bladeren **bekleet**. De **vruchten** werden niet
eenparigh **rijp** / want men aen een **Boom**
rijpe / by na **rijpe** / ende **eerst aenkomende**
vruchten sien mach.

Oeffeningh. De **Citroen, Limoen** ende
Orangie-boomen werden in de **Nederlanden**
van de **zaden** met **groote moeyten** **aenge-**
teelt / ofte de **stammen** werden van **Genua**
ofte **Lissabon** **herwaerts** **overgesonden**. De
curieuse Liefhebbers **komen** de **verdere**
oeffeningh / die tot het **onderhouden** deser
Boomen **verepscht** worden / **nautkeurigh**
in 't **eerste** en **tweede Deel** van het **Verma-**
kelijck Lantleven **beschreven** vinden.

Aert en Krachten. De **vruchten** van de
vooznoemde Boomen **bestaen** **uyt** **verschep-**
de deelen / de **welcke** met **besonderen** ende
seer veel **verschillende krachten** **begaest** zijn;
want de **uytwendige schozse** is **warm** in den
eersten / ende **verdzoogende** in den **tweeden**
graet /

graet / weder staet vergift ende besmettinge / ofte soo andere willen / warm en droogh in den derden graet. Het suure sap van dese vruchten is verkoelende ende drooghmakende van aerth / ende daer by doozdingende van krachten. Het zaet is warm en droogh in den tweeden graet. Matthiolus, C. Durantus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor een verkoude Maegh en stinckende Aeffem: Hier tegen gebuyckt alle morgen een vierendeel van een geconsijten Citroen ofte Orangie-schil. Dodonæus.

Voor brandende en besmettelijcke Koortsen, als mede om de galachtige vochtigheden, die in de Maegh leggen te bedwingen: Gebuycktmen veeltijds by de spijs het sap van Citroenen ofte Limoenen, in plaetse van Derjups / ofte bereyt de volgende koeldranck: Neemt Garsten-water een pint / sap van Citroenen vier loot / van de witte Supcker soo veel genoegh is / menght dit te samen / ende geeft hier dichtwils van te drincken. Dodonæus, Lobel.

Voor quaetaerdige Koortsen: Geeft den siecken eenige gepelde Citroen-zaden in / en bestrijckt de pols en het pucken van 't herte met olie van Citroen-schellen gedistilleert. Stockerus in Empirica, Dodonæus.

Voor Wormen der Kinderen: Bestrijckt de Navel der Kinderen met Olie van Citroenen.

Voor 't Graveel: Neemt Limoen-sap twee loot / een halve Notemuskaet / Kreeftoogen een half vierendeel loots / witte Candu-supcker een loot / Rensche-wijn een half mutsjen / geeft dit op een reys in.

Voor Schurfttheyt en Sproeten in 't Aengesicht: Bestrijckt de plaetsen met Limoen-sap. Matthiolus.

Voor Colijck ofte Buyck-pijn uyt winden ontstaen: Neemt sijn gestooten Orangie-schellen een vierendeel loots / geeft dit in met warm Bier ofte Wijn. Schroderus.

Laurier-boom, in 't Latijn *Laurus*.

Geflachten.

De Laurier-boom werdt hier te Lande onderscheyden in Laurier met breede bladeren ofte Wijfken, Laurier met smalle bladeren ofte Manneken, Luyckse Laurier, ofte *Laurus Nobilis*, Bakelaer-dragende Laurier, Brughse Laurier ende wilde Laurier.

Gedaente. De breedt-bladighe Laurier schiet met veel strupcken op / die met een doncker-groene schozse bekleet zijn. De bladeren zijn langhwerpig / breedt / hardt / groen van vertwe / goet van reuck / ende bitterachtigh van smaeck. De bloemen zijn grasberwigh / en de besien met een zwartachtige schozse bedekt / wiens kerne in twee deelen gekloben is.

De Smal-bladige verschilt van de voozgaende / om dat hy soo hoogh niet op en wast / de bladeren smalder en dunder / en de strupcken met bypn-roode schozse bedekt zijn.

De andere soorte bergelijcken sich met de voozgaende / alleen seyt Lobel dat de Laurier die binnen Brugge wast / met bypnder bladeren versien is.

De wilde Laurier-boom blijft leger als de tamme / de tacken zijn geknoopt ofte in veel leden verdeelt / met breede / effene ende blinckende bladeren; doch sonder reuck betwasfen / uyt elcken knoop ofte lidt altijd twee tegen den anderen overstaende voozkomende. De witte bloemen / die somtijds buytwaerts wat paersachtigh zijn / komen op het eynde der tacken kroons-wijs te voozschijn; waer op blaetwe besien / de Myrtus-besien niet ongelijck volgen.

Plaetse. Dese Boomen werden in de Nederlanden in de Hoben geplant ende onderhouden / ende wassen tierigh omtrent de Zee-kant / want men somtijds in Zeelandt, dat andersints op andere plaetsen selden gebeurt / van de selve vruchten versamelt.

Tijdt. De Laurier-boom blijft des Winters

ters en des Somers altijd groen / in 't Dooz-
jaer nieuwe spruyten ende jonge scheuten
voort-bringende.

Oeffeningh. Alle de soorten van Laurier-
boomen begeeren naerfijge oeffeninge / moe-
ten des Winters booz de koude wel bewaert
worden / waerom men oock de Laurus No-
bilis in potten ofte tobbens plant / om de
selve in een stove booz de koude te bewaren.
Men teeltse dooz besien ende wortel-spruy-
ten voort / alleen de Laurus Nobilis werdt
dooz stecken aengequeecht.

Aert en Krachten. De Laurier-bladeren
verwarmen ende verdoogen in den derden
graedt / doch de besien die men Bakelaer
noemt / zijn sterckelijker verwarmende ende
verdoogende. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn,
't Graveel ende Watersucht: Neemt Lau-
rier-bladeren een handt vol / koocht die in
een pint Wijn / ende geeft hier van twee-
maels daeghs een half mutsjen te drinken.
C. Durantus.

Voor Dovingheyte ende het ruyschen der
Ooren: Neemt Laurier-bladeren een halve
handt vol / Lavendel-bloemen soo veel ghy
ennschen drie vingeren vatten kunt / koocht
dit te samen in Wijn / ende ontfanght den
damp dooz een trechter in de Ooren. Do-
donæus.

Voor Aemborstigheyte en taye Fluymen die
op de Borst leggen: Neemt Bakelaer een
vierendeel loots / sijn gestoten zijnde / mengt
het met honingh / ende gebruycket het mo-
gens en savonts. Dioscorides.

Voor de uytghesoncken Lijf-moeder:
Neemt Laurier-bladeren ofte Bakelaer een
vierendeel loots / ende geeft het in met roode
Wijn. Dodonæus.

Voor een verkoude Lijf-moeder, en de
Maent-stonden te bevorderen: Neemt Lau-
rier-bladeren twee handen vol / Bakelaer
twee loot / koocht dit te samen in Wijn /
ende laet de damp van onderen ontfangen.
Brunfelsus.

Voor lamme Leden ende verkoude Ze-
nuwen: Bestrijct de Leden met Olie van

Laurier-bayen, tegen een Cycken buur.
Disp. August.

Voor 't steken van de Vespen: Neemt
de ghekneusde bladeren / ende leghtse op.
J. Schroderus.

Oleander-boom, in 't Latijn

Laurus Rosea.

Gedaente.

Dit Boom-achtigh gewas komt voort
met wijdt uytgespreyde opgaende tac-
ken / seer dicht met lange / spitse / dicke
ende harde bladeren bekleedt. De bloemen /
die de gedaente van kleyne Hooskens uyt-
beelden / ende van vijf bladeren te samen
geset zijn / zijn schoon-roos / oock heeft de
selve Lobel mede wit gevonden. Het zaet
dat langh en licht is / leyt in wolachtige
harrighejdt in lange hauwken beslooten.
De wortel is houtachtigh.

Plaetse.

Plaetse. In de Nederlanden wordt dit Geboomte in de Hoben van de Kruydt-be-minders gevonden.

Tijdt. De bloemen komen seldom voo? Augustus te voorschijn.

Oeffeningh. Dit Gewas wordt hier te lande van inleggende tacken aengewonnen.

Aert en krachten. De Oleander is warm in den derden en dzoogh in den tweeden graet. Avicenna.

Medicinael gebruyck. Inwendig wordt het niet gebzupekt / maer uytwendig heeft het kracht om alle Gezwellen te verteeren ende te doen scheidjen. Galenus, Aegineta.

Genever-boom, in 't Latijn
Juniperus.

Gedaente.

De Genever-boom is een houtachtige heester / veel dunne zyde-tackshens

voortbrengende; de bladeren die dicht aen de selve groepen / zijn seer smal / en aen het eynde met scherpe puntkens versien: De vruchten zijn ronde Bessen / den Peper niet ongelijck / die eerst groen ende daarnaes zwart worden.

Plaetse. Dese Boom wast in sommige gewesten van Nederlandt onder de Heyde / ende wert in Hollandt en andere plaetsen in de Hoben tot heggen geplant.

Tijdt. De bladeren blijven altydt groen; de Bessen worden het tweede jaer / na dat sy voort gekomen zijn / volkomen rijp / doch de Genever-boom levert alle jaren vruchten / om dat de rijpe versamelt zijnde de onrijpe overblijven / ende in 't volgende jaer tegen de Herfst rijp worden.

Oeffeninge. De Genever-boom wordt doo? 't zaeyen van de rijpe Bessen / als mede doo? het inleggen aengeteck.

Aert en Krachten. De Genever-boom is warm ende dzoog tot in den derden graet; de vrucht is warm in den derden en dzoogh in den tweeden graet; doet zweten / wederstaet vergift / opent de verstoptheden / maekt de slijmerige vochtigheden dun / ende drijft den Urijn af. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verouderde Hoest, ende om de taye slijmerige vochtigheden van de Borst te suyveren: Neemt Genever-bessen een loot / koocht die op in Garsten-water tot een half pintje / doo? gedaen zijnde / maekt het soet met Candy Sycker / ende neemt dit in drie ofte vier crysen in. Dodonæus.

Om de Sinckingen die op de Oogen vallen te beletten, ende Tandt-pijn te versoeten: Neemt Genever-bessen een halve handt vol / Lavendel-bloemen soo veel ghy tusschen drie vingeren vatten kondt / koocht dit te samen in Wijn-azijn / de welke ghy lout in de mont sult houden.

Voor 't Graveel, Buyck-pijn, gebreken des Lijt-moeders, Catharren, opstoppinge der Maent-stonden. Engborstigheid, Hoest, draeyng des Hoofs, Doof heyt, stinckende Aeslem, Water-sucht, Vallende Siecke, Bevin-

Bevinge, swack Gesicht, Pest ende besmettelijcke Sieckten: **Neemt** een goet deel versche Genever-besien, stootse wel kleyn in een Dijfel / daer na ziedse in water / ende pers het sap daer uyt / het welcke ghy soo langh sult koocken tot dat het soo dick als Honigh wordt / hier van sult ghy een lepel vol 's morgens ende 's avonts in geben. Tot de vooz-verhaelde gebreken is oock seer goet de gedistilleerde **Olle** van Genever-besien, 5 ofte 6 druppelen ingenomen. Ravelingius.

Voorquade Schurftheyt: **Neemt** de asche van de schoffe van Genever-hout, menght het met water / ende srijckit de Schurftheyt daer mede. Dioscorides.

Om besmettelijcke ende pestige lucht te verbeteren: **Neemt** men gemeenlijck Genever-besien, die men op de koolen leyt / om het huys daer mede te roocken.

Voor de Pest: **Neemt** Genever-besien, gezegelde Nerde van elckis een loot / menght dit met gesmolten Honigh tot een Conserf / waer van ghy de groote van een Noote met Meede sult gebzupcken. Ravelingius.

Savel- ofte Seven-boom, in 't

Latijn *Sabina*.

Geslachten.

VAn dese Boom vindt men in de Nederlanden twee soorten / de eerste is de gemeene Seven-boom, d'ander werdt oprechte Savel- ofte Seven-boom die vruchten draeght genaemt.

Gedaente. De gemeene Savel- ofte Seven-boom wast op tot een tamelijck Boomken / sijn tacken ende zijde-tacken breecht ende wijt uyt-bzepdende. De bladeren sijn die van de Tamarisch-boom seer gelijck doch stijver ende stekende / sterck van reuck / ende scherp en heet van sinaeck; hy staet altydt groen / maer draeght geen besien.

De tweede soorte is den gemeenen onvruchtbaren Seven-boom, van ghedaente niet ongelyck / behalven dat de bladeren soo stijf ende stekende niet en sijn. Hy bzenght

voort groen-geele bloemkens / en de vruchten sijn eerst groen / ende namaels uyt den blaauwen / zwartachtigh van bertwe / van groote de Genever-besien gelijck.

Plaetse. Dese Boomen worden alleen in de Hoben der Krupdt-bemimmers gevonden.

Tijdt. De Seven-boomen sijn altydt met groene bladeren beladen: De vrucht-dragende Seven-boom bzenght sijn vruchten voort op de manier als wy van de Genever-boom gesept hebben.

Oeffeningh. Dese Boomen worden van steck ofte in-leggen voort-geteelt / die men / een jaer gestaen hebbende / in de Maent Maert op voshete en schaduwachtige plaetsen verplant.

Aert en Krachten. De bladeren van den Seven-boom sijn warm ende droogh tot in den derden graet / sijn van deelen / openende / dun makende / ende dooz-dzingende van krachten. Galenus.

Medi.

Medicinael gebruyk. Om de Nageboorte ende een doode Vrucht af te drijven: **N**eeMt Seven-boom een handt vol / koocht dit in een half pintje **W**ijn / tot dat de helft verfooden is / ende geeft dit op een reys in. Dodonæus.

Om de Maent-stonden af te setten: **N**eeMt sap van Seven-boom met **W**ijn uyt-geperst vier loot / **S**afferaen vier greyn / **P**oley-water vier loot / menght dit te samen / om in twee reysen in te nemen ; dooz dit middel zijn dickwils de opgestopte **M**aent-stonden afgedreven. Alexis Pedemontanus.

Voor ophoudinge des **U**rijs : **N**eeMt een handt vol Seven-boom , koocht het in een pintje goede **W**ijn / tot dat het derden deel versoden is / ende laet hier van dickwils een roemertje in nemen / dit drijft den **U**rijn geweldigh af. Dioscorides.

Voor Enghborstighet : **N**eeMt gepulveriseerde Seven-boom een vierendeel loots / vermenght het met honingh en neemt het in.

Voor seere Hoofden der **K**inderen: **N**eeMt gepulveriseerde Seven-boom soo veel van nooden is / menght het met room van melck / ende bestrijckt het **H**oofst daer mede. J. Schroderus.

Voor **W**ratten ende knobbelachtige uytwassinge der schamelijcke **L**eden: **N**eeMt Seven-boom twee handen vol / koocht die in regen-water soo veel genoegh is / ende stooftse hier mede / daer na stroyt'er gepulveriseerde Seven-boom op. Dodonæus.

Cypressen-boom, in't Latijn *Cy-*

pressus.

Geslachten.

Hoe wel maer eenderhande soorte van dese **B**oom te vinden is / nochtans wordt hy in Nederlandt onder de naem van manneken en wijfken onderscheyden ; te weten / wanneer hy hoogh op schiet ende nootkens dzaeght / wordt hy **C**ypres-manneken, maer indien hy kleyen ende onvruchtbaer blijft / **C**ypres-wijfken genaemt.

Gedaente. **D**e **C**ypres-boom heeft een

lange / rechte ende spits opgaende stam. **D**e zijde-tacken die veel in 't getal zijn / spreiden haer niet wijt uyt / maer spruyten langhs de middel-stam om hoogh / dese brengen veel dunne korte rijkskens te voorschijn / hun selven wederom in anderen kleynder rijkskens verdeelende. **D**e bladeren zijn langhwerpig ront / gemaect van een geduurige vergaderinge van twee ofte vier aen een ghehechte bladkens langhs de rijkskens groepende / de bladeren van den **T**amarisch-boom , ofte vruchtdragende Seven-boom hy na uytbeeldende. **D**e **C**ypres-nootkens hangen van de tacken nederwaerts af / de welke in sich kleyen / plat ende graeuw zaet bevatten ; dese **N**ootkens rijp geworden zijnde / spijten op veel plaetsen / ende laten als dan het zaet uyt-vallen.

Plaetse. **D**ese **B**oomen werden in de **N**ederlanden tot vercieringh in de **L**ust-hoven onderhouden.

Tijdt. De bladeren en tackkens van de Cypres-boom blijven het geheele jaer dooz groen / ende de vruchten ofte Nootkens worden mersteendeel in de Herfst tegen de Winter rijp.

Oeffeningh. De Cypres-boomen werden hier te Lande van zaedt / 't welck upt Vranckrijck overgesonden wordt / aenge-teelt / maer noch jongh zijnde / moeten se sozghbuldigh voor de koude des Winters be-waert worden.

Aert en Krachten. Het Cypressen-hout verkoelt / verdooght ende treckt te samen. De bladeren ende vruchten zijn verdoog-gende tot in den derden graet / trecken ge-twelidigh te samen / doch sonder merckelijc-ke scherpijghedte ofte warmte. Galenus, Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor de Droppel-pisse ende alle Vloet van de Blase : Neemt gepulveriseerde Cypres-bladeren een half bierendeel loots / Myrrhe 10 greyn / Mal-veysye soo veel genoegh is / menght dit te sa-men / om op een reys in te nemen. Diof-corides.

Voor Bloedt-stempingh ende genesingh der versche Wonden : Neemt van de ver-sche Cypressen-bladeren soo veel genoegh is / scootse ende leghtse op. Galenus.

Voor Tandt-pijn : Neemt Cypressen-bladeren ofte Nootkens ziedse op in Wijn / de welke ghy lauw in de mont sult hou-den. Matthiolus.

Voor pijn van de Voeten : Neemt de bla-deren van Cypres-boom een deel / krupm van Witte Broodt twee deelen / maecht hier van met Wijn een pap / ende slaetse om de plaets alwaer men de pijn gevoelt. Plinius.

Voor Gescheurtheyt : Neemt Cypressen-nootkens vier loot / koocht dit in een men-gelen oude Wijn / tot dat een derden deel versoden is / hier van sult ghy alle dagen twee mael een half mutsien te dinccken ge-ven / ende ondertusschen gestoten Cypres-bladeren op de Bzeuckt leggen. C. Duran-tus.

Voor alle Buyck-loopen ende Vloeden : Neemt Cypres-nootkens een bierendeel loots / gepulveriseert zijnde geeft het met Wijn in ; dit self de vermagh oock het Wa-ter / daer in de voornoemde Nootkens ge-soden zijn. Dioscorides.

Voor het Graveel : Neemt van de ghe-dzooghde schozse van Cypressen-boomen een half bierendeel loots / sijn gestoten zyn-de / geeft het met gedistilleert Wijnruyts-water in. Dodonæus.

Om de Mage te verstercken ende het Bra-ken te stelpen : Neemt Cypres-nootkens, ziedse op in Olie / met de welke ghy de Maegh besirijcken sult / ofte neemt Doeyer van de selve Nootkens / ende maecht hier van met Was een Maegh-plaester. Diof-corides.

Boom des Levens, in 't Latijn

Arbor Vitæ.

Gedaente.

De Boom des Levens, van de Der-maerde Krupdt-beschryber Lobel, Ceder-boom van Licie genaemt / wast recht op / met een upt den rooden zwartachtige schozse. De bladeren zijn die van den Cypressen-boom niet ongelijck / behalven datse plat / ende gelijk als in een geboeght zijn. Men het epude van de rijskens komen geel-achtige bloemkens boort / hier naer volgen schubachtige bollekens / waer in het zaet be-sooten is.

Plaetse. Dese Boom is eerst upt Noort-America over gebzacht / ende werdt hier te Lande in de Hoven van de Lief-hebbers ge-bonden.

Tijdt. De Boom des Levens behoudt wel altijt sijn bladeren / maer in de Winter-sche Maenden worden sy vaer ofte geelachtigh / nochtans in de Lente verkrijgen sy wederom haer voorgaende groenigheyt.

Oeffeningh. Dese Boomen worden van afgebroken tacken die seer haest wortelen schieten / vermenighbuldigh / ende daer

na in de Maent January op schaduwachtige plaetsen verplant.

Aert en Krachten. Uyt den bitteren smaech ende stercken reuck van desen Boom kan men bespeuren / dat de selve vooz warm ende dzoogh te achten is / daer by sijn van deelen / verteerende ende afvagende van krachten. Dodonæus, Clusius.

Medicinael gebruyck. Voor Flerecijn: Neemt gedistilleerde Water van de bladeren van desen Boom/maect' er doecken in nat/ ende slaets om de voeten/ ofte neemt de gedistilleerde Olie van de selve / ende besmeert' er de pijnelijcke plaetsen mede. Camerarius.

Boom des Doodts, ofte Iben-boom,
in 't Latijn *Taxus.*

Gedaente.

Dese Boom wast met een recht opgaende stam om hoogh / omtrent de top in

eenige zijde-tacken verdeelt / van buyten is hy met een grauwe ende rouwe schoofse bekleedt: Inwendigh is het hout selve zwartachtigh van coleur. De zijde-tacken brengen veel ranckens ofte rijckens voort / de welke met lange / smalle ende donckergroene bladeren / die veder-wijs tegen den anderen ober staen / dicht begroept sijn. De bloemkens sijn uyt den geelen grasachtigh van vertwe / die aen het onderste gedeelte van de tackens / veel by een vergadert / nederwaerts af hangen. De vruchten sijn schoon-roode ende lauckwerpighe ronde Besien / die van de Kraecke-belen ofte van de Alperges van gedacite seer gelijck.

Plaetsen. De Iben-boom werdt in de Doven onderhouden / ende komt oock in Nederlandt in 't Ardennen-bosch van selfs voort.

Tijdt. Dese Boom blijft des Winters groen / doch in Maert ofte April brenghet

hy sijn bloemkens te boozschijn / ende ver-
krijght als dan nieuwe scheuten; de vruch-
ten worden in de Herfst rijp

Oeffeningh. De Boom des Doodts wort
hier te Lande dooz zaet / wortel-spruyten
ende inleggen vermenighvuldicht; men
plantse in Maert in sabelachtige Aerde / ende
op donckere ofte schaduwachtige plaetsen.

Aert en Krachten. Dese Boom werdt
van de oude Kruydt-beschrijvers onder de
schadelijcke ende vergiftige Gewassen gere-
kent. Maer in de Nederlanden ende in
Engelandt is hy soo hinderlijck / noch sijn
schaduw den menschen soo schadelijck niet.
Galenus, Dioscorides, Dodonæus, Lobel.

Denne ofte Mast-boom, in 't

Latijn *Abies*.

Gedaente.

De Denne-boom waest in de hooghte
recht op / waer van de stam beneden
sonder knoopen ende boven gemeenlijck
knoopachtigh is. Hyt peder van dese knoo-
pen ofte leden komen vier tacken / die te-
gen malkanderen ober staen / ende in de
hooghte schuyng opklimmen / te boozschijn /
waer uyt wederom kleynder tackskens /
doch maer twee tegen malkanderen aenge-
voeght / ende nederwaerts af hangende /
boozt spruyten. De bladeren sijn lanckwer-
pigh / rondt / ende booz spits ofte scherp.
De vruchten die aen het eynde der tacken
boozt komen bestaen uyt veel sachte t'sa-
men-ghevoeghde schelseringen / waer in
kleyne Hootkens beslooten leggen. Hyt de
schozste van de jonge Denne-boomen bloeyt
een murwen ende klaren Herst / die van
sommigen Veneetschen Tarpentijn genaemt
werdt.

Plaetse. Van dese Boomen vindt men in
de Nederlanden hier en daer tot cieragie
Lanen ende Bosschen geplant.

Tijdt. De Mast-boomen behouden haer
Lof den geheelen Winter dooz / ende haer
Vruchten worden in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Dese Boomen werden hier

te Lande van zaet / het welck uyt Noor-
wegen ober gesonden wort / boozt geteelt.
Dit zaet in water geweekt zijnde / moet
men in een Bactt ofte op een seer warme
plaetse vzoogh in de Lente zaeyen. De eerste
Winter worden se booz houde ende schyale
winden bedeckt / ende daer na in Maert ofte
April twee voeten van malkanderen in sa-
belachtige Aerde verplant / dese 4 / ofte 5
Laren opgewassen zijnde / versetmen se al-
waer men die begeert te hebben.

Aert en krachten. De schozste ende bla-
deren van de Denne-boom is verzoogende
ende t'samen-treckende van aert en krach-
ten. De murwen Herst van dese Boom
uytwendigh gebuyckt / verteert / ver-
murwt / doet scheyden / vaeght af / ende
geneest alle versche Quetsuren; inwendigh
gebesicht maect de Supck weeck / ende
drijft den Urijn af. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor den Roode
Loop: Neemt gedzooghde bladeren van
Denne-boomen een vierendeel loots / sijn
gestooten zijnde / geest het met roode Wijn
ofte gestaelt Water in. Matthiolus.

Voor ontvloeyinge des Zaets: Neemt een
vierendeel loots van de genoemde bladeren /
ende laet het met een versche ende weeck geso-
den Ey gebuycken. Dodonæus.

Voor Lever-sucht: Neemt van de bla-
deren een vierendeel loots / ende neemt het
met oude goede Mee in. Dioscorides.

Voor Tandtpijn: Neemt Denne-blade-
ren soo veel genoegh is / zietse op in azijn
de welke ghy heet in de mont sult houden.
Dioscorides.

Voor Enghborstigheyt, Heup-gicht, Gra-
veel ende ontvloeyinge des Zaets: Neemt
Veneetsche Tarpentijn een loot / een doyer
van een Ey / menght dit met Hoender ofte
Vleesch-sop soo veel genoegh is / om booz een
reys te gebuycken. Dodonæus.

Voor het uytfincken des Aersdarms: Neemt een planck van dese Boom / maect
hem tegen het vuur heet / ende laet den Pa-
tie nt hier eenige tijdt op sitten. Fuchsius.

Voor Koortsen en Scheur-buyck: Neemt
van

van de afgeschaefde bast ofte schozse twee loot / Orangie-schellen een half loot / bindt het in een sackje / ende hanght het in een mengelen Rijnse-wijn / ende dzinck hier nuchteren van een goeden dzonck

Pimper- ofte Blaes-noten, in 't Latijn *Nux Vesicaria*.

Gedaente.

Dit Geboomte wast dichtwils heester-wijs op; het hout is wit / seer hardt ende vast. De schozse is bleek groen hier en daer / als een Slangen huyt / met zwart geplackt. De bladeren gelijcken de Vlierbladeren seer wel / ende wassen mede vijf in 't getal aen een middel-ribbe gevoeght / nochtans zijne klepnder als de selve / ende niet soo sterck van reuck. De bloemen die wit zijn / hangen tros-wijs vier ofte vijf by een / waer na de blaesjens / waer in ghemeneelijck twee klepne Hootkens leggen / te voorszijn komen. De Hootkens zijn met een harde rosachtige schelle bedekt / waer in groenachtigh merg beslooren is.

Plaetse. Dese Boomen groeyen op veel plaetsen in 't wilde / ende worden in sommige Provintien van Nederlandt in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De bloemen komen in de Maent May voort / maer de Hootkens werden in Augustus ende September rijp.

Oeffeningh. Dit geboomte wordt van sijn wortel-spruyten aengequeect / ende in de Maent February verplant.

Aert en Krachten. Tot Medicijne is dit gewas nergens toe gebruyckelijck ofte verfocht. Dodonæus.

Platanus.

Gedaente.

Dese Boom wordt seer swaer / ende verspreyt sich dooz sijn menighvuldige tacken wijt ende breedt upt. De bladeren zijn seer groot / ende op verscheyde plaetsen diep gesneden. De bloemen zijn klepne ende

bleek van coleur; de bzuichten zijn routwen ende rupgen-bollen / van coleur de groote Klissen gelijck / hangende aen steelkens / de een langer als de ander.

Plaetse. De Platanus wordt in Nederlant alleen in de Hoben van de Kruyt-bemimmers onderhouden.

Tijdt. De bladeren spruyten in de May Maent voort / ende in Augustus bevint men het zaet in rosachtige wolligheyt gewickelt volkomen rijp te zijn.

Oeffeningh. Dese Boom wordt meest dooz in-leggen vernienighvuldicht / ende begeert een vochtige ende warme plaets.

Aert en Krachten. De bladeren van de Platanus zijn matelijck vocht-makende ende verkoelende van natuur / maer de schozse en de bzuichten zijn wat meer verdzogende. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor ontstekinghe ende sinckinghe die op de Oogen vallen: Neemt van de malsche ende jonge bladeren van den Platanus een ofte twee handen vol / ziedtse in Wijn ende leghtse op de Oogen. Dioscorides.

Voor Tandt-pijn: Neemt de schozse van dese Boom soo veel van nooden is / kooctse in azijn / de welcke ghy dichtwils in de mont sult houden. Matthioli.

Voor Schurftheyt: Neemt asche van Platanus schozse gebzandt een loot / Olie van Roosen twee loot / Wasch soo veel van nooden is / smelt ende vermenght dit te samen tot een salve. Ravelingius.

Azedarach.

Gedaente.

AZedaraeh wast op tot een grootte Boom / bekleet met een effen graeuwachtige schozse / alsse jongh is / maer routwen ende gerimpelt / alsse ouder is; wiens bladeren doncker-groen van verwen zijn / van gedaente die van de Qualster-boom niet ongelijck / maer dieper geschaect ofte gekerft. Aert de oozsprongh der bladeren komen lange steelkens; de paers-achtige welriekende

ende sterretwijs uytgespreyde bloemkens / van vijf smalle bladkens gemaect / te boozschijn: Daer na volght de vrucht / eerst groen / daer na witachtigh van coleur / de Jijuben van gedaente niet ongelijck / doch onliestijck van smaect. In dese vrucht licht een harde sesshoekige steen beslooten.

Plaetse. Dese Boomen worden van de liefhebbers in de lustige Hoben ende Boomgaerden van Nederlandt geoeffent ende onderhouden.

Tijdt. In 't Booz-jaer spruyten de jonge bladeren uyt; de bloemen vertoonen sich in de Somer / ende de vruchten worden laet in de Herfst rijp.

Oeffeningh. De Azedarach-boom wordt hier te Lande van zaet / 't geen uyt de Virginjes over-gesonden wordt / aengeteelt.

Aert en Krachten. De bloemen van Azedarach is warm in den derden graet / ende boogh tot in 't laetste van den eersten; ope-

nende de verstoptheden / maer booznamentelijck van de herffenen. Avicenna.

Medicinael gebruyck. Om het Hayr te doen groeyen, ende de Luysen te dooden / neemt het gedistilleerde water van de bloemen / Wijn van elckis eben beel / ende wast het Hoofst daer mede. Avicenna.

Judas-boom, in 't Latijn *Arbor*

Juda.

Gedaente.

Dese seer aerdige Boom schiet somtijts hoog op / andersins blijft hy nedzigh / mach als dan met recht onder de Heesters gerckent worden. De bladeren zijn geheel ront / die van de Mans-ooren niet ongelijck / maer bleecker groen / ende bol van doozloopende aderkens ofte zenuwen. De bloemen spruyten veel by een uyt de dunne rijfken / die met bypn-paerffche schozffen overtogen zijn / schoon purper-root ofte oock wel wit van bertwe / ende van de gedaente de gemeene Erwte-bloemen seer gelijck: Na dese volgen de hantwen ofte zaet-huyfken / meer dan een vinger breekt en langh / welke platte hantwen by na doozschijnende / ende van bypten bypn-root zijn / waer in plat zaedt licht / den Linsen niet ongelijck.

Plaetse. De Judas-boom wordt hier te Lande alleen in sommige Lusthoven gebonden.

Tijdt. De bloemen vertoonen sich in 't begin van Maert, waer na de bladeren volgen / ende de hantwen met het zaet worden in de Somer-inaenden rijp.

Oeffeningh. Dese Boomen worden in Nederlant dooz het zaet aengelwormen / ende moeten op een warme plaets tegen een muur ofte pet anders geplant zijn.

Aert en krachten. De krachten van dit Boomachtigh getwas is tot noch toe onbekent ende onverschicht. Dodonaeus.

Viurna van de Françoysen.

Gedaente.

DE streycken van dit Heester-achtig gewas zijn seer tay / ende met een witachtige schoofse bedeckt. De bladeren die uyt peder lidt twee tegen malkander overspruyten zijn groot / breed / rontom wat geschaert / de Ellen-bladers seer wel gelijkende / maer grijs-achtigh ende sacht in 't aentasten. De witte bloemkens wassen troswijs ofte kroons-wijs by een / hter na volgen platte ende lancckwerpige Besien / de welke eerst groen / daer na root / ende eyndelijck rijp geworden zwart zijn. De wortelen sincken niet diep / maer verspreyden sich wijdt en breedt langhs de Aisch der Aerde.

Plaetse. Dit Gewas wordt in Nederlant in de Hoben onderhouden.

Tijdt. In de Lente spruyten de bladeren uyt : In de Somer brenghet het sijn bloemen boort / ende omtrent de Herfst worden de Besien rijp.

Oeffeningh. Dit Boom-gewas wordt dooz sijn wortel-spruyten / die in groote menichte opwassen / boort geset / ende in de Maent February ofte Maert verplant.

Aert en Krachten. De bladeren ende besien van de Viurna zijn verkoelende ende verdoogende van aert / ende daer by t'samen-treckende van krachten. Dodonæus, Lobel.

Medicinaelgebruyck. Voor ontstekinge ende getwel der Amandelen ende des Keels : Neemt van de bladeren een hant vol / van de besien een halve hant vol / koocht dit in wange ofte siure Wijn / Garsten-water van elcks een half pint / tot dat een derden deel versoden is / ende gorgelt daer mede. Dodonæus.

Om het Hayr swart te maken: Neemt de bladeren ende besien van Viurna, ende koochtse in Looge ende wascht het Hayr hier mede. Dodonæus.

Om alderhande Buyck-loopen, Bloedt-

gangen ende Vloeden te stelpen : Neemt van de onrijpe ende sijn ghestooten besien een vierendeel loots / ende geest dit met roode Wijn in. Dodonæus.

Kapper-boom, in 't Latijn Capparis.

Geflachten.

DE Kapper-boom onderscheydt den nautokeurigen Krupdt-beschrijver Lobel in twee soorten / de eene met botte en d'ander met spitse bladeren.

Gedaente. De Kapper-boom wort onder de Heesters gerekent / om dat hy hem sonder steunsel niet oprechten kan. De tacken zijn met scherpe ende kromme doornen beset. De bladeren zijn ront / breed / boort ofte spits toeloopende. Omtrent de oorsprongh der bladeren komen klepne knopkens / die men Kappers noemt / op lange steelkens te voorschijn / uyt de welke daer na

na witte bloemen / die van de Que-appels, doch kleynder / niet ongelijck. Het kleyn ende rosch zaedt groeyt in lancwerpige burchten ofte bollekens. De wortel is met een witachtige schozffe bedeckt.

Plaetse. In de Nederlanden siet men nergens geen Kappers groepen / dan alleen in de Hoben van curieuse Lief-hebbers.

Tijdt. Dit Boornachtigh gewas draegt sijn bloemen tot diep in de Sommer / maer de knopkens moeten / eerse open gaen / vergadert ende bewaert worden.

Oeffeningh. De Kapper-boom wordt van oploopen ofte wortel-spruyten aengekronnen / in potten geplant / ende voor de koude des Winters nauw bewaert.

Aert en Krachten. De Kappers zijn warm van aert / verwecken appetijt / dooz diense de tape slijm / die in de Maeg leght / scheidt ende verteeren / openen de verstoptheden van Leber en Milt. Dodonæus.

De schozffe van de wortels / die meest van de Genees-meesters gebuyckelt wordt / verwarmt ende verzooght / doet scheidt / opent / vaeght af / ende trect een wepmigh te samen. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor een verharde ofte verstopte Milt: Neemt schozffe van Kapper-wortelen vier loot / koocht dit in genoeghsaem Water tot een pint / dooz gezegen zijnde / doet'er ses loot Sproop van Azijn by / ende geeft hier twee ofte drie mael daegs een roemerken vol van te drincken; uytwendigh besmeert de lincker-zijde met Olie van Kappers. Dodonæus.

Voor Klieren ende harde gewellen aen de Hals: Neemt de groene bladeren ende schozffe van de wortelen / stoofte te samen ende leghtse op. Dioscorides.

Voor Wormen in de Oren: Neemt het sap uyt de versche bladeren geparst / ende druypt het in de Oren. Dioscorides, Galenus.

Voor Lammigheyt, ende die sich van binnen beseert hebben: Neemt gepulveriseerde schozffe van de wortelen een vierendeel loots / ende geeft het met Wijn ofte Bier in. Ravelingius.

Tamarisch-boom, in 't Latijn *Tamariscus*.

Geflachten.

V An dese Boom zijn de volgende soorten: France ofte Languedockse Tamarisch, Duytse Tamarisch-boom, Hollantse Zee-Tamarisch van Clusius.

Gedaente. De France Tamarisch-boom wast op omtrent een Mans lenghte in de hooghte / wiens stam niet heel dick is / met een rouwe schozffe bekleet / uyt de welke veel zijde-tackskens voort spruyten / die met een effen ende bypn-achtige schozffe omvat zijn. De bladeren zijn kleyn / asch-vertwigh / rondt / die van de Cypres-boom ofte gemeene leege Heyde niet ongelijck; hy draeght kleyne / ronde ende lijf-vertwige bloemkens / waer na beskens ofte spitse huysskens volgen /

gen / in de welke volgens getuygenisse van Lobel een woynken beslooten seyt.

De Duytse Tamarisch-boom blijft veel leger als de voorgaende / wolachtige ende purper-verwige bloemen / van grooste ende gedaente die van de gemeene Lampana gelijck / boozt bzengende / die met het zaet verstuypen.

De Hollantsche Tamarisch van Clusius is anders niet dan een seer teer strupelsken / niet veel langer als een vinger / in korte tacksken verdeelt / de gedaente van Heyde hebbende / ende aen de Schelpen van de Gesters ofte Mosselen vast groeyende.

Plaetse. De Fransche Tamarisch-boom werdt veel in de Hoben hier te Lande ghebonden / maer de Duytse wil hier niet wel aerden.

Tijdt. De Tamarisch-boom bloeyt van May af de geheele Sommer dooz.

Oeffeningh. Dese Boomen worden van wortel-spruyten aengeteelt / en begeert in een vochtige ende grups-achtige gront geplamt te zijn.

Aert en Krachten. De Tamarisch-boom verwarmt en verdooght tot in den tweeden graet / opent / haeght af / maectt dun ende treckt een wepnigh te samen. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor een verherde ende verstopte Milt: Neemt bladeren ofte jonge scheutkens van dese Boom twee handen vol / koockt die in Wijn tot een pint / en laet hier dickwils van dzycken: andere nemen teere bladkens en de jonge scheuten een hant vol / en persen met Wijn het sap daer uyt / 't welck sp in geben. Dioscorides. Lobel betuyght oock dat tot dien eynde in Italien kroesen ende koppen om uyt te dzycken gemaectt worden.

Voor Schurfiheyte ende de swarte aengbrande Gal te bedwingen: Neemt schozste van Tamarisch-wortelen vier loot / lange Cosijnen daer de steenen uyt gedaen zijn drie loot / koockt dit te samen in Water tot anderhalf pint / doet'er by vier loot Sproop van Fumarie ofte Eert-rook, ende laet

hier twee ofte maer des daeghs van dzycken. Schroderus

Om Luysen te dooden ende te verdrijven: Maectt een Loge van asche van Tamarisch-hout, ende wascht u daer mede. Ravelingius.

Voor 't Graveel ende den Urijn afte drijven: Neemt van de bloemen ende bladeren soo veel genoegh is / koockt het in water ende laet hier van een tijdt langh dzycken. C. Durantus.

Smack-ofte Sumach-boom in

Latijn Rus, Sumach.

Gedaente.

De Boom-gewas schiet op tot een tamelijck hoogh Boomken / 't welck in verscheyde zijde tacksens verdeckt is. De bladeren zijn langhwerpig / breeachtigh / rontom de kanten saegh-wijs geschaert / ende staen negen ofte elf aen een rootachtige middel-ribben gevoght. De bladeren ende tacken zijn met een havrige ruyghe bekleet. De witte bloemkens komen tusschen de bladeren aen lange steelkens tros-wijs te voorschijn / de welke van kleyne ronde besien / plat zaet in zich besluypende / gevoght worden. De wortel kruypt langhs het opperste der aerde.

Plaetse. Hier te lande wordt het alleen in sommige Hoben gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in July, maer het zaet wordt in dese koude Landen seldom rijp.

Oeffeningh. Het wort van breecht zaet in sabelachtige Herde gezaept / boozt geteelt / ende moet op een wel ter Son gelegen plaetse geplamt zijn.

Aert en Krachten. De Sumach is verkoelende in den tweeden / ende verdoogende in den derden graet / ende daerom sterckelijck t samen-treckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-lopen, ende Vrouwelijcke Vloeden: Bereydt een afziedsel van de bladeren ofte het zaet in Wijn ofte Water / ende laet

Hier van dzincken: ende bereydt van de selve een Badt / waer in de Siccken eenige tijdt sitten sal. Dodonæus, Matthiolus.

Voor Speenen: Neemt Sumach-zaedt, Eycken Koolen van elchs eben veel / stoot het tot een sijn Doeyer / ende stroopt het op. Ravelingius.

Om het Hayr swart te maken: Bereydt een afziedsel van de bladeren / ende wascht het Hooft daer mede. Dodonæus.

Voor vuyl Tandt-vleesch ende losse Tandden: Wascht de Mont met het afziedsel van de bladeren ofte het zaet bereyt. C. Durantus.

Voor de Vijt aen de Vingers: Neemt de gestooten bladeren / met Azijn ende Honigh vermengt / ende legt het daer op. Dodonæus.

Voor Bloet-spouwen: Neemt Sumach-zaet 40 greyn / Arabische Gom 20 greyn / maecht hier van met Hoosen-water Pillen / om op een reys in te nemen. Ravelingius.

Sorben-boom, in 't Latijn *Sorbus*.
Gedaente.

De stam van dese Boom schiet recht ende hoogh op / is in veel tacken gedeelt / ende met een bryne effene schoorste bekleet. De bladeren zijn die van de Haver-esschen ofte Qualster-boom seer gelijck. De kleyne witte bloemkens komen tros- ofte dypf-wijs te voorschijn / ende daer na volgen bleecke / ende aen de eene zijde wat rootachtige ronde / ofte paers-wijse vruchten / die wat wrangh van sinaeck zijn.

Plaetse. Dese Boom wordt hier te Lande in de Hoben gebonden.

Tijdt. De Sorben-boom bloept in April, maer de vruchten worden voor de Herfst niet rijp.

Oeffeningh. Hy wordt door sijn wortel-spruyten aengeteelt / ende op de selve ofte op Doornen, Que-Appel ofte Peer-boomen bereent.

Aert en Krachten. De Sorben zijn kout in den eersten / ende droogh in den derden

graet / ende sterckelijck t'samen-treckende van krachten. Sy komen in werckinge ende gebuyck met de Mispelen eenighsins over een. Bruntellus, Ravelingius.

Myrten-boom, in 't Latijn *Myrtus*.

Gefachten.

N de verscheydenheyt der bladeren wordt den eenen grooten ofte groven Myrthus, ende den anderen kleyne ofte edelen Myrthus genaemt. Lobel heeft in de Hoben van Nederlandt 10 soorten van Myrthus gepluckt / waer van de 6 specien van groote Myrthus, ende de 4 anderen van kleyne Myrthus waren.

Gedaente. De Myrthe-boom is een Heesterachtigh gewas / somtijds door oeffeningh als een boomken opschietende / wiens tacken bughsaem ofte tap / ende met een doncker-rootachtige bast bedeckt zijn. De bla-

bladeren / die aen de eene soort groot ende aen d'ander kleyn voort spruyten / zijn wat breedtachtigh ende boden spits toeloopende / effen ende blinkende / den bladeren van Maeghe-palm seer wel gelijkende. Tusschen de bladeren komen de witte bloemen / met witte draepkens van binnen verciert te voorschijn. De vruchten zijn zwarte besien / die van de Klim-op gelijk / waer in het zaet bestooten is.

Plaetse. Dese Boomen worden in de Nederlanden, als oock in andere koude gewesten alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De Myrthe-boom bloeyt hier te Lande seer spade / ende sijn vruchten komen selden tot volkomen rijpicheyt.

Oeffeningh. Dese Boomen werden van afgescheurde tacken / die onder een wepigh gekneust / ende in tobbens in sabelachtige Nerde geplant zijn / vermenighvuldigt; hoewelse oock hier te Lande van vzeemt zaedt voort gekomen zijn. Sy moeten by Somer tijdt voor de Doorden-wint / ende des Winters voor koude ende Doest sozghvuldigh betwaert worden.

Aerten Krachten. De bladeren ende de besien van de Myrthe-boom zijn kout in den eersten ende droog in den derden graet / ende sterckelijck t'samen-treckende van krachten. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-spouwen ofte Bloet-pissen: Neemt Myrthenbesien een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde / geests met gestaelt Water in. Dioscorides.

Voor sweeringe der Nieren en Blase: Hier tegen gebzuycht de besien op de selfde manier / als voor het Bloet-spoutwen ofte Bloet-pissen geseyt is. Dodonæus.

Voor sweeringe ende quade zeeren van de uytwendige Leden: Neemt Myrthenbesien ende bladeren / koochts in Wijn ende wascht de zweeren ende zeeren hier mede. C. Durantus.

Voor de Roode Loop: Neemt Myrthenbesien ende bladeren van elck een handt vol / koochts in gestaelt Water tot een

pint / menght hier by ses loot Syroop van Myrthen-besien, ende geeft den stecken hier van te dzincken. Matthiolus.

Voor het uytfincken des Lijf-moeders. Gebzuycht het water daer Myrthen-bladeren ende Besien in gesoden tot een stoving. Dioscorides.

Kruysch-boom, in 't Latijn *Agnus Castus*.

Geslachten.

Hier van vint men in de Hoben van Nederlandt drie soorten: de eerste is boomachtigh met witachtige ofte bleekpaerffe bloemen: de tweede blijft leger met bzuyen-paerffe bloemen / maer de bladeren zijn witter ende ruyger als de voorgaende: de derde is de leege soorte wel gelijk van groote maer heeft byceder en om de kant geskerfde bladeren / die oock veel groender zijn.

Gedaente. Dit Boom-gewas heeft veel tape ende lanckwerpige tacken / waer aen de bladeren een binger lanck zijnde / op een steelken seuen by een wassen / waer van de middelste grooter ende langer is / als de anderen. De bloemen groeyen op't opperste van de tackens in verschepte knoopen ofte bosjens verdeelt: van coleur bleek-paers ofte oock witachtigh. De zaden zijn ront / ende vergelijcken sich in grootte met Coliander-zaet. De andere soorten kommen lichtelijck dooz de boven-verhaelde onderscheydt bekent worden.

Plaetse. De Kuysch-boom werdt in Nederlandt alleen van de Lief-hebbers in de Krupdt-hoben onderhouden.

Tijdt. Dit Gewas brenghet hier te Lande niet voo? Augustus sijn bloemen te voo?schijn.

Oeffeningh. Dese Boomen worden in backen geplant ende aengequeecht / sp moeten op een warme plaetse gestelt / des Somers veel begoten ende des Winters voo? de koude wel betwaert zijn.

Aert en Krachten. Galenus stelt dese tackachtige plant warm ende droogh te zijn in den derden graet. Avicenna seyt dat dit gewas maer warm is in den eersten / ende droogh in den tweeden gaet / doet de winden scheyden / verweckt de Maent-stonden / ende opent de verstopte Milt en Leber.

Medicinael gebruyck. Voor een verstopte ende verherde Lever ende Milt, Waterfucht ende de winden in de Maegh, Darnen ofte Lijf-moeder beslooten te doen scheyden: Neemt Agnus Castus-zaet een bierendeel loots / ende laet dit met Wijn in nemen. Dioscorides.

Voor opgestopte Maent-stonden, ontvloeyinge des Zaets, ende om de Melck in de Vrouwen Borsten te Vermeerderen: Het zaet op de voo?verhaelde manier gebruyckt / is daer toe dienssiigh. Dioscorides.

Voor verstoptheydt verhertheydt, ende sweeringe van de Lijf-moeder: Neemt het zaet ende bladeren van Kuysch-boom soo veel genoegh is / ende bereydt met water een

Badt daer van / waer in de patient eenige tijdt sitten moet. Dodonæus.

Voor swellinge van de Mannelijcke Leden: Neemt de bladeren van dit gewas / Wijngaerts-bladeren van elckz twee handen vol / fruytse in versche Boter / ende slaetse pap-wijs om het Gemacht. Dodonæus, Dioscorides.

Voor de koude Pisse: Neemt van de bladeren twee handen vol / koochtse in Water ende Wijn tot een pint / geeft hier van te dinccken / ende slaet het krupdt warm om het Gemacht. Ravelingius.

Mont-hout, in 't Latijn Ligustrum.

Gedaente.

DEse boomachtige Heester is met lanckachtige / sachte ende doncker-groene bladeren bewassen / de bladeren van de Maeghde-palm hoewelse langer zijn / niet ongelijck. Aen de toppen van de rijckens komen witte wel-riekende bloemen / tros-wijs als speensel van Druyven te voo?schijn: hier op volgen besien die eerst groen / ende rijp geworden zwart zijn / in sich behoudende een bynn-root ofte paersachtigh sap.

Plaetse. Dit Gewas wordt meest in de Lust-hoben van Nederlandt aen Heggen ende Prieelen geplant / gebonden.

Tijdt. De bladeren spruyten in het begin van de Tente upt / de bloemen in het laetste van May ofte begin van Juny, ende de besien worden laet in de Herfst rijp.

Oeffeningh. De Ligustrum wort dooz sijn zaet hier te Lande vermenighvuldighet / ende in santachtige Aerde ghezaydt / daer na twee ofte drie jaren out geworden / plant men het op een vochte gront.

Aert en Krachten. De bladeren van Mont-hout zijn kout ende droogh van aert / ende t'samen-treckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor ontfekinge, swellinge ende puyften van de Keel: Neemt van de bladeren twee handen vol / koochtse in schoon water en gozgelt daer mede / dit selfde.

selfde is mede goet voor stinckend ende bezozben Cant-bleesch. Fuchsius.

Voor Tant-pijn: Neemt van de bladeren een hant vol / ziedse in een half pintje Azijn ende spoelt de Mont daer mede. Dodonæus.

Voor Scheur-buyck Neemt van de bladeren drie handen vol / kooctse in Wijn tot een pint / om twee of drie reysen daeghs daer van te dyncken. Schroderus.

Voor ontfekinge ende loopinge der Oogen: Gebuyckst hier tegen het gedistilleerde Water van de bloemen / waer mede ghy de Oogen diekwils betten sult. J. Schroderus.

Syringa.

Geflachten.

De Syringa wordt onderscheyden in Syringa met witte / ende Syringa met blaetwe bloemen / welke laetste soorten

van de nieuwe Kruyt-beschryvers Lillach genaemt wordt.

Gedaente. De witte Syringa spreyt zich verre en wijdt uyt / wiens takken met ledelkens onderscheyden / met een byrnachtige schorsse bekleedt / ende van binnen met wit ende voos inergh verbult zijn. De bladeren / die uyt peder lidt altydt twee tegen malckander ober boort spruyten / zijn breedt / aen de kanten een weynigh gesneden / ende met zenuwen ofte ribben door loopen. De witte bloemen / uyt vier bladeliens t'samen geset / spruyten op de toppen van de steelkens vier ofte vijf by een boort. Het lancwerpighe zaet leydt in veel verscheyden zaet-hynskens by een hangende beslooten.

De blaetwe Syringa heeft grooter / bree-der / voor spitzer / gladder ende groender bladeren als de witte ofte oprechte Syringa. Doch zijn sijn licht-blaetwe wel-rieckende

bloemen trog-wijs vergadert / en sijn
byeen ros zaet is in lancfwerpige hauw-
kens / die in't midden dooz een vlesken af-
gescheden sijn / beslooten.

Plaetse. De Hoben in Nederlandt sijn
veeltijds met dese gewassen om haer lieffe-
lijke bloemen verciert.

Tijdt. De witte Syringa bloept in't laet-
ste van May ofte in het begin van Juny :
maer de blaewen in't laetste van April ofte
wat later : het zaet wordt in Augustus ofte
September volkomen rijp.

Oeffeningh. De Syringa wordt van sijn
op-loopen ofte wortel-spruyten aengeteelt /
en willen bequaemst op vochte plaetsen ge-
plant staen.

Aert en Krachten. De eygenschappen
ende krachten van dit Boom-gewas is tot
noch toe onversocht gebleeven.

Bucx- ofte Palm-boom, in't

Latijn *Buxus*.

Geflachten.

Hier te Lande vint men tweederley
soorten van dit Gewas / het eene is
grootte ende het andere kleyne Bucx-boom
genaemt.

Gedaente. De houtachtige strupck soo
wel van de grootte als kleyne Palm-boom
is seer hart / vast / ende bleeck-geel van
verwe ; de kleyne tacckens sijn met seer
veel dicke / bzeede / effene ende doncker-
groene bladeren verciert. De gras-vertwige
bloemen komen tusschen de bladeren ende
de dunne rijshens te voorschijn / maer hier
te Lande brynght dit Gewas geen zaet
voort.

Plaetse. De hedendaeghse Lust-hoben
van Nederlandt sijn overbloedigh genoegh
met de Palm-boom versien.

Tijdt. Hoewel de Bucx-boom het geheele
Jaer dooz groen staet / nochtans soo ver-
krijght hy in April nieuwe wtspruytels
ofte botten / ende als van is hy oock sou-
rijds met bloemen beladen.

Oeffeningh. De kleyne Palm wert dooz

't scheuren der wortelen aengeteelt / ende in
Maert ofte April aen de kanten van de
Bedden ende Bloem-parchen geplant. De
grootte Palm wert tot een Boomtje opge-
queect / van het welke verschede ghe-
daente dooz het scheeren gemaeckt konnen
werden; oock moetmense beyde soorten eens
des Jaers ofte om het tweede Jaer met een
Palm-schaer afscheeren.

Aert en Krachten. Hoewel de Bucx-boom
in Medicijne weynigh gebruyck heeft /
nochtans kan men wt de smaect bespeu-
ren / dat de selve verzoogende ende t'sa-
men-treckende van krachten is. Lobel be-
tuyght dat de rijshens / 't hout ende bla-
deren in water gesoden / op de manier van
Pock-hout, sterckelijck doen zweeten / ende
dat dooz dit middel een arme Engelsche
Dienst-maeght van de Pocken genesen is
gewest. Sommige zieden de Bucx-boom
in Loge om het Hanz geel te maken.

Stekende Palm, in't Latijn

Ruscus, Bruscus.

Gedaente.

Dit Gewas schiet op tot de hoogte van
een halve ofte heele voet / wiens tacks-
kens rondt ende met een doncker-groene
ende dicke schozffe bedeckt sijn. De blade-
ren sijn de Myrten-bladeren niet ongelijck /
maer stijver byunder groen / hoben spits
ende met een scherp stekende doornken ver-
sien. Op het midden van peder blade groeyt
een besie / de welke rijp geworden schoon
root is / in sich bevattende een seer harde
kiern / waer in het zaet beslooten leyt. De
wortelen sijn wtachtigh / wijdt en zijds
sich wtspruydende.

Plaetse. De stekende Palm wert hier te
Lande in de Hoben geplant.

Tijdt. Dit Heesterachtigh Gewas blijft
des Winters ende Somers groen / nochtans
in de Lente verkrijght het nieuwe wtspruyt-
fels / ende de besien worden in de Herfst
rijp.

Oeffeningh. De stekende Palma wordt
dooz

doo? zaedt en wortel-spruyten aengeteelt.

Aert en Krachten. De wortel ende het zaet zijn matelijck verwarmende ende ver-
dooogende van aert / andere houdense voo?
warm in den tweeden ende dzoogh in den
eersten graet / openende / den Urijn affet-
tende / ende de tape vochtigheden schep-
dende van krachten; waerom de wortelen
in de Apotheken onder de vijf openende
wortelen bekent zijn. Dodonæus, Schro-
derus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel en
de Droppel-pisse: Neemt van de wortelen
twee loot / van de bladeren een hant vol /
van de besien een loot / koockt dit te samen
in Wijn tot een pint / en geeft hier van
twee mael des daeghs een roemerken vol
van te dvincken. Dioscorides.

Voor Bloedt-spouwen, Graveel en Geel-
sucht: Neemt het sap uyt de bladeren ghe-
parst twee loot / menght hier by soo veel
Supcker als van noden is / ende geeft
hier van dicktwils een lepel vol in. Rave-
lingius.

Voor 't Colijck ofte Buyck-pijn: Neemt
van de wortelen / Anijs ende Venckel-zaet
van elcks een derde part van een vierendeel
loots / t'samen sijn gestoten zynde / sult
ghy het met warme Wijn ofte Bier in ge-
ven. Ravelingius.

Lombaertse Linsen, in 't Latijn

Colutea Vesicaria.

Gedaente.

Lombaertse Linsen is een Heesterachtig
Gewas met houtachtige struycken. De
bladeren sijn lancsherpigh / ende van we-
gen de gelijkenisse diese met de oprechte
Sene-bladeren hebben / werdt dit gewas
van veele wilde Sene genaemt. Het draegt
geele bloemen / waer na doozluchtige hand-
kens ofte blarshens / die wat paers-ach-
tigh van koleur sijn / volgen; in dese leg-
gen harde / zwarte ende platte zaden be-
snoten.

Plaetse. Dit gewas werdt hier te Lande
alleen in de Hoben gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in het derde Jaer na
dat het gezaeyt is / van de Maent May tot
diep in de Somer / ende ondertusschen wort
het zaet rijp.

Oeffeningh. De Lombaertse Linsen wort
den aengeteelt dooz zaet / 't welck te vooren
eenige tijdt in Water / tot dat het begint te
schieten / geweeckt hebbende / in wel bes-
repde ende met Schapen-mest gemeste Aer-
de gezaeyt wort; maer men moet het voo?
het vierde Jaer niet besnoepen.

Aert en Krachten. De bladeren en 't zaet
van dit gewas / sijn warm ende dzoogh tot
in het begin van den tweeden graet; de bla-
den doen met geweld Szaken en afaen /
soo dat de gene qualijck doen diese voo?
Sene-bladeren gebruycken willen. Dodo-
næus, Brassavola.

Roos.

Roosen-boom, in't Latijn *Rosa*.

Geslachten.

DE Rooselaer wordt hier te Lande in tainne en wilde afgedeelt; de tainne ofte Hof-roosen zijn de navolgende: witte Roosen enkelde en dubbelde; roode Provincie-roosen, de welke by sommige Liefhebbers met twee ja drie hondert bladeren gebonden worden; fluweel ofte Pat-roosen enkelde en dubbelde / Muscus-roosen enkelde en dubbelde / Canceel-roosen, geele Roosen; onder de wilde worden gerekent de Honts-roosen, Duyn-rooskens en Egelantier.

Gedaente. Alle de soorten van Roosen schieten op met houtachtige tacken ofte rancken / die met scherpe doornen / ende boornamentlijk aen de wilde Roosen, versien zijn. De bladeren zijn rondtom de kanten saeghswijs geschaert / vijf ofte seiven aen een middel-steelken geheggt / ende althijt twee tegen malkander over wassende. Men het opperste der tacken komen grasgroene knoppen te voorschijn / vijf groene ende spitse schozse ofte vaerdekens uytwerpende / waer van de twee aen de kanten ruyghachtigh / en de andere twee effen ende kael zijn / de vijfde is aen de eene zijde ruyg ende aen d'ander kael / hier uyt spruyten de bloemen voort / die na haer groote / koleur en reuck in verscheyde soorten onderscheyden worden. In het midden van dese bloemen schuylen sommige hayz-wijse draepkens / die op haer toppen geele nopkens dragen. De bloemen afgeballen zijnde / bzingense lanckwerpige bollekens voort / die als het zaedt / t welck in wolachtigh hayz gewickelt is / rijp wordt / een schoon-roode verwe vertoonen. Men de tacken van de Rooselaers, maer boornamentlijk aen de wilde / pleeght te hangen een hayrigh / verwende ende spongieus gewas / met vloeken / gelijk rouwe Sijde / de welke Bedeguar genoemd wordt. De wortelen spreypden sich wydt en breedt uyt.

Plaets. De tainne Roosen als oock de Egelantier worden hier te Lande in de Ho-

ven geoeffent en onderhouden: De Honts-roosen groeyen op hoogh Landt aen de kanten van de Achers ende opgetwopen Gachten / de Duyn-rooskens worden aen de Zee-kant in de Dypnen gebonden.

Tijdt. De Kaneel-rooskens als oock de wilde Roosen bloeyen veel vroeger als de tainne / doch sy worden meest alle bloeyende gebonden in May ofte Juny, alleen bzingen de Muscus-roosen haer bloemen in Augustus ofte September te voorschijn. Lobel verhaelt dat de Rooselaer in Engelandt somtijds sijn bladeren niet en verliest / seer vruchtbaer is / en dickwils twee mael / somtijds oock drie mael bloemen geeft.

Oeffeningh. De Roose-boomen worden van op-loopen ofte wortel-spruyten aenge-teelt / ende met de volle Maen verplant / om datse als dan overbloedige bloemen voort bzinght. De Muscusroosen worden in potten ofte backen geset / om des Winters voort te houde / diese niet wel konnen verdzagen / bewaert te worden.

Aert en Krachten. Alle de soorten van Roosen zijn verkoelende van aert: waer by de Provincie-roosen de gal ende galachtige vochtigheden uytwerpen: De roode Pat-roosen in tegendeel zijn van een t'samen-treckende natuur. Het binnenste geel dat stopt meer dan de Roosen selfs Dioscorides, Galenus.

Merckkens waerdigh is het geene P. Potterus in sijn Pharmacopœa Spagyrica seyt: namentlijk / dat de Roosen, die men roode noemt / tegen het gevoelen van een peder den Supck weeck maken. Ende indien yemant het selfde wil besoecken / die neme een vierendeel loodts van de selve Roosen sijn gestooten met cenigh nat in / ende hy sal bevinden / dat hy hier dooz drie ofte vier reysen ter stoel sal moeten gaen; maer dit geschiet alleen dooz dien sy de mont van de Maegh toefluyten / en daer dooz de overtolligheden uytduyben.

Medicinael Gebruyck. Voor pijn ende ontstekinge der Oogen: Neemt Roose-water ende waecht de Oogen dickwils daer mede.

Voor

Voor onmatige hitte des Ingewants ende om het Herte te verquicken: **Neemt** Roosen-water met witte **Suucker** ghemenght / 't welck in de Apotheken **Julapium Rosarum** genaemt is; dit woꝝdt onder koel-drancken ende Hertsterckende Mixturen gebruyct. Dispen. Augustan.

Om de slijmerige ende galachtige Vochtheden uyt te drijven, ende alle verhitte des Ingewants ende brandende Koortsen te blussen ende te verkoelen: **Neemt** Tamarinde vier loot / kooct dit op in **Saessen-water** tot een pint / doet'er by **Sproop** van **Provencie Roosen** ses loot / menght dit te samen ende laet hier dichtwils van dꝝncken. Dit selfde vermach oock de **Conserf** van **Provencie Roosen** bereydt. **Dodonæus**.

Voor Hert-kloppinge, alderhande **Buyckloopen** ende overtollige **Vloeden** der **Vrouwen**: Hier tegen gebruyct de **Conserf** van **Roode** ofte **Pat-roosen** bereydt / de groote van een **Rotemoskaet** twee à drie repen des daegs ingenomen.

Voor **Puysten**, **Seeren**, **geswellen** der **Tant-vleesch** ende open gaten: Hier tegen is seer dienstig de **Honingh** van **Roosen**, de welke afvaeght / supbert ende verdoogt. Dispenf. Augustan.

Voor **Ontstekinge** ende **Verbrantheydt**: **Neemt** een wit van een **Ep** / **Olie** van **Roosen** soo veel genoegh is / menght hier onder wat **Roose-water**, ende bestrijct de beschadighde plaetse hier mede. **A. Mijnsicht**.

Voor de witte **Vloet** der **Vrouwen**, onmatige **Maent-stonden**, **Druppel-pisse** ende afgaen van 't **Mannelijcke Zaet**: **Neemt** de onrijpe vruchten / met het zaet ghedrooght zijnde een vierendeel loots / geeft dit in met **roode** / **strengen** ende **saepen Wijn** / ofte neemt de selve **roode onrijpe vruchten** een hant vol / kooctse in een pint **Wijn** / ende geeft dien **Wijn** te dꝝncken. **Ravelingius**.

Voor **Hoofd-pijn** uyt hitte ontstaan: **Neemt** een **Roosen-koeck**, besprenghtse met **Roosen-azijn**, ende bindtse booz het **Booz-hoof**. Ofte neemt **Roosen-olie** drie loot / **Roosen-water** twee loot / **Roosen-**

azijn een loot / menght dit te samen / ende doecken hier in nat gemaect zijnde / sult gy op het **Booz** hoof

Geldersche Roose, in 't Latijn **Sambucus Rosea**.

Gedaente.

Dit heesterachtigh gewas is bekleedt met een asch-graetwe schoofse / wiens struucken door knoopachtige ledkens onderscheyden / ende met wit mergh verbult zijn. De bladeren zijn bꝝedt ende aen de kanten diep gehoekt. De witte bloemen komen in een ronde / dicke / verhevene bol ofte tros te boozschijn / naer de welke geen vruchten ofte besien volgen.

Plaetse. De **Geldersche Roose** groept alleen in de **Hoben**.

Tijdt. Dit gewas begint in de **Maey** maent sijn sierlijke bloemen te vertoonen.

Oeffening. De **Geldersche Roose-boom** woꝝdt als de gemeene **Vlier-boom** aenge-teelt ende onderhouden.

Aert en krachten. De **natuur** ende **krachten** van dese **Boom** is tot noch toe van niemant ondersocht ofte bekend.

Jasmijn, in 't Latijn **Gelseminum**.

Geslachten.

In de **Hoben** van **Nederland** worden de navolgende soorten van **Jasmijn** gebonden / te weten: **Witte Jasmijn**, **Geele Jasmijn**, **Blauwe Jasmijn**, ende **Jasmijn** met groote bloemen, die van sommige **Spaensche** ofte **Catalonische Jasmijn** genoemt woꝝd; wiens bloeme viermael grooter als de gemeene is / oock wijt open / wit ende aen de onrechtte zijde root.

Gedaente. De **Jasmijn** is een heesterachtigh gewas / uytwerpende lange / bughsame ende groene getachte rijckens / die met knoopen ofte leden onderscheyden / ende met wit booz mergh verbult zijn; uyt dese knoopen ofte leden spruyten twee ober maekanderen groepende steelkens / waer aen

6
bif

vijf ofte seiven besondere lanckachtige / boozspits afgaende ende doncker groene bladeren gehecht zijn / waer van de uyterste sich aldergrootst vertoont. Op de toppen van de roepkens komen de bloemen yder op een besonder steelken / vijf ofte ses by een vergadert / te boozschijn; de welke na haer kleur ende groote van malkanderen onderschepden worden. De vzechten zijn zwartachtige besien met blaew sap verbult / waer in zaet eenige gelijkenisse met de Lupinen hebbende / beslooten is.

Plaetse. De geslachten van Jasmijn werden alleen van de krupdt-bemimmers in de Lust hoven onderhouden.

Tijdt. De Jasmijn bloept hier te Lande in de Maent July ende Augustus.

Oeffeningh. Dit gewas wordt door inleggen ende affingen aengeteelt / de maniere hier van besien in het Vermakelijck Landt-leven naarstigh beschreven.

Aert en krachten. De bloemen van Jasmijn zijn warm tot in het begin van den tweeden graedt / openende ende versachtende van krachten. Mesue.

Medicinael gebruyck. Voor koude Sinkende ende verlamde Leden: Neemt Olie van Jasmijn so veel van nooden is / ende bestrijct u daer mede. Mesue.

Voor Koliick ende pijn des Lijf-moeders: Vermengt onder een Clisterij de booznoemde Olie / ende ghy sult groote verlichtenisse bevinden. Schroderus.

Om de Geboorte te bevorderen, ende pijn in de Maegh, Darmen ende Lijf-moeder te stillen: Neemt Olie van soete Amandelen, daer te vooren bloemen van Jasmijn in getweckt hebben / twee loot / geeft dit op een reys te gebruycken. Schroderus.

Sauce-boom, in 't Latijn *Berberis*.

Gedaente.

Dit Boomachtigh Gewas heeft seer harde tacken / van bryten met een asch-graewwe schoffe bedeckt / waer onder een dunne geele geplaetst is / het hout is mede geel van berwe. De tacken / daer aen kleyne / teere / rondtom de kanten geschaerde ende suurachtige bladeren groepen / zijn met seer veel scherp-stekende dooznen beset. Tusschen de bladeren komen mos-achtige geele bloemen / aen lange steelkens hangende / te boozschijn / na de welke lanckwerpighe besien / suur van smaect / ende rijp zijnde / root van berwe / volgen. In dese leght een kleyne hardt zadeken besloten. De wortel is seer hardt ende in de langte uytgesprept.

Plaetse. De Sauce-boom werdt van beelen hedendaeghs in de Hoven geplant ende geoeffent.

Tijdt. In April verkrijght dit Boomgewas sijn bladeren / in May sijn bloemen / maer de besien worden in de Herfft rijp.

Oeffeningh. De *Berberis* wordt van wortel-spruyten aen Hellingen, boozt geplaat.

Aert

Aert en Krachten. De bladeren ende vruchten zijn koudt ende droogh tot in den tweeden graedt / sijn van deelen / doorsnijdende ende te samen-treckende van krachten. Dodonæus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Om de hitte des Ingewants, ende in brandende Koortten te verkoelen, om de Lever, 't Herte ende een walgende Maeg te verstercken, ende alderhande vlooden te stelpen: Neemt Gersten-water ofte eenigh verkoelend ende matelijck astringeerent gedistilleert Water een pint / Sproop van Berberis ses loot / mengt dit te samen ende laet hier van dickwils dzincken.

Voor bloedend ende geswollen Tandvleesch, ende ontstekinghe van de Keel: Neemt van de versche ofte ghedroogghde vruchten een handt vol / koochtse in een pint water tot dat een derdendeel versoden is / doet'er by vier loot Sproop van Moerbelen, wascht het Cant-bleesch ofte gozgelt de keel daer mede.

Voortranende Oogen: Neemt sap van de rijpe vruchten een loot / Roose-water een half mutsje / mengt dit te samen ende bet de Oogen dickwils hier mede. Ravelingius.

Aelbesien-boom, in 't Latijn Ribesium.

Geslachten.

VAn dese vindtmen hier te Lande drie: derley soorten / de eerste draegt roode / d'ander witte / en de derde zwarte vruchten.

Gedaente. De strupcken ende tacken van de Aelbesien sijn met een bypne schozse bekleedt / waer aen byede doncker-groene bladeren / rondtom de kanten geschaert ende op sommige plaetsen diep gesneden / uytspzupten / onder de welke de zwarte Aelbesien-bladeren, noch jongh ende getzeben zijnde / een lieffelijcke reuck van sich geven. De groengeele bloemen komen tusschen de bladeren / aen dunne steelkens veel by een af hangende / te voorszijn / waer na eerst

groene ende daer na roode / witte ofte zwarte besien volgen / de welke aengenaem van smaeck sijn.

Plaetse. Alle dese soorten werden in Hollandt ende elders in de Hoben geplant / hoewelse in sommige Provincien in 't wilde voortkomen / voornamentlijck de zwarte / die overbloedigh langhs de Dijle tusschen Mechelen ende Loven gebonden worden.

Tijdt. De Aelbesien spzupten vroegh in 't Doozjaer uyt / ende leveten haer rijpe vruchten in de Maent Juny ende July.

Oeffeningh. Dese Boom-gewassen werden van wortel-spzupten endejarige looten / in d'Werde gesteken aengeteelt / die men tot hepnungen ofte Stalboomtjens opqueecht.

Aert en Krachten. De Roode Aelbesien die meest tot Medecijne gebruyckt worden / sijn kout ende droogh in den tweeden graet / ende wat t'samen-treckende van aert / sijn wederstaen alle inwendige verrottinge ende ontstekinge. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor een verhitte Maegh en Lever, Hertkloppinge, Walinge ende groote Brandt in heete ende galachtige Koortsen: Neemt een pont Roode Aelbesien van hare steelkens af-gedaen / koochtse in een mengelen schoon regenwater / daer naer doozgesegen zijnde / doet'er wat Supcker by / ende laet hier van gestadig dzincken. Ofte neemt een pint Gersten ofte Suringh-water / smelt hier in Rob ofte Conterf van Aelbesien vier loot / ende ghezupckt het / als het voozgaende.

Voor 't Graveel: Neemt Swarte Aelbesien soo veel genoegh is / gieter op van de besten Brandewijn / van de welke ghy des morgens ende des avonts drie lepelen vol ghezupcken sult / andere nemen alleen de jonge botten / die gedroogt zijnde op Rijnse-wijn gehangen worden.

Stekel-besien, in 't Latijn Grossularia.

Geslachten.

Hier te Lande sijn twee soorten van dit Heester-gewas / d'eene bzaeght geelachtige

achtige / ende d'ander byyn-roode Stekel-besien voort.

Gedaente. De eerste ende gemeyne soorte heeft veel witachtige tackkens / met scherpe Doozen beset / de welke met groene / sachte / en breechtachtige Bladeren bekleedt worden / die rontom de kanten geschaert / ende op sommige plaetsen diep gesneden / ende van gedaente / hoewel veel klepnder / den Wijngaert-bladeren niet ongelijk zijn. De gras-berwige Bloemen komen tusschen de bladeren voort / waer na de Besien een alleen / ofte twee by malkanderen te voorschijn komen / eerst groene ende wraugh van sinaeck / maer rijp geworden / geelachtigh van verwe / ende met soet wijnachtigh sap vervult / ende wit zaet in sich besluptende.

De bruyn-roode Stekel-besien heeft donkerder en grooter Bladeren als de voorgegaende ; oock zijn de tackken met een byynpaerffe schozffe bekleedt ; de Besien zijn mede in't eerste groen / maer rijp geworden / verkrijgen een byyn-roode ofte paerffe verwe. In andere deelen zijuse de voorgegaende soorte gelijk.

Plaetse. De Stekel-besien groepen in meest alle de Hoven van Nederlandt.

Tijdt. Dit heesterachtigh gewas spruyt seer vroege in 't Jaer upt / te weten in Maert, ofte oock wel in February, 't bloeyt in April, ende in 't laetste van Juny worden de Besien volkomen rijp.

Oeffeningh. Sy worden meest van Wortel-spruyten aengeteelt / ende tot Stal-boomtjens opgequeekt.

Aert en Krachten. De onrijpe vruchten ofte Stekel-besien zijn hout ende droogh in den tweeden graet / ende een weynigh t'samen-treckende van krachten. Sy geven weynigh boedtsel / ende rauw ende hout sap ofte gijl in 't Lichaem. De rijpe zijn soot'samen-treckende van aert met. Dodonaeus.

Braem-besien, in 't Latijn *Rubus*.

Geslachten.

De Bramen zijn in wilde ende tamme / die Hinne-besien ofte Framboyten genoemd worden / afgedeckt.

Gedaente. De eerste soorte verspreyt sich wijdt ende breedt met lange bughsame rancken / die met scherpe dooznen versien zijn. Men dese rancken spruyten de byyn-groene / maer onder wat witachtige bladeren upt / de welke rouw / hart en aen de kanten diep gekerft zijn. De bloemen / die eick van vijf witte bladekens t'samen geset zijn / komen op de toppen van de rancken veel by een / ende schier aerwijs te voorschijn. De vruchten zijn van gedaente en maecksel / hoewel veel klepnder / de Moerbesien seer gelijk. De wortelen verspreyden sich wijdt langhs de Aerde / op veel plaetsen nieuwe spruyten uptwerpende.

De Hinne-besien zijn de voorgegaende soorte in veel deelen gelijk / doch de rancken van dese en zijn soo scherp stekende niet / de bladeren bleeker groen van verwe / ende de vruchten rijp geworden / zijn na haer aert root ofte geelachtigh van koleur. De wortel byenght alle Jaer nieuwe scheuten voort.

Plaetse. De wilde Braem-besien groepen in dese ende andere Landen aen de kanten van de Ackers / in de Bosschen / ende op ongebouwde plaetsen. De Hinne-besien ofte Framboyten worden in Nederlandt alleen in de Hoven gebonden.

Tijdt. Beyde dese soorten bloeyen in May ende Juny, maer de vruchten worden in Augustus rijp.

Oeffeningh. De Bramen, om datse van selfs in 't wilde genoegh voort komen / behoeven geen oeffeningh ; maer de Framboyten worden in de Hoven door het inleggen der wortelen in de Maent February voort gelet / ende in schaduwachtige plaetsen tot heggen ofte aen schuttinge geplant : Men moet in acht nemen dat de struycken / die vruch-

bzuchten gedragen hebben / het volgende Jaer upt gesneden worden / waer dooz de jonge strupcken / die om het tweede Jaer bloemen ende bzuchten dzagen / veel bzuchbaerder worden.

Aert en Krachten. De jonge bladeren en de onrijpe bzuchten zijn kout en dzoogh van aert / naer sommiger stellinge tot in den derden graet / ende daerom sterckelijck t'famen-treckende van krachten. De Framboysen zijn soo kout / dzoogh ende t'famen-treckende niet. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor heete sweeringe en swellinge van de Mont, Tonge ende Keel: Neemt jonge Braem-besienbladeren een handt vol/onrijpe bzuchten vier loot / gekneust zijnde / koocht het op in schoon Water tot een half pint / ende dooz gesegen zijnde / doet'er by ongepijnde Honingh anderhalf loot / menght dit te samen om de Mont daer mede te gorgelen ende te spoelen. Matthiolus.

Om de bloeyende Speenen ofte Ambeyen te stoppen: Neemt jonge Braem-besienbladeren soo veel van nooden is / stootse kleyne ende leghtse op het Fondament. Dodonæus.

Voor Schurfttheyt des Hoofts, ende loopende Seeren: Neemt de jonge bladeren ende onrijpe bzuchten van elckis een handt vol / koochtse in Wijn / waer mede ghy het Hooft ofte de Seeren wasschen sult. Ravelingius.

Voor 't Graveel: Galenus prijst hier tegen de wortelen van Braem-besien; Plinius de bloeyen en Braem-besien selfs in Wijn gesoden ende die gedzoncken.

Prang-wortel ofte Stal-kruyd,
in 't Latijn *Ononis, Resa bovis.*

Geslachten.

Dat Gewas wort in Prang-wortel met dooznen / sonder dooznen / ende leggende Prang-wortel sonder dooznen onderscheiden.

Gedaente. De gemeene Prang-wortel

met dooznen wast niet hooger dan een span ofte twee / veel dunne ende tape tackskens uptwerpende / die in ledkens verdeelt ende met scherpe dooznen beset zijn; aen dese groepen kleyne rondtachtige doncker-groene bladkens / ende paers-achtige ofte lijfvertwige bloemkens / van gedaente de Erwte-bloemen niet ongelijck / dese zijn selden heel wit ofte geel / na de bloemkens volgen kleyne hauwkens met plat zaet verbult. De wortel / die seer hart is spreyt sich lanck upt.

Plaetse. Men vindt dit gewas in Brabant ende andere Landen van Nederlandt, op de Boute-landen en de neffens de kanten van de selve.

Tijdt. In de Lente spijnten de nieuwe bladeren en scheutkens upt; de bloemen komen in Juny, July ende Augustus te voorschijn.

Aert en Krachten. De wortel ende voornamentlijck de schoffe / is warm en droog in het begin van den derden graet / afvagende / dun makende / ende doozsnijvende van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor het Graveel ende om de Steen te breken: Neemt van de gedzooghde schoffe van de wortel een vierendeel loots / ende geeft 't met witte Wijn in. C. Bauhinus.

Voor de Ambeyen ofte Speenen: Neemt van de wortelen vier loot / koocht het in Wijn tot een pint / ende laet hier twee ofte drie mael daeghs een roemertje vol van dzincken. Dodonæus.

Voor verstoptheyt van Lever en Milt, om de Maent-stonden te bevorderen, ende den Urijn af te drijven: Neemt Water dat met Wijn van de wortelen gedestilleert is vier loot / ende geeft het in een reys te gebruycken. Fuchsius.

Voor 't Vleesich Scheursel: Matthiolus verskert dat hy een Man gekent heeft / die het poeder van dese wortel veel Maenden lanck achter een ingenomen hebbende / van het Vleesigh Scheursel geyesen is geweest. Matthiolus.

Hagedoorn, in 't Latijn *Spina**acuta, Oxyacantha.*

Gedaente.

De Hagedoorn blijft meest heel leegh / ende wordt als dan onder de Heesters gerekent / somtijds schietse door naerstege oeffeningh hoogh op tot een volkomen Boom. De stam ofte dicke strupcken zijn met een asch-verwige schozse bekleedt / ende de tacken met seer scherpe doornen versien / waer aen groen blinckende ende breedtachtige bladeren / die aen de kanten diep gekerft zijn / groepen. De witte ende soet-riekende bloemen komen krans- ofte kroons-wijs te voorschijn. De vruchten zijn ronde roode besien / wit zaet in sich besluitende. De wortel sinckt diep ende vast in de Aerde.

Plaetse. De Hagedoorn is ober al wel bekent / van self in de Boffchen / aen de kanten van de Wegen en Boutu-landen voort spruytende / ofte rontom de Hoben ende Boomgaerden tot beschuttinge ofte heyningen geplant.

Tijdt. De bladeren spruyten in April voort / de bloemen in May, ende de besien worden in Augustus ofte September rijp.

Oeffeningh. De Hagedoorn, die men tot heyningen planten sal wordt in dese ende andere Landen van zaet aengewonnen.

Aert en Krachten. De vruchten zijn verdzoogende van aert / t'samen-trekkende van krachten / ende dun van deelen ofte sijn van stoffe. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-loop ende overvloedige Maent-stonden: Neemt verdzooghde Hagedoorn-besien een vierendeel loots / geeft het met roode Wijn ofte gestaelt Water in. Dioscorides.

Voor 't Graveel ende de Steen: Neemt het zaet gestooten zijnde een half vierendeel loots / ende neemt het met Wijn ofte eenige dranck in. Fuchsius.

Om Doornen, Yser ofte Angelen uyt de

Wonden te trecken: Neemt de wortel / stootse kleyen / ende leghtse plaesterwijs op. Dodonæus.

Slee-doorn ofte wilde Pruym-boom,
in 't Latijn *Prunum Silvestre.*

Gedaente.

Dit heester-gewas heeft harde ende houtachtige tacken / op veel plaetsen met scherpe doornen beset / waer aen bladeren / den tamme Pruym-boom bladeren / hoewel kleynder / sinlder ende harder / niet ongelijk / uptspruyten. Het draegt witte Bloemen / ende kleyne ronde Pruymkens / uyt den blaetwen wat groenachtigh van verwen / ende uyt den suuren seer wjingende van smaect. De wortel is seer taep / sich wijt ende breedt verspreyende.

Plaetse. De Slee-doorn wordt in veel Provincien van Nederlandt aen de kanten van de Aekers ende by de wegen by de Hagedoorn overvloedig genoeg gevonden.

Tijdt. Dit gewas draegt sijn bloemen in April, maer sijn vruchten worden eerst in de Herfst rijp / uyt de welke men als dan het sap parst ende dzooght / 't welck in de Apoteken Succus Acaciæ genoemt werdt.

Aert en Krachten. De vruchten ofte Sleepruymen zijn houdt ende dzooght tot in den derden graet / ende sterckelijck t'samen-trekkende van krachten. Dodonæus.

De bloemen maecken den Bupck weeck ende supberen de Nieren / van de selve wort een Sproop op de manier als van de Hoosen bereydt. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loop uyt heete oorsaecke ontstaen: ende overvloedige Maent-stonden: Neemt het uytgedzooghde Slee-sap een vierendeel loots / en neemt het in met eenigh bequaem nat. Dodonæus.

Voor vierigheydt van de Mont, Tantvleesch ende Keel, oock voor die gene die veel quijlen en severen, na datse van de Pocken genesen zijn: Neemt Slee-pruymen een handt vol / kooctse in gestaelt water tot

tot een pint / doet'er by twee oncen Honing van Roofen, mengt dit te samen om daer mede de Mondt te spoelen ende te gozelen. Brunfelsus.

Voor het Bloeden uyt de Neus: Neemt uytgedrooght sap van Snee-pruymen een loot / laet het sincken in Weeghbruesap soo veel genoegh is / ende slaet dit met doecken vooz het vooz-hoofst. Fuchsius.

Voor stekinghe omtrent de Maeg, 't Herte ende de Zijden, als mede om de Wormen des Buycks te dooden: Neemt water van de bloemen gedistilleert vier oncen / ende laet het op een reys innemen. Dodonæus.

Rhijn-besien, in 't Latijn, *Spina infectoria*, *Cervi Spina*.

Gedaente.

Dit is een grootachtige Heester / wiens struyck ofte stam met een Castanie-bruyne schozse bekleedt / en de tacken met eenige scherpe dooznen versien zijn. De bladeren zijn groen / rondachtigh ende aen de kanten met klepne kerben geschaert; omtrent de steelkens van de selve komen de grasvertwige bloemen te voorszijn / na de welke klepne ronde / eerst groene ende ryp geworden / zwarte besien / een klepne kernken in sich bebattende / volgen.

Plaetse. Dit heester-gewas woort veel in Brabant ende andere Provintien op ongebouwde plaetsen / ende voornamentlijk aen de kanten van de Beesken en Watergrachten gevonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in de May, ende in September worden de besien ryp.

Aert en Krachten. De vruchten ofte besien van dit gewas zijn warm ende droogh tot in den tweeden graet / ende de slijmerige en galachtige vochtigheden / sterckelijck afsjagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck Om de slijmerige ende galachtige vochtigheden te suyveren en af te letten: Neemt van de gedrooghte besien een vierendeel loots / ofte anderhalf /

ende geeft dit met Bier ofte Blesch-sop in. Andere tellen alleen de besien / ende gebryucken daer van op een reys van vijftien tot twintigh: maer dit genees-middel moet alleen van jonge ende stercke lieden gebryuckt worden. Dodonæus.

Voor Water-sucht, Flerecijn ende Pocken: Neemt Sproop van het sap van Rhijn-besien, bereydt een ofte twee oncen / Cancel-water een half once / ende geeft dit op een reys in. Ravelingius.

Voor Gicht in Handen en Voeten, ofte andere Ledematen: Neemt het gedistilleerde water van de besien / ende leght het met doecken op de pijnlijke Leden: Maer noch krachtiger woort de gedistilleerde Olie geacht. Ravelingius.

Hulst, in 't Latijn, *Agrifolium*.

Gedaente.

De struycken en de tacken van de Hulst zijn met een groene schozse bedeckt / waer aen bruyngroene bladeren / die in de Winter schoonder / als in de Somer van verwe zijn / groepen; dese zijn effen ende gladt / maer de kanten die met hoecken upsteken / met scherpe dooznen beset. Na de witte ende wel-riekende bloemen volgen ronde besien / als een Erwte / van verwe roodt / maer onlieffelijck van smaect / een witte kerne in sich beslypende.

Plaetse. Dit gewas woort in veel Provincien in 't wilde wassende gevonden; oock worden van de selve schoone Hagen ende Hepingen gemaect.

Tijdt. De Hulst staet Somers en 's Winters groen / maer de besien worden in den Herft ryp.

Oeffeningh. De Hulst woort dooz affetsels ende zaet aengeteelt / ende een voet breet van malkanderen tot Hepingen verplant.

Aert en Krachten. De besien van Hulst zijn warm ende droogh van aert / sijn van deelen ende openende van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyck, Voor Colijck ende Krim-

Krimpinge in de Buyck: Neemt tien ofte twaelf van de besien / stootse ende neemse in / hier dooz werdt de Buyck los ende weeck gemaect / ende veel slijmerige vochtigheden afgeset. Dodonæus.

Voor Scheurfel: Neemt de schozse van de Wortel / stootse kleyn ende leghtse plaesterwijs op de Bzeuck. Dodonæus.

Voor Water-sucht ende de Urijn af te drijven: Neemt affche van gebrande Hult hier loot / giet 'er op een pint Wijn / laet het een nacht warm staen / daer na leckt het dooz een hypocras sack / doet 'er by een once Caneel-water / ende geeft hier tweemaal daeghs een roemertje vol van te dzincken. Brunfelsus.

Brem, in 't Latijn Gemista.

Geslachten.

Dat Heestergewas is in Gemeyne Brem, Spaense Brem: ende Stekende Brem onderscheyden.

Gedaente. De Gemeyne Brem verkrijgt houtachtige groene strupcken / met dunne kantige rijkskens begroeyt / waer aen klepne doncker groene bladkens uyt-spruyten. Tusschen dese bladeren komen schoone geele bloemen te voorschijn / de welke afgebalen zijnde van lange platte hauwkens ghevolght worden / die eerst groen ende daer na zwartachtig zijn / ende plat rosachtig zaet in sich besluyten. De wortel is seer hart / wijt ende breekt sich uytspredende. Men de dunne veefeling van dese Brem wordt dickwils een dick knobbelachtig gewas / Bremrape genaemt / groepende gebonden.

De Spaense Brem verschilt wepnigh van de voozgaende / als alleen datse met wepniger bladeren bewassen is / de bloemen veel grooter / die oock by groote Liefhebbers van gewassen wit gebonden worden / ende de hauwen lanckwozpiger ende zwarter zijn.

De Stekende Brem brenghet heel dunne rijkskens voozt / de welke noch jong zijnde / met klepne bladkens ende teere en weecke dorenkens begroeyt zijn; maer ouder ghe worden zijns bladeloos / ende de dorenkens hart ende scherpstekende. De bloemen zijn de Gemeyne Brem-bloemen gelijk / waer na mede klepne hauwkens / met rondt en roodachtig zaet verbult / volgen.

Plaetse. De Gemeyne Brem wordt in verschepte Provincien van Nederlandt op doore Heyde / aen de kanten van de Ackers / ende in de Bosschen gebonden. De Spaense Brem wordt alleen van de Liefhebbers van Gewassen in de Hoben naerstigh onderhouden. Brabant brenghet de Stekende Brem overbloedigh voozt.

Tijdt. De Gemeyne ende Stekende Brem draeght bloemen in 't laetste van April ofte begin van May, maer de Spaense bloeyt laeter ende langer als onse Gemeyne Brem.

Oeffeningh. De Gemeyne ende Stekende Brem spruyt in 't wilde van selfs genoegh voozt. De Spaense wordt dooz zaet aengewonnen / maer moet des winters vooz de koude sorghvuldigh betwaert worden. Eer dat de Gemeyne Brem-bloemen open gaen ende

ende geel worden / moet men se af-plucken / ende in pekkel bewaren / de welke als dan Brem-kappers genaemt worden.

Aert en Krachten. De gemeyne Brem is warm ende droogh in den tweeden graet / van krachten openende / dijn makende / af-bagende / ende de waterachtige vochtigheden door den stoel-ganck ende Urijn affsetten-de. De stekende Brem is droogh van aert ende t'famen-treckende van krachten.

Medicinael gebruyck. Voor Water-sucht: Neemt de bladeren ende topkens van de Brem twee handen vol / koochtse in een pint Wijn / tot dat een derden-deel versoden is / door gezegen zijnde / laet hier van nuchteren een roemertje vol drijcken. Ofte neemt Brem-zaet, een vierendeel loots / geeft het met Wijn in. Ofte neemt affche van Brem-strupcken gebzant vier loot / maect hier van met een pint ofte anderhalf Rijnse Wijn / een klare looge / van de welke men op een reys twee ofte drie oncen innemen sal. Dodonæus.

Voor verstoptheyt van de Lever, Milt ende Nieren: Bereydt een Salaet met Olie en Urijn van de Brem-kappers / de welke ghy voor of in 't laetste van de Maeltijdt eeten sult.

Voor koude Gicht ende Flereij: Neemt Olie van Olijven / wiecht eenige tijdt in de selve Bloemen van Brem, met desen Olie sult ghy de pijnlijcke Leden smeerren. Fuchsius.

Voor pijn van de Nieren en Blase, Steen ende Graveel: Neemt een Brem-rape, in stukken gesneden zijnde / koochtse in een pint Rijnse Wijn / tot dat een derden-deel verzoden is / ende geeft hier van een roemertje vol nuchteren te drijcken. Dodonæus.

Cytisus Maranthæ.

Gedaente.

Dit gewas heeft houtachtige getaekte strupcken / van drie voeten hoogh. De bladeren wassen altyt drie by een geboeght gelijk blaver-bladeren / die neffens de stee-

len wat grijsachtigh zijn. Op het opperste der steelen draeght het gout-geele Bloemen die van de Brem gelijk / en worden van platte en halve Maens-wijse Zaethaukens gevolgt. De Wortel is in veel safelingen verspreyt.

Plaetse. Het wordt in de Nederlanden alleen by sonnige Liefhebbers in de Hoven gebonden.

Tijt. Het draeght sijn Bloemen in July.

Oeffeningh. Het wordt door Zaet / ofte afgescheurde tackkens / in de Lente in de aerde gesteken / aengeteelt.

Aert en Krachten. De bladeren van de Cytisus zijn verkoelende van aert / verteerende en seheydende van krachten. Dioscorides, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor eerst beginnende Geswellen: Neemt de versche ghestooten bladeren / menghtse met krumm van hoot / en leght het Pap-wijs op. Dioscorides.

Om het Melck in der Vrouwen Borsten te vermeerderen: Bereydt een af-zietel van de gedrooghde Bladeren met Water / en laet hier van met Wijn vermengt zijnde / dickwils drijcken. Columella, Plinius.

Heyde, in 't Latijn *Erica.*

Gelachten.

VAn dit gewas woxt in Nederlant twee soorten gebonden / te weten / kleyne ende groote Heyde.

Gedaente. De kleyne Heyde is een heesterachtigh ghewas / niet hooger dan een spanne met veel dunne rijskens opschietende / ende met veel kleyne harde bladkens / die van de Tamarisch ofte Cypres-boom niet ongelijck / begroeyt. De kleyne bleek-roode ofte lijfvertwige Bloemkens / komen van het midden der rijskens tot aen de toppen der selber te voorschijn / de houtachtige wortel verbeeyt sich langhs het opperste der aerde.

De groote Heyde schiet anderhalf ofte twee voeten hoogh / wiens houtachtige tack-

tackkens met een byzonne schozffe bedeckt / ende met seer klepne bladeliens / den ghemeyne Tijm / hoewel veel klepnder / gelijk / rondtom bewassen zijn. De lanckwerpige bleeck-paerffe Bloemkens zijn binnen hol ende booz open / die aen de toppen van de tackkens nederwaerts af - hangende / vijf ofte ses by een boozt-spruyten.

Plaetle. De doze ende magere ongeboutode Bergen ende Velden van Nederlandt, ende andere Landen zijn overbloedigh met dese heesterachtige gewassen bekleet / ende werden daerom gemeenlijck Heyden genaemt.

Tijdt. De Heyde bloeyt den geheelen Sommer dooz.

Aert en Krachten. De Heyde is warm ende merckelijck droogh van aert / verteerende / schepdende ende ontdoende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor de witte Vloet der Vrouwen ende vierden-daeghe Koortfen: Bereydt van de Bloemen met Supcker een Conserf / ende geeft hier van des morgens ende des avondts de groote van een Note Muscaet in. Dodonæus.

Krake-besien, in 't Latijn *Vaccinium*.

Geslachten.

De Krakebesien zijn in twee soorten onderscheyden / het eene draeght uyt den blaetwen zwarte Besien / in Hollandt ende andere Plaetsen Blaetw-besien gemeenlijck genaemt worden / het andere brenghet roode bzuichten boozt.

Gedaente. De eerste ende gemeynste soorte van Krake-besien, is een klepne heesterachtigh gewas / wiens dunne tackkens met een groene schozffe bekleet zijn / waer aen rontachtige doncker-groene bladeren / aen de kanten een weynigh gekerft / uyt-spruyten. Tusschen de bladeren ende langs de tackkens komen de ronde / holle / ende booz opene Bloemkens te boozschijn / naer de welke ronde Besien volgen / die sich

eerst groen / daer na root / ende eyndelijc uyt den blaetwen zwart van vertwe vertoemen. De Woxtel is tap ende lanck.

De tweede soorte / ofte roode Krakebesien, heeft grooter ende harder Bladeren als de zwarte / die oock des Winters de koude wederstaen kunnen. De Bloemkens zijn lanckwerpigh / lijf-vertwigh root / ende met klepne draepkens in het midden uytstekende verciert / ende aen het opperste van de tacken tros-wijs boozt-spruytende. De Besien zijn van gedaente de Blaetw-besien gelijk / maer root van vertwe / wzangh van smaect / ende niet heel sappigh.

Plaetle. De Swarte Krake-besien groeyen overbloedigh op doze gronden / ende ongeboutode boschachtige plaetsen van Nederlandt, en andere Landen. De Roode Krake-besien worden in sommighe schaduwachtige Bosschen van Brabant gebonden.

Tijt. De eerste soorte verkerijghet nieuwe Bladeren in de Lente / als wanneer oock de Bloemen volgen / maer de bzuichten beginnen in 't laetste van Juny rijp te worden. De tweede soorte bloeyt in May, ende draeght in Juny ende July rijpe Besien.

Aert en Krachten. De bzuichten van beide dese Gewassen zijn verkoelende ende drooghmakende tot in den tweeden graedt / ende daer by t' samen-treckende van krachten.

Medicinael gebruyck. Voor onmatige hitte des Ingewants, ende het Bort uyt galachtige vochtigheden ontstaen: Hier tegen kunnen de rijpe Besien gegeten ende gebruyekt worden; maer veel dienstiger soude zijn het sap met Supcker tot een Conserf ofte Rob, gelijk men van de Aelbesien bereydt / gekoockt / ende dickwils daer van ingenomen.

Veen-besien, in 't Latijn *Vaccinia Palustris*.

Gedaente.

Dit gewas / 't welck een water-soorte van Krake-besien is heeft dunne rootachtige

achtige steelkens / met klepne bladkens als die van de Quendel, beladen / op wiens toppen de Bloemkens voort-spruyten / die van Peer-wijse Besien / root van berwe / ende suurachtigh van smaeck / ghevolght worden. De Wortel die tamelijck dieck is / verspruyt sich dwars in de aerde / bovenwaerts veel klepne scheuten / ende onderwaerts veel dunne faselingen uytwerpende.

Plaetse. Dit ghetwas wordt in de veenachtige gronden van Hollandt, ende andere Provintien gebonden.

Tijdt. Het brenghet sijn rijpe Besien in July ende Augustus voort.

Aert en Krachten. De Veen-besien zijn kout en droogh van aert / ende een weynigh t'samen-treckende van krachten. Dese werden oock een besondere kracht tegen den Scheur-buyck toegeschreven. Dodonæus,

Zee-Porceleyn, in 't Latijn *Por-tulaca Marina.*

Gedaente.

De Zee-Porceleyn is een heesterachtigh gewas / veel dunne houtachtige steelkens voortbrenghende / ende met veel dicke ende asch-berwige Bladeren / die meest den geheele Winter overstaen / ende onse Hof-Porceleyn seer gelijck zijn betwossen. De Bloemen komen aen de toppen van de steelkens dicht by een vergadert / als aen onse gemeyne Melde te voorschijn. Het Zaet is breet ende plat / de Wortel lanck ende houtachtigh.

Plaetse. De Zee-Porceleyn groept aen de Zee-dijcken ende Dypnen van Zeelant, Vlaenderen, ende somtijds oock van Hollandt.

Tijt. Dit gewas bloeyt meest in July.

Aert en Krachten. De Zee-Porceleyn is matelijck verwarmende / de appetijt verwekkende / ende den Hrijn af-drijvende van krachten / wacrom oock de Bladeren in peckel bewaert / ende vooz Salaet ghebuyckelt worden. Dodonæus.

Gagel, in 't Latijn *Myrtus Bra-*

bantica.

Gedaente.

Dit houtachtigh heester-gewas wordt selden anderhalf voet hoogh gebonden / uytbrenghende bryne tackkens / die met harde breedtachtige lange bladeren / die van de Myrtus-boom niet ongelijck / betwossen zijn. De klepne geele ende aert-wijs by een vergaderde Bloemkens spruyten voort op besondere steelkens / die tusschen de tackkens te voorschijn komen. De doornachtige Zadekens zijn bitter van smaeck / met een geel Olie-achtigh sap verbult. De Wortel is hardt ende taep.

Plaetse. Gagel wordt overbloedigh op ongeboutode doch vochtigh gronden ende Hepde van Brabant ende Vlaenderen gebonden.

Tijt. Dit ghetwas bloeyt in May ende Juny, maer in Augustus draecht het volkomen ende rijp Zaet.

Aert en Krachten. De Gagel ende voornamentlijck het Zaet is warm ende droogh van aert; ende dooz een besondere eysenschap den Herten schadelijck / ende lichtelijck dionckenschap verwekkende. Dodonæus.

Sporcken-hout, in 't Latijn *Fran-*

gula.

Gedaente.

Ut de wortel van Sporcken-hout ontspruyten veel rechte / dunne struycken ofte rijfen / die 10 ofte 12 voeten lanck ende in eenige zijde-tackkens verdeelt zijn. De schozse is uytwendigh bryne-zwart / met graeuwe plackkens besprickelt; onder dese schuyt noch een Safferæen-geel velleken ofte middel-schozse naest aen het hout gelegen. 't Hout is wit en voos in 't midden met eenigh rosachtigh mergh gebult. De bryne-groene bladeren hebben de gedaente van de Kriecken-bladeren, maer

sp zijn nochtans wat ronder : Men de oorzprongh der selver spruyten de witte bloemkens elck op een besonder steelken voort; na dese siet men de vruchten / die eerst groene / daer na roode / ende eyndelijck zwartachtige Besien zijn / die wel ront / nochtans in 't midden door een diepe kloof in twee deelen gedeelt schijnen te zijn; dese bevatten in sich twee kleyne kernkens. De wortel sinckt niet diep in de Aerde.

Plaetse. In de vochtige Bosschen van Brabant is dit gewas overbloedigh te vinden.

Tijdt. De bladeren en de bloemen komen in de Lente te voorschijn / maer de Besien worden in de herfst volkomen rijp.

Aert en Krachten. De binnenste geele schozse van Sporcken-hout, ende voornamentlijck van de wortel / doet sterckelijck Braken ende ter Stoel gaen / afdrjvende veel waterachtige ende galachtige onsuverheden. Dodonæus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Om de dicke, slijmerige en galachtige vochtigheden te purgeeren : Neemt van de geele schozse een halfloot / Kaneel, Anijs-zaet, van elcks een half vierendeel loots / weckit ende koocht dit te samen in genoeghsaem Water / om voor een reys te gebruycken. Dodonæus.

Voor Tandt-pijn, ende rottende Tandden : Neemt van de schozse een halve hant vol / koocht die op in Azijn / ende spoelt de Mont hier mede. Dodonæus.

Voor Schurfttheydt : Neemt de schozse soo veel genoegh is / ziedse op in Boter in een panne; ofte neemt de Azijn daer in de schozse gesoden zijn / ende bestrijckt het Schurft daer mede. Matthiolus.

Papen-hout, in't Latijn *Euonymus*.

Gedaente.

DE stam en strupcken van dit Heester-gewas zijn met een witachtige / ende de jonge rijckens met een groene schozse bedeckt / de welke met hoecken uytspijlt / soo datse vierkantigh schijnen te zijn. Het

hout is bleek-geel als Palmen-hout; maer niet soo hardt. De bladeren / die al tijd twee tegen mallanderen ober staen / zijn lanckwerpigh / breedt ende sacht. De bloemen zijn van vier witte bladkens gemaect / vier ofte vijf aen een dun steelken kroons-wijs by een vergadert; daer na volgen de vierhoeckige vruchten / root / ofte als Lobel getuyght / wit van vertwe / die elck vier witte kernkens ofte grepen tusschen geel mergh in sich besluypen.

Plaetse. Papen-hout wordt onder de Hagen / aen de kanten van de Ackerz / op doore ende magere gronden gebonden.

Tijdt. Dit gewas draecht bloemen in April, ende in Augustus ofte September rijpe vruchten.

Aert en Krachten. Dit Heester-gewas is allen gedierten schadelijck / seyt Theophrastus, maer het tegendeel leert de vrbarentheyt / want de bladeren van Papen-hout seer

seer gretigh van de Gepten sonder schade gegeten worden.

Medicinael gebruyck. Voor onreyngheden ende schelferen des Hoofs: Neemt van de rijpe vruchten een goet deel / gheskneustse zijnde / vermenghtse met versche Berckens-reusel / daer by doende wat Wijns / ziedt dit te samen op / daer na door een Stramijn gedaen zijnde / sult ghy dese Salve gebruycken. Dodonæus.

Om het Hayr blondt te maken, ende de Luyfen te doen sterven: Neemt van de rijpe vruchten soo veel genoegh is / koochtse in Aooge / met de welcke ghy het Hoofst wasschen sult. Dodonæus.

Schijt-besien, in 't Latijn *Rham-*
nus.

Gedaente.

Dat Gewas verbeert sich wijt en verre dooz sijn menighvuldige witachtige tackskens / die met lange scherpe dooznen beset / ende met lange smalle bladeren bewassen zijn. De gras-verwige bloemen komen veel by een te voorschijn / die van kleine ronde besien / trogwijs by een hangende / geel van verwe / en met geel sap gevult / gevolgt worden. Dit gantsche gewas schijnt altijd met stof bestoven te zijn.

Plaetse. De Schijt-besien worden in de Duynen van Hollandt, Zeelandt ende Vlaenderen van selfs voort gebracht.

Tijdt. De Besien van dit gewas worden in de Somer rijp.

Aert en Krachten. De bladeren ende Besien zijn kout ende droogh tot in den tweeden graet / hebbende een stoppende kracht maer met eenige scherpigheyt. Dodonæus.

Duytsche Mezereon, in 't Latijn
Chamaelea Germanica, *Laureola*.

Gedaente.

Dat Heester-gewas schiet omtrent drie voeten hoogh op / ende is met lanc-
werpige / breechtachtige ende bleeck-groene

bladeren bewassen. De bloemkens zijn rootachtigh ofte paers van verwe / ende die van de Persick-boom eenigfins gelijck: na dese volgen ronde Besien / als Peper; die eerst groen / daer na root / ende neffens de bladeren seer heet van smaect zijn. De wortel sinckt diep in de Merde.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De bloemen vertoonen sich in de Winter ofte heel vroegh in de Lente / na dese volgen de bladeren / ende de Besien worden in de Somer rijp.

Aert en Krachten. Dit gewas is seer heet ende droogh van aert / de tape slijmerachtige ende galachtige vochtigheden dooz de Kamer-ganek met gewelt afsagende van krachten. Het wordt verbeterd dooz het weecken in Azijn / Quee-sap, ofte sap van Porceleyn. De quantiteyt om van de be-
repte bladeren in te neemen / is van 8 tot 15 greyn;

greyn: van de besien van 6 tot 15 greyn. Maer om dat het soo geweldigh in't wercken is / kan men met meerder sekerhepdt andere genees-middelen in des selfs plaetse gebuycken.

Veyl ofte Klim-op, in 't Latijn

Aedera arborea.

Gedaente.

De Veyl sningert sich met sijn harde houtachtige rancken ende zijde tackshens om de Boomen / ofte bevestigt sich aen de muuren ende oude timmeragien / die met een gracuwe schozse / de welke veel hazachtige veselen uytwerpt / bekleet zijn. De bladeren zijn bywn-groen / hardt / eerst rondachtigh ende daer na ouder geworden hoekigh. De mosachtige ende bleek-geele bloemen groepen kroons-wijs veel by een / die van klepne besien / omtrent een Erwt groot / gevolgt worden / dese zijn eerst groen ende namaels zwart.

Plaetse. Dit gewas is in Nederlandt gemeen / ende werdt aen Boomen / Muuragien ende Hupsen wassende gebonden.

Tijdt. De Veyl verliest nimmermeer sijn bladeren / 't bloept in de Herfst / ende de besien worden in de Winter rijp.

Oeffeningh. De Klim-op werdt dooz wortel-spruyten voortgeplant.

Aert en Krachten. De Veyl ofte Klim-op is met een gemengelde natuure begaest / te weten verwarmende / verdoogende / ende noch groen zijnde verkoelende van aert / ende daerom t'samentreckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor een verharde ende verstopte Milt: Neemt bladeren van Veyl, koochtse in Wijn / ende leghtse op de lincker zijde. Dodonæus.

Om de Herzenen van taye ende rauwe vochtigheden te suyveren: Neemt het uytgedrukt sap van Klim-op-bladeren, ende haelt het dooz de Neus-gaten op / ende als dan sult ghy veel vochtigheden dooz het niefsen uytlossen. Dodonæus.

Voor oude sweringe ende smerten der

Ooren: Neemt sap van de bladeren / ofte Olie daer de bladeren in gesoden zijn / en druypt het in de Ooren. C. Bauhinus.

Om de Fontanellen te doen dragen: Neemt een Klim-op-bladt ende leght het op de Fontanel.

Voor de roode Loop: Neemt gedroogde bloemen van Veyl, soo veel als men met drie vingeren bebatten kan / ende geeft 'et met Wijn te drincken. C. Durantus.

Voor't Graveel ende Waterfucht: Neemt gestooten besien van Klim-op een vierendeel loots / om met Wijn in te nemen. Fuchsius.

Om holle Tandten te doen uyt vallen: Neemt het sap uyt de besien ende doet het in de holle Tandten / maer de andere naest by gelegene Tandten moeten met Was betwaert worden. Ravelingius.

Kamperfoelie, Mannekens-kruydt

Geyten-bladt, in 't Latijn Caprifolium, Matrifilva, Periclymenum.

Geslachten.

Dit Heester-gewas werdt in twee soorten onderscheyden; het eene is Hoogduyts en't ander Italiaense Kamperfoelie genaemt.

Gedaente. De eerste soorte van Kamperfoelie heeft hoogh opklimmende houtachtige rancken / waer aen twee tegen malhanderen ober staende bleek-groene bladeren voort spruyten. Op de toppen van de rancken komen de wel-riekende witte ofte luyfverwige bloemen seer veel by een geboegt / te voorschijn: dese zijn lanckwerpigh / ende binnen hol / waer uyt eenige draepkens ontspringen / andersins zijne de Boonenbloemen seer gelijk. De bloemen af geballen zijnde / volgen ronde roode besien / druyfste troos-wijs by een vergadert / ende hardtachtigh zaet in sich beslytende. De wortel is houtachtigh / verscheyde jonge scheuten uytwerpende.

De Italiaense soorte verschilt van de hooggaende / om dat de bladeren seer dicht om de steel groepen / soo dat de uytterste drie ofte vier bladeren rondt ende schotel-wijs voort spruyt.

spuyten / waer op de bloemen en vruchten / als in een schotel te voorschijn komen.

Plaetse. **W**erde dese soorten worden in Nederlandt aen **W**ieelen ende **G**aenderpen geplaut gebonden.

Tijdt. **D**e bladeren spuyten in de **L**ente upt / de bloemen in **A**pril, **M**ay ofte **J**uny, ende de besien worden in **A**ugustus ofte **S**eptember rijp.

Oeffeningh. **D**e **K**amperfoelie wordt door scheuten ofte wortel-spruyten vernighvuldicht.

Aert en **K**rachten. **K**amperfoelie is heel warm ende droogh van aert / en sterckelijck doorsznydende van krachten. **D**odonæus.

Medicinael gebruyck. **V**oor een verstopte **M**ilt: **N**eemt van het zaedt een vierendeel loots / sijn gestoten zijnde laet het met **W**ijn eenige dagen achter een in nemen. **D**it selfde is mede goet om den **H**erijn sterckelijck af te drijven. **B**runfelsus.

Voor swaren arbeyt der **V**rouwen: **N**eemt zaet van **L**avendel een vierendeel loots / **W**ater van **K**amperfoelie-bloemen gedistilleert twee oncen / mengt dit te samen om op een reys te gebruycken. **R**ondeletius.

Voor **H**oest ende **E**ngborstigheid: **N**eemt van het gedilleerde **W**ater van de bloemen soo veel van nooden is / maect het soet met **C**andy **S**uucker / ende geeft hier van drie ofte vier lepelen vol twee maal des daeghs in. **F**uchsius.

Voor vuyle **S**weeringe en oude **W**onden: **N**eemt bladeren van **K**amperfoelie, ziedse op in **W**ater / waer mede ghy de **S**weringe ende **W**onden wasschen sult. **D**odonæus.

Voor wonden des **H**oofs: **W**oort nuttelijck onder de **S**alve gemengt het uptgeperste sap van **K**amperfoelie. **S**chroderus.

Honts-kerffen, in't **L**atijn *Xylosteum*.

Geslachten.

In de **H**oben van **N**ederlandt worden **U**verschende soorten van dit gewas ondershouden / als groote **H**onts-kerffen met roode, swarte en blauwe **V**ruchten, als mede kleyne **H**onts-kerffen.

Gedaente. **D**e eerste soorte ofte groote **H**onts-kerffen met roode **V**ruchten, verkrijght tamelijck dicke struycken / de welke als oock de oude tacken met een witachtige schoyffe bedeckt zijn / maer de jonge rijckens zijn rootachtigh van berwe. **H**et is betwossen met lanckwerpige sachte ende bleeck-groene bladeren / die onder grijs en rupgh zijn. **D**e witte bloemen komen twee by een op teere steelkens voort / van gedaente / hoewel veel kleynder / de bloemen van **K**amperfoelie eenighsints gelijk ; na desen volgen eben soo veel roode besien als kleyne kerffekens / waer van d'eene hier te **L**ande kleynder is dan d'andere / veel kernnen inhoudende.

De **S**warte **H**onts-kerffe is kleynder als de voozgaende soorte. **D**e bladeren zijn lank / rontom wat geschaert / ende soo grijs niet aen de onderste zijde als die van de eerste soorte. **D**e **B**loemen zijn paers-achtigh / ende de **B**esien zwart van berwe.

Blaeu-

Blauwe Honts-kerfle is met een zwartachtige routwe schozffe bekleet / dzagende blaenwe bzuichten / met farpachtigh fap verbult / audefints de eerste soozte gelijck.

Kleyne Honts-kerfle blijft een lage heester / met dumme houtachtige tackskens / waer aen bladeren veel byeder en grooter / maer niet soo groen / als de Grootte Hontskersfen, uyt-fpruyten. De bloemen zijn kleyn ende wit / de bzuichten ofte Bessien groot ende root / van maeckfel met de Grootte Honts-kersfen. Over een komende.

Plaetse. Dese gewassen worden hier te Lande in de Hoben van grootte Liefhebbers gebonden.

Tijdt. De Honts-kersfen bloeyen in April, May ofte Juny, ende de Bessien worden ontrent de Herft volkomen rijp.

Oeffeningh. Dese gewassen worden van zaet ende oplossen aengequeecht.

Aert en Krachten. De krachten van Hontskersfen zijn tot noch toe verbozgen ende anderfocht gebleuen.

Wijngaert, in 't Latijn *Vitis Vinifera*.

Gedaente.

DE oude struiken van den Wijngaert zijn met een routwe ende gekloben schozffe omgeven; uyt dese spruyten seer veel andere rancken / die dooz knoopen ofte leden onderscheyden zijn / waer uyt dan de bladeren / klautwierkens ende dzuyf-trossen boozt-fpruyten. De bladeren zijn breeft ende aen de kanten diep gekerft; de klautwierkens / waer mede sich de rancken vast maken / lanck / dun en in een gekronkelt; de dzuyf-trossen met Bessien ofte dzuyben beladen / de welke na de aert van de Wijnstock / in grootte / verwe ende smaack seer verscheyden zijn.

Plaetse. De Wijngaert is in alle Landen bekent ende oberbloedigh te vinden.

Tijdt. De Wijngaert verkrijght sijn jonge boten in April, bloeyt in Junij, ende de bzuichten of dzuyben worden in September en October rijp.

Oeffeningh. De Wijngaert werdt in dese ende andere Landen dooz inlegginge ende stecken vermenigbuldicht / de maniere daer van ende de verdere oeffeningh kan in het Vermaeckelijck Landleven I ende II Deel nagesien worden.

Aert en Krachten. De bladeren ende klautwierkens van de Wijngaert, zijn verkoelende van aert ende sterckelijck t'samentreckende van krachten.

De onrijpe dzuyben ende der selver fap verkoelt / verdooght ende trecht te samen. De rijpe

dzuyben zijn verwarmende en bochtmakende in den eersten graet / maer verwecken / te veel gegeten zijnde / Winden ende Buzckloop. Dodonæus. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Hooft-pijn uyt hitte: Neemt bladeren ende klautwierkens van de Wijngaert elck een hant bol / stoot het kleyn / doet'er by Garsten-meel / soo veel van noden is / ende bint dit pap-wijs tusschen twee doeken booz het Hooft / ofte neemt de bladeren ende ziedse op in genoeghsaem water / om de boeten daer in te baden / 't welck de bzant uyt den Hooftde trecken / ende slaep verwecken sal. Dodonæus.

Voor ontsteking des Monts ende der Amandelen: Neemt van de bladeren twee handen bol / kleyn gesneden zijnde / kooktse op in water / neemt hier van een half pintje / doet'er by Honing van Roosen een once / vermengt zijnde / sult gy daer mede gorgelen ofte de Mont spoelen. Fuchsius.

Voor Bloet-spouwen ende alderhande Loop des Buycks: Neemt het fap uyt de bladeren en klautwierkens geperst twee loot / ende geeft dit onder eenigh bequaem nat in. Dodonæus.

Voor roode ende donckere Oogen: Neemt het zap dat uyt de gesneden Wijngaert-rancken dzuypt / ende doet hier van eenige dzoppelen in de Oogen. J. Schroderus.

Voor roode Placken in 't Aengesicht: Neemt het boozgaende fap ofte water / ende wascht de Placken daer mede. J. Schroderus.

Voor Graveel ende Steen: Neemt van het water ofte fap dat uyt de gesneden rancken dzuypt een loot / oude Mede twee oncen / menght dit te samen om booz een reys te gebzuyken. Dioscorid.

Voor heete Koortsen, verlooren Eetens-lust. en Buyck-loop: Vermengt onder de spijse het fap van onrijpe dzuyben / 't welck men Derjups noemt / ofte men kan des selfs Sproop / die in de Apoteken bereydt wordt gebzuyken. Dispenf. Augustan.

Voor Podegra: Neemt de kern en het ander oberbliffel / daer den Wijn uyt geperst is / maect'et warm ende slaet het pap-wijs ora de beenen. J. Schroderus.

Voor Ambeyen en Speenen: Neemt de affche van Wijngaert-rancken / menghtse met Azijn tot een papken / ende besrijckt hier mede.

Voor Schurft heyt ende Schelferen des Hoofts: Neemt affche van Wijngaert rancken gebzant / soo veel van noden is / maect hier van met schoon water een looge / om het Hooft ende het Schurft mede te wasschen. Ravelingius.

Des

Nederlandtsen Kruydt - Boecks,

BESCHRYVENDE

De Geslachten / Gedaente / Plaetse / Tijd / Aert / Krachten ende Medicinael gebuyck van alderhande Graen / Dis-gewassen van Kroon / Hauw-vruchten / Kruyden ende Planten / die in de Nederlanden op de Ackerz / in drooge Beemden / ende langhs de Wegen voort-spruyten.

Terwe, in 't Latijn Triticum.

Gedaente.

De Terwe brenghet voort ronde ende hooge halmen / in drie ofte vier Iedekens / onderscheyden / ende met drie smalle gras-achtighe bladeren betwassen; op de toppen van de welke een aere / uyt veel Kroonen t'samen vergadert / voort-spruyt / die somtijds met geene / somtijds met eenige korte stekelingen beset is. De Wortel is dun ende beselachtigh.

Plaetse. Op de Souw-landen wordt de Terwe gebonden / ende van de Acker-lieden aen-gewonnen.

Tijdt. In July wordt de Terwe, soo wel die in de Herfst, als in de Lente gesaeyt is / rijp.

Aert en Krachten. De Terwe verwarmt matelijck / ende heeft een vermozvende / rijpmakende ende scheydende kracht / ende geeft het lichaem veel ende goet voetsel. Dodonæus.

Medicinael gebuyck. Voor Podgegra ofte Fleracij: Hier tegen salmen tot de knie toe in de hoopen van Terwe ofte in volle sacken van des zelfs Meel fitten. Plinius.

Voor de Bel-roos: neemt Terwen-meel ende stropt het daer op.

Voor quade Schurtheit: neemt de Semelen van Terwe, koochtse in Azijn / ende wascht het daer mede. Dodonæus.

Rogge, in 't Latijn Secale.

Gedaente.

De Rogge verkrijght dunner ende langer halmen als de Terwe, in vier ofte vijf Iedekens af-gedeelt / ende met smalle grasachtighe bladeren betwassen. De Aere is met korte baerdekenz bekleedt; het koren lanchwerpigh ende brym van vertwe; ende de Wortel dun ende beselachtigh.

Plaetse. De Rogge wordt op veel Ackerz van de Nederlanden voort-geteelt.

Tijdt. Soo wel de Winter / als Sommer Rogge bloeyt in Juny, ende wordt in July ofte Augustus rijp.

Aert en Krachten. De Rogge verwarmt matelijck / nochtans minder als de Terwe, maer meerder als de Gerste, ende is vermurwende ende verteerende van krachten. Joh. Schroderus.

Medicinael gebuyck. Om de Geswellen rijp

rijp te maken, ende te openen: **N**eemt suurdeegh van Rogge-meel, ende legt het pap-wijs op. Dodonæus.

Voor oude Hooft-pijn ende vochte Hersenen: **N**eemt Rogge-meel, doet het in een sackje / ende bindt het voor het Hooft: **O**fte neemt Bloem van Rogge-meel, soo veel van nooden is / kneet het met Azijn / doet'er by een weynigh Olie van Roosen ende Noten Muscaet, ende bindt het voor het voor-hooft. Ravelingius.

Gerste, in 't Latijn *Hordeum*.

Gedaente.

Gerste heeft korter halmen als de Terwe, in vijf ofte ses ledkens gedeelt; de bladeren zijn oock breezer en rouwer in 't aentasten. **D**e Aere is met lange / rouwe ende stekende baerdkens beset. **D**e Wortel is dun ende beselachtigh.

Plaetse. **D**e Ackeren van Nederlandt worden ober al met dit gewas bezaept.

Tijdt. **D**e Gerste wordt met het ander koren ofte wat vroeger rijp.

Aert en Krachten. **D**e Gerste is kout ende droogh in den eersten graet / af-bagende / openende ende vermurwende van krachten. Galenus, Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Om alderhande geswellen te doen scheyden: **N**eemt Gersten-meel, soo veel van nooden is / doet'er by gesneden Drogen / ende vermenghet het met Honingh-water tot een pap. Dioscorides.

Voor verstuyekte Leden: **N**eemt Gersten-meel Azijn ende Boter / maect dit te samen warm / ende slaet het pap-wijs om de verstuyekte Leden. Ravelingius.

Voor Hooft-pijn uyt hitte ontstaen: **N**eemt Gersten-meel, soo veel van nooden is / roode Roosen kleyn gesneden / een halve handt vol / doet dit te samen in een sackje / besprenghe het een weynigh met Azijn / ende bindt het voor het hooft.

Voor scherpe Sinckingen die op de oogen vallen: **N**eemt het water van groene Ger-

sten-bladeren, in de May-maent gedilleert / ende bet de oogen dickwils daer mede. Joh. Schroderus.

Hirs Geers, in 't Latijn *Milium*.

Gedaente.

Dit gewas schiet op met geknoopte halmen ende bladeren / gelijk het andere koren / maer de toppen van de steelen zijn met een uytgespreede ende nederwaerts geboogen aere / de gedaente van de Aietbloemen eenighsints uytbeeldende / beladen / waer aen kleyn ende hardt Zaet groept. **D**e beselachtige Wortel sinckt diep in de Aerde.

Plaetse. **D**et groept gaerne op zantachtige vochte gronden.

Tijdt. **D**et bloept in Augustus, ende daer na wordt het Zaet rijp.

Aert en Krachten. **D**e Hirs verkoelt in den eersten / ende verdrooght in den derden graet / ende den buyck verstoppende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn: **N**eemt Hirs, soo veel van nooden is / maect het heet in een panne / doet het in een sackje / en legt het op de Buyck. Dioscorides.

Om het sweeten te verwecken: **N**eemt van het af-ziedsel van Geers, met Water bereyt / ende laet hier van een goeden dronck in-nemen.

Haver, in 't Latijn *Avena*.

Gedaente.

De Haver is van steelen ende bladeren de Terwe eenighsints gelijk / maer op de toppen van de steelen draeght het een wijf van een gespreede aere / lanckwerpigh ende spits Zaet in sich beslytende. **D**e Wortel is beselachtigh.

Plaetse. **D**it gewas wordt hier te Lande veel op de Zaep-landen ghebonden / ende bemint een vochte ofte waterachtige gront.

Tijdt. **I**n Augustus wordt de Haver / nefens veel ander koren / ingesamelt.

Aert

Aert en Krachten. De Haver wordt weynigh tot Medicijne ghebruyckt / nochtans verfeiteren sommighe / dat de Haver, in een panne warm gemaecht / ende op de buyck gelepdt / de Buyck-pijn verdryven kan. Joh. Schroderus.

Boeckweyt, in 't Latijn *Fagotriticum*.

Gedaente.

De Boeckweyt schiet op ontrent de twee voeten hoogh / met ronde roode steelen / die met breechtachtige / doch booz spits toe loopende bladeren bewassen zijn: Men de toppen van de steelen ende zijde steelkens liomen witte Bloemkens trog-wijs by een vergadert / te boozschijn / nalatende drie-liantige ende byyne Zaden / in dunne vellekens beslooten. De Wortel is veselachtigh.

Plaetse. De zandtachtighe Ackers van Nederlandt werden veeltijds met Boeckweyt bezaept.

Tijdt. De Boeckweyt bloeyt in de Sommer.

Aert en Krachten. De Boeckweyt is matelijck warm en boecht van aert / maer wert alleen tot de Keucken ghebruyckt.

Canarien-zaet, in 't Latijn *Phalaris*.

Gedaente.

Dit ghewas brenghet voort geknoopte Halmen / ontrent anderhalven voet hoogh opschietende: De bladeren zijn die van de Terwe wel gelijk / maer kleynder. Op de toppen van de Halmen draeght het kotte / ende boven spits toeloopende aeren / wat veel witte schobbekens t'samen geset / voortbrenghende witte Bloemkens / na de welke in de aere blinkent Zaet gebonden wordt.

Plaetse. Hoewel dit Zaet eerst wylt de Canarische Eylanden gebruycht is / nochtans vint men hier te Lande gheheele Ackers met het zelfde bezaept.

Tijdt. In 't laetste van de Sommer wordt het Zaet ryp ende versamelt.

Aert en Krachten. Canarien-zaet wordt weynigh tot Medicijne ghebruyckt / hoewel sommighe het de kracht van de Hirs toeschrijven / ende het wordt meest ghebesicht om de Canarie-vogelkens te boeden.

Speurie, in 't Latijn *Spergula*.

Gedaente.

Dit Gewas bekrijghet dunne / ronde / gheknoopte steelen / ontrent een voet hoogh op wassende ; dese zijn aen pederknoop met seer dunne ende smalle bladekens sterre-wijs in 't ronde bewassen. Op de toppen van de steelen draeght het kleyne witte bloemkens / die van Maur eenighsints gelijk / na de welke ronde zaet-bollekens / met kleyn zwart zaet gevult / volgen. De wortel is dun.

Plaetse. In Brabant ende andere Provincien worden met de Speurie gheheele Ackers bezaept.

Tijdt. Dit Gewas bloeyt meest in May ende Juny.

Aert en Krachten. De werkinge van de Speurie zijn tot noch toe onbekent / ende wordt allen tot Woeder booz de Essen ende kroepen gezaept. Dodonæus.

Dravich.

Gedaente.

Dit kruydt is een mis gewas van de Rogge / doch kleynder van halmen ende bladeren / oock brenghet het wijdt-wylt gespreyde Aren voort / die van de Haver eenighsints gelijk / in sich besluypende lanckwerpighe graeuw Koren ofte Zaedt. De wortel is dun ende veselachtigh.

Plaetse. Dit Gewas wordt op de Korenvelden onder de Roggen gevonden.

Tijdt. Het wordt ryp met het ander Graen.

Aert en Krachten. De aert van dit Gewas is onbekent ende de krachten onversocht. Dodonæus.

Ydel-haver, in 't Latijn *Bromus*.

Gedaente.

Dat Gewas is den Haver in alles seer gelijk / ende wordt om de ydelheyt der Aren Ydel-haver genaemt.

Plaetse. Het wordt hier te Lande neffens de Weegen ende aen de kanten van de Ackers gebonden.

Tijdt. In de Somerse Maenden staet dit krupt in sijn fleur.

Aert en Krachten. De Ydel-haver is berdoogende van aert ende krachten. Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor quade zeeren van de Neus-gaten : Serepdt een afziedsel van dit Gewas in Water / doet'er by Honigh / koocht het te samen tot de dichte van een Sproop / ende steekt het met doeckkens in de Neus-gaten. Dodonæus.

Koren-brandt, in 't Latijn *Ustilago*.

Gedaente.

Dat krupt is van halmen en bladeren de Haver seer gelijk / voort brengende een zwarte Aert / met zwart stof ofte verbrande meluwachtigheyt verbult.

Plaetse. Het wordt in de Nederlanden tusschen de Tarwe, Rogge ofte Haver gebonden.

Aert en krachten. Dit mis-gewas wert nergens toe gebuyct / ende is het Graen seer schadelijck.

Boonen, in 't Latijn *Fabæ*.

Geslachten.

Van de Boonen bindt men hier te Lande drie soorten; te weten / kleyne ofte Veldt-boonen, groote ofte Roomse-boonen ende Turckse-boonen.

Gedaente. De Veldt-boonen hebben vierkante holle steelen / met breedtrachtige bladeren / aen een middel-ribbe gehecht / betwassen. Men ende langhs de steelen ko-

men de wel-riekende bloemen voort / van berwe wit ende met zwarte placken getekent : na dese volgen de hautwen / van buyten groen ende van binnen met een witte wolachtigheyt bekleedt / waer in de Boonen schuplen. De wortel is redelijck lang / ende dooz veel beselinge in de Aerde bevesticht.

De Roomse-boonen zijn van steelen/bladeren / bloemen en hautwen / de voozgaende gelijk / alleen dat sy in alles grooter zijn.

De Turckse-boonen brengen voort seer lange ende drume steelen / waer mede sy sich om de bystaende staken omwinden ende vast maken. De bladeren zijn groot ende bree / gemeenlijck drie aen een steelken by een geboeght. Om trent de oozsprongh van de bladeren / komen de witte / geele ofte roode bloemkens / die van de Erwtten-gelijckende / te voozschijn : na dese volgen lange platte hautwen / in sich beslypende vier-wijse Boonkens / van berwe onder malkanderen dickwijls verschillende.

Plaetse. Met de kleyne ofte Veldt-boonen worden hier te Lande geheele Ackers bezaept. De Roomse ende Turckse-boonen worden alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De Veldt ende Roomse-boonen bloeyen in May, ende worden in Juny ofte July rijp. De Turckse-boonen bloeyen in Juny, ende worden in 't laetste van de Sommer rijp.

Oeffeningh. De Roomse-boonen plant men in de Maent Maert op rypen / maer de Turckse-boonen in April rondt om staken / om daer by op te klimmen.

Aert en Krachten. De Veldt ende Roomse-boonen zijn kout van aert / ende geben redelijck goet voedsel. De Turckse-boonen zijn wat warm van aert. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor sweerende Vrouwe Borsten, ende blaew gestoten ofte gevallen Placken : Neemt Boonen-meel soo veel van nooden is / maect het met Soete-melck tot een pap / ende leght het op, Matthiolus.

Voor

Voor pijn in de voeten: Zied Boonen in Water ende baedt de voeten daer in. Brunfelsus.

Om de Placken des Aengefichts te verdrijven: Neemt Boonen-bloeyfel-water ende waseht het Aengeficht daer mede.

Voor Graveel ende Water-sucht: Neemt assche van Boone-struycken een handt vol/maectt'er met een half pintje Wijn een Looge van/ 't welck ghy in twee reysen sult ingeben: ofte neemt Sout van ghebrande Boone-struycken, bereyt een half bierendeel loots/ ende geeft het met Wijn ofte Boonen-bloeyfel-water in. Fuchsius, Joh. Schroderus.

Erwten, in't Latijn Pisum.

Geslachten.

DE Erwten worden in witte en graeuwe Erwten, met ofte sonder schellen onderscheyden/ ende wederom in Veldt ende Hof-Erwten afgedeelt.

Gedaente. De Erwten hebben lange/ holle ende brossche steelen/ in veel tackskens verspreydt/ aen de eynden met klauwierkens versien/ ende met breeftachtige bladeren/ altydt twee tegen malkanderen ober staende/ bewassen: Dese steelen konnen sich sonder behulp van rijs ofte stecken niet opheffen. De bloemen komen op besondere lange steelkens voort/ van berwe wit/ ende omtrent haer midden met een paerffe placke bespickelt/ oock zynse wel geheel paers van kleur. De hantwen daer de Erwten in besloten leggen/ zyn lanckwerpigh/ rondt/ ende nederwaerts afhangende.

Plaetse. De Velt-Erwten worden op de Ackers/ ende de Hof-Erwten in de Hoven gezaeyt ende vermenighvuldicht.

Tijdt. Sy worden in de Somer rijp.

Oeffeningh. De Hof-Erwten worden in de Maent Maert ofte April een dupm diep in de Herde geplant.

Aert en Krachten. De Erwten zyn van aert ende krachten de gemeene Boonen seer gelyck. Dodonaeus.

Wicken, in't Latijn Vicea.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort dunne/ vierkante/ lange steelen/ met veel lanckwerpige/ ende vooz ront-toeloopende bladeren; aen een middelribbe ober malkanderen geplaeft/ bewassen. Men het eynde van de steelkens is het met klauwierkens versien. De bloemen zyn die van de Veldt-boonen gelyck/ maer doncker-pit per van berwe; die van lanckachtighe hantwens gebolghet worden/ waer in de platte bypne zadelkens/ by ons Wicken genaemt/ besloten leggen.

Plaetse. De Wicken worden op sonnige Ackers gezaeyt.

Tijdt. Dit Gewas bloeyt in May, ende in July ofte Augustus wort het zaet rijp.

Aert en Krachten. De Wicken verwarmen matelijck/ ende verzoogen in den tweden graet; sy sijn veren/ vagen af/ ende zyn in'e laetste wat t'samen-treckende van krachten. Ravelingius.

Medicinael gebruyck. Voor Uyt-teeringe: Neemt Wicken-meel soo veel ghy wilt/ vermenght dit met gesuiberde Honigh tot dat het als een Conserf werde/ ende geeft hier van in alle dagen de groote van een Ocker-noot. C. Durantus.

Voor Beeten van dolle Honden ende ander Gedierte: Neemt Wicken-meel, vermenght het met Wijn tot een papken ende leght het op. C. Bauhinus.

Krock, in't Latijn Arachus.

Geslachten.

Dit Gewas is in twee soorten/ te weten/ groote ende kleyne Krock, onderscheyden.

Gedaente. De eerste soorte heeft seer teer kantige steelen. De bladeren zyn smal- ende aen een middel-steelken tegen malkanderen ober geboeght/ aen 't eynde van het welke kleyne klauwierkens voort spruyten.

De bloemkens zijn kleyn ende purper van betwe / na de welke kleyne ronde hauwkens / ronde / bypne / ende harde zadenkens in sich beslyptende / te voorszijn komen.

De tweede soorte verschilt van de voorgaende in groote / wantse veel kleyneder is als de zelve: oock komen de bloemkens die wit zijn / op lange steelkens veel by een vergaert te voorszijn.

Deze beyde soorten hebben groote gelijkenisse met de Wicken, ende worden daerom van sommighe Wilde Wicken ghe-naemt.

Plaetse. De Krock wort onder het koren ende hauwbychten gebonden / ende brenghet groote hindernisse omtrent het opwassen van de selve by.

Tijdt. In Juny draeght dit gewas rijp zaet.

Aert en Krachten. De Krock wort noch te in spijsse noch tot Medicijne voor de Menschen gebesicht.

Aphace.

Gedaente.

De Aphace brenghet voort dunne / kantige / ende geknoopte lange steelen / met bladeren / die onder breecht ende boven spits zijn / ende aen yder knoop ofte lit twee tegen malkanderen ober staen / bewassen. Men de oorsprongh der bladeren spruyten kleyne klauwierkens ende geele Bloemkens: Na de Bloemkens volgen breechtachtige hauwkens / met plat-ronde zwarte Zaden ghevult. De Wortel is met dunne beselingen behangen.

Plaetse. Dit gewas wort hier te Lande onder het ander koren gevonden.

Tijdt. Het bloept in May, ende in Juny ofte July wort het Zaet rijp.

Aert en Krachten. De Aphace is matelijck verwarmende / ende sterckelijck verdroogende van aert / ende t'samen-treckende van krachten. Galenus.

Aerdt-akers, Aerdt-nooten, in 't

Latijn Glans Terrestris.

Gedaente.

Dit gewas heeft teere en dunne steelen / in verschepte zijde scheuten verdeelt. De bladeren zijn lanchtwerpigh ende kleyn / op besondere middel-steelkens / aen 't eynde met klauwierkens versien / voort-spruytende. Men het opperste van de steelen koren paers-roode bloemen / die van de Erweten gelijck / te voorszijn / na de welke kleyne ende lanchtwerpige hauwkens / drie ofte vier ronde Zadenkens in sich beslyptende / volgen. De Wortelen zijn knobbelachtig ende dick / van buyten zwart / van binnen wit / soet van smaect / ende door beseling aen malkanderen verbonden.

Plaetse. Het wort hier te Lande op de koren-ackers gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn Bloemen in Juny ende July, ende na de May-tijdt worden de wortelen uytgegraven.

Aert en Krachten. De Aert-akers zijn matelijck verwarmende / ende verdroogende van aert en daerom t'samentreckende van krachten. Dodonæus.

Koren-roosen, in 't Latijn Nigellastrum.

Gedaente.

Dit gewas verkrijght een ronde steel / omtrent twee voeten hoogh / die nefsens de lange / smalle / ende spitse bladeren / rupgh ofte harvigh in 't aentasten is / op de top van de steel draeght het bypne-roode bloemen / die van de Christus oogen gelijck / na de welke lanchtwerpige zaethuykskens / met zwart zaet gevult / volgen. De wortel is dun.

Plaetse. Het wort onder het koren wassende gebonden.

Tijdt. Het bloept in May ende Juny.

Aert en krachten. Het zaet van dit krupt is

is warm ende droogh in den tweeden graet / openende / ende af-vagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor de Geelsucht: **N**eemt van het Zaet een vierendeel loots / gestooten zijnde / geeft het met eenigh bequaem nat in. Octavius Horatianus.

Om de Maendt-stonden der Vrouwen te verwecken, ende de Wormen te dooden: **N**eemt van het Zaet een vierendeel loots / ende laet het op een reys gebuyken. Ravelingius.

Voor quade Schurftheydt: **N**eemt van het sijn gestooten Zaet / soo veel van nooden is / mengt het met Honingh / ende strijckt het Schurft daer mede. Fuchsius.

Koren-bloemen, in 't Latijn *Cyanus*.

Gedaente.

Dat Gewas brenghet voort kantige steelen / met lanckwerpighe ende diep gesneden asch-vertwige bladeren betwassen / ende op de toppen met ronde ende boventwaerts spits toeloopende geschubde knoppen beladen; apt het midden van de welke de Bloemen / van veel draepkens t'samen geset / voortspruyten; dese zijn van verscheyde kleuren / te weten / blaetw / wit / paers / root / ende lijfvertwigh. Het lanckwerpighe blinckent zaet lept in de knoppen in wolachtige rupghe bewonden. De wortel is dun ende met veel beselingen behangen.

Plaetse. De blaetwe Koren-bloemen groepen op de Ackers onder het Koren / die met de witte / paerse / roode ende lijfvertwige bloemen worden in de Hoven gebonden.

Tijdt. **S**p bloeyen in May, Juny, en July.

Aert en Krachten. **D**e Koren-bloemen zijn kout ende droogh tot in den tweeden graet / ende t'samen-treckende van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor rodigheydt ende pijn der Oogen: **N**eemt het gediffilleerde water van de bloemen / ende waschtse daer dickwils mede. Fuchsius.

Voor versche Wonden en Quetsuren:

Neemt het sap van dit kruydt / druypt het in de Wonden ende legt het gestooten kruyt daer boven op. Brunfelsus.

Om de Maeg van alle galachtige vochtigheden te suyveren: **N**eemt van het sijn gestooten zaet een halfbierendeel loots / ende geeft het met Bier ofte eenigh ander nat in. Ravelingius.

Wilde Heul, Kolle-bloemen, Klap-roosen, in 't Latijn *Papaver Erraticum, Rheados*.

Gedaente.

Dat gewas heeft harpige ofte rupge steelen / met lanckwerpighe ende diep gesneden bladeren betwassen; op de toppen van de steelen komen de schoon roode bloemen / die van de Tamme Heul gelijk / te voorszijn; de wortel is redelijck langh.

Plaetse. Het wordt onder het Koren wasfende gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in May ende Juny.

Aert en Krachten. **D**e Wilde Heul is seer verkoelende van aert / slaep verweckende ende pijn stillende van krachten. Fuchsius, C. Bauhinus,

Medicinael gebruyck. Voor Hooft-pijn: **N**eemt dit kruyt / stoot het kileen met een weynig Azijn / ende bint het voor het Hooft. Dodonæus.

Voor heete Koortsen ende inwendighe Brant: **N**eemt het gedilleert water van dese bloemen een pint / Sproop van de selve bereydt drie oncen / vermenght dit te samen ende laet hier van dickwils een roemertje vol innemen.

Voor Zijde-pijn ofte Pleuris: **N**eemt van de bloemen een handt vol / koocktse in water tot een pint / doozgesegen zijnde / maect het soet met Suycer / en laet hier van dickwils drincken; ofte neemt van de gedrooghe de bloemen een half vierendeel loots / sout van Salpeter, bereyde Kreeft-oogen van elck tien greyn / stoot het tot een sijn poeper / ende geeft het op een reys in. Rolfinckius.

Voor sware Hoest: **N**eemt van de Sproop

roop van Klap-roosen een lepel vol/twee ofte driemaal daeghs in; ofte gebuyckit van de Conserf van dese bloemen bereyt de groote van een Notemuskaet. Dispenf. Augustan.

Voor heete Sweeringe ende wilt Vuur: Neemt van dit kruyt soo veel van noden is / gestooten zijnde leght het op. Dodonæus.

Vlas, in't Latijn *Linum*.

Gedaente.

Het Vlas heeft dunne steelen met lanc-
werpige smalle bladeren betwassen / en
op de toppen met schoon blaetwe bloem-
kens verciert; na de welke ronde zaetbol-
kens / met blinkent zaet gevult / volgen.
De wortel is kleyn.

Plaetse. In de Nederlanden worden ver-
scheyden Ackers met dit gewas besaeyt.

Tijdt. Het bloeyt in May ende Juny.

Aert en Krachten. Het zaet / 't welck
Lijnzaet genaemt wordt / is warm in den
eersten graet / maer middelmatig in boch-
tighent ende drooghte / vermozvende / ver-
teerende ende rijpmakende van krachten.
Dodonæus, Fuchsius, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor harde geswel-
len: Neemt Lijn-zaet-meel vermenght het
met Looze / ende leght het pap-wijs op.
Fuchsius.

Voor voort-eetende Sweeringen: Neemt
Lijnzaet, koockt het in Wijn / ende wascht
de sweeringe daer mede. Matthiolus.

Voor Hoest ende slijmigheyt op de Borst:
Neemt Lijn-zaet-meel, doet'er by gesuy-
verde Honigh tot dat het als een Sproop
wordt / ende laet hier van dickwils licken.
Dodonæus.

Voor Zijde-pijn, Buyck-pijn ende Gra-
veel: Neemt versck geslagen Lijn-olie twee
oncen / ende geeft het op een reys in. Joh.
Schroderus.

Voor Verbrantheyt: Neemt de slijmig-
heyt van het zaedt gesoden / ende slaet het
met doecken om / ofte neemt Lijn-zaet-
olie / Roosen-water van elckis eben veel /
roert het onder malkanderen / ende bestrijckt

de verbzande plaetse daet mede. C. Du-
rantus.

Voor Ambeyen ende Kloven aen 't Fon-
dament: Neemt Lijn-zaet-olie / ende bes-
strijckit daer mede. Fuchsius.

Wildt Vlas, in't Latijn *Linaria*.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort redelijck
hooge ronde steelen / met bladeren / als
die van tam Vlas, bekleedt. De geele bloe-
men / die achter met een smal staertje upt-
puplen / komen langhs de steelen te booz-
schijn / dese worden van ronde zaet-bolle-
kens / met zwart zaet gevult / gevolght.
De wortel is wit / langh en dun.

Plaetse Wildt Vlas groeyt hier te Lande
langhs de kanten van de Bouw-landen
ende Wegen.

Tijdt. Het dzaeght bloemen in July ende
Augustus.

Aert en Krachten. Wildt Vlas is warm en
verbzoogende van aert / bitter van smaeck /
ende openende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Geeltucht;
Water-sucht, verstoptheyt van Lever en
Milt, ende om den Urijn af te drijven:
Neemt van dit Kruydt drie handen vol / zied
het op in een pint schoon Water ofte Wijn /
tot dat een derden deel versoden is / ende
laet hier van twee ofte drie mael des daeghs
driinken. Hier toe dient mede het gedistil-
leert Water van dit Kruydt drie oncen op
een reys ingenomen. Dodonæus.

Voor inwendige Quetsuren, opgestopte
Maent-stonden, ende om de Na-geboorten
af te drijven: Bereyt een afziedsel van dit
Kruydt met Wijn / ende laet hier van driin-
ken. C. Durantus.

Voor Sproeten ende Placken des Aenge-
sichts: Bestrijckitse met het sap van Wildt
Vlas, soo sullen sy haest vergaen.

Voor pijn in de Lendenen, Lijf-moeder
otte Blase: Bereydt een Badt van dit
Kruydt / ende laet de siecken daer eenighen
tijdt in sitten. C. Bauhinus.

Hennep, in 't Latijn *Cannabis*.

Geslachten.

VAn dit Gewas worden twee soorten gebonden / te weten Hennep-manneken ende Hennep-wijfken.

Gedaente. Hennep-manneken wast dooz sijn ronde holle steelen seer hoogh op. De bladeren zijn doncker groen / lanckwerpigh / smal / spits / ende aen de kanten saegh-wijs gekerft / ses ofte meer by een vergadert voort spruytende. Men de toppen ende langhs de steelen heeft het ronde zaet-huytskens / rondtachtigh graeuw zaet / van binnen met wit mergh gebult / in sich besluytende. De wortel is met veel beselingen behangen.

Hennep-wijfken is de boozgaende van gedaente wel gelijk / maer en brenghet geen zaet voort.

Plaerte. De Hennep wast best op bochte ofte veenachtige gronden.

Tijdt. Het bloeyt in July.

Aert en Krachten. Het Krupdt is verkoelende ende verdzoogende van aert / ende het zaet wordt van eenige booz warm en dzoogh / van anderen booz kout en dzoogh geacht. Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Geel-sucht, verstoppinge van de Lever, sinckinge ende inwendige pijn: Neemt Hennep-zaet vier handen vol / stoot het kleyn in een Mortier / Conserf van Roosen een once / koocht het op in een pint soete Melck / giet 'er by een weynigh Rijnse-wijn tot dat het begint te stremmen / dooz gedaen zijnde / laet hier van twee ofte drie mael des daeghs een roemertje vol dzyntien.

Voor ontvloeyinge des Zaets ende Zijdepijn: Neemt Hennep-zaet een half vienden deel / stoot het kleyn in een Mortier / ende trecht 'er met een half pintje Garste-water een melche upt / 't welck met Supcker soet gemaect zijnde / in twee repfen sal in gegeben worden. Brunfelsus.

Voor harde Geswellen: Strijckse met de

Olie upt Hennep-zaet geparst. Dodonæus. Voor pijn in de Ooren: Druypt een weynigh van het sap / upt het groene Krupdt geparst / in de Ooren. Dioscorides, Galenus.

Wouwe, in 't Latijn *Lutum*.

Gedaente.

De Woude brenghet eerst voort lanckwerpige / smalle / gladde bladeren / tusschen de welke hooge steelen / met soodanige / maer kleyn der bladeren bekleedt / voort spruyten. Men het opperste van de steelen draegt het kleyne bleek-geele bloemkens / die van kleyne knopkens / met zwart zaet gebult / gevolght worden. De wortel is langh ende wit.

Plaerte. Het wordt in de Nederlanden op sommige Ackers gezaept / ende groeyt elders van het gevallen zaet voort.

Tijdt. Het bloeyt in May ofte Juny, ende daer na wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Dit Krupdt wordt tot geen Medicijne ghebruyckt / maer alleen van de Derwers / om daer mede te Derwen / begeert.

Taback, in 't Latijn, *Nicotiana*.*Petum, Tabacum.*

Gedaente.

Dit Gewas verkrijght seer hooge steelen / met breede / lanckwerpige / ende spits toeloopende bladeren bewassen. De bleek-paerffe bloemen / die op het opperste van de steelen te voorschijn komen / zijn lanckwerpigh / van binnen hol / ende in 't ronde vijf-hoekigh. De zaet-huytskens zijn met kleyn geelachtigh zaet op gebult. De wortel is dick / ende in vershepde scheuten verheydt.

Plaerte. De Taback is hier van bzeemt zaet aengeteelt / ende werdt omtrent Amersfoort oberloedigh op de Ackers aengewonnen.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in Augustus, ende daer na wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Dit Gewas wordt met groote naerftigheyt geoeffent; men zaeyt het in de Vente in bakken / daer toe eygentlijck bereydt / daer na wordt het op de Ackers op verheven Beddekens geplant / gewiedt / aengehooght / afgetoeyt / ende eyndelijck de beste bladeren met helder weder versamelt / ende in de Schuuren om te droogen op gehangen.

Aert en Krachten. De Taback is verwarmende ende verdroogende van aert / afvagende / door-snydende / verdoobende ende purgeerende van krachten. N. Monardis.

Medicinael gebruyck. Voor overtollige vochtigheden der herffenen ende Tant-pijn: Neemt het sijn gestooten poeper van dit Krupdt / ende haelt'er een weynigh van in de Neus-gaten op: ofte de roock door een pijp in de Mont gesogen / ende daer na wederom uyt geblasen / t welck men Taback dinccken noemt / werdt van vele geprefen.

Voor Koortlen: Neemt twee oncen van het gedistilleert Water van Taback, ende geeft het voer het aenkomen van de Koozts in. Platerus.

Voor Wormen: Neemt van de Sproop van het sap met Supcker bereydt / een lepel vol / ende laet het in-nemen / ondertuschen leght een blad van de Nabel van de Supck. Dodonæus.

Voor Verbrantheyt: Neemt versche Taback-bladeren, ende leghtse op de verbzande plaetse. Joh. Schroderus.

Voor Water-sucht: Neemt van het uytgedrukte sap van groene Taback een lepel vol / ende geeft dit niet eenigh bequaem nat in; dit purgeert van onderen ende van boven / ende hier door is een selter Lantman volkomen van de Water-sucht genesen geweest. Dodonæus.

Voor versche ende oude Wonden ofte Zeeren: Druypt het sap in de quetsuren / ende leght'er een gestooten groen blad boven op. N. Monardis.

Voor Kort-amicheydt ende een fluymige Borst: Hier tegen gebuyckit een lepel vol van de Sproop van Taback. J. Schroderus.

Voor een verharde Milt: Legt de gestooten bladeren op de linker zijde. Clusius.

Voor pijn van de Buyck ende Lijf-moeder: Neemt de gestooten bladeren en leghtse warm op de Nabel. C. Bauhinus.

Hoef-bladeren, in't Latijn *Tussilago*.

Gedaente.

Dit Krupdt brenghet in de Vente sijn geele bloemen / van veel bladekens by een vergadert / op korte steelkens voort daer na verkright het sijn bladeren / de welke breedt / hoer'igh / op de bovenste zijde groen / ende aen de onderste met witte wolachtigheyt bekleedt zyn. De wortel is wit / dun ende langh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande op bochte Ackers ende Velden gevonden.

Tijdt. Het verctoont sijn bloemen in't laetste

laetste van Maert, ende koxt daer na spruy-
ten de bladeren upt.

Aert en Krachten. De groene Hoef-bladeren zijn matelijck verkoelende ende ver-
dzoogende van aert / ende hebben een be-
sondere kracht om de Longe te verstercken /
maer de gedzooghde zijn sp' wat verwarmen-
de. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest ende
Enghborstigheyt: Neemt Hoef-bladeren
drie handen vol / ziedse op in Water tot een
pint / maect het soet met Sproop van
Hoef-bladeren, ende laet hier van dickwils
driinken. Dodonæus.

Voor ontstekinge van het Ingewant, ende
heete Koortsen: Neemt Water van Hoef-
bladeren gedistilleert / ende geeft'er twee
ofte vier oncen reffens van in. Fuchsius.

Voor Hooft-pijn ende ontstekinge der
schamelijcke Leden: Neemt het gedistilleert
Water ende leght het met doecken op.

Voor Verbrantheyt: Bestrijct de plaetse
met het sap upt de bladeren geparst / ende
leght de groene bladeren daer boven op.
Brunfelsus.

Vaccaria.

Gedaente.

Dat Kruydt heeft ronde / gladde ende
gheknoopte steelen / die omtrent een
voet hoogh opschieten: aen peder lidt ofte
knoop spruyten twee langhachtige spitse
bleeck-groene bladeren / die tegen malkan-
deren ober staen / ende onder seer dicht by
een gevoeght zijn. Op de toppen van de
steelen komen klepne roode bloemkens upt
een ront knopken te voorschijn. Het zaet is
kleyn ende zwart / ende leyt in het vooz-
verhaelde knopken beslooten. De wortel
is in verschepde beselingen gedeelt.

Plaetse. Het wordt op de vette Ackers
ende Velden gebonden.

Tijt. Het bloeyt de geheele Sommer door.

Aert en Krachten. De Vaccaria heeft
gene ofte tot noch toe van niemant beschre-
vene krachteen.

Byvoet, in 't Latijn *Artemisia*.

Gedaente.

Dat Kruydt brenghet vooz' hooge / ronde
ende gestreepte roodachtige steelen / in
veel zijde-scheuten gedeelt / ende met diep
gesneden bladeren / die boven groen ende
onder witachtigh zijn / bewassen. De bloe-
men zijn seer kleyn / die van Alsem gelijck.
De wortel is door veel beselingen in de Aer-
de bevesticht.

Plaetse. Het groeyt langhs de Wegen /
ende aen de kanten van de Velden ende Ac-
kers / doch best op dzooge ende steenachtige
gront.

Tijt. Upt de overgeblevene wortel-spruy-
ten inde Lente nientwe scheuten voozt / ende
in de Somerse Maenden staet het in sijn
volle fleur.

Aert en Krachten. De Byvoet is warm

in den eersten / ende droogh in den tweeden graet / openende ende verteerende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Om de Maentstonden ende de Na-geboorte af te drijven: Neemt Byvoet twee handen vol / zied het op in Wijn tot een pint / ende laet hier van een roemertje vol van dzincken / ende bereydt een badt ofte stovinge van het selfde Krupdt. Dioscorides.

Voor Graveel ende opstoppinge van den Urijn: Bereydt van dit Krupdt met Wijn ende Water een afziedsel / en laet'er van dzincken. Dioscorides.

Voor bevinge der Leden: Neemt sap van Byvoet, Olie van Roosen van elckis eben veel / menght het te samen / ende bestrijckt de Leden daer mede. Dodonæus.

Voor het optijgen des Lijf-moeders: Neemt Byvoet, naept het in een sackje / ende leght het van onder de Nabel tot de Liesche toe. Fuchsius.

Voor pijn in de Maegh: Neemt Byvoet, stoot het kleyn / doet'er by Olie van bittere Amandelen, ende leght het pap-wijs op de Maegh. C. Durantus.

Voor de Na-ween der Kraem-vrouwen: Neemt sap van Byvoet, Dopen van Eyren, Verckens-reusel, gestooten Comijnzaet, van elckis soo veel van nooden is / vermengt dit te samen tot een Plaster / ende leght het onder de Nabel van de Bupck. Ravelingius.

Witte Andoren, Malrove, in 't Latijn Marrubium, Prassium.

Gedaente.

Dit Gewas heeft vierkante ringe steelen / omtrent een voet hoogh opschietende. De rontachtige / gerimpelde en ront om de kanten geschaerde grisse bladeren spruyten altijd twee tegen malkanderen over staende voort; aen de oorsprongh van de welke de witachtige bloemkens uyt scherpe huysskens rondtom de steel kroonswijs voort komen. Het zaet is rontachtigh

ende ront; de wortel zwart / ende met veel beselingen behangen. Dit geheele Krupdt heeft een goede reuck.

Plaetse. Het wast langhs de Wegen / en aen de kanten van de geboutde ende ongeboutde Landerven.

Tijdt. Uyt de overgebleven wortel-spruyten in de Lente nieuwe scheuten voort / en het dzaecht sijn bloemen in July ende Augustus.

Aert enkrachten. De Malrove is warm in den tweeden / ende droogh in den derden graet / bitter van sinaeck / openende / afbagende ende dun makende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor hoest ende Enghborstighy: Neemt van de bladeren van dit Krupdt drie handen vol / koocht het op in schoon Water tot een pint / door gesegen zijnde / maect'et soet van Honingh ende laet hier van dzincken. Dodonæus.

Om de Maentstonden te verwecken ende de Na-geboorten af te drijven: Neemt van de bladeren twee handen vol / ziedse op in een pint Wijn tot dat een derden deel versoden is / ende laet hier van een roemertje vol dzincken. Galenus.

Voor de Geel-sucht: Hier tegen wordt seer gepresen het sap uyt de bladeren geparst / ende drie lepelen vol in genomen. Ravelingius.

Om de Longe van taye ende sluymige vochtigheden te suyveren; Neemt het gedistilleert Water van Malrove een pint / Sproop van Malrove drie oncen / vermengt dit te samen / ende laet hier van dickwils dzincken: Ofte bereydt een afziedsel met Vijgen, ende laet daer van dzincken: ofte neemt van het sap van Malrove tien oncen / gesuyverde Honingh drie oncen / koocht dit te samen tot dat het dick wordt / roert'er onder soo veel poeper van Soet-hout als van nooden is / ende gebuyckt hier dickwils van. P. Crescentius.

Voor Krop-klieren: Neemt van de bladeren soo veel van nooden is / stootse kleyn / doet'er by wat Hoender-bet / ende legt het pap-wijs daer op. Ravelingius.

Voor

Voor vuyle Zeeren ende Sweeringen:
 Neemt het sap uyt de bladeren geparft twee
 deelen / gefuyverde Honingh een deel / ver-
 mengt dit te samen / ende legt het met
 wiecken in de Zeeren ofte Sweeringe.
 Fuchsius.

Voor verouderde pijn van de Ooren:
 Neemt van het sap / Olie van Roosen van
 elcks even veel / ende druypt het in de Oo-
 ren. Dioscorides.

Voor Geel-fucht: Neemt van dit kruyt
 twee handen vol / kleyne Santorie een hant
 vol / Steenruyte een halve hant vol. Koocht
 dit in een kanne Wijn / tot dat een derden
 deel versoden is / maect het soet met Sup-
 ker / en laet hier van dzyneken. Joh. Stocker.

Voor Steen ende Graveel: Bereydt een
 afziedsel van dit kruydt met Wijn / ende
 laet hier van gebuycken. Joh. Stocker.

Om de beslooten Winden van de Lijf-
 moeder, ende de Na-geboorte af te drijven:
 Neemt van het sap twee lepelen vol / Wijn
 een half mutsien / geeft dit op een reys in.
 Joh. Stocker.

Scabiose, in 't Latijn *Scabiosa*:

Geflachte.

Dit Gewas wordt in gemeene ende
 vreemde Scabiose onderscheyden: van
 de vreemde Scabiose sullen wy onder de
 Bloem-kruyden in het Negende Deel han-
 delen.

Gedaente. De gemeene Scabiose heeft
 lancfwerpige ende diep gesneden bladeren /
 die van Rackette eenighsing ghelijck; tus-
 schen de welke ruygachtige steelen ontrent
 een voet hoogh voort spruyten / die met de
 booz-verhaelde bladeren oock bewassen zijn /
 ende op wiens toppen bleeck-blacutwe bloe-
 men / in 't ronde by een geboecht te booz-
 schijn komen. De wortel bevesticht sich diep
 in de Aerde.

Plaetse. De Scabiose wast hier te Lande
 aen de kanten van de Ackers ende Velden.

Tijdt. Dit kruyt vertoont sijn bloemen
 in Augustus.

Aert en Krachten. De Scabiose is warm
 ende droogh in den tweeden graet / af-va-
 gende / dos:snijdende / verdeplende / zweet-
 drijvende / ende de besmettinge wederstaen-
 de van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Eng-
 borstighet ende pijn in de Zijde. Neemt
 Scabiose-bladeren vier handen vol / koocht-
 se in Gersten-water tot een pint / maect het
 soet met Supker / ende laet hier van dick-
 wils dzyneken. Dodonæus.

Voor Pest ende besmettelijcke siekten:
 Neemt sap / uyt de bladeren geparft / twee
 oncen / Veneerse Theriakel een vierendeel
 loots / vermenght dit te samen om in een
 reys in te nemen / hier op moet men warm
 toe-gedeckt zijnde zweeten. C. Bauhinus.

Voor Ambeyen. Koocht dit kruydt in
 Wijn / ende ontfanght den roock aen het
 fundament. P. Crescentius.

Voor quaet seer van het Hoofd: Bereydt

een af-ziedfel van de bladeren met looge/ ende wascht het hooft hier mede. Dodonæus.

Voor Schurftheyt: Neemt poep van de gedrooghte Wortel een vierendeel loots/ ende geeft dit alle dagen met Septen-wey in / ende neemt het sap uit het Kruydt geperst / koocht het met Azijn / ende bestrijcht het schurft daer mede. P. Crescentius.

Duyvels-beet, in 't Latijn *Morsus Diaboli, Succisa*.

Gedaente.

Duyvels-beet heeft jonge steelen / omtrent twee voeten hoogh op-schietende / met lange breedachtige bladeren / die rontom de kanten wat gekerft zijn / bewassen: Op de toppe brenghet het voort witte ofte byn-purpere Bloemen / van maechfel die van de Scabiose gelijk. De wortel is zwart / kort / dick ende met veel beefelingen behangen.

Plaetse. Het wast aen de kanten van de Ackers / Velden en op ongebouwde plaetsen.

Tijdt. Het bloept in July, Augustus ende September.

Aert en Krachten. Dit Kruydt is warm ende droogh in den tweede graedt / bitter van smaect / af-bagende ende zweet-drijvende van krachten / ende komit in werkinge met de Scabiose over een. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Hals-gheswel: Neemt van dit Kruydt drie handen vol / koocht het op in schoon water tot een pint / doet'er by twee oncen Honingh van Roosen / ende gozgelt daer mede. Dodonæus.

Voor Pestige Geswellen: Neemt dit geheele Kruydt / stoot het kleyn / ende leght het pap wijs op. Fuchsius.

Voor geronnen bloedt in 't Lichaem, pijn ende opstijgen van de Lijfmoeder: Neemt van dit Kruyde vier handen vol / ziedt het op in Wijn tot een pint / ende geeft hier van tweemaal des daeghs een roemertje vol te gebuycken. C. Durantus.

Voor Pest ende besmettelijcke sieckte: Hier tegen gebuyckt nuchteren de Wijn / daer dit Kruydt in gesoden is; Ofte neemt alle morgen twee oncen van het gedistilleert Water van dit Kruydt in. Ravelingius.

Wit Wolle-Kruydt, in 't Latijn *Verbascum*.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft breede / sachte ende grijsachtige bladeren / tusschen de welckeren hooge steel op-schiet / met soodanige bladeren bewassen / maer die na de top kleyn der worden. Dese steel is van het midden tot de top met geele vijf-bladige Bloemkens verciert / na de welke ronde zaet-huykskens / met kleyn zaet gebult / volgen. De wortel is omtrent een vinger dick.

Plaetse. Het wast neffens de kanten van de

de Aekers / Wegen / op ongebouwde ende zantachtige plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. Wit Wolle-kruydt is verzoogende ende matelijck verwarrende van aert / vermozwende / verteerende ende pijn-stillende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Speenen ofte Ambeyen : Bereydt een afziedsel van dit Kruydt tot een stovinge / ende bestrijckte met Olie van de Bloemen bereydt. Dodonæus. Matthiolus.

Voor het uyt-vallen van den Aers-darm : Neemt de gedzoogde toppe van dit Kruyt / Kamillen-bloemen , Mastick , van elck even veel / stoot dit tot een grof poepet / ende leght hier van op heete koolen / om het fundament daer mede te beroocken. Ravelingius.

Voor Buyck-loop ende Sinckingen Neemt van de Wortel een once / ziedse in een half pintje roode Wijn / tot dat een derde deel verzoden is / ende geeft dit in twee repfen in. Fuchsius.

Voor alle koude gebreecken van de Zenuen : Bereydt een badt van dit Kruydt / met Salvie, Majoleyn ende Kamillen-bloemen.

Voor Bloet-sweeren ende Klap-ooren : Stoot dit Kruydt kleyen / maect het warm in een panne / ende leght het pap-wijs op. Dodonæus.

Voor het Podegra. Hier toe werdt seer gepresen het gedistilleert Water van Wolle-kruydt / drie oncen t'effens in-genomen. Ravelingius.

Gemeyne Kamille, in 't Latijn.

Chamomilla.

Gedaente.

De gemeyne Kamille heeft dunne steelkens ende zijde tacxkens / met seer kleyne ende gesaippelde bladeliens bewasfen / ende omtrent een voet ofte meer hoog / op-schietende. Op de top van de steelkens komen Bloem-knoppen te voorschijn / die

sich openende in 't midden een geel hoofden / rontom met smalle witte bladeliens beset / vertoonen. De Wortel is veselachtigh.

Plaetse. Dit Kruydt werdt op de Aekers by het kooeren gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny.

Aert en Krachten. De Kamille, voornamentlijck sijn Bloemen / is verwarrende en verzoogende in de eerste graet / ondoende / verteerende / vermozwende ende pijn-stillende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, ende om de Maent-stonden te verwecken : Neemt Kamillen-bloemen drie handen vol / koocht het in Bier ofte Wijn / tot een pint / ende laet hier van dickwils dincen. Dodonæus.

Voor langh-duarende Koortsen, ende Geelsucht : Neemt van dit geheele Kruydt een hant vol / stoot het kleyen in een Wortel / doet er

doet'er by een half matsjen Wijn / perst het sap daer uyt / ende geeft het in. C. Curantus.

Voor Graveel, ende pijn in de Blase: Neemt Kamillen-bloemen, soo veel van nooden is / venaeyt het in een sackje / koocht het op in water / ende legt het warm van buyten op.

Voor Swellingen, ende pijn in de Leden. Neemt Olie van Kamille, ende bestrijckse daer mede. Dispens. Augustan.

Voor Buyckpijn der kleyne Kinderen: Neemt het Net / warm uyt een Schaep getrocken / bestrijckit het met Olie van Kamille, ende legt het op de buyck.

Vooroude Hooft-pijn: koocht Kamillen-bloemen in looge / ende wascht het hooft daer mede. P. Bayrus.

Koedille, stinckende Kamille, in 't Latijn Cotula, Fetida.

Gedaente.

Dit Gewas verkrijgt hooger ende dieker steelen / als de gemeyne Kamille: Gocht zijn de bladeren grooter ende donkerder groen van betwe: de Bloemen zijn van maeksel / hoewel grooter: die van de Kamille-bloemen gelijck. Dit geheele krupt heeft een zware ende onlieffelijcke reuck.

Plaetse. Het groeyt hier te Lande nefsens de Wegen ende aen de kanten van de Ackers.

Tijdt. Het dyaeght sijn Bloemen in Juny ende July.

Aert en Krachten. De Koedille is wat warm ende droogh van aert / Rondeletius ende andere hebben dit krupt in de dzancken ofte af-zietsels gedaen / dienende om de dunne / waterachtige / verbzande / soute / ende melancolijcke bochtigheden doorden stoel-ganck af te jagen. Lobel.

Vokelaer, geele Ganse-blomen, in 't Latijn Chrysanthemum.

Gedaente.

Dit krupt heeft ronde steelen met lanckwerpige gesneden bladeren be-

hangen. De geheel geel Bloemen zijn / die van de Kamille, maer grooter / seer gelijck. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Men vint het op de Ackers ende Boudw-landen.

Tijdt. Het bloeyt in Juny, July ende Augustus.

Aert en Krachten. De Vokelaer is warm ende droogh van aert / ende schijnt van krachten de Kamille niet seer ongelijck te zijn. Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor Geel-lucht: Neemt van de Bloemen met het zaet een vierendeel-loots / ende geeft het met Wijn in. Dodonæus.

Paerts-bloemen, in 't Latijn Triticum Vaccinum.

Gedaente.

Dit Gewas brengt boort een recht opstaende steel / wat meerder als een voet hoogh / in eenighe zijde tacrkens onderscheyden / ende met lange / smalle / spitse bladeren bewassen: Soben aen de steelen komen tusschen de bladeren de paerse Bloemen te boorschijn / die te samen een Doffestaert uyt-beelden. Na de Bloemen volgen bzede hautkens ofte blaeskens / twee zwarte zaden in sich besluytende. De wortel is kleyn ende houtachtigh.

Plaetse. Het wort op de Ackers gebonden. Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. Dit krupt is verwarmende / ende dampigh van aert: daerom het zaet in-genomen / beroert de herffenen / en verweckt hooft-pijn ende dzoncken-schap. Lobel.

Mee, Krappe, in 't Latijn Rubia Tinctorum.

Gedaente.

Dit Gewas heeft vierkante / routwe / geknoopte steelkens / met zwarte ende lanckwerpige routwe bladeren / omtrent peder knoop sterrewijs in 't ronde bewassen:

fen: Op de toppen van de steekens komen klepne bleeck-geele Bloemkens voort / na de welke zwart zaet volgt. De wortel is seer langh in 't midden met een dunne zenuwe versien / ende van buyten met een vooede schorsse bekleet.

Plaetle. Het wortel in de Nederlanden op veel Ackers / voornamentlijk op die van de Zeeuwse Eylanden, onderhouden.

Tijdt. Het bloept in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. De Mee is warm in den tweeden ende droog in den derden graet / openende / schepdende / ende een weynigh t'samentreckende van krachten. C. Bauhinus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever, Milt, Nieren ende Lijfmoeder: Neemt van de Wortel twee loot / zied het op in Wijn ende Water van elck een half pint / tot dat een derdendeel verzoden is /

doorgezegen zijnde / laet hier van een roemertje vol tweemaet daegs in-nemen. Dodonæus.

Voor die sich van binnen gequetst hebben: Neemt van de sijn gestooten Wortel een vierendeel loots / ende geeft het met Wijn ofte Azijn in. Lobel.

Voor Gicht ende lammigheyt der Leden: Neemt van de Wortel een vierendeel loots / ende laet het met Honingh-water ofte Mee in-nemen. Ravelingius.

Kleef-kruyt in 't Latijn Aparina.

Gedaente.

Kleet kruidt heeft lange dunne vierkantesteelen / die neffens de lange smalle bladeren / de welke de steelen sterre-wijs ombatten / rouw zijn / waer mede het aen de kleederen vast blijft behangen. Op de toppen van de steelen draegt het klepne witbloemkens / die van twee by een wassende zaden gevolgt worden. De wortel is dun ende beselachtigh.

Plaetle. Dit kruidt wast aen de kanten van de Ackers / Wegen / ende Hagen.

Tijdt. Het bloept in Juny.

Aert en Krachten. Dit gewas is warm ende droogh van aert / ende afvagende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor pijn van de Ooren: Neemt het sap van dit kruidt ende druypt het warm in de Ooren. Galenus.

Voor Klieren ende Kropweeren: Neemt van dit kruidt soo veel van noden is / stoot het klep / doet'er by een weynigh Berkens reusel / ende legt het papwijs op. Dodonæus.

Voor Steken ofte Beeten van vergiftige Gedierten: Neemt van het sap een vierendeel loots / ende geeft het met Wijn in. Dioscorides.

Voor Pleuris, Geelsucht, ende alderhande Vloer ofte Bloet-loop: Hier tegen gebruyckt dziemaet des daeghs / twee oncen van het gedistilleert water van Kleef-kruidt. Ravelingius.

H

Voor

Voor het Bloeden van verliche Wonden: **Neemt van dit kruyt / stoot het kleyn / ende leght het op de Wonden.** Plinius.

Mollugo.

Gedaente.

Dit gewas is het Kleef-kruydt van gedaente seer gelijck / behalven dat het glat ende niet rouw in't aentasten is.

Plaetse. Het woort op de selve plaetse / daer het Kleef-kruyt wast / gebonden.

Tijt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. De werckinge van dit kruydt zijn tot noch toe niet ondersocht.

Wal-stroo, in 't Latijn Gallium.

Gedaente.

Dit kruydt is de Mollugo seer gelijck / maer veel kleynder van steelen ende bladeren. De Bloemkens zijn geel ofte wit van verwe.

Plaetse. Het groeyt neffens de kanten van de Velden en Goutw-landen op vrychtbaren grondt.

Tijt. Het brenghet sijn Bloemen in July ende Augustus woort.

Aert en Krachten. De Wal-stroo is matelijck verwarmende ende verzoogende van aert. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor het Bloeden uyt de Neus: **Neemt de gestooten Bladeren / ende steectse in de Neus-gaten.** Dioscorides.

Voor Flerecij: **Neemt van de bladeren / soo veel genoegh is / laetse in de Sonne staen weycken in Olie van Hoosen / met dese Olie sult ghy de pijnlijcke leden strijcken.** Dioscorides.

Voor Schurftheyt: **Bereydt een af-ziedsel van dit kruydt / ende wascht het schoyft daer mede.** Castor Durantus.

Hoppe, in 't Latijn Lupulus.

Gedaente.

De Hoppe brenghet woort seer lange rouwe rancken / met breedachtige / gesne-

den / ende geschaerde rouwe bladeren bewassen. Op de toppen van de rancken ofte steelen komen de Bloemen te voorszijn; dese zijn anders niet als lanckachtige bollekens / uyt den witten wat geel van verwe / ende van veel Bladekens schubtwijs in een gedzongen / tusschen de welke zwart Zaet verborgen leyt. De Woortel is dun / ende diep in de aerde verspreyt ende gesoncken.

Plaetse. Op verscheyde Landen van Nederlandt woort de Hoppe naerstelijck onderhouden; oock konitse wel tusschen de hagen ende heggen woort.

Tijt. In de Lente spruyten nieuwe scheuten uyt de Woortel woort / ende in Augustus worden de Bloemen bergadert.

Aert en Krachten. De Hoppe is warm ende droogh in den tweeden graedt / openende ende af-bagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever, ende Mildt, Geelsucht, ende om het Bloedt te suyveren: **Hier toe woort nuttelijck gebreykt een Salaet van de jonge uyt-spruytels in de Lente bereydt: Oste neemt de jonge Bladeren ende Hop-bloemen, soo veel van nooden is / ende bereyter met Wey een af-ziedsel van / om twee ofte driemael daeghs daer van te dinccken.** Fuchsius.

Voor ruydigheyt, verstoptheyt des ingewants, ende ontstekinge des Bloets: **Neemt sap van Hoppe-kruydt, van Suuringh, van Duyve-kervel, van elckis even veel / bereyter hier van met Supelk een Sproop / van de welke ghy twee oncen met Cichory-water in geben sult.** Brunfelsus.

Voor Watersucht ende opgestopte Maentstonden. **Neemt Hoppe ende bereydt daer van met Wijn een afziedsel / ende laet hier van twee ofte driemael daeghs een roemertje vol dinccken.** Fuchsius, P. Crescentius.

Voor langh-duurende Koortsen: **Neemt Hoppe-kruydt, Herts-tonge, Duyve-kervel, van elckis een handt vol / Sene-bladeren anderhalf loot / Anijs-zaet een viendeel / koocht dit te samen in een pint schoon water /**

water / tot dat een derde deel verzoden is / door-gedaen zijnde / maect het soet met Supcker / ende laet hier van een roemertje vol om te purgeeren in-nemen. Ravelingius.

Voor pijn in de lincker Zijde: Neemt Hoppe-bloemen, benaeytse in een sachtje / koockt het op in Wijn / ende leght het warm op de lincker zijde. Joh. Stocker.

Slangen-hoofst, Wilde Osse-tonge,
in 't Latijn *Echium, Buglossum Silvestre.*

Gedaente.

Dat Gewas brenghet voort lange ende smalle rouwe ofte harpige Bladeren / tusschen dese schiet een ronde steel op / die met eben foodanige Bladeren bekleet / ende aen het opperste met omghebooghte tacckens versien is. Aen dese tacckens komen neffens seer klepne ende smalle bladekens over beyde zijden / holle Bloemkens voort / na boven waert gapende / ende van verwe / die van de Hof Osse-tonge gelijk / somtijts root ofte wit. Na de Bloemkens volghet zwart / kantigh ende spits Zaet. De Wortel is langh ende matelijck dick.

Plaetse. Het groeyt neffens de wegen / ende aen de kanten van de Douthlanden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden / ende ondertusschen wort het zaedt rijp.

Aert en Krachten. Slangen-hoofst is matelijck verkwarmende / ende verdoogende van aert / ende door een besondere kracht het vergift der Slangen wederstaende. Galenus, Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor Beeten ofte Steken der Slangen: Neemt van de wortelen twee oncen / van de bladeren twee handden vol / koockt dit te samen op in Wijn tot een pint / ende laet hier van een roemertje vol dinccken. Dioscorides, Nicander.

Voor Swaermoedigheydt, ende om het Bloet te sayveren: Bereydt een Sproop van het sap van dit kruyt met Supcker / ende geeft hier van twee oncen met water / van dit kruyt gedistilleert / in. Matthiolus.

Kruys-kruydt, in 't Latijn Senecio.

Gedaente.

Dat kruyt heeft ronde gestreepte steelen / met lanckwerpige ende gesneden ofte gekerfde bladeren. De steelen ende bladeren zijn somtijts als met een dunne harpachtigheyt bekleedt / op de toppen van de steelen draeght het geele bloemen / die daer na in de wint verstoppen. De wortel is met veel beselingen behangen.

Plaetse. Het wast langhs de wegen ende ongehouwde Landen / ende het kooimt oock onder het onkruyt in de Hoben voort.

Tijdt. Het begint in de Lente te bloeyen.

Aert en Krachten. Kruys-kruydt is wat verkoelende / ende daer by matelijck schepende ofte verdepnende van aert / ende te samen heelende van krachten. P. Eginera.

Medicinael gebruyck. Voor heete Geswellen van het Fondament, ende schamelijcke Leden: Neemt Kruys-kruydt sooveel van nooden is / stoot het kleyn in een Mortier / doet 'er by een weynigh Wierroocks ende wat Wijn / ende leght het pap-wijs op. Dioscorides, Plinius.

Om de Wonden te heelen: Neemt Kruys-kruydt, ende Wierroock, stoot het onder malhanderen / ende leght het plaester-wijs op / ofte neemt het ghestooten Kruydt / doet 'er by Verckens-sincer / ende leght het op. Dioscorides, Apulejus.

Voor Graveel ende Steen: Bereydt een stovinghe van dit Kruydt / ende ghy sult groote bate daer by bevinden. Dodonæus.

Om de Maendt-stoeden te verwecken, ende voor Geel-sucht: Bereydt een afziedsel van dit Kruydt / ende laet hier van dickwils dinccken: ofte geeft van het sap twee oncen teffens in. Ravelingius.

Voor loopende Oogen: Neemt de witte blocken van de bloemen met wat Safferaen; vermenght het met Roof-water, ende leght het op de Oogen. Ravelingius.

Voor pijn der Mage: Neemt de bloemen van Kruys-kruydt, ziedse op in Water ende

leghtse Plaester-wijs op de Maegh. Mat-
thiolus.

Voor pijn in de Lenden: Neemt het sap
van Kruys-kruyd twee oncen / ende laet
het nuchteren gebruycken. P. Bayrus.

Voor Podagra: Neemt van dit krupt
soo veel van nooden is / doet'er by een wey-
nigh Souts / ende leght het Plaester-wijs
op. C. Durantus.

Sint Jacobs Kruyd, in 't Latijn

Herba Jacoea.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort hooge stee-
len / die bynn-root van vertwe / ende
met lancitwerpige / diep gesneden doncker-
groene bladeren / van gedaente die van het
Kruys-kruyd eenighsins gelijck / bewassen
zijn. Op de toppen van de steelen komen
rondtom een middel-krupne geele bloemen
sterre-wijs te voorschijn / de welke neffens
het zaet in wolachtigheyt verstoppen. De
wortel is veselachtigh.

Plaetse. Het wortel hier te Landen aen de
kanten van de Ackers ende op ongebouwde
plaetsen gebonden.

Tijdt. In de Somerse Maenden draeght
het sijn bloemen.

Aert en Krachten. Dit krupt is warm
ende droogh in den tweeden graet / ende af-
bagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor vuyle Zee-
ren ende Wonden: Neemt sap van Sint
Jacobs Kruyd met Honingh vermenght / en
leght het op de Zeeren ofte Wonden. Do-
donæus.

Voor swellinge ende sweeringe van de
Keel: Bereydt een afziedsel van dit krupt /
ende goyget daer mede. Dodonæus.

Herick, in 't Latijn *Rapistrum.*

Gedaente.

Dit krupt verkright lancitwerpige
breede bladeren / tusschen de welke
dunne harrachtige steelkens / omtrent an-

derhalf voet hoogh opschieten / die met
geele bloemkens beladen zijn / na de welke
lancitwerpige hantkens / met scherp ende
bitter zaet gebult / volgen. De wortel is
met weynigh beselingen behangen.

Plaetse. Het groeyt op de Ackers die
bzaeck leggen / aen de kanten van de We-
gen / ende op ongebouwde plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt in April, May ende
Juny.

Aert en Krachten. De Herick is warm
ende droogh in den derden graet / in krach-
ten met het Mostert-zaet over een komende.

Lampsana.

Gedaente.

Dit krupt schiet met sijn dunne steel-
kens omtrent anderhalven voet hoogh
op: dese zijn met bladeren / als die van onse
gemeene Rapen, maer kleynder ende sach-
ter bewassen / ende op de toppen met geele
bloemkens / van veel bladkens by een ver-
gadert / beladen / de welke in stuyfkens
verwaepen. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Men vint dit krupt hier te
Lande aen de kanten van de Ackers ende
Wegen.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maen-
den.

Aert en Krachten. De Lampsana is ver-
droogende van aert / afvagende ende ver-
teerende van krachten. Dodonæus.

Caucalis.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort een ronde
steel / omtrent anderhalven voet hoogh /
in verscheide zijde-steelkens verdeelt / ende
met kleyn gesnippelde bladeren bewassen.
Op de toppen van de steelen draeght het
witte bloemkens / kroons-wijs by een ver-
gadert / die van lancitwerpigh rouw zaet
gevolgt worden.

Plaetse. Men vint dit krupt op de Ac-
kers niet verre van Maastricht.

Tijdt.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in Juny.
Aert en Krachten. *Caucalis* verwarmt
verdoocht / opent / baeght af / verdeelt
ende maectt dun. *Dodonæus*.

Medicinael gebruyck. Voor Graveel,
Steen, verstoppinge van de Lever, Milt,
ende Lijf-moeder: Neemt van het zaet een
vierendeel loots / ende geeft het met Wijn
in. *Dodonæus*.

Voor lanckduurende Koortten Schurft-
heyt ende Pocken: Bereydt een afziedsel
van dit krupt / hier van gedroncken zijn-
de / moet men het zweeten verwecke.
Fuchsius.

Naelde-kervel, in't Latijn *Scandix*.

Gedaente.

NAelde-kervel heeft bypn-groene ghe-
snippelde bladeren / ende ronde steelen /
die van de gemeene Kervel eenighsins ge-
lijck. De bloemkens zijn wit / kroons-wijs
te voorschijn komende / de na welke langh
ende spits zaet / een Paek-naelde uytbeel-
dende / volght. De wortel is kleyn / ende
met eenige beselingen behangen.

Plaetse. Dit krupt wordt op de Boutw-
landen / tusschen het koren wassende ghe-
bonden.

Tijdt. Het bloept in May, ende Juny.

Aert en Krachten. De Naelde-kervel is
warm ende doogh in den tweeden graedt /
openende / ende schepdende van krachten.
Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt
van de Lever, Nieren ende Blase: Bereydt
een afziedsel van dit krupt in Water ofte
Wijn / ende laet hier van twee ofte drie
mael des daegs een roemertje vol van dzinc-
ken.

Voor opstoppinge van den Urijn: Neemt
van dit krupt twee deelen / Pietercelie
een deel / hacht het kleyn / roost het in een
Panne met Boter ende Wijn / ende leght
het pap-wijs op het Gemaght. *Ravelin-
gius*.

Vissel-kruydt, in't Latijn *Thlaspi*.

Gedaente.

Dit krupt brengh voort uyt een dunne
wortel ronde harde steelen / omtrent
een voet hoogh opschietende / ende met
langh ende breedtachtige bladeren / die een
wepnigh aen de kanten gesneden zijn / be-
wassen. Aen de toppen van de steelen ver-
krijght het witte bloemkens / na de welke
platte hantkens / boben met een kloofken
versien / volgen / kleyn / rondt / bypn /
ende seer scherp zaet in sich beslypende.

Plaetse. Het wast aen de kanten van de
Boutw-landen ende Wegen / doch meest op
fabelachtige grondt.

Tijdt. Het bloept in May, ende daer na
wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. *Vissel-kruydt* is warm
ende doogh in den derden graet / afvagen-
de ende verterende van krachten. *Galenus*.

Medicinael gebruyck. Voor inwendige
Geswellen, ende om de Maent-stonden der
Vrouwen te verwecken: Neemt van het zaet
een vierendeel loots / ende geeft het met
eenigh bequaem nat in. *Dioscorides*.

Reynvaern, in't Latijn *Tanacetum*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft gestreepte ende recht
opstaende steelen / die met lanckwer-
pige ende saegh-wijs gekerfde bladeren / ge-
lijck als van veele aen een middel-ribbe van
een bergadert / betwassen zijn. Op de top-
pen van de steelen brengh het geele bloemen /
als knoppen / kroons-wijs te voorschijn.
De wortel is hardt / met beselingen behan-
gen / ende wijdt uytgesprept. Dit geheele
krupt is bitter van smaek.

Plaetse. Het wordt hier te Lande aen de
kanten van de Ackers / Beemden ende
Dijken op sandtachtige gront gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in Junius
ende July.

Aert en Krachten. De *Reynvaern* is
warm

warm ende droog tot in den tweeden graet / openende / dun makende ende afvagende van krachten. Dodonæus. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor de Wormen, Buyck-pijn, Graveel, opgestopte Maentstonden ende Water-sucht: Neemt van de Reynvaern drie handen vol / zied het in Water ofte Wijn / ende laet hier van drincken. Ofte neemt van het sap upt de bladeren geparst een loot / Wijn twee oncen / vermengt zijnde laet het op een reys in nemen. Oock kan men van de jonge bladeren / kleyn gehackt zijnde / met Speren hoeckskens backen / ende nuchteren op eeten. Dodonæus. C. Bauhinus. C. Durantus.

Voor het uytlincken des Aersdarms: Neemt Wierroock ende Harst soo veel van nooden is / ende beroocht hier eerst mede / daer na neemt Reynvaern soo veel genoegh is / zied het in roode Wijn / ende leght het warm op. Ravelingius.

Voor treckinge ende spanninge der Zenuwen: Neemt sap van Reynvaern, Olie van Kamillo van elcks even veel / ende bestrijckt hier mede de Zenuwen. Dodonæus.

Vogel-voet, in 't Latijn *Ornithopodium*.

Gedaente.

Dit krupdt heeft veel kleyne / teere / ende langhs de aerde kruppende steelkens / de welcke met veel kleyne ronde bladerkens / van gedaente als die van de Linsen, bewassen zijn. De geele bloemkens staen trog-wijs by een / die van vier ofte vijf by een gevoeghde / lanchtwerpige / dunne / lit-wijse / ende aen het eynde omgekromde hauwkens gevolght worden: dese beiden aerdigh upt een Vogels-voet, ende behouden in sich kleyne ronde zadekens. De wortel is dun.

Plaetse. Het groeyt op de krooren-belden langhs de wegen / ende op ongebouwde woeste plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt in Juny, July ende Augustus, ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. De Vogel-voet soo veel bekend is / wordt tot geen Medicijne gebuyckt.

Dulle-kervel, *Scheerlinck*, in 't Latijn *Cituta*.

Gedaente.

Dit krupdt schiet sointijds met een holle ende geknooyte steel seer hoogh op. De bladeren zijn / als die van de gemeene Hof-kervel, maer grooter / seer gekertelt en diep gesneden. Op de toppen van de steel draeght het witte bloemkens / krans- ofte kroons-wijs by een gevoeght / die van zaet / als dat van Anijs, gevolght worden. De wortel is wit / ende heeft nefeens het geheele krupdt een onlieffelijken swaren reuck.

Plaetse. Het wordt hier te Lande over bleo.

bloedigh langhs de Dijken / ende aen de kanten van de Velden ende Soutw-landen gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Aert en Krachten. De Scheerlinck is kout tot in den vierden graed / ende daerom inwendigh ghebruyckt is het doodelijck; waer mede oock / volgens de getuygenisse van Plato, de Werelt-wijse Socrates van het leven berooft is geweest. Galenus. Dioscorides.

Uytwendigh wordt het sap / met Gom Ammoniacum tot een Plaester gekoocht / op een gezwolle ende onsteken Wilt gelept. Joh. Schroderus.

Netelen, in 't Latijn Urtica.

Geslachten.

Dit Kruydt wordt in Brandende ende Doove Netelen onderscheyden; waer van de eerste soorte tweederley is; te weten Groote ende Kleyne brandende Netelen. Onder de Brandende Netelen wordt mede gerekent de Roomse Netelen. De Doove Netelen zijn in gemeyne ende stinckende Doove Netelen af-gedeelt.

Gedaente. De groote Brandende Netelen verkraygen ronde / holle ende hooge steelen / met breechtachtige / vooz spits toe-loopende / ende rontom de kanten saegh-wijs gekerfde bladeren betwassen; Dese zijn beyde met een brandende ofte stekende hayrigh heyt beset. Omtrent de oorspronck der bladeren komt het zaet aen lancitwerpige / dunne troskens voozt. De Wortel is seer beselachtigh / verre ende wijt in de aerde verspreyt.

De kleyne soorte verschilt alleen van de voozgaende in groote.

De Roomse Netelen zijn van steelen ende bladeren de groote Brandende Netelen wel gelijk; maer het blinkende Zaet groeyt in ronde routwe bollkens / de welke grooter als onse gemeyne Erwten zijn.

De gemeyne Doove Netelen zijn van bladren de Brandende Netelen seer gelijk /

maer niet brandende ofte stekende: De Bloemen wassen rontom de steelen tusschen de bladeren / van verwe witte ofte purperachtigh / de gedaente van opene helmkens uytbeeldende.

De stinckende Doove Netelen heeft rondtachtige bladeren / ende roodtachtighe bloemen. Dit kruydt heeft een onlieffelijcke reuck.

Plaetse. De Brandende ende Doove Netelen wassen aen de kanten van de Ackers / langhs de Wegen / onder de Hagen / ende onder het onkruyt in de Hoben. De Roomse Netelen worden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De Brandende Netelen dragen in July ende Augustus rijp zaet. De Doove Netelen bloeyen in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. De Netelen zijn matelijck warm van aert / ende dzoogh in den tweeden graedt / openende / af-bagende ende vermoeywende van krachten. Dodonæus. Fuchsius, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor het Graveel: Bereydt een afziedsel van de Netelen bladeren, ende dymclit'er van: Oste neemt van het zaet vooznamentlijck van de Roomsche Netelen, een vierendeel loots / Schapen-melck drie oncen / Candy-Supcher een loot / vermenght dit te samen om op een reys in te nemen. Ravelingius.

Voor het Bloeden uyt de Neus: Neemt Netelen-bladeren, stootse kleyn / ende steektse in de neus-gaten / ende bintse vooz het voozhooft. Dodonæus.

Voor het Flerecijn: Neemt Netelen-bladeren een handt vol / Hadick-bladeren twee handen vol / stoot het kleyn / ende leght het op het pijnelijck lit. Plinius.

Voor Engborstighheyt, hoest, sweeringe der Longe, ende verwooren Pleuris: Neemt tyn ghestooten Netelen-zaet, soo veel van nooden is / vermenght het onder gesupberde Honingh / endelaet hier van dickwils licken. Rondeletius.

Om de Maent-stonden te verwecken: Neemt Netelen-bladeren, stootse kleyn / doet'er by een weynigh Myrthen, ende bint het:

het op de Nabel van de Supck / ende geeft een half vierendeel loots van het Zaet met Wijn in. Fuchsius.

Voor Bloet-sweeren ende beeten van dulle Honden : Neemt Netelen-bladeren, stootse met een wepnigh Zout in een Wortel / ende legt het plaester-wijs op. C. Durantus.

Voor heete Koortsen : Neemt sap uyt de bladeren gepast / vermenght het onder Populeoen-zalf, ende bestrijct de Pols daer mede. Dodonæus.

Voor harde Geswellen, Kropklieren, ende Bloet-sweeren : Neemt bladeren van Doove-netelen, ziedse murw in water / ende legt het pap-wijs op. Fuchsius.

Voor de witte Vloet der Vrouwen : Bereydt een Conserf van de witte Bloemen van Doove-netelen, ende laet hier van alle moggen de grootte van een Note Muscaet in-nemen. C. Durantus.

Vooruytdrooing ende lammigheydt van eenigh Lidt : Neemt sap van Netelen, ende bestrijct het Lidt daer mede. Joh. Stocker.

Kliffen, in 't Latijn *Lappa*, *Bar-dana*, *Personata*.

Geflachten.

Dat Gewas is in groote ende kleyne Kliffen onderscheyden.

Gedaente. De groote Kliffen verkrijgen groote / breede rouwe Bladeren die aen de bovenste zijde doncker-groen / ende aen de onderste witachtigh van verwe zijn : tusschen dese Bladeren spruyt een dicke kantige steel / in verscheyde zijde-scheuten ghe-dept / ende met diergelijke / doch kleyn der Bladeren bewassen : Men de steelen wassen rouwe bollen / met kromme stekelingen beset / uyt wiens midden purper roode bloemen / van veel draepkens t' samen geset / te voorschijn komen. Het Zaet lept in wolachtige ruyghe bewonden. De Wortel is dick / van buyten zwart / ende van binnen wit

Kleyn Kliffen kruydt hee ft kleyn der bladeren als de boezgaende soorten / die aen de kanten gekerft zijn. De steel wordt omtrent anderhalven voet hoogh / ende is mede kantigh / ende met zwarte stippelen getekent. Men het opperste van de steel / ende zijde scheuten / als mede aen de oorsprongh der bladeren komen kleyne Bloemkens voort / die van steekelige Kliffen, een langhwerpig Zaet in sich besluptende / gevolght werden. De Wortel is roodachtigh / ende dooz veel beselingen in de Aerde bevesticht.

Plaeste. De eerste soorte vint men langhs de wegen / ende op ongeboutwde Plaetsen De tweede soorte wast meest in uytgedroogde Gachten ende Poelen.

Tijdt. Sy bloeyen beyde in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Dese kruyden zijn matelijck verwarmende ende verdroogende van aert / zweet-drijvende ende den Arijn verweckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Engborstigheydt, Gicht, Bloet- ende Etter spouwen : Neemt van de Wortel / soo veel van nooden is / bereydt hier van met water een af ziedsel / maect het soet met Supcker ende laet hier van dincen : Ofte neemt Kliffen-sap twee Oncen / Wijn een half Muschen / ende geeft het op een reys in. Dioscorides, C. Durantus, Dodonæus.

Voor 't Graveel ende Steen: Laet van het afziedsel van de Wortel dincen / ende geeft een vierendeel loots van het Zaet met oude Mee in. C. Durantus.

Voor oude Wonden ende verstuyccte Leden: Neemt Kliffen-bladeren, stootse kleyn ende leghtse op. Joh. Schroderus.

Voor Verbrantheyt : Neemt de groen gestooten Bladeren / met wit van Eperen gemenght / ende leghtse op. Ravelingius.

Voor Klieren ende harde Geswellen: Neemt kleyn Kliffen-kruydt, stoot het kleyn / ende legt het pap-wijs op. Matthiolus.

Beemt, ofte gemeyne Klaveren,
in 't Latijn *Trifolium pratense.*

Gedaente.

De Klaveren zijn hier te Lande wel bekent / dragende op een steel drie by een geboegde Bladeren / in 't midden diekwils met een witte placke bebleekt. De Bloemen / die root / paers ofte wit zijn / komen op de toppen van de steelkens / dicht by een vergadert / te voorschijn. Het Zaet is rondt / ende leyt in kleyne blaeskens beslooten. De Wortel is houtachtigh / ende diep in de aerde sinckende.

Plaetse. In de vochte Beemden, zijns grooter / maer in de drooghe klepnder van blad t.

Tijdt. De Beemd-klaveren bloeyen in May ende Juuy.

Aert en Krachten. De Beemd-klaveren zijn hout ende droogh van aert. Dodonæus.

Medicinael ghebruyck. Voor sweeringe van de Longe, ende de witte Vloet der Vrouwen: Bereydt een af-ziedsel van de Klaveren in water / ende laet hier van dzyncken. Lobel.

Voor Koliick: Neemt van dese Klaveren, met de Bloemen / soo veel van nooden is / ziedt het in Wijn ofte Honingh-water / ende dzinckt'er van / ofte bereydt'er een af-ziedsel van mel Water / ende spuylt het in de Darmen. Dodonæus.

Welriekende Klaveren, Melilote,
in 't Latijn *Melilotus.*

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort een steel / die ontrent drie voeten hoogh op-schiet / ende in verscheyde zijde-tackkens gedeelt is. De Bladeren zijn spits / aen de kanten gekertelt / ende altydt drie by een geboeght. De geele bloemen komen op besondere steelkens aerwijs te voorschijn / nalatende breedtachtighe bypne houtkens / met bleek geel zaet gevult. De Wortel sinckt diep in de Aerde.

Plaetse. De Melilote wast aen de kanten van de beemden / wegen / ende op rouwe sabelachtige gronden.

Tijdt. Het bloeyt in July ende Augustus.

Aert en Krachten. De Melilote is warm ende droogh in den eersten graedt / vermogwende verteerende / ende pijn-sillende van krachten. Galenus.

Medicinael ghebruyck. Voor alderhande Geswellen: Neemt Meliloten-bloemen, ziedtse in Wijn / ofte vermenghtse onder andere Genees-middelen / ende leghtse papwijs op. Galenus.

Voor pijn in de Maeg: koockt Meliloten in Wijn ende leght het warm op de Maegh. Dioscorides.

Voor Graveel ende Buyck-pijn: Dzinckt van het afziedsel der Bloemen met Wijn bereydt / ende leght een Meliloten plaester op de Lenden ofte Buyck. A. Thonnerus.

Steen-klaveren, behoorende Klaveren, in't Latijn, Trifolium Corniculatum.

Gedaente.

Dit Kruidt brenghet voort dunne ende meest langs de aerde kruppende steel- len / met aech-verwige bladeren / die van de gemeene Klaveren gelijck / maer kleynder / bewassen. Op de toppen van de steel- kens komen kleyne geele Bloemkens / veel by een vergadert / ende van maecksel de Erwten-bloemen gelijck / te voorschijn : Na dese volgen lanckwerpige / smalle ende ronde hantwienens. De wortel is houtach- tigh.

Plaetse. Het wordt aen de kanten van de Bouw-landen ende Wegen gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. De behoorende Klaveren zijn verkoelende ende verdzoogende van aert / ende t' samen-treckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn uyt hitte ontstaen: Bestrijckt de Bupck met Olie / daer de Bloemen van dit Kruidt in geweeckt hebben. Lobel.

Voor verstophtheyt van de Nieren ende Blase: koocht het zaet in Wijn / ende laet hier van dvincken. Ravelingius.

Kleyne Steen-klaveren, in't Latijn

Trifolium Agrarium.

Gedaente.

Dit Gewas heeft teere ronde steelkens / met gekertelde bladkens / van groote de voorgaende gelijck / pdel bewassen. De Bloemkens zijn kleyne / geel / ende in korte apkens by een geboeght / na-latende ronde bollekens / van bywyn ende krom-zaet vergadert. De wortel is dun ende beselachtigh.

Plaetse. Het groeyt aen de kanten ende oock in de koren-velden selve.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. Kleyne Steen-klaveren

komen in aert en krachten met de behooren- de Klaveren oer een.

Hase-poten, in't Latijn Lagopus.

Geslachte.

VAn dit Gewas vintmen in de Neder- landen twee soorten / het eene wordt kleyne ende het ander groote Hase-poten genaemt.

Gedaente. De eerste soorte heeft ronde ende recht op-schietende steelkens / op som- mige plaetsen met kleyne / smalle bladeren / die by een geboeght / beset. Op de top van de steelkens draeght het geele ende wolach- tige aerwisse Bloemkens / de gedaente van kleyne Hase-pootkens upt-beeldende. De wortel is kleyne ende hart.

De tweede soorte heeft veel grooter / bree- der / ende lanckwerpige bladeren. De Bloem- men zijn paers ofte roodachtig van berwe.

Plaetse. Bepde dese geslachte van Hase- pooten groepen op en langs de Boulanden.

Tijdt. Sy bloeyen in July ende Augustus.

Aert en Krachten. De Hase-poten zijn matelijck hout van aert / dzoogh tot in den derden graedt / ende samen-treckende van krachten. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loopen, ende overtollige Maent- stonden der Vrouwen: Neemt van dit Kruidt drie handen vol / koocht het in een pint roode Wijn tot dat een derdendeel verzo- den is / ende laet hier van een roemertje vol dvincken. Dioscorides.

Penseen, in't Latijn Viola Tricolor, Herba Trinitatis.

Gedaente.

Dit Kruidt heeft dunne / kantige / ge- knoopte steelkens / met lanckwerpig / ronde en rondom de kanten gesneden blade- ren. De bloemen komen op besondere steel- kens voort / van maecksel de Diolen-bloe- men gelijck / maer met dziederley berwe aer- dig dooz getrocken. De wortel is beselachtig.

Plaet-

Plaetse. Het wordt in de Koren-velden en de Zap-landen gevonden.

Tijdt. Het bloept tot heel diep in 't Jaer.

Aert en Krachten. Dit Gewas is matelijck houdt ende vocht van aert/ versachtende ofte weeck-makende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor de Stuypen der jonge Kinderen: Bereydt een af-ziedsel van de Bloemen met water/ maect het soet met Suicker/ ende laet hier van dickwils twee lepelen vol gebzupken. Fuchsius, C. Bauhinus.

Voor Engborstigheid. Koortsen ende ontsteking van 't Ingewant: Hier toe laet van het af-ziedsel van dit Kruyt dickwils dzinken. Brunfelsus, Matthiolus.

Voor Schurftheyt: Wonden ende Zee-ren: Wascht de plaetse met het af-ziedsel ofte sap van dit Kruyt. Dodonæus.

Voor verouderde Pocken: Neemt gedistilleert Water van dit Kruyt drie oncen/ ende geeft dit 's morgens ende 's avonts eenige dagen achter een in/ 't welck ingenomen zijnde/ het zweeten bevoordert moet worden. Ravelingius.

Gerwe, in 't Latijn *Mille-folium*.

Gedaente.

Gerwe, 't welke ook wel Duyfent-blad genoemd wordt/ verkrijgt ronde ende hardtachtige steelen. De bladeren zijn lanc-werpigh/ ende aen de zijde diep gesneden/ soo dat peder bladt een vergaderinge van veel klepne bladkens aen een middel-ribbe schijnt te zijn. Op de toppen van de steelen dzaecht het kroonswijse witte ofte purper-wertwige bloemkens. De wortel is met veel beselingen behangen.

Plaetse. Dit Kruydt wast aen de kanten van de Ackers/ Velden ende Wegen.

Tijdt. Het bloept in May tot diep in de de Somer.

Aert en Krachten. De Gerwe is verdrogende ende matelijck verkoelende van aert/ ende t' samentreckende van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor bloedige ende versche Wonden: Neemt het gestoten Kruydt ende leght het op. Dodonæus.

Voor alderhande Buyk-loopen ende Bloetganck: Bereydt een af-ziedsel van dit Kruyt in gestaelt water/ ende laet hier van dzinken. Brunfelsus.

Voor Scheursel: Neemt het gestoten Kruydt ende leght het op. C. Bauhinus.

Voor verrottinge van het Tant-vleesch: Wascht het selvige met het gedistilleert Water van Gerwe. Joh. Schroderus.

Hane-kammekens, in 't Latijn

Crista Galli.

Gedaente.

Dit Kruydt brenghet voort een rechte dunne steel/ met lanc-werpige/ smalle ende gekerfde bladeren bewassen. De geele bloe-

Bloemen groepen langhs het opperste van de zijde steelkens / ende zijn die van de Doo-ve Netelen eenighsints gelijck. Het zaet is breedte ende leyt in kortre blaeskens bestooten. De wortel is kleyn ende dun.

Plaetse. Het wast veel aen de kanten van de Aekers.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. De aert en krachten van de Hane-kammek ens zijn tot noch toe onbekent.

Nacht-schade in 't Latijn *Solanum*.

Solanum.

Gedaente.

De steel van dit kruyt is in verscheide zijde tacrkens verdeelt / ende met breedtachtige doncker groene bladeren beswassen. De bloemen zijn wit / vier ofte vijf

aen een besonder steelken by een geboeght / die daer na van ronde Besien gevolght worden. De wortel is dun ende met veel vefelingen behangen.

Plaetse. Het wast neffens de de Wegen / Aekers / onder de Hagen / ende oock wel in de Hoben.

Tijdt. Het brynght sijn bloemen in de Somer voort.

Aert en Krachten. De Nacht-schade is verhoelende in den tweeden graet / ende t'samen-treckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Hooft-pijn in heete Koortten : Neemt het gestooten kruydt / ende bint het vooz het hooft ende onder de voeten. Fuchsius.

Voor de Roos : Neemt sap van Nacht-schade twee deelen / Wijn een deel / ende legt het met doecken op. Brunfelsus.

Voor Wilt-vuur ende voort-etende Sweringe : Neemt sap van Nacht-schade een once. Olie van Roosen een half once / Cerys, Silver-schuym van elckis een half loot / wijst dit te samen in een loode Moztier / tot dat het als een Salf wordt / ende gebruyckit het. Dodonæus.

Havicks-kruyt in 't Latijn *Hieracium*.

Geslachten.

Dit kruydt is in groot ende kleyn Havicks-kruydt onderscheyden.

Gedaente. Groot Havicks-kruyt schiet met wecke steelen omtrent anderhalf voet hoogh op ; dese zijn met lancitwerpige / een vinger breedt / en aen de kanten een weynigh gekerfde groene bladeren behangen / ende op de toppen met geele bloemen int lancachtige bollekens vooztspruytende / versien / de welke daer na dooz de windt verstuynen. De wortel is vefelachtigh.

Van dese soozte bintmen noch een andere / met dieper gekerfde bladeren / en rontom de kanten met stijve haykens beset.

Kleyn

Kleyn Havicks-kruydt brengh voort lan-
ge bladeren met rondt uyt-gesneden kanten/
als de Rakette ; Dese leggen als de blade-
ren van Texkens-kruyt langhs de aerde
uyt-gespreydt. Tusschen de bladeren spruy-
ten eenige dunne / gladde bryne steelen /
met veel zijde tacckens / voort-bzengende
geele bloemen / die van de Paerde-bloe-
men gelijk / maer kleynder. De wortel
is langh ende wit.

Van dese soorte vintmen noch een ande-
re / wiens bladeren zijn smalder ende meer-
der gekerft ofte getant : De bloemkens
zijn oock kleynder / ende de wortel schijnt af-
gebeeten te zijn / ende is met veel beselingen
behangen.

Dese krupden gequetst ofte gekneust
zijnde / geven van sich een melckachtig sap.

Plaetse. Meest alle de soorten van Ha-
vicks-kruydt worden hier te Lande aen de
kanten van dzooge Beemden / Ackers /
en op ongebouwde plaetsen gebonden.

Tijdt. Dese krupden bloeyen in de So-
merse Maenden.

Aert en Krachten. Havicks-kruydt is
koud ende verdroogende van aert / supberen-
de en eenighints t' samen-treckende van
krachten. Dioscorides, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor een heete
ende ontsteken Maegh : Neemt het gesto-
ten krupdt ende leght het plaester ofte pay-
wijs op. Dioscorides.

Voor duyster gesicht : Neemt het sap van
dit krupdt / ende droypt het in de oogen.
Dodonæus.

Om inwendige hitte te verkoelen, pijn
te stillen, en slaep te vewecken : Neemt
van het gedistilleert Water van Havicks-
kruydt, drie oncen / Sproop van Klap-
roosen een once / vermenght zijnde / geest
het op een reys in. Ravelingius.

Voor Tant-pijn : De wortel van kleyn
Havicks-kruydt in de tant gestoken / ver-
soet de pijn. Lobel.

Eynde van 't Tweede Deel.

Nederlandtsen Kruydt - Boecks,

BESCHRYVENDE

De Geslachten/ Gedaente/ Plaetse/ Tijd/ Aert/ Krachten ende Medicinael gebuyck van alderhande Krupden / ende Planten die in de Bosschen / onder de Heggen / en op schaduwachtige Plaetsen ende vette Gronden in de Nederlanden voort komen.

Wilde Fenegriek, in 't Latijn *Fœnum Græcum silvestre*,
Glycyrrhiza silvestris, *Polygon.*

Gedaente.

De Wilde Fenegriek brengt voort dunne / houtachtige ende buigsame tackskens / die omtrent drie voeten hoogh zijn / upt dese steelen spruyten klepne rijskens / aen beyde zijde geschickelijck met gelijvige / breedtachtige / ende booz spits toeloopende bladekens bewassen / de welcke aen de onderste zijde bleek van verwe zijn. Aen de oorsprong van de klepne rijskens waer aen de bladeren vast zijn / spruyten de witachtige ofte oock wel purper bloemen / die van de Galega gelijk / op een besonder steelken voort; na dese volgen lanckwerpighe ende wat kromme hauwkens / met hoeckigh zaet verbult. De wortel is seer langh / sich diep ende wijdt in de Aerde uptbreydende.

Plaetse. Dit Gewas vintmen in de Nederlanden; op boschachtige ende donckere woeste plaetsen.

Tijd. Dit Kruyt spruyt in de Lente upt sijn wortelen voort / ende in July ofte Augustus draeght het sijn bloemen.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn tot noch toe niet ondersacht. Dodonæus.

Koecoeks-broot, *Sure Klaveren*,
in 't Latijn *Trifolium acetosum*, *Oxys*
Pliniana, *Acetosella*.

Geslachten.

Van dit Kruydt vint men twee soorten / het eene draeght witte / ende 't ander geele bloemen.

Gedaente. Upt de beselachtige wortel van Koecoeks-broot met witte bloemen spruyten dunne steelkens / wiens toppen elck met drie bleek-groene bladekens / peder de gedaente van een herte uptbeeldende / beladen zijn. Dese bladeren sluyten sich des abonts / ende als 't regenen sal in een. Tusschen de boozgaende steelkens komen bijbladige / witte ende met purpere aderkens vercierde bloemkens / sterre-wijs uptgeprept / op besondere korter steelkens te voorschijn / die van bij-hoeckige zaet-huykskens met klepne ende geel zaet op ghebult / ghevolght worden.

De

De tweede soorte is de voorgeaende van wortelen ende bladeren seer gelijk / ende verschilt alleen van de selve / om dat de bloemen geel / ende de ronde lancachtige hauwkiens met rosachtigh zaet gevult zijn.

Plaetse. De eerste soorte groept hier te Lande in boschachtige / donckere en vochte plaetsen / ende van daer in de Hoben ghebracht / werdt het overbloedigh aengelwonen. De tweede soorte soude men in de Nederlanden elders te vergeefs dan in de Hoben soecken.

Tijdt. De bloemen komen in't laetste van April ofte begin van May voort.

Oeffeningh. Koeckoeks-broot met geele bloemen moet alle Jaren in de Maert op een lommerachtige plaetse gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Dit Gewas is hout ende droogh van aert / ende in krachten met onsen gemeene Saringh over een komende. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor vuyle sweeringe van de Mont: Neemt het sap ofte bereydt een afziedsel van dit kruydt met Water / ende wascht de Mont daer mede. Dodonæus.

Voor Flauwhertigheyt, verhitte des Levers, ende heete Koortlen: Neemt van het gedistilleert Water van dit kruydt een pint / Sproop van het sap bereyt drie oncen / vermengt dit te samen / ende laet hier van dickwils dzincken. Joh. Schroderus.

Guychelheyl, in't Latijn *Anagallis*.

Geflachten.

DE soorten van Guychel-heyl worden alleen dooz de verwe der bloemen onderscheyden: want men vint het met roode / blaetwe ende geele bloemen.

Gedaente. Guychel-heyl heeft teere / bierkaante ende ter aerde uptgespreyde steelen. De bladeren / die altijd twee tegen malkanderen over staen / zijn van gedaente die van groot Muur niet ongelijk / ende aen de onste zijde met zwarte spickels getekent. Men de oorsprongh der bladeren komen de vijfbladige roode / blaetwe ofte geele bloemkiens op dunne steelkiens voort. Na de bloemkiens volgen kleyne ronde bollekiens ofte zaetkapskiens / met seer kleyn zaet gevult. De wortel is seer veselachtigh.

Plaetse. Guychel-heyl met roode ende blaetwe bloemen groept hier te Lande op lommerachtige Ackers ende Hoben. De geele soorte vintmen in de Bosschen ende schaduwachtige plaetsen.

Tijdt. Dit kruydt bloeyt in de Maenden Juny, July ende Augustus.

Aert en Krachten. Guychel-heyl is warm ende droogh van aert / superende ende een weynigh t'samen-treckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Tandt-pijn ende om de Herzenen te suyveren: Neemt het sap van dit kruydt / ende treckt het dooz de Neus-gaten op. Dioscorides.

Voor Wonden ende vuyle Sweeringe: Neemt

Neemt het sap ende wascht de Quetsuren daer mede. P. Potterus.

Voor beten van Slangen ende dulle Honden: Neemt van het sap een vierendeel loots/ vermenght het met Wijn / ende geeft het in/ ondertusschen verbindt de Wonde met het gestoten Kruidt. Plinius.

Voor het Graveel ende verstoptheyt des Levers: Neemt een vierendeel loots van het gedrooghte Kruidt / stoot het tot een fijn poepet/ 't welck ghy met Wijn in geven sult. Fuchsius.

Voor Schurffe Handen: Bereydt een afziedsel van dit Kruidt met Sout en Water/ ende wascht daer mede dickwils de Handen. Dodonæus.

Muur in 't Latijn *Alsine*.

Geslachten.

Dit Kruidt is in groote, kleyne, alderkleyinste ende Zee-muur onderscheyden; De drie eerste soorten sullen wy alhier beschrijven: van de Zee-muur-besie in het Vijfde Deel.

Gedaente. Apt de beselachtige wortel van groot Muur spruyten lange / ronde ende geknoopte steelen. Apt peder knoop ofte lidt brenghet het voozt twee ober malkanderen staende / breeft- ende lanckachtige bladeren/ bleeck-groen van verwe. De witte bloemen zijn die van Oogen-troost gras van gedaente gelijk / ende komen op de toppen van de steelen te voorschijn. Na de bloemen volgen lanckachtige zaet-knopkens.

Kleyne Muur is de voozgaende soorte gelijk / ende verschilt van de selve alleen in de groote.

De alderkleyinste Muur is noch veel kleynder als de tweede soorte / andersins den selve in alles gelijk.

Plaetse. De groote Muur vindt men onder de Heggen ende op donkere vochte plaetsen. De twee volgende soorten beinimen lommerachtige vochte plaetsen / ende groeyen veeltijds in de Hoben onder de Moeskruiden.

Tijdt. Dese Kruiden blijven den geheelen Winter dooz groen / ende bloeyen in de Lente.

Aert en Krachten. De Muur is kout ende vochtigh van aert / ende daerom sonder enige t'samen-treckinghe verhoelende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor ontstekinge der Oogen: Neemt het sap van Muur ende drypht het in de Oogen. Dioscorides.

Voor pijn der Ooren uyt hitte ontstaen: Neemt het selfde sap ende drypht het in de Ooren. Dodonæus.

Voor ontstekinge van de Lever: Neemt het sap ende leght het met doecken daer in nat gemaect zijnde / op de rechter zijde. Dodonæus.

Voor Speenen ofte Ambeyen, ende ontstekinge van de schamelijcke Leden: Neemt van het Kruidt soo veel van nooden is / stoot het kleynt in een Moztier / ende leght het pap-wijs op. Fuchsius.

Hoender-bete, in 't Latijn *Morjus Gallinae*.

Geslachten.

Van dit Gewas sullen wy de volgende soorte beschrijven / te weten / gemeene Hoender-bete, Hoender-bete met bladeren van Onderhave, met bladeren van Ruyte, ende met bladeren van Gamander.

Gedaente. Gemeene Hoenderbete heeft dunne ende teere steelkens / die langhs de aerde uytgespreyt leggen / ende met breeftachtige ende dooz twee sneden ghehoekte bladeren bewassen zijn. De bloemkens / die omtrent de oorsprongh der bladeren op een besonder steelken voozt spruyten / zijn uyt den blaetwen purper van verwe. De wortel is dun / lanck ende met veel beselingen behangen.

Hoender-bete met bladeren van Onderhave is rondtom de steelen met ronde ende ghekerfde bladeren bewassen. De bloemkens die kroons-wijs met tusschen spacie sich vertoonen / zijn rootachtigh van verwe / ende

ende die van stinckende Doove-netelen ge-
lijck.

Hoender-bete met bladeren van Ruyte,
heeft diep gesneden bladeren / soo dat het
bladerkens van Ruyte schijnen te zijn. Bo-
ven aen de steelkens bryngt het vier-bladige
blacuwe blomkens voort / die van dubbel-
de zaet-huysskens / als die van Mercuriael
Manneken, gevolght worden.

Hoender-bete met bladeren van Gamander,
heeft witte bloemkens / de bladeren
zijn die van Gamander ofte Chamedrijs ge-
lijck / ende de wortel is dun / vesel- ende
geelachtigh.

Plaerte Hoender-bete werdt op sooda-
nige plaetse als daer de Muur wast / ge-
bonden. Hoender-bete met bladeren van
Onderhaven groept hier te Lande in de
Moës-hoven. Hoender-bete met bladeren
van Ruyte wast omtrent Doornick ende
elders op de Koren - velden. Hoender-bete
met bladeren van Gamander woedt op de
Zaep-landen van Brabandt, Zeelandt ende
Vlaenderen voortgebracht.

Tijdt. Dese soorten van Hoender-bete
kloepen in Juny ende July.

Aert en Krachten. Hoender-bete werdt
niet tot Medicijne ghebruyck / nochtans
schijnt het mede houdt ende vocht te zijn /
als de oprechte Muur. Dodonæus.

Serratula.

Gedaente.

Dit Kruydt bryngt voort veel getackte
donker-groene steelen / ende tweeder-
hande bladeren / waer van de onderste / die
eerst uyt de Aerde spruyten / lancachtigh
bryedt / ende aen de kanten saeghwijs ghe-
kerft zijn / maer die langs de steelen wassen
zijn dieper gesneden / gelijk die van de Sca-
biofa. Op de toppen van de steelen komen
schubachtige bollekens / purpere ofte roode
Bloemen voort-bryngende / te voorschijn.
De Wortel is veselachtig ende lank levende.

Plaerte. *Serratula* groept in de Bosschen /
donckere plaetsen ende vochte Beemden.

Tijdt. Het bloept in Augustus, ende daer
na woedt het Zaet rijp.

Aert en Krachten. Dit Kruydt is warm
ende droogh van aert / heylende ende schey-
dende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor die sich door
vallen ofte stooten van binnen beseert heb-
ben: Neemt van de gedrooghde ende ge-
pulveriseerde bladeren een vierendeel loots
ende geeft het met Wijn in. Dodonæus.

Om de Zeeren te suyveren, ende vleesch
in de Wonden te doen groeyen: Wascht
de selve dickwils met Wijn daer de blade-
ren van dit Kruyt in gezoden zijn. Fuchsius.

Voor een Breucke ofte gescheurtheydt:
Neemt de versche Bladeren met de Wortel-
len / gestooten zijnde / leghtse papwijs op de
Breuck. Fuchsius.

Voor Speenen ofte Ambeyen: Neemt de
Bladeren / ziedse in Wijn / ende stooft de
Speenen daer mede. Dodonæus.

¶

Herts-

Herts-hoy, in 't Latijn Ascyrum.

Gedaente.

Dit Gewas is den Hypericum in 't eerste aensien seer gelijk / maer het verkrijgt harder Wortel / hooger steelen / en grooter witter bladeren. In de bloemen ende Zaet-huysskens vintmen geen onderschept.

Plaetse. Herts-hoy wast hier te Lande in de Bosschen en op lommerachtige plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt in Juny, July, ofte Augustus.

Aert en Krachten. De bladeren van dit krupt zijn warm en droogh van aert / afvagende van krachten. Het Zaet heeft daer - en - boven een supber - makende ofte purgerende kracht. Galenus.

Medicinael gebruyk. Om alle Galachtige vochtigheden door den Stoel-gangh af te setten: Neemt van het Zaet een half loot / ende geeft het met Mee ofte Honing-water in. Dioscorides.

Voor Heup-gichte: Neemt Herts-hoy drie handen vol / zied het op in Wijn tot een pint / ende laet hier van een roemertje vol dynccken / ende laet ondertusschen het Zaet op de vooz-verhaelde wijze dickwils gebzuycken. Dodonæus.

Om Wonden te heelen: Berepdt een afziedsel van de bladeren met wijn / ende waseht de Wonden dickwils daer mede. Dodonæus.

Tormentille, in 't Latijn Tormen-

Gedaente.

Dit krupt brenghet voozt dunne / ende ter aerde leggende steelen / die omtrent weder lit met seben gekierfde bladeren / die van Dijf-vinger-krupt eenigints gelijk / bewassen zijn. De Bloemkens / die op lancachtige steelkens voozt-komen / zijn geel / ende de knobbelachtige wortel van buyten zwartachtigh / ende van binnen root.

Plaetse. Het groeyt weeldzigh in de Bosschen en op donckere lommerachtige plaetsen / ende zandachtige gronden.

Tijdt. Het bloeyt de geheele Somer door.

Aert en Krachten. Tormentille is verdoogende tot in den derden graedt / sonder eenige merckelijke hitte / t'samentreckende / zweet-dryvende / ende het vergift ofte besmettinge wederstaende van krachten. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor besmettelijcke Sieckte, overtollige Maent-stonden, Buyck-loopen, Bloedt-spouwen, Bloetpissen, ende voor die van binnen gequetst zijn: Neemt van het poeyer van de ghe-drooghte Wortel een vierendeel loots / ende geeft het met gedistilleert Water van dit krupt / Wijn ofte gestact Water in. Matthiolus.

Voor quade zweeringe des Mondts: Berent

reepdt een af-ziedsel van de Wortel in Water / ende wasscht de mondt hier mede. Dodonæus.

Voor loopende gaten, ende voort-eerende Zeeren: Reemt het poeyer van de Wortel ende stropt het daer in. Dodonæus

Voor het mis-vallen van't Kinde: Reemt poeyer van Bistorta-wortel een vierendeel loots / Water van Tormentilla twee oncen / ende laet het in-nemen: Onder tusschen neemt de versche Wortelen ende krupt van Tormentille soo veel van nooden is / stoot het klein / ende leght het pap ofte plaester wijs op de Lendenen. Ravelingius.

Caryophyllate, in 't Latijn *Caryophyllata*, *Herba Benedicte*, *Sanaminda*.

Gedaente.

Caryophyllate heeft zwart-groene / ruyg-achtige / ende rondom de kanten saegh-

wijs gekerfde bladeren / die aen lanckachtige steelkens drie ofte vijf te samen voortkomen / waer van de onderste de kleinste zijn. Tusschen dese bladeren spruyten andere steelen / omtrent twee voeten hoogh / ende in versche yde zijde scheuten gedeelt zijn: Op wien toppe geel bloemkens te voort-schijn komen / na-latende ronde ende rouwe Zaet-bollekens. De Wortel is van veel roodachtige vespelingen gemaect / die niet onaengenaem van reuck zijn.

Plaetse. Dit krupt wast gaerne in donckere sommerachtige plaetsen.

Tijdt. Het bzencht sijn Bloemen in May ende Juny voort.

Aert en Krachten. Caryophyllate is verwarmende ende verzoogende in den tweeden graedt / versterkende ende een weynigh t'samentreckende van krachten / ende het wort onder de Wondt-kruyden gerekent.

Medicinael gebruyck. Voor Zijde-pijn, Maegh-pijn, swackheyte van de Herzenen, Herte ende Lever, ende om het geronnen Bloedt in het Lichaem te doen scheyden: Reemt van de wortelen vier loot / van de bladeren twee handen vol / koocht dit te samen in Water ofte Wijn tot een pint / ende laet hier van twee ofte driemaal des daegs drincken. Dodonæus.

Voor versche ende oude Wonden: Berepdt van de wortelen ende bladeren met Wijn een af-ziedsel / waer mede ghy de wonden wasschen sult. Dodonæus.

Kalfs-voet, *Arons-baert*, *Papekullekens*, in 't Latijn *Arum*.

Gedaente.

Kalfs-voet heeft grootte / effene ende blinkende breede bladeren / die met eenige zwartachtige placken bedleekt zijn / achter met twee ende voort met een punt spits toe-loopende / ende peder op een besondere steel voort-komende. Tusschen dese bladeren spruyt een steel omtrent een spanne hoogh / voort-bzengende een lanckwerpig

pigh omwentfel / als een scheede / de gedaente van een Hase - ooz by na uyt-beeldende : Apt 't midden van de welcke een lanckachtigh doddeken / purper - blaetw van verwe / te voorszijn komt ; waer na sich eerst een groen / ende namaels een root Druyfachtigh gewas vertoont / dat van veel Besien / hardtachtigh zaet in sich bestuytende / t'samen geset is. De knobbelachtige wortel is hier ende daer met beselingen behangen.

Plaetse. Dit Gewas komt hier te Lande voort in de Bosschen / onder de Hagen ende op donckere schaduwachtige plaetsen.

Tijdt. De bladeren spruyten vroegh in de Lente uyt / de Bloem vertoont sich in Juny, ende de Besien neffens het zaet wortel in July ofte Augustus rijp.

Aerten Krachten. Kalis-voet is warm ende droogh in den derden graedt / openende / dun makende / den Arijn drijvende /

ende verdyfende van krachten. Fuchsius, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Podegra ende Heup-gichte : Neemt van de versche wortelen soo veel van nooden is / stootse kleyen / doet'er by Koe-mist / vermengt het te samen / ende legt het pap-wijs op. Dodonæus.

Voor alderhande Vergift : Neemt poeper van de Wortel een vierendeel loots / Theriakel een half vierendeel loots / vermengt dit te samen / ende geeft het met Wijn in. Ofte neemt sap van de bladeren / een lepel vol / Wijn-azijn twee lepels vol / vermengt zijnde / laet het op een reys gebzupcken. Matthiolus.

Voor Engborstigheid ende Hoest, uyt sluymige vochtigheden ontsaen : Neemt van dese Wortel een vierendeel loots / Candij Supker een half loot / vermengt dit te samen / ende laet het in twee reysen gebzupcken. Dodonæus.

Om de Maent-stonden der Vrouwen te verweken : Neemt een half loot van het poeper van de Wortelen / ende geeft het met Wijn in. C. Durantus.

Voor Water-sucht, lang-durende Koortsen, ende verstoptheydt des Ingewants : Neemt van de Wortel een half vierendeel loots / zout van Alfem / van Wijn-sceen van elckis tien greyn / menght dit te samen / ende geeft het op een reys in. Dodonæus.

Voor vlacken des Aengesichts : Stoot de gedrooghde Wortel kleyen / doet'er by Roofsen-water, laet het wederom in de Son droogen / wederhaelt dit dziemaels / daer na wrijft de vlacken met dit poeper / ofte vermengt het met Roofsen-water, ende besfijclatse daer mede. P. Crescentius.

Harts-tonge, in 't Latijn *Bistorta*.

Gedaente.

Uyt de lanckachtige ende dicke wortel / de welcke met veel beselingen behanghen is / spruyten op lanckachtighe steelkens / lanckwerpige / ende met veel

veel zenuwen dooꝝ-lopene bladeren / die aen de bovenste zijde groen / ende aen de onderste grauw van verwe zijn. Tusschen dese bladeren komen andere ronde steelen voort / omtrent een voet hoogh op-schietende / oock met diegelycke / doch veel kleynder bladers bewassen. De Lijf-verwige Bloemen komen aerwijs op de toppen der steelen te voorschijn / die van drie-kantigh ende blinkent zaet gevolght worden.

Plaetse. Dit Gewas vintmen in schaduwachtige Bosschen / op vochte ende vette gronden. In de Hoben geplant / wast het weeldzigh genoegh.

Tijdt. Het brengt sijn Bloemen in May ende Juny voort / ende daer na wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Dit Kruyt ende voortnammentlijk de wortel is kout ende droogh tot in den derden graedt / sterckelijck t'samen-treckende / zweet-drijvende ende de

besmettinge wederstaende van Krachten. Matthiolus.

Medicinael gebruyk. Voor overvloedige Maent-stonden, Buyck-loopen, Brakingen, ende om het Mis-vallen van Kinde te beletten: Neemt poeper van de gedrooghde wortel een vierendeel loots / ende geeft het met roode Wijn / Weegbre-sap, ofre met gesaact Water in. Ofre bereydt een afziedsel van de wortel met Wijn ofre Water / ende laet'er dickwils af dincien. Matthiolus.

Voor bloedigh Tant-vleesch ende losse Tanden: Neemt het sap uyt de wortel ende bladeren geparst / ende wascht de Mont daer mede. Fuchsius.

Voor Pest ende besmettelijcke siekten: Neemt poeper van de wortel een vierendeel loots / ende geeft het met bequaem nat in / om het zweeten te bevoorden. C. Durantus.

Om het Bloeden te stelpen: Neemt het poeper van de wortel ende stropt het in de wonden. Brunfelius.

Verckens-broot, in 't Latijn *Cyclamen*, *Cyclaminus*, *Panis Porcinus*, *Arthenita*.

Geslachten.

DAer worden verschepde soorten van dit Gewas in de Hoben der Kruydt-beminneren onderhouden: wy sullen alleen hier twee geslachten van Verckens-broodt beschrijven / die in Nederlandt in 't wilde voort komen: te weten / Verckens-broodt met bladeren van Veyl, ende Verckens-broodt met ronde bladeren.

Gedaente. De eerste soorte verkrijght breedte / gehoecte / ende aen de kanten een weynigh geschaerde bladeren / die van de Klim-op ofre Veyl eenighsints gelijck / op lancachtige steelkens rustende / wiens bovenste zijde doncker-groen / ende met witachtige plaeken besprenght / maer de onderste purperachtigh van verwe is. Tusschen de bladeren spruyten besondere teere steelkens voort / wiens toppen met purperachtige ofre bleek-roode bloemen beladen zijn / die wel nederwaerts afhangen / maer

de bladeren zijn bobentwaerts om gebogen. Dese bloemen vergaen zijnde / kringelien sich de steellien om / voort-bringende klepne zaet-bollekens. De wortel is platachtig rondt / op sommige plaetsen eenige beseltingen uytwerpende / van buyten zwart / ende van binnen wit.

De tweede soorte verschilt van de voorgaende / dooz dien de bladeren niet gehoekt / nochte merkelijck met placken besprenc kelt en zijn / oock is de wortel veel klepnder als van de eerste soorte.

Plaetse. Dese Gewassen worden in sommige Bosschen van Walsch Nederlandt gebonden / ende van daer in de Hoben ghebracht.

Tijdt. Dese soorten van Verckens-broot bloeyen in September, ende daer na verkrijgen se nieuwe bladeren / die den geheelen Winter overblijven.

Aert en Krachten. Verckens-broodt is

verwarmende ende verdoogende in den derden graet / afvagende / openende / doozsrijdende ende verdoogende van krachten. Galenus, Mesuc.

Medicinael ghebruyck. Voor Klieren, Krop-sweeren ende andere harde Geswellen: Neemt de wortel / vermenghtse onder andere genees-middelen hier toe dieneude / ende leghtse pap-wijs op. Galenus.

Voor schellen op de Oogen: Neemt het sap met Honingh vermenght / ende druypt het in de Oogen. Dodonæus

Om de Herzenen te suyveren: Neemt het sap van de wortelen / ende haelt het dooz de Neus-gaten op. Dioscorides.

Voor Kaekhielen, Podagra ende verstuyccte Leden: Neemt de wortelen soo veel genoegh is ziedse in Water om de Leden ende Doeten daer in te baden. Dodonæus.

Voor de Geel-sucht ende om de Maentstonden te bevorderen: Neemt een vierendeel loot van de fijn gestooten wortel / ende geeft het met Wijn in / hier op moet men het zweeten bebozderen. Matthiolus, Galenus.

Voor Water-sucht: Neemt het uytgeparste sap uyt de wortel / koocht het soo langh dat 't de dichte van Honing verkrijgt / ende geeft hier van een schrupel zwaer met eenigh nat in / om het zweeten te bebozderen.

Voor doofheydt ende tuyten der Ooren: Neemt van de versche wortel een loot / snijstse klepne ende doet'er by Olie van Kamillen, van Roosen, van bittere Amandelen, Wijn van elcks een once / zied dit te samen een reys ofte twee op / dooz gezegen zijnde / steekt hier van eenige droppelen met Boom-wol in de Ooren. Oste neemt van dese wortel een loot / kernnen van Persen, bittere Amandelen van elcks een half loot / stoot het te samen in een Moztier / en laet het in een mutsen Brandewijn wecken / daer na uyt-geparst zijnde / druypt hier van eenige droppelen in de Ooren. Ravelingius.

Salomons-zegel, in 't Latijn *Polygonatum*, *Sigillum Salomonis*.

Gedaente.

Ut de lancſwerpige / witte geknoopte wortel / die met veel beſelingen behaagen is / ſpruyten lange effene ſteelen / ſonder enige zijde ſcheuten / de welke met lancſwerpige / breede ende gribde bladeren betwaſſen zijn. Apt den oorzprongh van weder blad komen twee ofte drie nederwaerts ahangende / lancſwerpige / holle witte bloemen / die van eerst groene ende daer na zwarte Beſien ghevolgt worden. Hier te Lande viint men mede een ſoorte de voozgaende in alles gelijk / behalven dat de bloemen wel-riekend zijn.

Plaetle. Salomons-zegel waſt in de Woſſchen ende aen de kanten van de geboutde Landen / op donckere ende ſchaduwach-

tige plaectſen / ende werdt daer van daen in de Hoben gebracht.

Tijd. Dit Kruydt bloeyt in May ende Juny, ende de Beſien worden in Augustus rijp.

Aert en Krachten. Dit Gewas is van gemengelde eygenſchap / ofte als ſommige ſchrijven / warm ende droogh van aert / afvagende ende een wepnigh t'ſamen-trekkende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Sproeten en Placken des Aengeſichts: Neemt de verſche wortelen van Salomons-zegel, ſtootſe kleyn ende ſtrijckt het op het Aengeſicht. Andere diſtilleren een Water van de wortel / om het Aengeſicht daer mede te waſſchen. Matthiolus.

Om de Wonden te heelen: Neemt de verſche wortelen / ſtootſe kleyn ende leghtſe pap-wijs op. Dioſcorides.

Om de taye en waterachtige vochtigheden des Lichaems te ſuyveren: Hier toe gebruycken ſommige 12 / 13 / 14 ofte 15 Beſien van dit Gewas / de welke van onderen ende van boven purgeeren / de ſelbe kracht wordt het afziedſel van de bladeren ofte een vierendeel loots van het poeper ingenomen / toe-geschreven. Joh. Schroderus.

Voor 't Graveel geronne Bloedt, ende opgeſtopte Maent-ſtonden: Neemt van het gediffileert Water van de wortel twee oncen / ende neemt het in een reys in. Ravelingius.

Varen, in 't Latijn *Filix*.

Geflachten.

DE Varen, die onder de Latijne naem *Filix* bekend zijn / worden in drie gheslachten onderscheyden: te weten / Varen-manneken, Varen-wijfken, ende groot, wildt ofte Water-varen.

Gedaente. Varen-manneken brengh voort dunne middel-ſteelen; die met bleek-groene hardtachtige / doch broſſe bladeren / vleugel-wijs uytgeſpreyt / betwaſſen zijn. Weder blad is rondtom de kanten ſaegh-

saegh-wijs gekerft / ende van achteren met
vuple stippelen besprenght / die ten onrechte
van sommige voor het zaet aengesien wor-
den; want dit Gewas geen bloemen nochte
zaet voort brenghet. De wortel is van veel
tuyten ofte gevefelde blocken ofte kilanwen
vergadert / dick ende bym.

Varen-wijcken brenghet een enkelde / ge-
screpte ofte kantige steel voort / met kleyn-
der bladeren / als die van Varen-manne-
ken bewassen. De wortel is lancfwerpigh/
zwart en ontrent een vinger dick.

Groot Varen verkrijghet veel ende hooge
steelen / die met veel bladeren vleugel-wijs
bewassen zijn: dese zijn die van Varen-wij-
cken eenighsins gelijck / maer aen de kan-
ten niet gekerft. Ontrent de toppen van
de steelen komt een lancfwerpigh schepfel/
een vergaderingh van toekomende zaedt
uytbeeldende / te voorschijn / hoewel dit
geslacht van Varen mede onbzychbaer is.
De wortel is dick ende groot / met veel
dicke zwarte saselingen bewassen.

Plaetse. De eerste ende tweede soorte
groept onder de Hagen / Heggen / ende in
de Bosschen op doore schaduwachtige plaet-
sen. Groot Varen wast op vochte ende
donckere lommerachtige gewesten.

Tijdt. Uyt de wortel van dese krupden
spruyten in de Lente nieuwe scheuten uyt /
die den geheelen Sommer groen en groepen-
de blijven.

Aert en Krachten. De wortelen van Va-
ren zijn warm ende droogh van aert / ope-
nende ende een wepnigh t'samen-treckende
van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt
van de Mildt ende Lijf-moeder: Neemt van
de wortel vier loot / knucstse / snijstse kleyn
ende kooctse in Wijn tot een pint / ende
laet hier van tweemaal des daeghs dzinc-
ken. Dodonæus.

Voor de Wormen des Buycks: Neemt
de wortel / kooctse in Water / maect het
soet met Honingh / ende laet hier van dzinc-
ken. Dioscorides.

Voor Verbranttheyt: Neemt Varen-man-

neken-wortel soo veel van nooden is / stoot-
se kleyn in een Mortier met wat Roosen-
water, drucht het sap daer uyt / waer mede
ghy de huyt sult besuiceren. Fuchsius.

Boom-varen, in't Latijn *Poly-*
podium.

Gedaente.

De Boom-varen is van bladeren / die
van Varen-manneken eenighsins ge-
lijck / behalven datse niet gekerft ofte ge-
kerft zijn. De wortel is lancf / ende dwars
voort kruppende.

Plaetse. Dit Gewas vintmen aen de
struycken van oude ende verincluode Boos-
men / ende meest aen de Wilgen-boomen,
maer die aen de oude Eycken-struycken
groepen / worden voor de beste gehouden.
Het wast oock aen de kanten van de Bouw-
landen onder de Boomen ende Hagen.

Tijdt. Het is het gantsche Jaer door
groen / ende in de Lente brenghet het nieuwe
scheuten voort.

Aert en Krachten. De Boom-varen is
verdzoogende van aert / openende / den
Buyck sachtelijck weck makende / ende
galachtige ende slijmerige vochtigheden af-
settende van krachten. Galenus, Dio'corides.

Medicinael gebruyck. Voor een slijmige
Borst, langh-duurende Koortsen ende ver-
stoppinge des Ingewants: Neemt van de
wortel vier loot / lange Krosijnen gepelt zijn-
de een halfvierendeel / zied dit te samen in
genoeghsaem Carsten-water tot een pint /
ende laet hier van twee mael des daeghs
dzincken Dodonæus.

Bingel-kruydt, in't Latijn *Mercu-*
riales.

Geslachten.

VAn dit kruydt worden twee soorten ge-
vonden: Te weten / tam ende wildt
Bingel-kruydt; De tamme soorte is we-
derom in Bingel-kruydts Manneken ende
Wijcken onderscheyden.

Ge

Gedaente. Bingel-kruydt Manneken verkrijgt matelijcke hooge steelen / dooz eenige ledelkens onderscheyden / in sommige zijde scheuten verdeelt / ende met lanckachtige bzeede ende voor spits toe-loopende bladeren / die aen de kanten saegh-wijs ghekerst zijn / bewassen. Omtrent de oorzpiongh der bladeren spruyten klepne / ronde ende routwe bolleken / twee op een steel aen malkanderen geboeght / waer van peder een klepn rondt zadeken in sich beslupt. De Wortel is teer ende veselachtigh.

Bingel-kruydt Wijkken is den boozgaende soorte van steelen / bladeren ende wortel wel gelijck / maer verschilt nochtans van de selve / dooz dien de mosachtige bloemen Aer ofte Drupf-wijs te voorschijn komen.

Wildt Bingel-kruydt heeft teere vierkantte gheknoopte steelen omtrent een spanne hoogh / sonder eenige zijde scheuten opschietende. Ayt peder lidt van dese steelen

spruyten twee over malkanderen staende bleect-groene bladeren / grooter als die van tam Bingel-kruydt. De zaet-bollekens zijn die van Bingel-kruydt Manneken gelijck. Het heeft lange ende verre imt-gespreyde veselachtige Wortelen. Dit Gewas is onliefsijck van reuck.

Plaetse. Tam Bingel-kruydt vintmen in de Moes-hoven / ende op sommerachtige ofte donkere plaetsen. Wildt Bingel-kruydt groeyt hier te Lande in de Bosschen ende schaduwachtige Gewesten.

Tijdt. Dese Krupden staen op haer beste in Juny.

Aert en Krachten. De Bingel-kruyden zijn warm ende droog in den eersten graet / af-bagende ende verteerende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Om de Galachtige ende Waterachtige vochtigheden af te setten : Bereydt een af-ziedsel van dit Krup / ende geeft hier van te dinccken. Dioscorides.

Om den harden Buyck week te maecken: Wozdt dit Krupdt onder de Klepsterien vermenght. Oste neemt de murw gezoden bladeren / ende leghtse pap-wijs op den buyck. Dodonæus.

Voor pijn in de Blase ende de Urijn af te drijven : Neemt de bladeren murw gezoden zijnde / ende leghtse warm op het Gemacht. Fuchsius.

Voor lopende Oogen : Neemt van de bladeren soo veel van nooden is / stootse klepn met oude witte Wijn / ende leghtse op de oogen. Dodonæus.

Voor Schurfttheyt ende wilt Vuur : Neemt sap van de bladeren / ende Azijn / vermenght het te samen / ende bestrijckt het daer mede. Galenus.

Voor alle Gefwellen : Neemt de groene bladeren / stootse in een Mortier / doet er by Berckens-reusel / ende leght het pap-wijs op. Fuchsius.

Om de Maendt-stonden te verwecken : Neeme van het sap een ounce / sijn gestooten Nardus-zaet een half vierendeel loots / Wijn soo

soo veel genoeg is / vermenght zijnde / laet het op een reys in nemen. Joh. Stocker.

Stinckende Gouwe, in 't Latijn

Chelidonia Major.

Geslachten.

De Kruyt-beschrijvers hebben de Gouwe in twee soorten af-gedeelt / die beide in gedaente seer veel verschillen; Te weten groote ofte stinckende Gouwe, ende kleyn Gouwe; van de laetste Besien in 't vijfde Deel.

Gedaente. Groote ofte stinckende Gouwe schiet met teere / ronde ende getackte steelen omtrent anderhalven voet hoogh op. De bleekt-groene ende gekerfde bladeren zijn aen een middel-ribbe t'samen gevoeght. De geel bloemkens komen op de toppen van de steelen te voorschijn / die van

smalle hauwliens / niet geelachtigh kleyn zaet gebult / gevolght worden. De Wortel is geel van vertwe. Dit kruydt gesneden ofte geopent zijnde / geeft van sich een scherp / bitter ende geel sap.

Plaetse. Dit kruydt groeyt weeldich in schaduwachtige plaetsen / neffens de wegen / onder de hagen / ende by oude timmeragie.

Tijdt. Het bloeyt van April tot diep in de Somer / ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Dit Gewas is verwarmende ende verzoogende in den derden graedt / ende geweldigh af-bagende van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor duyfter ghesicht ende schille op de Oogen: Neemt van het sap twee oncen / Honingh een loot / ziedt dit te samen een reys ofte twee op / de schuym wel af-nemende / ende drypht dit dickwils in de Oogen. Dioscorides, Galenus.

Voor Buyck-pijn ende pijn des Lijf-moeders: Neemt dit geheele kruydt soo veel van nooden is / stoot ofte hacket het kleyn / ende maect het met Olie van Kamillenbloemen in een panne heet / ende leght het pap-wijs op de Nabel van de Zuyck. Dodonæus.

Voor de Geelsucht ende verstoptheyt des Ingewants: Neemt de bladeren / hacketse kleyn / ende bereydt met Eperen een sirop hier van / 't welck ghy de Siecken dickwils sult laten eten. Ofte bereydt een afziedtsel van de wortel / om daer dickwils van te dzycken. Matthiolus.

Voor versche Wonden: Neemt het sap ende drypht het in de Wonden. Clusius.

Voor Ambeyen: Neemt het gestooten kruydt / ende leght het op het fondament Joh. Stocker.

Om de Wratten te verdrijven: Bestrijctse dickwils met het sap van dit kruydt / soo vergaen sy seer haest. P. Bayrus.

Aerd-mofch, in 't Latijn *Muscus*.

Terrestris.

Geflachten.

Hetwel'er veel foorten van Aert-mofch zijn / nochtans zijn de volgende meest bekent; Als gemeyne Aert-mofch, groot Aert-mofch, twee foorten van kleyn Aert-mofch, Heyde-mofch, ende Mofch daer men de kleder befemkens van maect.

Gedaente. Gemeyne Aert-mofch, 't welck van sommige oock Water-mofch genaemt wordt / verspreyt sich verre ende wijt op der aerde / hayrigh van gedaente / ende witachtigh van verwe.

Groot Aerd-mofch heeft lange / getackte / ende upt den geelen groenachtige rankkens / met dickachtige haykens bekleedt / ende met veel upt-spuytende vefelingen aen de aerde bevesticht: Behalven dese rankkens komen noch andere te voorszijn / die in drie ofte vier aert-wijfe topkens / het bloeyfel van de Hasel-noten gelijk / gedeelt zijn.

Kleyn Aert-mofch verschilt seer veel in grootte van de voozgaende foorte.

Heyde-mofch heeft veel witte bladkens ende roode bloemkens / van gedaente de klepne Heyde eenighsints gelijk.

Mofch daer men de kleder befemkens van maect bzencht voort veel tackkens / omtrent drie palmen lanck / upt den geelen purper van verwe / met veel hayz-wijfe bladerkens diecht bewaffen / ende op elck tackken staen ronde bollekens als op 't Was.

Plaetse. De eerste foorte vint men in bochte ende woeste Bosschen: Groot ende kleyn Aert-mofch groept in doze ende steenachtige Bosschen. Heyde-mofch wordt te vergeefts dan in de Vende gefocht. De laetste foorte wordt in de Bosschen van Nederland versamelt.

Tijdt. In de Maent Juny worden de foorte van Mofch op haer beste gebonden.

Aert en Krachten. De Aerd-mofch is verkoelende van aert ende stoppende van

krachten. Van de Wolfs-klaeuwen of grote Aert-mofch is seer goet tegen het Graeuel ende zweeringe der nieren. Hieronimus Tragus.

Medicinael gebruyck. Voor het Flerecijn der Voeten: Neemt Aert-mofch soo veel van nooden / stoot het met Wijn in een Moztier / ende leght het pap ofte plaester-wijs op de voeten. Dodonæus.

Longen-mofch, in 't Latijn *Muscus*

Palmomartus.

Gedaente.

Dit Gewas is een mede-foorte van Mofch, dick / tay / schub ofte schelferachtigh / gerimpelt ende wijt uptgespreyt / boven groen / onder witachtigh / ende dooz seer klepne vefelingen aen de aerde bevesticht.

Plaetse. Dit kruydt vintmen op de ondede Boomen / steenachtige gronden / ende schaduwachtige Gewesten.

Aert en Krachten. Longen-kruydt is seer verdoogende ende matelijck verkoelende van aert / ende een wepnigh t'samentreckende van krachten. Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-spouwen, rooden loop, ende onmatige Maentstonden: Neemt van dit gedzooght Mofch, sijn gestooten zijnde / een vierendeel loots / ende geeft het met gestaelt water in. Dodonæus.

Voor versche Wonden ende Zeeren van de Schamelheyt: Neemt het poep van dit Gewas / ende stropt het op. Dodonæus.

Voor Geelsucht: Bereydt een afziedsel hier van in water / in het welke ghy booz een reys een half loot Rhabarber sult laten weecken / ende neemt het nuchteren in. P. Crescentius.

Gulden Weder-doot, *Gulden-hayr*,

in 't Latijn *Muscus Capillaris Aureus*.

Gedaente.

Dit Gewas bzencht voort klepne steelkens / met korte / upt den groenen

bleeck-geele hanz-wijse bladekens bewafsen / uyt de welke wederom andere kale ende zwartachtige steelkens boort-spruyten / wiens toppen met klepne af-hangende kroren-wijse schepfelen beladen zijn. **De Woortel** is seer dun ende klepne.

Plaetse. Men vint het op oude Boomen / bochte plaetsen / ende steenachtige gronden.

Aert en Krachten. Gulden Weder-doot is verzoogende van aert / tusschen hitte ende koude matelijck gestelt. Dodonæus.

Boom-mosch, in't Latijn *Muscus Arboreus*, *Usnea*.

Gedaente.

Boom-mosch is anders niet als hanz-wijse vergaderinge / aen de tacken ende struycken der Boomen nederwaerts af-hangende / dichtwils seer onder malkanderen verschillende: want het eene is korter / langer ende dunner als het ander / doch altemael gemeenlijck witachtigh van verwe.

Plaetse. Dit wert nergens dan aen de Boomen ende Struycken gevonden.

Aert en Krachten. Boom-mosch is verkoelende ende verzoogende van aert / ende t'samen-treckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor roode Loop, Bloet-spuwen ende onmatige Maentstonden: Neemt de Mosch van de Eyckenboomen een vierendeel loots / ende geeft het met roode Wijn in. Dodonæus.

Voor de witte Vloet der Vrouwen: Neemt Boom-mosch soo veel van nooden is / bereydt hier van met water een badt / waer in de siecke eenige tijdt des daeghs sitten sal. Dioscorides.

Voor het bloeden uyt de Neuse en Wonden te steipen: Neemt Mosch van Eycken ofte Wilde Pruyne-boomen, steecht het in de Neus-gaten / ofte gestooten zijnde / sroyt het op de Wonden. Dodonæus.

Kampernoellie, Duyvels-broot,
Padde-stoelen, in't Latijn *Fungus*.

Geflachten.

VAn de Kampernoellien worden hier te Lande meest de volgende soorte gevonden: te weten / vroege Kampernoellie, spade Kampernoellie, vergiftige Kampernoellie, ronde Kampernoellie ofte Wolfs-veest, half ronde swarte Kampernoellie, Zee-Kampernoellie ende Boom-Kampernoellien. **De Krupdt-bevinde Leser** kan meer soorten van dese gewassen by de vermaerde Krupdt-beschrijvers C. Clusius ende Lobel beschrijven vinden.

Ghedaente. De vroege Kampernoellie ofte Padde-stoelen van de Lente zijn lanckwerpig rondt van maechsel / de groote van een middelbare Henne-ey bereyckende / van binnen / gelijck oock de steel / hol ende brynn van verwe / van buyten gherimpelt ende brynn-geel van verwe.

De spade Kampernoellie ofte Padde-stoelen van de Herfst zijn platachtig rondt / bobentwaerts verheben ende onder uptgheholt dooz veel dunne bellekens / van de steel tot het midden uptloopende / af-gescheyden; onder roodachtigh ende boben op bleek ofte witachtigh van verwe. Van dese zijn sommige groot / ende andere klepuder.

Vergiftige Kampernoellie zijn ofte lanckwerpig rondt ende van binnen hol / gelijck hooge hoedekens / ofte schotel-wijs plat van gedaente / brynn-geel / ofte witachtigh van verwe / met graeuwe ofte zwarte plakken bespreckelt.

Ronde Kampernoellie ofte Wolfs-veest, beelt uyt de gedaente van een groote ronde Bal / sonder eenige steel aen de aerde gevestigh / witachtigh van verwe / ende van binnen met boos mergh verbult / dese ghezooght zijnde geeft van sich een seer fijn stof.

De half ronde swarte Kampernoellie beelt uyt een niet seer diepe kelck / van buyten brynn / ende van binnen zwarter van verwe:

we: dese oock gedrooght zijnde geeft sijn stof van sich.

De Zee-Kampernoellie is eerst gelijk als een groote/ronde witte Bol ofte Ajuyn, met een dubbelde schozse bekleeedt / in sich besnyttende een zware / tape / ende konde bochtigheyt; in stede van wortelen is het met een ofte twee zenitwen onder versien / Dese Bol wordt daer na paersachtig / ende open gaende brenghet een rechte / ronde vose steel voort / omtrent een palme hoog / met sommige placken besnyttende: op de top van de steel komt een gerimpelt topken te voorschijn.

Boom-Kampernoellie is een krom / half rondt een hardt gewas / sich seer vast aen de struycken der Boomen bevestigende. By dese soude oock kunnen gestelt worden de Judas-ooren, die aen de Olier-struycken groeyen / maer van dese hebben wy by de Vlier-boom in 't Eerste Deel gehandelt.

Plaetse. De drie eerste soozte wassen in vochte Beemden / Bosschen ende uyt vertrotte struycken van de Boomen. Wolfsveest bemindt openluchtige / sandige ende vochte plaetsen. De half ronde Kampernoellien groeyen in dooze woeste plaetsen ende drooge Bosschen. Zee Kampernoellien vint men in de Zee-dynnen: De Boom-Kampernoellien soude men te vergeefs dan aen de oude Boomen soeken.

Tijdt. De eerste soozte spruyt in April uyt de Herde; de tweede ende derde soozte in Augustus ofte September, na dat het geregent heeft / soo oock de ronde, half ronde ende Zee-Kampernoellien.

Aert en Krachten. De Kampernoellien zijn seer hout ende vocht van aert / ende daerom de schadelijcke gewassen aldernaest by komende: in 't krotte / de beste Kampernoellien brenghen geen voordeel aen de ghesontheit. Galenus.

Wolfsveest ghedrooght zijnde is sonder eenige scherpigheyt verdroogende van aert / ende wordt nuttelijck gebruyct om het bloeden der wonden te stelpen. Plinius.

Winde, in't Latijn *Convolvulis*.

Geslachten.

Dit kruidt is in groote ende kleyne Winde onderscheyden.

Gedaente. De groote Winde heeft seer lange steelen / waer mede het sich aen de bystaende Kruiden / Heesteren ofte Heggen bevestigt. De bladeren zijn lancitwerpigh ende wat breechtachtigh van maektsel / die van de Klim-op pers gelijkende. Tusschen de bladeren brenghet het voort witte klok-wijse bloemen / na de welcke kancigh byzuyt zaet / in dunne zaet-huysskens beslooten / volghet. De wortelen zijn seer langh / op verscheyde plaetsen nieuwe scheuten uytwerpende.

De kleyne Winde is de voorgeende gelijk / maer in alles kleynder / ende de witte bloemen zijn met bleek-purper roode strepen gebiaekt.

Plaetse. De eerste soozte vindt men omtrent de Hagen / Heggen / ende oock wel aen de water-kant onder het Riet. De tweede soozte groeyt aen de kanten van de Koren-velden.

Tijdt. By bloeyen beyde in de Sommer Maenden.

Aert en Krachten. Winde is warm ende droogh van aert / verteerende ende ontdoende van krachten.

Medicinael gebruyck. Voor het Graueel: Bereydt een Badt van de bladeren van Winde, ende laet de siecken daer enige tijdt in sitten. Ravelingius.

Agrimonia.

Gedaente.

Dit kruidt heeft lancitwerpige ende met eenige harrachtige rugghete bekleeede bladeren / die aen beyde zijde tot aen de middel-ribbe in veel deelen gescheyden / ende rondtom de kanten gekerft zijn. Tusschen dese bladeren spruyt een dunne hooge steel / die oock ruggh is / ende wiens toppen met

kleine geel bloemkens by na aertwys beladen zijn / na de welke rouw ende langh achtigh zaet volghet. De wortel is zwartachtigh ende redelijck langh.

Plaetse. Het groeyt omtrent de Heggen / ende aen de kanten van de Wegen op schaduwachtige plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt in Juny, July ende Augustus.

Aert en Krachten. De Agrimonia is warm ende droogh in den tweeden graedt / openende / afvagende ende een weynigh t'samen-treckende van krachten. Fuchsus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt ende swackigheyt van de Lever, Geel-sucht, langhduurende Koortsen ende Bloet pissen: Neemt van de bladeren drie handen vol / ziedse op in schoon Water tot een pint / dooz gezegen zijnde maect het soet met Supcher / ende laet hier van twee ofte drie mael des daeghs drincken. Dioscorides.

Om het Graveel af te drijven: Hier toe is seer dienstigh bevonden het gedistilleert Water van Agrimonia, drie oncen teffens in genomen: Oock kan men in des selfs gebrueck het afziedsel van 't krupdt gebzupcken. Petrus Bembus, Joh. Stocker.

Voorde Koude-pisse: Bereydt een afziedsel van dit krupdt in Wijn / ende laet hier van ses oncen op een reys in nemen. Dodonæus.

Voor heete Koortlen: Neemt van de bladeren een handt vol / ziedse in een half pintje Hoosen-azijn / tot dat een derden deel verzoden is / ende laet hier van een lepel vol dickwils gebzupcken. Ravelingius.

Voor verstuyccte Leden: Neemt van de bladeren ende semelen soo veel van nooden is / koocht het met Wijn tot een pap / ende legt het warm op. Ravelingius.

Brionia.

Gedaente.

De Brionie heeft seer lange steelen ofte raucken / met uytwassende klautwierskens als aen de Wijngaert, behangen / ende met breedachtige / diep gesneden / vijfhoekige bladeren beladen. De kleine witte bloemkens komen als een trosken by een vergadert te voorschijn / na de welke ronden Besien / die eerst groen / ende namaels root zijn / volgen. De wortel is langh dick / wit en seer bitter.

Plaetse. Dit Gewas vint men op schaduwachtige plaetsen / aen de Heggen ende Hagen / op sandige gronden. Het word oock wel om de Prieelen tot beschuttinge booz de Son geplant.

Tijdt. Het bloeyt in May, ende de Besien worden in de Herfst rijp.

Aert en Krachten. De Brionie is warm ende droogh in den tweeden graedt / van krachten de galachtige / slijmerige ende waterachtige vochtigheden sterckelijck van onderen ende van boven affettende. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Water-sucht: Neemt

Neemt van de Brionie-wortel een loot / berepdt'er met schoon Water een af-ziedsel van om op een reys in te nemen : Ofte neemt sap uyt de wortel geparst een once / Olie van Koper-root ofte Swavel een vierendeel loots / vermenght dit te samen ende geeft hier van met Wijn een vierendeel loots in. Dioscorides, S. Cloffæus.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder, ende om de Maent-stonden te verwecken : Neemt Sæculæ Brionix 20 greyn / ende geeft het met bequaem nat in / oock is een Badt van de wortel berepdt hier toe seer dienstigh. Joh. Schroderus.

Voor een verharde Milt: Neemt omtrent een half vierendeel loots van de wortel met Azijn / ende legt de gestooten wortel met Dijen op de lincker zijde. Ravelingius.

Voor placken van de Huyt: Bestrijckt de plaetse met sap uyt de wortel gheparst. Dioscorides.

Voor Blauw geslagen ofte gestooten placken, ende om het geronnen bloedt te doen sicheyden : Stoot Brionie-wortel met Wijn ende legt het pap-wijs op. Dioscorides.

Lijnen, in 't Latijn *Viorna, vitis nigra Fuchsi*.

Gedaente.

Dit Gewas verkrijght seer lange / gekruoyte / gestrepte / en wat rootachtige rancken / waer mede het sich aen het bystaende geboomte bevesticht. De bladeren zijn breedtachtigh / rondtom met vier ofte vijf kleynne kerbvinge gesneden / ende komen gemeenlijck vijf by een / aen een middel-steel gevoeght / voort. De welriekende witte bloemkens komen tros-wijs te voorschijn / de welke gepluckt zijnde krijgen een witte wolachtige ofte pluymachtige harrighydt : Daer na brenghet het plat ronde / en byyn-roode Besien voort. De wortel is met veel safelingen behangen.

Plaetse. Het wast tusschen de Hagen en Heggen / alwaer het sich aen oprecht ende omwindt.

Tijdt. Het bloeyt in May, Juny ofte July. Aert en Krachten. Dit Kruydt is seer heet van aert / scherp van smaect / ende bijtende ofte blaren treckende van krachten / maer het wozyt selden tot eenige ghebzecken ghebruyekt. Ravelingius.

Wolfs-besien, in 't Latijn *Uva lupina, Herba paris*.

Gedaente.

De Wolfs-besie brenghet voort een dunne ronde steel / omtrent een spanne hoogh opschietende / waer aen alleen vier byyne bladeren / kruys-wijs ober malkanderen staende / voortkomen : Dese zijn lanckwerpigh rondt / ende met Alderkens dooz loopen. Op de top van de steel draeght het een grasberwige gesternde Bloem / die gevolghet wozyt van een Besie / als die van Dul-makende Nalchaye, ende is met kleyn witachtigh zaet op-gebult. De Wortel is langh / lidt-wijs onderscheyden / langhs de aerde uyt-gespreyt / en op sommige plaetsen nieuwe scheuten voort-brenghende.

Plaetse. Dit Gewas wozyt in de Nederlanden in sommige donkere bosschen gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in April, ende de Besie wozyt in de May rijp.

Aert en Krachten. De Besie ende de bladeren van dit Kruydt zijn kout en droogh van aert / ende dooz een besondere kracht wederstaende het vergift ende pestige siekten. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor krancksinigheyt : Hier tegen wozyt gepresen een half lepelken vol van dit Kruydt / met eenigh bequaem nat / twintigh dagen achter een nuhteren ingenomen. B. Sardus.

Voor vergift, voornamentlijck van Arsenicum ofte Rotte-kruydt, Pest ende besmettelijcke Siekten : Neemt van het zaet ofte Kruydt een half vierendeel loots op een reys in. Fuchsius, Lobel.

Voor Pest-buylen ende heete Geswellen: Neemt het gestooten Wolfs-besie-kruyt ende legt het op. Matthiolus.

Onder-

Onder-haven, Aert-veyl, in 't Latijn *Hedera Terrestris*.

Gedaente.

Dit Kruidt brenghet voort lanclichthige / kantige / dunne steelkens / neffens de aerde upt-gebruydt ; dese zijn met rondtachtigh / bzeede / gerimpelde ende gekerfde bladeren / twee tegen malkander overstaende / bewassen. De bloemkens / die omtrent de oozpjonck van de bladeren voort-komen / zijn purper van verwe / opene helmkens upt-beeldende. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het wast overbloedigh op donkere schaduwachtige plaetsen / neffens de Hagen ende Wegen.

Tijdt. Het draeght sijn Bloemen van April tot diep in de Somer.

Aert en Krachten. Onder-have is heet ende droogh van aert / bitter van smaect / openende ende af-bagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Geel-sucht ende Heup-gichte: Neemt van de gedroogde bladeren een half vierendeel loots / ende geeft dit eenige dagen achter een met bequaem nat in. Dioscorides.

Voor doovigheyt ende ruyten der Ooren: Neemt sap van Onder-have ende steekt het / warm gemaect zijnde / met wol in de Ooren. Dodonæus.

Voor verkoutheyt van de Herzenen: Neemt het sap van dit Kruidt / ende treckt het dooz de Neus-gaten op / dit lost veel bochtigheden upt de herzenen.

Voor't Graveel, verstoptheyt van de Lever, Milt ende Lijfmoeder: Bereydt een afziedtsel van dit Kruidt met Water ofte Wijn / ende laet hier van drincken: Ofte gebruyckt het gedistilleert Water van Onder-have ofte de Conserf van de Bloemen bereydt: Sommige neemen van de Bloemen van Onder-have soo veel van nooden is / ende gieten'er Brandewijn op / ende geven hier van een lepel ofte twee vol nuchteren in. Brunfelsus, Fuchsius.

Voor vuyle Zeeren van de Keel: Neemt het afziedtsel in Water ofte Wijn bereydt / ende gozelt daer mede.

Voor inwendige Wonden ende Quetsuren: Bereydt een afziedtsel van dit Kruidt met water / maect het soet met Honingh van Roosen, ende laet hier van vier oncen teffens gebruycken. Ravelingius.

Voor pijn ende Swellinge van de Milt: Koockt de bladeren in Wijn / ende legghet warm op de lincker zijde. Dodonæus.

Vijf-vinger kruidt, in't Latijn

Quinquesolium.

Geslachten.

Dit Kruidt is hier te Lande onder drie soorten bekent / te weten gemeyn, kruypende ende wate Vijf-vinger-kruydt: welke laetste soorte wy in het vijsde deel beschrijven sullen. De meerder soorten van dit Kruidt

Kruidt begeert te ondersoeken / besie de vermaerde Kruidt-beschrijvers Clusius ende Lobel.

Gedaente. Gemeyn Vijf-vinger-kruydt heeft recht opstaende ronde steelen. De bladeren zijn lanckachtigh / rondom de kanten gekerft / aen de onderste zijde witachtigh / ende altijd bij by een vergadert. De bloemkens / die op het opperste van de steelen hoort-spruyten / zijn geel van verwe. De wortel is langh / van buyten zwart / ende van binnen roodachtigh.

Kruppende Vijf-vinger-kruydt heeft dunne ende ter aerde kruppende steelkens / die met gladde groene bladeren / de voorgegaende soorte eenighsins gelijk / bewassen zijn. De Bloemkens zijn kleyn ende geel. De wortel is langh ende dun / ende daeren-boven spruyten upt de steelen op veel plaetsen dunne beselingen / waer mede het sech aen de aerde bevestight.

Plaetse. De eerste soorte vintmen hier te lande onder andere Kruiden by de Hagen ende Heggen / ende langhs de Wegen. De tweede soorte wast op de Bouthlanden.

Tijdt. Dese Kruiden bloeyen in May ende Juny.

Aert en Krachten. Vijf-vinger-kruydt verdooght in den derden graedt / ende is matelijck gestelt in hitte ende koude / ende

begaeft met een t'samentreckende kracht. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor vuyle Zeeren van de Mont: Bereydt een afziedtsel van dit Kruidt / ende spoelt de Mondt daer mede. Dodonæus.

Voor Teeringh, Bloet-spuuwen, Bloetpissen ende Sinckinge: Neemt van de gedrooghte wortel een vierendeel loots / stoot het fijn ende geeft het met bequaem nat in. Matthiolus, Brunfelsus.

Voor alderhande Buyck-loopen: Koocht de wortel in Soete-melck / ende laet hier van dickwils dincen. Plinius.

Voor Scheurfel: Neemt het ghestooten Kruidt / ende leght het op.

Om het Bloeden te stempen: Hier toe wordt seer gepresen het gestooten Vijf-vinger-kruydt.

Voor Buyck-pijn: Neemt van het sap twee lepelen vol / ende geeft het in. Ravellingius.

Voor de Kancker: Neemt bladeren van Vijf-vinger-kruydt, stootse kleyn in een houte Mortier met een houte stamper / doet'er by Verckens-reutel ende wat Wijn / ende leght dit te samen pap-wijs op. Apulejus.

Voor ontstekinge der Oogen: Druypt het sap van Vijf-vinger-kruydt in de Oogen. Joh. Schroderus.

Eynde van't Derde Deel.

Nederlandtsen Kruydt - Boecks,

BESCHRYVENDE

De Geslachten/ Gedaente/ Plaetse/ Tijd/ Aert/ Krachten ende Medicinael gebruyck van alderhande Kruyden/ ende Planten die in de Nederlanden op magere/ steen- ende sandtachtige opene Plaetsen groepen.

Honts-tonge, in't Latijn *Cynoglossum*, *Lingua canis*.

Gedaente.

De Honts-tonge heeft lancitwerpighe/ breede/ ende met sachte wolachtighepdt bedeckte bladeren/ tusschen de welke een grijsachtige ronde steel/ in verscheyde zijde-tackskens

verdeelt/ omtrent anderhalve voet hoog op schiet. Op dese steelen komen purper-roode bloemen te voorschijn. Het zaet is kleyn/ in rouwe schildkens/ vier by een gevoeght/ besooten; tusschen de welke een stielingh priemken voort-spruyt. De wortel is dick/ diep in de Aerde sinckende/ van buyten brynn/ ende van binnen wit ende met lij-migh sap verbult.

Plaetse. Dit Kruydt wast in de Nederlanden op sandtachtige ende ongeboutwde plaetsen/ neffens de Wegen ende Paden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ofte July, het tweede ofte derde Jaer na dat het voort-gelomen is.

Aert en Krachten. De Honts-tonge verkoelt ende verdrooght in den tweeden graet/ en is dikmakende/ pijn stillende en een weynig vernurwende van krachten. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Verbrantheyte: Neemt het sap van dit geheele Kruyt/ vermenght het met gesmolten Warchensreusel ende bestrijckt het daer mede. Dioscorides.

Voor inwendige Spenen: Neemt de wortel/ die onder de asche gebraden is/ snij hier van de gedaente van een set-pil/ ende steektse in't Fondament. Dodonæus, Camerarius.

Voor sweerende Wonden ende seere Beenen: Neemt dit Kruydt gestooten zijnde/ ende leght het op. C. Durantus.

Om

Om slaep te verwecken; ende de dunne seherpe sinckinge te beletten: *Neemt* van de *Pillen* in de *Apotheken* van dese wortel bereydt 10 greyn / ofte een half schrupel / ende geestse twee uren na het avontmael in. *Dispens.* Augustan.

Reur-kruydt, in't Latijn *Filago*.

Geflachten.

VAn dit *Gewas* worden twee soorten gebonden: te weten / groot en kleyn *Reur-kruydt*.

Gedaente. Groot *Reur-kruydt* brenghet voort omtrent anderhalve span hooge steelen / met lancckwerpige / smalle grijse bladens bewassen / ende op de toppen met bleeck-geele bloemkens versien / die daer na dooz de windt verwagen. Dit gehele *Krupdt* is met een sachte wolachtigheyt bedekt. De wortel is seer beselachtigh.

Kleyn *Reur-kruydt* is van steelen ende bladens de voozgaende soorte wel gelijk / maer de bloemkens komen niet op de toppen maer langhs de steelen omtrent de voozsprongh der bladeren te voozschijn.

Plaetse. *Reur-kruydt* wast hier te Lande op sandtachtige woeste plaetsen / ende omtrent de uytgedrooghte grachten.

Tijdt. Het bloept van May a tot in Augustus.

Aert en Krachten. Dit *Krupdt* is berdoogende van aert / ende een wepnigh t'samen-treckende van krachten. *Dodonæus*.

Medicinael gebruyck. Voor blauw geslagen ofte gestoten placken: *fruyt* dit *Krupdt* in de *Olie* ende leght het *Plaester-wijs* op. *Lobel*.

Voor alderhande *Buyck-loopen* ende onmatige *Maent-stonden*: *Neemt* van dit *Krupdt* drie handen vol / zied dit op in een pint roode *Wijn* tot dat een derden deel berfoden is / ende laet hier van dickwils een wepnigh drincken. *Dodonæus*.

Voor de *Kancker*: *Neemt* gedistilleert *Water* van dit *Krupdt* / maecht hier in doechen nat / ende leghtse dickwils op. *Dodonæus*.

Herts-gespan, in't Latijn *Cardiaca*.

Gedaente.

HErts-gespan heeft doncker-roode / vierkante steelen / twee voeten ofte hoger op-schietende / ende met breedachtige / diep gesneden / zwart-groene bladeren bewassen. Omtrent de voozsprongh der bladeren komen in't ronde purper-vertwige bloemen uyt scherpe huysskens voort / van gedaente die van de *Doove-netelen* gelijk. De wortel is met veel beselingen behangen.

Plaetse. Dit *Krupdt* groept op sant-ende steenachtige gronden.

Tijdt. Het bloept van Juny tot diep in de Herfst / ende in de Lente spruyten uyt de obergeblevene wortel nicuwe steelen ende bladeren voort.

Aert en Krachten. Dit *Gewas* is warm in den tweeden / ende droogh in den derden graedt / afbagende / een wepnigh t'samen-treckende / ende den *Urijn* af-dryvende van krachten. *Fuchsius*.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt des *Ingewants*, swaren arbeydt der *Vrouwen*, ende om den *Urijn* ende *Maent-stonden* te verwecken: *Neemt* van de gedroogde bladeren / sijn ghestooten / een vierendeel loots / ende geest het met *Wijn* in. *Dodonæus*.

Voor gekrompen ofte getrocken *Leden*: Bereydt een *Badt* van dit *Krupdt* om de *Leden* daer in te baden. *Dodonæus*.

Voor *Buyck-pijn* ende pijn des *Lijfmoeders*: *Neemt* van dit *Krupdt* soo veel van nooden is / fruyt het in de *Borex* / ende leght het *pap-wijs* op de *Buyck*. *C. Durantus*.

Voor de *Wormen* des *Buycks*: *Neemt* bladeren van *Herts-gespan* een handt vol / ziedse in *Olie* van *Alsem* / ende bindt het op de *Navel*. *Fuchsius*.

Om *Wonden* te geneven, ende het *Bloeden* te stelpen: *Neemt* de bladeren / stootse kleyn ende leghtse op. *Dodonæus*.

Glas-kruydt, in't Latijn *Parictaria*.

Gedaente.

Dit Kruydt brynght boort ronde / doorschijnende / byyn ofte groen-roode stelen / met bzyedtachtige ende spits toeloo-pende hayrige bladeren begroept. De seer klepne bloemkens zijn tusschen de bladeren aen de steelen geheght / nalatende klepne zwart zaet / in routwe hynskens bestooten.

Plaetse. Het groeyt op steenachtige gront / by de Muuren ende oude verballen Huysen.

Tijdt. Ayt de overgebleven wortel spruyten in May nieuwe scheuten. De bloemkens ende 't zaet komen in July ende Augustus boort.

Aert en Krachten. Glas-kruydt is mate-lijck verkoelende ende vocht-makende van aert / afvagende / vermurwende / ende een wepnigh t' samen-treckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor ontstekinge ende pijn in de Keel: Bereydt een afziedsel van de bladeren in Water / waer mede ghy dickwils gorgelen sult. Dioscorides.

Voor de Roose, Verbranthey, ende smertende Puysten: Neemt van het sap een half pintje / Ceruys een loot / menght dit te samen / ende leght het met doecken op. Dioscorides.

Voor pijn in de Ooren, Neemt van het sap / Olie van Rooten van elcks eben deel / ende druypt het in de Ooren. Dodonæus.

Om den opgestopten Urijn af te drijven: Neemt van de bladeren vier handen vol / ziedse in Water heel murw: doet'er by Olie van witte Lelien twee oncen / van Scorpioenen een once / en leght dit pap-wijs op het Gemacht. August Thonerus.

Voor ouden Hoest, Graveel ende Dropbel-pisse: Neemt Glas-kruydt vier handen vol / ziedse in Water ofte Wijn tot een pint / ende laet hier van een roemertje vol drincken. Fuchsius.

Herts-hoorn, *Gravinne-kruydt*, in't Latijn *Herba stella*, *Coronopus*.

Geslachten.

VAn dit Gewas worden in de Nederlanden twee soorten gebonden / te weten gemeen ende kruypende Herts-hoorn.

Gedaente. De eerste soorte brynght boort veelr outwe / ende ghelijck als met hay begroepde bladeren / langhs de Aerde sterrewijs uytgespreydt / van maelisel lanckwerpigh ende smal / doch op sommige plaetsen doort uytstekende afhanghsels een Herts-hoorn uytbeeldende. Tusschen dese bladeren spruyten ronde steelkens / wiens toppe eerst met bloemkens ende daer na met zaedt / ghelijck aen de Weegbre, beladen zijn. De wortel is langh / wit / ende met veselingen behangen.

Kruypende Herts-hoorn verkriggt straks uyt de wortel dunne ende lange steelkens / die neffens de aerde uyt gespreydt leggen / ende met klepne lanckwerpige / gesneden / mae

maer kale bladerkens bewassen zijn; aen de oorsprongh van de welke klepne witte bloemkens te voorschijn komen / na-latende klepne zaet / in rouwe huysskens besloten.

Plaetse. Dese krupden groepen op droogge / zandachtige woeste plaetsen / ende langhs de Wegen ende Dijken van Brabant, Vlaenderen ende andere Provintien.

Tijdt. Het draegt zijn bloemen en zaet op de selve tijdt als de Weegbre.

Aert en Krachten. Herts-hoorn is kout ende droogh van aert / ende t'samen-treckende van krachten / ende in werkinge met de Weegbre over een komende. Dodonæus.

Onder andere krachten die het met de Weegbre gemeen heeft / woedt het seer gepresen om de kooztsen te verdrijven / te weten gestooten zijnde ende op de Pols gebonden. Lobel.

Paronychia.

Gedaente.

Dit krupteken brenghet voort uyt sijn dunne veselachtige wortel wat breedachtige klepne bladerkens / gelyck dit van Muur; tusschen de welke dunne steelkens ontrent drie ofte vier duymen hoogh op schieten / die met witte ofte graeuwachtige bloemkens beladen zijn: na dese volgen platte hauwkens / waer in seer klepne zaet besloten leyt.

Plaetse. Het groeyt hier te Lande op steenachtige grondt / vervalle muragien / ende neffens de kanten van sandige wegen ende Ackers.

Tijdt. Het bloeyt van April tot diep in de Somer.

Aert en Krachten. Dit krupt is tot Medicyne weynigh ondersocht / ende wert geloofst seer goedt te zijn om de Nijn-nagels te genesen.

Duysent-koren, in't Latijn Her-

niaria.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne / teere ende geknootte steelkens / op de aerde ver-

spreydt leggende / roodachtigh van verwe / ende met klepne bladerkens / als die van Tijm, bewassen. Aen de oorsprongh van de bladerkens komen veel klepne geel ofte witachtige bloemkens voort / na-latende seer klepne zaet / Drijf-wijs by een vergaderd. De wortel sinckt diep in de aerde.

Plaetse. Men vint dit krupt op zandachtige ende openlichtige plaetsen.

Tijdt. Het is met zaet in July ende Augustus beladen.

Aert en Krachten. Duysent-koren is verkoelende ende merckelijck verdroogende van aert / heelende ofte de wonden toesluitende / ende de Nijn af-drijvende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyk. Voor Darm-breucken ofte Scheursel: Neemt van het gedroogde ende gepulberiseerde krupt een vierendeel loots / ende laet dit eenige dagen achter een in-nemen. Ofte neemt het versche krupt / stoot het klepne / ende legt het pap-wijs op. Dodonæus.

Voor het Graveel, ende om de Steen te breken: Neemt van het poeyer van dit krupt een vierendeel loots / ende geeft het met Wijn in. Dodonæus, Joh. Schroderus.

Donder-baert, in't Latijn Sem-

pervivum, Sedum, Aizon.

Gelachten.

Donder-baert is hier te Lande in drie soorten onderscheyden: Te weten gemeyn ofte groote Donder-baert; Kleyne Donder-baert ofte Bladeloose ende Muur-peper.

Gedaente. Gemeyn Donder-baert heeft dicke / sappige / vooz spits toe-lopente / ende in 't ronde vergaderde bladeren / op verscheyde plaetsen dooz de wortel sich verheydende in andere soodanige ronde vergaderinge van bladeren: In 't midden van dese spruyt somtijds een hooge steel / van eben soodanige bladeren t'samen geset: ofte met de selve bewassen / boven aen de top eenige zijde tackliens uyt-werpende / die met

doncker - purpere Bloemen beladen zijn. De wortel is seer vefelachtigh.

Kleyne Donder-baert ofte Bladeloose brenghet voort veel teere ende dunne steelkens / omtrent een palme hoogh opschietende / de welcke met kleyne / lancfwerpigge / smalle / vooz botte / gelijkvige ende vol fappige bladekens bewaffen zijn. Op de toppen van de steelen komen kleyne witte bloemkens te voozschijn. Dese steelen ende bladekens zijn gemeenlijck wat roodachtigh van verwe. De wortel verspreydt sich langhs de aerde / ende is aen de selve dooz kleyne vefelingen gebesticht.

Muur-peper heeft korter ende dunder steelkens als de voozgaende soorte / ende oock met veel kleynder bladeren / die scherp van smaeck zijn / dicht bewaffen ; Op de toppen van de steelkens brenghet het kleyne geele bloemkens voort. De wortel is vefelachtigh.

Plaetse. Dese Krupden vintmen aen de oude Muuragien ende Dakken der Huysen : Bladeloose komt oock wel voort omtrent de Dijken / op openluchtige Gewesten.

Tijdt. Alle de soorten van Donder-baert zijn het geheelen jaer dooz groen / ende brenghen haer bloemen in de Somerse Maenden voort.

Aert en Krachten. Groot ende kleyne Donder-baert zijn verkoelende in den verdenden graedt / dick-makende ende een weynigh t'samen-treckende van krachten. Dodonæus.

Muur-peper is seer scherp ende geweldigh verwarmende ende verdzoogende van aert / van buyten maecht het de huylt root ende vol bladeren. Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor roode loopende Oogen, ontstekinge ende vuurige Puyften : Neemt het sap van gemeyn Donder-baert, ende het de Oogen hier dickwils mede / ofte leght het met doecken op. Galenus, Dioscorides, Plinius.

Voor Flereijn uyt hitte ontfiaen: Neemt van de bladeren van groot Donder-baert

soo veel van nooden is / stootse kleyne / doet'er by Gersten-meel, ende leght het pap-wijs op. Dodonæus.

Voor heete Koortfen : Neemt van het sap van groot Donder-baert een once / Carduus Benedictus-water twee oncen / witte Suycker een half loot / vermenght dit te samen / ende laet hier van dickwils een lepel vol gebuycken.

Voor groote Hoofst-pijn in de Koortfen : Neemt van het sap van groot Donder-baert twee oncen / Olie van Roosen een once / Rooten-azijn een half once / vermenght dit te samen ende leght het met doecken op het Dooz-hoofst.

Voor Krop-zweren : Neemt Muur-peper soo veel van nooden is / stoot het kleyne / doet'er by Verckens-reusel ende leght het op. Dioscorides.

Voor ontstekinge van Lever : Neemt sap van Donder-baert met Azijn, ende leght het met doecken op. P. Crescentius.

Voor verbrantheydt: Bereydt een salf van het sap van dit Krupdt / Olie van Roosen ende Wasch, ende bestrijckt het daer mede. P. Crescentius.

Voor het bloeden uyt de Neus : Neemt van het sap soo veel van nooden is / ende bint het met doecken vooz het vooz-hoofst / op de slapen ende neck. P. Crescentius.

Om de Slijmerige ende Galachtige vochtigheden door het braecken te luyveren : Neemt sap van Muur-peper een half loot / ende geeft het met eenigh bequaem nat in. Ravelingius.

Voor de Scheur-buyck : Neemt Muur-peper een handt vol / koockt dit in een pint Soete-melck tot dat een derdendeel verzoeden is / ende laet hier van nuchteren een roemertje vol d'yncken. Fuchsius.

Fie-kruydt, in't Latijn Sophia.

Gedaente.

Dit Gewas schiet op met ronde harde steelen / omtrent anderhalven voet hoogh / de welcke met seer smalle wirachtige

tige bladeliens / als snippelinge / bewassen
sijn. Omtrent het bovenste tot de top van
de tackliens komen klepne bleeck - geel
bloemliens ordentlijk te voorschijn / die van
lanckwerpige hauwliens / met roodtach-
tigh klepn zaet gevult / gevolgt worden.
De wortel is hardt / wit / diep in de aerde
sinckende / ende ter zijde eenige beselingen
upt-werpende.

Plaetse. Het wast op steen ende zandach-
tige grondt ende op ongebouwde plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt van Juny tot in den
Herfst / ende ondertusschen wordt het zaet
rijp.

Aert en Krachten. Dit krupdt is met
eenige verhoelinge / verzoogende van aert/
ende t'samentreckende van krachten. Do-
donæus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande
Buyck-loopen ende Bloedt-gangh: Neeemt
van het zaet een vierendeel loots / stoot het

fijn / ende geeft het met roode Wijn ofte
gesfaelt water in. Dodonæus.

Voor gheronnen Bloet in 't Lichaem:
Neeemt een vierendeel loots van 't zaet / ende
laet het met Wijn in-nemen. Dodonæus.

Voor Wonden ende Been-breucke:
Neeemt dit krupdt / stoot het klepn / ende
leght het pap ofte plaester-wijs op. Dodo-
næus.

*Sene-groen, In-groen, in't Latijn
Bugula.*

Gedaente.

Dit krupdt brenghet voort breed ende
lanckachtige groene bladeren / die aen
de kanten een weynigh gesneden / ende aen
de onderste zijde somtijds wat doncker root
van vertwe zijn: tusschen dese spruyten vier-
kante holle steelen / met twee over malkan-
deren staende bladeren bewassen. Omtrent
de

de oorspronck der bladeren / aen de steelen komen blaetwe bloemen te voorschijn. De wortel is seer beselachtigh.

Plaetse. Het groeyt op steenachtige / doch wat vochte ende openluchtige gronden : In de Hoven geplant / aert het seer wel.

Tijdt. Het dzaeght sijn bloemen in May.

Aert en Krachten. De Sene-groen is met eenige warmte seer verdroogende van aert / ende t'samentreckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Wonden ende Quetsuren : Berepdt een afziedsel van dit krupt om daer van te dzincken / en leght het gestoten krupt van buyten op. Fuchsius.

Voor verstoptheyt des Ingewants, Geelucht ende lang-duurende Koortlen: Neemt van de bladeren vier handen vol / ziedse in water tot een pint / maecht het soet met Supcker / ende laet hier van dickwils dzincken. C. Bauhinus.

Voor Zeeren ende Sweeringe der schamelijcke Leden : Neemt het sap / ende wascht ofte betse hier mede. Dodonæus.

Bruynelle, in 't Latijn *Prunella*,

Consolida Minor.

Gedaente.

Dit Gewas heeft vierkante gehaynde ofte ruyge steelen / met breedte ende lanckachtige bladeren / die van wilde Munte gelijk / doch mede wat ruygh / bewasfen. Op de toppen van de steelen komen bypn-blaetwe ofte doncker-purpere bloemen aer-wijs te voorschijn. De wortel is uyt veel beselingen te samen geset.

Plaetse. Het wast hier te Lande op zandt ende steenachtige gronden / in sommige Beemden ende Bosschen.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. Bruynelle is verwarrende ende verdroogende van aert / afbagende ende t'samen-heelende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor in ende uyt-

wendige Wonden, verzeringe van de Longe, ende om het geronnen Bloedt te scheyden : Neemt dit geheele krupt / ende berepdt'er met Wijn een afziedsel van / ende laet hier van dzincken : ofte gebryckel twee oncen t'effens van het gedistilleert Water van Bruynelle. Dodonæus.

Voor Voorts-eetende sweeringe van de Mondt ende schamelijcke Leden : Neemt het sap van dit krupt ende waschtse hier mede. Dodonæus.

Winter-groen, in't Latijn *Pyrola*.

Gedaente.

Winter-groen brenghet voort uyt sijn dunne beselachtige wortel 5/6/ ofte 7 lanckachtige steelkens / die peder met een breedte / glat ende hardtachtigh blat beladen zijn. Tusschen dese bladeren spruyt een hooger steel voort / de welke met witte bloem-

bloemkens / in 't midden veel draepkens
uyt-werpande / verciert is. Na de bloem-
kens volgen vijf- hoekige zaet- bollekens /
met seer kleyn zaet gebult.

Plaetse. Dit kruydt wordt hier te Lan-
de in de Zandt-dynnen van Hollandt,
Zeelandt ende Vlaenderen gebonden: als
oock in Vosachtige gewesten.

Tijdt. Het blijft des Winters ende So-
mers altydt groen / ende draecht sijn cier-
lijcke Bloemkens in Juny ende July.

Aert en Krachten. Winter-groen is mer-
kelijk verdrogende ende een weynigh ver-
hoelende van aert / t'samentreckende ende
heerende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck Voor in- ende uyt-
wendige Quetsuren: Bereydt een afziedsel
van dit kruydt alleen met Wijn ofte andere
Wondt-krupden daer by gedaen / ende
laet'er van twee ofte driemaal daeghs een
roemertje vol in-nemen. Fuchsius.

Voor Verbrantheit: Neemt de groene
Bladeren / gestooten zijnde / legtse plaester-
wijs op. Dodonæus.

Voor Bloet-spouwen, overtollige Maent-
stonden ende alderhande Bloet - ganck:
Neemt van de Bladeren vier handen vol /
snydtse kleyn / ende koochtse in gestaelt wa-
ter / tot dat'er een pint overblijft / door-
gezegeen zijnde / doet'er by Sproop van
Myrten-besien, twee oncen / van Queen een
once / vermenght dit te samen / ende laet
hier van tweemaal daeghs drincken. Rave-
lingius.

Nagel-kruydt, Muysen-oor, in't

Latijn *Pilosella*.

Geslachten.

Dit Gewas is in groot ende kleyn Na-
gel-kruydt onderscheyden.

Gedaente. Groot Nagel-kruydt verkrijgt
dunne

Q

duinne / havrige / ende neffens de aerde krimp-
pende steelen / op sommige plaetsen besel-
achtighe Wortelkens uytwerpende. De
bladeren zijn lancetwerpig / breedachtige /
ende gelijk de steelen / met hary beset / aen
de bovenste zijde groen ende onder witach-
tigh van verwe. De geele Bloemen komen
peder op een besonder steelken voort / van
gedaente hoewel klepnder / die van Havicks-
kruyd gelijk ; die daer na neffens het zaet
in stuyfken herwopen. De Wortel is met
veel beselingen behangen.

Kleyn Nagel-kruyd is van Bladeren de
grootte soorte wel gelijk / maer witter van
verwe / ende sachter in 't aentasten : Doek
bzenght het maer een steel voort wiens top
met vier ofte vijf by een vergaderde bloem-
kens uyt witte ofte purperachtige draep-
kens gemaeckt beladen is.

Plaetle. Dese kruyden groepen hier te
Lande op drooge ende sandtachtige heuve-
len ende dijcken.

Tijdt. Sy bloeyen meest in de Maenden
Juny ende July.

Aert en Krachten. Nagel-kruyd is warm
ende droogh in den tweeden graedt / t' samen-
treckende ende af-bagende van krachten.
Matthiolus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande
Buyck-loopen: Neemt drie handen vol van
dit kruyd / koochte in een pint gestaelt
water / tot dat een derdendeel verzoden is /
ende laet hier van drincken. Matthiolus.

Voor d'Armbreucken ofte Scheursels:
Bereydt een afziedsel van dit kruyd in
water / ende laet hier van eenige dagen ach-
ter een drincken. Fuchsus.

Voor Wonden ende Quetsuren : Bereydt
een afziedsel met Wijn / om daer van twee
ofte driemaal des daeghs een roemertje vol
van te gebruycken / ende strop het poeper
van de bladeren in de Wonden. Dodo-
naeus.

Voor Zeeren ofte sweeringen aen de Bee-
nen : Neemt gedistilleert water van dit
kruyd een pont / Roosen Honingh, Lytar-
grium, Myrrhen van elcks twee oncen /

laet dit te samen drie daghen in de Sonne
staen / daer na dooz gedaen zijnde / leght het
met doecken op de seere Beenen. Baptista
Sardus.

Voor vuyle seeren van 't Tant-vleesch :
Neemt water daer dit kruyd in gezoden
is / ende wascht ofte spoelt de mondt daer
mede. Joh. Schroderus.

Swart Bilsen-kruyd, in 't Latijn

Hyojcyamus Niger.

Gedaente.

DE steelen van dit Gewas zijn redelijck
dick ende hoogh / in zijde tacken ver-
deelt / met grootte / lange / breede / witachtig-
ge / ende aen de kanten diep gesneden sachte
bladeren betwaffen / ende met seer veel bloe-
men ozdentelijck beladen. Dese Bloemen
beelden uyt de gedaente van klepne opene
kroftkens / ende sy zijn aen de kanten geel-
achtigh / met eenige paerse aderliens dooz-
togen / in 't midden uyt den blaetw paer-
sen zwartachtigh van verwe. Na dese vol-
gen lancetwerpig-ronde Zaet-knoppen /
boven met Doozen gewapent / ende met
kleyn bryn Zaet gebult. De witachtige
Wortel is dick ende langh.

Plaetse. Het groeyt hier te Land cop
sandtachtige ongeboutode plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maen-
den / ende ondertusschen wordt het Zaedt
rijp.

Aert en Krachten. Dit kruyd is kout in
den vierden graedt / slaep makende ende
pijn stillende van krachten : maer wordt
nummermeer inwendigh gebruyckt. Dodo-
naeus.

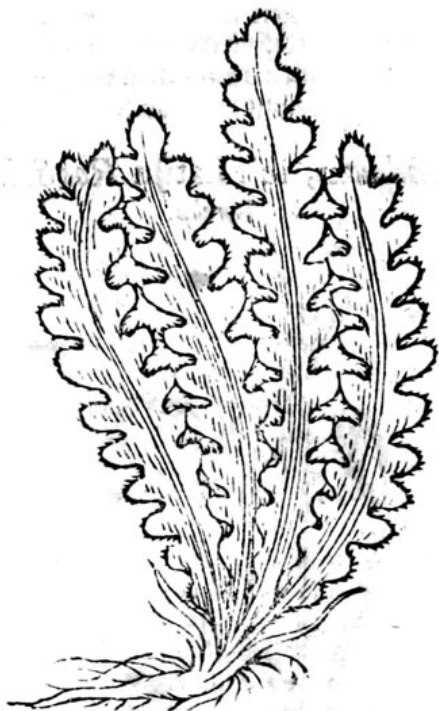
Medicinael gebruyck. Voor alderhande
Geswellen : Neemt Bilsen-kruyd, kleyn
gesneden ofte gestooten zijnde / Schapen
drek van elck soo veel van noden is / ver-
menght het met Wijn / ende leght het pap-
wijs op. Ravelingius.

Voor pijn der voeten : Neemt de Wortel
ofte Bladeren van dit kruyd / ghestooten
zijnde / bint het op de voeten. C. Durantus.

Voor

Voor pijn in de Ooren : **Neemt** Bilsen-
sap, een deel / **Olie** van Roosen twee deelen/
ende druypt het in de Ooren. Dodonæus.

Steen-varen, Mildt-kruydt, in 't
Latijn Asplenium, Ceterach.

Gedaente.

Dit Kruydt brengh alleen voort lanc-
achtige Bladeren die tot aen de mid-
del-ribbe ordentelijck ghekerft / aen de bo-
venste zijde glat ende groen / ende aen de on-
derste met wolachtige ruyghete bekleet zijn.
De Wortel is van veel dunne ende zwarte
veselingen t' samen geset.

Plaetse. Het wast hier te Lande op steen-
achtige grondt / ende schaduwachtige Ge-
westen.

Tijdt. Dit gewas blijft wel het gantsche
Jaer door groen / maer in de Somer brengh
het nieuwe Bladeren voort.

Aert en Krachten. Steen-varen is middel-
matigh gestelt in warmte ende drooghte /
sijn van deelen / opencende ende af-vagende
van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor een geswolle
Milt: **Neemt** Steen-varen, ende ziedse in
Wijn / ende laet hier van twee oncen 40 da-
gen achter een nuchteren in-nemen ; onder-
tusschen neemt de bladeren / scootse met
Wijn / ende legghete op de linker zijde. Dios-
corides.

Voor Geel-sucht ende langduurige Koort-
sen : **Neemt** van de bladeren vier handen
vol / ziedse in Wijn ende Water van elck
even veel tot een pint nat / dooz-gedaen zijn-
de / geeft hier van in alle dagen drie ofte vier
oncen. J. Schroderus.

Voor druypinge ofte ontvloeyinge des
Zaets: **Neemt** het stof / dat van de gedroog-
de Bladeren of-balt een vierendeel loots /
ende geeft het met Weegbre-water in. Ra-
velingius.

Steen-ruyte, in 't Latijn Ruta Mu-
riaria, Capillus veneris communis.

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde tere steelliens /
met kleyne gekerfde Bladerkens / die
van Wijnkruydt eenighsins gelijck / bewas-
sen ; dese zijn aen de bovenste zijde glat ende
groen / maer aen de onderste bleek / ende
met stippeliens beset. De Wortel is uyt
zwarte veselingen gemaccht.

Plaetse. Men vindt dit Kruydt hier te
Lande aen oude ende verballen Muragien.

Tijdt. Het blijft het gheheele Jaer door
in 't leven.

Aert en Krachten. Steen-ruyte is mid-
delmatig gestelt in hitte ende koude / noch-
tans verdroogende van aert / ende de dicke
tape spijmerigheden van de Wortel dun ofte
rijp makende van krachten. Het wordt in
de Apoteken voor opricht Capillus veneris
gebruyckt. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, ver-
stoptheydt des Ingewants, ende het Graveel:

Neemt van de bladeren vier handen vol / ziedse op in anderhalf pint Wijs / tot dat een derden deel versoden is / doorgezegen zijnde / doet'er by drie oncen Sproop van Capillus veneris, ende laet hier van twee-mael daeghs een roemertje vol drincken.

Voor quade ende vochte Schurftheyt des Hoofts: Neemt van de bladeren soo veel van nooden is / ziedse op in Looge / ende wascht het Hoofst daer mede. Dodonæus.

Weder-doodt, in't Latijn *Poly-trichon*, *Trichomanes*.

Gedaente.

Weder-doot verkrijght dunne / ronde / ende doncker-bruyne steelkens / met klepne ronde bladkens oydentelijck betwafsen; de welke aen de kanten eenighsints gekerft / ende aen de onderste zijde met rouwe stippelkens beset zijn. De Wortel is uyt bruyne veselingen te samen geset.

Plaetse. Dit krupt groeyt op steenachtige / doch vochtige grondt / ende oock wel aen oude verballen Muragien.

Tijdt. Het vergaet des Winters niet / maer blijft langh in't leven.

Aert en Krachten. Weder-doot is de Steen-ruyte ofte Capillus veneris in aert ende krachten ghelijck. Galenus, Dioscorides. Voben dien schrijft Tabernamontanus, dat het gedistilleert water van dit Gewas besonderlijck dienstigh is vooz die gene / wiens Leber begint te verotten.

Sondaww, in't Latijn *Ros Solis*.

Rorella.

Gedaente.

Dit krupt heeft klepne / rondachtige / ende Lepel-wijse bladkens / peder op een besonder steelken rustende. Dese zijn roodachtigh van vertwe / ende met een hanzachtige

achtige Wolle beset. Men de rughte van de Bladeren vint men in het heetste van de Somer eenige vochtigheyt als droppelen waters. Tusschen dese bladekens spruyten andere kale steelkens voort / met witte Bloemkens beladen. De Wortel is upt dunne vefelingen gemaect.

Plaetse. Het wast op sandtachtige / open-suchtige / doch vochte plaetsen: Men vint het oock oberbloedigh op de veenachtige gronden van Hollandt.

Tijdt. Het draeghe zijn Bloemen in May ende Juny.

Aert en Krachten. Dit Kruidt is seer heet ende droogh van aert / ende naer het voordeel van Dodonæus, tot in den vierden graedt / verdepelende / dun makende / ende af-bagende van krachten. Dodonæus, Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor flauwhertigheyt: Neemt een handt vol van dit gedroogt Kruidt / giet'er op een half pintje van de beste Brandewijn / ende laet het te samen staen weecken; geeft van dese Brandewijn een lepel vol ofte twee op een reys in. Joh. Schroderus.

Voor de Teeringh, Pest ende Vallende-sieckte: Geeft van het gedistilleert Water van Sondauw twee oncen in. Andere prijsen noch meer de vochtigheyt die men des Somers van de bladeren vergadert. C. Bauhinus.

Erysimum.

Geflachten.

Dit Gewas brenghet voort dunne ende tape steelen / die met lanliachtige / ende diep gesneden bladeren bewassen zijn. Om trent / ende op de toppen van de steelen ende zijde-tackskens komen veel geele bloemkens te voorschijn / die van klepne ende lanckwerpige dunne hauwkens / met klepne ende scherp zaet gebult / gevolght worden. De wortel is langh ende met vefelingen behangen.

Plaetse. Het groept in de Nederlanden

op woeste / steenachtige ende vochte plaetsen / ende langhs de wegen.

Tijdt. Het bloept in July ende Augustus, ende ondertusschen wort het zaet rijp.

Aert en Krachten. Erysimum is warm ende droogh in den derden graet / dun makende / openende / ende de Wortel suyperende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verouderde Hefigheyt: Hier tegen wordt als een besonder gences-middel gepresen de Sproop van Erysimum. Lobel.

Voor verouderde Hoest, Kortamigheyt, taye fluymen op de Borst, Geel-sucht ende Buyck-pijn: Neemt van het zaet / sijn gestooten zijnde / soo veel van nooden is / ende doet'er by gesuyverde Honingh / tot dat het wordt als een Sproop / ende laet hier van dichtwils licken / ofte geeft hier van een lepel vol teffens in. Dodonæus.

Teskens- ofte Borsekens-kruidt,

in't Latijn *Bursa Pastoris.*

Gedaente.

Teskens-kruidt verkrijgt lanckwerpige ende aen de kanten diep gesneden bladeren / langhs de Aerde uptgespreyt / die van Raketten eenighsins gelijk: Tusschen dese spruyten recht opstaende steelen / die in zijde-tackskens verdreelt / met klepnder bladeren bewassen / ende langhs de toppen met witte bloemkens ordentelijck bewassen zijn. Na de bloemen volgen platte ende kantige zaet-hauwkens / een tassen uptbeeldende. De wortel is langh ende met eenige vefelingen behangen.

Plaetse. Dit Kruidt wordt hier te Lande oberbloedigh gebonden langhs de wegen op sandt- ende steenachtige gronden.

Tijdt. Het bloept in de Somerse Maenden / ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Dit Gewas is verkoelende ende verdzoogende van aert / ende t'samen-treckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-piffen,

Roode-loop ende alderhande Bloet-ganck: **N**eemt van dit Kruyt een hant vol / Weegbre-bladeren een halve handt vol: zied dit te samen in een half pint Regen-water tot de helft / dooz gedaen zijnde / doet er by roode Bolus een vierendeel loots / ende laet het de twee repfen in nemen. Brunfelsus.

Voor bloeden uyt de Neus: **N**eemt van de bladeren / gekneust zijnde / soo veel van nooden is / steektse in de Neus-gaten ende bindtse onder de Ochselen ende op in Necht. Fuchsius.

Voor het bloeden der Wonden: **N**eemt de bladeren ende kleyn ghestooten zijnde / legtse pap ofte plaester-wijs op. Dodonæus.

Voor Geel-sucht: **N**eemt de gestooten bladeren ende bindtse onder de palm van de Voeten. Ravelingius.

Voor Koortfen: **N**eemt de ghestooten bladeren ende bindtse op de Pols. C. Durantus.

Steen-breeke, in't Latijn *Saxifraga*. Geslachten.

Onder de naem van Steen-breecke zijn hier te Lande drie soorten bekend; te weten / groote, kleyne ende Gulden Steen-breecke.

Gedaente. Groote Steen-breecke byngt voort een hooge steel / die hoechigh ende met diepe streepen dooz regen is; aen dese spruyten zijde steelkens / met bruyng-groene ende rondtom de kanten gekerfde bladeren / die altijd twee over malkanderen staen / bewassen. Op de toppen van de steel komen witte bloemkens / krans-wijs by een vergadert / te woorschijn. Het zaet is dat van de Eppe gelijck. De wortel is langhwerpigh / wit ende scherp van smaect.

Kleyne Steen-breecke is de voorgaende soorte van wortelen ende onderste bladeren / hoewel sy kleynder zijn seer gelijck; maer de bladeren die aen de steelen voort komen / zijn lanchtwerpigh / smal / ende geensins gekerft. In de bloemkens ende zaden vint men wepnigh onderschept.

Gulden Steen-breecke heeft rondachtige bladeren / die aen de kanten een wepnigh gesneden zijn. De steelkens schieten omtrent een palme hoogh op / wiens toppen met goud-geele bloemkens beladen zijn / nalatende kleyne ronde zaedt-bollekens / met voortachtigh zaet gevult. De wortel is beselachtigh / ende sprejdt sich diep in de Aerde uyt.

Plaetsen. De twee eerste soorte vint men hier te Lande op openluchtige / sandtachtige Lants-douwen. De derde soorte groeyt in Brabant, ende elders op sandtachtige magere grondt / doch die somtijds met water over loopen wordt.

Tijdt. De groote ende kleyne Steen-breecke bloeyen meest in July ende Augustus. De gulde Steen-breecke draecht haer bloemen in April ende May.

Aert en Krachten. De wortelen en't zaet van groote ende kleyne Steen-breecke is verwarmende ende verdroogende in den derden graedt openende ende den Vrijn afdrjvende van krachten. De werkinge van de gulden Steen-breecke is tot noch toe onversocht. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Graveel, de Steen, Buyck-pijn, Geel-ende Watersucht: **N**eemt van de wortel ofte 't zaet een vierendeel loots / ende geeft het met Wijn in. Dodonæus.

Om de Maent-stonden te verwecken, ende de Na-geboorte afte drijven: **N**eemt van de gedrooghde wortelen drie loot / van 't zaet een loot / koocht dit te samen in een pint Wijn tot dat een derden deel versoden is / dooz gedaen zijnde / laet het in drie repfen gebuycken. Dodonæus.

Voor langhduurende Koortfen: **N**eemt van de wortel ende 't zaet van elck een half vierendeel loots / sijn gestooten zijnde / geeft het met bequaem nat vooz het aenkommen van de Koortzen in. Fuchsius.

Voor Sproeten ende Placken des Aengesichts: **N**eemt het sap uyt de bladeren geparst / ende bestrijckt het Aengesicht daer mede. Dodonæus.

Voor

Voor vuyle Wonden: **N**eeemt het sap uyt de bladeren geparst / wascht de Wonden daer mede / ende legt de gestooten bladeren daer op. *Bransellus.*

Alsem, in't Latijn *Absinthium*.

Geflachten.

Drie soorten van dit Gewas worden hier te Lande ghevonden: te weten / gemeene ofte breed-bladige, Roomse, ofte smal-bladige ende Zeealstem: van de Roomte Alsem besie in het **S**evende **D**eel / van de laetste soorte in het volgende **D**ijfde **D**eel.

Gedaente. **D**e gemeene Alsem brengt voort een hooge ende houtachtige steel / in verscheyde zijde-tackliens verdeelt / ende met diep gesneden ofte gekerfde bladeren bewassen / de welke aen de onderste zijde wat geijsachtigh van vertwe zijn. **D**e bloemen zijn geele knophens / langhs de top-

pen van de steelen voort springende. **D**e wortel is houtachtigh ende wijdt uyt-gespreydt.

Plaetse. **D**e gemeyne Alsem vindt men op saut / steen- en Bergachtige ongebouwde plaetsen. **E**n wordt oock in de **H**oven onderhouden.

Tijdt. **D**e gemeene Alsem bloeyt in July ende Augustus.

Aert en **K**rachten. **D**e gemeene Alsem is verwarmende in den tweeden / ende verdooogende in den derden graedt / bitter van smaect / openende / door-snydende / afvaggende ende wat te samen-treckende van krachten.

Medicinaelgebruyck. **V**oor een swacke **M**age, die met **G**alachtige vochtigheden overladen is, verstoppinge van de **L**ever, ende langh-duurende **K**oortsen: **N**eeemt alle morgen een hockje van de **C**onserf van **A**lsem in / ofte neemt gemeyne **A**lsem twee handen vol / ziedt het in schoon water tot een pint / doet'er by drie oncen **S**proop van **A**lsem, ende laet hier van tweemaal 's daeghs een roemertje vol in-nemen: hier toe dient mede de **A**lsem-wijn. **O**ndertusfchen bestrijckt de buick met **O**lie van **A**lsem. *Dodonæus.*

Voor **B**uyck-pijn ende **W**ormen: **N**eeemt van de **B**loemen van **A**lsem een handt vol / **C**omijn-zaet een half loot / ziedt dit te samen in **W**ijn tot een pint / ende laet hier van dzincken / ende bestrijckt de **M**abel van de **B**uyck met **O**lie / van **A**lsem bereydt. *C. Durantus.*

Voor **G**eelsucht: **B**ereydt een afziedsel van dit **K**ruydt met water / ende laet hier van dzincken. *Dioscorides.*

Voor blauw-geslagen ofte gestoten **P**lacken: **N**eeemt de gestoten bladeren met **H**oningh vermenght ende legt het op. *Fuchsius.*

Voor pijn der **O**oren: **K**ookt de gemeene **A**lsem in water / en ontfanght de damp in de **O**oren. *Dodonæus.*

Voor pijn des **L**ijf-moeders: **N**eeemt gemeene **A**lsem twee handen vol / ziedt het

in een pint Wijn tot dat een derdendeel verzoden is / ende laet hier van een roemertje vol tseffens gebryucken. Fuchsius.

Quendel, in 't Latijn Serpillum,

Gedaente.

De Quendel heeft dunne / harde steelkens / met kleine groene bladkens / als die van de Tijm, dicht bewassen. Op de toppen van de steelkens komen purperroode bloemkens te voorschijn. De Wortel is dun ende vefelachtigh.

Plaetse. Dit krupt groept op zant-ende fabelachtige gront / op ongebouwde plaetsen / ende aen de kanten van de Ackers.

Tijdt. Het bloept in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. De Quendel is warm ende droogh tot in den derden graedt / sijn van deelen / openende ende dooz-snijdende van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, Graveel, opgestopte Maent-stonden, ende om de Herzenen te verstercken: Neemt Quendel twee handen vol / koocht het in Wijn tot een pint / ende laet hier van een roemertje vol drincken: Ofte neemt het gedistilleert water van het selve krupt / ende geeft er drie oncen tseffens van in. Dioscorides, Fuchsius, C. Bauhinus.

Voor drayinge ende pijn des Hoofts: Neemt Quendel-water een half mutsje / Roosen-azijn een once / ende bint dit met doeken voor het dooz-hoofst. Dodonæus.

Om de Maent-stonden ende de Urijn af te drijven: Bereydt een badt van Quendel, ende laet de siecken daer eenige tijdt in sitten. Dodonæus.

Al-goede, Lammerkens-ooren, in 't

Latijn Tota Bona.

Gedaente.

Dit krupt heeft veel dicke steelen. De bladeren sijn van ghedaente die van halfs-boet gelijck / wit ofte grijsachtigh

van verwe. Aen de toppen draecht het gras-groene ende Gryn-wijs by een vergaderde bloemen / gelijck aen de Melde te voorschijn komt. De Wortel is langh / dick / wijt uyt-gebreydt / ende van binnen geel.

Plaetse. Het wast op fabelachtige ongebouwde plaetsen / langhs de wegen ende aen de kanten van de Ackers.

Tijdt. Het bloept in July.

Aert en Krachten. Dit Selwas is matelijck verdroogende ende verwarmende van aert / af-vagende / ende daer dooz den stoel-ganck verweckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor versche ende oude Wonden ende Zeeren: Neemt van de groene bladeren soo veel van nooden is / stootse kleyen ende leghtse op. Dodonæus.

Deur-was, in 't Latijn Perfoliata.

Gedaente.

Dit krupt heeft een dunne / ronde steel in verscheyde zijde-tackkens gedeelt: Dese steelen worden soo nauw van de bladeren ombangen / datse het midden van de bladeren schijnen te dooz-booren. De bladeren sijn breed / geibt / ende bleeck-groen van verwe. Op de toppen van de steelen komen geelachtige bloemkens / krans ofte kroons-wijs by een vergadert / te voorschijn / die van zwartachtigh zaet gebolgh worden. De Wortel is dun ende met weynigh vefeligen behangen.

Plaetse. Het groept op fabelachtige gront / aen de kanten van sommige Ackers / ende wort hier te Lande veel omtrent de Maeslant gebonden / ende om sijn aerdigheyt in de Hoben gezaeyt.

Tijdt. Het bloept in Juny ende July.

Aert en Krachten. Deur-was is warm ende droogh van aert / bitter van smaect / en t'samen-treckende van krachten. C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Om Wonden te heelen: Neemt de bladeren van Deur-was stootse kleyen ende leghtse op; ende laet onder

der tuffchen van het afziedſel van dit krupt
drintcken. C. Bauhinus.

Voor Scheurfels ende uytpuyende Na-
vels van de jonge Kinderen: Neemt van
de bladeren ſoo veel van nooden is / ſtootſe
kleyn met Wijn / doet'er by wat meels /
tot dat het als een pap wordt / ende bint het
daer op. Dodonæus.

*Kleyn Santorie, in't Latijn Cen-
taurium Minus.*

Gedaente.

Dit krupt heeft dunne kantige ſteel-
kens / omtrent een ſpanne hoogh op-
ſchietende / ende met bladeren / als die van
St. Jans-kruydt, bewaſſen zijnde. De bloem-
kens / die op het opperſte van de ſteelkens
groepen / zijn roodachtigh van verwe: Na
deſe brenghet het boozt kleyn lancktwerpige
zaet-huyſkens / met ſeer kleyn zaet gebult.
De Wortel is dun ende hardt.

Plaette. Het wordt hier te lande heel op
dzooge ende zandachtige velden omtrent de
Zee-dyppen gebonden.

Tijdt. Het draeght ſijn bloemkens in
July ende Auguſtus.

Aert en Krachten. Dit krupt is warm
ende dzoogh in den tweeden graedt / ope-
nende / af-bagende ende de dicke vochtig-
heden dun-makende van krachten. Dodo-
næus.

Medicinael gebruyck. Voor verſtoptheyt
van de Lever, Milt ende Gal-blaes, Geel-
ſucht, Scheurbuyck, Gicht, opgeſtopte
Maent-ftonden, langh-duurende Koortſen,
ende wormen des Buycks: Neemt van dit
krupt ſoo veel van nooden is / bereydt
hier van met Water ofte Wijn een afzied-
ſel / ende laet hier van tweemaal des daeghs
een roemertje vol drintcken: Hier toe is
mede dienſtigh het gedifilleert Water van
dit krupt een once teffens in-genomen.
Galenus, Dioſcorides, Job. Schroderus.

Voor Wonden ende Quetſuren: Neemt
het geſloten krupt / ende legt het op.
Meſue.

Voor Water-ſucht: Neemt van het ge-
dzooghde krupt een vierendeel lootſ /
Carui ende Anijs-zaet van elchs tien greyn /
ſtoot dit tot een fijn poeyer / en geeft dit met
Wijn ofte eenigh ander nat in. Matthiolus.

Voor Sproeten ende Placken van de
Huyt: Waſcht deſelve dickwils met het af-
ziedſel van dit krupt. Dodonæus.

Voor duyſter geſicht: Neemt ſap van
kleyn Santorie, geſuſperde Honingh van
elchs even veel / ende drypt hier van een
wepnigh in de oogen. Fuchſius.

Voor Fenijn: Het ſap met Wijn ingeno-
men / doet het ingenomen fenijn ſchepden.
Ravelingius.

*Twee-bladt met Ajunachtige Wor-
tel, in't Latijn Bifolium Bulboſum.*

Gedaente.

Dit Gewas brenghet alleen twee breede
ende geribde bladeren / over malkan-
deren

deren staende / ende die van gemeene Wegh-
bree gelijck. De steel is ront / een spanne
hoogh / ende van het midden tot aen de top
ezdentlyck niet klepne groen geelen ofte upt
den groenen witachtige bloemkens bela-
den. De Wortel is als een klepne Ajuyn,
onder veel beseltingen voort-bzengende.

Plaetse. Dit Krupdt wordt in de Dalen

van de Zee-dupnen gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in May
ende Juny.

Aert en Krachten. Soo veel van de
krachten van dit Krupdt bekend is / wozt
het van sommige geprefen om alle wonden
ende quetsuren haestelijck te genesen ende
toe te heelen. Dodonzus.

H E T V Y F D E D E E L

Des

Nederlandtsen Kruydt - Boecks,

BESCHRYVENDE

De Geslachten / Gedaente / Plaetse / Tijd / Aert / Krachten en Me-
dicinael gebuyck van alderhande Krupden / die in de Nederlanden in de
Rebieren / Poelen / Zee / bochtige Beemden / ofte Grasachtige
Plaetsen / ende aen der selver kanten op-wassen.

Fonteyn-kruydt, in 't Latijn *Fontinalis*, *Potamogeton*.

Geslachten.

VAn dit Water-kruydt wozt
den drie soorten gebonden:
Te weten / gemeyn, groot
ende kleyn Fonteyn-kruydt
Gedaente. Apt de Wortel
van het gemeyn Fon-
teyn-kruydt, dewelcke aen de gront van
't water door veel salseltingen bevestight is /
sijn stelen dunne / lange ende geknoopte stee-
len / waer aen lanckwerpige bladeren op
dunne steelkens / ende boven op het water
dijbbende te voorschijn komen. De lijf-ber-
twige ofte bleek-roode bloemkens komen
voort op dunne steelkens / boven het water
upt-stelende / aerwijs / gelijck de bloemen
van de Herts-tonge by een vergadert zijn-
de / de welke van klepne ronde knopkens /

daer hart zaet in besloten is / gevolght wozt-
den.

De tweede soorte heeft langer witter ge-
knoopte wortelen ende steelen als de vooz-
gaende; oock zijn de steelen met langer en-
de smalder bladeren bewassen / de welke
met een harde middel-ribbe versien / nim-
mermeer boven het water te voorschijn ko-
men. De bloemen die roodachtigh ende in
dicke aere vergadert zijn / steken alleen bo-
ven het water upt.

De derde soorte ofte kleyn Fonteyn-
kruydt verkrijght veel dunne ende in ver-
schepde zijde-tackskens afgedeyde steelen /
met bzeede ende lanckwerpige bladeren /
doch klepnder dan die van de eerste soorte /
bewassen: omtrent de oorspronck van dese
zijde tackkens bzenght het op eenige steel-
kens

kens eerst witte ende moschachtige bloemkens / ende daer na platte zaden voort. Dit kruidt is mede / behalven de toppen van de steelen en eenige bladeren / met het water bedeckt.

Plaetse. Het eerste ende tweede Fonteynkruidt wordt overbloedigh in stil-staende wateren gebonden. Het derde wast in bracke ofte zoute ondiepe wateren / omtrent Dordrecht in Hollandt.

Tijdt. Groot Fonteynkruidt bloept in Juny ende July : maer het gemeyn ende kleyn Fonteynkruidt in Augustus ofte September.

Aert en Krachten. Fonteynkruidt is verkoelende ende t'samen-treckende van aert ende krachten. Galenus, Diolcorides.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loopen : Neemt Fonteynkruidt twee handen vol / kookt dit op in een pint roode Wijn / tot dat een derde deel verzoeden is : ende laet hier van een kleyn roemerken twee ofte driemaal daeghs dzinken. Plinius.

Voor het Flerecijn. Neemt van de bladeren soo veel van nooden is / fruptse in Olie / Wijn ende Soete-melck / ende leghtse kautw op de pijnelijcke leden. Dodonæus.

Voor heete ende voort-settende vervuylde Zeeren ende Sweeringen : Neemt het sap van de bladeren met Honingh ende Wijn vermengt / ende doecken hier in nat gemaect / sult ghy over de zeeren ende zwearinge op-leggen. Diolcorides, Plinius.

Voor heete opdrachtigheden des Aengesichts : Neemt van de bladeren soo veel genoegh is / stootse kleyn / ende leghtse papwys op het aengesicht. Dodonæus.

Plompen, in 't Latijn *Nymphaea*.

Gesichten.

De Plompen zijn in groote ende kleyne onderscheyden : De groote draecht ofte witte ofte geele bloemen ; onder de kleyne / die geele bloemen voort-bringt sullen wy tot een mede-soorte stellen het kruidt

't welck hier te Lande Vorscheen-beet genaemt wordt.

Gedaente. Apt de seer dicke ende knobbelachtige wortel van de witte Plompen, die aen de gront dooz veel saselingen gehecht is / spruyten lange / ronde / gladde ende boose steelen / waer op groote en bzeede bladeren / die meestendeel boben op het water dzyben / te voorszijn komen. De witte bloemen / die van veel lanckwerpige bladeren ghemaeckt / ende in 't midden met veele beselingen verciert zijn / komen mede op soodanige steelen elck besonder voort ; dese vergaen zijnde / wordt der selven plaetse dooz groene ronde bollekens / waer in zwartachtigh blinkent zaet besooten is / verbult.

De Geele Plompen verschillen van de voozgaende soorte / dooz dien de bladeren lanckwerpiger / ende de steelen niet ronde maer kantigh zijn. Doelk zijn haer geele bloemen alleen van vijf rondachtige blade-

ren t'famen gefet / in 't midden van de welke een bolleken / boven spits toe-loopende / boozt-fpruyt / waer in de zaden / die oock grooter als van de witte Plompen zijn / beflooten leggen.

De kleyne Plompen fpruyten op de selve maniere als de groote boozt / maer de blade ren zijn veel kleynder / de groote van een palme van een handt bereyckende. De geele bloemen vertoonen sich sterre-wijs / van gedaente die van Speen-kruydt niet onge lijck. Het zaedt wordt mede in bolleken / als die van de groote geele Plompen be waert.

Vorschen-beet heeft korte ronde blade ren / de welke gemeenlijk niet grooter en zijn / dan de nagel van een duym / ander sints de gedaente van Plompen-bladeren seer wel upt-dryckende. De bloemen be staen uit drie bladeren / die meestendeel wit ende in 't midden wat geelachtigh van verwe zijn / boven de bladeren op lange steelkens upt-stekende.

Plaetse. De Groote Plompen groeuen in de Doelen / Gzachten ende traegh-loopen de hebieren. De kleyne geele Plompen ende Vorschen-beet wert hier te Lande in stil staende Wateren gebonden.

Tijdt. Alle de soortten van Plompen bren gen haer bloemen in May ofte Juny boozt; Alleen Vorschen-beet bloeyt in July ofte Augustus.

Aert en Krachten. De wortel ende het zaet van de Plompen zijn verkoelende ende verdoogende sonder eenige scherpigheyt tot in den derden graedt. De bloemen ende bladeren zijn verkoelende ende vocht-ma kende van aert en krachten. De smaech van de kleyne geele Plompen bewijst ghe noeghsaem dat sy enige warmte by haer hebben. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor ontvloeyinge des Zaets, onmatige Maent-stonden ende Buyck-loopen: Neemt van het zaet ofte wortel van Plompen een vierendeel loots / ende geeft het met Wijn Cint op een reys ma. Andere gebrypcken de Conserf van de

bloemen bereydt. Galenus, Dioscorides.

Om het bloeden te stelpen: Neemt versche Plompen-bladeren, stootse kleyen / ende legtse plaester-wijs op de wonden. Theophrastus.

Voor heete Koortlen, droogen Hoest, ende ontstekinge des Ingewants: Neemt ghedistilleert Water van witte Plompen-bloemen: een pint / Sproop van de selven twee oncen / menght dit te samen ende laet hier van dickwils drincken.

Voor pijn van de Milt: Neemt Wortelen van de Plompen twee loot / ziedtse op in een half pint witte Wijn / om boozt twee reysen te gebrypcken. Plinius.

Voor Hooft-pijn ende ontstekinge van de Lever, Mildt ofte Nieren: Neemt het gedistilleert Water van witte Plompen-bloemen soo veel van nooden is / doecken hier in nat gemackit zijnde / sult ghy boozt het boozt-hooft binden / ofte op de rechter ofte sincker zijde ofte op de lenden leggen: Dodonæus.

Water-linsen ofte Enden-kroost, in 't

Latijn *Lens Palustris*.

Gedaente.

DE Water-linsen zijn anders niet als kleyne bladkens / in groote menigh ten des Somers op 't water drijvende / de welke upt het midden in plaetse van steelen ofte wortelen eenige dunne witte saselin gen upt-werpen.

Plaetsen. Dit Kruydt werdt oberbloedigh in Doelen ende stil-staende Gzachten gebonden.

Tijdt. Het komt in de Somerse Maenden boven op het water drijvende te boozt-schijn.

Aert en Krachten. Enden-kroost is vocht-makende ende verkoelende by na tot in den tweeden graedt. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Hooft-pijn, opdrachtinge des aengesichts, ende heete Gelwellen: Neemt Water-linsen soo veel

ge

genoegh is / ende leghtse van buyten op / de selve dickwils vernieuwende.

Voor hitte ende roodigheydt der Oogen, als mede ontstekinge des Levers: Neemt 't gedistilleert Water van Water-linsen, ende wascht de oogen dickwils daer mede / ofte leght het met doecken op de rechter zijde. Ravelingius.

Voor 't Flerecijn: Neemt een goet deel Water-linsen, maectse warm in een aerde ofte yfere pot / ende slaetse met een linnen doeck pap-wijs om de Doeten. Ick hebbe een Man gekent die dooz dit middel van het Podagra / waer mede hy dicke maels gequelt was / volkomen genesen is gheweest.

Water-nooten ofte Minck-yfers, in't

Latijn *Tribulus Aquaticus.*

Gedaente.

De Wortel van dit Gewas zijn met veel haz-wijse beselingen aen de grondt gevestight / lange steelen / op veel plaetsen met de selfde rupghete bewassen / voortbrengende. Op het opperste van dese steelen / die aldaer dicker / als onder het water zijn / komen de breedte ende aen de kanten wat geschaerde bladeren / elck op een besonder steelken groepende / te voorschijn. Tusschen ende onder dese wassen de bloemkens / die van Nootkens / wat grooter als Hesel-nooten / ende met vier scherpe kromme Dooznkens beset / gevolght worden; Dese beslypten in sich een witte kerne / niet onliefsijck van smaeck.

Plaecten. In Brabant ende sommige andere Gewesten van Nederlandt vintmen dit Gewas in de Dyvers ende stil-staende klare Wateren.

Tijdt. Dit Krupdt bloept in de Maent Juny, ende sijn vruchten worden in Augustus volkomen ende rijp.

Aert en Krachten. De Water-nooten zijn verkoelende van aert / ende eenighsints t'samen-trechende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyek. Voor Bloedt-pif-

sen, 't Graveel ende alderhande Buyckloopen: Neemt gedrooghte Water-nooten een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde / laet het met Wijn in-nemen. Om de Steen ofte Szabeel af te setten / gebuycken sommige de selve alsse noch versch zijn / waerom oock de ervaren Genees-meester Leonardus Fuchsius de versche Water-nooten in sijn gedistilleert Water tegen de Steen ende Szabeel voorszrijft.

Water-duysent-bladt, in't Latijn

Millefolium Aquaticum.

Geslachten.

VAn dit Krupdt verhaelt Dodonæus maer een soorte / Lobel voegt'er de volgende / die mede in Nederlandt gevonden worden / noch by: tweede Water-duysent-bladt, derde Water-duysent-bladt, ende Water-duysent-bladt met geele Gehelmede Bloemkens.

Gedaente. De eerste soorte van Water-duysent-bladt brenghet voort uyt een enckelde ende slechte wortel een lange dunne steel / die met veel bladeren bewassen is. Dese bladeren zijn veder ofte pluym-gewijs aen een middel-ribbe t'samen-gevoeght / de Venckel-bladeren, hoewel veel meer gesnipfelt / niet ongelyck / ende onder en boven het water voort-spruytende. De bloemen komen boven op de steel kroons-wijs / gelyck aen de Aert-duysent-bladt, te voorschijn.

De tweede soorte van Lobel aangemerkt / heeft seer lange steelen / die hier en daer gebogen zijn. De bladeren gelycken die van de Verkens-venckel seer wel. De klepne moschachtige bloemkens komen aen dunne steelkens aer-wijs voort.

De derde soorte is de voozgaende seer gelyck / maer de bloemen ende zaet-huyckkens komen met die van de Water-hanen-voer over een.

Water-duysent-bladt met geele Gehelmede Bloemkens heeft seer dunne steelkens ende bladekens / waer van de steelkens rood-

achtigh / ende een voet ofte anderhalf
hoogh zijn / langhs de welke geele bloemen
groepen / gelijk bestoeten helmkiens / die
onder een uyt-stekende hoorenken heb-
ben.

Plaetse. De eerste ende tweede soorten
van Water-duysent-bladt wordt in Neder-
landt in de Poelen ende stil-staende Grach-
ten gebonden. De derde soorte wast veel in
Zeelandt ende Vlaenderen. De vierde soor-
te groept overbloedigh in de Grachten van
Vlaenderen, tusschen Gent ende Antwer-
pen.

Tijdt. Water-duysent-bladt bloeyt in
May ende Juny.

Aert en Krachten. Dit Gewas is ver-
droogende ende wat t'samen-trekkende /
hebbende alle de krachten van geele Gerwe
ofte Aert-duysent-bladt. Dodonæus.

Water-violieren, in't Latijn *Viola*

Palustris.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne ende rechte
steelen / uyt dunne / lange ende zwar-
te safelingen voort-spruytende. De blade-
ren gelijken die van de Gerwe ofte Aerdt-
duysent-bladt, hoewel sy grooter ende wij-
der uyt-gespreyt zijn / dese ombatten in groo-
te menighe het onderste van de steelen.
Men de toppen van de steelen krijght het
witte bloemen / die in 't midden geel / soet
van reuck ende van vijf bladkiens t'samen
geset zijn / de welke altijd vier ofte vijf
tegen malkanderen over staen.

Plaetse. Water-violieren vintmen hier te
Lande in de Poelen / Grachten ende stil-
staende Wateren.

Tijdt. Dit Water-kruydt brenghet sijn
bloemen in May ende Juny voort.

Aert en Krachten. De Water-violieren
verkoelen ende verdroogen / maer sy zijn
tot noch toe van geen Kruydt-bechrij-
vers vooz eenige gebreeken vooz-geschre-
ven.

Biesen, in't Latijn *Juncus.*

Geflachten.

De soorte van Biesen, die hier te Lande
gebonden worden / zijn de navolgen-
de: Matten Biesen, sachte Biesen, scherpe
biesen, kleyne Biesen, kleyne Water-bie-
sen met tacchiens van Paerde-staert, ende
wel-rieckende Water-biesen.

Gedaente. De Matte Biesen is de alder-
grootste van allen / in plaetse van bladen /
rechte / ronde / lange ende spits-opgaende
steelen / met wit ende voos mergh gebult /
voort-brenghende / waer aen een weynigh
beneden de top aen een zijde korte kleyne
steelkiens voort-komen / met kleyne zaet als
kleyne aen een hangende Druyfskiens bela-
den. De Woysel is met veel beselingen be-
set.

De sachte Biesen zijn de voozgaende van
gedaente seer gelijk / alleen verschillen sy
in de groote / want dese zijn kleynder / kort-
ter ende dunner.

De derde soorte ofte scherpe Biesen is de
voozgaende van groote wel gelijk / maer
de steelen ende spruyten allegader niet uyt de
wortel / want sommige uyt de zijden ende
schooten van de andere voort-komen / ge-
lijk men in Lisch-ende Venckelachtige ge-
wassen geschieden siet.

De kleyne Biesen, in't Latijn *Juncellus*
genaemt / is de kleyenste van alle / nauw-
lijchs anderhalve palme langh / met een
kleyne korte wortel / teere apkiens / met
bloemkiens van een staende / ende boven
sonder spits.

Kleyne Water-biesen met tacchiens van
Paerde-staert, heeft een wortel met veel be-
selingen begroeyt / ende naeckte halmen /
die de gemeyne Biesen gelijk zijn / maer
met Druyfsachtige knoppen scherp op-gaen-
de / ende elck beneden hebbende eenen
knoop.

Wel-rieckende Water-biesen heeft effete
ronde steelen / die in leden hier ende daer
afgescheyden zijn; aen welkers oorspronck
ande-

andere dunne steekens / eenige klepne smalle bladekens voort-brengende / uyt - spruyten. De bloemkens zijn wit / kroons-wijs te voorschijn komende / de welke van witachtigh zaet / 't welck boven wat platter ofte breeder dan onder is / gevolght worden. De Wortelen zijn heel dunne zwarte beselingen.

Plaetse. De drie eerste soorten van Biesen worden op vochtige ende dickwils met water bebloeyde plaetsen gebonden. De kleine Biesen groeyen op dorre ende zandachtige Heyden. De kleine Water-biesen met tackliens van Paerde-staert wassen overbloedigh in stil-staende ende sacht-loopende Wateren omtrent Ooster-weel buyten Antwerpen. De Wel-riekende Water-biesen worden in veel beekstiens / als mede in sommige kruydt-hoven groeyende gebonden.

Tijdt. De Wel-riekende Water-biesen bloeyen in Juny ende July, maer het zaet wordt in Augustus rijp.

Aert en Krachten. De Biesen zijn van een gemengelde aert eyde gestaltenisse / te weten / eensdeels gemaect van aerdachtige koude / ende eensdeel van waterachtige tanelijcke warme stoffen. De Wel-riekende Water-biese is warm ende droogh van aert / ende de Water-eppe van krachten gelijck. Dodonæus

Medicinael gebruyck. Om slaep te verwecken wordt het zaedt voornamentlijck van Matten Biesen in gegeben. Galenus.

Voor Buyck-loop ende overvloedige Maent-stonden: Neemt zaet van Biesen, drooght het in een panne over het vuur / ende geeft hier van een vierendeel loots met Wijn in. Lobel.

Voor Bloet-spuwen, pijn van de Maegh, Longh, Lever en Nieren, Water-sucht en Struypen: Neemt van de Wortel van Wel-riekende Water-biese een vierendeel loots / stoot het tot een fijn poep / doet'er by 10 greyn gestooten witte Peper / te samen vermenght zijnde / geeft het met eenigh bequaem nat in. De selve wortel van Wel-

riekende Water-biese wordt mede onder de Preservativen vermenght. Ravelingius.

Water-kerse, in 't Latijn *Nasturcium Aquaticum*.

Gedaente.

De Water-kerse heeft een dicke ende holle steel / die veel zijde scheuten / met lange rpen van lancitwerpigh ronde bladeren aen een middel-scheute bewossen / voortbrenght. De bladeren zijn van smaecte Hof-kerse seer gelijck. De klepne witte bloemen spruyten aen 't opperste ende langs de steelen en de zijde scheuten aer-wijs de een d'ander volgende voort; dese af-geballen zijnde / komen dunne / ronde ende lancachtige hauwkens / geel klepne zaet in sich bestuytende / te voorschijn. Onder aende steel / soo verre hy met water bedeckt is / siet men veel witte beselingen uyt-spruyten. Plaetse.

Plaerfe. Dit krupt wort in de Nederlanden oberbloedigh in klare Grachten ende Beeckstiens gebonden.

Tijdt. De Water-kerffe brenghet zijn bloemen in de Somerse Maenden voort / ende ondertuffchen wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. De Water-kerffe is warm ende droogh in den tweeden graet / dun-makende ende openende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor de Scheurbuyck: Neemt Water-kerffe drie handen vol / snijfe klein / ende koochte in Melck ofte Wijn tot een pint / ende laet hier van eenige dagen achter een drincken. Dodonæus.

Voor 't Graveel, verstoptheyt van Lever ende Milt, ende om de Maent-stonden te verwecken: Neemt Water-kerffe ende koocht het in Wijn op de voozgaende wijze / waer van men alle morgen een roemertje vol drincken sal. Andere bereyden tot de vooz-verhaelde gebzecken van de bladeren een Salaet met Olie / Azijn ende Sout. C. Durantus.

Voor Sproeten ende Placken des Huyts: Neemt Water-kerffe-kruydt soo veel van nooden is / stoot het klein / ende leght het des nachts op de Sproeten ofte Placken / ende wascht de huyt wederom af met Olier ofte Boonen-bloeyfel-water. Matthiolus.

Winter-kerffe, in 't Latijn Nasturtium Hyemale.

Gedaente.

De bladeren van de VVinter-kerffe zijn van gedaente die van de gemeyne Krappen gelijck / maer glat ende doncker-groen. De gestreepte steel schiet omtrent anderhalve voet hoogh op / ende is aen zijn toppen met geele bloemkens beladen / na de welke lanckwerpige zaet-hautwken volgen. De Wortel is matelijck dick ende langh.

Plaerfe. Het groeyt op vochte plaetsen /

langhs de Wegen ende in de Moes-hoben.

Tijdt. Het bloeyt in May ende Juny.

Aert en Krachten. De VVinter-kerffe komt in aert / krachten ende gebzuyck met de Hof ende VVater-kerffe over een. Dodonæus.

Boelkens-kruydt, in 't Latijn Eupatorium.

Geflachten.

VAn dit krupt wort in de Nederlanden twee soorten gebonden / het eerste is Boelkens-kruydts-manneken, ende het ander VVater-boelkens-kruyt, ofte VVijfken, genaemt.

Gedaente. De eerste soorte van Boelkens-kruydt wast met ronde roodachtige steelen / drie ofte meer voeten hoogh / dewelcke met lanckwerpige ende rondom de kanten gekerfde bladeren / vijf ofte ses aen een steelken

ken gevoeght / behangen zijn. Op het opperſte der ſteelen komen moſchachtige / lijk-verbige ende in ronde ſachte kroonkens vergaderde bloemkens te voorzichijn. De wortel is ſeer beſelachtigh.

VWater-boelkens-kruydt heeft een bypn-roode ſteel / in veel zijde-ſcheuten verdept / ende omtrent drie voeten hoogh op-ſchietende. De bladeren zijn die van de voozgaende ſoorte ſeer 'wel gelijkende / maer nochtans wat breeder. Ken de toppen van de ſteelen ſpruyten vier ofte vijf klepne blaſkens / rondom de ſteel ſterre-wijs t'ſamen ghevoeght / tuſſchen de welke een knop / een klepne geele met zwart-vermengde bloemen voort-brengende / te voorzichijn komt. De bloemen zijn van gedaente de Ganſe-bloemen niet ongelijk / na deſen volghet plat / lancſwerpig / boven rouw ende ſtekent zaedt.

Plaetſe. De eerſte ſoorte wordt meeft gevonden ontrent de Gzachten ende kanten van Beeckſkens / Bieieren ende andere vochte plaetſen. De tweede ſoorte waſt veel in Gzachten / ſil-ſtaende Wateren / ende altydt onder water leggende plaetſen.

Tijdt. De ſteelen ende bladeren van Boelkens-kruydt ſpruyten alle jaren in de Hente upt de ſelfde wortel voort / ende in Julius ende Augustus draeght het ſijn bloemen. VWater-boelkens-kruydt bloeyt den geheelen Sommer doot.

Aert en Krachten. Bepde de geſlachten van Boelkens-kruydt zijn warm ende droog in den tweeden graedt / bitter van ſmacck ende openende / doozſnijdende / een weynigh t'ſamentreckende / ende het bloet-ſuyverende van krachten / ende ſy worden onder de Wondt-kruyden gerekent. Geſnerus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor verſtoptheydt van de Lever, Milt ende Gal-blafte: Neemt van de bladeren drie handen vol / kooctſe in een pint water / tot dat een derdendeel verzoden is / doozgezeggen zijnde / maect het ſoet met Suucker / waer van men twee-mael daeghs een roemertje vol van dzincken ſal. Dodonæus.

Voor de VVormen des Buycks: Neemt het uptgeperſte ſap van de bladeren een loot / oude Mee een once / menght dit te ſamen om op een reys te gebuycken. Dodonæus.

Voor derdendaeghe Koortſen ende opſtoppinge der Maent-ſtonden: Neemt Boelkens-kruydt twee handen vol / kooct het in ſeftien oncen Wijn / tot dat ſes oncen daer van verzoden zijn / hier van ſult ghy de helft voort het aen komen des koozts / ofte des avonts om de Maent-ſtonden af te drijven / in-geven. C. Durantus.

Voor Wonden ende Queſuren: Drint twee ofte driemaal 's daeghs van het aſziedtſel van Water-boelkens-kruydt, met Water ofte Wijn bereydt. Fuchſius.

Water-Andoren ofte Malrove, in't

Latijn Marrubium Paluſtre.

Gedaente.

De Water-malrove heeft vierkante hoge ſteelen / met zwart-groene / lange gerimpelde ende rondom de kanten gekerfde / doch geenſints hartzachtige bladeren betwaſſen. De witte bloemkens komen rondom de ſteelen aen de oozſprongh der bladeren upt veel rouwe bloem-knopkens te voorzichijn. De Wortel is ſeer beſelachtigh.

Plaetſe. Dit kruydt groeyt hier te Lande aen de kanten van de Water-grachten.

Tijdt. Water-andoren bloeyt in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Dit kruydt is verkoelende van aert / ende ſterckelijck t'ſamentreckende van krachten. Dodonæus.

Geel-liſch, in't Latijn Pſeudo-

Iris.

Gedaente.

Geel-liſch brenge voort lange bladeren / aen bepde zijden met een hooghachtige rugh upt-puplende; tuſſchen de welke ſteelen ſpruyten / die / als van het ander Liſch, effen / rondt ende binnen hol zijn.

§

Op

Op dese steelen komen veel geele bloemen / eenige gelijkenisse niet de andere soorten van Lisch hebbende / te voorschijn / desen haer plaetse wordt daer na verbult dooz lancbwerpigc ende drie-hoekige zaet-huyshens / in de welke seer veel breekt ende plat zaet beslooten leydt. De Wortel is bleeck-roo) rachtigh van verwe / lancb ende geknoopt / als mede in verscheyde af-setfels verdeelt.

Plaetse. Dit kruidt wordt hier te Lande in vochte ende broeckachtige Breenen / ende aen de kanten van de staende Wateren wassende gebonden.

Tijdt. Geel-lisch draeght sijn bloemen in May ende Juny.

Aert en Krachten. Dit Gewas is kout ende droog tot in den tweeden graet / en t'samen-treckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loopen, overvloedige Maent-stonden, Bloedt-spouwen ende pissen: Neemt van de wortel twee oncen / koochtse in een pint roode Wijn ofte gestaelt Water / tot dat een derdendeel verjoden is / ende laet hier van tweemaal des daeghs dincben. Sommige gelooven / dat / indien men de wortel by hem draeght / de vooz- verhaelde gebzelen daer dooz genezen worden. Dodonæus. Lobel.

Kalmus, in 't Latijn *Acorus*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft lange bladeren / die van Geel-lisch eenighsints ghelijck / maer smalder. De wortel is mede langh / geknoopt / van binnen wit / wat bitter ende scherp van smaect / ende niet onliefsjck van reuck.

Plaetse. Het groept aen de kanten van de Water-grachten.

Aert en Krachten. De Kalmus-wortel is warm ende droogh in het begin van den derden graet / sijn van deelen / openende / dun-makende / ende de Vrijn drijvende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, verslijmde Maegh, geswollen Milt, Koude-pisse, Scheur-buyck, lamme ofte gekrompen Leden, ende om de Maent-stonden te verwecken: Bereydt een afziedsel van de wortel in Water ofte Wijn / ende laet hier van dincben: ofte weeckt de gesneden wortel in Brande-wijn / ende neemt hier van alle morgen een weynigh in. Ofte stoot de gedzooghde wortel tot poeper / ende laet hier van een vierendeel loots met bequaem nat in - nemen. Dioscorides, Matthiolus, C. Bauhinus.

Voor koude ende dicke Slymigheden van de Borst: Neemt van het poeper van de wortel soo veel van nooden is / vermenght het onder gesupverde Honigh / ende laet hier van dickwils licken. Dodonæus.

Voor Pest ende besmettelijcke Lucht: Eet alle morgen nuchteren een stukje van de Gekonfsjte Kalmus-wortel. Dit is oock goet

gort om een flappe maegh te verstercken.
Ravelingius.

Wederick, in 't Latijn *Lisimachium*, *Salicaria*.

Geflachten.

De Wederick is onder drie-medde soorten in de Nederlanden bekent: Als oprecht Wederick, Bastaert Wederick, ende Water Wederick.

Gedaente. Oprecht Wederick wast met geknoopte / ende een wepnigh gekante steelen / omtrent drie voeten hoogh / recht op; Dese zijn aen peder knoop ofte lidt met drie ofte vier geschicktelijck ober mallanderen staende / lange / smalle bladeren bewassen. De gecele bloemen komen op de toppen der steelen te voorschijn / wiens plaetse daer na van rondt zaet verbult woedt. De wortel is dun / wijdt ende bzeet uyt-geस्पeydt / op veel plaetsen nieuwe scheuten voort-bzengende.

Bastaert Wederick met purpere bloemen is tweederley: waer van de eerste heeft hooge ronde steelen / met smalle bladeren / die aen de kanten geschaert / ende die van de Willigen-boom niet ongelijck zijn. De bloemkens zijn van vier bladekens ghemaeckt / ende purper-roodt van verwen / op het eynde der steelen voort-spruytende; Dese af-gevalen zijnde / worden van smalle hautkens met klepne zaet gebult / 't welck in eenige wolachtigheyt gewickelt is / gebolght. De Wortel is van seer veel dunne beselingen t'samen geset.

Van dit geslachte vintmen noch een ander soorte / de voorgeaende van gedaente wel gelijk / maer in groote seer veel vershillende.

De tweede Bastaert Wederick met purpere bloemen / wordt gemeenlijck Pertijcke genaemt / ende verkrijght vierkante / geknoopte / ende recht op-wassende steelen / de welke omtrent peder knoop met twee ober mallanderen staende bladeren / die van oprecht Wederick seer gelijk / beset zijn. De purper-roode bloemkens komen

als aen de Lavender, aen het eynde der steelen te voorschijn. Na desen volght het zaedt in klepne zaedt-huysskens beslooten. De wortel is dick / hardt ende van buyten zwart.

Water Wederick heeft een rechte / ende by de twee voeten hooge steel / door eenige ledelkens onderscheyden; van het midden tot de top van dese steel spruytende uyt peder lit twee ober-mallanderen staende lanchtwerpige bladeren / die van oprecht Wederick seer wel gelijkende. Omtrent de oorspronck der bladeren komen op korte steelkens vijf ofte ses rupge hoofdelkens voort / klepne moschachtige bloemkens vertoonende. De wortel sincht diep in de aerde / uyt sijn ledelkens veel beselingen uyt-werpende.

Plaetse. Oprecht ende Bastaert Wederick vercrieren de vochte kanten van de velden / Water-grachten ende Dijken deser Landen. De Water Wederick wast in Slooten ende grachten van Hollandt ende andere Provintien.

Tijdt. Dese Krupden dzagen haer bloemen in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. Wederick, ende voornamentlijck de oprechte soorte / is hout ende dzoogh van aert / ende sterckelijck t'samentreckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor bloet-spouwen, Roode-loop ende onmatige Maentstonden de Vrouwen: Neemt van het afziedtsel der bladeren met water bereydt een pint / Sproop van Mijrten-besien drie oncen / menght dit te samen / ende laet hier twee ofte drie mael des daegs van dzycken: Ofte neemt van het sap der bladeren een once / roode Wijn twee oncen / vermenght het om in een reys in te nemen. Dioscorides.

Voor bloeden uyt de Neus: Neemt bladeren van Wederick, stootse ende steectse in de Neus-gaten. Dodonæus.

Voor pijn van de Maegh: Neemt van de wortelen vier loot / giet'er op een pint goede Wijn / laet dit eenige tijdt staen weechen / ende daer na gebuycht er s moergens een roemertje vol van. Fuchsius.

Voor Ulceratien ende gaten in de Keel: **N**eemt sap van de bladeren twee oncen / Honingh van Roosen een once / t'samen vermenght zijnde / sal men hier van dickwils een lepel vol dooz slijcken / ende pets onder een Sozgel-water doen. Ravelingius.

Voor de Wormen der Kinderen: **N**eemt de bladeren van Wederick soo veel van nooden is / ziedtse op in oude Mee, ende geeft hier van twee ofte drie lepelen vol seffens in. Matthiolus.

Voor Hooft-pijn: **N**eemt de bloemen en weechtse in goede Wijn-azijn / laet het eenige tijdt staen; daer na neemt doecken in desen Azijn nat gemaect / ende bintse booz het Hooft. Dodonæus.

Krabbe-klaeuw, in 't Latijn *Straites Aquatilis*.

Gedaente.

Dit Krupdt heeft lange / smalle / spitse bladeren / upt een kort hoofdekien voort-spruytende / die aen de kanten met scherp stekende doornkens gewapent zijn. De bloemen die tusschen de bladeren op besondere steelkens voort komen / zijn wit / upt drie bladekens t'samen geset / in 't midden met geele draepkens versien. De wortelen zijn lange / ronde / witte draepkens / als Desen ofte Wormen / die oock van de Landt-loopers ende Quacksalvers daer booz in haer flesschen aen het onkundigh volck dickwils getoont worden.

Plaerse. Dit Krupdt wordt in de Waterkuylen / Slooten ende Grachten van verscheyde Provintien van Nederlandt wassende gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in Juny July ende Augustus.

Aert en Krachten. Krabbe-klauw is droog ende hout van aert. Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor Bloedt-pisfen ende sweeringe der Nieren: **N**eemt Krabbe-klauw, zied het in Water of wangen Wijn / ende laet hier van tweemaal 's daeghs een roemertjen vol drincken. Dioscorides.

Voor verhittinge ende sweeringe van versche Wonden: **N**eemt van dit Krupdt soo veel genoegh is / stoot het kleyn ende leght het op de Wonden. Dodonæus.

Serpents-tonge, in 't Latijn *Sagittalis*, *Serpentaria aquatica*.

Geslachten.

Van dit Waterkruyt bintmen twee soorten / niet in gedaente / maer alleen in groote verschillende / te weten groote ende kleyne Serpents-tongen.

Gedaente. Dit Krupdt verkrijght drie-kantige effene lange steelen / boozt-bzengende op peder van de selve een drie-kantigh blad / de spits van een Pijl upt-beeldende. Tusschen desen spruyt een andere ronde boste steel / hier en daer met drie by een staende bloemen beladen / desen zijn van drie bladekens gemaect / wit van vertwe / ende in 't midden met roodachtige draepkens verciert. De bloemen vergaen zijnde / komen groene / rouwe ende ronde bollekens te voorschijn. De Wortel is wit ende veselachtigh.

Plaerse. Serpents-tongen-kruydt groeyt hier te Lande overbloedigh in stil-staende Wateren ende sacht-loopende Beeken.

Tijdt. Het bloeyt in May, ende het zaedt wordt in July rijp.

Aert en Krachten. Sommige stellen dit Krupdt hout van aert te zijn / ende in krachten met de water Weg-bree over een komende. De smaect is droogh ende t'samentreckende.

Adders-tonge ofte Speer-kruyt, in 't Latijn *Ophioglossum*.

Gedaente.

Dit Krupdt bzengt boozt upt veselachtige wortelen niet meer dan een blad / 't welck gemeynlijck een vinger langh / breechtachtigh ende booz spits toe-loopende is / sonder eenige ribbe / andersints de bladeren van Water Weg-bree seer wel gelijkende.

kende. Uyt den steel van het bladt komt een recht-opstaende priemken / geelachtigh van verwe / ende saegh-wijs gekertelt / te voozschijn. Lobel heeft dit kruydt in Engelandt met drie / vier ofte ses tonghskens gesien. In plaetse van zaedt valt uyt de scheuren van het priemken ofte tonghskien / als dat rijp is / een meelachtigh poeper.

Plaetse. Dit kruydt groeyt hier te Lande in vochte poelachtige Beemden ende Weyen.

Tijdt. Speer-kruydt spruyt uyt omtrent May, in July sietmen sijn tonghskien / endedaer na vergaet het geheel.

Aert en Krachten. Dit kruydt is mate-lijck kout ende droogh in den tweeden / ofte soo andere willen / in den derden graet / het wort onder de vooznaemste Wondt-kruyden gerekent. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor ghequetste Darmen, Bloedt-spouwen ende Bloedt-brakingen: Neemt gedrooghde ende sijn gestooten Adders-tonge-bladeren een vierendeel loots / Water van Paerde-staert-kruydt twee oncen / neemt dit te samen op een reys in. Dodonæus.

Voor heete Koortsen, ontsteking van de Lever ende alle inwendige hitte: Neemt bladeren van dit kruydt vier handen vol / kooktse in Garsten-water tot een pint / doet'er by Sproop van Violen ofte Limoenen drie oncen / vermenght zijnde / laet hier van dickwils drincken. C. Bauhinus.

Voor onmarige Vloeden der Vrouwen: Neemt poeper van de bladeren een vierendeel loots / geeft het in met Water van Epcken bladeren gedistilleert. C. Durantus.

Voor versche Wonden, Kloven ende quade Sweeringe: Neemt bladeren van Speer-kruydt soo veel van nooden is / steltse eenige tijdt in Olie van Olyben te wecken / doet'er by een weynigh Olie van Tarpentijn, ende gebzuyckt desen Olie tot de verhaelde gebzecken. Ravelingius.

Voor tranende ende loopende Oogen: Neemt vande bladeren een handt vol / ziedse op in een half pintje Wijn / ende wascht

de Oogen daer mede. Dodonæus.

Water Slangen-kruydt, in't Latijn

Dracunculus palustris, Arum palustre.

Gedaente.

Water Slangen-kruydt heeft een lange / kruypende / ende in veel ledkens verdeelde wortel / dooz veel beselingen in de gront gevesticht. Uyt dese wortel spruyten lanckachtige bzeede bladeren / die van Kalfsvoet ofte Arum, hoewel klepnder / eenigsins gelijck: aen de oosprongh van dese bladeren spruyten anderen op kotte / ronde ende voose steellkens staende / wederom uyt. De bloemen / dat klepne witte / oock wel roode draepkens zijn / komen op de top van de steelen / ende uyt een van de klepnste bladeren te voozschijn / die daer na van Besien druyf-wijs t'samen ghevoeght / eerst groen / ende rijp geworden root van verwe / gebolghet worden. In dese Besien leyt kleyn lanckwerpigh zwart zaet beslooten.

Plaetse. Dit kruydt wast in bzoeklige ofte poelachtige plaetsen.

Tijdt. De Besien worden in de Herfst rijp.

Aert en Krachten. Dit kruydt komt in aert en krachten met Aron ofte Kalfsvoet ober een / hoewel het wat slapper in sijn werkinge is. Dodonæus.

Water-klaveren, in't Latijn Tri-

folium palustre.

Gedaente.

Ut de witte / voose ende geknoopte wortel van dit Water-kruydt spruyten groene / gladde ende voose steelen / omtrent anderhalve voet hoogh opschietende / wiens toppen met drie bzeede ende dicke bladeren / die van de Boonen seer gelijck / beladen zijn. De witte ende somtijts lijf-verwige bloemkens / met veder-wijse witte ofte lijf-verwige draepkens verciert / staen van't midden tot den top van de steel geschicktelijck tegen mallanderen ober gevoeght. Dese af-gebal-

gevallen zijnde / komen ronde blaesliens ofte zaedt-huysliens / geel ofte roschachtig zaedt in sich besluitende / te voorszijn.

Plaetse. Dit krumt groept hier te Lande overbloedigh in hoochlige natte ende schyale Beemden.

Tijdt. De Water-klaveren bloeyen in de Maent Juny.

Aert en Krachten. Dit krumdt is warm ende droogh van aert / ende afvagende / dooz-snydende / ende de dicke vochtigheden dun makende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyk. Voor Scheur-buyk: Neemt van de bladeren van dit krumdt vier handen vol / koochtse / kleyn gesneden zijnde / in een mengelen soete melck ofte Wijn / tot dat een derdendeel versoden is / ende laet van dit afziedsel alle morgen een roemertje vol drincken. Dodonæus.

Gemeen ofte Deck-riet, in't Latijn

Arondo.

Gedaente.

Uit de lange / gemoopte / ende wijt imt-gebruyde wortelen van gemeen Riet, spruyten veel halmen / die in ettelijcke ledeliens afgedeelte / van binnen hol / ende met een dun blesken bekleedt zijn / voort-bergen om trent de ledeliens ofte knoopen lange rouwe bladeren. Op de toppen van dese halmen komen in plaetse van bloemen / sachte ende wijdt-verbeyende Weren / van sommige Riet-pluymen genaemt / te voorszijn.

Plaetse. Gemeen Deck-riet wast in Nederlandt overbloedigh aen de kanten van stil-staende Wateren ende wijde Rebieren.

Tijdt. Het wortel spruyten in 't Doozjaer nieuwe halmen / ende de Riet-pluymen vertoonen sich in het laetste van de Somer.

Aert en Krachten. Het gemeen Riet is middelmatigh verkoelende van aert / afvagende ofte suyperende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyk. Voor verstuyckte

Leden: Neemt van de wortel van Deckriet soo veel van nooden is / stootse kleyn met Wijn / ende leght het pap-wijs op de verstuyckte Leden / dit beneemt de pijn van de selve. Ravelingius.

Voor 't Graveel: Neemt ghedrooghte Riet-wortelen een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde / geeft het met Wijn ofte Bier in. Ofte distilleert van de wortelen van Riet met de wortelen ende struycken van Boonen een Water / waer van men vier oncen op een reys in geben sal.

Voor Schurfttheyt des Hoofts ende't uytvallen des Hayrs: Neemt asche van Riet gebant / mengt'et met Wijn / ende bestrijkt het Hooft daer mede. P. Bayrus.

Lisch Dodde, in't Latijn

Typha palustris.

Gedaente.

Uit de knoopachtige witte wortelen van dit Gewas spruyten lange / smalle / drie-kantige ende spitse bladeren / tusschen de welke een rechte / hooge / vaste ende gladde steel voort komt / de welke aen het opperste met een aere van mosachtige bloemen beladen is. Dese af-gevallen zijnde / vertoont sich een dicke ende lange bergaderinge van wolachtighepd / die men een Dodde noemt / huyt-paers van berwe / die oock eyndelijck dooz de windt verstoffen wordt.

Plaetse. Lisch Dodde vind men hier te Lande in ondiepe stil-staende Wateren / als mede aen de kanten van seer wijde Rebieren.

Tijdt. Het geen wy Dodde noemen / vertoont sich in July ende Augustus.

Aert en Krachten. De krachten van dit Gewas zijn weynigh bekend / nochtans stellen het sommige middelmatigh tusschen verwarmende ende verkoelende / ende daer by matelijck verdroogende van aerdt. Dodonæus.

Riet-gras, in't Latijn *Platanaria*,*Gramen arundinaceum.*

Gedaente.

Riet-gras brenghet voort lange / smalle / rontwe ende drie-kantige snijdende bladeren / tusschen de welke een effene steel opschiet / dragende omtrent de top ende langs de steel bol-wijs ronde bloemen / d'een boven d'ander staende / ende doncker-groen van vertwe. De wortel is beslachtigh.

Plaetse. Dit gewas wordt in Hollandt, Brabandt ende andere Provincien op vrocc-hige bochte plaetsen gevonden.

Tijdt. Riet-gras draeght sijn ronde bloemen in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Dit krupdt is kout ende droogh van aert / maer het wordt tot geen Medicijne gebuyck. Dodonæus.

Beecke-boom ofte Waterpungen, in'tLatijn *Becabunga*.

Gedaente.

Beecke-boom verkrijgt ronde ende dick-achtige steelkens / de welke in enige zijde-scheuten gedeelt / ende met dicke / ront-achtige / bym-groene bladeren bewassen zijn. De schoon-blaetwe bloemkens / van vier bladkens gemaect / komen omtrent de top van de steelen / zijde-scheuten / ende oorsprongh der bladeren te voorschijn. Het zaedt is in hupskens ofte blaeskens / als dat van Guychel-heyl beslooten. De wortel is wit / sich wijdt ende bzeedt verspreyden / ende dooz veel dunne veselingen in de grondt bevestigende.

Plaetse. Dit krupdt groept hier te Lande oberbloedigh omtrent de kanten van stil-staende ende lopende Wateren.

Tijdt. Dit krupdt bloept in Juny, July ende Augustus, ende ondertusschen wordt het zaedt rijp.

Aert en Krachten. Beecke-boom is warm ende droogh in den tweeden graet / openende ende supberende van krachten. Fuchsius, Dodonæus.

Medicinael gbruyck. Voor't Graveel ende schortheit van de Blaes: Neemt Beecke-boom drie handen vol / Aspergies-wortelen drie loot / koocht dit te samen in Wijn / soo veel van nooden is / tot dat'er een pint over blijft / hier van sult ghy twee mael daeghs een roemertje vol gebuycken. Ravelingius.

Voor Scheur-buyck. Bereydt van de bladeren van dit krupdt een afziedsel / gelijk van Water-kerffen ende Water-klaveren voorgescreven is / om op de selfde maniere te gebuycken. Andere bereyden tot dien eynde van de bladeren met Olie ende Wijn een Salaet.

Voor verstopte Maent-stonden: Bereydt van dit krupdt met Wijn een afziedsel / ende laet'er alle dagen twee reysen een roemertje vol van drintcken. C. Bauhinus.

Lepel-bladen, in 't Latijn
Cochlearia.

Gedaente.

Dit kruit brengh voort w't sijn dunne / witte / ende beselachtige wortel / veel blinkende / dicke / rondachtige ende somtijds wat gekante bladeren / op lanc-achtige steelkens rustende / tusschen de welke andere steelen voortspuyten / die onder met kleine bladkens / ende tot aen de top met witte bloemkens bewassen zijn. De bloemkens afgeballen zijnde / komt het zaet / dat van de Kersten niet ongelijck / in kleine zaet-huyshkens voort.

Plaetse. Lepel-bladen-kruit wass over-bleedigh in Hollandt, Vrieslandt, Zeelant ende andere Provincien van Nederlandt, aen de Zee-kant / ende des selfs Dijkien.

Tijdt. Het draecht bloemen in April ende May, het zaet wort in Juny rijp.

Aert en Krachten. Dit kruit is warm ende droogh in den tweeden graedt / opent / wederstaet de verrottinge / ende maect de tape ende rauwe vochtigheden vluchtigh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Scheurbuyck: Neemt het uytgeparsie sap van de bladeren / Rinse Wijn van elcks een half pint / ende dzinck hier van alle morgen een roemertje vol. Hier tegen dient oock de Conserf-Sp-roop / Geerst / ende Water van Lepel-bladen bereydt.

Voor een verstopte ende geswollen Milt: Neemt Lepel-bladen drie handen vol / koockt het op in een pint Wijn / tot dat een derden deel versoden is / ende geeft hier van twee mael des daeghs te dzincken. Dodonæus.

Voor vuyl ende bedorven Tant-vleesch: Neemt gedistilleert water ofte sap van Lepel-bladeren een mutsen / Sout van Salpeter een half vierendeel loots / Honingh van Roosen een once / menght dit te samen om het Tant-vleesch daer mede te wasschen.

Docke-bladeren ofte *Pestilentie-*
wortel, in 't Latijn *Petasites*.

Gedaente.

Het eerste / 't welck van dit kruit te voorszijn komt zijn de Mosch-ende roodachtigh ofte lijf-berwige bloemen / op een boose ende holle steel / in een dicke aere bergadert / voort-spuytende. Dese vergaen zijnde / volgen de bladeren / elck op een besondere dicke / ende omtrent anderhalven voet hoogen steel rustende. De eerste uyt-komende bladeren zijn de Hoef-bladers van gedaente seer gelijk / maer onder ge-worden / zijn het seer groote ende breede bladeren / aen beyde zijden wat witachtigh / maer meest aen de onderste. De wortel is dick ende lanc / van buyten zwartachtigh / maer van binnen wit.

Plaetse. Docke-bladeren vintmen hier te Lan-

Lande aen de kanten van de Poelen / Grachten ende Rivieren / als mede langhs de Dijkken ende in vochte Weyen.

Tijdt. De bloemen van dit kruydt sietmen in het laetste van Maert, daer na spruyten de bladeren voort die tot in de Winter staen blijven.

Aert en Krachten. De wortel van Docke bladeren, die meest gebuycht wordt / is warm ende droogh in den tweeden graet / opent en drijft het zweet. Galenus, C. Bauhinus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Pest ende besmettelijcke siekten: Neemt van de schoffeder wortelen van Dockebladeren vier loot / giet hier op een half pint goede Wijn-azijn / laet dit eenige tijdt te samen staen weechen / daer na neemt van desen Azijn een once / Wijn-ruyte sap een half once / van de beste Theriakel een vierendeel loots / menght dit te samen om voer een reys te gebuycken. Ravelingius.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder en pijn in de Buyck: Neemt van de gedroogde wortel / Zever-zaet, wortel van Angelica van elcks 20 greyn / stoot dit tot een fijn poeder / ende vermenght het met Wijn soo veel van nooden is om op een reys in te nemen. Idem.

Voor opgestopte Maent-stonden: Neemt gedroogde Pestilentie-wortel, Seven-boom, van elcks een half vierendeel loots / geef dit met Poley-water in. J. Stocker.

Voor quade Ulceratien: Neemt het poeder van dese wortel ende strop het in de Ulceratien ofte Sweeringe. Dioscorides.

Persen-kruydt, in 't Latijn *Persicaria*.

Gedaente.

Dit kruydt heeft tamelijcke hooge / ronde ende geknoopte steelen / met lange / breede ende buyen - groene bladeren bewassen / die van de Perse ofte Wilgen - boom niet ongelijck / behalven dat dese / op het midden van veder bladt / met zwart-buynne placken getekent zijn. De bloemen die op de toppen van de steelen te voorschijn komen / zijn wit ofte meest purperachtigh auz-wijs by een vergadert / die van buyen breedt zaedt gevolght worden. De wortel is geel ende veselachtigh.

Lobel voeght hier noch een ander soorte by / die hy kleyn kruppent Perlick-kruydt, in 't Latijn *Persicaria pusilla repens* noemt / 't welck vier mael kleynder is / ende langhs de aerde kruppent / andersints de voorgaende seer gelijck.

Plaetse. Perlen-kruydt groeyt in vochtige kuylen ende Grachten / ofte aen der selver kanten.

Tijdt. Het dyaeght sijn bloemen in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Dit kruydt is verkoelende ende een weynigh verdroogende van aert / belettende alle verhittinge ontrent de wonden ende sweeringe / dan buyten ongelept. Dodonæus.

Ⓒ

Dotter-

Dotter-bloemen, in 't Latijn *Caltha Palustris*.

Gedaente.

De schoon-groene bladeren van dit ge-
was zijn breedte / rondachtigh / ende
rondom de kanten een wepnigh geschaert;
tusschen de welke ronde steelen / in ver-
scheyde zijde-scheuten verdeelt / voort-ko-
men / die met blinkende gout-geele bloe-
men beladen zijn / de welke af-geballen
zijnde / wordt der selven plaets dooz drie
ofte vier klepne hantkens / ghelyck aen
Akeleyen-kruydt, verbult / kleyn geel zaet
in sich behoudende. De Wortel is seer besel-
achtigh.

Plaetse. Dit kruydt wast hier te Lande
oerbloedig op boeckige ende vochte Beem-
den ofte Weyen.

Tijdt. Dit kruydt is het geheele Jaer
dooz meest groen / in de Lente ofte wat la-
ter sijn bloemen voort-brengende.

Aert en Krachten. De Dotter-bloemen
schijnen een wepnigh warm van aerdt te
zijn / ende Lobel getuyghet / dat / die dit
kruydt gesmaect hebben / lichtelijck ge-
looben sullen / dat het selve in-genomen de
pijne van de Nieren ende Lendenen verfoe-
ten kan / soo verre als die verbult ende ver-
bult zijn met groobe ende windachtige slij-
migheden. Lobel.

Water Vijf-vinger-kruydt, in 't
Latijn *Quinquefolium aquaticum*.

Gedaente.

Water Vijf-vinger-kruydt heeft kale
steelen / niet harrachtig / als het ge-
mepn Vijf-vinger-kruydt. De bladeren /
die altijdt op een steelken vijf by een staen /
zijn lanckachtigh / aen de kanten gekerft /
ende aen de bovenste zijde groen / maer
aen de onderste aschberwig. De kruy-
roode bloemen komen op het opperste der
steelen gemeenlijck twee by een te vooz-
schijn / die van een doncker-root ende hart

bolleken / van gedaente een Aert-besie ee-
nighsints gelijckende / gevolght worden.
De wortel verspreydt sich dooz veel beselin-
gen wijt uyt.

Plaetse. Dit kruydt vintmen hier te Lan-
de in kuylen / Grachten ende omtrent stil-
staende Wateren.

Tijdt. Water Vijf-vinger-kruydt draegt
sijn bloemen van May af den gheheelen So-
mer dooz.

Aert en Krachten. De aert ende krach-
ten van dit kruydt kunt ghy in het derde
Deel deses Kruydt-boecks by het gemepn
Vijf-vinger-kruydt beschreven vinden.

Water-navel-kruydt, in 't Latijn
Cotyledon aquatica.

Gedaente.

Ut de dunne beselingen van dit kruydt
spruyten dunne ende voort-kruypende
steelen / de welke op sommige plaetsen we-
derom dooz klepne beselingen aen de aerde
gevesticht worden: Uyt dese steelen ofte
ranckskens groepen ronde ende schotel-
wijse kruy-groene bladeren / aen de kan-
ten hier en daer wat gesneden / ende in het
midden op een kleyn steelken rustende. On-
der dese bladeren schuylen seer klepne wit-
achtige bloemkens.

Plaetse. Water-navel-kruydt wast hier te
Lande op vochte ende poelachtige gronden.

Tijdt. Dit kruydt brenght sijn bloemen
in July voort.

Aert en Krachten. De krachten van
Water-navel-kruydt zijn tot noch toe onbe-
kent / ende wordt te onrecht vooz oprecht
Navel-kruydt van sommige gebuyckit.

Zee-alfsem, in 't Latijn *Absyn-
thium Marinum*.

Gedaente.

De Zee-alfsem is van bladeren / bloe-
men ende zaet den Roomse Alfsem niet
ongelijck. De wortel van dit kruydt is
hardt ende houtachtigh.

Plaet-

Plaetse. Dit Kruydt wast veel aen de Zee-oever van Hollandt, Zeelandt ende Vlaenderen.

Tijdt. Zee-alfsem bloeyt in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Dit gewas is heet ende droogh in den tweeden graedt / af-bagende / supberende / ende een wepnigh t'famentreckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Wormen des Buycks: Neemt Zee-alfsem twee handen vol / koocht het in een pint Water tot dat een derdendeel verzoden is / maect het zoet met Supcker ofte Honingh / ende dymckt hier van drie oncen nuchteren. Plinius, Dioscorides.

Zee-muur, in 't Latijn *Alfina Marina*.

Gedaente.

Zee-muur heeft rode knoopachtige kotte steelen / in veel zijde tackelkens verdeylt / met dicker bladeren / als die van ons gemeyn Muur, hoewel in ghedaente wepnigh verschillende / bewassen. Op de toppen van de steelen ende zijde scheuten komen de witte bloemkens te voorschijn / na de welke wat bzeedtachtige ende kantige zaedt-hupskens / met drie ofte vier zaden gevult / voort-spruyten.

Plaetse. Dit Kruydt wordt aen de Zee-kanten ende Dijken gebonden.

Tijdt. Het verliest nimmermeer sijn bladeren / maect in de Lente verkrijght het nieuwe scheuten / ende dzaeght als dan sijn bloemkens.

Aert en Krachten. De Zee-muur wordt nopt tot eenigh genees-middel ghebruyckt / hoewel dat sommige voor Schurfsheyt besigen willen.

Zee-winde ofte Sautenelle, in 't Latijn *Solanella*, *Brassica Marina*.

Gedaente.

De Zee-winde kruypt met sijn dunne ende roodtachtige steelen ofte ranck-

kens langhs de aerde / die met klepne / bzeede / wat rondtachtige ende blinkende bladeren van gedaente de klim - op bladeren niet ongelijck / beladen zijn. Dese zijn bitter ende zoutachtigh van smaeck. De bloemen zijn bleeck - purper ofte licht lijf-vertwige kloekshens / na de welke ronde ende met zwart zaet op-gebulde zaet-hupskens volgen.

Plaetse. Dit Kruydt groeyt aen de Zee-oever ende siltige gronden van Hollandt, Zeelandt ende Vlaenderen.

Tijdt. In de Somerse Maenden dzaegt dit Kruydt sijn bloemen.

Aert en Krachten. Zee-winde is warm ende droogh in den derden graedt / het water dooz den stoel-ganck geweldigh af - dzyvende. Dodonæus. C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor Watersucht, Lever-sucht ende Scheur - buyck: Neemt van de bladeren van Zee-winden

die bierendee loots / Kabarber anderhalf- bierendee loots / Kaneel / Gember van elckis tien greyn / laet die te samen een nacht in schoon water weecten / daer na ziedt het een of tweemaal op / door gezegeen zijnde / doet'er een loot witte Suicker by / ende geeft het op een reys in. Dit drijft in stercke menschen het geel Water uyt den lijve. Ofte neemt poeper van de bladeren een bierendee loots / Conserf van Roosmarijn ofte Salie een half loot / menght het te samen om op een reys in te nemen. Dodonæus., Bravola, Weierus.

Wier, in 't Latijn *Fucus Marinus*.

Gedaente.

Dit Zee-kruyd brenghet voort seer lange / vliesachtige / platte ende omtrent een halve vinger breede steelen groen van verwe / ende sijnigh in 't aentasten / die in eenige zijde-scheuten verdeelt zijn / maer geen bladeren / nochte eenige gelijkemisse van de selven worden aen dit Ghewas bespeurt.

Plaetse. Omtrent het Eylandt Wieringen, in de Zuyder Zee gelegen / wordt dit Ghewas veel gebonden / waer van oock dat Eylandt schijnt sijn naem gekregen te hebben.

Tijdt. In de Sommer ende Herfst wordt dit kruyd van de Zee aen strand op ghevozen.

Aert en Krachten. De eygenschappen van dit kruyd zijn tot noch toe onbekent / maer het wort veeltijts op sommige plaetsen tot bevestinge der Zee-dijken gebuyckht.

Eppe ofte Juffrouw-merck, in 't

Latijn *Apium*.

Gelachten.

VAn dit Ghewas worden in de Nederlanden twee soorten gebonden / het eene wordt Eppe ofte Juffrouwmerck, ende het ander wilde Eppe genaemt.

Gedaente. De eerste soorte verkrijghet ta-

melijck hooge / ronde / gestreepte / holle / ende geknoopte steelen / met veel zijde scheuten versien ende blinkende groene bladeren / die rontom de kanten gekerft zijn / bewossen. Op de toppen van de steelen komen de witte bloemkens / kraans- ofte kroonswijs voort / seer kleyn zaet / dat van Pietercelie niet ongelijck / nalatende. De wortel is met veel beselingen behangen.

Wilde Eppe verschilt van de boozgaende soorte / om dat de steelen omtrent de gront bruyn-root de bladeren kleynder / het zaedt plat rondt / als dat van Dille, ende de wortelen in meerder lange wortelen gedeelt zijn; oock is dit kruyd met een melck wit sap verbult / 't welck daer uyt bloeyt / wanneer het gesneden ofte gequetst wordt.

Plaetse. Bepde de soorte van Eppe worden in Hollandt, Brabant ende elders in bochtige plaetsen / neffens de Meeren en stil-staende Wateren gebonden.

Tijdt.

Tijdt. De bloemen van dese Krupden komen in Juny te voozschijn / ende het zaedt wozt in July ofte Augustus rijp.

Aert en Krachten. Het zaet ende de wortel van Juffrouw-merck is warm en droogh by na in den derden graedt / dooz- / sijjdende supberende ende openende van krachten / waerom oock de wortel onder de vijf openende wortelen gerekent woedt. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Milt ende Lever, Geel- / sucht ende langhduurende Koortsen : Neemt wortelen van Eppe vier loot / bladeren twee handen vol / zaet een loot / koocht dit te samen in genoeghsaem Garsten-water tot een pint / dooz ghezegen zijnde / doet'er by Syrupus Byzantinus, in de Apotheken aldus ghe- / naemt / twee oncen / ende ghebruyckt hier van twee mael daeghs een roemertje vol. Dodonæus.

Om de Maendt- / stonden te verwecken : Bereydt het voozgaende afziedtsel / ende doet'er Syroop van Byvoet by / ende ge- / bruyckt het op de vooz- / verhaelde maniere. Fuchsius.

Voor sweeringe van de Mont, Amande- / len ende Keele: Neemt Garsten-water een mitsje / sap van Eppe drie loot / Honingh van Roosen twee loot / menght dit te sa- / men om hier mede de Mont te wasschen of- / te gozelen.

Voor derdendaeghs Koortsen : Neemt sap van Eppe, Salie, goede Wijn- / azijn van elckis een once / ende neemt dit eenige tijdt vooz het aen komen van de koozts in. Ra- / velingius.

Voor het Graveel ende den Urijn af te drijven : Neemt zaet van Eppe, Daucus, Pietercelie van Macedonien van elckis een derdendeel van een vierendeel loots / stoot het tot een sijn poepet / 't welck ghy met oude Wae ofte Rijnse Wijn in geven sult. J. Stocker.

Voor vuyle Zeeren en Sweeringe : Hier toe woedt gemeenlijck van de Wondt- / heel- / ders de Salf van Eppe bereydt gebruyckt. Dispens. August.

Voor Buyck-pijn ende weedom van de Lijf- / moeder : Neemt wilde Eppe- / bladeren, Byvoet van elckis even veel / maectse heet in een pot ofte panne / besproeptse met goede Wijn ende leghtse op de Buyck. Do- / donæus.

Voor Na- / ween der Kraem- / vrouwen : Neemt wilde Eppe- / bladeren twee handen vol / Byvoet, Kamille- / bloemen van elckis een handt vol / kleyn gesneden zijnde / doet'er by vier Dopers van Epen / Olie van Lelien soo veel van nooden is / maect dit te samen heet in een panne / ende leght het pap- / wijs op den Buyck ende Nabel. Rave- / lingius.

Voor opstoppinge van den Urijn : Neemt wilde Eppe- / bladeren drie handen vol / Glas- / kruydt twee handen vol / koochtse mit Wijn / daer by doende Olie van Scor- / pioenen twee oncen / leght het pap- / wijs op de Schamelhept. Taberna Montanus.

Water-eppe, in 't Latijn *Sium*,

Apium aquatile.

Geslachten.

De Water-eppe is hier te Lande twee- / derley / te weten groote ende kleyne Water-eppe.

Gedaente. De eerste ofte groote Water- / eppe schiet met lange / dicke / gestreepte / kantige ende holle steelen / die in leden on- / derschapden zijn / wel vier ofte vijf voet hoogh ; dese steelen werpen na boven eenige zijde- / scheuten uyt. De bladeren zijn lancetwerpigh / sterck van reuck ende aen de kanten saegh- / wijs geschaert / veel by een / ende altydt twee tegen malkander ober / aen een middel- / stel groepende. De witte bloem- / liens komen op het opperste der steelen kroons / ofte krans- / wijs te voozschijn / waer na het zaedt voozt koint. De wortelen zijn zwarte hanz- / wijse beselngen.

De kleyne Water-eppe is de voozgaende van reuck ende gedaente wel gelijk / maer schiet soo hoogh niet op / de bladeren zijn teerder ende meerder gesneden / ende de bloe- / men

men zijn upt den geelen groen van berwe.

Plaetse. De groote Water-eppe groept in dese Landen in loopende Wateren ende Beecken / oock wel doch seer selden in stilstaende Wateren. De klepne soozte is van Lobel in de vochte Grachten / Moerasschen ende staende Wateren / niet verre van Antwerpen, omtrent de Schelde wassende / gebonden.

Tijdt. Water-eppe bloeyt in July ende Augustus.

Aert en Krachten. De Water-eppe is seer verwarmende van aert / openende en doozsuijvende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Om de Maent-stonden te verwecken, den Arbeyt der Barenden Vrouwen te verlichten, en de Nageboorte en doode Vrucht af te drijven: Neemt van de bladeren een handt vol / koocht het in witte Wijn tot een mitsje nat / ende geeft het op een reys in. P. Ægineta.

Voor het Graveel: Neemt Water-eppe-bladeren twee handen vol / koochtse in een pint oude Mee tot dat een derdendeel versfoden is / ghebruyckt hier van twee mael daeghs een roemertje vol. C. Bauhinus.

Voor verstophtheyt van de Milt, Geel ende Water-sucht: Neemt van de bladeren vier handen vol / koochtse in Garsten-water soo veel van nooden is tot een pint / van't welken men / met Supcker soet gemaectt zijnde / een goeden teug twee mael des daegs dymcken sal. Theophrastus.

Phellandrium.

Gedaente.

Dit Gewas heeft een dicken / hollen / geknoopten groene steel / drie voeten ofte hooger boven het water op-schietende / ende aldaer in verscheyde zijde-scheuten verdeelt / aen de welke teerder ende meer gesneden bladeren / als aen de Pietercelie voort-spruyten. Op de toppen van de steelen komen klepne witte bloemkens krans ofte kroons-wijs te voorschijn / waer na welriekend ende brynnachtigh zaet volghet.

De wortelen zijn zwarte beselingen aen het onderste van de steel upt de ledckens boozt komende.

Plaetse. Dit krupt wozt onder de Water-eppe wassende gebonden.

Tijdt. Phellandrium bloeyt in Juny ende July, ende het zaet wozt in Augustus rijp.

Aert en Krachten. Dit krupt is warm ende droogh van aert / ende van krachten. De Water-eppe in alles gelijck. Dodonæus.

Penninck-kruydt, in't Latijn

Nummularia.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne en lange steelen / die langhs de aerde sich verspreyden / ende met bzeede ronde bladeren / die van de Maeghde-palm by na gelijck / bezaden: dese staen altijd twee tegen malckander over / ende aen de oozspronck der selve komen de geele bloemen / van vijf bladedckens gemaectt / op besondere steelkens te voorschijn. Het zaet dat seer klepne is / wozt in klepne ronde zaet-hupskens bewaert.

Plaetse. Penninck-kruydt groeyt neffens de Water-grachten ende Kuplen / ende in de vochte Wepen en Bosschen.

Tijdt. Het draecht sijn bloemen van May af den geheelen Somer dooz.

Aert en Krachten. Dit krupt is verkoelende ende verdroogende van aert / ende een wepnigh t'samen-treckende van krachten. 't Wozt onder de Wout-krupden gerekent. C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor Wonden ende Quetsuren: Neemt Penninck-kruydt vier handen vol / koocht het in water ende Wijn soo veel van nooden is / dooz-gezeggen zijnde / laet hier van twee ofte driemael daeghs een goeden dronck van dymcken: ondertusschen leght het gestooten krupt op de Wonden. Fuchsius.

Voor Gelcheurtheyt, alderhande Buyckloopen ende onmatige Vrouwlijcke Vloeden: Neemt gedrooght Penninck-kruydt een

een vierendeel loots / en geeft dit / sijn gestoten zijnde / met Wijn ofte gestaelt Water in. Dodonæus.

Voor droogen Hoest ende Quetsinge der Longe : Neemt van de bladeren drie ofte vier handen vol / kooctse op in Garstewater soo veel van nooden is / neemt van dit afziedtzel een pint / maect het soet met gesupverde Honingh / ende geeft hier van tweemaal daeghs een roemertje vol te dyncken. Matthiolus.

Voor Ontstekinge ende Swellinge van de Keel : Neemt van de bladeren twee handen vol / Geyten-melck een pint / kooct dit te samen tot dat een derdendeel verjoden is / ende laet hier mede gozelen. Dodonæus.

Speen-kruydt ofte kleyne Gourwe,
in 't Latijn *Chelidonium Minus, Scrophularia minor.*

Gedaente.

Dit Kruydt brenghet voort blinkende groene ende rontachtige bladeren. De geele bloemkens ende zaet-huyshkens zijn die van Hane-boet ofte Boter-bloemen gelijk / maer kleynder. De wortel is vefelachtigh / die met eenige knobbelkens ofte bollekens behangen zijn.

Plaetse. Speen-kruydt groept seer veel op vochte ende waterachtige plaetsen / aen de kanten van Water-grachten ende kuylen.

Tijdt. Dit Kruydt spruyt in Maert upt / in April draeght het bloemen / ende in May vergaet het wederom / ende vertoont sijn van dat Jaer niet meer.

Aert en Krachten. Dodonæus stelt dit Kruydt heet ende droogh van aert te zijn : anderen hout ende vochtigh ; Sacht-makende ende verdepelende van krachten. Dodonæus, Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Speenen ofte Ambeyen : Neemt de knobbelige wortelkens van Speen-kruydt, betwintse in Wolkruyds-bladeren , leghtse onder de heete asse / stootse daer na kleyen / daer by doende Olie van Eperen / Lijn-olie van elchs soo

veel van nooden is / ende besmeer de Speenen hier mede : Andere nemen het sap van dit Kruydt / met Wijn vermenght / ende wasschen de Speenen dickwils hier mede. De knobbelachtige wortelkens worden ook wel alleen in de sack gedragen / om de Speenen te doen vergaen. Dodonæus.

Voor koude Geswellen en Krop-klieren : Neemt Speen-kruydt soo veel van nooden is / stoot het in een Moztier ende leght het op. Dodonæus.

Groot Speen-kruydt, in't Latijn
Scrophularia major.

Gedaente.

Groot Speenkruyt schiet op met mate-lijke hooge recht op-staende ende vierkantige holle steel / doncker-purper van verwe / ende boven in eenige zijde-scheuten verdeelt. Aen desen steel spruyten de bzerde spits

spits toe-loopende ende rontom de kanten gekerfde bladeren / altijd twee tegen mal-kanderen over- staende. Op de top van de steel ende zijde-scheuten vertoonen sich veel kleyne doncker- purpere ende helm- wijse bloemkens / na latende kantige zaet-huyshens / met seer kleyn zaedt verbult. De Wortel is witachtigh ende met veel knobbe-len behangen.

Plaetle. Dit Gewas bindtmen hier te Lande aen de kanten van de Beemden ende op schaduwachtige Plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Dit krupt komt in aert ende krachten met het voorgeaende Speen-kruydt ofte kleyne Gouwe over een.

Beek-schuym, St. Anteenis-kruyt,
Water Betonie, in 't Latijn Betonica
Aquatilis.

Gedaente.

Beek-schuym heeft vierkantige steelen / met lancachtige / breede ende gekerfde bladeren betwossen. De bloemen ende zaedt-bolckens komen in gedaente met die van groot Speen-kruydt over een. De wortelen zijn seer veel dunne beselingen.

Plaetle. Dit krupt wast in de Nederlanden op vochte plaetsen / aen de kanten van de Water-grachten / Kuylen / Beecken ende Kieieren.

Tijdt. Het draeght bloemen in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Beek-schuym is warm ende droogh van aert / ende afvagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor oude, quade ende stinckende Zeeren ende Sweeringe: Neemt het sap van dit krupt met Honing ghesoden / ende doet het in de Zeeren ofte Sweeringe. Dodonæus.

Conyza.

Geslachten.

Van dit krupt worden in de Nederlanden twee soorten gebonden / d'een stinckende ende 't ander Honing-riekende Conyza genaemt.

Gedaente. De steelen van stinckende Conyza zijn rondt / ende omtrent twee voeten hoogh : De bladeren / die elck besondert dicht om de steel bevesticht / zijn lancwerpigh ende een vinger breedt. De bloemen / die op de toppen van de steelen voort komen / geel / ende van gedaente de Kamillebloemen niet ongelijck : De wortel werpt veel beselingen uyt. Dit geheel krupt is met een witte wolachtigheyt bedeckt / ende wyl stinckend van reuck.

Honingh rieckende Conyza krijgt dicke ghestrepte ende holle steelen / die met veel lange

lange ende diep gesneden bladeren begroeyt zijn. De bloemen zijn mede / als die van de voozgaende soorte / geel van verwe / ende een weynigh na den Honing-riekende. De wortelen zijn zwarte beselingen.

Plaetse. De eerste soorte vindt men in vochte Weyen / ende aen de kanten van loopende ende stil-staende Wateren. De tweede soorte groeyt veel op soodanige plaetsen in Hollandt.

Tijdt. Dese Kruiden dragen haer bloemen in de Sommerse Maenden.

Aert en Krachten. Dese Kruiden zijn warm ende droogh van aert / maer worden eygentlijck tot geenderhande gebreken gebruyct.

Geyten-baert, Reynette, in 't Latijn
Reginaprati, Ulmaria.

Gedaente.

GEyten-baert heeft hooge kantige ende purperachtige holle steelen. De bladeren aen een middel-ribbe geboeght / zijn matelijck groot / hardt / rondom de kanten geschaert / aen de onderste zijde wicachtigh ende aen de bovenste gerimpelt. De sneeuw-witte bloemkens komen op de toppen van de steelen / tros-wijs by een vergadert / te voozschijn. Het zaet is kleyn ende kromachtigh. De wortel die sich wijt verspreyt / is van buyten zwart / van binnen bruyn-root ende sterck van reuck.

Plaetse. Dit Kruidt wascht hier te Lande aen de kanten van vochte ende sommerachtige Weyen / Water-grachten / Kuylen ende Rivieren.

Tijdt. Het draeght bloemen in Juny, July, ofte oock wel in Augustus.

Aert en Krachten. Reynette is verhoelende ende verdoogende van aert / t'samen-treckende ende zweet-drijvende van krachten. C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loopen, onmatige Maent-stonden ende Bloet-spouwen: Neemt de gedroogde wortel van Reynette een vierendeel loots /

geeft dit met roode Wijn ofte gestaelt Water in. Oock kan men van het Kruidt selve een afziedsel bereyden / ende daer van laten dinccken / Dodonæus.

Voor heete Koortsen: Neemt Water van de bladeren ende bloemen gedistilleert een pint / Syroop van Limoenen drie oncen / vermenght dit te samen / ende laet hier van dickwils dinccken. Ondertusschen neemt het Kruidt / stoot ofte hacket het klein / ende bindt het op de Pols. P. Potterus.

Voor versche Wonden, ende het Bloeden te stelpen: Neemt de versche wortelen soo veel van nooden is / stootse heel kleyn in een Moztier / ende leghtse papwijs op. Schröderus.

Paerdestaert, in't latijn Equisetum.

Geslachten.

Hier te Lande is dit Kruidt in twee soorten onderscheiden; het eene wort groot,

groote, ende 't ander kleyne Paerde-
staert genaemt.

Gedaente. De groote Paerde-staert schiet op met een ronde holle steel / met veel knopen lit-gewijs in malkanderen besluptende / versien : aen de knopen komen in 't ronde dunne viesachtige en in ledkens onderscheyden / harde bladerkens ofte steelkens voort. In plaetse van bloemen heeft het dzyf-wijse uytspuytsels / op een besondere steel rustende. De wortel is wit / wijdt uytghe-spreydt / ende in veel knopen gedeelt.

De kleyne Paerdestaert is de voor-gaende van gedaente eenighsints gelijk / maer het blijft veel leger / oock zijn de steelen omtrent de ledkens ofte knopen / met meerder ende drander bladerkens ofte steelkens bewossen. De bloemkens zijn wit ende de wortel zwartachtigh / lanck ende in veel knopen ofte leden onderscheyden.

Plaetle. Dese krupden groepen in vochte

Weyen / Water-grachten ende Kuylen ; nochtans wordt de kleyne soorte op sandt-achtige vochte plaetsen meest gebonden.

Tijdt. Beyde de soorten van Paerdestaert spruyten in 't laetste van April ofte in 't begin van May uyt.

Aert en Krachten. Paerde-staert is kout ende droogh in den tweeden graedt / en t'samen-treckende van krachten. C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor wonden ende sweeringe van de Nieren, Blase ende Darmen : Neemt Paerde-staert drie handen vol / Wijn een pint / Garsten-water een half pint / koocht dit te samen tot dat een derden deel versoden is / ende laet hier van twee ofte drie mael daeghs dzycken. Ofte neemt het sap van Paerde-staert, ende geeft hier van vier mael daeghs drie lepelen vol in. Dodonæus.

Voor Bloetspouwen, Bloetpissen, Buyc-loopen, onmatige Maent-stonden, ouden Hoest ende Engh-borstigheyt : Neemt gedrooghe Paerde-staert, stoot het heel fijn / ende gebuyck hier van een vierendeel loots met Wijn ofte Water van dit selfde krupdt gedistilleert. Ofte neemt het uytgeparste sap drie oncen / roode Wijn twee oncen / vermengt het / ende geeft hier van dickwils twee lepelen vol in. Dioscorides.

Voor bloeden uyt de Neus : Neemt dit ghestooten krupdt ende steekt het in de Neus-gaten ; ende bindt het voor het Dooz-hoofst. Dodonæus.

Voor de Roose ende roode Puyften aen de schamelijcke Leden : Neemt gedistilleert Water van Paerde-staert vier oncen / Roosen-azijn een once / ende doecken hier in nat gemaect zijnde / sult ghy daer dickwils op leggen. Ravelingius.

Water-peper, in 't Latijn *Hydropiper*, *Piper aquaticum*.

Gedaente.

Dit krupdt schiet omtrent anderhalf voet hoogh op / voort brengende ronde steelen / die in verscheyde zijde-scheuten ver-

verdeelt / in veel leden onderscheyden / ende met lancwerpige bladeren / die van de Persen-boom niet ongelijck / betwassen zijn; Nyt de oozprough der bladeren ende aen de toppen van de struycken / komen op lancachtige steelkens purperachtigh of lijfberwige bloemkens / aer ofte druys-wijs by een vergadert te voozschijn die van byectachtigh ende byuyn zaet gevolght worden. De wortel is seer gebeselt.

Plaetse. Water-peper groeyt in de Nederlanden op natte ende vochte plaetsen / in de kuylen ende aen de kanten van Watergrachten ende Doelen.

Tijdt. Dit kruidt bynght sijn bloemen in July ende Augustus voozt / ende daer na wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Water-peper is warm ende droogh tot in den derden graedt / verterende ende scheytende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyk. Voor placken des Huyts: Neemt het sap van dit kruidt / ende strijckt dat op de placken 's morgens ende 's abonts / soo sullen sy in korten tijdt vergaen. Dioscorides.

Voor de Fijt aen de Vingeren: Neemt Water Peper-kruyd, vellekens die tusschen de Eperen ende Schalen leggen van elcks even veel / t'samen gestooten zijnde / leght het daer op. Dodonæus.

Voor kalkachtigh Flerecijn ende koude Geswellen: Bereydt de navolgende Olie van Water-peper om daer mede te sineeren; Neemt sap van Water-peper, Lavas, Telkens-kruyd van elcks soo veel genoegh is / vijf Hoofden van zwarte Hamels / vijftien groene Wickbozschien / laet dit te samen met vier pont Olie in Balneo sieden / tot dat de beenders van een gaen; de Olie daer na dooz een doeck gedaen zijnde / bewaert tot het gebruyck. Lobel.

Voor Weegh-luysen: Neemt Water Peper-kruyd ende legt het in de Bedt-steden. Dodonæus.

Water-munte, in 't Latijn *Sisymbrium*.

Gedaente.

WAter-munte is dooz sijn kantige byuyn-roode steelen ende bladeren de Hof-munte seer gelijk / doch zwaerder van reuck. De wortel verspreydt sich mede wijt ende verre upt.

Plaetse. Dit kruidt groeyt hier te Lande oberbloedigh in ende aen de kanten van vochte Weyen.

Tijdt. In de Lente spruyten nieuwe steelen ende bladeren upt / ende de bloemen komen in de Somerse Maenden voozt.

Aert en Krachten. Watermunte is warm ende droogh van aert / ende in krachten met onsen Hot-munte seer wel oer een komende. Dodonæus.

Kali.

Geslachten.

VAn dit kruidt zijn twee soorten in de Nederlanden te vinden; 't eene wordt Kali, ende het ander Witte Kali genaemt.

Gedaente. De eerste soorte schiet een voet hoogh ofte wat meerder op / verspreydt in kromme / dicke ende dicke tachtens / met vollijbige ende smalle bladeren betwassen / de struycken ende bladeren zijn met veel steekelingen ofte dooznachtige priemkens gewapent. Tusschen de bladeren komen ronde ende geel-groene bloemkens te voozschijn / ende na de selve plat zaet. De Wortel is houtachtigh / langhs de ricsch van der aerden voozt-kruppemde.

Witte Kali heeft veel dunne bleek-groene steelkens / met seer veel dunne en smalle bladekens begroeyt / maer met geen steekelingen beset. De Wortel is met veel beselingen behangen. Weyde dese soorten van kruiden zijn met scherp ende sitigh sap bevult.

Plaetse. Kali wordt in de Nederlanden omtrent de Zee wassende gebonden.

D 2

Tijdt.

Tijde. *Sp* bloeyen in July ende Augustus.

Aert en Krachten. *Kali*, ende voornamentlijk des selfs *Assche* / is heet ende droogh in den vierden graet / ende bzandende van krachten. *Dodonæus*.

Medicinael gebruyck. Om de *Urijn*, *Maentstonden* en alle *Waterachtige* vochtheden door den *Stoel-gangh* af te drijven: Hier toe geven sommige een *kleyen* weynigh van dit *kruydt* met eenigh nat in: maer het moet met groote voorszichtigheyt gebruyckt worden / want het andersints onverbeterlijcke *schaeden* verwoecken soude. *Dodonæus*.

Voor overvloedigh ende uyt-wassent vleesch van de quade *Zeer*en ofte *Zweeren*: Deemt een weynig van de *Assche* van *Kali*, ende stroopt het er op. *Avicenna*.

Glid-kruydt, in't Latijn *Herba Judaica*.

Gedaente.

Glid-kruydt heeft kantige en geknoopte steelkens / die sonijtjds wat rootachtigh zijn. Uyt peder lidt ofte knoopen spruyten bzeede / lange / spits toe-loopende ende uyt den groene witachtige bladeren / de weleke altijt twee tegen malkanderen ober staen: aen de oorspronck van dese komen twee blaetwe bloemkens / dicht by een gevoeght / ende van gedaente die van *Dooven Netelen* gelijk / te voorszijn.

Plaetse. Dit *kruydt* groeyt in *Hollandt* ende andere *Provincien* omtrent de *Watergrachten*.

Tijdt. Het bloeyt in *Juny* ende *July*.

Aert en Krachten. *Glid-kruydt* is berzoogende van aert / ende met eenige afbaginge wat t'samentreckende van krachten. *Dodonæus*.

Medicinael gebruyck. Voor versche *Wonden* ende *Scheurfel*: Deemt van dit *kruydt* soo veel van nooden is / stoot het *kleyen* / ende leght het *pap* ofte *plaester-wijs* op. *Dodonæus*.

Voor de *Roo* aen de *Beenen*: Deemt van de versche bladeren soo veel van nooden is / kooctse in schoon water / ende baeyt de *voeten* daer in. *Clusius*.

Zee-sterre-kruydt, in't Latijn *Triplium*.

Gedaente.

Zee-sterre-kruydt verkrijgt eerst *lanckwêrpige* / *bzeede* / *dickachtige* / *gladde* groene bladeren; daer na bzenghet het voort een rechten ronde steel / een span ofte twee hoogh / met *kleynder* bladeren als de *voorzgaende* betwassent / ende in verschepe *zijdescheuten* verspreydt: op de toppen van dese komen de *bloemen* te voorszijn / wiens middel-kruyne geel ende met *Hemels* blaetwen *bladekens* *sterre-wijs* beset is. Men

hant

bint dit Kruydt oock met heel geel bloemen / als mede witte / ende dan is de middelkrupne groen. De Wortel is wit ende houtachtigh.

Plaetse. Dit Kruydt wast hier te Lande aen de Maes en Zee-kant van de Zeeuwic Eplanden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. Zee-sterre-kruydt is warm van aert / den Kamer-ganck ende den Urijn verweckende van krachten. Galenus, Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Om de Waterachtige vochtigheden der Watersuchtigen door de Stoel-ganck ende den Urijn af te drijven: Neemt van de Wortel ofte des selfs schozffe een half loot / ende geeft het met Wijn op een reys in. Dioscorides.

Voor alderhande Wonden: Neemt het sap van de bladeren / druypt het in de wonden / ende leght'er de gekneusde bladeren boven op. Dodonæus.

Alfs-rancken, in 't Latijn *Dulcamara*.

Gedaente.

Alfs-rancke heeft dunne / harde ende houtachtige rancken / in verscheyde zijde-tackelkens gescheyden / waer mede het sich om de boomen / heestren ende diergelijke steunfelen bevesticht. De schozffe van de jonge scheuten is groen / maer van de oude steelen buyten aschverwigh / ende inwendigh groen. Dese rancken zijn met woos mergh gevult. De bladeren zijn lankwerpig / effene ende woos spits toe-loopende / ende veeltijds dicht aen het steelken / daer op sy woos-komen / met klepne afhanghsels versien. De violette ofte paerse bloemen hangen troswijs by een / met een geel uyt-staende priemken verciert: na dese volgen eerst groene ende daer na schoon roode Besien. De wortel is lanch / ende met veel beselingen behangen.

Plaetse. Dit Kruydt groeyt hier te Lan-

de oberbloedigh op bochte plaetsen / omtrent de staende Water-grachten / Kuylen ende Fieberen.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ofte July, ende in Augustus worden de Besien rijp.

Aert en Krachten. Alfs-rancken is mateelijck warm ende droogh van aert / openende / af-vagende ende verteerende van krachten. Dodonæus.

Andere schrijven het de aert ende krachten van Nacht-schade ende Kriecken van over Zee toe. Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheit van de Lever, Water ende Geel-sucht: Bereydt een af-zichtsels van de bladeren met Wijn ofte Water / ende laet hier tweemaal daeghs een roemertje vol van dinken. Andere nemen de kleyn gesneden rancken ofte wortelen: ofte neemt van de bladeren twee handen vol / Rhabarber een loot / gedrooghde Citroen-schillen een half loot / gesneden zijnde / doet het in een limmen sackje / ende hanght het op een mingelen goeden Wijn / ende laet hier alle morgen een roemertje vol van dinken. Dodonæus. H. Tragus.

Voor die sich door vallen ofte stooten van binnen beseert hebben: Neemt het uyt-gebruyckte sap van Alfs-rancke een once / ende geeft het met wat Wijn op een reys in. C. Bauhinus.

Hadich, in 't Latijn *Ebulus*.

Gedaente.

Hadich is van gedaente onsen gemeene Vlier-boom soo seer gelijk / dat het de naem van Wilde Vlier van sommige verkregen heeft; Alleen hier in verschillende / dat dit kruydt veel leger blijft / de steelen alle jaer vergaen / ende de wortel niet houtachtigh / maer seer lanch / ende omtrent een vinger dick is.

Plaetse. Dit Kruydt wast op vette ende waterachtige gronden aen de kanten van de Velden ende Wegen.

Tijdt. Het dyaecht bloemen in de Sommer /

mer / maer de Besien worden in de Herfst rijp.

Aert en Krachten. De Hadich is van aert / krachten ende gebuyck den Vlierboom seer gelijk. Dodonæus.

Thalietrum.

Geslachten.

Dit Kruyt is hier te Lande in twee soorten : te weten groot en kleyn Thalietrum onderscheiden.

Gedaente. De eerste soorte schiet met een getackte / gestreepte / geknoopte / grasberwige ofte roodachtige holle steel / ontrent twee voeten hoogh op / de welke met veel bzedtachtige / ende aen het eynde meest met twee sieden gekerfde / boven doncker ende onder bleeck - groene bladeren bewasfen is. Op de top van de steel komen de klepne bloemkens / van moschachtige bleec-

ke draepkens gemaeckt / te voorschijn / na de welke drie - kantige hauwkens / met klepne ront zaet gebult / volgen. De wortel is gret ende seer vette ende bzedt in de aerde verspreyt.

De klepne soorte is de voorgaende van gedaente gelijk / maer veel klepnder van maeksel / oock zijn de bloemkens van bleek geete draepkens t'samen geset / ende de wortel dun / hardt ende zwartachtig van vertwe.

Plaette. Groot Thalietrum wordt in de Nederlanden aen de kanten van de vochte Velden / Water - grachten ende Beeckkens ghebonden. De klepne soorte groept hier te Lande in de Velden aen de Zee ghelegen.

Tijdt. In het Vooz-jaer spruyten de bladeren ende steelen van dese Kruyden upt de obergeblevene wortel wederom voozt / ende de bloemen vertoonen sich in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Dese Kruyden zijn matelijck verwarmende ende verzoogende van aert / ende daer by met een besondere eygenschap begaest / om den Dupck los en weeck te maecken. Galenus. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Wonden en Quetsuren : Neemt het sap van de bladeren ende druypt het in de Wonden / ende legt de gekneufde bladeren daer op. Dioscorides.

Om Stoel-ganck te verwecken : Neemt de bladeren van dit Kruyt ende vermengtse onder andere Moes-kruyden / ende laet de selve met malkanderen gekoocht zijnde / gebuycken : andere nemen het afziedsel van de wortel met water bereydt / ende bebinden het selve krachtiger te zijn. Dodonæus.

Weegh-bree, in't Latijn *Plantago*.

Geslachten.

De Weeghbree sullen wy in Lant ende Water Weeghbree verdeelen : de Lant-Weeghbree heeft de navolgende mede-soorten ; groote Weeghbree, kleyne Weeghbree ofte Honts-ribbe, Zee-Weeghbree ende Roofachtige Weeghbree. De Water-Weegh-

Weeghbree is in groote ende kleyne onderscheyden.

Gedaente. Groot VVeegbree heeft grootte bzeede bladeren / met seven ribbekens / aen de onderste zijde uytstekende / versien / tusschen de welke ronde steelen op schieten / die van het midden tot aen de top met gras-groene ende aer-wijse bloemkens bewassen zijn. Het zaet is kleyne ende bzyjn; de wortel wit / omtrent een vinger dick / ende met veel vefelingen behangen.

Kleyne VVeegbree heeft seer smalle ende niet boven anderhalve vinger bzeede bladeren / die oock dooz minder ribbekens verdeelt zijn. De steelen zijn kantigh / ende de bloemen wit.

Zee-VVeegbree heeft veel smalder / nochtans dieker bladeren als de voorgeaende kleyne VVeegbree. De steelen ende bloemen als mede het zaet komt met de groote VVeegbree over een.

Roosachtige Weegbree is van bladeren den grooten Weeghbree seer gelijck / maer in 't midden schiet op een korte steel / met veel kleyne bladeren bewassen / de gedaente van een hoose uyt-drukkende.

Uyt de vefelachtige wortel van groot Water Weeghbree spruyten op lange ende dicke steelen / bzeede ende vooz spits toe-loopende bladeren / maer minder gezenuwt ofte met ribbekens versien / als de groote Landt Weeghbree. Tusschen dese bladeren wassen drie-kantige hoose steelen / omtrent het uytterste in veel zijde scheuten verdeelt / de welke met witte bloemkens / uyt drie bladeren gemaect / beladen zijn; na desen volgen drie-kantige groene zaedt-knopkens.

Kleyne Water Weeghbree heeft veel smalder bladeren / dunder ende kleynder steelen als de voorgeaende soorte. Oock zijn de bloemen niet wit / maer incarnaet van verwe. De scherpe zaet-huyshens zijn die van Hanevoet ofte Botter-bloemen gelijck.

Plaetle. De groote ende kleyne Weeghbree wassen in de Velden ende aen de kanten van de Wegen. Zee Weeghbree wordt overbloedigh in Zeelandt ende Vrieslant op bzacke ofte siltige gronden ghebonden. De Roosachtige Weeghbree wordt van de Lief-hebbers in de Hoben gheoeffent ende onderhouden. Water Weeghbree groept in ende neffens de kanten van de staende Wateren.

Tijdt. Alle de soorten van Weeghbree spruyten in het Dooz-jaer uyt / ende bloeyen in Juny, July ende Augustus.

Aert en Krachten. Weeghbree verkoelt ende verdooght in den tweeden graedt / vaeght af ende treckt te samen. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-loopen, Bloet-spouwen ende pissen, onmatige Maent-stonden ende Sweeringe van de Nieren ende Blase: Neemt de bladeren met de wortelen vier handen vol / koockt het in schoon Garsten-water ende Wijn toe een pint / ende een weynigh met Supcker soet gemascht zijnde / laet'er twee ofte drie mae l

mael daeghs van dinccken. Ofte neemt Weeghbree-zaet een vierendeel loots / gestoten zijnde / geeft het met Wijn in. Dodonæus.

Voor Flerecijn uyt hitte ontstaen: Neemt Weeghbree-bladeren soo veel van nooden is / kneusfe in een Mortier / ende slaetse pap-wijs om het pijnelijcke Lidt. Fuchsius.

Voor ontstekinge der Oogen: Neemt het sap ofte gedistilleert Water van dit Kruidt / ende druppelt het dickwils in de Oogen.

Voor de Wormen des Buycks: Neemt Weeghbree-sap een lepel vol / geeft het met oude Mee in / ende leght de gekneusde bladeren op de Nabel. Ravelingius.

Voor bloedigh Tant-vleesch: Neemt Weeghbree met de Wortelen een handt vol / koocht het in een half pintje roode Wijn tot dat de helft verzoden is / doet'er by sap van Weeghbree een once / Sout van Salpeter een half vierendeel loots / menght dit te samen / ende wasch'er het Tant-vleesch mede. C. Durantus.

Voor Steen in de Nieren: Neemt Water Weeghbree drie handen vol / maect'er met schoon water een afziedsel van 't welck ghy twee ofte drie mael daeghs gebruikken sult: Dit genees-middel is by gebal hier toe krachtig bevonden van den vermaerden Lobel.

Motten-kruyd, in 't Latijn Blat-taria.

Gedaente.

Motten-kruyt heeft matelijcke hooge steelen die met lancdwerpig / aen de kanten gekerfde / doncker-groene / gladde ende geaderde bladeren bewassen / ende boven in verschepte zijde-tackkens verdeelt zijn. Men de toppen van de steelen ende zijde-scheuten komen meestendeel geele bloemkens / van vijf bladkens t'samen geset / ende met eenige purpere draepkens in 't midden verciert / te verschijn. Hoewel men dooz oeffeningh in de Hoben een merckelijck onderschept / soo wt. in de ver-

we als maeksel der bloemen bevint. Het zwart ende kleyn zaet leyt in hardachtige zaet-bollekens beslooten. De wortel is met veel aenhangende beselingen begroept.

Plaetse. Dit Kruidt wordt hier te Lande aen de kanten van de Water-grachten / Kuylen / Dijken ende loopende Wateren gevonden.

Tijdt. Het bloept in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. Motten-kruyt is heet en droogh van aert / bitter van smaect / ende de verstopte klepne aderkens des Ange-wants openende van krachten. Lobel.

Hanen-voet ofte Booter-bloemen, in 't Latijn Ranunculus.

Geslachten.

Dit kruyt wort hier te Lande in Wilde ende vreemde Hanen-voet onderscheyden. De Wilde Hanen-voet heeft de navolgende mede-soorten: Gemeyne Hanen-voet, Water Hanen-voet, Acker Hanen-voet ende Egel-koolen. Van de vreemde soorte besse onder de Hof-Bloem-kruyden.

Gedaente. Gemeyne Hanen-voet, in 't Latijn Ranunculus Pratensis genaemt / is wederom in kruppende Hanen-voet, ende Hanen-voet met recht op-staende steelen verdeelt.

Kruppende Hanen-voet heeft doncker-groene / ende met eenige witte placken / bespangelde / diep gekerfde bladeren / soo dat peder uyt drie ofte oock wel uyt vijf bladeren gemaect schijnt te zijn. De steelen zijn rondt ende huygh / waer van sommige nederwaerts gebogen / ende dooz eenige uyt-wassende beselingen aen de aerde bevestight zijn. De gout-geele blinkende bloemen / van vijf bladkens aen een rondt hoofdekken t'samen gevoeght / ende met klepne draepkens verciert / spruyten op de toppen van de steelen voozt / na-latende veel kleyn zaet in een ronde bolleken beslooten. De Wortel is dun / wit ende seer verselachtigh.

Ge.

Gemeyn Hanenvoet met recht opstaende steelen, verschilt alleen van de voorstaende soorte / door dien de steelen niet gebogen nochte met eenige rugghete ofte hanzachtigheyt beset zijn.

Water Hanen-voet heeft breede / gladde / bleeckgroene / ende aen de kanten op sommige plaetsen diep gesneden bladeren / tusschen de welke ronde / gelijkige / holle steelen wortt komen / die aen de toppen met geel blinkende bloemen / maer klepnder als aen de gemeyne Hanenvoet, beladen zijn. De zaethupskens zijn ronde hoofdekens / ende de wortel wit ende beselachtigh.

Acker Hanenvoet heeft seer klepne gesneden bleeck-groene bladeren. De recht opstaende steelen zijn rondt; de bloemen klep en ende bleeck geel; de zaethupskens / waer in plat zaet bestooten is / met korte doornkens beset; ende de wortel van witte hanzwijse beselingen gemaect.

Egelkoolen, in 't Latijn Ranunculus Flammula genaemt / wast ontrent ander halven voet hoogh op / voortbrengende recht opstaende rootachtige ende op sommige plaetsen geknoopte steelen / die met lange bladeren / somtijds gekerft / somtijds onkerft / bewassen zijn. De bloemen / zaethupskens / ende wortel / zijn wepnigh van ons gemeyn Hanenvoet verschillende.

Plaetse. Gemeyn Hanenvoet groeyt veel in de Beemden ofte Weyen van dese Landen; Water Hanenvoet op vochte ende moerachtige plaetsen; Acker Hanenvoet in de Zuplanden op natten grondt; Egelkoolen in de vochte Weyen van Hollandt ende andere Provincien.

Tijdt. Alle dese soorten van Hanenvoet dragen haer bloemen in May ende Juny, ende daer na wortt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Alle dese soorten van Hanenvoet zijn heet ende droogh in den berden graedt / ende de huyt openende ofte brandende van krachten; waerom het oock inwendigh niet gebuyck wt. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Wratten ende verharde Klieren: Neemt Hanenvoet soo

veel van nooden is / gestooten zijnde leght get op. Plinius.

Om de Herfenen door 't niesen te suyveren: Neemt de gedrooghde wortel / stootse fijn / ende haelt hier van een wepnigh in de Neus-gaten op.

Voor Tantspijn: Neemt de wortel ende steekts in de pijnlijke tant / maer sy doet de selve vermorselen. Dioscorides.

Kees-kruidt, Gemeyn Maluwe, in't Latijn Malva.

Gedaente.

DE Maluwe brenght voort verscheyde Ronde steelen die met breede / rondtachtige ende rontom de kanten een wepnigh geschaerde bladeren bewassen / ende met bleeck purpere ofte lijf-verwige bloemen / van vijf bladkens t'samen geset / verciert zijn. Daer de bloemen komen platte en ronde
 ƒ zaet-

zaet-bollekens te boorzchijn. De wortel is wit / ende lancik.

Plaetse. Dit kruyt groeyt hier te Lande op vochte en vette gronden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden / ende ondertuffchen wort het zaet rijp.

Aert en Krachten. De Maluwe is matelijck getempert in hitte ende vochtigheyt / verdeplende / versachtende ende vermurwende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, heefigheyt ende uyt-teeringe: Neemt de wortel van Maluwe twee loot / van de bladeren twee handen vol / van 't zaet een half loot / koocht dit te samen op in Soete-melck tot dat'er een pint van overigh blijft / van dese Melck sult ghy twee ofte driemael daeghs een goeden djonck laten djoncken. Fuchsius.

Voor steken van Spinnen, VVespen, Byen ende ander ongediert: Neemt de bladeren / stootse kleyen ende leghtse op. Dodonæus.

Voor pijn in de Ooren: Neemt het uytgedruckte sap van de bladeren / ende druppelt het warm in de Ooren. C. Durantus.

Voor pijn in de Darmen, Blase ende Nieren: Neemt Maluwe-bladeren twee handen vol / Kamille-bloemen een handt vol / koocht dit op in een pint Bier / ende laet hier van djoncken. Ravelingius.

Om harde geswellen te vermurwen: neemt van de bladeren soo veel van nooden is / koochtse in schoon water tot datse murw zijn / ende leghtse papwijs op. Galenus.

Heemst-wortel, witte Maluwe,
in 't Latijn *Althea*.

Gedaente.

H Eemst-wortel krijgt hooge ronde steelen / met bzeede / rondtachtige / doch voor wat spits toeloopende sachte bladeren ; dese zijn een weynigh aen de kanten geschaert. De witte ofte bleecke bloemen ende de zaet-bollekens / zijn die van de gemeene Maluwe van maccksel seer gelijk. De wortel is lancik / tap / van bliuen wit ende met een lijnigh sap verpult.

Plaetse. Dit kruyt vindt men op vochte ende vette gronden / ende het groeyt overbloedigh aen de kanten van 't Y, omtrent Amsterdam.

Tijdt. Uyt de obergeblevene wortel van dit kuyt spruyten in 't Dooz-saer nieuwe steelen ende bladeren boort ; de bloemen vertoonen sich in July ende Augustus, ende daer na wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. De witte Maluwe is middelmatigh warm / maer wat drooger als de gemeene Maluwe, vermurwende / schepdende / pijn stillende / ende de scherpe vochtigheden versachtende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel: Neemt van de bladeren twee handen vol / ofte van de wortel vier loot / koocht het op in een pint Wijn tot dat de helft versoden is / ende laet dit in twee repfen gebzuycken. Fuchsius.

Voor

Voor Sinckinge ende dunne Catharren die op de Borst vallen: Neemt Althea-suycker, ende laet hier van een stukje dickwils in de Mont smelten; 't welck men soetjens door sicken sal. Matthiolus.

Voor swaren Hoest: Neemt van de wortel drie loot / koocht het op in soete Melck tot een pint / waer van gy twee mael daegs een roemertje vol van in nemen sult. Dodonæus.

Voor alderhande harde koude Geswellen: Neemt van de wortel soo veel van nooden is / koochtse murw in Wijn / daer na stootse in een Mortier heel kleyn / doet'er by wat Berckens-reusel / ende leght het pap-wijs op. Galenus.

Sigmaerts-kruidt, in 't Latijn *Alcea vulgaris*.

Gedaente.

Dit kruidt heeft ronde steelen / omtrent drie voer hoogh opschietende. De bladeren zijn eenighsins die van Kees-kruidt gelijk / maer in vijf deelen gesneden. De bloemen ende het zaet komen seer wel met het voornoemde kruidt ober een. De wortel is lijnigh / matelijck dick / en van binnen wit.

Plaetse. Het groeyt aen de kanten van de Velden / Dagen en Grachten.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. Sigmaerts-kruidt vergelijckt sich in aert en krachten met de gemeene Malva en Heemst-wortel. Dioscorides, Dodonæus.

Water-patich, in 't Latijn *Lapathum Aquaticum*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde / bryne holle steelen / met seer lange breedachtige bladeren versien: op de eynde der steelen ende zijde-scheuten komen de bleek-geele bloemkens in groote menighden voort / die van drie-kantigh bryp zaet / in dunne vel-

lekens beslooten zijnde / gebolghet worden. De wortel is van buyten zwart ende van binnen root van vertwe.

Plaetse. VWater-patigh groeyt in ende aen de kanten van de Water-grachten ende Kuylen.

Tijdt. Het bloeyt in July ende Augustus, ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Dit kruidt is matelijck verkoelende ende merckelijck verdzoogende van aert / ende daerom meerder t'samen-treckende van krachten als de Tamme Patich ofte Patientie. Het wordt voornamentlijck tegen Schurftheyt soo wel uytwendigh als inwendigh gebrypcht.

Swarte Facea, in 't Latijn *Facea Nigra*, *Matrefillon*.

Gedaente.

Dit kruidt brynght voort lanckwerpige ende aen beyde zijde gesneden hayrige bladeren / tusschen de welke ronde ende harde steelen voort sryupten / met diergelijke bladeren betwassen / ende op de toppen met ronde geschubde bollekens beladen / uyt wiens midden in plaetse van bloemen purper-roode draepkens / veel by een vergadert / te voorschijn komen. De wortel is hardt ende met beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt in de Weyen / ende op grasachtige plaetsen gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. De Swarte Facea is warm ende dzoogh van aert / ende komt in krachten met de Duyvels-beet ober een. Dodonæus.

Sint Jans Kruidt, in 't Latijn *Hypericum*.

Gedaente.

Dit Gewas brynght voort veel steelen / omtrent een voer hoog opschietende / ende met veel breedachtige bladekens betwassen / die tegen de Sonne gehouden / vol gaetjes schijnen te zijn. De geele bloemen

sprijten op de toppen van de steelen voort / ende zijn van vijf bladeren gemaect / ende in 't midden met eenige draepkens verciert. Da de bloemen volgen lanckwerpige zaedknopkens / met seer kleyn zaet gevult. De wortel is hardt ende houtachtigh.

Plaetse. Het groept hier te Lande aen de kanten van de Beemden / ende op grasachtige ende vochte Landts-douwen. Het wort oock veel ontrent de Sandt-duppen van Hollandt gebonden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in Juny ofte July voort.

Aert en Krachten. De Hypericum is warm ende droogh van aert / sijn van deelen / ende wordt onder de Wondt-kruyden gestelt. Galeus.

Medicinael gebruyck. Om de Wonden te heelen: Neemt het sap van dit kruydt / ende drijpt het'er warm in / maer veel

krachtiger is de Olie van de Bloemen bereydt. Fuchsius.

Voor langh-duurende Koortlen: Neemt een vierendeel loots van het ghedrooght St. Jans-kruydt, ende geeft het met Wijn voor het aenkomen van de Koorts in. Dioscorides.

Voor Graveel, Bloetspouwen en Sciatica: Neemt van het zaet een vierendeel loots / ende laet het met Wijn ofte eenigh bequaem nat in nemen. Plinius.

Voor die sich van binnen gequetst hebben: Neemt een handt vol van de Bloemen / koocht het in een half pintje goet Bier / tot dat een derdendeel versooden is / doorgezegen zijnde / doet'er by een stuck Water / ende laet dit warm indrincken. Ravelingius.

Voor Geelsucht: Neemt de bladeren en de Bloemen van St. Jans-kruydt, koochtse in Wijn ofte Water / ende laet hier van alle moogen een roemertje vol drincken. Joh. Stocker.

Papen-kruydt, Paerde-bloemen,
in 't Latijn *Taraxacum.*

Gedaente.

Dit Kruydt heeft lanckwerpige / ende aen beyde zijde diep gesnede bladeren / die van Cichorey eenighzints gelijk / tusschen dese bladeren spruyten holle ende brose steelkens / yder boven met een geele bloem / van veel bladkens / dicht by een ghevoeght / beladen / die daer na in wolachtige bollekens veranderen / ende door de wint met het zaet verwapen. De wortel is langh / ende met melkachtigh sap gevult.

Plaette. Het groept veel op grasachtige plaetsen.

Tijdt. Het bloept in April ende May.

Aert en Krachten. Dit Kruydt verkoelt ende verdrooght in den tweeden graet / het is bitter van smaect / openende ende afvaggende van krachten. C. Bauhinus, Fuchsius, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Koortsen ende om het Bloedt te suyyerca; Neemt van dit

dit Kruydt drie handen vol / ziedt het in een pint wey / tot dat een derden deel verſoden is / ende laet hier van dickwils drinken : ofte neemt van het ſap uyt de bladeren gepreſt twee oncen / Sprooy van Limoenen een once / vermenght zijnde geeft het op een reys in. Dodonæus.

Voor de Vlecken van de Oogen : Neemt het melckachtigh ſap van dit Kruydt / ende druypt het driemaal des daeghs in de oogen. Ravelingius, Joh. Schroderus.

Voor verſche Wonden : Waſcht deſelbe met het afziedſel van Papen-kruydt. Dodonæus.

Ganſerick, in 't Latijn *Argentina*.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft dunne ranchskens / die langhs de aerde kruyden. De bladeren zijn die van de Agrimonie eenighſints gelijck / aen de bovenſte zijde groen / ende aen de onderſte aſch-berwigh ofte Silberwit van berwe. De geele bloemkens komen op beſondere dunne ſteelkens voort. De wortel is beſelachtigh.

Plaerſe Het groeyt hier te Lande op grasachtige plaerſen / ende aen de kanten van de Water-grachten.

Tijdt. Het dyaeght ſijn bloemen in Juny ende July.

Aert en Krachten. Ganſerick is matelijck verkoelende / maer verdroogende in den tweeden graedt / ende wat t'ſamen-trekkende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-spouwen, overtollige Maent-ſtonden ende roode Loop: Bereydt een afziedſel van dit Kruydt in geſtaelt Water ofte roode Wijn / ende laet hier van drinken. Brunſellus.

Om het bloeden der Wonden te ſtelpen: Stroyt 'er het gedrooght / ende ſijn geſtooten Kruydt in. Dodonæus.

Voor bloedigh Tandt-vleefch, ende loſſe Tanden: Waſcht het Cant-vleefch met het afzietſel van Ganſerick met geſtaelt Water ofte roode Wijn bereydt. Ravelingius.

Voor roode loopende Oogen : Waſcht de Oogen met het water daer dit Kruydt in geſoden is. Matthiolus.

Voor heete Koortſen: Neemt dit Kruydt / ſtoot het klein met Sout ende Azijn / ende legt het onder de Doeten / ende op de pots van de Handen. Joh. Schroderus.

Wael-wortel, in 't Latijn *Symphytum*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft hooge / dicke / kantige en holle ſteelen / die met lange / breede en ſpits toelopende rouwe bladeren betwaſſen zijn. De Bloemen zijn lancetwerpig / van binnen hol / ende bleek-root ofte wit van berwe / die van zwart zaet ghevolght worden. De wortel is dick ende langh / van buyten zwart ende van binnen wit / een lijnigh ſap in ſich behoudende

Æ 3

Plaerſe.

Plaetse. Het groeyt aen de kanten van de water-grachten / ende vochtige plaetsen.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. De Wael-wortel is matelijck houdt van aert / ende droogh in den tweeden graedt / dick makende / ende de scherpigheyt der vochtigheden versachtende van krachten. Fuchsius, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-spouwen, overtollige Maent-stonden, sweringe van de Longh ende Nieren: Neemt van de wortel twee oncen / kleyn gesneden zijnde / koocht het in schoon Water ofte soetemelck tot een pint / dooz gezegeu zijnde / doet'er by twee oncen Syroop van Wael-wortel, ende laet hier van twee ofte drie-mael des daeghs drincken. Dodonæus.

Voor scheurfels der jonge Kinderen: Vermenght het poeper van de gedrooghte wortel onder de pap / ende leght de gestooten wortel met Boonen-meel vermenght pap wijs van luyten op. Fuchsius

Voor pijn van 't Flerecijn: Neemt versche Wael-wortel, kleyn geraspt zijnde / leght het plaester-wijs op de pijnlijke Lestien. Ravelingius.

Gras, in 't Latijn Gramen.

Geslachten.

De geslachten van Gras zijn by na ontelbaer / maer wy sullen hier de meest bekende soorten die in 't wilde wassen / beschrijven; te weten / Beemt-gras, Lidt-gras, Bies-gras, Oogentroost-gras, Gras met veel Bloemen, Gras van Parnaso ende Kreupel-gras. De curieuse krupt-ondersoekers konnen van meerder soorte van Gras haer genoeg vinden by de vermaerde krupt-beschryvers Dodonæus ende Lobel.

Gedaente. Hoewel daer veel soorten van Beemt-gras zijn / nochtans hebben sy alle gader smalle bladeren ende teere halmen / alleen in de bloemen verschillende. De wortelen zijn dun ende veselacht gh.

Plaetse. Beemt-gras wort in de Beemden ofte Weyen overbloedigh gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. Het wort tot geen Medicijnen / maer alleen tot voedsel voor de Beesten gebruyckt.

Lidt-gras, in 't Latijn Gramen

Medicatum.

Gedaente.

Lidt-gras heeft ronde halmen / die ontrent anderhalve voet hoogh / in vier ofte vijf leden verdeelt / ende met smalle spitse bladeren / kleynder als die van gemeen Viedt / bewassen zijn: op de top van de halmen draeght het in plaetse van Bloemen kleyne Viedt-planten. De wortel is wit / seer langh / geknoopt / ende op verscheyde plaetsen nieuwe scheuten voortbrengende.

Plaetse. Het groeyt op de Ackers ende aen der selver kanten.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden.

Aert en Krachten. De wortelen van Lidt-gras zijn matelijck houdt ende droogh van aert / openende ende een wepnigh t'samen-treckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheit ende quetsuren van de Nieren ende Blase, ende om het Graveel af te drijven: Neemt een goede deel van de wortelen / ziedtse in Wijn ofte Water ende laet hier van drincken. Galenus, Dioscorides.

Voor de Wormen des Buycks. Hier tegen wort van veel gepresen het afziedsel van de wortelen met water bereydt ende gedroncken. Dodonæus.

Voor versche Wonden: Neemt Lidt-gras, stoot het kleyn ende leght het plaester-wijs op. Galenus, Dioscorides.

Bies-gras, in 't Latijn Gramen

funceum.

Gedaente.

Dese soorten van Gras brengh voort seer dunne bies-achtige bladeren / tusschen de welc-

De welke dunne geknootte halmkens voort
sprieten / dragende een sachte Kietpluyme.

De wortel is veselachtigh.

Plaette. Het wast op dzooge ende mage-
ren grondt.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. Dit krupdt wort tot
geen Medecijne gebuyckt.

Oogentroost-gras, in't Latijn

Euphrasia.

Gedaente.

Oogentroost-gras verschilt veel van de
voorzgaende soorte / want het heeft veel
teere / ronde ende geknootte steelkens / ont-
rent weder lide met twee ober mallander en
staende / lancitwerpige smalle bla deren beset
ende op de toppen met kleine witte bloem-
kens verciert / nalatende langwerpige zaet-
huyshens. De wortel is dun en geknoott.

Plaetse. Men vindt het aen de kanten
van de Velden ende Water-grachten.

Tijdt. Het draecht sijn bloemen in Juny
ende July.

Aert en Krachten. Oogentroost-gras is
warm ende dzoogh in den tweeden graedt /
en t'samen-trekkende van krachten. C. Bau-
hinus.

Medicinael gebruyck. Voor swacke Her-
zenen ende Memorie: Bereydt een Con-
serf van dit geheele Krupdt met Supcker /
ende neemt hier van alle morgen de groots
van een Notemuskaet in: ofte drinckt van
de Wijn daer dit Krupdt in geweect heeft.
C. Bauhinus, Fuchsius.

Voor duytere Oogen: Gebuyckt van
de voorzghaende Conserf ofte Wijn / ende
wascht de Oogen dickwils met het Water
van het Krupdt gedistilleert. C. Bauhinus.

Gras met veel Bloemen, in 't Latijn

Gramen Polyanthemum.

Gedaente.

Dit Gras bryngt voort veel dunder ende
hozterbladeren / als het gemeen Beemt-
gras, tusschen de welke kale steelkens / ont-
rent een spanne hoogh opschieten / wiens
toppen met bleek - paersse bloemkens /
kroons-wijs by een geborcht / beladen zijn.
De wortel is dun / langh / ende met veselin-
gen behangen.

Plaetse. Het wort veel op de Velden ont-
rent de Zee gelegen gebonden / ende ont
sijn aerdigheit in de Hoven geplant.

Tijdt. Het bloeyt in Juny, July ende Au-
gustus.

Aert en Krachten. De werkinge van dit
Gras zijn tot noch toe onbekent.

Gras van Parnaso, in't Latijn

Gramen Parnasum.

Gedaente.

Dese soorte van Gras heeft rontachtige
bzyede / spitse bladeren / bleek groen
van verwe / tusschen de welke veel dunne /
kante

Kantige steelkens voortspuntten: Dese zijn peder in't midden met een blad bewassen / ende op het opperste een witte wel-riekende bloemken van vijf bladerkens gemaect / beladen / nalatende ronde ende spitse zaatbollekens. De wortel is zwart ende met veel beselingen behangen.

Plaetse. Dit Gras groept op mager ende bochte Breinden / ende wordt niet verre van de Zee-dunnen in Hollandt gevonden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemkens in July voort.

Aert en Krachten. Gras van Parnalo is verdroogende van aert / t'samen treckende / ende de Arijn af drijvende van krachten. Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor Graveel ende Steen: Neemt van 't zaet een loot / gekneust zijnde koocht het in Wijn ofte Water tot een half pint / ende geeft hier van vier oncen teffens in. Plinius.

Voor duystere Oogen: Neemt het sap upt de bladeren geperst / Finse-wijn van elckse eben veel / ende drijpt hier van dickwils in de Oogen.

Om het bloeden der Wonden te stelpen, ende de selve te genesen: Neemt de groen gestooten bladeren van dit Gras, ende legte plaesterwijs op. Ravelingius.

Kreupel-gras, Verkens-gras, in 't Latijn Polygonum, Centummodia.

Gedaente.

Kreupel-gras heeft dunne / lange / geknootte / en ter aerde kruppende steelkens / met veel kleine sinalle bladeren beset: tusschen de bladeren draeght het witte ofte lijf-berwige bloemkens / nae latende driekantigh brijn zaet. De wortel is dun ende langh.

Plaetse. Het groept langhs de wegen / op bochtige plaetsen / ende wordt veel op de Kerck-hoven gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny.

Aert en Krachten. Dit Gras is verdroogende in den tweeden graede / verdroogende

ende t'samen treckende van krachten. Dodonæus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-loopen, Bloet-spouwen, ende onmatige Maentstonden der vrouwen: Neemt van het sap twee oncen / ende geeft het in / ofte bereydt een afziedtsel van dit kruidt in Wijn / ende laet 'er van drijcken. Dioscorides, Brasavola.

Voor de Koorts: Neemt sap van Kreupel-gras twee oncen / ende geeft het een ure voor het aankomen van de koors in / ende binde het gestooten kruidt op de Pols. Dodonæus.

Voor pijn ende sweeringe van de Ooren: Drijpt het sap in de Ooren. P. Aegineta.

Voor vertche Wonden: Bindt het gestooten kruidt op de Wonden. Dodonæus.

Voor Zijne-pijn: Neemt sap van Kreupel-gras, Olie van Roosen van elckse eben veel / ende bestrijct de pijnelijke plaetse daer mede. Apulejus.

Voor pijn ende swellinge van de Borsten: Neemt van dit kruidt soo veel van nooden is / hacht het kleyem / scrjpt het in de Boter / ende leght het op. Brunfelsus.

Voor 't Graveel: Bereydt een afziedtsel van dit kruidt / ende laet hier van drijcken. Ravelingius.

Maeghdelieven, in 't Latijn Bellis.

Geslachten.

De Maeghdelieven worden in wilde ofte Velt Maeghdelieven, ende ramme ofte Hof-Maeghdelieven onderscheyden.

Gedaente. De eerste soorte bekrjnght veel lanchtwerpigh / ronde / gelijkvige gladde bladeren / tusschen de welke kale steelkens voort spuntten / wiens top peder met een bloem / van maechsel die van Kamille gelijk / beladen is. Het binnenste hoofdelien van dese Bloem is geel / ende rondom met witte / ofte eenighsints roodachtige bladerkens beset. De wortel is veselachtigh.

De tweede soorte is de voorgaende gelijk /

lijck / alleen zijn de bloemen grooter ende met soo veel klepne bladkens beset / dat men het binnenste hoofden niet sien kan : sijn zijn van verwe somtijds roodt / somtijds wit / ende somtijds gespickelt uyt beyde verwe bestaende.

Plaetse. De VVilde Maegdelieven groejen in de wepen ende op de bochte plaetsen : De Tamme worden alleen in de Hoben ghebonden.

Tijdt. De Krupden bloeyen in April, May ende Juny.

Oeffeningh. Op dat de tamme Maegdelieven dubbelt soude blijven / moet mense om het ander Jaer in October ofte Maert van een scheuren ende verplanten.

Aert en Krachten. De Maegdelieven zijn matelijck hout ende droogh van aert / ende worden onder de Wondt-krupden gerekent : Dodonæus schrijft datse een verhoelende ende bochtmakende kracht hebben.

Medicinael gebruyck. Voor Koortsen en verhitte des Ingewants : Druyckt dicht wijs van het afziedtsel van dit Krupdt bereydt. Fuchsius.

Voor inwendige quetsuren : Hier toe gebruyckt het sap / afziedtels ofte gedistilleert water van Maegdelieven ; oock wordt het sap nuttelijck onder de Salven ende Plaesters vermenght. Rondeletius. Lobel.

Voor versche Wonden : Druypt het sap in de Wonden / ende legt het ghestooten krupdt daer boven op.

Voor het Flerecijn uyt hitte ontsaen : Neemt het gestooten krupdt vermenght het met ongezoeten boter / ende slaet het pap-wijs om de pijnelijcke plaetse. Dodonæus.

Duytse Beeren-klaue, in't Latijn *Spondylium Pseudacanthus*.

Gedaente.

Dit Krupdt brenghet voort een hooge / geknoopte / holle steel. De bladeren sijn in vyf ofte ses deelen gesneden / ende

rondtom de kanten gekerft. De steel en de bladeren sijn met een hapyachtige rupghete beset. Op het opperste van de steel ende zijde-scheuten / draeght het kraus-wijse witte bloemkens / na de welke volghet plat Zaet / dubbelt op malkanderen geboeght. De wortel is wit ende langh.

Plaetse. Het groeyt op bochte ende poelachtige plaetsen / als aen de kanten van de Velden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in Juny, en in July ofte Augustus wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. De Spondylium is warm ende droogh van aert / openende en verdeplende van krachten.

Medicinael gebruyck. Voor Engborstigheidt, Vallende Siekten, Geelsucht, Watersucht, ende opstijginge van de Lijfmoeder: Neemt van het Zaet van dit Krupdt een vierendeel loots / stoot het sijn ende geeft het met eenigh bequaem nat in. Dioscorides, Galenus.

Voor de Slaep-sieckte: Leght een weynigh van het zaet op koolen / ende laet de siecken de roock ontfangen. Dodonæus.

Om de Eeltachtige kanten der Fistels te verdrijven : Neemt de wortel schaytse schoon en steektse in de Fistels. Dodonæus.

Roode Ratelen, in't Latijn *Fistularia*.

Gedaente.

Dit Krupdt heeft korte steelen met klepne / gekerfde ende gekronkelde bladeren betwassen. De bloemen sijn van gedaente de Hane-kammekens gelijk / root ofte witachtigh van verwe / na dese volgen breede zaet-huyshkens / met plat ende brym zaet gebult. De wortel is dun ende beselachtigh.

Plaetse. Het wast in de bochte Wepen ofte Velden.

Tijdt. Het bloeyt in May ofte Juny.

Aert en Krachten. Dit Krupdt is koudt ende droogh van aert / ende t'samen-trekkende van krachten. Dodonæus.

¶

Bocks-

Bocks-baert, in 't Latijn *Barba-**birici, Coma.*

Gedaente.

Dit Kruidt heeft een ronde steel / in eenige zijdescheuten gedeelt / met lange smalle / spitse bladeren bewassen / ende op de toppen met een geele ofte purper - blaetwe Bloem / de Paerde-bloemen van gedaente gelijck / versien. Dese Bloem doet sich niet het opgaen van de Son wijt open / ende des namiddaghs slupse sich wederom toe / ende eyndelijck wordse neffens het langhtwerpigh zwart zaet in stuyfkenz booz de windt berwaept. De wortel is wit ende lang. Dit geheele Kruidt gequett zijnde geeft een melckachtigh sap van sich.

Plaetse Dit Kruidt wordt op ongebouwde ende bochte plaetsen / als Beemden ende Weyen gebonden.

Tijdt. Het bloept in Juny ende July.

Aert en Krachten. De Bocks-baert is verkoelende van aert / ende wordt van sommige de krachten van Scorzonera toe geschreven.

Medicinael gebruyck. Voor ontsteking van de Lever en Nieren, Zijde-pijn, ende besmettelijcke Siekten: Bereypt een afzietfel van de wortel van Bocks-baert met water / ende laet hier van drincken / ofte geeft van het ghedistilleert water van het selfde Kruidt drie oncen t'seffens in. Ravelingius.

Om Wonden en Quetsuren te suyveren en te genezen: Neemt het sap van dit geheele Kruidt / maect 'er doekjens in nat / ende leght het op de Wonden. Ravelingius.

Ganssen-voet, in 't Latijn *Pes An-**serinus.*

Gedaente.

Dit Kruidt schiet omtrent twee boeten hoogh op. De bladeren zijn die van de Melde eenighsints gelijck / ende met sijn kerbinge en hoecken een voet van een Gans upbeeldende. De rootachtige bloemkens komen Druyf-wijs by een vergadert te

voorschijn / die van kleyn zaet gebolgt worden. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het wast op bochte plaetsen / by de Nest-purten / en langhs de Wegen.

Tijdt. Het bzencht sijn bloemen in Juny en July boozt.

Aert en Krachten. Ganssen-voet is kout en bocht van aert / en mach tot alle gebzeken upwendigh gebzuyckt worden / daer de gemeene Nachtsaye toe goet is. Fuchsius.

Loock sonder Loock, in 't Latijn*Alliaria.*

Gedaente.

Dit Kruidt verkrijght eerst bzeede / rontachtige / spits toeloopende / en rontom de kanten saegh-wijs ghekerfde bladeren ; tusschen de welke dunne steelen / met diergelijke maer wat langer en smalder bladeren bewassen / omtrent twee boeten hoogh opschietende. De bloemen die aen het opperste van de steelen boozt komen / zijn kleyn en wit / nalatende lanckwerpige dunne hautkens / met kleyn zwart zaet gebult. De wortel is wit / lanckachtigh en hart.

Plaetse. Het wort aen de kanten van de Beemden / bochte Velden / en langhs de Wegen gebonden.

Tijdt. Het bloept in April en May.

Aert en Krachten. Loock sonder Loock is warm en droogh tot in het begin van den derden graedt / openende / verteerende / doorsnijdende / dun makende / en de verrottinge ofte verderbinge wederstaende van krachten. Dodonæus, Ravelingius.

Lobel schrijft het de krachten van Erysimum en Raketten toe.

Medicinael gebruyck. Voor't Graveel en Buyck-pijn: Koocht dit Kruidt in het afziedtsel / 't welck men in kistserien tot de verhaelde gebzeken gebzuyckt. Dodonæus.

Voor wonden van de Beenen en Schenckelen: Neemt de bladeren van dit Kruidt / stootse kleyn ende leghtse plaestev-wijs op. Ravelingius.

H E T S E S T E D E E L

Des

Nederlandtsen Kruydt - Boecks,

B E S C H R Y V E N D E

De Geslachten / Gedaente / Plaetse / Tijd / Aert / Krachten en Medicinael gebzuyck van alderhande Distelen ende Doornachtige planten / soo wel die in de Nederlanden in 't wilde opwassen / als die in de Hoben onderhouden worden.

Beemt-distel, in't Latijn *Carduus Pratensis*.

Geslachten.

An de Beemt - distel wordt hier te Lande twee soorten gebonden.

Gedaente. De eerste soorte schiet met ronde steelen omtrent drie ofte vier voeten hoogh op / ende is met lanckwerpigh bzeede / gesaeden / ende rondtom met scherpe doornen gewapende bladeren bewassen. Op de toppen van de steelen dzaegt het lanckwerpigh - ronde / routwe Distelbollekens / upt het midden van de welke purpere bloemen te voorschijn komen. Het lanckwerpigh zaet lept in hazachtige wollichheidt beslooten. De wortel is zwart ende langh.

De tweede soorte is de voorgeaende eenigfins gelijck / maer de bladeren zijn smalder / dieper gesneeden ende met scherper doornen beset: het zaet is kleyn ende wit / ende de wortel niet veel vefelingen behangen.

Plaetse. Dese twee soorten van Beemtdistel wordt in de Beemden ende op grasachtige plaetsen gebonden.

Tijdt. Sp bloepen in July ende Augustus.

Aert en Krachten. De Beemtd-distelen worden als onnut tot Medicijne / in geen gebzecken gebzuyck.

Gemeyne Wegh-distel, in't Latijn *Carduus Silvestris*.

Gedaente.

Dese Distel bzenght voort veel ronde steelen ende zijde-scheuten / met veel lange / bzeede / ende diep gesneden bzym - groene bladeren bewassen: de steelen ende de bladeren zijn met scherp - stekende doornen beset; upt de ronde ende steekende Distelbollen spruyten schoone purpere bloemen. Het zaet is dar van de eerste soorte van Beemtdistel gelijck. De wortel is kort ende met veel vefelingen behangen.

Plaetse. Dese Distel groept hier te Lande overbloedigh aen de kanten van de Wegen ende Velden.

Tijdt. Gemeyne Wegh-distel dzaegt zijn bloemen in July ofte Augustus.

Aert en Krachten. Dese Distel is warm van aert / maer wordt tot geen gebzelen gebzuyck.

Witte Wegh-distel, in 't Latijn*Spina alba Silvestris.*

Geflachten.

Van de Witte Wegh-distel vindt men hier te Lande twee foorten / d'een met bzeede / ende d'ander met smalle bladeren.

Gedaente. De eerste foorte verkrijgt lange / bzeede / diep gesnede bladeren / de welke aen de kanten met scherpe doornen beset / ende voorts met een sachte ende witte wolachtigheyt bekleet zijn. Tusschen dese bladeren spruyt een hooge steel voort / die met eenige hoeckachtige vellekens behangen / ende met scherpe doornen ghewapent is. Op de top van de steel ende zijde-scheuten / komen routwe ofte doornachtige bollen te voorschijn / voort-bzengende paerffe bloemen / die van veel dzaepkens te samen geset zijn. Dese vergaen zijnde / bevatten de bollen in sich langhtwerpigh zaet / in wolachtigh dons bewonden. De wortel is wit/hardt ende diep in de aerde sinckende.

De tweede foorte is de voozgaende ghehijk / alleen in groote van de selve verschillende.

Plaetse. De kanten van de Wegen / Akkers ende ongebouwde santachtige gronden zijn met dese Wegh-distelen beset.

Tijdt. Sp bloeyen in Juny, July ende Augustus, ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Dese krupden zijn warm van aert / ende worden weynigh tot Medecijne gebzuyekt. Galenus.

Dry-distel, in 't Latijn *Carlina**Silvestris.*

Gedaente.

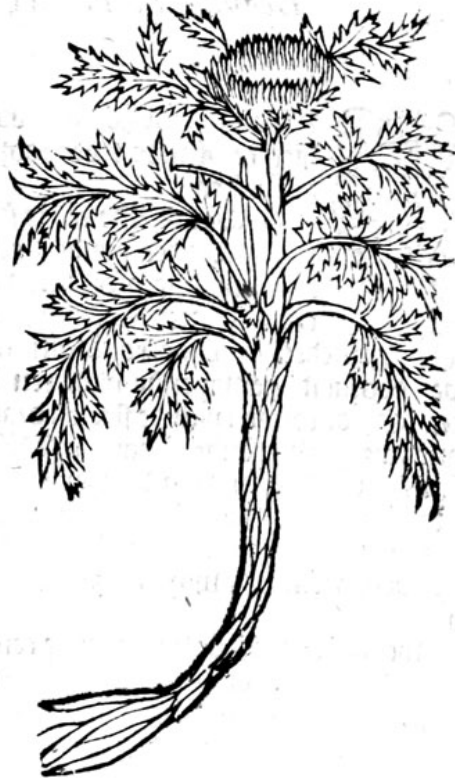
Ut de dunne wortel van dese Distel spruyt een recht opstaende ronde steel / die met lange / smalle / diep gesnede en rontom de kanten met scherpe doornen besette bladeren bewassen is. Op de toppen van de steelen heeft het rouwe ofte doornachtige

knoppen ofte bollen / voort-bzengende een hayz-wijse krupne / de welke rondtom met bleekt-geele bladekens beset is.

Plaetse. De Dry-distel vindtmen hier te Lande by de Wegen ende op ongebouwde plaetsen.

Tijdt. Dit Gewas bloeyt in July ende Augustus.

Aert en Krachten. Dry-distel is warm van aert / maer sijn besondere krachten ende werkinge zijn noch onbekent. Dodonæus.

Ever-wortel, in 't Latijn *Carlina**Chamaleon Albus.*

Geflachten.

Dit Gewas woxt in groote ende kleyne Ever-wortel onderscheyden.

Gedaente. De groore Ever-wortel verkrijght lange ende smalle bladeren / die aen beyde

vende zijden diep gesneden / aen de hoecken met scherpe doornen gewapent / ende in 't midden met een root ribbeken versien zijn. Tusschen dese bladeren brenghet het een steel boort / een spanne ofte meer hoogh / met gelijcke bladeren bewassen. Op de top van de steel spruyt eerst een routw ende scherpstekent plat bolleken boort / 't welck sich openende een bzeede bloeme vertoont / die in 't midden van veel kleyne draepkens gemaeckt / ende rondtom met langhwerpigewitachtige bladkens beset is. Na dese volghet grauw ende dun zaet / in harrachtige wolligheyt besooten. De wortel is redelijck langh / voos ende gespleten / van berwe bzyyn / van reuck sterck ende van smaect wat bitterachtigh.

Kleyne Ever-wortel, van Lobel in 't Latijn *Carduus acaulus Septentrionalium* genaemt / is de boozgaende van gedaente ende bladers gelijck; maer de kerwen zijn milder ende botter: de bloemen purper / ende de bollekens / die van de gemeene Distel gelijck / veeltijds sonder steel ende altemets met steelkens.

Plaetse. De groote *Carlina* werdt hier te Lande in de Hoven van de Liefhebbers der Krupden onderhouden: Maer de kleyne soorte groeyt aen de kanten van de Ackers van Walsch-Nederlandt.

Tijdt. Bepde de soorten bloeyen in July ende Augustus.

Oeffeningh. De groote Ever-wortel wort in de Hoven op sabelachtige grondt door het zaet aengewonnen.

Aert en Krachten. De wortel van *Carlina* is warm ende droogh in den derden graedt / openende / de Arijn ende 't zweetdrijvende / ende het fenijn ende besmettinge wederstaende van krachten. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Pest, Zijdepijn, spanninge der Zenuwen, verstoptheyt van de Lever, Mildt ende Maent-stonden, ende de Steen der Blaie: Neemt van de gedroogde wortel een vierendeel loots / sijn gesooten zijnde / geeft het met Wijn ofte tenigh ander uat in. Ofte neemt van de

wortel een loot / ziedtse op in een half pintje Water ofte Wijn tot dat de helft versoden is / ende laet het op een reys gebuycken. Matthiolus, Brunfelsus.

Voor Koortsen uyt verstoptheden ontstaen: Neemt van het sap van dit gewas een loot / ende geeft het met Wijn ofte Water te dzincken. Apuleius.

Voor Water-sucht: Neemt Ever-wortel, Maeghde-palm, Gamanderlin, ende Velt-cypres van elckis eben veel / maect hier van een poeper / van 't welke ghy met gewaterde Wijn een half loot ingeben sult. Ravelingius.

Voor Tandt-pijn: Neemt Ever-wortel, knautse ende houtse in de mont. Dodonaeus.

Kruys-distel, in 't Latijn *Eryngium*.

Geslachten.

V An dit Gewas bindtmen in de Nederlanden twee soorten; het eene is Zee-cryn-

eryngium, ende het ander Velt-eryngium genaemt

Gedaente. De eerste soorte ofte Zee-eryngium brenghet voort breeftachtige / gelijbige / ende upt den graeuwen witachtige bladeren / die rondt om de kanten gehoect / ende op sommige plaetsen met scherpe doornen beset / ende aromatisch van smaect zijn. Op de dicke / ronde / ende omtrent een voet hooge steelen komen ronde ende rontve ofte scherp stekende bollekens te voorschijn / van anderen met ses stekende ende sterre-wijs staende bladekens beset / die neffens de knoppen ofte bollekens schoon blaeuw van verwe zijn. Upt het midden van dese bollekens spuyten blaetwe bloemkens / met witte uphangende djaepkens verciert. De wortel is seer langh / geknoopt ende witachtigh van verwe.

Velt-eryngium heeft oock breede / diep gekerfde ende met scherpe doornen gewaspende bladeren. De steel brenghet veel zijdescheuten voort. De scherpe bollekens ende bloemen zijn de boozgaende soorte gelijk / maer klepnder. De wortel is mede langh / maer niet geknoopt / van buyten buyn ende van binnen wit.

Plaetse. Zee-eryngium groept op de Duynen van Zeelandt, Vlaenderen ende Hollandt, ende aen de kanten van de Zee. Velt-eryngium wordt gebonden in de Heyde / ende neffens de sandtachtige Ackers ende Wegen.

Tijdt. Sepde dese Distelen bloepen hier te Lande in Juny ende July.

Aert en Krachten. De wortel van Kruysdistel is getempert in warmte ende matelijck verzoogende van aert / openende ende den Arjn drijvende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, Geel- ende Water-sucht: Neemt van de wortel vier loot / kooctse op in Wijn ofte Water tot een pint / ende laet hier van dickwils gebuycken. Fuchsus.

Voor 't Graveel: Neemt de gedrooghde wortel / Daucus-zaer van elck een half bierendeel loots / sijn gestooten zijnde laet het

met Wijn ofte oude Mee in nemen. Job. Stocker.

Voor verstoptheyt ende verkoutheyt van de Lijf-moeder: Neemt van de wortel een bierendeel loots / Nardus-zaet een half bierendeel loots / stoot dit te samen tot een sijn poeper / om met Polep-water in te geven. Dodonæus.

Voor pijn voor 't Hert: Neemt van de gedrooghde wortel een bierendeel loots / ende laet het met gedistillert water van Bornagie ende Confilie de Greyn in nemen. Matthiolus.

Bastaert Kruys-distel, in 't Latijn

Eryngium Spurium quartum Dodonæi.

Eryngium Montanum recentiorum Lobelii.

Gedaente.

Dit Gewas verschilt veel van de onrechte Eryngium, en brenghet voort aen sijn geknoopten en getackten steelen drie ofte vijf by een geboeghde langhwerpig / smalle / en saegh wijs gekerfde bladeren. Op de toppen van de steelen draeght het krans-wijs by een vergaderde klepne witte bloemkens / die van langhwerpig / welriekent / en scherp zaet gevolgt worden. De wortel is langh en witachtigh.

Plaetse. Dit krupdt wordt in Vlaenderen in sabelachtige gront / en buyten Brugge omtrent Blanckenberge veel gebonden.

Tijdt. Het bloept in Juny ende July.

Aert en Krachten. Dese Bastaert Eryngium is warm en droogh van aert / openende / verteerende en matelijck dooz-snydende van krachten. Matthiolus.

Sterre-distel, in 't Latijn *Carduus*

Stellatus.

Gedaente.

Dese Sterre-distel brenghet eerstelijck voort langh-werpige / diep gesneden ende met sachte wolachtigheide bedeckte bladeren; tusschen de welke de steelen voort spuyten / die

die omtrent anderhalven voet hoogh opschieten / ende in verschepde zijde-scheuten gedeelt zijn. De bladeren ofte steelen zijn met geen doornen beset / maer de langhwerpighe bollekens / die sich op de toppen van de steelen vertoonen / zijn met de selve gewapent / upt het midden van de welcken paerste ofte oock wel witte bloemen voort komen / ende daer na rondachtigh plat zaet.

Plaetse. Dese soorten van Distel vintmen in Brabant ende in Zeelant op ongebouwde plaetsen.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in Juny, July ende Augustus, ende onderruffchen wordt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Sterre-distel is warm van aert / ende den Urijn sterckelijck drijvende van krachten. Van sommige wordt het alle de werckinge van Kruys-distel ofte Eryngium toegeschreven. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor het Graveel en om den Urijn af te drijven: neemt van het zaet een half vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met Wijn in. Ofte neemt van de wortel twee handen vol / sijnste kleyn / ende kooctse op in genoeghaem water tot een pint / dooz-gezegen zijnde / maect het zoet met Honigh / ende laet hier van dinccken. Dodonæus.

Voor verstoptheydt des Levers, onsuiverheydt des Bloets, langhduurende Koortsen, ende de Pocken. Hier tegen gebruyckt het gedistilleerde water van dit geheele kruidt / die oncen t'effens ingenomen. Baptista Sardus.

Gulden-distel, in't Latijn *Carduus Chrysanthemus.*

Gedaente.

De Gulden Distel verkrijgt veel recht opstaende / ronde ende in verschepde zijde-scheuten verbeelde steelen / die met langhwerpig / diep gesneden / ende met scherpe doornen gewapende doncker-groene bladeren behangen zijn. Upt de oorsprongh

der bladeren komen geschubde bollekens te voorschijn / voort brenghende goudt-geele bloemen / die van de Cichorei seer wel gelijkende; na desen volghet breecht ende plat zaet / maer in geen wolachtigheydt betwonden. De wortel is langh / omtrent een duym dick ende soet van sinack. Dit gewas is met een melck-achtigh sap vervult.

Plaetse. Dit kruidt wordt hier te Lande alleen by de Kruyde-beminders in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt van Juny tot in den Herfst.

Oeffeningh. De Gulden-distel wort hier te Lande van zaet / in vette ende wel bereyde aerde gezaeyt zijnde / aengeteelt.

Aert en Krachten. Dit Gewas werdt selden tot Medecijne gebruyckt / nochtans werdt het selve een kracht / om den Urijn af te drijven / toe-geschreven. Plinius.

Roomsche-distel, in't Latijn *Carduus Sphaerocephalus.*

Gedaente.

Van dit Gewas worden hier te Lande meest twee soorten gebonden: te weten Niet-stekende ende scherpe Roomsche distelen.

Gedaente. De eerste soorte brengh voort seer hooge steelen / met lange / breede / diep gesneden ende sterck-riekende bladeren beladen / die aen de bovenste zijde groen / ende aen de onderste afsh-vertwigh zijn. Op de toppen van de steelen komen ronde rouwe bollen voort / upt de welke kleyn witte bloemkens / in't midden met blaaswe draepkens verciert / voort-spruyten. Het zaet is lanckwerpig ende rupghachtigh. De wortel is dick ende in veel zijde-wortelen gedeelt.

De tweede soorte heeft kleyn der steelen ende bladeren / maer die met seer scherpe stekende doornen beset zijn / ende tusschen de bloemkens komen noch eenige harde stekeling te voorschijn.

Plaetse. De Roomsche-distel wordt hier te

te Lande alleen in de Hoben onderhouden / en is aldaer van hœemt zaet voortgebracht.

Tijdt. Dese Distelen dragen haer bloemen in Juny ende July, een Jaer na datse gezaept zijn.

Oeffenigh. Dit Gewas wil in sabelachtige aerde gezaept zijn.

Aert en Krachten. Roomsche - Distel is warm ende droogh van aert / maer zijn verdere krachten zijn tot noch toe onverschot gebleven. Dodonæus.

Distel met wolachtige Bloemknoppen, Monicks-kruyne, in't Latijn *Cardus Eriocephalus*.

Gedaente.

DEse Distel heeft seer hooge dicke steelen / met groote ofte lange diep-gesneden / ende met doornen gewapende bladeren bewassen / die aen de onderste zijde grijs / dan aen de bobenste zijn. De dicke bloem-bollen zijn met veel doornen ghewapent / doch met soo veel wolachtigheyt bedekt / dat de selve maer een wepnigh uytsteken : boven op dese knoppen sich de paerse bloemen / van veel draepkens t'samen geset / vertoonen. Het lanckwerpigh zaet leyt in wolachtigh haz betwonden. De brypne wortel is langh ende matelijck dick.

Plaetse. Dit Gewas is in de Nederlanden van hœemt zaet in de Hoben aengegroept.

Tijdt. Het bloept in Juny ende July.

Oeffenigh. Dese Distel, om datse des winters vergaet / moet alle Jaeren in Maert ofte April in sabelachtige aerde gezaept worden.

Aert en Krachten. De wortel van dese Distel drijft mede den Urjn af. Lobel.

Wilde Carthamus, Wilde Bastaert Saffraen, in't Latijn *Carthamus Silvestris, Attractilis*.

Gedaente.

Ut de matelijcke dicke wortel van de wilde Carthamus spruyt een rechte en

boben - waerts in sommige zijde - scheuten verdeelde steel / de welke met lanck - werpige / ghekerfde ende scherpe bladeren versien is. Op de toppen van de steelkens komen bolleken / met smalle ende scherpstekende bladerkens beset / te voorschijn / ende daer uyt spruyten bleeck - geele ofte purpere bloemen / uyt veel kleyne draepkens t'samen geset. Het zaet is bryp / bitter van smaech / ende dat van oprechte Carthamus van gedaente gelijck.

Plaetse. Dit Gewas wordt hier te Lande alleen in Kruidt-liefhebbers Hoben gevonden.

Tijdt. Het bloept in July, ende het zaet wordt in Augustus ofte September rijp.

Oeffenigh. Het moet alle Jaer in de Lente in wel bereyde Nerde gezaept worden.

Aert en Krachten. Wilde Carthamus is verdroogende van aert / ende een wepnigh verdeplende ofte teerende van krachten. Galenus.

Cardus Benedictus.

Gedaente.

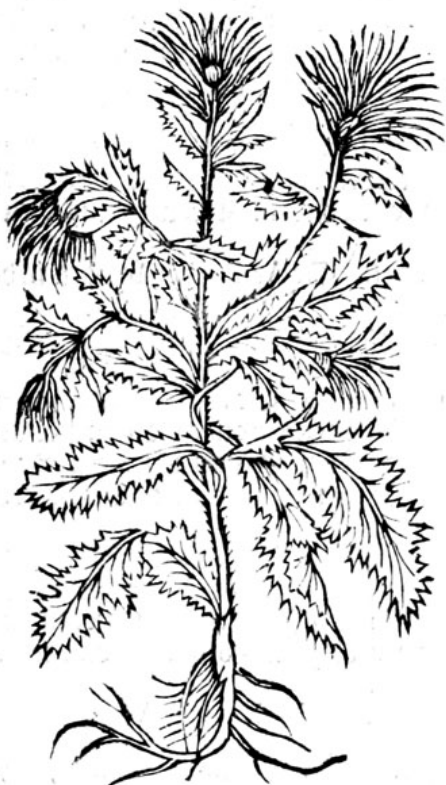
Dit Kruidt heeft ronde ende meest langh de Nerde kruppende steelen / met lange / diep gesneden ende met sachte doornkens gewapende bladeren bewassen : soo wel de bladeren als steelen zijn met een dunne wolachtigheyt bedekt. Op de toppen van de steelen spruyten ronde bolleken / met lange stekende bladerkens ende doornen beset / voort brengende geele bloemen. Daer na volghet grautlanckachtigh zaet / aen het bobenste eynde met kleyne doornkens versien. De wortel is wit ende met veel vefelingen behangen.

Plaetse. De Cardus Benedictus groept hier te Lande alleen in de Hoben.

Tijdt. Dit gewas draecht zijn bloemen in July ende Augustus, ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Oeffenigh. Men zaect dit Kruidt alle Jaer in Maert in't wassen van de Maen.

Aert

Aert en Krachten. De Carduus Benedictus is warm ende droogh in den tweeden graedt / openende / verdeplende / zweet-drijvende / de verrottinge ende besmettinge wederstaende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstopthey van de Lever, Mildt ende Lijf-moeder, vervuyde Maegh ende Wormen des Buycks: Deemt Carduus Benedictus twee handen vol / koocht dit in soo veel Wijn tot dat'er een pint overigh blijft / van 't welke men alle mozgen een kleyen roemertje vol van drijcken sal. Brunfellus, Fuchius.

Voor langhduurende Koortsen, besmettelijcke Sieckten ende de Pest: Deemt het poepet van de bladeren een vierendeel loots / ende geeft het met gedistilleert Carduus Benedictus water te gebuycken / om warm toe-gedeckt zijnde / daer op te zweeten. Ofte neemt zout van Carduus Benedictus twin-

tigh greyn / Sproop van het sap berepdt een once / gedistilleert water een half mutsjen / vermenght dit te samen om op een teys in te nemen.

Voor een benauwde ende fluymige Borst: Deemt Carduus Benedictus poepet een vierendeel loots / ende geeft het met Wijn in. Dodonæus.

Voor Waterfucht, Geelsucht ende flauwhertigheyt: Berepdt een afziedtsel van de bladeren in schoon water / ende laet hier van twee ofte driemael daeghs drijcken. C. Durantus.

Voor Pleuris ofte Zijde-pijn: Deemt van het zaet een vierendeel loots / stoot het fijn ende geeft het met gedistilleert water van 't selfde kuydt in. Dodonæus.

Voor holle Zeeren ende loopende Gaten: Deemt van de groene bladeren twee handen vol / kneusse in een Moztier / doet'er by een vierendeel Verckens-reusel / laet het te samen op een sacht vuur opzieden / daerna drijckt het dooz een doeck / ende vermenght'er soo veel Cartwen-meel onder als van noden sal zijn. Arnoldus de Villa Nova.

Voor Wonden: Indien men dit kuydt in het begin van Juny versamelt / heeft het groote kracht om versche Wonden te genesen / maer op anderen tijden niet. Joh. Schroderus.

Onser Vrouwen Distel, Melckdistel, in 't Latijn Carduus Mariæ.

Gedaente.

Dese Distel heeft gladde / seer vreedde groote / rondom de kanten gekerfde ende met scherpe dooznen gewapende bladeren / bleek-groen van verwe / maer met veel Melck-witte strepen ende placken doozloopen: tusschen dese bladeren brenghet het een hooge steel voort / wiens toppen met ronde ende scherp-stekende bollen beladen zijn upt de welke de paerffe bloemen voort spuyten. Het platte ende bleek-paers zaet lept in wolachtrigh hay besooten. De wortel is langh / dick ende wit.

Z

Plaetse.

Plaetse. Dit Gewas werdt dickwils in de Moes ende andere Hoven wassende gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Aert en Krachten. Melck-distel is warm ende dzoogh in den tweeden graedt / openende / ende de Urijn drijvende van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyak. Voor 't Pleuris of Zijde-pijn, Graveel ende Geel-sucht: Neemt van het zaet een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met Carduus Benedictus, Pietercelie-water ofte Wijn in. Andere bereyden van het selve een melckje / ende laten daer van dickwils gebzupcken. Joh. Schroderus.

Artisocken, in 't Latijn *Cinara*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft breedte / lankwerpighe / ende diep gesneden aschberwige

bladeren; tusschen de welke een hooge steel voort komt: op wiens top sich een ronde ende boven spits toeloopende geschubde bol vertoont / de welke sich openende een bloem / van blaew-paerffe dzaden t'samen geset / te voorszijn bzengt. Het bzupn ende lanckachtigh zaet is met wolachtigh hay omwonden. De wortel is dick ende langh.

Plaetse. De Artisocken worden in de Hoven overbloedigh onderhouden.

Tijdt. In Augustus komen de geschubde ende estekende bollen te voorszijn.

Oeffeningh. De Artisocken worden dooz de 3p-scheuten der oude planten vermenichvuldigt / ende op moerachtige goede gront twee voeten wijdt van malkanderen verplant.

Aert en Krachten. De Artisocken ende booznamentlijck der selver stoelen / zijn warm ende dzoogh in den tweeden graedt / ende den Urijn af-drijvende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor de Droppel-pisse, opstoppinge des Urijns, Water-sucht, ende quaet-aerdige ontvloeyinge des Zaets: Neemt van de Wortel van dit gewas vier loot / waschse schoon / snijse in kleyne schijven / ende koochtse in een pint wijns / tot dat de helft versoden is / ende laet die wijn in twee reysen gebzupcken. Dit jaeght af dooz de Urijn alle vuylichheyt des bloets / soo dat de Urijn daer geweldigh af stinckt. Dodonæus.

Kaerden, in 't Latijn *Dipsacus*,

Labrum Veneris.

Geslachten.

Dit Gewas is in Tamme ende Wilde Kaerden onderscheyden; waer van de Wilde wederom tweederley zijn / te weten Grootte ende Kleyne Kaerden.

Gedaente. Tamme-kaerde bzengt voort lange / breedte / vooz spits toeloopende / ende rondtom de kanten saegh-wijs geschaerde bleekt-groene bladeren; tusschen dewelcke een

een seer hooge steel voort spuyt / in verschepde zijde-scheuten verdeelt / dese zijn met scherpe doornen gewapent / ende met eenige leden ofte knoopen versien / uyt de welke altijd twee tegen malkanderen overstaende bladeren voort komen; dese bladeren zijn met haer eene eynde seer dicht aen de steel gevestight / ende rondom de knotten / als oock aen de middel-ribbe / niet scherp-stekende doornkens versien. Op de toppen van de steelen komen langhwerpighe ende steekende bollekens / die eygentlijck Kaerden genoemt worden / te voorszijn; tusschen de omgebogen stekelinge van dese bollekens / vertoonen sich witte bloemkens / een Wyen-hupsken niet ongelijck / waer in daer na bitterachtigh ende plat zaet ghebonden wordt. De wortel is wit ende matelijck langh.

De groote wilde soorte verschilt alleen van de voozgaende / dooz dien de routwe bollekens van de selve met langer / slapper / ende rechter doornkens gewapent / ende de bloemen niet wit / maer bleeck-paers van verwe zijn.

De kleyne wilde Kaerde is de groote soorte van bladeren wel gelijck / maer de steel schiet veel hooger op / ende de bollekens ofte Kaerden zijn veel kleynder ende ronder.

Plaette. De tamme Kaerden vintmen in de Hoven ofte op Bouwlanden. De wilde soorten groepen van selfs op waterachtighe bochte gronden.

Tijdt. Dese ~~Kruyden~~ bloeyen in Juny ende ~~July~~, ende in de Herfft vergadert men de Kaerden, te weten van de taimme soorten tot het gebuyck.

Aert en Krachten. De Kaerden zijn kout ende droogh in den tweeden graedt / t'samen-treckende ende wat afvagende van krachten. Galenus.

Medicinael gebuyck. Voor overvloedige Maent-stonden ende Buyck-loopen: Neemt van de bladeren een goet deel / ziedtse op in Wijn tot datse murw zijn / ende leghtse pap-wijs op de Buyck. Dodonæus.

Voor bloedende Speenen ende Wratten

van de selve: Neemt van de bladeren sooveel beha nooden is / kooktse murw in Wijn / ende leghtse op het Fondament. Fuchsius.

Voor Fistelen ende loopende gaten van den Aerdarm: Neemt van de verse wortels kooktse tot datse murw zijn in Wijn / stootse in een Moztier tot een salcken. Marthiolus.

Voor roode ende schemerende Oogen, Placken ende Sproeten des Aengesichts, Vergadert het water / t welck tusschen twee Kaerden-bladeren behouden wordt / ende wascht u daer mede dickwils. Ravelingius.

Voor Ydelhoofdigheydt: Neemt het gestooten krupdt / ende bindt het op het haetgeschoren Hoofst. P. Crescentius.

Cirsium.

Gedaente.

Cirsium brengh voort recht opstaende: hooge steelen / die in verschepde zijde-
tachten

tackien gedeelt / ende met breeds / langh-
werpige / vooz spits toeloopende / ende met
klepne doornen gewapende bladeren bewaf-
fen zijn. Op de toppen van dese steelen fiet
men een vergaderingh van klepne gefnipp-
pelde bladeliens / uyt de welke een rouw
distel - bolleken voozt komt / voozt-bzen-
gende een purper-roode Bloem / van klepne
dzaepkens t'famen vergadert. De Bloem
vergaen zijnde / buyght sich het distel-bolle-
ken nederwaerts. Het zaet is blinkende /
dat van andere Distelen gelijck. De wortel
verfpreydt sich dooz veel vefelingen / ende
blijft lange in 't leven.

Plaetse. Dit krupdt bindt men aen de
Zee-kant van Zeelandt, Vlaenderen ende
Hollandt.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maen-
den.

Aert en Krachten. De werckinge van dit
gewas is tot noch toe verborzen ende niet
onderfocht geweest. Dodonæus.

*Dauw-distel, Gansen-distel, Ha-
sen-distel, in 't Latijn Sonchus.*

Geflachten.

Dit Gewas woxt in fachten, stekende
ende Zee-Sonchus onderschenden.

Gedaente. De eerste soozte heeft een kan-
tige holle ende somtijds wat roodachtige
steel / met groene / breede / ende aen de kan-
ten diep gefneden bladeren bewaffen. Op
de toppen van de steelen bzenghet het geele
bloemen / van veel bladeliens by een ver-
gadert / voozt. Het plat / klepente lang-
werpigh zaet leyt in wolachtige bollekens
bestooten. De wortel is met veel vefelingen
behangen. De steelen ende bladeren behou-
den in sich een melckachtigh sap / 't welck
wanneer de selve gebroken worden te vooz-
schijn komt.

De tweede soozte verschilt van de eerste /
dooz dien sijn bladeren soo diep niet gefne-
den / maer rondom de kanten met scherpe
stekende doornkens beset zijn.

De Zee-Sonchus is de tweede soozte seer
gelijck / maer sijn rootachtige steelen ende
bladeren zijn met rouwer ende scherper
doornen gewapent.

Plaetse. De eerste ende de tweede soozte
bindtmen hier te Lande in de Ackers ende
Moeg-hoben. De derde soozte ofte Zee-
Sonchus groeyt op de Ackers in Zeelandt
ende Vlaenderen, de welke niet verre van
de Zee gelegen zijn.

Tijdt. De Dauw-distel bloeyt in Juny
ende July.

Aert en Krachten. Dese krupden zijn
hout ende doogh van aert / ende een wey-
nigh t'famen-treckende van krachten. Ga-
lenus.

Medicinael gebruyck. Voor Flerecijn uyt
hitte ontsaen: Neemt de versche bladeren /
stootse kleyn in een Moztier ende leghtse
pap-wijs op. Dodonæus.

Voor pijn der Ooren: Neemt het melck-
achtigh sap / maecht het warm ende dzyupt
het in de Ooren. Fuchsius.

Voor ontstekinge van 't Fondament ende
Schamelheyt: Neemt het uyt-gedrychte sap
van de bladeren / ende leght het met katoen
op. Dioscorides.

Voor Graveel ende Geel-sucht: Neemt
van het uyt-geparste sap twee oncen / ver-
menght het met Wijn ende laet het inne-
men. Brunfelsus.

Voor swaren Arbeydt der Vrouwen:
Neemt van het sap / Wijn van elckis an-
derhalf once / soete Mandelen-olie een once /
maecht dit te samen lauw / ende geeft het
op een reys in. Ravelingius.

Om het Melck in de Vrouwen Borsten te
vermeerderen ende te verbeteren: Neemt
van het sap twee oncen / vermenght het met
Bier ende laet dit alle dagen gebzupcken.

*Doorn-appel, in 't Latijn Stra-
monia.*

Gedaente.

Dit Gewas bzenghet voozt een seer hoo-
ge ende dicke steel / die in eenige zijde-
scheit

scheuten verdeelt is. De bladeren zijn groot / breedt / vooz spits toelopen ende aen de

kanten op sommige plaetsen ghehoeckt; omtrent de oorsprongh van de welke langwerpigh / getande knopkens voozt-spruyten / voozt brengende groote / ende kloekwijse witte bloemen. Na de bloemen volgen ronde vruchten die met korte doornen versien zijn / in sich beslypende kleyen plat-achtigh zaet.

Plaetle. De Doorn-appel wordt hier te Lande alleen in de Hoven gebonden ende onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende July.

Oeffeningh. Men zaeyt dit gewas alle Jaer in 't laetste van Maert, ofte in 't begin van April in sabelachtige aerde.

Aert en Krachten. Doorn-appel is hout in den vierden graedt / verdoovende / 't geboelen benemende / ende slaep verweckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Om pijn te stillen; en slaep te verwecken: Neemt van het zaet van Doorn-appel een once / kneust het een wepnigh / giet'er een half pintje Brandewijn op / laet het t'samen staen weecken / daer na uyt-geparst zijnde / koockt het tot dat de helft van de Brandewijn versoden is / en geeft hier van op een repse een lepel vol in. P. Potterus.

Eynde van het Sefte Deel.

HET SEVEND E DEEL
Des
Nederlandtsen Kruydt-Boecks,

BESCHRYVENDE

De Gestachten / Gedaente / Plaetse / Tijd / Aert / Krachten ende Medicinael gebruyck van alderhande Medicinale ende rare Hof-krupden ende Planten / die in de Nederlanden meest in de Hoben onderhouden worden.

Bruyne Betonie, in 't Latijn *Betonica*.

Gedaente.

It kruyt brenge voort lange ende breedtachtige bladeren / die rondt om de kanten gekerft zijn: Tussen dese spruyten vierkante stee-

len / wiens toppen aer-wijs met roode ofte bleeck - purpere bloemkens beset zijn / na de welke lanckwerpigh ende kantigh zaet volgt. De wortel is met veel veeselingen behangen.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in veel Hoben onderhouden.

Tijd. Het draecht zijn bloemen in Juny ende July.

Oeffeningh. Het wordt dooz afscheuren in April aengetwonnen / ende op een vochte ende wat sommerachtige plaetse geplant.

Aert en Krachten. De Betonie is warm ende droogh in den tweeden graedt / openende / dooz-snijdende / dun makende ende afbagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande koude gebreken van de Herzenen, verstoptheit van de Lever, Mildt ende Lijf-moeder, Geelsucht ende Graveel: Bereydt een afziedsel van Betonie met water ofte wijn / maect het soet met Supcher ofte Sproop van Betonie, ende laet hier van twee ofte driemaal des daeghs een roemertje vol innemen. Hier toe dient mede Wijn van Betonie, des selfs gedistilleert water / ende de Conserf van de bloemen bereypt. Dodonæus, Mathiolus, Brunfelsus.

Voor Hooft-wonde: Neemt de gestoten bladeren ende leghtse op. Fuchsius.

Voor holle Sweeringe: Neemt de versche bla-

bladeren / stootse kleyn met een wepnigh zoutz / ende leghtse op.

Om de taye Vochtigheden door het braeken uyt te drijven : Neemt van de gedroogde Betonie wortel een half loot / ende geeft het met Honingh-water in. Dodonæus.

Roomse Alfem, in't latijn Absinthium Romanum.

Gedaente.

Ut de menigbuidige wortelen van dit Gewas spruyten veel teere steelkens voort / met kleyne ende gesnippelde grijsse bladkens dicht bewassen. De bloem-knopkens komen als aen de gemeene Alfem te voorschijn.

Plaetse. Dit krupt wordt in de Apothekers Hoben onderhouden.

Tijdt. In de Lente spruyt het uyt de

obergebleven wortel wederom voort / ende in de Herfst draeght het zijn bloem-knoppen.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet / maer meest dooz het scheuren der wortelen aenge-teelt.

Aert en Krachten. De Roomse-Alfem is warm in den eersten ende droogh in den tweeden graedt / minder bitter als de gemeene Alfem, t'samen-treckende ende dun makende van krachten. De verdere krachten ende het medicinael gebzuyck / besie in het vierde deel by de gemeene Alfem.

Ambrosia.

Gedaente.

Dit gewas brenghet voort een steel / die niet hoogh op en schiet / maer in verscheyde taelkens gedeelt / ende met seer doozsmeden witachtige bladeren / als die van de Byvoet, bewassen is. De geele ende moschachtige bloemen spruyten langhs de roppen van de taelkens geschicktelijck voort. Het rondt zaet leydt in bysonders steckelinge knopkens / die leger als de bloemen te voorschijn komen / ende nimmermeer bloeyen / beslooten. De wortel is dun ende omtrent een palme langh.

Plaetse. Het wort van de Krupt-beminders in de Hoben geoeffent.

Tijdt. In't laetste van de Somer brenghet het sijn bloemen ende rijp zaet voort.

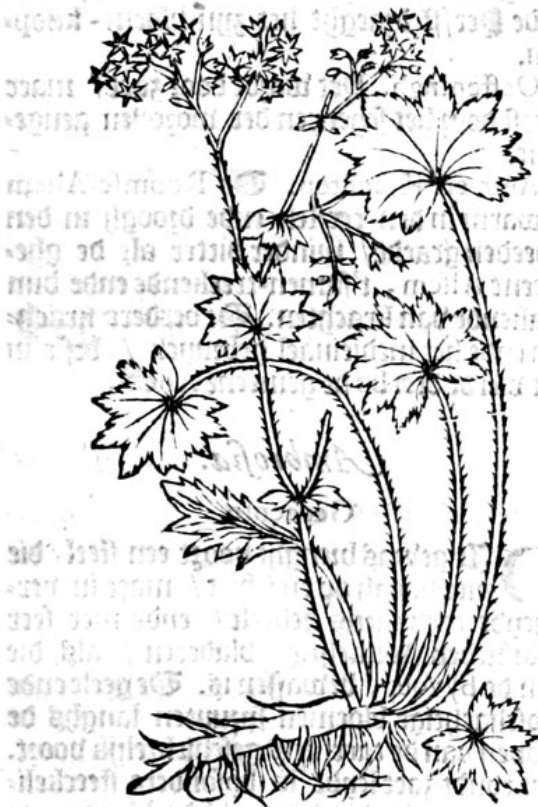
Oeffeningh. Het moet vzoegh in de Lente gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Dit krupt heeft een t'samen-treckende ende te rugh drijvende kracht. Galenus.

Synnauw, Onser vrouwen Mantel, in't Latijn Alchimilla.

Gedaente

De Alchimilla heeft breede / rondachtige / doch niet sonunige hoecken uytstekende ende rondom de kanten saeghtwijs gekerfde bladeren : dese zijn in't eerste te samen

samen gebouwen ofte in verschepte ploegen geschickt. De steelen zijn rondt / teer ende wat rupghachtigh. Op de toppen van de steelkens komen veel by een vergaderde gras-berwige bloemkens te voorschijn / die van veel kleyn zaet / in kleyn zaet-huiskens bestooten gevolght worden. De wortel is bypn ende met veel beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Apothekers Hoben geplant.

Tijt. Dit kruyt blijft lange tijt groen / en brengh sijne bloemen in May ende Juny voort.

Oeffeningh. Het wordt door zaet ende het scheuren der wortelen vermenighvuldicht / ende op vochte plaetsen geplant.

Aert en Krachten. De Synnauw is matelijck in hitte ende koude gestelt / maer verdrooght sterckelijck / ende heeft daerom een t'samen-treckende ende heelende kracht: Het werdt onder de voornaemste Wondt-kruyden gerekent.

Medicinael gebruyck. Voor in- ende uytwendige Quersuren ende Wonden: Bereypt een afziedsel van dit Kruydt alleen / ofte met andere Wondt-kruyden vermenght / ende laet hier van dickwils dzyinken / ende dzyipt het in de Wonden. Brunfelsus.

Voor Bloet-spouwen, roode Loop, ende onmatige Vloeden der Vrouwen: Ziedt dit Kruydt in Water ofte Wijn / ende laet hier van dzyinken. C. Durantus.

Voor de witte Vloet der Vrouwen: Hier tegen wordt gepresen het gedistilleert water van Synnauw, drie oncen t'effens ingenomen. Dodonæus.

Sanikel, in 't Latijn *Sanicula*.

Gedaente.

Dit kruyt heeft bzyede / bypn-groene gladde bladeren / rondtom de kanten geschaert /

geschaert / ende in vijf deelen gesneden :
tusschen dese spuntten rechte steelkens om-
trent een voet hoogh / die onder wat root-
achtigh van berwe zijn. Ken 't opperste van
de steelkens draeght het veel moschachtige
klepne knopkens / witte bloemkens voort
brengende. Het zaet is rondt ende rontw.
De wortel is onder in veel dunne beselingen
versprept.

Plaetse. De Sanikel wast weeldrigh in de
Hoben / ende wordt oock in de Bosschen
ende op schaduwachtige plaetsen gevonden.

Tijdt. Dit kruydt kan seer wel tegen de
koude / in May ende Juny draeght het sijn
bloemen / ende daer na wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het wort dooz 't zaeyen ende
verplanten onderhouden.

Aert en Krachten. De Sanikel is warm
ende droogh in den tweeden graedt / t'sa-
men-treckende ende heelende van krachten.
Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Wonden en
sweerende Nieren: Neemt van 't sap een
once ende geeft het in / ofte neemt van de
gedrooghte bladeren een vierendeel loots /
ende laet het met enig nat in nemen. Brun-
telfus, Matthiolus, C. Durantus.

Voor Scheursel: Ziedt de bladeren in
Wijn ofte Water / laet hier van dzincken
ende leght de gesoden bladeren van buypen
warm op. Fuchsius.

Voor Bloet-spuwen ende roode Loop:
Bereydt een afziedsel van dit kruydt / ende
laet hier van dickwils dzincken. Dodonæus.

Voor sweeringe van de Keel: Neemt van
het afziedsel van dit kruydt soo veel van
nooden is / doet er by wat Honinghs ende
gozgelt daer mede. Matthiolus.

*Onser Vrouwen Melck-kruydt, Lon-
ger-kruydt, in 't Latijn Pulmonaria,
Symphitum Maculosum.*

Gedaente.

De bladeren van dit Gewas zijn breed-
achtigh / voort spits toeloopende / hars-
tigh / ende met witachtige plaecten besprenc-

helt. De steelen zijn kort ende mede ruygh.
De bloemen zijn eerst root / ende daer na
uyt den blaetwen purperachtigh van ber-
we / oock wordt het met witte bloemen /
volgens getuygenis van Lobel gevonden.
Het zaet is zwart / als dat van Bornagie. De
wortelen zijn bzuyn ende met beselingen be-
hangen.

Plaetse. Dit kruydt wordt van veele in
de Hoben geplant ende onderhouden.

Tijdt. Het bloept in May.

Oeffeningh. Het wordt in April van een
gescheurt / ende op een sommerachtige plaet-
se verplant.

Aert en Krachten. Dit kruydt is ver-
koelende ende verdroogende van aert / t'sa-
men heelende ofte genesende van krachten.
C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-spu-
wen ende Teeringh: Neemt het uytgeperst
ende gesuyvert sap van dit kruydt drie pont /

Na

witte

witte Supcker twee pont; ziedt dit te samen tot dat het een bequame Sproop werde; van de welke ghy op een reys een once met een half mutsje gedistilleert water van 't selfde krimpdt in geven sult. Ravelingius.

Heydensch Wondt-kruydt, in't Latijn *Solidago Sarracenicæ*.

Gedaente.

Heydensch Wondt-kruydt brengt voort seer hooge / rechte / ronde / holle ende byjn - roode steelen / met langhwerpige / bzedtachtige / spitse / ende rondtom ghekerfde bladeren begroeyt / ende wiens toppen met geele bloemen verciert zijn / die uyt het midden eenige draepkens uytwerpen / ende daer na dooz de windt in lichte stuyfkens verwaepen. De wortel is in veel sasingen gedeelt.

Plaetse. Dit kruydt wordt in de Hoben

geplant / andersints bemindt het boschachtige ende bochte gewesten.

Tijdt. Het bloept in July ofte Augustus.

Oeffeningh. Het wort hier te Lande dooz 't zaepen ende berplanten aengewonnen.

Aert en Krachten. Heydensch Wondt-kruydt is warm ende droogh van aert / bitterachtigh van smaect / openende ende te samen treckende van krachten. Ravelingius.

Medicinael gebruyck. Voor versche ende oude Wonden ende Fistelen: Druypt het sap ofte stropt het Poeder van dit kruydt in de quetsuren ofte loopende gaten: Tot dien eynde wordt dit kruydt oock in de Wondt-drancken gebruyckt. Dodonæus.

Voor verstophet van de Lever en Milt, Geel-ende Water-sucht: Bereyt een afziedsel van dit kruydt / maect het zoet met Supcker / ende laet hier van twee mael des daeghs een roemertje vol in nemen. Dodonæus.

Voor vuyle sweeringe des Tandt-vleesch, ende van de Keel: Neemt van het afziedsel van Heydensch Wondt-kruydt een half pint / Honingh van Hoosen anderhalf once / vermengt dit te samen / ende laet hier mede gozelen. Dodonæus.

Gulden-roede, in 't Latijn *Virga aurea*.

Geslachten.

VAn dit kruydt vint men twee soorten / het eene met ongerfde / ende het ander met saegh-wijse gekerfde bladeren.

Gedaente. De eerste soorte van Gulden-roede heeft langhwerpige ende bzedtachtige bladeren. De steelen schieten ontrent twee voeten hoogh op / ende sy zijn rondt / roodtachtigh / ende in vershepde zijde-tackkens gedeelt. De bloemen die aen 't opperste van de steelen ozdentelijck voort komen / zijn gout geel van verwe. De wortel is byjn ende met beselingen behangen.

De tweede soorte verschilt alleen van de boozgaende / om dat de bladeren rondtom de kanten saeg-wijs gekerft ofte geschaert zijn. Plaetse.

Plaetse. Dit Kruidt wordt in de Apothekers Hoven geplant / andersints bemint het bosch- ende berghachtige gewesten ende een vette grondt.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in July ofte Augustus.

Oeffeningh. Het wordt in de Hoven als het Heydensch Wondt-kruidt aengeteelt.

Aert en Krachten. De Gulden-roede is warm en droogh van aert / supberende / t'samen-treckende ende den Urijn af drijvende van krachten. Dodonæus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Wonden ende quetsuren: Tot dien eynde werdt het onder de Wondt-drancken vermenght. Dodonæus.

Voor't Graveel ende Steen: Bereydt een afziedsel van dit kruidt in wijn / ende laet hier van drincken. C. Durantus.

Voor losse Tand en bedorven Tante-vleesch: Bereydt een afziedsel van dit

Kruidt in gesaelt water ofte roode wijn / ende wascht ofte spoelt de mont daer mede. Joh. Schroderus.

Wilt Wolle-kruidt, in 't Latijn

Verbascum Silvestre.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort geknootte houtachtige steelen ofte rijstkens / met witachtige rupghete bekleedt. Apt peder lic spruyten altijd twee ober malkanderen staende / rupge ofte harpige bladeren / die van onse gemeyne Salie eenighsints gelijck / maer grooter. Men 't opperste van de steelen draeght het geele bloemen / van gedaente de Doove Neetelen bloemen niet ongelijck. De wortel sinckt diep in de Aerde / ende is met veel saselingen behangen.

Plaetse. Dit Gewas wordt hier te Lande van de Lief-hebbers der kruiden in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in May ende Juny, en het zaet wordt in July rijp.

Oeffeningh. Het wordt door zaet in de Hoven aengetwonnen.

Aert en Krachten. Dit Gewas komt in aert en krachten met ons gemeen wit Wolle-kruidt ober een. Dodonæus, Matthiolus.

Scorzonera.

Gedaente.

De Scorzonera brenghet voort langwerpige / spitse / ende aen de kanten een wepnigh ghesneden grijsachtige bladeren. De steelen zijn rondt / een voet ofte anderhalf hoogh opschietende / ende op de toppen met een groote geele bloem / die van Papenkruidt ofte de Paerde-bloemen gelijck / betel langh / van buyten zwartachtigh / van binnen wit / de welke gequets zijnde een melkachtigh sap van sich geeft.

Plaetse. Dit Kruidt wordt hier te Lande in Apothekers Hoven gecoeffent ende onderhouden.

Na 2

Tijdt.

Tijdt. Het bloeyt hier te Lande in May ende Juny.

Oeffeningh. Het wortt dooz 't zaet aengewonnen / 't welck men in 't begin van April in de aerde werpt.

Aert en Krachten. De Scorzonera is warm ende vocht in den eersten graedt / daer by besittende een besondere kracht tegen pest / besmettinge / ende alderhande vergift. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Pest, pestige Koortsen, ende diergelijke besmettelijcke Sieckte: Neemt van 't krupt met de wortel drie handen vol / snijdt het slijp / ziedt het in een pint goede Wijn-azijn tot dat de helft versoden is / hier van geeft een ofte twee oncen t'effens in om het zweeten te bevorderen: Oock is seer dienstigh tot bevizdingh van de voozverhaelde sieckten / alle moezgen nuchteren een lepel vol van de seifde azijn ingenomen. Ravelingus.

Voor langh-duurende Koortsen, Swaermoedigheyt, vallende Sieckten, drayinge des Hoofts, Beten ofte Steken van venijnigh Gedierte, ende opstijginge van de Lijfmoeder: Laet van het afziedfel van Scorzonera-wortel dickwils dzincken / ofte een once van des seifs sap in nemen. Cardanus, Matthiolus, C. Durantus, Joh. Schroderus.

Voor duyster Gesicht: Neemt het melckachtigh sap van de wortel / ende dzuypt het in de Oogen. Dodonæus.

Vloy-kruydt, in 't Latijn *Psyllium*.

Gedaente.

Dit krupt brenghet voort seer veel teere steelkens / die met veel langhwerpighe snalle / hayrige ofte rupge bladeren betwafsen zijn. Aen de toppen van de steelkens draecht het schelferachtige knopkens / waer int seer slijpne wolachtige witte bloemkens voort spruyten. Het zaet is bruyn en blinkende. De wortel is wit ende met sommige dunne vefelingen behangen.

Plaette. Het wortt in sommige Hoben gezaeyt / andersints komt het weeldigh in vette grondt / voozamentlijck aen de Zee-kant voort.

Tijdt. Het bloeyt in July ofte Augustus, ende in October wortt het zaet rijp.

Aert en Krachten. Het zaet van Vloy-kruydt, 't welck alleen tot Medicijne gebruyckt wortt / verkoelt in den tweeden graedt / maer is middelmatigh gestelt in vocht-maken ende verdzoogen. Daer-ent-boven heeft het een besondere kracht om de geele Gal af te dzijven / ende des seifs scherpigheyt te versachten / maer het moet met voorszichtigheyt / volgens het getuygenis van Serapion ende Avicenna, inwendigh gebruyckt worden / want te veel ofte dickwils ingenomen zijnde / verweckt bangigheyt ende bezwijnenisse aen het herte. Galenus, Matthiolus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Om de geele Gal in Buyck-loopen, Buyck-pijn, ende heete Koortsen af te setten: Neemt van drie tot

se

ses vierendeel loots van het zaet / weecht het in genoegsaem water tot dat het slijmerachtigh wordt / door getwongen zijnde doet'er by Sproop van Violen ofte van Roosen een once / ende laet dit op een reys in nemen. Joh. Schroderus.

Voor Flerecijn: Neemt van de slijmerigheyt met water upt het zaet getrocken / Olie van Roosen soo veel van nooden is / menght dit te samen tot een salcken / ende bestrijckt 'er de pijnlijke plaetse mede Dodonæus.

Voor wildt Vuur, ende witte Schurft des Aengesichts: Trecht upt het zaet met azijn een slijmerachtigheyt / ende bestrijckt het daer mede. Ravelingius.

Voor drooghte van de Tongh ende rouwigheyt van de Keel: Neemt van de slijmerachtigheyt van 't zaet met Weeghbree-water upt-getrocken / Sproop van Violen, van Porceleyn, van elck's een once / te samen vermenght zijnde / laet hier van dickwils licken.

Voor roode ofte ontsteken Oogen: Bet de Oogen dickwils met de slijmerachtigheyt van 't zaet met Roosen-water upt-getrocken zijnde. Fuchsius.

Steen-zaet, Peerlen-kruydt, in't

Latijn *Litospermum, Milium Solis.*

Gedaente.

Dit kruydt heeft ronde ende hardtachtige steelen / in verscheide zijde-tackkens gedeelt. De bladeren zijn lancetwerpig / spits toeloopende / rouw / en de donker-groen van verwe. Aan de oorspronck der bladeren spruyten witachtige bloemkens / die van wit / gladt ende hardt zaet gevolght worden. De wortel is dick / ende sinck diep in de aerde.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Hoven-gebonden.

Tijdt. Het bloeyt van May tot diep in de Somer.

Oeffeningh. Het wordt gezaept in't laetste

van Maert ofte begin van April, in dzooge ende fabelachtige aerde.

Aert en Krachten. Peerlen-kruydt ende vooznameutlijck het zaet is warm en dzoogh in den tweeden graedt / ende den Urijn af-drijvende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor't Graveel ende de Steen: Neemt van het zaet een ofte anderhalf vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met wijn in. Dioscorides.

Voor swaren Arbeydt der Vrouwen: Neemt van het sijn gepoepert zaet een half loot / ende laet het met Drouwen soch innemen. Matthiolus.

Voor alle daeghe Koortlen: Neemt een vierendeel loots ofte anderhalf / ende geeft het met eenigh bequaem nat vooz het aenkomen van de koozts in. Joh. Schroderus.

Mans-bloet, in 't Latijn *Androsæmon*.

Geslachten.

Wij sullen hier twee soozten van dit krupdt beschrijven / waer van het eerste van Dodonæus, ende het ander van Lobel onder de naem van *Androsæmon* is aengetekent.

Gedaente. *De Androsæmon* van Dodonæus heeft recht opstaende / ronde / ghe-strepte harde steelkens / met bladeren drie ofte viermael grooter dan die van *St. Jans* kruydt bewassen; dese zijn eerst groen / ende in 't laetste van de *Somer* doncker-root van *bertwe* / ypt de welke / gewzeven ofte gegerst zijnde / een roodt sap te voorschijn komt. *De bloemen* zijn geel / ende worden van ronde bollekens / die eerst groen / daer na root / ende eyndelijck zwartachtigh van *bertwe* zijn / ende bryjn zaet in sich beslypten / gevolght. *De wortel* is houtachtigh.

Lobel druckt sijn *Androsæmon* ypt met de *Schilderpe* die *Dodonæus* de *wilde Ruyce* met gedaente van *Hypericum* toegevoeght heeft / ende schryft dat dit krupdt te waerachtiger *Androsæmon* geheeten wordt / om dat niet alleen de bloemen / maer oock de bladeren gegerst ofte gewzeven zijnde / een bryjn-roodt sap geven. 't *Gele* ghewas is grooter en langer / hebbende minder / maer soo veel te grooter bladers dan *St. Jans* kruydt, den welchen dat van bloemen ende zaet is gelijkende. *De steelen* zijn rootachtigh / dun / rondt / ende twee *Cubitus* hoogh.

Plaetse. *De Androsæmon* wordt by de *Lief-hebbers* van *Krupden* in de *Hoven* onderhouden.

Tijdt. Dit krupdt bloeyt in *July* ende *Augustus*.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aengewonnen / ende voort gekomenzijnde blijft langh in 't leven.

Aert en Krachten. Dit *Gewas* is warm ende droogh van aert / af vagende ende de

galachtige bochtigheden af-jagende van krachten: soo dat het in aert / krachten / ende medicinael gebuyck niet het *Hertshoy* ofte *Ascyrum* in alles over een komt. *Dioscorides*, *Dodonæus*.

Scorpioen-kruydt, in 't Latijn *Scorpioides*,

Gedaente.

Dit krupdt brynght voort / sommige teer ende ter aerde leggende steelkens / met sommige langhwerpighe ende wat breechtachtige bladeren bewassen. *De geele bloemen* zijn van gedaente die van *Lathyrus* ende *Vitsen* gelijk: na desen volgen *rouwe* / *kromme* ende *omgeboogen* *hautwen* / van lidt wijs aen een hangende zaden gemaeckt / ende de staert van een *Scorpioen* yptbeelden-*de*. *De wortel* is dun.

Plaetse. Het wordt hier te *Lande* alleen in de *Hoven* onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in *May* ofte *Juny*.

Oeffeningh. Het wort alle *Jacr* in de *Maent* *April* gezaeyt.

Aert en Krachten. Soo veel de krachten van dit krupdt bekend is / soo dient het tot een haestigh genees-middel booz de steken van de *Scorpioenen*, te weten het gestooten krupdt daer op gelepyt. *Dioscorides*.

Velt-cypres, in 't Latijn *Iva arthetica*, *Chamepitiis*.

Gedaente.

Dit krupdt heeft veel dunne ende langh de aerde kruppemde geknoopte steelkens / die met lange / smalle / wat hanzachtige / ende in drie deelen gesneden bladeren bewassen zijn. *De kleyne geele* / ofte oock wel witte bloemkens komen omtrent de oorspronck der bladeren te voorschijn. Het zaet is kleyn ende de wortel dun. Dit geheele krupdt heeft een harstachtige reuck.

Plaetse. Het wordt in de *Apothekers* *Hoven* onderhouden.

Tijdt.

Tijdt. Het bloept in July ende Augustus, ende daer na wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in de Maent April in goede sabelachtige aerde gezaept worden.

Aert en Krachten. De Velt-cypres is warm in den tweeden ende dzoogh in den derden graet / openende / dun makende ende den Krijn dzyvende van krachten. Galenus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Geel-sucht, verstoptheyt van de Lever, 't Graveel, ende opgestopte Maent-stonden: Neemt van dit krupdt twee handen vol / ziedt het op in een pint Wijn / tot dat een derdendeel verfooden is / ende laet hier van twee ofte drie-mael des daeghs een roemertje vol van dzyken. Dodonæus, Matthiolus, Fuchsius.

Om de dooden Vrucht af te drijven: Neemt Velt-cypres een handt vol / ziedt het in een half pint Wijn-azijn tot de helft /

ende laet dit in twee repfen in nemen. Ravelingius.

Voor Flerecijn ofte Heup-gichte: Neemt van het gedzooghde ende sijn ghestooten krupdt een vierendeel loots / ende geeft het met eenigh nat ettelijke dagen achter een in. Joh. Stocker.

Voor koude gebreken van de Herzenen ende Zenuwen: Bereydt een afziedsel van dit krupdt met water / doet er by wat Suiker / ende laet hier van tweemaal des daegs een goeden dronck innemen. Fuchsius.

Eeren-prijs Manneken, in 't Latijn *Veronica Mas*.

Geslachten.

V An dit Gewas worden hier te Lande meest twee soorten gebonden; te weten groote ofte kruppende ende kleyne ofte Velt Eeren-prijs Manneken.

Gedaente!

Gedaente. Kruypende Eeren-prijs Manneken brenghyt boort teere ende langhs de aerde kruypende steelkens / een spanne ofte hooger opschietende / ende met breedtachtige / rondtom de kanten saegh-wijs ghekerfelde ende met klepne wolachtigheyt bedekte bladeren bewassen. De blaetwen bloemkens komen langhs het opperste der steelkens oydentlijck boort / nalatende platte hauwken / met rondt ende zwartachtigh klep zaet gebult. De wortel is beselachtig.

Veldt Eeren-prijs Manneken is de boortnoemde soorte van ghedaente seer gelijck / maer in alles klepnder / nochte de bladeren met eenige hazzachtige rughte beset.

Plaetse. De eerste soorte wortt van de Apothekers in de Hoben onderhouden / anderfins groeyt het op sabelachtige ende santachtige gronden. De tweede soorte wortt in de bochte Beemden ofte Velden gevonden.

Tijdt. Sy bloeyen beyde in Juny ende July.

Oeffeningh. Kruypende Eeren-prijs Manneken wil geplant ofte gezaeyt zyn op drooge ende openluchtige plaetsen.

Aert en Krachten. Kruypende Eerenprijs Manneken is warm ende droogh van aert / t'samen-treckende / den Urjn ende 't zweetdrijvende van krachten / ende wortt onder de Wondt-kruypden gerekent. Fuchsius.

Veldt Eeren-prijs Manneken wortt tot geen Medicijne gebuykt. Dodonæus.

Medicinael gebruyck Voor verstoppinge van de Lever otte Milt, Graveel, Schurft-heyte ende Wonden: Bereydt een afziedtsel van dit krukdt / ende laet hier van dzincken / ofte neemt van het sap twee oncen / witte Wijn een once / ende laet dit op een reys in nemen. Dodonæus.

Voor besmettelijcke Koortsen: Neemt ghedrooght ende sijn ghestooten Eeren-prijs Manneken, van de beste Theriakel van elck een vierendeel loots / vermenght het met water van dit krukdt gedistilleert / ende neemt het in om het zweeten te verwecken. Matthiolus.

Voor Bloet-spouwen en Teering: Neemt van het gedistilleert water van dit krukdt drie oncen / maect het zoet met Supcher ende laet het gebuycken. Dodonæus.

Voor vuyle Wonden ende Sweeren: Druypt'er het sap van dit krukdt in / ende leght het gestooten krukdt daer boven op. Fuchsius.

Eeren-prijs Wijfken, in't Latijn

Veronica Femina, Elatine.

Gedaente.

Dit krukdt heeft teere ende langhs de aerde kruypende steelkens / met bladeren / die van Penninck-kruydt seer wel gelijckende bewassen / maer met een dunne wolachtigheyt bekleedt. Langhs de bladeren heeft het geele bloemkens met een achter afhangende horeken / als die van wilt Vlas versien / ende ronde zaet-boelkens met zwart zaet gebult / nalatende. De wortel is beselachtig.

Plaetse. Het wortt gevonden in de Koren-velden / maer in de Hoben geset komt het frayer boort.

Tijdt. Het bloeyt in May ofte Juny.

Aert en Krachten. Dit krukdt heeft een verdroogende en t'samen-treckende kracht. Dioscorides, Plinius.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Wonden, Quetsuren, Kancker, quade Sweeringen, en voorts-eetende Zeeren: Neemt het sap van dit krukdt / druyp het daer in / en leght het met doecken daer op. Lobel.

Voor Melaetsheyt: Neemt van dit sap een once / ofte van het gedistilleert water drie oncen ende geeft het in. Ravelingius.

Voor sinckinge die op de Oogen vallen: Neemt het gestooten krukdt / ende bint het boort 't Hoofst. Dioscorides.

Voor de roode Loop: Bereydt een afziedtsel van dit krukdt / ende laet hier van dzincken / oock wortt het nuttelijck onder de klisterien vermenght. Plinius.

Voor scheurlel, uytfinckinge van de Lijfmoeder,

moeder; ende onmatige Maent - stonden :
 Neemt drie oncen van het gedistilleert wa-
 ter van dit kruydt / en geeft het op een reys
 in. Ravelingius.

Voor vuyle sweeringe van de Mondt, en
 Keele: Neemt het gesepde water ende goz-
 gelt daer mede. Ravelingius.

Druyven-kruydt, in't Latijn

Botrys.

Gedaente.

Druyven-kruydt heeft een ronde steel /
 in veel zijde-tacrkens verdeelt / en met
 veel langhwerpige en diep gesneden blade-
 ren / die van Rakette niet ongelijck / bewas-
 sen. Neffens en boven de bladeren wassen
 veel bleek-geele bloemkens / van gedaen-
 te gelijk een eerst bloepende Druybe. De
 wortel is met verwarde saselingen wijt upt-
 gespreydt.

Plaetse. Het wordt in de Nederlanden al-
 leen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus.
 Oeffeningh. Het moet alle Jaren in April
 in sabelachtige aerde gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. Druyven - kruydt is
 warm en droogh in den derden graet / ope-
 nende / doozsnijdende en dun makende van
 krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Amborstig-
 heyd en Etter - spouwen: Neemt van dit
 kruydt vier handen vol / ziedt het in een
 pint wijn / tot dat een derdendeel versoden
 is / en geeft hier van een roemertje vol te
 dzincken. Dioscorides, Aegineta.

Om den Urijn en de Maent-stonden der
 Vrouwen te verwecken: Hier toe gebuykt
 het booz-verhaelde afziedsel in Wijn bereypt.
 Lobel.

Voor pijn van de Lijf-moeder: Neemt
 Druyven-kruydt vier handen vol / Byvoet,
 Kamille-bloemen van elcks een hant vol /
 ziedt dit te samen in wijn tot een pap / doet
 daer by Olie van Lelien twee oncen / ende
 legt het warm op de buyck. Ravelingius.

Yser-kruydt, in't Latijn *Verbena.*

Geslachten.

Dit Gewas is in recht opstaende / en
 leggende ofte kruppende Yser-kruydt
 onderscheyden.

Gedaente. Het gemeyn en recht opstaen-
 de Yser-kruydt byenght voort een kantige
 steel / in verscheyde zijde-tacrkens ver-
 deelt / en met langhwerpige en diep gesne-
 den bladeren bewassen. Langhs het opper-
 ste der steelen groepen blauwachtige bloem-
 kens. De wortel is langh en beselachtigh.

Leggende ofte kruppende Yser-kruydt is
 klepnder / teerder / ende de bladeren zijn die-
 per gekerft ofte geschaert als aen de booz-
 gaende soorte.

Plaetse. Beyde dese soorten worden in de
 Hoben onderhouden / hoewel de eerste oock
 in 't wilde by de wegen / hagen en water-
 grachten gevonden wordt.

B b

Tijdr.

Tijdt. Yser-kruydt bloept in July en Augustus.

Oeffeningh. Dese kruyden worden van zaedt ende af-scheuren der planten aengewonnen.

Aert en Krachten. Yser-kruydt is warm en droogh van aert / bitter van smaeck / en een wepnigh t'samen treckende van krachten. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Geel-sucht: Neemt van dit gedrooght kruydt een vierendeel loots / Wierooch een half vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met oude wijn in. Dioscorides.

Voor Hooft-pijn: Neemt Yser-kruydt soo veel van nooden is / stoot het kleyn / doet'er by wat Olie van Roosen en Azijn / en bint het vooz't hooft. Dodonæus.

Voor Tant-pijn, losse Tanden en sweeringe van de Mont: Spoelt ofte wascht de Mondt met het afziedtsel van dit kruydt

in water ofte wijn bereydt. Dioscorides.

Voor't Graveel, vallende Sieckte, verstoptheyt van de Lever en Milt, en Melaetfheyt: Geest van't uyt-gedruckte sap een once in / ofte laet van het afziedtsel met wijn bereydt dinccken. Aëtius.

Voor Teeringe: Neemt een vierendeel loots poepcr van Yser-kruydt, ende geeft het met eenigh bequaem nat in. Ravelingius.

Voor pijn van de Lever: Hier tegen gebruyckt een vierendeel loots van de bladeren / sijn gestooten zijnde / met wijn. Apulejus.

Voor versche en oude Wonden: Neemt het gestooten kruydt met Water vermengt / ende leght het placster-wijs op. Apulejus.

Edel Lever-kruydt, in't Latijn

Hepatica, *Hepaticum trifolium*.

Gedaente.

Dit kruydt heeft breedtachtige bladeren / in drie deelen gesneden / peder op een bysonder steelken voozt komende. De bloemkens zijn van ses ofte seven / sterrewijs rondtom een kleyn bolleken staende / bladerkens gemaeckt; dese komen dickwils in January ofte February op teere / rungh en wat rootachtige steelkens te voorszijn. In de berwe van de bloemen bevindt men een groot onderscheydt / want men siet het met bleeck ofte Hemels-blaeuwe / violette / witte / lijfverwige / purperroode / en dubbelde bruyt-blaeuwe bloemen. Het zaet is kleyn en wit / de woztel duyn / zwart en seer gebeselt.

Plaetse. Het wozt hier te Lande alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De bladeren kunnen seer wel tegen de koude van de Winter / ende de bloemen komen heel vroegh te voorszijn.

Oeffeningh. Het wozt in April verplant.

Aert en Krachten. Edel Lever-kruydt is kout en droogh van aert / en een wepnigh t'samen-treckende van krachten. Lobel, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor ontstekinge, slappig-

slappigheyt, en verstoptheyt van de Lever: Beroydt een afziedtsel van dit Kruydt met Water ofte Wijn / en laet hier van dynken: ofte gebruyckt des selfs gedistilleert water. Matthiolus, C. Durantus.

Voor Scheursels: Neemt van het ghezoocht ende gepoepert Kruydt een halve lepel vol / ende laet het eenige dagen achter een met wangen Wijn in nemen. Baptista. Sardus.

Voor in en uytwendige Wonden: Drinkt dickwils van 't afziedtsel van Edel Leverkruydt, ende legt het gestooten kruydt van bunten op. Ravelingius.

Epimedium.

Gedaente.

Dit Gewas brengt voort dunne ronde steekens / aen de welke breede / vooz spitse / hardtachtige / rondtom saegh-wijs gekertelde / bleek-groene bladeren afhangen / die gemeenlijk drie aen een steekken gevoeght / en aen de kanten met eenighe doornachtige tandekens gewapent zijn. De bloemkens zijn uyt vier bladekens ghemacckt / gespickelt met tusschen-loopende witte strepen / van de welke de uytterste kanten ende averechtse zijde root zijn / maer binnen zijn die geel / ende de dyaepkens die in 't midden staen zijn groen. De wortel verspreydt sich wijt ende verre / op sommige plaetsen nieuwe uyt-spruytselen vooztbrengende / ende is onder met veel beselingen behangen.

Plaetse. Dit kruyt groeyt hier te Lande alleen in de Hoben.

Tijdt. Het bloeyt in de Somer.

Oeffeningh. Het wortt dooz het afscheuren der planten aengeteelt.

Aert en Krachten. De wortel van dit Epimedium is wat dzoogende / en t'samen-treckende van smaect / maer de bladeren zijn seer bitter / ende by na van smaect den Chamelæa gelijk. Lobel.

Speer-wortel, in 't Latijn Serpentaria.

Gedaente.

Speer-wortel verkrijgt een recht opstaende steel / omtrent twee ofte drie voeten hoogh / dick / rondt / en met veel spickelen als een Slangen-huydt verciert. De bladeren zijn langhtwerpigh / groot ses ofte seven geschicktelijck by een gevoeght. Uyt de top van de steel komt voozt een langhtwerpige scheede / van buyten grasberwoigh / van binnen uyt den blaetwen ende rooden / en in 't midden met een zwartachtigh spits stamperken versien / 't welck daer na open gaende / plaetse geeft aen een dzyfachtig trog / welcker Besien eerst groen en daer na root ende vol sappigh zijn; dese behouden in sich hardtachtigh zaet. De wortel is knobbelachtigh en dick.

Plaetse. Dit Gewas wortt in de Nederlanden in de Hoben goeffent.

Tijdt. Het bloeyt in Juny ende de Besien wortden in Augustusrijp.

Oeffeningh. Het wortt van bollekens ofte klifsters van de wortel vermenighvuldicht.

Aert en Krachten. De Speerwortel komt in aert / krachten en medicinael gebruyckt met de Kalfs-voet, in 't derde Deel deses Boecks beschreven / seer wel ober een. Galenus.

Alant-wortel, in 't Latijn Helanium, Enula campana.

Gedaente.

Alant-wortel heeft seer groote / lange / breede / spitse bladeren / met een wolachtige rupghete bedeckt / aen de kanten een weynigh geschaert / uyt den groenen witachtigh van verwe / maer aen de onderste zijde witter / als aen de bovenste. De steel schiet omtrent vier ofte vijf voeten hoog op / en is aen de toppen met breede / ronden / geele bloemen versien. Het zaet is langht-

langhwerpig / dun en smal. De wortel is dick en bitterachtigh van smaect.

Plaerte. Dit kruidt wordt beeltjts om zijn wortel in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloept in Juny en July.

Oeffeningh. De Alant-wortel plantmen in February in goede en wel gemeste aerde drie boeten van een / en wil gaerne wassen op een lomnerachtige plaetse.

Aert en Krachten. De wortel van dit Gewas is warm en droogh in den tweeden graedt. Fernelius houdtse vooz warm in den derden / en droogh in den eersten graet. Van Krachten isse openende / afbagende / het zweet drijvende / en het vergift of besmettinge wederstaende. Brunfelsas, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Amborstigheyt, verlijmde Borst, slappe Maegh, besmettelijcke Sieckte, en verstoptheyt van het Ingewant : Hier tegen gebuyckit alle

morgen een stukje geconijste Alant-wortel, ofte neemt van de gedrooghde wortel een vierendeel loots / en geeft het met Wijn in. De Alant-wijn kan tot de selve gebreucken oock nuttelijck gebuyckit worden. Dioscorides, Dodonæus, C. Durantus.

Voor Heup-gichte ofte Sciatica: Neemt de bladeren soo veel van nooden is / ziedtse murw in Wijn / ende leghtse van buypen op. Dioscorides.

Voor de Wormen: Laet van 't afziedsel van de wortel drincken. Plinius.

Voor 't Graveel ende opgestopte Maentstonden: Bereydt een afziedsel van de wortel met Water ofte Wijn bereypt / en laet hier van een roemertje vol drincken. Dioscorides.

Voor oude Zeeren en vuyle Sweeringen: Koocht de wortel heel murw / stootse kleyen / doet'er by Honingh / ende leght het op de Zeeren ofte Sweeringen. Dodonæus.

Voor Schurftheyt: Neemt de kleyen gestoten versche wortelen / vermengtse met Derskens-reusel / ende bestrijckt'er het Schurftmede. Ravelingius.

Bertram, in 't Latijn *Pyretbrum*

Gedaente.

Dit kruidt brenghet voozt dickachtige steelkens / die ointrent een spanne hoogh opschietende / en met seer kleyen ghesnippelde bladeren / als die van Kamille, ofte Daucus bekleedt zijn. Op de toppen van de steelen draeght het een byede bloem / wiens kruip geelachtigh / en de rondtom staende / langhwerpige / smalle bladeliens aen de bovenste zijde witachtigh en aen de onderste wat purperachtigh van verwe zijn. Het zaet is dun en langhwerpig. De wortel is matelijck dick en langh / seer scherp ofte heet van smaect.

Plaerte. Het wort in de Nederlanden nergens dan in de Hoben gevonden.

Tijdt. Het bloept in de Somer.

Oeffeningh. Het wordt van zaet en dooz de afgebroken wortelen aengeteelt.

Aert en Krachten. De *Bertram* is heet en droogh

dzooch by na in den vierden graede / dum-
makende / dooz-snijdende / en het zweet ge-
weldig drijvende van krachten. Brunfel-
sus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Tandt-pijn:
Neemt een stukje van de wortel / en steekt
het in de holle Tandt / ofte ziedt de wortel
in azijn / de welke ghy in de mondt silt
houden. Dioscorides, Galenus.

Voor langhduurende huyveringe in som-
mige Koortsen: Neemt olie daer de wortel
in gesooden is / ende bestrijckt'er de rugh-
graedt / ende onder de voeten daer mede.
Dioscorides.

Voor verkoude ende lamme Leden: Be-
strijckitse met de boozsepde olie. Dioscorides.

Voor verouderde Hooftpijn en Lammig-
heyt: Knautw een wepnigh van de wortel
in de mondt / ende spoutw het quijl ghesa-
digh upt. Brunfelsus.

Wilde Bertram, wilde Dragon,

in 't Latijn *Parmica, Pyrethrum Syl-
vestre, Draco Silvestris.*

Gedaente.

Dit Gewas brengt voort dunne ronde
steekkens van een voet ofte anderhalf
hoogh / in eenige zijde tackskens gesche-
den / en met lange / smalle / rondtom de
kanten saegh-wijs gekertelde bladeren be-
wassen. De bloemen groepen aen't op-
perste van de tackskens / en zijn in 't mid-
den en rondtom met witte bladerkens beset /
de gedaente / hoewelke klepnder zijn / van
de stinckende Kamillen webeeldende. De
wortel is beselachtigh / en wijt voort krep-
pende.

Plaetse. Het wort in sommige Hoben ge-
plant / andersints wordt het genoegh in
sommige Zeemden van Brabant gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in May, Juny en July.

Aert en Krachten. De *Parmica* is warm
en dzooch tot in den derden graedt / ope-
nende / verteerende / dum makende / en dooz-
snijdende van krachten. Fuchsius, Matthio-
lus.

Medicinael gebruyck. Voor blaeuw gella-
gen ofte gestooten Placken: Neemt de ver-
sche bladeren en bloemen / gestooten zijnde
leghtse op. Dioscorides.

Om te doen Niesen: Neemt het poeper
van het gedzoochte kruydt ofte Bloemen /
ende haelt het in de Neus-gaten op. Diof-
corides.

Voor Tandt-pijn, Sinckingen, vallende
Sieckte en Lammigheyt: De wortel ghe-
knautw zijnde / trekt veel vochtigheden upt /
waer dooz de genoemde gebreken genesen
worden. Ravelingius.

Roosen-wortel, in't Latijn Radix

Rhodia.

Gedaente.

Ut de wortel van dit Gewas spruyten
veel ronde steekkens / een spanne ofte
wat hooger opschietende: Dese zijn met
veel langhwerpige / breedtachtige / spitse /
gelijvige / gladde / en rondtom de kanten
saegh-wijs gekertelde bladeren beset. De
bleecke ofte groen-geele bloemkens komen /
kroons- ofte krans-wijs by een gevoeght /
te voorschijn. De wortel is dick ende knob-
belachtigh / de welke geknautw ofte ge-
weven zijnde geheel de reuck heeft van een
Hoosc.

Plaette. Het wordt hier te Lande in de
Hoben van de kruydt-bemimmers onder-
houden.

Tijdt. In de Lente spruyten de steelen
voort / en in de Somer dzaeght het somtijds
sijn bloemen.

Oeffeningh. Het wordt dooz de wortelen
aengeteelt / en wil wel in sant- ofte savel-
achtige aerde / ende op een lommerachtige
plaetse geplant zijn.

Aert en Krachten. Roosen-wortel is var-
getemperde natuure. Galenus en Aegineta
houden se voort warm in den tweeden graet /
en verteerende van krachten. Fuchsius
schrijft dat het is warm ende dzooch in den
tweeden graedt. Dodonæus schrijft het een
verkoelende aert en kracht toe.

B. b. 3

Medi-

Medicinael gebruyck. Voor Hoot-pijn: Neemat van de bladeren van dit kruidt soo veel van hooden is / stoot het kleyen / doet'er by wat Olie van Hoosen / en bindt het op 't Dooz-hoof en slapen des Hoofst. Dioscorides.

Smeer-wortel, in't Latijn *Telephium*, *Crassula*.

Geslachten.

VAn dit kruidt vindmen de volgende soorten: te weten / gemeene Smeer-wortel, Spaense Smeer-wortel, en kleyne Smeer-wortel, die altydt groen blijft.

Gedaente. De gemeene Smeer-wortel verkrijght recht opstaende / ronde / dicke / gladde steelen / die met dicke bladeren / die van de Hof-porceleyn eenighsints gelijk / dicht bewassen zijn. De bleekt-geele bloemkens staen kroons - wijs by een gevoeght. De wortel is wit en knobbelachtigh.

Spaense Smeer-wortel heeft wepniger / doch groter en gelijkviger bladeren / die altydt twee ober malkanderen staen / en aen de kanten somtijds een wepnigh gesneden zijn. De bloemen zijn de voorgaende soorte gelijk / ende de wortel is mede knobbelachtigh.

De kleyne en altyts groene Smeer-wortel brenghet voort dunne / teere / ende ter aerde huckende steelkens / met kleynder en ronder bladeren als van de gemeene Smeer-wortel begroeft. De bloemkens zijn root ofte purperachtigh. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Dese soorte van Smeer-wortel worden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Sy dzagen haer bloemen in July ende Augustus.

Oeffeningh. Sy worden dooz't planten ende afscheuren der wortelen aengeteelt / en moeten op schaduwachtige plaetsen / en in savelachtige aerde geplactst zijn.

Aert en Krachten. Voor witte Zeerigheyt ofte Scheltinge: Leght de gestooten bladeren ses uren daer op / maer daer na

moet het met Gersten-meel gestreken worden. Lobel.

Voor onsuivere en ontsteken Wonden: Druypt het sap daer in / ende leght het ghekneust kruidt daer boven op. Ravelingius.

Voor inwendige Wonden, Sweeringen en Scheursels: Laet van het afziedtsel van dit kruidt dickwils eenige tijdt langh dzyinken. Chabræus.

Cyperus.

Geslachten.

VAn dit Gewas vindt men in de Hoben van Nederlandt twee soorten / het eene met ronde / en het ander met lange wortelen.

Gedaente. De Cyperus met ronde wortelen brenghet voort een drie-hoekige gladde steel / en langwerpige smalle bladeren / met een uytspulende rugge versien. Op de top van de steel staet een trots Niet-plummen / daer kleyen zaet in beslooten is. De wortel is knobbelachtigh / dooz somnige saselingen aen een verbonden / lieffelyck van reuck / bitterachtigh van smaeck / van buyten bzuin en van binnen witachtigh.

De Cyperus met lange wortelen is de voorgaende in alles gelijk / maer grooter. De wortelen zijn seer langh en geknoopt.

Plaetse. Bepde dese soorten worden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. In Juny, July en Augustus staen dese kruiden in haer fleur.

Oeffeningh. Sy worden dooz haer wortelen aengeteelt / en op bochte plaetsen geplant / maer de Cyperus met lange wortelen moet alle Jaer eens verplant worden / oft anders sal hy vergaen.

Aert en Krachten. De Cyperus is warm en droogh in den tweeden graedt / sonder scherpijghent openende / ende eenighsints samen-treckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Graveel, Water-sucht, opgestopte Maent-stonden, verkoutheyt van Lijf-moeder en Buyck-pijn: Neemt van de gedrooghde en fijn gestooten wortel een vierendeel loots / en geeft het met

Wijn

Wijn in: Ook kan men het afziedsel van de wortel tot een stobinge voor de genoemde gebreken gebuycken. Galenus, Aegineta.

Voor verouderde ende voort-eetende Zeren: Stopt'er het poeper van de wortel in / ofte vermengt het met **Wijn** en strijckt het daer op. Aegineta.

Soet-hout, in 't Latijn *Glycyrrhiza*,

Liquiritia.

Gedaente.

Soet-hout brenghet voort hooge en getackte steelen / waer aen kleyne middel-steelkens voort-spruyten / die aen weder-zijden met veel langhwerpig / spitse / en donker-groene bladren beset zijn / ende altydt / uytgenomen het uytterste blad / twee ober malkanderen staen. De bleeck-blaeutwe bloemen komen veel en aer-wijs by een geboeght / als de bloemen van de Vitlen, op korte steelkens te voorschijn / de welke van kleyne zaedt-huyfken ghevolght worden. De wortelen zijn seer langh / van buyten bruyn / van binnen geel / en seer soet van smaect.

Plaetse. Dit Gewas groeyt hier te Lande in de Hoven.

Tijdt. Het dyaeght hier seldom bloemen / en is daarom van sommige / maer te onrecht onbryckbaer geoordeelt.

Oeffeningh. Het wort door de wortel vermeenighvuldicht / en wil gaerne in sabelachtige aerde geplant zijn.

Aert en Krachten. De wortelen van Soet-hout zijn matelijck gestelt tusschen verwarren ende verkoelen / daer en boven hebben een bocht-makende en versachtende kracht. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Heefheyte en Engborstigheid: Hier tegen ghebruyckt het uytgedrooghte sap van de wortelen / 't welck gemeenlijck droop van Soet-hout genaemt wordt: Oste Suroop van Soet-hout dickwils een weynich door ghesicht / is hier toe seer dienstigh. Dodonæus.

Voor sweeringe van de Nieren en Biaes,

en koude Pisse: Bereydt een afziedsel van Soet-hout, en laet daer van alleen ofte met **Wijn** vermengt / drincken. Joh. Stocker.

Gentiaen, in 't Latijn *Gentiana*.

Gedaente.

Dit Kruydt verkruyght lange / breede en geribde bladeren / die van de witte Nieswortel seer gelijck: tusschen dese bladeren brenghet het voort recht / holle en geknoopte steelen / en uyt peder knoop ofte lidt twee ober malkanderen staende bladeren / die na de top toe kleynder worden. De bloemen zijn bleeck-geel / wit ofte met zwarte stip-pelen besprenckelt / van gedaente een stralende Sterre uytbeeldende / ende komen aen en rondom het opperste van de steel in verschepde rypen te voorschijn. Het dun / plat / en bruyn zaet leyt in langhwerpig huyfken / daer de bloemen uyt zijn voortgekomen / beslooten. De wortel is dick / lang / van verwe geel en seer bitter van smaect.

Plaetse. Het soude hier te Lande elders te vergeefs / als in de Hoven gesocht worden.

Tijdt. De bloemen komen in de Sommerse Maenden te voorschijn / en het zaet wordt in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het wordt in April in goede aerde en op een schaduwachtige plaetse ghezact.

Aert en Krachten. De Gentiaen, en voornamentlijck de wortel / is warm in den derden / en droogh in den tweeden graedt / opmende / dun-makende / afvagende / en de verderbinge wederstaende van krachten. Brunfelsus, Matthiolus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Vergift, en beten van verwoet Gedierte: Neemt Gentiaen-wortel een half vierendeel loots / Wijnruyt twintigh greyn / Peper tien greyn / geest dit te samen sijn gestooten zijde met **Wijn** in. Dioscorides.

Voor verstoppinge van het Ingewandt, flappe Maegh, Wormen, Graveel, en opgestopte Maent-stonden der Vrouwen: Bereydt een afziedsel met **Water** ofte **Wijn** van

van de wortel / en laet hier van tweemaal des daeghs een roemertje vol van dzincken. Dioscorides, Galenus, Fuchsius.

Voor alderhande Koortfen: Neemt een vierendeel loots poeper van de wortel / en geeft het met eenigh bequaem nat in.

Voor Zijde-pijn, en die van binnen gequetst zijn: Neemt van het sap ofte van de gedzooghde wortel een vierendeel loots / en laet het innemen. Dioscorides.

Voor placken van de Huyt: Bestrijcktse met het sap / ofte wachstse met het afziedsel van de wortel. Dodonæus.

Speer-kruydt, in 't Latijn *Valeriana*, *Pbu.*

Gedaente.

D At krupt brenghet eerst voort langhwerpighe breede en ongekierfde bladen / tusschen de weicke een hooge / gladde /

holle en geknoopte steel voortspruyt / aen peder knoop ofte lidt twee andere langer / en diep gesneeden bladeren die van de Pastinaken eenighsints gelijk / voortbrenghende. Op de top van de steel draeght het lijfberwige bloemkens / in verscheide kranssen by een vergadert. De wortel is een duim dick / meest bloot leggende / ende door veel beselingen aen de aerde bevesticht.

Plaetse. Het wortel alleen in de Hoben gevonden.

Tijt. Het draeght sijn bloemen in May, Juny ende July.

Oeffeningh. Het moet in bochte plaetse geplant zijn / en by dzoog weder dickwils begoten worden.

Aert en Krachten. De Valeriana is warm en dzoogh in den tweeden graedt / openende / zweet- en de Arijn drijvende van krachten. Matthiolus, Joh Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Zijdepijn, en om de Maentfonden en Urin te verwecken: Bereydt een afziedsel van de wortel / en laet daer van dzincken. Dioscorides, Galenus.

Voor Engh-borstigheyt: Neemt van de wortel twee oncen / Soethout een halfonce / uytgepelde lange Rosijnen ses loot / koocht dit in genoegsaem water tot een pint / en laet hier van tweemaal daeghs een roemertje vol innemen. Ravelingius.

Voor verstoptheyt van Lever en Mildt, besmettelijcke Sieckten, Geelsucht en swakheyt van 't Gesicht: Laet van het afziedsel van de wortel dzincken; ofte geeft van de gedzooghde en sijn gestooten wortel een vierendeel loots met eenigh bequaem nat in. Galenus, Brunfelsus, Fuchsius.

Voor oude Zeeren: Druypt'er het sap in / ende legt het gestooten krupt daer boven op. Matthiolus.

Vreemde ofte Griekse Valeriana, in 't Latijn *Valeriana Græca*.

Gedaente.

D At krupt heeft rechte / dunne / holle steelen / omtrent anderhalven voet hoogh

hoogh opschietende. De bladeren komen seer veel aen een middel-ribbe pluym-wijs vergadert / en tegen malkanderen overstaende / als de Virlen bladeren / te voorschijn / waer van peder is laughtwerpigh / in 't midden bzeedrachtigh / vooz spits / en achter met een rugge een weynigh uytspulende. Op de top van de steel draeght het bleeck-blaeutwe bloemen / van vijf bladenkens gemaect / en in 't midden met eenige witte draepkens verciert / die aen het eynde met geelachtige nopkens beset zijn. Het zwart zaet lept in klepne boslekens beslooten. De wortel is geheel vefelachtigh.

Plaetse. Dit Kruydt wordt veel in de Hoven van Nederlandt onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden.

Oeffeningh. Het wordt in April in wel gemeste aerde gezaeyt.

Aert en Krachten. De bzeemde Valeriana wordt vooz geen gebreken gebruykt.

Mans-ooren, Hasel-wortel, in't
Latijn *Asarum.*

Gedaente.

Dit Kruyt heeft ronde / bzeede en blinckende bladeren; onder dese schuylen op korte steelkens / die nochtans aen de steelen van de bladeren gehecht zijn / bypn-purpere bloemen / van gedaente de zaedhupskens van Billen-kruydt gelijk / in de welke daer na kleyn en kantigh zaet gebonden wordt. De wortelen zijn teer en wijdt uytgespreydt

Plaetse. Het wordt veeltijds in de Apothekers Hoven gevonden.

Tijdt. Het verkrijgt in de Lente nieuwe bladeren en bloemen.

Oeffeningh. Het wordt dooz het afscheuren der wortelen aengeteelt / en op lommetachtige plaetsen geplant.

Aert en Krachten. De bladeren en wortelen van Hasel-wortel zijn warm en droog in den derden graet / openende / den Urijn afzjibende / en de slijmachtige en galach-

tige vochtigheden van boben en van onderen af-jagende van krachten. Brunfelsus, Dodonæus, Mesue.

Medicinael gebruyk. Voor langdurende Koortsen, Flerecijn, Water-en Geel-sucht: Neemt van de gedrooghde en sijn gestooten wortelen een vierendeel loots / en geeft het met bequaem nat in: Oste neemt van de selbe wortel van een tot drie vierendeel loots / weecht het in Wijn / Wey / oste Honinghwater soo veel genoegh is / gekoocht en dooz gezegen zijnde / laet het op een reys innemen: Oste neemt van ses tot tien versche bladeren / stootse in een Noztier kleyn / doet'er by wat Spaense Wijn / druckt het sap daer uyt / 't welck ghy in een reys sult in geben. Dodonæus.

Om het Sogh in de Vrouwen Borsten op te droogen: Neemt de bladeren / stootse kleyn met Wijn / en leghtse pap-wijs op de Borsten. Ravelingius.

C c

Voor

Voor Enghborstigheid en Droppel-pisse: **Neemt** van de gedrooghde wortelen een loot / ziedse in een half pint **Wijn** tot dat de helft versoden is / en laet dit in twee repfen innemen. **Fuchsius.**

Voor duyfter Gesicht: **Neemt** het sap alleen / ofte met berepde **Tucia** vermengt / en druypt het in de **Oogen**. **Ravelingius.**

Vincoorde, Maeghde-palm, in't
Latijn *Vinca Perwinca.*

Gedaente.

Dit Krupdt is ober al genoegh bekent / het heeft ranchachtige / dunne groene steelen. **De** bladeren staen twee tegen maekenderen ober / sy blijven altijd groen / van de gedaente en koleur de **Laurier**-bladeren eenighsins gelijk / maer klepnder. **De** bloemen zijn blauw / en altemets wit / van vijf bladeren gemacckt / nochtans vindt men het oock met dubbelde bloemen. **De** wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het wordt hier te **Lande** veel tijds in de **Hoven** onderhouden / andersins komt het in de **Woschen** / en onder de **Wagen** voort.

Tijt. Het blaeyt in **Maert**, **April** en **May**. **Oeffeningh.** Het wil op vochte en lommerachtige plaetsen geplant zijn / en het wordt dooz't scheuren der planten aengeteelt.

Aert en **Krachten.** **De** **Vincoorde** is matelijck warm / maer meerder verdroogende van aert / afvagende / en daer na t' samen-treckende van krachten. Het wordt onder de **voornaemste Wondt**-krupden gerekent.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande **Buyck**-loopen en **Vloeden**: **Neemt** dit **Krupdt** / en berepdt'er met **Wijn** een afziedtsel bair / om daer van te drincken. **Dioscorides**, **Galenus.**

Voor beten ofte steken van fenijnigh **Gedierte**: **Neemt** het gestooten **Krupdt** / en leght het daer op. **Galenus**, **Aegineta.**

Voor de witte vloet der vrouwen: **Neemt**

Vincoorde drie handen vol / ziedt het op in een pint **Wijn** ofte gestaelt **Water** / tot dat een derden deel versoden is / en laet hier van een roemertje vol innemen. **Rondeletius.**

Voor pijn der **Ooren**: **Neemt** het sap van dit **Krupdt** / en druypt het lauw in de **Ooren**. **Ravelingius.**

Fraxinella, Dictamnus Albus
Officinarum.

Gedaente.

Dit **Getwas** verkrijght ronde steelen / die omtrent anderhalven voet hoog op schieten. **De** bladeren zijn langhtwerpigh / hardt en spits / veel aen een middel-steelken ofte ribbeken / als die van **Soet-hour**, gevoeght. **De** bloemen zijn bleek-purper van berwe / die **Clusius** oock sneeuw wit ghebonden heeft / en van vijf gestreepte blaekens ghemaect / upt het midden van de welcke enige kromme hanz-wijse draekens af hangen. **De**se bloemen zijn onliefelijck en bockachtigh van reuck. **Na** peder bloem volgen vijf by een gevoeghde / rouwe en rootachtige hautkens / zwart en blinckend rondt zaet in sich besluypende. **De** wortelen zijn wit / omtrent een klepne vinger dick / en in veel deelen gescheppen.

Plaetse. Het wordt in de **Nederlanden** alleen in de **Hoven** onderhouden.

Tijt. Het brenghet sijn bloemen in **Juny** voort.

Oeffeningh. Het moet op een vette gront en openluchtige plaetse gezaept of geplant zijn.

Aert en **Krachten.** **De** wortel van dit **getwas** is warm en droogh in den tweeden graedt / openende / verteerende / dun makende en het zweet-drijvende van krachten. **Dodonæus.**

Medicinael gebruyck. Om de **Maendstonden** te verwecken, de **Geboorte** te bevorderen, de **Nageboorte** en het **Graveel** af te drijven: **Neemt** van de gedrooghde wortel een vierendeel loots / en geeft het met **Wijn** in. **Dodonæus.**

Voor

Voor Vallende sieckte: Neemt van het zaet een vierendeel loots / stoot het fijn / en laet het met eenigh bequaem nat innemen. Ravelingius.

Voor Stuypen en Wormen der Kinderen: Neemt van de gedzooghde en gepoepde wortel 20 greyn / en geeft het in.

Voor Flerecijn: Bestrijct de pijnelijcke Leden met Olie daer de bloemen in getweekt en gekoocht zijn. Ravelingius.

Alysson Galeni en Clusii.

Gedaente.

Dit Kruydt is den Andooren ofte Malroove seer gelijk / maer de bladeren zijn meer gerimpelt / en grijs / sonder enige reuck. De bloemkens zijn purper blaew / upt stekende hupskens voort komende. De wortel is hardt en houtachtigh.

Plaetse. Het is van Spaens zaet in de Hoben van Nederlandt aengeteelt.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Aert en Krachten. Dit Kruydt is mateelijck verdzogende van aert / ver teerende / ende een wepnigh af bagende van krachten. Galenus.

Godts-gratie, in't Latijn Gratiola.

Gedaente.

Dit Gewas bynght voort veel vierkantte steelkens / met seer veel langhwerpige smalle bladeren / als die van de Yloop, dicht bewassen. De witachtige ofte lijfverwige langhwerpige bloemkens komen ontrent de oorsprongh der bladeren op besondere steelkens te voorschijn; na de welke klepne ronde zaet-bollekens / met klepne zaet gebult / volgen. De wortel kruypt wijt voort / is in leden onderscheyden / en met veel beselingen behangen.

Plaetse. De Gratiola wordt hier te Lande alleen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus.

Oeffeningh. Het wordt door afscheuren

der wortelen aengeteelt / en op bochte plaetsen in April geplant.

Aert en en Krachten. De Gratiola is verwarmende ende verdzogende van aert / bitter van smaect / de water- en galachtige bochtigheden van onderen en van boben geweldig upt drijvende van krachten. Dodonæus, Matthiolus.

Medicinael gebruyk. Voor verstoptheyt van de Lever en Mildt, Flerecijn, langhduurende Koortsen, Wormen, quade Schurftheyt, Water- en Geelsucht: Hier tegen geeft van de gedzooghde en fijn gestooten bladeren een half vierendeel loots in: ofte neemt van de bladeren een half loot / laet het een nacht weecken in Wijn / op gekoocht en doorgefegen zijnde / geeft het nuchteren in: ofte neemt een half once bladeren van Gratiola, Sodonella een vierendeel loots / Anijs-zaet een half loot / gesupberde Rosijnen een half once / ziedt dit te samen in

Wijn tot dat'er maer vijf oncen af ober blij-
ven / en dit sult ghy lantw in geben. Dodo-
næus, Matthiolus, Job. Wierus.

Luys-kruydt, in 't Latijn *Staphi-*
sagria, *Pedicularis*.

Gedaente.

De byzjne steel van dit kruydt schiet
meer als anderhalven voet hoogh en
recht op. De bladeren zijn groot / en in vijf
ofte ses deelen ghescheyden / peder op een
langhachtige steel te voorschijn komende.
De bloemen zijn blaewt en sterre-wijs / die
van de Ridder-sporen gelijck: na de welke
dat volgen langhwerpige en gras-berwige
hautkens / met driekantigh byzn zaedt
gebult / 't welck olieachtigh / bitter en scherp
ofte brandende in de Mont is. De wortel is
niet seer groot.

Plaetse. In de Nederlanden is het in de
Hoben van sommige kruydt-bemimmers te
binden.

Tijdr. Het bloeyt in July en Augustus,
en daer na wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in April
op een lommerachtige plaetse gezaept zijn.

Aert en Krachten. Luys-kruydt, maer
voornamentlijck des selfs zaet / is heet en
dzoogh in den vierden graedt / en daer-
enboven heeft het een besonderen kracht / de
taepe sluypen dooz 't byzaken af te jagen:
maer het wordt om het perijckel van ver-
sticken weynigh ofte nimmermeer inwen-
digh gebuyt. Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor Tant-pijn:
Neemt van het zaet soo veel van nooden is /
sfoot het kilepn / bindt het in een doeckje /
leght het in Azijn een weynigh te weecken /
ende houdt het aen de pijnelijke Tandt:
hier dooz sult ghy veel vochtigheden quijt
worden. Dioscorides.

Voor Luysen en Neten: Neemt het ge-
stooten zaet / weeckt het in Azijn / en daer
mede het Hoofst ofte de lupsachtige klederen
bestreecken / doodet alle Luysen en Neten.
Lobel.

Wonder-boom, in 't Latijn *Ricinus*,
Palma Christi.

Gedaente.

Dit Gewas schiet met een dicke holle
steel / die boven in verscheyde zijde-tae-
ken verdeelt is / seer hoogh op: Dese steel
is doncker purper van verwe / indien men
het meelachtigh stof / waer mede het dick-
wils besprenght is / afvaeght. De bladeren
zijn groot / breedt / sacht / in seven of ne-
gen deelen gescheyden / en rondtom de kan-
ten saegh-wijs gekerft / peder op een besou-
der steelken voort komende. Men 't opper-
ste van de steelen / en omtrent de oorsprong
der bladeren dzaegt het moschachtige gee-
le bloemen / druyf-wijs by een gevoecht /
die van drie-kantige hautkens / met sacht-
te stekeling beset zijnde / gebolgh worden.
Dese besluypen peder in sich drie langhwer-
pige ronde zaden / van buypen blaewt ende
ghespickelt / en van binnen met wit en
olieachtigh mergh gebult. De wortel bestaet
uyt veel by een vergaderde saselingen.

Plaetse. Het wortt alleen hier te Lande in
de Hoben gebonden.

Tijdr. De bloemen vallen haest af / maer
het zaet wordt in de Herst rijp.

Oeffeningh. Dit Gewas vergaet in dese
koude Landen alle Jaren / en moet daerom
in April, op een wel ter Sonne gelegene
plaetse gezaept worden.

Aert en Krachten. De Wonder-boom is
dzoogh en warm in den tweeden / ofte in het
beginfel van den derden graedt / afvagende
en verteerende van krachten / en daer-
enboven heeft het zaet een besonderen kracht
om alle slijmachtige en galachtige vochtig-
heden met geweld af te jagen / maer het
wordt seldom inwendigh gebesicht. Matthio-
lus, Dioscorides, Galenus.

Medicinael gebruyck. Om de slijmige,
Water- en Galachtige vochtigheden te pur-
geren: Neemt van de zaden van ses tot
vijftien / roostse een weynigh / ghestooten
zijnde / doet'er by wat Caneel ofte Gem-
ber /

ber / geeft het met Wey ofte Septen-
melck in. Mesue.

Voor hardigheyt der Vrouwen Borsten :
Neemt de bladeren / stootse kleyn / doet'er
by Gersten-meel / en legt het pap-wijs op
de Borsten. Dioscorides.

Voor Schurftbeyt en Zeeren des Hoofds :
Neemt de Olie uyt de zaden geparst / en
bestrijct het Hoofd hier mede. Ravelingius.

*Wolfs-melck, in 't Latijn Tithy-
malus.*

Geslachten.

VAn dit Gewas worden veel soorten in
de Nederlanden gevonden / die meest
van de Lief-hebbers in de Hoben onderhou-
den worden : Als 1 Wolfs-melck Manne-
ken, in 't Latijn Tithymalus Characias of
Amygdaloides : 2 Wolfs-melck Wijken,
in 't Latijn Tithymalus Myrthifolius : 3 Zee
Wolfs-melck, in 't Latijn Tithymalus Pa-
ralius : 4 Sonne-wendende Wolfs-melck of
Kroonkens-kruidt, in 't Latijn Tithyma-
lus Helioscopius of Solisequius : 5 Springh-
kruidt, in 't Latijn Caraputia Minor : 6 Duy-
vels-melck, in 't Latijn Peplus : 7 Esula.

Gedaente. Wolfs-melck Manneken heeft
ronde roode steelen / omtrent anderhalven
voet hoogh opschietende / en met langhtwer-
pige smalle bladeren bewassen : de middelste
van dese steelen draeght op de top een gebla-
de en wijdt uytgespreyde kroon / en als dan
wordt die steel van sijn onderste bladeren
verooft / soo datse niet als eenige telkenen /
alwaer de selve gestaen hebben / behoudt.
De bladekens die aen de kroon te vooz-
schijn komen sijn kleyn / rondt en schotel-
wijs van gedaente / uyt de welke geelach-
tige bloemkens voort spruyten / die van drie-
kantige bollekens / waer in het zaet besloo-
ten leydt / gebolgh worden. De wortel is
hardt en met veel veselingen behangen.
Dit kruidt / gelijk oock mede alle de sooz-
ten van Wolfs-melck, gequett oft afge-
brooken zynde / geeft een bitter en bytend
melckachtigh sap van sich.

Wolfs-melck Wijken brengh voort seer
veel steelkens / van een voet hoogh / die meest
aen een zijde neder hucken. De bladeren
sijn witachtigh / van gedaente die van de
Myrten-boom eenighsins gelijk / en voort
met een scherp-stekend doornien gewapent.
De bloemen spruyten op de top van de stee-
len kruans-wijs voort / die met het zaet de
voortgaende soorte seer wel gelijken.

Zee Wolfs-melck heeft bleek-roode steel-
kens / anderhalven voet hoogh opschieten-
de / en met veel kleyne / smalle / witte
bladekens dicht bekleedt. De bloemen en
zaden komen als in de voortgaende soorte te
voorschijn. Maer als dit Gewas in de Ho-
ben verplant ofte gezaeyt wordt / zoo sijn
de steelen en bladeren langer / doch niet soo
dicht bewassen. De wortel sinckt diep in de
aerde.

Sonne-wendende Wolfs-melck verkrijgt
eenige ronde / teere en wat rootachtige
steelkens / op de top met een wijde geblade
kroone verciert. De bladeren sijn breechtach-
tigh / rondtom een wepnigh gekerft. De
bloemen en zaden sijn kleyn en van gedaen-
te de voortgaende soorten gelijk. De wortel
is seer dun.

Springh-kruidt schiet met een ronde steel
omtrent twee voeten hoogh op : dese is van
binnen hol / en van boven in verschepde
zijde-tackskens gedeelt / onder met lange
smalle bladeren bewassen / maer die aen de
zijde-tackskens voort komen sijn korter en
breeker. De bloemen en zaet-huykskens sijn
die van de andere soorten gelijk. De wortel
is met eenige veselingen behangen.

Duyvels-melck heeft veel roodachtige
teere steelkens / van een spanne hoogh / met
langhtwerpigh ronde kleyne bladekens / die
van de Muur by na gelijk bewassen. De
bloemen en zaedt-huykskens vergelijken sich
wel met die van de voortgaende soorte van
Wolfs-melck, maer het zaet is kleyn en
wit / als die van de Heul.

Etula, 't welck P. Potterus Tithymalus
Cyparysias noemt / heeft seer veel ronds /
en omtrent anderhalven voet recht op schie-
tende

tende steelen / met langhtwerpige smalle bladeren / klepnder als die van Wolfs-melk Manneken betwassen. De kranskens / bloemen en zaden zijn die van de andere soorten van Tithymalus gelijk. De wortel is grof / getackt / en met een dicke schozse bekleedt. Van dese soorte vindt men noch een andere / de selbe in alles wel gelijk / maer klepnder.

Plaetse. De 1 / 2 / 5 / en 7 soorten worden van de Lief-hebbers in de Hoben onderhouden. De 3 soorten vint men op de Zee-duynen van Hollant. De 4 en 5 soorten groeuen van selfs in de Moes-hoben.

Tijdt. Alle dese soorten van Wolfs-melk dragen haer bloemen en rijp zaet in de Sommerse Maenden.

Oeffeningh. Wolfs-melck wort van zaet aengewonnen.

Aert en Krachten. Alle de geslachten van Wolfs-melck van ons beschreuen / zijn warm en droog in den derden graedt / scherp bijtende van smaect / de huyt verteerende van aert / en hebben daer- en-hoben een besondere kracht om alle water-sijm- en galachtige vochtigheden dooz den afgangh en braken sterckelijck af te jagen / en moeten daerom met voorzichtigheyt inwendigh gebruyckt worden. Oodonæus, Fuchsius, Brunfelsus, Mathiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Om van boven en van onderen te purgeeren : Neemt van ses tot twaelf zaden van Springh-kruydt, gestooten zijnde / geeft het met Bier ofte Garsten-water in. Oste neemt van de schozse van de Esula-wortel, die eerst in Hoosen-azijn getweect / ende daer na wederom gedzooght is / van een halve tot een vierendeel boots / sijn gestooten zijnde geeft het met eenig bequaem nat in.

Voor Wratten : Neemt het sap van dese Kruyden alleen / ofte met sap van Hanenvoet gemenght / en bestrijckte hier mede. Apulejus

Voor quaetaerdige Schurfttheyt en Zeeren : Neemt het sap boornamentlick van Duyvels-melck, en leght het met doecken daer op. Dioscorides.

Om het Hayr te doen uyt vallen : Bestrijckt de plaetse / daer ghy begeert het Hayr te doen uytballen / met het sap van dese Kruyden. Galenus.

Indiaense Kerse, in 't Latijn *Nasturceum Indicum.*

Gedaente

Dit Gewas brengt voort een teere / Ronde / lange / en in verschepte zijde- tackkens gedensde steel / waer mede het sich aen eenigh bystaende steunsel oprecht. De bladeren zijn rondt / en yder aen een besonder steelken gehecht. De bloemen zijn schoon geel van verwe / en van gedaente die van de Ridder-sporen gelijk / maer grooter. Het zaet is het Beere zaet niet ongelijk / en wast gemeenlijck drie by een gevoeght. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het is hier te Lande nergens als in de

in de Hoven by de Kruydt - bemimmers te binden.

Tijdt. Het bloeyt in de Sommer.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in April op een wel ter Sonne gelegene plaetse gezaeyt worden.

Aert en Krachten. De Indiaente Kerffe, om dat sy de smaect van Kerffen heeft / daerom wordt sy oock geloofst / de selve van krachten wat gelijk te wesen. Ravelingius

Aethiopsis.

Gedaente.

De bladeren van dit Gewas zijn breed / sacht / en met witte wolachtigheyt bekleet / als die van Wolle-kruydt, maer grijser en aen de kanten saeg-wijs ghekerft; Tusschen dese bladeren spruyt een vierkante / rugge steel / in verscheide zijde-tackens gescheiden / en met soodanige bladeren bewassen. De witte bloemkens groeyen aen 't opperste van de steel / in verscheide rypen ordentelyck gedeelt / en zijn van gedaente die van de Scarleye ofte Dove-Neren eenighzints gelijk. Het zaet komt met dat van Horminum over een. De wortelen zijn langh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Hoven gezien.

Tijdt. Het bloeyt hier te Lande in de Sommer / en brenghet voor het tweede Jaer geen zaet voort.

Oeffeningh. Het moet in wel bereyde Nerde / in het laetste van April ghezaeyt worden.

Aert en Krachten. De *Aethiopsis* is middelmatigh warm en droogh van aert en krachten. Ravelingius.

Medicinael gebruyck. Voor Heupgichte of Sciatica, Pleuris, en Etter-spouwen: Bereydt een afziedsel van de wortel / en laet hier van dzyicken. Dioscorides, *Aegineta*.

Voor Wonden en Quetsuren: Koockt dit Kruydt in Wijn / en laet hier van dick-

wils een roemertje vol dzyicken / en wascht de wondt uytwendigh met de selve Wijn. Plinius.

Wilde ofte Esels-konkommeren, in 't Latijn *Cucumer Asininus*.

Gedaente.

De Gewas is van steelen en bladeren de Konkommers ofte de Meloenen seer gelijk / maer harder en rouwer in 't aantasten. De bloemen zijn bleek-geel / na de welke aen klepne steelkens klepne / rouwe en asch-grauwe Konkommerkens te voorschijn komen / de welke rijp getworden / en maer soetelyck aengeroot / byrype zaden en bitter sap van sich geben. De wortel is dick en een wepnigh saselachtigh.

Plaetse. Het wordt in de Nederlanden nergens als in de Hoven gevonden.

Tijdt.

Tijdt. De Konkommers van dit Ghe-
was / worden omtrent de Herfst rijp.

Oeffeningh. Dit Krupdt begeert we-
nigh oeffeningh / en alwaer het eens ghe-
zaept is / komt het daer na van het afge-
ballen zaet getwilligh genoegh voort.

Aert en Krachten. De wilde Konkom-
mers, ende voornamentlijk des selfs upt-
gedzooght sap / 't welck in de Apotheken
Elaterium genaemt wordt / is warm en
dzoogh in den tweeden graedt / sijn van
deelen / openende / afvagende en de water-
achtige en galachte vochtigheden afsjagen-
de van krachten; maer het moet voorzich-
tigh en in klepne quantiteyt gebruyckt wor-
den. Galenus, Joh. Stockerus.

De bladeren / wortelen en des selfs schozffe
zijn mede verwarmende ende verdzogende
van aert / maer minder als het sap van de
vruchten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Water-sucht
en kort Aemmigheyt: Neemt in van het
uptgedzooght sap / Elaterium genaemt / van
vier tot acht greppen; ofte neemt Elaterium
drie greppen / Supcker van Hoosen een
vierendeel loots / geeft dit nuchteren in son-
der daer op te slapen. C. Durantus, Lobel,
Ravelingius.

Voor Hooft-pijn en om de Herzenen te
suyveren: Neemt van 't selfde sap / en
vermenght het onder Soete-melck / en haelt
het in de Neus-gaten op. Ravelingius.

Voor Flerecijn en Tant-pijn: Neemt
de wortel van dit Gewas / kooctse murw in
azijn / stootse klep / en leghtse plaester-wijs
op het pijnelijcke en gezwollen lid; vooz
Tant-pijn houdt de azijn in de Mondt.
Brunfelsus.

Voor pijn van de Ooren: Neemt het sap
upt de bladeren geparst / en druypt het warm
in de Ooren. Fuchsius.

Herts-tonghe, in 't Latijn *Lingua*
cervina, *Phyllitis*, *Scolopendria officinarum*.

Gedaente.

Dese plante brengh alleen voort upt sijn
seer beselachtige zwarte wortel ses / acht

ofte tien dickachtige / stijbe / langhwerpige /
spitse bladeren / gelijck een langhachtige
Tonge / die op de binnenste zijde glat / en op
de onderste met veel brypne / dwerffe aen-
hangende streepkens van onderen tot boven
beset zijn; van smaect een weynigh t'sa-
men-treckende. Met langheyt van tijden /
als Dodonæus schrijft / en als dit Krupdt
wat ouder is / dan zijn de bladeren van
't selve soo seer gesneden en gedeelt / dat upt
het eene blad veel anderen schijnen te spruy-
ten en voort te komen.

Plaetse. Dit Gewas wordt van de Apo-
tekens en Lief-hebbers der Krupden in de
Hoven onderhouden / andersins wordt het
op steenachtige / vochte en schaduwachtige
plaetsen gebonden.

Tijdt. Het blijft het geheele Jaer door
groen / maer in April verkrijgt het menwe
bladeren.

Oeffe-

Oeffeningh. Het wordt door het afscheu-
ven der planten in de Hoben aengeteelt.

Aert en Krachten. De Herts-tongen is
warm in den eersten en droogh in den twee-
den graedt / andere houden 't voor hout en
droogh van aert / openende / dun makende /
en een weynigh t'samen-treckende van
krachten. Matthiolus, Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor een gefwol-
len en verharde Mildt, en langhduurende
Koortlen: Neemt van dese bladeren twee
handen vol / ziedse in een pint Wijn tot dat
een derdendeel versoden is / en laet hier van
tweemaal des daeghs een roemertje vol in-
nemen. Brunfelsus

Voor alderhande Buyck-loopen en Bloet-
spouwen: Bereydt een afziedsel van dit
krupdt met gestaelt water / macckt het soet
met Sucker / en laet hier van dyncken.
Matthiolus, C. Durancus, Dioscorides.

Witte Nies-wortel, in 't Latijn

Elleborus Albus.

Gedaente.

De witte Nieswortel verkrijgt groote /
breede geribde bladeren die van groote
Weegh-bree ofte Gentiane gelijk / in de
lenghte diepe vooren als boutwen hebbende :
Dese bladeren leggen eensdeels ter aerden /
en eensdeels ombangen sy een holle steel
van twee voeten hoogh / op 't middel van
de welke tot boven toe / op beyde zijden
aen steelkens de bloemen wassen / d'een bo-
ven d'ander aertwijs gevoeght / in ses smalle
gestreepte bladkens gedeelt / en witacht-
tigh van verwe. Dese afgeballen zijnde vol-
gen slypne smalle hantkens / met breedt
en witachtigh zaet gevult. De wortel is
wit / niet seer langh / en met veel beselingen
bewassen.

Plaetse. Hier te Lande wordt het in de
krupdt-liefhebbers Hoben geplant en ou-
derhouden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maen-
den.

Aert en Krachten. Witte Nies-wortel is

warm en droogh in den derden graedt / en
doet met getwelt bzaaken en overgeben ver-
schepde vochtigheden : maer het moet met
groote voorzichtigheyt in gegeven worden.
Galenus, Dioscorides, Aegineta.

Medicinael gebruyck. Om de overtollige
vochtigheden van onderen of van boven uyt
te drijven: Neemt van de grof gestooten
witte Nies-wortel een loot / weccit het in
twaelf oncen Spaense Wijn / om het bzae-
ken te verwecken / geeft hier van een lepel
vol / maer om van onderen te purgeeren
een halve lepel vol / met andere laxerende
middelen vermenght. Heurnius

Om de Heffenen van taye en slijmerige
vochtigheden te suyveren: Neemt een wey-
nigh van de fijn gestooten wortel alleen ofte
met andere krupden vermenght / en haelt
het in de Neus-gaten op. Dodonæus.

Voor Tandt-pijn: Nies-wortel in Wijn
gesa-

Gesoden / en de Mondt daer mede gespoelt / versoet de Cant-pijn. *Agineta.*

Voor quade Schurftheyt, witte Zeerigheyt en Melaetsheyt: Het poeper van de wortel met Olie ofte Salve gemengt en opgestreken. *Agineta.*

Voor de Luyle - sieckte: De wortel in Wijn gekookt / en daer mede gewassen. *Plinius.*

Voor het Podagra: Neemt Nies-wortel ziedse in Peter-olie, en bestrijckt de pijnlijcke plaetse daer mede. *Ravelingius.*

Swarte Nies - wortel, in 't Latijn
Elleborus Niger.

Gedaente.

Dat kruyt heeft langhwerpighe breede hartachtige doncker-groene bladeren / die aen beyde zijden van het midden tot boven toe saegh-wijs gekertelt / en op de top

van lancachtige steelen veel by een vergaert zijn. De bloemen komen op korter steelkens te voorschijn / en zijn eerst witachtigh / in 't midden met geelachtige dyaerliens versien / en daer na licht-paers / eyn delijck bzencht het voort in 't midden van de bloemen vier ofte vyf by een geboeghde groene hauwtkens / die van de Akeleyen eenighsins gelijk / waer in het zaet beslooten leyt. De wortelen zijn veel dicke zwarte veselingen / aen een knopken t'samen vast gemaect / ende in 't midden met een dunne zenutwe versien.

Plaerte. Het wortel van de Lief-hebbers in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het begint voort na de Dost te bloepen.

Oeffeningh. Het wortel dooz planten en van zaet aengeteelt.

Aert en Krachten. De swarte Nies-wortel is warm en droogh in den derden graedt / openende / supperende / en de tape en melancolijcke vochtigheden af-jagende van krachten. *Galenus, Mesue.*

Medicinael gebruyk. Voor Krankfinnigheyt, Melaetsheyt, langhduurende Koortsen, Beroertheyt, Lammigheyt, Flerecijn en alderhande sieckten die uyt melancolijck en slijmerige vochtigheden haer oorsprongh hebben: Neemt van de wortelen van een tot drie vierendeel loots / weecht het in eenigh bequaem nat / en geeft het nuchteren in: Ofte neemt swarte Nies-wortel, Caneel, Venckel-zaet, Anijs-zaet, Mastick van elcks even veel / stoot het tot een fijn poeper / en geeft hier van een scrupel tot een vierendeel loots / met eenigh nat in. Andere nemen de bladeren in de schadutwe ghezoocht / stootse fijn / daer by doende even soo veel witte Supcker / en hier van geven sy nuchteren soo veel als op twee spitsen van een mes leggen kan / in: dit verweckt drie ofte vier sachte Stoel-gangen. *Dioscorides, Dodonæus, Lobel.*

Om de eeltachtige kanten van de Fistelen wech te nemen: Het poeper daer in ghestroyt / ofte de wortelen daer in gesteken / neemt

neemt de eeltachtige kanten in drie dagen wech. Galenus.

Vier-kruydt, in 't Latijn *Helleborastrum*.

Geflachten.

VAn dit Gewas bint men twee soorten / het een gemeen / en het ander groot Vier-kruydt genaemt.

Gedaente. Gemeen Vier-kruydt is de swarte Nies-wortel eenighsins gelijck / maer de bladeren zijn smalder / en geheel saegh-wijs gelijck: Oock brengh dit Gewas een steel voozt van een voet hoogh / en aen het opperste in verscheyde tackskens gedeelt / van de welcke de gras-berwige bloemkens / met haer zaedt-hautkens / die van swart Nies-kruydt wel gelijck / maer klepnder / afhangen. Het zaet is zwart en rondt. De wortelen bestaen uyt veel zwarte beselingsen.

Groot Vier-kruydt heeft langer / hooger en dicker steelen / als de voozgaende soorte / ter zijde veel zijde-tackskens voozt brenghende. De bladeren zijn oock smalder / en seven vinger-wijs by een geboeght. De bloemen zijn die van gemeen Vier-kruydt, en de hautkens die van swart Nies-kruydt gelijck. Het zaet is langhwerpig / rondt en zwart. De wortel is brynn / safelachtigh en hardt.

Plaetse. Bepde dese soorten van Vier-kruydt worden in de Hoven gesien / hoewel de eerste soorte in sommige Bosschen van Brabant gebonden wordt.

Tijdt. Sy bloepen in January ofte February, en het zaedt wordt in Maert rijp.

Aert en Krachten. Vier-kruydt komt in aert en krachten met de swarte Nies-wortel over een / maer het purgeert met meerder kracht en gewelt. De Apothekers plachten het eerrijds dooz onkunde in plaetse van swarte Nies-wortel te gebrypken.

Flammula vulgi.

Gedaente.

Dit Gewas heeft lange tape / groene / rankachtige steelen en zijde-tackskens /

met veel bladeren / klepnder als die van Lijnen, bewassen / en sich selven om de nabstaende steunselen vast makende. De bloemen zijn sterre-wijs uytgebreydt / wit en in 't midden met klepne draepkens versien. Het zaet is geelachtigh brynn / rondt / en platachtigh met puntkens. De wortel is safelachtigh / gelijck die van de Nies-wortel.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in sommige Hoven alleen gebonden.

Tijdt. Het bloept in Augustus, en daer na wort het zaet rijp.

Oeffeningh. Het wort in April gezaept / en opgeschooten dooz eenigh steunsel / ofte aen de Pieelen opperecht / en daer spruyten alle Jaren de steelen van selfs wederom voozt.

Aert en Krachten. De Flammula is seer scherp en heet ofte brandende van aert en krachten / dooz welke scherpe en brandende kracht / sy de quade zierigheden het vel af trecken mach. Lobel.

Clematis peregrina.

Gedaente.

Dit Gewas brengh voozt veel lange / dunne / geknoopte / roodachtige ranken / waer mede het aen de Doomen / Pieelen / en andere steunselen op klimt. De bladeren zijn die van de Flammula wel gelijck / maer grooter en breeder. De bloemen zijn van vier bladeren gemaect / voozwaerts breedt / van binnen met eenige draepkens verciert / somtijds blaew / en somtijds purper van verwe. De zaden zijn plat / bryet en rondt. De wortelen zijn langh en beselachtigh.

Plaetse. Het wordt hier in sommige Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloept in May en Juny, en 't zaet wort in Augustus rijp.

Oeffeningh. Het begeert de selve oeffeningh als de Flammula.

Aert en Krachten. Dit Gewas komt in aert en krachten met de Flammula over een.

Swaluwe-wortel, in 't Latijn *Hirundinaria*, *Vincetoxicum*, *Asclepias*.

Gedaente.

Dit kruydt heeft ronde / tape steelkens van meer als twee voeten hoogh / met doncker-groene / langhwerpighe / breede / spitse bladeren / de smalste Veyl-bladeren van gedaente gelijk / bewassen. De witte bloemkens zijn zwaer van reuck / op korte steelkens tusschen de bladeren voozt komende / na de welke dat langhwerpighe ronde spitse hantkens te voozschijn komen. Het zaet is rosachtigh of gout-geel / plat-achtigh / langhwerpighe / en lept in witte wolachtigheyt bewonden. De wortel is beselachtigh en menighbuldigh.

Plaette. Dit Gewas is in de Nederlanden nergens als in sommige Hoven te vinden.

Tijdt. Het bloept in Juny, en het zaet wordt in Augustusrijp.

Oeffeningh. Men teelt het van zaet / op een openlichtige en sabelachtige grondt gezaept zijnde / voozt.

Aert en Krachten. De wortelen van dit Gewas zijn warm en droogh in den eersten graedt / openende / dun makende / en zweet drijvende van krachten. Brunfelsus, Matthiolus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Colijck en om de Maent-stonden der Vrouwen te verwecken: Neemt van het poeper van de wortel een vierendeel loots / en geeft het met Wijn in. Dioscorides, Fuchsius.

Voor steken en beren van vergiftigh en rasent gedierte: Gebruyck het poeper van de wortel met Wijn eenige dagen achter een. Dioscorides.

Voor Pest en besmettelijcke Siekten: Neemt van de sijn gestooten wortelen anderhalf vierendeel loots / en laet het met Carduus Benedictus, Suringh ofte Buglossen-water innemen / en warm toe gedect zijnde daer op zweeten. Matthiolus, C. Durantus.

Voor Water- en Geel-sucht: Leght de wortelen in Wijn te weecken / ofte koochtse in de selve op / en laet hier van tweemaal daeghs een roemertje vol van drijcken. Brunfelsus.

Voor Wormen: Geeft van het poeper van de wortelen vooz een lint twintigh greyn / en vooz een out mensch een vierendeel loots met water van Gras gedistilleert in. Ravelingius.

Om geronnen Bloet binnen het Lichaem te doen scheiden: Neemt Swaluwe-wortel een vierendeel loots / en laet het met Azijn innemen.

Voor de vallende Siekte: Neemt van de wortel twee derden van een vierendeel loots / Pionenizaet een derde deel van een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geeft het met bequaem nat in. Joh. Stocker.

Voor vuyle Zeeren: Neemt de gestooten wortel / en strooptse daer in. Lobel.

Cerinthe.

Gedaente.

De Cerinthe heeft langwerpige breede bladen / die nederwaerts omgebogen aen ronde getackte steelen afhangen. De bloemen / die aen de top van de steelen voortkomen / zijn rondt / langhwerpig / hol / geel / purper-geel ofte bypn-root van verwe. Het zaet is kantigh en zwart. De wortel is matelijck langh en dicht.

Plaette. Dit Gewas soude men hier te Lande vergeefs elders dan in de Hoben soecken.

Tijdt. Het bloeyt in May, Juny, en July.

Oeffeningh. Het wordt dooz het zaet / in goede en wel bereyde Aerde gezaeyt zijnde / aengewonnen.

Aert en Krachten. De Cerinthe is verkoelende en een weynigh t' samen-treckende van aert en krachten. Dodonæus.

Doronicum.

Gedaente.

Dit krupdt brenghet voort rontachtige breede / bleek-groene en wat rupghachtige bladeren / de Konkommer bladeren eenighzints gelijk / maer klepnder en sachter. De steel is gestrept / rupghachtigh in weynigh zijde-tackskens gedeelt / en op de toppen met geele bloemen / als die van Vokelaer verzien / de welke daer na dooz de windt verstoppen. Het zaet is kleyn en zwartachtigh. De wortelen zijn niet seer groot / in leden gedeelt / somtijds schier knobbelachtigh / en niet beselingen behangen.

Plaette. In de Hoben van Nederlandt geplant zijnde / wast aldaer weeldzigh genoegh voort.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in May. Oeffeningh. Het wordt hier te Lande dooz de nieuwe wortelen en spruyten aenge-

wonnen / en in wel bereyde sabelachtig^e aerde geplant.

Aert en Krachten. De wortelen van Doronicum zijn warm en droogh van aert / en het vergift wederstaende van krachten. Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Pestige Siekte, drayinge des Hoofts, Hert-kloppinge, en winden des Lijf-moeders: Neemt van dese wortel gedrooght zijnde een ofte anderhalf vierendeel loots / stoot het kleyn / en geeft het met eenigh bequaem nat in. Joh. Schroderus, Gesnerus.

Kriicken van over Zee, in 't Latijn Halicacabum, Alkekengi.

Gedaente.

Dit gewas heeft ronde bypn-roode / in ledckens en sommige zijde-tackskens gescheyde steelen / omtrent een kleyne vinger dick / en anderhalven voethoogh: dese

zijn met bladeren als die van de Nachtschade, maer grooter en rouwer bewassen. Men de oorsprong der bladeren spruyten nederwaerts afhangende bleek-witte bloemkens / die van dicke blaeskens gebolgt worden / in de welke eerst een groene en daer na roode besie / als een kars / met klepn / plat / en geelachtigh zaet gebult / befloten leyt. De witachtige dunne wortelen verspreyden sich wijt en bzeedt / op verscheyde plaetsen nieuwe scheuten voort bzeigende.

Plaetse. De Alkekengi wordt in de Hoben geplant / anders is het oock in sommige Bosschen van Nederlandt te vinden.

Tijdt. Het bloeyt in July, en de besien worden in de Hertst rijp.

Oeffeningh. Het begeert weynigh oeffeningh / en alwaer het eens geplant is geweest / kan men het qualyck wederom uytropen.

Aert en Krachten. De besien neffens het zaet van Kriecken van over Zee, zijn verkoelende en verdoogende in den tweeden graedt / openende en den Urijn af drijvende van krachten. C. Durantus, Fuchsius, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever, Geelsucht, en Graveel: Neemt tien vzychten van de Alkekengi, kincusse en koochtse in een pint Garstewater door gefegen zijnde doet er wat Supelker by / en laet hier van dzincken. Matthiolus, Brunfelsus, Dioscorides.

Vreemde of swarte Kriecken van over Zee, in 't Latijn Halicacabum Peregrinum.

Gedaente.

Dit vzeemt Gewas heeft dunne / gestreepte / ranckachtige steelen / die gelijk de Turckle-boonen, met haer klautwierkens aen de bystaende steunselen ophlimmen en sich vast maken. De bladeren zijn langhtwerpigh / rondtom de kanten gekerft / en in sommige deelen diep gesneden. De klepne witte bloemkens komen op lange steelkens voort / die van blaeskens / in drie deelen gescheyden / en pder deel een harde zwarte vzychte ofte besie in zich behoudende / gebolgt worden. Het middelste van de vzychte is wit / en de gedaente van een herte uytbeeldende. De wortel is matelijck dick / en met dunne beselingen behangen.

Plaetse. Het is hier te Lande in de Hoben by sommige liefhebbers te vinden.

Tijdt. Het bloeyt in July, Augustus en September.

Oeffeningh. Het wordt van zaet in April gezaeyt / en opgekomen zijnde / moet het niet eenigh steunsel ondersteunt worden.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn noch onbekent / maer om dat het de gedaente van een herte uytbeelt / soo meenen sommige dat het tot de gebreken van 't herte nut soude zijn. Chabræus.

Slaep-

Slaep-makende Nacht-schaye, in 'tLatijn *Solanum Sonniferum*.

Gedaente.

De Slaep-makende Nacht-schaye heeft dicke ronde/ hardtachtige steelen/ van omtrent drie voeten hoogh/ die met langhwerpighe breede sachte bladeren betwassen zijn. De bloemkens/ de welke aen de oorsprongh der bladeren rondom de steel voort komen/ zijn bleek-geel van verwe/ van vijf bladkens gemaect/ en in 't midden met eenige kleine draepkens verciert: Na dese volgen de vruchten ofte Saffraen-geele Besien met klein zaet gebult/ die in ruge blaeskens/ de gedaente van salf-buskens uwebeeldende/ besooten zijn. De wortel is langh en houtachtigh.

Plaetse. Het is van vreeint zaet in sommige Hoben aengewonnen.

Tijdt. Het bloeyt laet in de Somer/ maer de Besien worden hier te Lande selden rijp.

Aert en Krachten. Dese Nacht-schaye is merckelijck/ ofte in den derden graet verhoelende van aert/ pijn-stillende en slaep-verwekkende van krachten: Maer te veel van dese Besien/ of meer dan twaelf ingenomen/ maken rasernye en ydelheyt van hoofde. Dioscorides, Galenus.

Dulle-besien, groote Nacht-schaye,in 't Latijn *Solanum lethale*.

Gedaente.

Dit krupdt heeft ronde/ byyne getachte steelen/ van drie ofte vier voeten hoogh/ en omtrent een kleine vinger dick/ met byyn-groene en wat hazachtige bladeren/ grooter en breeder als van de gemeene Nacht-schaye betwassen. De bloemen/ die aen de oorsprongh der bladeren op korte steelkens voort komen/ zijn langhwerpighe/ hol/ en doelve ofte verstorven van verwe: Na dese volgen groote/ zwarte en blinkende Besien/ naer de ghedaente van een Wijn-druybe/ met klein byyn zaet gebult. De wortel is langh/ witachtigh/ voort-

kruppende/ en alle Jaer nieuwe scheuten voort brengende.

Plaetse. Het wordt mede in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July, de Besien worden in Augustus rijp.

Oeffeningh. Dit Gewas begeert wepnigh oeffeningh/ want het dooz sijn wortel sich seer vermenighvuldicht/ het wil alleen op een schaduwachtige donckere plaets geset zijn.

Aert en Krachten. De bladeren en besien van groote Nacht-schaye zijn houdt in den vierden graet: de schoofse van de wortelen zijn houdt in den tweeden en droogh in den derden graet/ en slaep-makende van krachten. Galenus.

Maer hoe schadelijck/ ja somtijds doodelijck den menschen de Besien zijn/ kan by Lobel en andere Schrijvers besien worden.

Mandragora.

Gellachten.

Dit Gewas is in Mandragora Manneken en Wijcken onderscheyden.

Gedaente. De eerste soorte heeft lange/ breede/ bleek-groene/ en ter aerde omgeboge en verspreyde bladeren/ die van de Beere gelijck. De witte bloemkens spruyten peder op een besonder steelken tusschen de bladeren voort/ die van gout-geele Appel-wijs ronde Besien/ platte en upt-geholve zaden in sich behoudende/ gebolgh worden. De wortel is witachtigh/ langh/ dick/ en in twee of drie gedeelt. De bladeren van dit Gewas zijn sterck/ en de Besien soet van reuck

De tweede soorte ofte Mandragora Wijcken heeft smalder/ klynder en bypnder bladeren/ maer Peer-wijse en blecker Besien.

Plaetse. De Mandragora wordt hier te Lande alleen in de Hoben van de Krupdt-bemimmers gebonden.

Tijdt. De Besien van dit Krupdt worden in July ofte Augustus rijp.

Oeffe-

Oeffeningh. Het moet op een sommerachtige plaetse gezaeyt of geplant zijn.

Aert en Krachten. De Mandragora, en voornamentlijk de schozse van de wortelen / is verkoelende in den derden en verdoovende in den eersten graedt / vermozwende en pijnstillende / of verdoovende van krachten. Antwendigh gebruyck / verwecktse kamer-ganck ende het Szaken / gelijk de swarte Nies-wortel, maer het en kan soo vep'igh niet als de selve ingenomen worden. Matthiolus, Fuchsius, Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor ontsteken en pijnelijke Oogen: Bereydt een afziedtsel van de wortel in water / en wascht de Oogen daer mede : ofte vermenght het uytgedroogde sap van de wortelen onder de Oogh-wateren. Dioscorides.

Voor Tandt-pijn: Koocht de schozse van de wortel in Azijn / en houdt het in de Mondt.

Voor heete en harde Geswellen: Neemt de gestooten bladeren / doet'er by wat Garsten-meel / en leght het pap-wijs op. Dioscorides.

Voor een verharde Milt: Neemt de gestooten bladeren / doet'er by wat Hefelwortel en Saffraen, en leght het Plaester-wijs op de lincker-zijde. Rondeletius

Gulden Appel, Appel der Liefde,
in 't Latijn *Pomum Amoris.*

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde / hooge / zwacke en wat ruyge steelen / met veel bleekgroene / diep gekerfde ofte gesnede bladeren behangen. De geele bloemen groepen op korte steelkens vijf of ses by een / en worden van ronde / roode / sappige / somtijds gestreepen en somtijds ongestrepte ofte gladde vruchten gevolgt. Het zaet is plat en geelachtigh. De wortelen zijn langh en gebeselt. Dit geheel Gewas heeft een zware en sterck-riekende reuck.

Plaetse. Het wordt in sommige Hoben gevonden.

Tijdr. Het bloeyt in July en Augustus, de Besien worden in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het begeert op een wel ter Son gelegen plaets in de Lente gezaeyt te zijn / en op gekomen zijnde moet het met eenigh steunsel ondersteut worden.

Aert en Krachten. Dit kruidt / neffens de Appelen of Vruchten / is verkoelende en verdoovende van aert / maer niet soo seer als de Mandragora. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Schurftheyt: Neemt de Vruchten van dit Gewas en koochtse in Olie / waer mede gy de schurftde plaetse bestrijcken sult.

Appelen van Ethiopien, in 't Latijn Mala Ethiopica.

Gedaente.

Dit vrcemt Gewas heeft een rechte en matelijck dicke steel / van omtrent anderhalve

derhalve voet hoogh / in twee ofte drie zijde-
steelten ghescheyden / en hier en daer met
korte doornkens beset. De bladren zijn
breedt / aen de kanten hoeckigh gesneden /
hardtachtigh en bleeck-geel van verwe: de
middel-ribbe is oock met korte doornkens
getwapent. De bloemen zijn wit / van ses
bladkens t'samen geset / en in't midden met
geele draepkens verciert. De vruchten zijn
rondt / gestreept / schoon root / maer kleyn-
der en harder als de Appelen der Liefde.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in som-
mige Hoben / maer seer selden gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somer / en in de
Herst worden de vruchten rijp.

Oeffeningh. Het moet in April op een
warme en wel ter Son gelegen plaetse ge-
zaeyt worden.

Aert en Krachten. Dit Kruydt noch des
sels Vruchten worden tot geen gebreken ge-
bruykt.

*Varangenes, Dol-appel, in't La-
tijn Melansana, Mala insana.*

Gedaente.

Dit is een leegh Gewas / hebbende een
kort steelken / in weynigh zijde-tack-
kens gescheyden / maer met groote / breede /
harpige en aen de kanten een weynigh ge-
snede bladeren / gelijk die van de kleyne
Kliffen ofte slaep-makende Nacht-schaye
bewassen. De bloemen zijn wit ofte paers /
sterre-wijs upt-gespreyt / en in't midden
met geele draepkens verciert. De groote en
langhwerpige paers-blaeuwe vruchten han-
gen in kloek-wijse knoppen aen langhach-
tige steelkens nederwaerts af. Het zaet is
kleyn / byyn of geelachtigh van verwe.
De wortel is saselachtigh.

Plaetse. Het wort hier te Lande nergens
dan in de Hoben gesien.

Tijdt. De vruchten worden in de Herst
rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in de
Lente in wel bereyde aerde gezaeyt worden.

Aert en Krachten. De Appelen of Vruch-

ten van dit Gewas zijn hout en vruchtigh
van aert / gelijk de Kauwoerden, en wor-
den tot geen gebreken gebesicht / maer tot
spijse gebruykt / gelijk men in sommige
Landen gewoon is / verwecken tot byslap-
pen / nochtans geben sy een ongesont voeds-
sel. Ravelingius, Lobel.

*Wit- en Geel Bilsen-kruydt, in't
Latijn Hyosciamus albus & luteus.*

Gedaente.

Wit Bilsen-kruydt en schiet soo hoogh
niet op als het gemeen of swart Bil-
sen-kruydt: oock zijn de bladeren witter /
breeder en sachter. Men't opperste van de
steelten en oorsprongh der bladeren / draecht
het bleeck-witte bloemen / na de welke het
witachtigh zaet voort komt in zaet-hups-
kens die effen en niet stekeligh en zijn. De
wortel is matelijck groot en met saselingen
behangen.

Geel Bilsen-kruydt heeft ongesneden bla-
deren / gelijk de groote Nacht-schaye,
maer sachter en witter. De geele bloem-
kens / die aen de toppen van de steel te voor-
schijn komen / zijn kleynder als die van
swart Bilsen-kruydt: oock zijn de zaet-hups-
kens kleynder en effen / en het zaet geelach-
tigh. De wortel is teer en dun.

Plaetse. Beyde dese soorten van Bilsen-
kruydt worden in de Nederlanden in de Ho-
ben onderhouden / en nergens in't wilde
gevonden.

Tijdt. Sy bloeyen beyde in de Somer / en
ondertusschen wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Soo wel wit als geel Bilsen-
kruydt moet alle Jaer in de Lente gezaeyt
worden.

Aert en Krachten. Wit Bilsen-kruydt, en
voornamentlijck des sels zaet / is hout in
den derden en droogh in den eersten graedt /
slaep verwekkende / en pijn stillende of ver-
doovende van krachten. Matthiolus, C.
Durantus.

De geele Bilsen en wordt nergens toe ge-
bruykt. Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, scherpe Sinckinge, Bloet-spuwen en overvloedige Maent-stonden: Neemt het zaet van witte Bilsen-kruydt een half scrupel / stoot het kleyn / en geeft het met Meede in. Lobel.

Voor geswollen Mannelijckheyt en Borsten der Vrouwen: Neemt het zaet van wit Bilsen-kruydt, stoot het kleyn met Wijn / en legt het Plaester-wijs op. Dioscorides.

Besiet verder in 't Vierde Deel by swart Bilsen-kruydt.

Stinckende Melde, in't Latijn

Atriplex fetida, Hircina.

Gedaente.

Dit kruydt heeft teere / en langhs daer de krippende steekens / met kleyne witte bladkens / van gedaente de Melde gelijk / bewassen. De bloemkens en 't zaet zijn zeer kleyn / dicht by een gedzongen te voorschijn komende. De wortel is dun / en met hartz-wijse beselingen behangen. Dit geheele kruydt heeft een vuyle en bockachtige reuck.

Plaetse. Het wort in sommige Hoben gebonden.

Tijdt. In de Somer draeght het bloemen en zaet.

Oeffeningh. Wanneer het eens gezaeyt is / spruyt het alle Jaer van selfs wederom voort.

Aert en Krachten. Stinckende Melde is verdzoogende en af-bagende van aert en krachten.

Medicinael gebruyck. Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Neemt de gekneusde bladeren / en laet de Vrouwen daer aen rieken. Dodonæus.

Voor Schurftheyt, vuyle Wonden en Zeeren: Bereydt een afziedtsel van dit kruydt / waer mede ghy het Schurft / de Wonden en Zeeren dickwils wasschen sult. Ravelingius.

Veneetse Alcea, in't Latijn

Alcea Veneta.

Gedaente.

Dit kruydt schiet met ronde / hartzige getackte buyghsamen steelen / omtrent anderhalve voet hoogh op. De bladeren zijn in veel deelen gescheyden / aen de kanten gekerft en doncker-groen van verwe. De bloemen / die op besondere steekens voortkomen / zijn van 5 bladeren gemaekt / aen het upterste wit / en in 't midden purper-root / daer een gout-geel daddelen uyt wast: dese vertoonen sich een ure ofte twee voor de middagh / daer na sluytense sich toe en vergaen / gebolghet wordende van wijde blaeskens / in sich besluypende een langhs werpigh rondt hartzigh bolleken / met kleyn zwart zaet als van Nigelle gebult. De wortel is met lange beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt by de kruydt-beminders in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Dit kruydt moet alle Jaer in Maert ofte April wederom gezaeyt worden.

Aert en Krachten. De Veneetse Alcea is warm en vochtigh in den tweeden graedt / en deelachtigh van eenige versachtende en vermurwende kracht: maer het wordt weynigh tot Medicijne gebruyckt. Lobel, Dodonæus.

Aertroock, Duyve-kervel, in't

Latijn *Fumaria.*

Gedaente.

De Duyve-kervel heeft teere kantige en seer getackte steekens / met asch-berwigh groene en kleyn gesneede bladkens / gelijk die van de Coriander, bewassen. De purper-roode bloemkens komen aen de toppen der steekens aert-wijs by een gevoeght te voorschijn. Het zaet is rondt en doncker-groen van verwe. De wortel is dun.

Plaetse. Het wordt in de Apothekers en

en Moes-hoben ghebonden / anderzints
groept het oock wel in de Kooren-velden.

Tijdt. Het bloeyt van May, tot diep in
de Somer.

Aert en Krachten. Duve-kervel is ver-
koelende en een weynigh verdzoogende van
aert / bitter van smaect / openende / af-
bagende / en 't bloet sachtelijck van water /
en galachtige bochtigheden supberende van
krachten. Dodonæus, Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor verstopheyt
van 't Ingewant, Geel-sucht, Scheurbuyck,
langhduurende Koortsen en Schurtheydt:
Neemt van dit Kruydt vier handen vol /
koocht het in een mengelen wep / tot dat
een derdendeel versoden is / en laet hier
van eenige dagen achter een dinccken. Ga-
lenu, Ægineta, Bruntellus.

Voor duyfter Gesicht: Neemt het sap
van dit Kruydt en druypt het in de Oogen.
Dioscorides.

Geel Aertroock, in 't Latijn *Fuma-
rialutea Montana*.

Gedaente.

Dit Gewas brengh voort veel steelen /
omtrent een voet hoogh opschietende /
die met asch-graewte bladeren / de stinken-
de-Gouwe eenighsints ghelijckende maer
klepnder / bewassen zijn. De geele en lang-
achtige bloemen / komen aen het opper-
ste der steelen ordentelijck te voorschijn. Het
zaet is plat rondt / zwart ende in langh-
werpigh ronde hauken beslooten. De wort-
tel is breedt uytgespreyt en saselachtigh.

Plaetse. Het wordt van de Lief-hebbers
in de Hoven seer begeert / om dat het wep-
nigh gebonden wordt.

Tijdt. Het daeght zijn bloemen in July
en Augustus.

Oeffeningh. Het moet in April op een
open-luchtige plaets gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Het is mede bitter van
smaect / en het komt in aert en krachten
met de gemeene Duyve-kervel over een /
maer 't schijnt krachtiger te zijn om de gro-
ve bochtigheden subtyl te maecten / ende
door de Uryn af te jagen. Lobel.

Valsch Hol-wortel, in 't Latijn

Fumaria Bulbosa, *Radix Cava*
Herbariorum.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft dunne ronde steel-
kens van een palme langh. De bla-
deren zijn bleeck-groen / diep gesneeden /
die van de Aertroock eenighsints ghelijck /
maer grooter. Aen 't opperste van de stee-
len draeght het uyt den roode bleeck-pur-
pere / langhwerpige bloemen / die achter
met uytstekende horenkens / ghelijck de
bloemen van wildt Vlas, versien zijn. Het
zaet leydt in kleyne breedtachtige hauwkens
beslooten. De wortel is knobbelachtigh /
met dunne beselingen behangen / en van
onderen breedt en hol.

Ge 2

Plaetse.

Plaetse. Het wordt veel in de Hoben van Nederlandt gebonden.

Tijdt. De bladeren springen heel vroegh in 't Booz-jaer uit / de bloemen vertoonien sich in Maert en April ; maer in de May vergaet het krupt wederom / en de wortel blijft allentot het volgende Jaer in 't leven.

Oeffeningh. Dit Gewas begeert wepnigh oeffeningh / want eens gezaept ofte geplant zijnde / blijft lange Jaren in 't leven.

Aert en Krachten. De wortel van dit Gewas is warm in den tweeden en droogh in den derden graedt / openende / afvagende / en wepnigh t'samen-trekkende / het vergift wederstaende / ende 't zweet en den Urijn drijvende van krachten. Matthiolus, Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Om de Maentstonden te verwecken, en de doode Vrucht afte drijven : Neemt een vierendeel loots van dese gedrooghde en sijn gestooten wortel / en geeft het met Wijn in. C. Durantus.

Voor Geel-sucht en Schurft : Neemt een vierendeel loots van het poepet van de wortel en geeft het met eenigh nat in / ingenomen zijnde moet het zweeten verweckt worden. Brunfelsus.

Voor vuyle Wonden en Fistelen : Neemt het poepet van dese wortel ende stropt het daer in. Joh. Schroderus.

Boonkens Hol-wortel, in 't Latijn

Aristolochia Fabacea.

Gedaente.

Dese Plante is van steelkens/bladeren / bloemen en hauwen / de voorgaende Valsch Hol-wortel gelijk / maer in alles klepnder. De wortel is klep / rondt / en onder veel beselingen uptwerpende.

Plaetse. Het wordt in de Hoben geplant / andersins wordt het in sommige Provincien van Nederlandt aen Hagen en kanten van drooge Beemden en Ackers overbloedigh gebonden.

Aert en Krachten. Boonkens Holwortel is

warm en droogh in den tweeden graet / verterende en afvagende van krachten. Lobel.

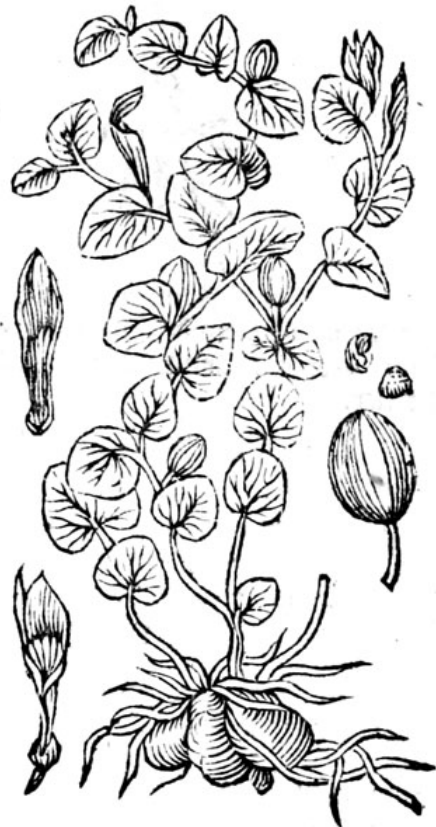
Medicinael gebruyck. Voor Schurftheit. Neemt Boonkens Hol-wortel, Bakelaer van elcks even veel / stoot het tot een sijn poepet / hier van neemt een vierendeel loots met eenigh nat in / en ingenomen zijnde moet men sich daer warm op toe decken.

Voor de VVormen der Kinderen: Neemt een scrupel van de sijn gestooten wortel / en geeft het met soete Meick in. Lobel.

Voor gelwel van de Keel : Gorgelt dichtwils met het afziedtsel van dese wortel. Dodonæus.

Ronde Osterlucie, in't Latijn

Aristolochia Rotunda.

Gedaente.

Dit Gewas heeft veel vierkante stelen / van anderhalven voet hoog / betwassen met

met ettelijcke bladeren / van groote tuffchen de Maluwe en Veyl-bladeren, facht / aderachtigh / doncker-groen / op een kozt steelken ruffende: daer op leggen langhwerpige bloemen / hol en uyt den paerffen zwart van vertwe: daer na volght een ronde en gestreepte vrucht / de gedaente van een kleyn Meloenken hebbende / in sich besluptende veel breecht en zwartachtigh zaet / met sommige bellekens afgescheyden. De wortel is groot / knobbelachtigh / gerimpelt / buyten graentw / van binnen geel / met een dicke schoofse behangen.

Plaetse. Het is hier te Lande nergens dan in de Hoben te vinden.

Tijdt. Het bloeyt in May en Juny.

Aert en Krachten. De ronde Osterlucie ende voornamentlijck des selfs wortel / is warm en droog in den derden graedt / openende / dun makende / en afvagende van krachten. Matthiolus, Bauhinus, Dodonæus.

Medicinael gebruyk. Voor Enghborstigheid, verstoppinge van de Mildt, opgestopte Maent-stonden, Buyck-pijn, pijn voor 't Herte, en besmettelijcke Siekten: Neemt poeper van de gedroogde wortel een vierendeel loots / en geeft het met Wijn in: ofte bereydt een afziedsel met Wijn van de wortel / en laet daer van drincken. Dioscorides, Galenus, Matthiolus, Dodonæus.

Voor vuyle Wonden en holle Zeeren: Neemt poeper van de wortel / ghestooten Irias-wortel van elcks eben beel / vermengt het met Honingh en leght het op: ende wascht de Wonden en Zeeren dickwils met Wijn / daer de wortel in gesoden is geweest. Dioscorides.

Voor vuyl en bedorven Tandt-vleesch: Neemt het poeper van de wortel / ende wijft 'er het Cant-vleesch mede. Dioscorides.

Voor het uytfincken des Aersdarms: Bereydt een afziedsel van de wortel met Wijn / en stooft 'er het ffontament mede. Ravelingius.

Lange Osterlucie, in 't Latijn

Aristolochia Longa.

Gedaente.

De lange Osterlucie is de ronde seer gelijk in uyerlijcke gedaente / maer de steelen zijn soo langh niet / de bladeren blecker van vertwe / en de vruchten Peertwijfer. De wortel is dick en langh. Clusius heeft de selve somtijds een arm dick ende sen voet langh gebonden.

Plaetse. Sy wordt mede in de Hoben geplant.

Tijdt. De bloemen en vruchten komen met die van de ronde Osterlucie op een tijdt voort.

Aert en Krachten. De lange Osterlucie verschilt in aert / krachten en medicinael gebruyck wepnigh van de ronde.

Aristolochia Clematit is van dese

Landen.

Gedaente.

DEse soorte van Osterlucie is de lange van gedaente gelijk / maer de bloem is geelachtigh / en de wortelen zijn van veel dunne safelingen te samen geset.

Plaetse. Het wordt mede in sommige Hoven onderhouden / en op de Akkers van eenige Provincien van Nederlandt gevonden.

Tijdt. De bloemen en vruchten komen met de andere soorten van Osterlucie te voorschijn.

Aert en Krachten. De wortel komt in aert en krachten met de andere wel over een / maer en is soo krachtigh niet in werkingen. Lobel.

Pistolochia.

Gedaente.

DE Pistolochia is de lange en ronde Aristolochia van steeltkens en bladeren gelijk / maer in alles teerder. De bloemkens zijn mede langhwerpig en hol / aen haer bovenste en uiterste zwartachtigh. De vrucht is rondachtigh. De wortelen zijn geveselt / dicke gelyvige Biesen gelykende / ende geel van verwe.

Plaetse. Hier te Lande is het nergens als in de Hoven te vinden.

Tijdt. Dit Gewas draeght zijn bloemen en vruchten met de andere soorte van Aristolochia.

Aert en Krachten. Dese Pistolochia schijnt van aert en krachten de andere soorten van Aristolochia niet ongelijk te zijn. Dodonæus.

Kruydeken en roert my niet, in

't Latijn *Noli me tangere.*

Gedaente.

DIt kruydt heeft ronde / geknoopte / en getackte steelen / van anderhalven

voet hoogh / en is met bleeck-groene bladeren / die van Bingel-kruydt seer gelijk / bewassen. De bloemen zijn geel / vooz breedt en hol / achter met een omgekromt hooznken versien: na dese volgen lange en ronde hauwkens / met kleyn en roudt zaet gebult / van gedaente die van stinckende Gouwe seer gelijk: de welke eens lichtelijck aengeroot / sich open doen en in kronckelen. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Hier te Lande vindt men het alleen in de Hoven.

Tijdt. Het vrucht zijn bloemen en zaet in de Somerse maenden te voorschijn.

Oeffeningh. Dit kruydt eens in den Hof gezaept zijnde / spruyt van het afgevallen zaet seer overbloedigh voort.

Aert en Krachten. Kruydeken en roert my niet, 't welck oock Springh-kruydt genaemt is / wordt vooz een schadelijck en vergiftigh gewas gehouden. Dodonæus, Lobel

Sommige prisen het gedistilleert water van dit kruydt vooz de Gicht ofte alderhande Flerezijn, met doecten van buyten op gelept. Raveilingius.

*Peper-kruydt, in't Latijn Peper-**ritis, Lepidium.*

Gedaente.

DIt kruydt vrucht voort ronde en buyghsaine getackte steelen / van ontrent twee voeten hoogh / met breedtachtige en geschaerde bleeck-groene bladeren / de Hof-balsen gelijk / bewassen. Op de toppen van de steelen draeght moschachtige witte klepne bloemkens: die van seer kleyn zaet gebolgh worden. De wortel is wit / langh en op veele plaetsen nieuwe scheuten voortvruchtende.

Plaetse. Het komt in de Hoven voort / anderzins wordt het / maer seldom aen de dellingen van water-kanten gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Dit kruydt eens in den Hof gezaept of geplant zijnde / op een lommerach-

merachtige en vochte plaetse / spruyt alle Jaeren gewilligh voort.

Aert en Krachten. Peper-kruydt is warm en droogh in den derden graet. Ravelingius.

Medicinael gebruyck. Voor Heup-gichte of Sciatica: Neemt Peper-kruydt en Alant-wortel, stoot het te samen / doet'er by wat Derckens-reusel en legt het op. Dioscorides.

Voor vallende Sieckte, Water-sucht, Geel-sucht, Graveel, koude Pisse, opgestopte Maent-stonden en om de Geboorte te bevorderen: Bereydt een afziedsel van dit kruydt met water / ende laet hier van drincken. Het gedistilleert water van dit kruydt drie oncen teffens ingenomen / is hier toe mede seer dienstigh. Ravelingius, Lobel.

Voor langduurende derdendaegse Koortsen: Neemt dit gestooten kruydt / ende bindt het enige tijdt op de Pols.

Voor vuyle Zeeren en Wonden: Neemt affche van de wortel gebzandt / en srooptse daer in. Ravelingius.

Brasilie Peper, in 't Latijn *Capsicum*.

Gedaente.

Dit Gewas brengh voort een vierkan-
te / byspne / getackte steel / van an-
derhalven voet ofte meer hoogh / die met
langhwerpig / breedtachtige en spitse don-
ker-groene bladeren / die van onse gemeey-
ne Nacht-schaye eenighsins gelijck bewas-
sen is. De bloemkens / die op korte dicke
steellkens / tusschen de bladeren van de zijde-
tackkens te voorschijn komen / zijn wit /
in 't midden met een kleyn groen stercken
berciert / ende de bloemen van Nacht-scha-
de ofte Maeghde palm van maechsel ge-
lijck: na dese volgen de hauwkens / met
breedt / plat en bleek-geel zaet gebult / de
welcke eerst groen ende daer na schoon ofte
purper-roet van berwe zijn. Dese hauw-
kens zijn langhwerpigh en recht / of langh
en krom omgebogen / ofte kort en breed-

achtigh / ofte bolwijs rondt. De wortel is
safelachtigh.

Plaetse. Dit Gewas wordt in de Neder-
landen nergens als in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt seer laet in de Somer /
ende de hauwen worden in 't laetste van de
Herst rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer op een
wel ter Some gelegen plaets in April ge-
zaept worden.

Aert en Krachten. Brasilie Peper is warm
en droogh in den vierden graet / de Maegh
versterkende / en de Winden scheidende
van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Lever- en
Water-sucht: Bereydt een afziedsel van
de hauwen met water / en geeft dit te drin-
cken / 't welck veel waters ypt den Lijve
drijft. Ravelingius.

Voor Heupgichte of Sciatica: Neemt de
versche

versche en gestooten hautwen soo veel ghe-
noegh is / ende leghtse op de heuze; dit
trecht blazen / waar door veel quade vocht-
igheden outlast worden.

Voor Kropklieren en Plaacken des Aenge-
sicht ofte van de Huydt: Neemt de gestoo-
ten hautwen / vermenghtse met Honingh
en strijkt het daer op. Lobel.

Om de Tandem vast te maken: Neemt
assche van de bladeren / Paerle-moer van
elckis even veel / wascht dit te samen tot dat
het tot een wit poeper werde / waer mede
ghy de Tandem wrijven sult. Ravelingius.

Valsch Brasilie Peper, in 't Latijn

Strynodendron, *Pseudo-capsicum*, *Solanum*
Arborescens van de Nederlanders.

Gedaente.

Dit Gewas is een heesterachtige plante /
hooger als het oprecht Brasilie Peper
opschietende / en met langhtwerpige onge-
kerfde bladeren / van gedaente die van den
Amandel-boom niet seer ongelijck bewassen
zijnde. De bloemen zijn wit / als van de
Nacht-schaye. De vrucht is rondt ende
root / gelijk de Kriecken van over Zee,
plat zaet in sich behoudende. De wortelen
zijn matelijck langh en grof.

Plaete. Het is alleen in de Hoben te vin-
den.

Tijdt. Het bloeyt in 't laetst van de So-
mer ofte begin van de Herfst / en daer na
worden de besien ofte vruchten ryp.

Oeffeningh. Het wort in backen ofte tob-
bens in 't Dooz-jaer gezaeyt / en opgekomen
zijnde / moet het by Winter-tijdt op een
warne plaetse ofte in een kaechel gezet zijn.

Aert en Krachten. Dit Gewas is verhoel-
lende van aert / maer des zelfs krachten zijn
tot noch toe onbekent. Dodonæus.

Peper van Guynæe, in 't Latijn

Solanum Pomiferum Herbariorum.

Gedaente.

Dit Gewas schiet matelijck hoogh op /
ende heeft bladeren / die van geel Bil-

sen-kruydt geijckelt. De bloemkens zijn als
die van de Nacht-schaye. De vrucht is rondt
en root / by na gelijk de gulden Appel, ofte
Appel der Liefde. De wortel is met veel
beselingen behangen.

Plaerse. Het wortt by sommige Liefheb-
bers der Kruyden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt en draeyt sijn vruchten
in de Somer.

Oeffeningh. Het moet alle Jaer in de
Lente gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. De aert en krachten
van dit Kruydt is tot noch toe onbekent.

Beeren-klaww, in 't Latijn *Acan-*

thus, *Branca* Ursina.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft groote / breede / bruin-
groene bladeren / die aen beyde zijden
diep gesneden zijn: tusschen de welke een
steel

ffel voort spruyt / de welcke van het mid- den tot aen de top met veel langhwerpige / witte / twee- bladige bloemen beset zijn. Na de bloemen volgen breede hautokiens / in sich besluypende plat en breedt zaet. De wortelen zijn van buypen buyp / van bin- nen wit en lijmachtigh.

Plaetse. Het wordt in de Apothekers Ho- ven beeltijds gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somer / ende het zaet wordt in de Herfst rijp / en spruyt alle Jaeren wederom uyt.

Oeffeningh. Dit Gewas wordt van zaet ofte uyt spruytsels aengewonnen.

Aert en Krachten. De Beeren-klauw is matelijck gestelt tusschen koude en hitte / ende doer by wat vochtigh van aert / ver- murwende / versachtende en verteerende van krachten. Galenus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor verwronge Leden, treckinge der Zenuwen, ende Ver- brantheydt: Neemt van de wortelen ofte bladeren / gestooten zijnde / soo veel genoeg is / en leghtse op. Dioscorides.

Voor Gicht ofte Flerecij: Neemt de ge- stooten bladeren en wortelen / ende leghtse op de pijnlijcke plaets. Plinius.

Voor een verstopte en verharde Milt: Neemt van de bladeren van Beeren-klauw een hant vol / Ceterach een halve hant vol / schoffe van de Tamarisch-boom een loot / t'samen gesneden ende grof gestooten zijnde / weecht het in Olie van Kappers soo veel genoeg is / daer na op gesoden / en door gewongen zijnde / doet'er by soo veel Was / tot dat'et als een Salfje wordt / ende bestrijckt daer mede de lincker-zijde. Rave- lingius.

Sint Jobs Tranen, in 't Latijn *La- chryma Jobi*, *Arundo Lithospermos*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft lange / breede en riet- achtige bladeren. De steelen zijn ma- telijck dick en in ledkens gedeelt: uyt de hovenste knoopen ofte ledkens spruyten

hirsachtige aeren / uyt glat / wit ende har- t zaet voort komende / 't welck aen de eene zijde rondachtigh / aen d'andere platach- tigh / en soo groot als een Cicer is. De wortel is safelachtigh.

Plaetse. Dit vzeemt Gewas wordt alleen in de Nederlanden in de Hoven gezaeyt.

Tijdt. Het bloeyt ofte brenghet sijn aeren voort in de Somer / ende het zaet wordt in Augustus ofte September rijp.

Oeffeningh. Het moet in April op een openluchtige plaetse gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. Soo veel van de krach- ten van dit Gewas bekend is / soo wordt het zaet tegen de Steen en Szaveel seer ge- ptesen. Lobel.

Indiaens Panick-kooren, in 't La- tijn *Panicum Indicum*.

Gedaente.

I Ndiaens Panick-kooren heeft seer hooge / dicke / geknoopte halmen / ende uyt pe- der lidt spruyt een langh / spits en hardt bladt / gelijk dat van gemeen Deck-riet. De aeren zijn dick en rupghachtigh / op de toppen van de halmen / en onitrent de ooz- sprongh van de bladeren voort komende. Het zaet is langhwerpigh / en leyt in rouwe volkers verwart. De wortel is seer gebeselt.

Plaetse. Dit vzeemt Kooren-gewas wordt nergens als in de Hoven van de Kruydt-be- minners gebonden.

Tijdt. Het zaet wordt in 't laetste van de Somer rijp.

Oeffeningh. Het begeert de selve oeffe- ningh als de Sint Jobs Tranen.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn onbekent / maer naer gissinge soude het in krachten met het gemeen Pa- nick-kooren ober een komen.

Sorgh-zaet, in 't Latijn *Melica*,

Sorgum.

Gedaente.

Dit vzeemt Kooren-gewas brenghet voort dicke / rechte / seer hooge / geknoopte buypne

ff

bzupne halmen / met lange en bzeedtachtige bladeren / gelijk Riet, bewassen. De aeren zijn een spanne langh / ende staen recht op. Het bloeyfel is geel / 't welck afgebalen zijnde / van langhwerpighe rondt / en rootachtigh of bzupn zaet / in dubbelde belkens beslooten / gevolght wordt. De wortel is seer beselachtigh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande niet dan in de Krupdt-Lief-hebbers Hoben gevonden.

Tijdt. Het wordt in de Lente gezaept / en 't zaet is in 't eynde van de Somer rijp.

Aert en Krachten. Dit Kooren gewas is hout en dzoogh van aert / en t'samen-treckende van krachten. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loop en Vloeden: Neemt van het zaet / sijn gestooten zijnde / anderhalf vierendeel loots / en geeft het met Septemmelck of roode Wijn in. Matthiolus, C. Durantus.

Voor overtollige Maent-stonden, ende witte Vloet der Vrouwen: Neemt van het bloeyfel een vierendeel loots / en geeft het met roode Wijn in. Matthiolus, C. Durantus.

Turcks-kooren, in 't Latijn Fru- mentum Turcicum.

Gedaente.

Dat Gewas heeft dicke / geknoopte halmen. De bladeren zijn langh / spits / bzeedtachtigh en met aderen doorloopen: op het opperste van de halmen draeght het veel sachte aeren / als Riet-pluyen, maer op dese plaetse bzeenght het sijn zaet of bzuchten niet voort / maer de selve groepen / aer-wijs geschicktelijck by een geboeght / omtrent de knoopen van de steelen / ofte oorsprongh der bladeren / met bzeedtachtige omwind-selen bewonden / aen het opperste veel lange upestekende hanckens dragende: Deze zaden ofte koozen zijn omtrent een Erwte groot / onder hoeckigh / maer booz rondt /

wit / geel / bzupn of root van berwe. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het wordt alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De zaden of bzuchten worden in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het moet in Maert of April in goede aerde / en op een openluchtige plaetse gezaept zijn.

Aert en Krachten. De zaden zijn moepelijck om te verteeren / maer warmer en dzooger als onse gemeene Terwe. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Om sweeren te doen rijpen: Knaut het zaet / ende met speecksel vermenght zijnde / leght het pap-wijs op. Lobel.

Voor heete puyften en vuurigheden: Neemt het sap uyt de bladeren geparst / ende leght het met doecken daer op. Ravelingius.

Bylkens-kruydt, in 't Latijn Hedy- sarum, Securidaca.

Gedaente.

Bylkens-kruydt heeft veel ronde steelen / van anderhalve voet langh. De bladeren zijn langhwerpighe en booz rondt / seer veel / gelijk de Linsen-bladeren aen een middel-steelken geboeght. De geele bloemen wassen trog-wijs by een / die van lange / platte ende gekromde hautkens gevolght worden. Het zaet is rosachtigh / op beyde zijden plat / en aen de kanten scherp gelijk een Bijlken. De wortel is kleyn ende met wepnigh beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt van de Lief-hebbers der Krupden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in May en Juny.

Oeffeningh. Het moet in de Lente gezaept zijn.

Aert en Krachten. Dit Krupdt is warm en dzoogh van aert / bitter van smaect / afbagende van krachten / ende de Lupinen in alle werckinge seer gelijk. Ravelingius.

Krock met breede bladeren, in 't Latijn *Arachus Latifolius*.

Gedaente.

De steelen van dit Gewas zijn diechtachtigh / ter aerde-waerts huckende / omtrent een voet langh / ende met langhwerpige / breedtachtige / spitse bladeren / gemeenlijk vijf aen een middel-steelken gehecht / bewassen. Omtrent de oorsprongh van dese middel-steelkens / draeght het veel witte of bleek-paerffe bloemen / die van de Erwtten gelijk / maer kleynder: Ma dese volgen lange / smalle / en platte zaet-hauwkens. De wortel is met saselingen behangen.

Plaetse. Het wordt in de Hoben van Nederlandt gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July, het zaet wordt in de Herfst rijp / maer de wortel blijft lange in 't leven / in de Lente nieuwe scheuten voort-bringende.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn onbekent.

Galega.

Gedaente.

De Galega heeft rechte opwassende ronden steelen / met bladeren als die van de Linsen, maer langer / bewassen. De bloemen komen veel by een gevoeght te voorschijn / wit of uyt den purperen blaetwach-tigh van verwe / en worden van langhwerpige / ronde en smalle hauwkens / met kleyn zaet gebult / gevolght. De wortel is hardt en gebeselt.

Plaetse. Dit Gewas groeyt in de Hoben van Nederlandt.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July, maer het zaet wordt in de Herfst rijp. De wortel blijft lange tijdt in 't leven / en spruyt alle Jaeren wederom uyt.

Aert en Krachten. De Galega is matelijck warm en droogh van aert / het zweet drijvende / ende de besmettinge wederstaende van krachten. Galenus, Baptista Sardus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Pest, besmettelijke Sieckten en vallende Sieckte: Neemt van het sap een half once / ende laet het innemen: hier toe dient mede het Water van het Krupdt gedistilleert. Galenus.

Voor Stuypen en Wormen der Kinderen: Neemt van het sap een lepel vol / en geeft het op een reys in. Dodonæus, Galenus.

Voor Buyck-pijn: Neemt het gestooten Krupdt / maecht het warm in een panne / ende leght het op de Supck. Ravelingius.

Onobrychis.

Gedaente.

Dit Gewas heeft teere ende ter aerden huckende steelkens / van anderhalve voet langh / en met smalle spitse bladerkens / die van Galega gelijk / doch aen de onderste zijde wat wicachtigh / bewassen. De licht-roode bloemen / van maeksel de Erwtten-bloemen gelijk / maer kleynder / komen op lange steelkens / veel by een vergadert / te voorschijn / de welke van platronde / rugge of stekelige vruchten ofte hauwkens gevolght worden. De wortel is kleyn en saselachtigh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande alleen by de Krupdt-bemimmers in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus, ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het wordt van het zaet aengewonnen / en alle Jaer in de Lente / gelijk de andere Hauw-vruchten geplant.

Aert en Krachten. De Onobrychia is warm en droogh van aert / dun makende / en verteerende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor harde Geswellen: Neemt de gestooten bladeren van dit Krupdt / en leghtse pap- of plaesterwijs op. Galenus, Dioscorides.

Voor de Droppel-pisse: Neemt van de gedroogghde bladeren een vierendeel loots / sijn gepoepert zijnde geeft het met Wijn in. Galenus, Dioscorides.

Onobrychis altera Dodonæi. Hedy-
sarum Clypiatum Lobelii.

Gedaente.

Dit kruidt heeft oock ter aerde huckende steelen / van anderhalve voet langh / met bladeren gelijk de Linsen-bladeren, maer veel grooter en breeider betwassen. De schoon-roode bloemen zijn de Brem-bloemen van maecksel seer gelijk / maer kleynder / op het opperste der steelen aerwijs by een geboeght voozt komende: Da dese volgen plat-ronde / routwe of scherp-stekende hautwicens / kleyn zaet in sich beslyptende. De wortel is matelijck groot / en met weynigh saselingen behangen.

Plaetse. Het wordt in Nederlandt in de Hoben gevonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in de Somer/ende in de Herfst wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Dit Gewas wordt dooz het zaet aengeteelt / ende begeert op een openluchtige plaetse geset te zijn.

Aert en Krachten. Het wordt tot geen Medecijne gebzuyckit.

Lathyris.

Geflachten.

De Lathyris is in hof of tamme en wilde Lathyris onderscheyden.

Gedaente. De tamme Lathyris brengh voozt seer veel kantige ende platte steelen / die wijdt en verre langhs de Aerde verspreyt leggen. De bladeren / die uyt de knoopen van de steelen spruyten / en altydt twee by een geboeght staen / ende tusschen de welke een krom klauwierken te voozschijn komt / zijn langh / smal en spits. De bloemen zijn wit / en de hautwicens plat / kleynder als die van de velt-Erwten, en met kantigh zaet gevult. De wortel is veselachtigh.

De wilde Lathyris is van steelen en bladeren de Tamme wel gelijk / maer grooter. De bloemen zijn uyt den rooden paers van verwe; de hautwicens kleyn / langhwerpigh / smal / en de zaden ront en hart. De wortel is dick en houtachtigh.

Plaetse. De eerste soozte wordt alleen in de Hoben onderhouden / de tweede wast genoegh aen de kanten van de Ackers / en neffens de hagen.

Tijdt. Sp bloeyen en dragen rijp zaet met de andere hautw-bzuchten.

Oeffeningh. De Tamme Lathyris wordt gelijk de andere hautw-bzuchten in de Hoben geplant.

Aert en Krachten. De bzuchten of zaden van de Lathyris zijn de gemeene Boonen en Erwten van aert en krachten gelijk / maer sp zijn grober van stoffe / en daerom boedense meer. Galenus.

Ciceren, in't Latijn Cicer Ru-
brum.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne / harde en gestackte / huckende steelen / met veel kleyn

klepne / breede / en rondtom de kanten geschaerde bladeren / aen een mid del-ribbe by een geboeght / bewassen. De purper-roode bloemkens worden van klepne korte hauwkens / twee ofte drie zaden in sich besluypende / gevolgt. De wortel is dun en langh.

Plaetse. Hier te Lande wordt het nergens als in de Hoben gesien.

Tijdt. Het bloeyt / en de zaden worden met de andere hauw-vuchten rijp.

Oeffeningh. De Ciceren weekt men eerst een dagh of twee in water / daer na wordense gelijk de Erwtten geplant.

Aert en Krachten. De Ciceren zijn warm en droogh in den eersten graedt / openende / afvagende / en de Urijn drijvende van krachten. Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever en Mildt, Graveel, en om de Maent-stonden te verwecken: Bereydt een afziedsel van de Ciceren met water / maect het wat soet met Supcker // ende laet'er af dzincken. Galenus, Dioscorides.

Voor Water- en Geel-sucht: Neemt van de Ciceren een handt vol / Roosmarijn een halve handt vol / koocht dit te samen in een mengelen waters tot dat de helft versoden is / en laet hier van dzincken. Dioscorides.

Voor beten van Slangen: Neemt Meel van Ciceren soo veel van nooden is / menght het met afziedsel van Sint Jans-kruidt tot een pap / en leght het op. Ravelingius.

Voor Kancker en voorts-eetende Sweeringe: Neemt Meel van Ciceren met Honingh vermenght / ende leght het pap-wijs op. Dioscorides.

Wilde Erven, in 't Latijn *Ervum*

Sylvestre.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort ronde ende getackte steelkens / van een voet lang / die met dunne / smalle / en omtrent twee duym lange grasachtige bladeren bewassen zijn. De bloemkens / die op dunne steelkens

omtrent de oorsprongh der bladeren voort komen / zijn de Erwtten-bloemen eenighsing gelijk / zijn geelachtigh / de welcke van langhwerpighe / ronde / en smalle hauwkens / met rondt / hardt / en zwart zaet gevult / gevolgt worden. De wortel is teer en dun.

Plaetse. Het wordt van de Kruidt-beminders in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden.

Oeffeningh. Het wordt gelijk de andere hauw-vuchten gezaeyt.

Aert en Krachten. De wilde Erven worden tot geen Medecijne gebruyckt.

Erven, in 't Latijn *Orobus Herbariorum.*

Gedaente.

Dit Gewas heeft lang uytgespreyde en getakte steelen / met veel klepne smalle bladkens / aen een middel steelken geboeght / gelijk die van de Linsen bewassen. De bloemkens zijn witachtigh / nalatende langhwerpighe / ronde en uytspijlende hauwkens / met drie ofte vier witachtige zaden voortzien. De wortel is dun.

Plaetse. Hier te Lande wort het alleen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt en brenghet sijn vuchten met de andere hauw-vuchten voort.

Oeffeningh. Het wordt gelijk de Erwtten alle Jaer geplant.

Aert en Krachten. De Erven zijn warm in den eersten ende droogh in den tweeden graedt / openende / afvagende en verdelende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verharde Borsten der Vrouwen, quade Zeeren, en placken des Huyts: Neemt Ervenmeel, vermenght het met Honigh tot een pap / ende leght of strijckt het daer op. Dioscorides.

Voor beten van Slangen en dulle Honden: Neemt van het Meel met Wijn vermenght / en leght het pap-wijs op. Dioscorides.

Voor Uyt-teeringh: Neemt Erven-meel, vermenght het met Honigh / en geeft hier

van de groote van een Noote in. Dioscorides.

Voor Kack-hielen: Bereydt een afziedsel van de zaden / en baedt de voeten daer in. Dioscorides.

Linsen, in 't Latijn *Lens*.

Gedaente.

De Linsen verkrijgen dunne steelkens / de kleyne sinalle bladeren komen seer veel aen een middel-ribbe tegen malkanderen over staende voort. De bloemkens zijn purperachtigh; de hauwkiens kleyn en breet; de zaden plat ront / ende de wortel seer teer.

Plaetse. De Linsen worden hier te Lande in de Kruydt-Lief-hebbers Hoven gesien.

Tijdt. Sy bloeyen en bzingen haer zaden met de andere Houtw-bzuchten voort.

Oeffeningh. Sy begceren de selve oeffeningh als de andere Houtw-bzuchten.

Aert en Krachten. De Linsen zijn middelmatigh gestelt in warmte en koude / maer droogh in den tweeden graedt. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Flerecijn: Neemt Linsen-meel, Garsten-meel, soo veel van nooden is / menght het met water tot een pap. Dioscorides.

Om vleesch in vuyle sweeringen te doen groeyen: Neemt Linsen-meel met Honigh vermenght / ende leght het in de zweeringe. Dioscorides.

Voor Krop-klieren en harde Geswellen: Ziedt Linsen in Azijn / ende stoofst'er de Geswellen mede. Dioscorides.

Kappers met hauwen, in 't Latijn

Capparis Fabago.

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde / gladde / gestachte / blym-groene steelen / met gelijbige / langhwerpighe ronde / donckergroene bladeren / twee ypt een kout en dickachtigh steelken voort spyztende / die van de Velt-boonen eenighsins gelijck bewassen. De bloemen zijn witachtigh / in 't midden

met eenige geele draepkens verciert: daerna volghet het zaet in hauwkiens beslooten. De wortel is dun / langh ende wijt uytgespreydt.

Plaetse. Men vindt het in sommige Hoven van Nederlandt.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Het wort doozscheuten aengewonnen / en moet des Winters voor de koude bewaert zijn.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn tot noch toe onbekent.

Hemels-dauw, in 't Latijn *Gramen Manne*.

Gedaente.

Dit Gewas bzinght voort geknoopte steelen of halmen van omtrent twee voeten hoogh. De bladeren zijn riedachtigh / en ruygh soo verre sy de steelen omvatten

batten. Op de top van de halmen draeght het byzupne riedt-pluym-wijse aeren. Het zaet is wit / kleynder als de Geers, hebbende de smaect van Rijs. De wortel is seer veselachtigh.

Plaetse. In de Nederlanden is het nergens als in de Hoben te vinden.

Tijdt. Het brenghet zijn zaet in 't laetste van de Somer voort.

Aert en Krachten. Dit Gewas wordt tot geen Medecijne / maer wel in sommige Landen tot spijse gebzupckt. Dodonæus.

Lieflijk Gras, in 't Latijn Gramen

Paniculosum Phalarioides

Gedaente.

Dit aerdigh Gras brenghet voort Halmkens van een voet hoogh. De bladeren zijn gelijk het Beemdt-gras. Op de toppen van de steelen draeght het veel gehapde / wijde Aeren / de welke rijp zijnde wit worden. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Men vindt dit Gewas veel in de Krupdt-bemimmers Hoben / anderzints wordt het oock wel in Arthoys in 't wilde gebonden.

Tijdt. Het draeght zijn aerdige Aeren in de Somer.

Aert en Krachten. Het wordt tot geen Medecijne gebzupckt.

Wit gestreept Gras, in 't Latijn

Gramen Sulcatum Album.

Gedaente.

Deze soorte van Gras verkrijghet hooge halmen / met stijve scherpe bladeren die met veel witte aderkens ofte strepen in de lenghte doorloopen zijn / bewassen. De aeren zijn dicht. De wortel is wit en veselachtigh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande alleen in de Hoben geoeffent.

Aert en Krachten. Het wordt tot geen Medecijne gebesicht. Lobel.

Indiaense Klaveren, in 't Latijn

Trifolium Americanum.

Gedaente.

De Indiaense Klaveren brenghen voort ronde / getackte / ende ter aerde huckende steelen / met byzup-groene / rontachtige / en aen de kanten een wepnigh gheschaerde bladeren / altydt drie by een geboeght / bewassen. De witachtige of paersachtige bloemkens zijn aerwijs by een vergadert / en worden van platachtigh zaet gevolght. De wortel is in veel dunne faselingen geschepten.

Plaetse. Deze bzeemde Klaveren worden by de Liefhebbers van Krupden en Planten in de Hoben gebonden.

Tijdt. Dit Gewas draeght zijn bloemen in July en Augustus.

Oeffeningh. Het wordt van zaet aengewonnen / ende blijft in dese Landen selden langer als twee Jaren in 't leven.

Aert en Krachten. De Indiaense Klaveren worden tot geen Medecijne gebzupckt. Dodonæus.

Stekende Klaveren van Candien,

in 't Latijn *Trifolium Spinosum Creticum.*

Gedaente.

Dit Gewas heeft vierkante / geknoopte / ende ter aerde leggende steelkens. De bladeren zijn dickachtigh / spits / op langhachtige steelkens drie by een geboeght : omtrent peder knoopken van de steelen is het met vier scherpe doornkens gewapert. De bloemkens die aen de oorsprongh der zijde-steelkens te voorschijn komen / zijn violet purper / van vijf bladekens gemaeckt / en in 't midden met eenige draepkens / geelenopkens dragende / verciert. Het zaet is plat en zwart / peder in een vijf hoekigh volleken besooten. De wortel is matelijck groot.

Plaetse. Het wordt alleen hier te Lande in de Hoben geoeffent.

Tijdt.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in 't begin van July voort.

Oeffeningh. Het wordt van zaet aengeteelt / ende in April op een openluchtige plaetse gezaept.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn onbekent.

Heesterachtige Klaveren, in 't Latijn *Trifolium Fruticans*.

Gedaente.

Dit Gewas bekrijghet reere / getachte rijkskens van omtrent drie voet en lang / met drie by een geboeghde bladeren smalder en klepnder / als die van de gemeene Klaveren bewassen. Men de toppen van de tacktskens draeght het geele bloemkens / peder op een besonder steelken geplacet / van gedaente onder als een smal pijpken / ende boven in klepne bladkens / gelijk de Buglosse bloemkens verspreet. Het zaet is plat en breedt / in ronde zaet-huykskens beslooten. De wortel is wit / langh / ende op verschepde plaetsen nieuwe upt-spruytselen voort brenghende.

Plaetse. Het wordt van sommige Liefhebbers in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in de Sommer / ende het zaet wordt in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het wordt van de Wortel-spruyten in April geplant en aengewonnen.

Aert en Krachten. Dese soorte van Klaveren hebben geen gebuyck in de Medecijne. Dodonæus.

Klaveren met gekronckelde Hauw-
kens, in 't Latijn *Trifolium Cochlearium*

Geslachten.

Van dese Klaveren worden in de Hoben van Nederlandt twee soorten gevonden / het eene heeft hauwkens als slacken-huykskens / ende het ander als een t'samen-gerolde kuyse.

Gedaente. De eerste brenghet voort ronden teere steelkens / met klepne / drie by een

geboeghde / en rondom de kanten gekerfelde bladeren bewassen. Men de toppen van de steelkens draeght het bleek-geele bloemkens / die van gekronckelde hauwkens / de Slacken-huyskens niet ongelijck / gevolght worden. Het zaet is wit en wat kromachtigh. De wortel is dun.

De tweede soorte is de boozgaende van steelkens gelijk / maer de bladeren en zijn niet gekerft / ende de gekronckelde hauwkens met scherpe doornkens beset / de gedaente van een kuyse uptbeeldende.

Plaetse. Sepde dese soorten van dese Klaveren groepen alleen in de Hoben van de Liefhebbers der kuyden.

Tijdt. Sy brenghen haer bloemen en zaet in de Sommer voort.

Oeffeningh. Sy moeten alle Jaren in April gezaept worden.

Aert en Krachten. De aert en werckinge van dese gewassen zijn onbekent en onverschot. Dodonæus.

Foenegriek, in 't Latijn *Fœnum*
Græcum.

Gedaente.

De Foenegriek heeft een dunne hooge steel / in veel zijde-tacktskens gescheyden / en met bladeren als van de Beemtklaveren, maer wat ronder bewassen / de welke aen de bovenste zijde groen / en onder afchverwigh zijn. De bloemkens zijn kleyn en wit / ende worden van dunne / lange / smalle / spitte / en hooznwijs kromme hauwkens / met langhwerpig / hoekigh en geelachtigh zaet gebult / gevolght. De wortel is wit en teer.

Plaetse. Het wordt hier te Lande alleen in de Hoben gesien.

Tijdt. Dit kuyde draeght sijn bloemen in July, ende rijp zaet in Augustus

Oeffeningh. Het moet alle Jaren in goede en vette aerde in April gezaept zijn.

Aert en Krachten. Het zaet van Foenegriek is warm in den tweeden en droogh in den eersten graedt / vermozwende / ver-teerende /

teerende / rijp makende en pijn stillende van krachten. C. Bauhinus, Matthiolus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Geswellen: Neemt Foenegriek-meel soo veel van nooden is / menght het met Honigh-water tot een pap / en legt het op. Dioscorides.

Voor een verharde Mildt: Neemt Foenegriek-meel soo veel van nooden is / Salpeter een loot mengt het met azijn tot een pap / en legt het op de linker-zijde. Dioscorides.

Voor snijdingh in de Darmen: Hier toe wordt het zaet in de afsiedtselen / de welken men tot de blisterien gebruyekt / gesoden / want het de scherpe vochtigheden versacht.

Voor sweeringe en hardigheyt van de Lijfmoeder: kookt een goet deel van het zaet in water / en laet'er de Drouwe eenige tijdt in sitten ; daer na neemt de slymigheyt van

het zaet getrocken / en Gansen-smout soo veel genoegh is: hier in sult ghy een Pessus nat maken / en van onderen tot aen de Lijfmoeder brengen. Dioscorides.

Om alderhande Sweeren te doen rijpen: Neemt bladeren van Foenegriek, weckitse in Wijn en Olie vijftien dagen langh / kookt het tot dat de Wijn versoden is / daer na uytgeperst zijnde doet'er by Foenegriek-meel, en Wasch soo veel van nooden is / en tot een salbe worde / de welke gy gebruycken sult. Ravelingius.

Nardus-zaet, in't Latijn *Nigella Melanthium*.

Gedaente.

Dit Kruydt schiet met teere getackte steelkens op; de bladeren zijn langhwerpig / ende in verscheyde deelen / gelijk die van de Coriander gesneden. Op de top

van de steelkens draeght het witte of bleek-
blaeuwe bloemen / van vijf bladeren ghe-
maecht / en in 't midden met veel draepkens
verciert : wordt oock met dubbelde bloemen
gebonden : Na dese volght zwart of geel-
achtigh / kantigh en wel-riekent zaet / in
besondere zaet-huyfakens / die van de Ake-
leyen eenighsins gelijck / besloten. De wortel
is dun en met weynigh beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt in Nederlandt in de
Hoven gesien.

Tijdt. Het bloept in Juny en in July , of
Augustus draeght het rijp zaet.

Oeffeningh. Het wordt in April in goede
aerde gezaept.

Aert en Krachten. Het zaet van dit Ge-
was is warm en droog in den derden graet /
openende / afbagende en dunnmakende van
krachten. Dodonæus, Matthiolus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor sinckinge en
vochte Herffenen : Neemt van het zaet soo
veel van nooden is / roost het in een panne /
bindt het in een doekje / en laet hier dichtwils
aen riecken : of neemt het sijn gestooten zaet /
en haelt het in de Neusgaten op. Dodonæus.

Voor beslooten Winden , opgestopte
Maendt-stonden , Engh-borstigheyt , ende
om het geronne Bloet in 't Lichaem te doen
scheyden : Neemt van het sijn gestooten
zaet een vierendeel loots / en geeft het met
Wijn of eenigh ander bequaem nat in. Do-
donæus, C. Durantus, Matthiolus.

Voor swaren arbeyt der Vrouwen : Neemt
Olie uyt het zaet geperst een lepelken vol /
en laet het met Wijn innemen. Lobel.

Voor een verstopte en verharde Mildt :
Hier toe dient de Olie ingenomen / ende van
bupten daer mede gestreecken. Ravelingius.

Voor het bloeden uyt de Neus : Maekwt
de wortel van dit Krupdt in de Mondt / en
steekt het in de Neus-gaten. J. Schroderus.

Vreemde witte Heemst-wortel, in
't Latijn *Althea peregrina.*

Gedaente.

Dit Krupdt heeft dicke ronde steelen /
van drie voeten hoogh. De bladeren

zijn langhtwerpiger / en met klepnder / ge-
kerfde kanten / als de gemeyne Heemst-
wortel of Althea bewassen. De bloemen die
aen 't opperste van de steelen te boozschijn
komen / zijn van vijf bladeren gemaecht /
roodt van vertwe / en in 't midden met
draepkens verciert : na desen volgen ronde /
en in 't aenzien vijf-hoecliche bypne zaet-
bollekens / met veel kleyn zaet gebult. De
wortel is die van de Winter-roos gelijck.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens
als in de Hoven gevonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloem in July en
Augustus, en het zaet wordt in October rijp.

Oeffeningh. Het wort dooz zaet / op een
vogtige plaetse gezaept zijnde aengewonnen.

Aert en Krachten. De werckinge van
dit Gewas zijn tot noch toe onbersocht.

Abutilon, Althea floribus luteis.

Gedaente.

Dit Gewas schiet met een ronde / hart-
achtige / getackte steel omtrent drie
ofte vier voeten hoogh op. De bladeren
zijn breedt / rondtachtigh / spits / sacht /
rondtom de kanten geschaert / ende pder
op een langhtachtigh steelken gevestight.
Aen de oorsprongh der bladeren en tace-
kens draeght het geele bloemkens / die van
Ganferick gelijck : daer na verkwijghet het
rouwe / zwarte en veel by een gevoeghde
klepne zaet-huyfakens / met bypne zaet ge-
bult / de welke rijp geworden zijnde / sich
srael-wijs openen. De wortel is met eeni-
ge dunne saselingen behangen.

Plaetse. Dit vreemde gewas groeyt in de
Hoven.

Tijdt. Het bloept in Juny en July , en in
Augustus en September wort het zaet rijp.

Oeffeningh. Het begeert op een vochte
doch openluchtige plaetse gezaept ofte ge-
plant te zijn.

Aert en Krachten. De Abutilon is mate-
lijck warm en droogh van aert en krachten.

Medicinael gebruyck. Voor versche Wonden
en Quetsuren : Neemt het gestooten
Krupdt / en leght het op. Avicenna.

Voor

Voor het Graveel: Neemt van het zaet anderhalf vierendeel loots / en geeft het met Wijn in. Ravelingius.

Bernagie, in 't Latijn *Borrago*.

Geslachten.

Dit kruidt is tweederley: het eene vergaet des winters / en het ander blijft altijd groen.

Gedaente. De eerste soorte heeft breede / rondachtige / routoe bladeren. De steelen / zijn mede rout / en van binnen hol / dzagende hemels-blaeuwe of witte gestarde bloemkens / in 't midden met een zwart puntken versien: daer na volgen zwarte kooznkens / twee of drie by een gevoegt. De wortel is wit / en met dunne vefelingen in de aerde gevesligt. De tweede soorte is van bladeren en steelen de voozgaende gelijk / maer kleynder. De kleyne blaetoe bloemkens zijn die van de Buglosse van gedaente gelijk.

Plaette. De Bernagie wordt veel in de Apothekers Hoben gebonden.

Tijdt. De eerste soorte bloeyt in de Sommer / maer vergaet des winters. De tweede soorte blijft altijd groen.

Aert en Krachten. De Bernagie is merkelyck vocht en matelyck verkoelende van aert / versterckende / ende de zwarte of aengebzande gal temperende van krachten. Matthiolus, Fuchsius, Brunfelsus.

Medicinael gebruyk. Voor Swaermoedigheid, Hert-kloppinge, Geel-sucht en heete Koortsen: Hier tegen gebruyckt het afziedsel / Sproop / Conserf / of gedistilleert water van dit kruidt. Dioscorides, Matthiolus.

Voor hoeft en rouwigheyt van de Keel: Bereydt een afziedsel van de bladeren met Honingh-water, en laet'er afdzinken. Galenus.

Ossen-tonge, in 't Latijn *Buglossa*.

Gedaente.

De Buglossa heeft langtwerpighe routwe bladeren / en op de steelen blaetwe bloemkens / die in 't eerste upt den rooden paersachtigh zijn. Het zaet is graeuw en langhachtigh. De wortel is langh / matelijck dick en lange Jaeren overblijvende.

Plaetse. Hier te Lande wordt het in de Apothekers Hoven onderhouden.

Tijdt. Het bloept diep in de Somer.

Aert en Krachten. De Buglossa komt in werkinge met de Bernagie seer wel ober een / en wordt oock in foodanige gebzeken veel gebzupct.

Balsam-appel Manneken, in 't Latijn *Balsamina Mas*, *Momordica*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne ranchachtige steelen / met klauwierkens versien / waer mede het sich aen de bystaende steunselen bevesticht. De bladeren zijn bzeedt / sacht / gesneden / die van de Wijngaert gelijck / maer klepnder. De bloemkens zijn bleeck-geel / van vijf bladekens gemaeckt: na dese volgen langhwerpighe ronde / boven spitse / op beyde zijden scherpe / en in 't midden bupckachtige bynn-roode vzychten / die men Balsam-appelen noemt; dese zijn met uptstekende doorn-wijse priekelen beset. Het zaet is zwart / dat van de Citrullen gelijck / maer klepnder. De wortel versprent sich wijt upt.

Plaetse. Het wort by de Liefhebbers der Krupden in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in July en Augustus, en daer na de vzychten.

Oeffeningh. Het moet in welbereyde aerde en op een openluchtige plaetse alle Jaer omtrent een Drieel of ander steunsel gezaept / en by seer droogh weder dickwils begoten zijn.

Aert en Krachten. Balsam-appel Manneken is matelijck gestelt tusschen koude en hitte / maer verdroogende van aert / ende daerom t'samen-treckende en de wonden heelende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor versche Wonden en quade Sweeren: Neemt de gestooten bladeren en leghtse op: ofte neemt de Olie / daer de vzychten ingeweekt en gekookt zijn / en legt het met wielien op. Dodonæus, Lobel.

Voor Buyck-pijn: Bereydt een afziedsel van de bladeren met Wijn / en laet hier van dzincken. Chabræus.

Voor sweerende Borsten, Ambeyen en Verbrantheyt: Neemt de Olie van de vzychten bereypt / en bestrijct hier mede. Fuchsius.

Voor swaren arbeydt der Vrouwen: Besmeer de Bupck met de gesepde Olie. Lobel.

Voor Breuken of Scheursels: Neemt de sijn gestooten bladeren een vierendeel loots / ofte vooz een kind een half vierendeel loots / geefst het met Wijn in / en bestrijct van byten met de olie / van de vzychten bereypt. Dodonæus.

Balsam-appel Wyfken, in 't Latijn *Balsamina Fœmina*.

Gedaente.

Dit Kruyt heeft dicke / rechte / gladde en sappige steelen / die onderwaerts dickwils wat rootachtigh zijn / en hooger als een voet opschieten. De bladeren zijn langh / sinal / spits / en rontom gekerft. De lijfvertwige of bleeck-paerffe bloemkens / van gedaente die van Kruydtje roert my niet gelijck / komen omtrent de oozsprongh der bladeren te voorszijn / en worden van ronde routwe vzychten / die eerst groen / en namaels bleeck-geel van vertwe zijn / gebolght. Het zaet is de Linsen niet ongelijck. De wortel is getaekt en geveselt.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens als by de Liefhebbers der Krupden in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloept in July, en de vzychten worden in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het wordt door het zaet aengeteelt.

Aert en Krachten. Dit Gewas wort alle de krachten van Balsam-appel Manneken, van andere die van Persick-kruydt toe geschreven.

HET ACHTSTE DEEL
 Des
 Nederlandtsen Kruydt-Boecks,

BESCHRYVENDE

De Geslachten/Gedaente/Plaetse/Tijt/Oeffening/Aert/Krachten
 en Medicinael gebruik van alderhande wel-riekende Kruiden/
 die in de Hoben van Nederlandt onderhouden worden.

Marioleyne, in 't Latijn *Majorana Sampfucus*.

Geslachten.

An die Kruidt worden in de Hoben van Nederlandt de volgende soorten gebonden: te weten/ sijne, grove en Engelse Marioleyne.

Gedaente. De sijne Marioleyne ver-

krijght dunne / rijsachtige / getackte steelkens / van een voet hoogh / en met kleyne / byna ronde / grijsachtige bladekens bewasfen. Op de top van de steelkens draeght het seer kleyne / en acrtwijs by een vergaderde witte bloemkens. Het zaedt is kleyne en byzuyt. De wortelen zijn dunne vefelingsen.

Grove Marioleyne heeft teere ronde steelkens / en rondachtige bladeren / grooter en ruyger als die van de Poley. Op de top van de steelen brenghet het bleek-roode of witachtige bloemkens / kroons-wijs by een geboeght / te voorszijn. Het zaet is kleyne en rootachtigh. De wortel is langh en houtachtigh.

De Engelse Marioleyne is van gedaente de grove Marioleyne eenighsins ghelijck / maer de bladeren zijn kleynder / byzuyt-groen van vertwe / ende niet ruyghachtigh. De bloemkens zijn purperachtigh root / ende de wortel hardt en vefelachtigh.

Plaette. Alle dese soorte van Marioleyne worden hier te Lande in de Hoben onderhouden.

Tijdt. In de Somer-maenden staet de Marioleyne in sijn fleur.

Oeffeningh. De Marioleyne wordt dooz zaet en 't scheuren der planten aengewonnen / en moet op een schaduwachtige plaetse / in wel-bereyde sabelachtige aerde geset zijn: men moetse soock by heete Somer dichtwijs bebochtigen.

Aert en Krachten. **De** Marioleyne is warm en droogh in den derden graet / doozdingende / dun makende / en de herzenen versterckende van krachten. Fuchsius, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor beroertheyt, draeyinge des Hoofts, en alderhande koude gebreken der Herffenen: Hier tegen ghebruyckt alle morgen een brockje van Conserf van Marioleyne, of bereydt een afziedsel van dit krupdt / en dinct daer van. C. Durantus.

Om de Maent-stonden der Vrouwen te verwecken, en den Urijn af te drijven: Neemt twee handen vol Marioleyne, zied het op in een pint Wijn / en laet hier van een roemertje vol innenien. Dioscorides, Matthiolus.

Voor Buyck-pijn en koude Pisse: Laet van het voozgaende afziedsel met Wijn bereydt dincten. Dioscorides.

Voor verstoptheyt des Hoofts, en om de vochtigheden uyt de Herffenen te trecken: Neemt sap van Marioleyne, en haelt het in de Neus-gaten op. Tot de selve eynde wordt het gedzooght krupdt onder de Niespoepers vermenght. Dodonæus.

Voor koude Geswellen, en verwronge Leden: Bereydt een Plaester van Marioleyne met Olie en Wasch / en leghtse op. Dioscorides.

Om den arbeyt der Vrouwen te bevorderen: Neemt gedistilleerde Olie van Marioleyne, met Hase-rinsel vermenght / daer by doende een weynigh Muscus, dit wordt vooz een sonderlingh secreet om den arbeyt van Baren te vorderen en te spoeden gehouden. Ravelingus.

Marum.

Gedaente.

Dit krupdt heeft getackte harde steelen of rijsticus / van anderhalven voet of twee spannen hoogh. De bladeren zijn kleyne / wat grooter als die van de Quendel. Op de top van de steelen wassen seer kleyne

witte bloemkens / tros-wijs by een gevoegt. De wortelen zijn dun en houtachtigh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens als by de Liefhebbers der Krupden in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somerse Maenden.

Oeffeningh. Het wordt dooz steck aenge teelt / ende het moet des Winters vooz de koude bewaert worden.

Aert en Krachten. **De** Marum is warm en droogh in den derden graet / ende heeft de selfde krachten die de Munte toegeschreven worden. Dodonæus, Lobel.

Lavendel, in 't Latijn *Lavendula*,

Spica.

Gedaente.

Dit wel-riekent krupdt brenghet vooz / dunne / vierkante / geknoopte steelkens / omtrent

omtrent weder lidt of knoop met twee langwerpige / smalle / dickachtige / en afch-vertwige bladeren / breeder en langer als die van de Roosmarijn betwassen. Men het opperste van de steelen draeght het blaetwe bloemkens / aertwijs by een vergaders. De wortel is hardt en in eenige saselingen gedeelt.

Plaetse. Het is overbloedigh in de Hoben van Nederlandt te vinden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in Juny en July.

Oeffeningh. De Lavendel wordt door het scheuren der planten in 't laetste van Maert, ofte begin van April aengeteelt: ende sy begeert op een openlichtige plaetse in een sabelachtige gronde geplant te zijn.

Aert en Krachten. De Lavendel is warm en droogh in den derden graedt / sijn van stoffe / ende de herffenen en zenuwen aengenaem. Dodonæus, Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor Beroertheyt, Lammigheyt, Slaep-tucht, vallende Sieckte, ende B swijmenisse: Neemt van de Conserf van Lavendel-bloemen bereydt / de groote van een Boon / en geeft het nuhteren in: of laet twee lepelen vol van het gedistilleert water innemen: oock konnen de gerackten of verkrampden Leden met een badt van Lavendel-bloemen bereydt gestoof worden. Dodonæus, Lobel, Matthiolus.

Voor opstijgingh van de Lijf-moeder, en swaren arbeydt der Vrouwen: Neemt Lavendel-bloemen een vierendeel loots / stoot het tot een sijn poepet / en geeft het met eenigh bequaem nat in. Oudertusschen bestrijckt de navel van de Bupck met de gedistilleerde Olie / die gemeenlijck Spieck-olie in de Apotheken genaemt wordt. Ravelingius, J. Schroderus.

Voor koude Pisse, Buyck-pijn en opgestopte Maent-stonden: Bereydt een afziedsel van Lavendel-bloemen met Wijn / en laet hier van drincken. Fuchsius, Matthiolus, C. Durantus.

Voor sinckinge en verkrompen Leden: Neemt Spieck-olie soo veel van nooden is /

bestrijckt er het Guggge-graedt / en de Leden daer mede. Ravelingius.

Stichas-kruyt, in 't Latijn *Stachas*.

Gedaente.

De Gewas heeft korte / hardtachtige / vierkante steelkens / met langhwerpige smalle / witachtige bladeren / klepnder als die van Lavendel betwassen. Men de toppen van de steelen draeght het dicht in een ghezongen / dicke hoofdekens of aerkens / met purper-vertwige of bruyn-blaetwe bloemkens verciert. Het zaet is zwart en de wortel hardtachtigh.

Plaetse. Het is hier te Lande van vzeemt zaet voort gekomen / en wordt by sommige Liefhebbers in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in May en Juny.

Oeffeningh. Het moet des Winters booz de koude bewaert worden.

Aert en Krachten. De Stachas is warm en droogh in den tweeden graedt / afvagede / verteerende en openende van krachten. Matthiolus, Fuchsius, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande koude gebreken des Hoofts, verstoptheyt van de Longh, Lever, Mildt en Lijf-moeder: Neemt van het afziedsel der bloemen een pint / Syroop van de bloemen bereydt drie oncen / vermenght dit te samen / en laet hier van tweemaal des daegs een roemertje vol innemen. Dioscorides, P. Ægineta, Galenus.

Voor pijn van de Leden en Zenuwen: Kroocht de bloemen in water / en stoot de Leden daer mede. Matthiolus.

Thym, in 't Latijn *Thymus*.

Gedaente.

De welbekent Krupdt heeft seer dunne steelkens / met seer veel klepne bladkens rondrom betwassen. De bloemkens spruyten tusschen de bladkens voort. De wortel is veselachtigh.

Plaetse
van

Plaetse. *De Thijm* is in alle *Hoben* van *Nederlandt* gemeen genoegh.

Tijdt. Dit *Krupdt* bloeyt in *July*.

Oeffeningh. Het wordt dooz het af-scheuren der planten in 't laetste van *Maert* aengeteelt / en wil op een openluchtige plaetse in savelachtige aerde geplant / en in dzooge Somers somtijts met water besproeyt zijn.

Aert en Krachten. *De Thijm* is warm en dzoogh in den *derden* graet / openende / dooz-snijdende en dun makende van krachten. *Galenus*.

Medicinael gebruyck. Voer Engborstigheid en *Kinck-hoest*: Bereydt een afziedsel van dit *Krupdt* met *Water* / maect het soet met *Honigh* / en laet hier van dymcken: Of neemt poep van dit *Krupdt* soo veel van nooden is / vermenght het onder ghesupverde *Honingh* / en laet hier van een *Boon* groot innemen. *Dioscorides*.

Om den *Urijn* en *Maent-stonden* te verwecken, en om de *Wormen* des *Buycs* af te jagen: Bereydt een afziedsel van dit *Krupdt* met *Wijn* / en laet hier van dymcken. *Dioscorides*, *Galenus*.

Voor koude *Geswellen*: Zied dit *Krupdt* met *Azijn* / en leght het *Plaester-wijs* op.

Voor *Flercijn*: Neemt van dit *Krupdt* soo veel van nooden is / stoot het kleyen / doet'er by *Sarsten-meel* en *Wijn* / vermenght dit te samen tot een pap / en leght het van buyten op: en geeft ondertusschen sijn gestooten *Thijm* een half loot met *Honigh-azijn* in. *Galenus*, *Aetius*.

Basilicum, Ocimum.

Geslachten.

In de *Hoben* van *Nederlandt* zijn meest twee soorten van dit *Krupdt* bekent: te weten / grove of groote / en edele of kleyne *Basilicum*.

Gedaente. *De groote* of grove *Basilicum* heeft ronde getackte struycken / omtrent een voet hoogh opschietende / met byetachtige bladeren / die aen de kanten een weynigh gekerft / en de bladeren die van *Bingel-*

kruydt eenighsins gelijk zijn / beladen. *De bloemkens* zijn wit of lijf-verwigh. *De wortel* is hardt en met saselingen behangen.

De edele of kleyne *Basilicum* is de boozgaende van gedaente gelijk / maer in alles kleynder.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de *Hoben* onderhouden.

Tijdt. *Bejde* de soorte van *Basilicum* bloeyen in *Juny* en *July*.

Oeffeningh. *De Basilicum* moet alle Jaeren in *April* op een wel ter *Son* gelegene plaetse gezaept worden.

Aert en Krachten. *De Basilicum* verwarmt in den *tweden* graet / en is nut om te verteeren ende te verdeelen. *Galenus*.

Medicinael gebruyck. Voor lopende *Oogen* en duyster *Gelicht*: Druypt het sap van dit *Krupdt* dickwils in de *Oogen*. *Dioscorides*.

Voor Engborstigheidt: Neemt een vierendeel loots van het zaet / en laet het met *Wae* innemen. *Plinius*.

Om den *Urijn* en *Maent-stonden* te verwecken: Bereydt een afziedsel van dit *Krupdt* in *Wijn* / en laet hier van dymcken. *C. Durantus*.

Poleye, in 't Latijn Pulegium.

Gedaente.

Dit *Krupdt* heeft veel teere ronde steelen / die ter aerde kruypen / en op sommige plaetsen met beselingen aen de selve sich bevestigen. *De rondtachtige* en bryngroene bladeren staen altoos twee tegen malkanderen over. *De witachtige* of blaauwe bloemkens / groepen wervel-wijs rond om de steelen. *De wortel* is beselachtigh.

Plaetse. Het wordt veel in de *Hypothekers Hoben* gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in *July* en *Augustus*.

Oeffeningh. Het wordt dooz het scheuren der planten vermeynighvuldigh / die in het begin van *April* op een matelijck bochte plaetse verplant worden.

Aert en Krachten. *De Poleye* is warm en dzoogh in den *derden* graet / sijn van stoffe /

stofte / dun makende / doorsnijdende en openende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyak. Om de Maendstonden te verwecken, het Baren te bevorderen, en de Na-geboorten uyt te drijven: Bereydt een afziedsel van dit krupdt met Wijn / en laet'er af dzincken: ofte geeft van het gedistilleert water drie oncen tsefens in. Dioscorides, Galenus.

Voor quaet Tandt-vleesch: Brandt de Poley tot asche / en wijst'er het Tandt-vleesch mede.

Voor Mildt-sucht: Laet van het afziedsel met Wijn bereydt dzincken / en leght het gestooten krupdt met een weynigh zout vermenght plaester-wijs van buyten op. C. Durantus, Dioscorides

Voor het Flereijn: Neemt het gestooten krupdt / leght het op de pijnelijcke plaetse tot dat de selve root woedt. Dioscorides.

Voor 't Graveel: Koocht Poley in Wijn /

en laet van het selve een roemertje vol innemen. Marthiolus, Fuchsius.

Voor swellinge en hardigheyt van de Lijfmoeder: Bereydt een badt van dit krupdt / waer in de Doutwe eenige tijdt sitten sal. Dioscorides.

Voor blaeuw gestooten of gevallen Placken: Neemt het gestooten krupdt en leght het plaesterwijs op. Dodonæus.

Bergh-polium, in 't Latijn *Polium Montanum*.

Gedaente.

Dit Getwas heeft dunne / hardtachtige / ronde steelen / omtrent een palme hoogh opschietende / met veel kleyne langhtwerpige / smalle bladkens bewassen. De steelen en bladeren zijn met een grijsse wolachtigheyt bekleedt. Op de toppen van de steelen dzaeght het witachtige bloemkens / die van

van de Quendel niet ongelijck / en in sommige hoofdekens by een vergadert. Het zaet is zwartachtigh / kleyn en langhwerpig rondt. De wortel is teer / en met sommige dunne beselingen behangen.

Plaetse. Het wordt hier te Lande by sommige Liefhebbers der Krupden in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het draecht sijn bloemen in Nederlandt in April ofte May.

Oeffeningh. Dit krupdt wordt in Maert gezaept / of men plant het van tachtshens / die men op een sommerachtige plaetse in de aerde steekt.

Aert en Krachten. De Bergh-polium is verwarmende in den derden / en verdroogende in den tweeden graedt / bitter van smaect / openende / en het vergift wederstaende van kracheen. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van het Ingewant, Water-Geel- en Mildsucht, en om de Maent-stonden te verwecken: Neemt van het poeyer van dit Krupdt een half vierendeel loots / en geeft het met Wijn in: of bereydt'er een afziedsel van met Wijn / en laet daer van drincken. Dioscorides, Galenus.

Voor sinckingen die op de Oogen vallen: Neemt het groen gestooten Krupdt / en bindt het hoor het Dooz-hooft. Ravelingius.

Hyfop, in 't Latijn *Hyfopus*.

Gedaente.

DE steelen van de Hyfop zijn hardt / getacht / een spanne hoogh opschietende / en rondtom met langhwerpige / smalle / doncker-groene bladeren bewassen. Van het midden der steelen tot aen de top spruyten de blaetwe / witte of roode bloemkens meest aen een zijde upt befondere huyshens voort: dese bloemkens zijn in 't midden met purperachtige draepkens verciert. De wortel is houtachtigh / en blijft lange Jaren in 't leven.

Daer-en-hoben bindtmen in de Hoben van Nederlandt een andere soorte / die witte

Engelse Hyfop genaemt wordt / wiens halbe bladeren sonder eenige wolachtigheyt sneeuwit zijn / blijvende d'ander helft geheel groen.

Plaetse. De Hyfop is in de Hoben genoegh bekent.

Tijdt. Dit Krupdt byenght sijn bloemen in July en Augustus voort.

Oeffeningh. De Hyfop wordt dooz zaet en scheuren der planten aengeteelt / en in 't laetste van Maert op een openluchtige plaetse verplant.

Aert en Krachten. De Hyfop is warm en droogh in den derden graedt / sijn van deelen / openende en afbagende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Engborstigheyt, verouderde Hoest, verstoptheyt des Ingewants, vallende Sieckte, koude Pisse, en opgestopte Maent-stonden: Neemt van het afziedsel van dit Krupdt een pint / doet'er by

by drie oncen Siroop van Hyfop, vermengt zijnde laet'er twee maal des daeghs van drincken: Hier toe is mede dienstigh de Wijn daer gedrooghte Hyfop in geweeckt heeft.

Mefue, Fuchsius, Brunfelsus.
Voor Tant-pijn: Zied dit krupt in azijn / en houdt het warm in de Mondt. Joh. Stocker.

Om het geronnen Bloet te doen scheiden: Kookt dit krupt in water / en legt het pap-wijs op. Fuchsius.

Voor Schurtheyt en seere Hoofden: Bereydt een afziedsel van dit krupt / en wascht daer mede. Ravelingius.

Salie, in 't Latijn *Salvia*.

Geflachten.

Dit krupt wordt in groote of groove en kleyne of edele Salie onderscheyden: daer-en-boven vindt men Salie met witte bloemen / en Salie met bonte of geelachtige bladeren.

Gedaente. De groove Salie heeft houtachtige getackte steelen / met langhwerpigh bzeede / grijsachtige / rouwe bladeren begroept. De bloemen komen op het opperste der tacken te voorschijn / en zijn wyt den blaetwe purperachtigh van berwe / van gedaente die van de Doove-netelen of Scharley niet ongelijck. Het zaet is zwartachtigh. De wortel is hardt en met veel saselingen behangen.

De edele Salie is de boozgaende van gedaente wel gelijk / maer in alles klepnder / en heeft onder aen sijn bladeren noch twee klepne bladerkens / gelijk tongskens of oorkens.

Het verschil van de andere soozten bestaet alleen in de berwe van de bloemen en bladeren.

Plaetse. De Salie wordt ober al oberbloedigh in de Hoben gebonden.

Tijdt. Dese krupten bloepen in July en Augustus.

Oeffeningh. De Salie wordt van afscheuren der wortel-spuypen / of tackkens

die onder omgewozongen zijn / in Maert of een sommerachtige plaetse verplant / stekende tusschen de selve Wijnruyt, op dat de Padden / Agedissen en ander ongedierte van de selve geweert werden / die sich andersints veeltijts onder de Salie plegen te verschuylen.

Aert en Krachten. De Salie is warm en droogh tot in den derden of in het laetste van den tweeden graedt / en een weynigh t'samen treckende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande koude gebreecken der Hersenen en Zenuwen: Neemt van de Conserf van Salie-bloemen bereydt een boon groot / en geeft het nuchteren met Salie-water in: of bereydt een afziedsel met Wijn / en laet'er afdzincken. Dodonæus, Matthiolus.

Voor Wonden en vuyle Zeeren: Neemt de gestooten bladeren en legtse plaester-wijs op. Dioscorides, Plinius.

Voor onsuiver Tandt-vlees: Kookt Salie bladeren in Wijn / en wascht de Mont daer mede. Fuchsius.

Voor Vergift: Eet nuchteren drie Salie bladeren met een weynigh zout.

Voor het Graveel: Bereydt een afziedsel van de bladeren met Wijn / en geeft hier van een roemertje vol in. Ravelingius.

Voor Geswellen achter de Ooren: Neemt bladeren van Salie, van Neetelen van elcks even veel / stoot het klepn en legt het pap-wijs op. Ravelingius.

Om het mis-vallen van Kinde te beletten: Hier toe wordt nuttelijck van de zwangere Vrouwen eenige Salie bladeren nuchteren gegeten. Aëtius.

Scharleye, in 't Latijn *Scarlea*,

Gallitricam.

Gedaente.

De Scharleye verkrijght vierkante hooge steelen. De bladeren zijn seer groot / rouw / asch-berwigh en wat rupghachtigh. Men het opperste van de steelen draeght het

blaetwachtige witte bloemen / van gedaente die van Salie of Doove Neetelen gelijk. Het zwart zaet lept in langhtwerpige getande hupskens besooten. De wortel is hardt en geelachtigh.

Plaetse. Dit krupt wortt in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July, het tweede Jaer na dat het is gezaept geweest.

Oeffeningh. Het moet in April op een sommerachtige plaetse gezaept zijn.

Aert en Krachten. De Scarleye is warm en droogh tot in den derden graedt / openende en dun makende van krachten. Dodonæus.

Medicinaelgebruyck. Om stof of andere dingen, in de Oogen gevallen, uyt te drijven: Neemt een Zaden van Scharleye, en steekt het tusschen de ooghschellen. Mizaldus.

Voor de witte Vloet der Vrouwen: Neemt van de bladeren soo veel van nooden is / stootse kleyen / laetse staen rotten in Water / daer na koocht het een reys op / wringht het dooz / en besmeer de Vrouw hier mede van de Navel naer het Gemacht. Joh. Stocker.

Om het Baren te vorderen: Neemt Scharleye, stampt het kleyen in een steene Moztier / en bindt het op de Navel.

Om de Maendt-stonden te verwecken: Bereydt een afziedsel van dit krupt / en laet'er af dvincken: ofte gebruyckt Scharleye in de spijsse. Dodonæus.

Voor Klap-ooren, Bloet-sweeren en knobelachtige Geswellen: Neemt Scharleye soo veel van nooden is / stoot het kleyen met azijn / doet'er by een weynigh Honinghs / en leght het pap-wijs op. Ravelingius.

Voor duyster Gesicht: Neemt say van dit krupt met Honingh vermenght / en druypt het in de Oogen. Ravelingius.

Keule, in 't Latijn *Satureja*.

Gedaente.

De Keule heeft een dunne getachte steel / met smalle bladeren gelijk de Hysop

bekleedt. De bloemkens zijn witachtigh of bleeck-purper / aen de oorsprongh der bladeren booztkomende. Het zaet is bryen en kleyen. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Dit krupt wortt veel in de Moes-hoben-gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in de Somer.

Oeffeningh. Men zaept dit krupt alle Jaeren in de Lente / want het des winters vergaet.

Aert en Krachten. De Keule is warm en droogh in den derden graedt / maectt dun en doet de Winden scheyden. Dodonæus.

Medicinaelgebruyck. Voor het opstijgen des Lijf-moeders: Neemt het kleyen gestooten krupt / maectt het warm in een panne / en leght het op de Bupck. Dodonæus.

Voor Engh-borstigheyt, Buyck-pijn en opgestopte Maendt-stonden: Neemt het poeper van gedrooghde Keule een vierendeel loots / en geeft het met Wijn in. Brunfellus.

Voor pijn en tuyten der Ooren: Neemt het say van dit krupt / Olie van Rooten van elcks even veel / en druypt het warm in de Ooren. Fuchsius.

Voor Heup-gichte: Neemt van het krupt soo veel van nooden is / stoot het kleyen / doet'er by Terwen-meel en leght het pap-wijs op. Ravelingius.

Balsem, in 't Latijn *Costus Hortensis*.

Geslachten.

Dit Gewas wortt hier te Lande in groote en kleyne Balsem onderscheyden.

Gedaente. De groote Balsem schiet met ronde harde steelen omtrent anderhalve voet hoogh op. De bladeren zijn langhtwerpigh bzyedt / aen de kanten geschaert en bleeck-groen van berwe. De gout-geele bloemkens / van veel draepkens t'famen geset / komen krans- of kroons-wijs te voorszijn. De wortel is hardt en met veel veselingen behangen.

De kleyne heeft wel eenige gelijckenisse met de voozgaende soorte / maer de bladeren

een zijn veel klepnder / smalder / langhwerpigter en dieper gekerft.

Plaetse. De Balsem wordt hier te Lande alleen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Dese Kruyden dzagen haer bloemen in Juny en July.

Oeffeningh. De Balsem wordt in Maert dooz het scheuren der planten aengeteelt / en spzuyt alle Jaren weder uyt.

Aert en Krachten. De Balsem is warm en droogh in den tweeden graedt / sijn van deelen / dun makende / supberende ende de verrottinge wederstaende van krachten. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor verouderde Hooft-pijn, Sinckingen, Watersucht en uytteeringh: Neemt alle morgen een boon groot van de Conserf van dit kruydt in. Dodonæus.

Voor opstijgen van de Lijf-moeder, opgestopte Maendt-stonden en Buyck-pijn: Siedt dit kruydt in Wijn / en laet'er af dzincken; ondertusschen kan van het selvige een stovinge of badt bereypt worden. Matthiolus.

Voor 't Graveel en om de Urijn af te drijven: Laet van het afziedsel van dit kruydt dzincken / en leght de bladeren in Wijn gesooden pap-wijs op het Ghemacht. C. Durantus.

Om een slappe en walgende Maegh te verstercken: Neemt het sap van dit kruydt / en bestrijckt'er de Maegh mede. Ravelingius.

Wijnruyt, in 't Latijn *Ruta*.

Gedaente.

Dit Gewas schiet met sijn houtachtige tacken somtijds drie voeten hoogh op. De bladeren zijn kleyn / uyt den blaetwen groenachtigh van betwe / en veel aen een middelsteelken gehecht. Op de top van de steelen dzaght het groen-geele bloemkens / van vier uytgeholve bladeliens gemaect / in wiens midden een vierhoeckigh bolleken / met eenige geele dzaepkens verciert / te

voorzichijn komt. Het zaet is kleyn en zwart. De wortel is hardt / en met sommige vespelingen behaagen.

Plaetse. Dit kruydt is in de Hoben van Nederlandt gemeen genoegh.

Tijdt. Het bloept in July en Augustus.

Oeffeningh. Het wordt dooz scheuren der planten en zaet aengeteelt / en op een openluchtige plaetse in de Lente verplant.

Aert en Krachten. De Wijnruyt is warm en droogh in den derden graedt / sijn van deelen / dooz-srijdende / dun makende / en de besmettinge wederstaende van krachten. Brunfelsius, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Om de Maendt-stonden te verwecken, en de Na-geboorte af te drijven: Bereypt een afziedsel van Wijnruyt, en laet'er af dzincken: of geest des selfs sap met Wijn vermenght in. Dioscorides, Galenu.

Voor Vergift: Neemt van het zaet een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde geest het met eenigh bequaem nat in. Dioscorides.

Voor besmettelijcke en pestilentielle Sieckten: Om sich vooz dese qualen te bezijden / wordt het volgende seer gepresen; neemt twee Ocker-nooten, twee Vijgen, twintigh Wijnruyts-bladeren, en een weynigh zout / stamp dit te samen tot een Conserf / van het welcke ghy alle morgen de groote van een boon gebzuycken sult. Plinius.

Voor quaetaerdige Koortsen: Neemt Wijnruyt soo veel van nooden is / doet'er by een weynigh zout en azijn / stoot het te samen kleyn / en bindt het op de Pols. Ravelingius.

Voor Water-sucht: Neemt van dit kruydt twee handen vol / koocht het in een pint Wijn tot dat de helft versoden is / en laet het in vier repfen innemen. Dioscorides.

Voor duyster Gesicht: Druypt het sap van Wijnruyt alleen / of met Venckel-sap vermenght in de Oogen. Dioscorides.

Voor Doofhey, pijn en tuyten der Ooren: Druypt het sap ofte Olie van Wijnruyt in de Ooren. C. Durantus.

Voor hardighey en swellinge van de Milt: **Rh 3. Bestrijckt:**

Bestrijckt de lincker-zijde met Olie van Wijnruyt. Dispen. Augustan.

Voor Slaep-sieckte, Stuypen en Popelsye: Geeft van het sap een lepel vol in / en houdt het selve sap met Wijn vermenght vooz de Neus. Joh. Stocker.

Voor ontvloeyinge des Zaets: Neemt van het zaet een vierendeel loots / sijn ge-
poepert zijnde / geeft het met eenigh nat in Ravelingius.

Voor beten van dulle Honden: Geeft van het sap twee oncen met Wijn in / en legt de gestooten bladeren / met Sout en Honigh vermenght / van buypen op de Wonden. Ravelingius.

Sevengetijden-kruydt, in 't Latijn
Trifolium odoratum, Lotus hortorum odora.

Gedaente.

Dit krupt heeft recht opwassende holle steelen / in verscheyde zijde-tackskens gedeelt. De bladeren groepen gelijk de Klaver- of Meliloten-bladeren drie by een / maer sy zijn langer en een weynigh om de kanten geschaert. De bleecke bloemkens / komen op dunne steelkens / dicht by een vergadert / te voorszijn : na de welke rouwe ronde zaet-huyshkens volgen. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Het wordt in de Hoben van Nederlandt onderhouden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in Juny, July en Augustus voozt.

Oeffeningh. Dit Gewas begeert weynigh oeffeninge / want eens gezaept zijnde / komt het lichtelyck van sijn afgeballen zaet wederom voozt.

Aert en Krachten. Sevengetijden-kruydt is middelmatigh warm van aert / verteerende / afvagende ende versachtende van krachten. Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Wonden, harde Geswellen, en Breuken der jonge Kinderen: Neemt Olie van Sevengetijden-kruydt, druypt het in de Wonden / ofte besmeert'er de Geswellen of Breuken mede. Dodonæus, C. Durantus, Lobel.

Voor verwrongen ofte verstuyccte Leden: Bestrijckt de selve met Olie van Sevengetijden-kruydt. Ravelingius.

Voor snijdingh in 't Water maken, opstijgingh van de Lijt-moeder, verstopte Maent-stonden, Water-sucht en langhduurende Koortsen: Bereydt een afziedsel van de bladeren en bloemen / met Water ofte Wijn / en laet hier van diekwils dzyinken. Matthiolus, C. Durantus, Fuchsius.

Voor Zijde-pijn of Pleuris: Bereydt een afziedsel van dit krupt met Honigh-water of Meel / en geeft hier van een roemertje vol in. Ravelingius.

Moeder-kruydt, in 't Latijn *Matricaria.*

Gedaente.

Dit krupt brenghet voozt ronde steelen / met gesneden / bleeck-groene bladeren / die

die van Byvoet eenighsins gelijk betwaffen. Op de toppen van de steelen draeght het bloemen / gelijk de Kamillen, in 't midden met een geel bolleken versien / en rondom met witte bladekens beset. Soms tijds wort het oock met dubbelde bloemen gebonden. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. Het wortel veel in de Apothekers Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Dit Gewas wort door het scheuren der planten vermeenighvuldicht / en in April verplant.

Aert en Krachten. Moeder-kruydt is verwarmende in den derden / en verdoogende in den tweeden graet / openende ende afvaggende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Graveel, opstijginge en winden van de Lijf-moeder, verstopte Maendt-stonden, en om de Na-geboorte af te drijven: Neemt Moeder-kruydt drie handen vol / kleyn gesneden zijnde / kookt het in Wijn tot een pint / en laet hier van een roemertje vol innemen: Oock kan hier toe van het Kruydt een stobinge bereydt worden. Dioscorides, Mattholus.

Voor Hooft-pijn door koude veroorsaect: Neemt het groen gestooten Kruydt / en legt het op de Kruyn van 't Hooft. Ravelingius.

Voor harde Geswellen der Vrouwen Borsten: Neemt het gestooten Kruydt / en legt het pap-wijs op. Fuchsius.

Orega, in 't Latijn *Origanum*.

Gedaente.

DEse plant schiet hier te Lande met ronde getackte steelkens een voet hoogh op. De bladeren zijn langhwerpigier als die van de grobe Marioleyne, maer kleynder en witachtiger. Op de top van de steelkens brenghet het aer-wijse geschubde hoofdekens boort / waer upt kleyne witte bloemkens boort komen. Het zaedt is kleyn / dat van Marioleyne niet ongelijck. De wortel is dun / hardt en beselachtigh.

Plaerse. Men soude het hier te Lande elders te vergeefs als in de Hoven soecken.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Het begeert de selve oeffeningh als de Marioleyne.

Aert en Krachten. De Orega is warm en droogh in den derden graet / openende / doos-snijvende en dun makende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor verstopte Maent-stonden, Water-sucht, pijn van de Maegh en om de Hick te doen ophouden: Bereydt een afziedsel van Orega met Water of Wijn / maecht het soet met Suicker / en laet 'er af drincken: Men kan oock de Orega onder de spijsse gebruycken. Dioscorides, Brunfelsus.

Voor Engborstighet: Neemt van het gedistilleert Water van groene Orega drie oncen / en geeft het 's morgens en 's avonts in. Ravelingius.

Bock-orega, in 't Latijn *Tragori-**ganum.*

Gedaente.

Dit welriekent krapdt brengt voort dunne / houtachtige / blyne steelkens / met huprige bladeren / wat klepnder als die van de Marioleyne, bewassen. De paerffe bloemkens groepen werbel-wijs om de steelkens. De wortel is klep en hardt.

Plaetse. Het wast hier te Lande in de Heuven van de krapdt-bevimmers / en wordt aldaer met naerstigheyt onderhouden.

Tijdt. Het bloept in July en Augustus, en het kan de koude des Winters wel verdragen.

Aert en Krachten. Dit Gewas verschilt wepnig in aert en krachten met de gemeene Orega.

Confilie de Greyn, in 't Latijn*Melissa.*

Gedaente.

Dit Gewas verkrijght vierkante steelen / met breedtachtige / gecimpelde doncker-groene bladeren / de welke na een Citroen riecken / bewassen. De witte bloemkens staen werbel-wijs om de steelen / upt haer hupskens voort-spruytende. Het zaet is klep en de wortel veselachtigh.

Plaetse. Dit krapdt wordt veeltijds in de Heuven onderhouden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in July.

Oeffeningh. Het wort door zaet en scheuren der planten aengeteelt / en begeert op een sommerachtige plaetse en in wel-bereyde aerde geplant te zijn.

Aert en Krachten. De Confilie de Greyn is warm en droogh in den tweeden graedt / en versterckende van krachten. Avicenna.

Medicinael gebruyck. Voor een vochte en koude Maegh, bangigheyt en kloppinge des Herten, verstoptheyt der Hersenen en Buik-pijn: Bereydt een afziedsel van dit krapdt met Wijn / en laet daer af drincken: Of geeft een Boon groot van de Conserf met

gedistilleert Water van dit krapdt in. Dodonæus, Serapio, Sethus.

Voor Engborstigheyt: Bereydt een Sproop van het sap met Suicker / en laet daer van dickwils licken. Dioscorides.

Voor alderhande Wonden: Doet'er een wepnigh van het sap in. Dodonæus.

Voor verstopte Maendt-stonden, opstijginge en pijn des Lijf moeders: Laet van het afziedsel met Wijn bereydt drincken; en neemt Confilie de greyn, Kamille bloemen van elckis soo veel van noden is / benaept het in een sachtje / ziedt het in water en leght het warm op de Bupck. Dioscorides, Ravelingius.

Munte, Bruyn-heylige, in 't Latijn*Mentha.*

Gellachten.

Dit krapdt wort in gemeene Hof-munte of Bruyn-heylige, Kruyse-munte, Roomse

Roomse Munte en wilde Munte, in 't Latijn *Menthastrum* genaemt / onderscheyden.

Gedaente. De ghemeene Hof-munte brenghet voort vierkante / bym-roode / en wat ruyge steelen / met rondtachtige / geschaerde / doncker-groene bladeren betwafsen. De roode bloemkens komen rondtom de steelen werbel wijs te voorschijn. De wortel is dun / langh / met vefelingen behangen / en op veel plaetsen nieuwe uytspuytels uytwerpende.

De Kruidt-munte is de voorgaende reynighsing gelijck / maer de bloemen wassen aen het opperste der steelen gelijck een kleyne aere by een bergadert.

De Roomse Munte heeft langhwerpig / geschaerde / hartzachtige bladeren / maer de bloemen komen als die van de Kruidt-munte voort.

De wilde Munte heeft vierkante hartzachtige steelen. De bladeren zijn dicker als die van de eerste soorte / met ten dichte witte wolachtigheyt bekleedt. De bloemen staen aert wijs / gelijck die van de Kruidt-munte by een geboeght.

Plaetse. Dese kruiden worden alleen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Sy bloeyen in July.

Oeffeningh. De Munte groept tweedzig van de afgescheurde planten voort / en wort half Maert op een bochtige plaetse verplant.

Aert en Krachten. De Munte is warm en droogh in den derden graedt / sijn van deelen / en een weynigh t'samen-treckende van krachten. Galenus, Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor de witte Vloet der Vrouwen: Geeft tweemaal des daeghs een boon groot van de Conserf van Munte met des selfs gedistilleert water in. Dodonæus.

Voor verouderde Hooft-pijn: Neemt het gestooten kruidt en bindt het voor het voorthoof / en op de slapen des hoofts. Plinius.

Voor quade Zeeren der jonge kinderen Hoofden: Bestrijckt het hoofft met sap

uyt het versche kruidt geparst. Dodonæus.

Voor Wormen: Neemt van het sap een loot / sijn twee loot / vermenght het te samen / en laet het op een reys innemen. Dioscorides.

Voor walginge van de Maegh, verstoptheyt van de Leyer, Milt en Nieren: Neemt van het gedistilleert water vijf oncen / Suroop van Munte anderhalf ounce / vermenght zijnde / laet hier van dickwils twee lepeken vol innemen; of bereydt een afziedsel van dit kruidt met Wijn / en laet'er af drincken; ondertusschen kan men sich uytwendigh met de olie van Munte bestrijcken. Dodonæus, Brunfelsus.

Voor Buyck-pijn voornamentlijk der jonge Kinderen: Hier tegen gebruyckt het gedistilleert water van Munte. Joh. Schroderus.

Om het Sogh op te droogen: Neemt het gestooten kruidt / en leght het pap-wijs op de Woosten. Dioscorides.

Voor pijn van de Ooren: Neemt Munte-sap, Honigh-water van elcks eben veel / en druypt het warm in de Ooren. Dioscorides.

Bergh-calament, in 't Latijn *Calamintha Montana*.

Gedaente.

Dit kruidt brenghet voort vierkante steelen / met rondtachtige / geschaerde en een weynigh hartzachtige bladeren behangen. De bloemkens zijn purperachtigh / die van Nipte niet ongelijck / en het zaet zwartachtigh. De wortel is saselachtigh.

Plaetse. In de Hoben der Kruidt-bemimmers siet men dit Gewas hier te Lande voortkomen.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in Juny en July.

Oeffeningh. Het wortd door zaet aenge-teelt / en blijft lange jaren in 't leven.

Aert en Krachten. De Bergh-calament is warm en droogh in den derden graedt / sijn van deelen / openende / dun ma-
liende /

kende / scheydende en verteerende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstopte Maent-stonden, Geel-sucht, Buyck-pijn, Engborstigheid, verstoptheyt van de Lever, en die sich van binnen beseert hebben: Laet van het afziedsel van dit Kruidt met water of Wijn bereydt drincken / 't welck ingenomen zynde / het zweeten verweckt moet worden. Galenus, Matthiolus.

Voor blaeuw geslagen of gestooten Placken: Neemt het gestooten Kruidt en legt het op. Galenus.

Voor Melaetsheyt: Dit Kruidt gesoonden of rauw gegeeten / en daer op Wey van soete Melck ghedroncken / wordt seer geprezen. Galenus, Dioscorides, Apulejus.

Scordium.

Gedaente.

De Scordium verkrijght vierkantige / geknoopte en ter aerde huckende stee- len / omtrent peder knoop met twee overmalkander staende / geschaerde / gerimpelde / en witachtige bladeren / grooter als die van de Chamedrys bewassen. Men de oorsprongh der bladeren brenghet het rootachtige bloemkens / die van de Chamedrys gelijk / te voorschijn. Het zaet is seer kleyn / en de wortel veselachtigh / langhs de risch der aerde uytgespreyt. Het geheele Gewas heeft een loochachtige reuck.

Plaetse. Dit Kruidt wordt veel van de Apothekers in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het bloept in Juny ende July.

Oeffeningh. Dit Kruidt wort in April gescheurt en op een lomcrachtige vochte plaetse verplant.

Aert

Aert en Krachten. De Scordium is warm en droogh in den tweeden graedt / openende / afvagende / dim makende / zweet drijvende / de bederbinge en besmettinge wederstaende van krachten. Galenus, Matthiolus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt des Ingewants, opgestopte Maent-stonden, Etter-spouwen, Zijde-pijn, Graveel, koude Pisse en Vergift. Bereydt een afziedsel van dit Kruydt met Wijn en laet hier af drincken: of geeft van het poeyer van Scordium met Honingh vermenicht een vierendeel loots op een reys in. Dioscorides, Egineta, Galenus.

Voor langhduurende en pestige Koortsen: Laet van het afziedsel met water bereydt drincken / en geeft van de Conserf / in de Apotheken Electuarium Diascordium genaemt / een vierendeel loots of anderhalf met eenigh bequaem nat in. Matthiolus, Fracastorius.

Om versche Wonden te genesen: Neemt het gestooten Kruydt en legt het plaesterswijs op. Dioscorides.

Roomse Kamille, in 't Latijn *Chamaemelum Romanum*

Gedaente.

Dit gewas heeft ronde en ter aerde verspreyt leggende steelen / met veel gesnippeelde bladeren / die van de ghemeeene Kamille gelijck / maer groender betwassen. De witte bloemen komen op de top der steelen voort. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Het wortel in de Hoben geplant en aengeteelt.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in July en Augustus te voorschijn.

Oeffeningh. Het begeert wepnigh oeffeningh / want hoe men het meerder betreet en afsnijdt / hoe het weelderiger voortspruyt / en wordt daerom veeltijds op groene siplaetsen geplant.

Aert en Krachten. De Roomse Kamille bergelijck sich in aert en krachten met de ghemeeene soorte / maer is nochtans krach-

tiger in 't ontdoen en scheidten / doch onbequamer om murw te maken en pijn te stillen. Dodonæus.

Averone, in 't Latijn *Abrotanum*.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft dunne houtachtige drijskens of steelen / en seer kleyn gesneden bladeren / die van de Venckel niet ongelijck / maer wat breeder. De bloemen sijn geel. De wortel is met veel veselingen behangen.

Plaetse. Het wort hier te Lande alleen in de Hoben geoeffent.

Tijdt. Het bloeyt in Augustus.

Oeffeningh. Het wort dooz afgescheurde tacken of wortel-spruyten in April voort geplant.

Aert en Krachten. De Averone is heet en droogh in den derden graedt / openende /

verteerende en dijn makende van krachten
Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Engborstigheid, opgestopte Maent-stonden, Wormen en 't Graveel: *Neemt van het gedroogde Krupdt een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde / met Wijn in: of bereydt een afziedsel met Wijn om daer van te drijcken.* Dioscorides, Fuchsius.

Voor Geel-sucht: *Kookt de Averone in water / en laet'er dickwils van drijcken.* Brunfelsus.

Voor het uytvallen des Hayrs, en om het Hayr te doen groeyen. *Neemt de asche van dit Krupdt / vermengt het met Raepolie / en besmeert het Hoofst daer mede.* Dodonæus.

Voor sweeringe van de Manneljkheyt: *Sropt'er de asche van dit Krupdt gebzant op.* Galenus.

Zeewer-zaet, in 't Latijn Semen

Sanctum, Semen zedoariae Sementina.

Gedaente.

Dit Gewas schiet op gelyck een tachtachtigh kleyn Boonken / met kleyne bladkens bewassen / en ober al vol zaet beladen. *De wortel is in veel sselingen gedeelt.*

Plaetse. *Dit Krupdt wordt by sommige Liefhebbers van zaet aengeteelt / en in de Hoben onderhouden.*

Tijdt. *Het zaet wordt in 't laetste van de Somer rijp.*

Aert en Krachten. *Zeewer-zaet is warm en droogh van aert / bitter van smaek / en wordt seer geprezen om de Wormen des Bupckis te dooden en uyt te drijven.* Dodonæus.

Katten-kruydt, Nipte, in 't Latijn

Nepeta.

Gedaente.

Dit Krupdt heeft kantige getackte steelen / met langhwerpige breede / en

rondom de kanten geschaerde sachte bladren bewassen. *De bloemkens zijn bleeck van betwe / rondtom de steelen en op de top der selve voortkomende. De wortel is beselachtigh.*

Plaetse. *De Moes-hoben van Nederlandt zijn veeltijds met dit Gewas versien.*

Tijdt. *Het vertoont sijn bloemen in July en Augustus.*

Oeffeningh. *Het wordt van zaet en 't scheuren der planten vermenighvuldicht.*

Aert en Krachten. *De Nipte is warm en droogh in den derden graedt / sijn van deelen / openende en dijn makende van krachten.* Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. *Om de Maentstonden te verwecken, en de Vrouwen vruchtbaer te maken: Geest van het gedistilleert water drie oncen op een reys in / en bereydt een Badt van dit Krupdt / waer in de Drouwe eenige tijdt sitten sal.* Lobel, Dodonæus.

Voor die sich van binnen beseert hebben: *Neemt sap van Katten-kruydt een once / en geeft het met Wijn in.* Dodonæus.

Pimpinelle, in 't Latijn Pimpi-

nella.

Gedaente.

Dit Krupdt heeft rondachtige gekerfelde bladeren / veel aen een middelsteelken by een vergadert: tusschen dese spruyt een ronde steel / wiens toppen met ronde moschachtige knopkens / purpere bloemkens voortbrengende / beladen zijn. *Het zaet is kleyn en kantigh. De wortel is langh.*

Plaetse. *De Hoben van Nederlandt zijn overbloedigh met dit Gewas versien.*

Tijdt. *Het bloeyt in Juny en July.*

Oeffeningh. *Dit Krupdt wil in Maert of April in welbereyde sandachtige Aerde gezaeyt zijn.*

Aert en Krachten. *De Pimpinelle is warm en droogh in den tweeden graedt / openen*

openende / afvagende en een weynigh t'samen-treckende van krachten. Renodæus.

Medicinael gebruyck. Voor Hert-kloppinge, Graveel en walginge van de Maegh: Neemt de groene bladeren / leghtse in wijn / van de welke ghy somtijts een roemertje vol dzincken sult: hier toe dient mede het gedistilleert water van dit Kruydt onder de Wijn vermenght. Matthiolus.

Om alderhande Wonden te genesen, en het bloeden te stelpen: Bereydt een afziedsel van dit Kruydt alleen of met andere Wondt-kruyden vermenght / en laet daer af dzincken; ondertusschen leght het gestoten Kruydt op de Wonden. Dodonæus, Ravelingius.

Voor pestilentielle Sieckten en Koortlen: Neemt sap uyt de Pimpinel geperst een once en geeft het in. Lobel.

Walt-meester, in 't Latijn *Asperula*
aut *Aspergula odorata*.

Gedaente.

Dit Kruydt schiet met vierkante / geknoopte steelen een voet hoogh op / en is aen yder knoop met seven of acht sterrewijs staende bladeren bewassen / de welke

die van Kleef-kruydt wel gelijk zijn / maect breedter en groender / en niet soo rouw in 't aantasten. De bloemkens die op het oppersie der steelen te voorschijn komen zijn wit / en worden van kleyn rondt zaet gevolght. De wortel is dun / veselachtigh / en kruijpt wijdt en verre voort. Dese Plante heeft een soete reuck als van de May-bloemkens.

Plaetse. Het wordt in de Hoben geplant / en wordt oock veel op de boschachtige Heuvels van Artois gevonden.

Tijdt. Het vertoont sijn bloemen in May en Juny.

Oeffeningh. Dit Gewas wordt door zaet en 't scheuren der planten aengeteelt / en moet op een lommerrachtige plaetse geset zijn.

Aert en Krachten. Walt-meester is matelijck warm en dzoogh van aert en krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Om het Herte en de Lever te versterken: Werpt dit Kruydt in de Wijn / en laet daer af dzincken. Dodonæus.

Voor Pestilentielle Sieckten: Neemt van het gedistilleert water van dit Kruydt drie oncen / en geeft het op een reys in. Ravelingius.

Eynde van het Achtste Deel.

Nederlandtsen Kruydt - Boecks,

BESCHRYVENDE

De Geslachten/ Gedaente/ Plaetse/ Tijd/ Oeffening/ Aert/ Krachten/ en Medicinael gebruik van alderhande Bol- en Bloem kruyden/ die in de Haven van Nederlandt onderhouden worden.

Vreemde of Hof-Hanen-voet, in't Latijn *Ranunculus Hortensis*.

Geslachten.

Dit Gewas is in veelderley soorten onderscheyden / waer van wy alleen de voornaemste en meest bekende sullen beschrijven: als knobbelachtige Hanen-voet, Hanen-voet met

witte bloemen / Bosch-Hanenvoet, Hanenvoet met gras-achtige bladeren, Hanenvoet van Slavonien, van Portugael en van Constantinopolen.

Gedaente. Knobbelachtige Hanenvoet schiet niet seer hoogh op. De bladeren zijn gelijk die van de Botter-bloemen, breedachtigh en diep gesneden. De bloemen zijn golt-geel van verwe / en somtijts van veel bladeren t'samen geset. Het zaet leyt in ronden rouwe hoofdelkens beslooten. De wortel is bolachtigh.

Hanenvoet met witte bloemen wast ontrent twee voeten hoogh op. De bladeren zijn groot / diep gesneden en rondtom de kanten geschaert. De bloemen / die op de toppen van de steelen te voorschijn komen / zijn wit / grooter als die van de gemeene Hanenvoet, die oock somtijds dubbelt gevonden worden. De wortel is veselachtigh.

Bosch-Hanenvoet heeft steelen van een palme hoogh. De bladeren zijn diep gesneden en gekerft / niet meer als een op peder steelken rustende. De bloemkens zijn geel of wit / sterrewijs open staende. De wortel is die van de Boom-varen by na gelijk.

Hanenvoet met grasachtige bladeren heeft korte steelkens / bleek-groene grasachtige bladeren / geele bloemen / en een veselachtige wortel.

Hanenvoet van Slavonien brenghyt voort dunne

dunne ronde steelen / met langhwerpigē / diep gekloben / witachtige bladeren bewasfen. De bloemen zijn bleeck-geel / en de Botter-bloemen gelijck. De wortelen zijn met veel kleyne knobbellkens of klisterkens by een geboeght.

Hanenvoet van Portugael heeft bzeede / ronde / stijve en rondtom gekerfde bladeren; tusschen de welke een steelken van een palme hoogh opschiet / wiens top met een geele bloem / die van dzuvsachtigh zaet gevolght wordt / beladen is. De wortelen zijn die van de Slavonise Hanenvoet gelijck / maer dicker.

Hanenvoet van Constantinopelen verkrijght een steel van een voet hoogh / in twee of meer tuckkens gedeelt / op de welke aen 't upterste seer lustige schoon-roode dubbelde bloemen staen. Onder heeft het vijf of ses bleeck-groene gesnede bladeren. De wortel is van veel klisters / gelijck de Slavonise of Portugaelse Hanenvoet, t'samen geboeght.

Plaetse. Alle de soozten van de bzeemde Hanenvoet worden by de Liefhebbers van Kruiden en Planten in de Hoven gesien.

Tijdt. Alle dese soozten van Hanenvoet bloeyen in April en May, uytgenomen de Portugaelse Hanenvoet, die in de Winterse Maenden sijn bloemen voort bzeenght.

Oeffeningh. Sommige van dese Kruiden worden dooz zaet / andere dooz de wortel-spruyten of affsetsels aengeteelt.

Aert en Krachten. Dese bzeemde soozten van Hanenvoet zijn de gemeene van aert en krachten gelijck.

Keucken-schelle, in 't Latijn *Pulsatilla*.

Gedaente.

Dit Gewas verkrijght seer kleyn gesneden haryachtige bladeren / die van de Coriander van gedaente gelijck; tusschen dese spruyten dunne / ronde / haryrige steelen van een voet hoogh / en met een kleynder blad bewassen. Op de top van de steelen

dzaeght het doncker-paerffe / witte / geel of roode bloemen / van ses langhwerpigē bladkens gemaeckt / in 't midden met geele dzaepkens verciert / en van gedaente die van de Anemone eenighsins gelijck: na 't vergaen van de welke een rondt zact-bolleken / met veel harywijse gekrulde saselingen of blocken behangen / te voorschijn komt. De wortel is langh en redelijck dickt.

Plaetse. Het wort hier te Lande nergens als in de Hoven gevonden.

Tijdt. Het dzaeght sijn bloemen in de Lente.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aengeteelt.

Aert en Krachten. De Keucken-schelle is heet en dzoogh in den derden graedt / doozsnydende / dun makende / verteerende / supber-makende / ja verscerende of doozteerende van krachten: en daerom salmen deselve binne sijn niet gebruycken. Ravelingius.

Anemone.

Geflachten.

De soozten van de Anemone zijn by na ontallijck en worden in bzeed- en smalbladige Anemone onderscheyden / daer by voegende de veranderinge van de vertoe der bloemen: als bzeedt-bladige Anemone met bleeck-paerffe / bleeck-roode / bywyn purper-roode / bleeck purper-roode / bywyn paerffe / violette / doncker-violette / lijf-berwige / incarnate / Orangie-scharlaken-roode / en bywyn-roode bloemen: smal-bladige Anemone met blaetwe / violette / purper-roode / scharlaken roode / bloet-roode, doncker-roode / en root-paerffe bloemen.

Gedaente. Alle de soozten van Anemone hebben in bladeren groote gelijckheyt met de Hof-Hanenvoet; van de welke d'een groot / bzeedt en diep gesneden / en d'ander kleynder en meerder gesnippelt zijn. Op de top van peder steel dzaeght het maer een bloem / die van veel of weynigh bladkens gemaeckt / en in vertwe / gelijck boven vermielt.

melt / van den anderen verschillende is. De wortelen zijn knobbel- ofte veselachtigh.

Plaetse. Om de aerdigheyt van de bloemen worden dese gewassen in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Meest alle de soorten van Anemone bloeyen in de Hoben van dese Landen in April.

Oeffeningh. De Anemone worden van zaet / maect meest van wortel-spruyten / of klusters van de wortel aengeteelt / en in welbereyde aerde op een wel ter Son gelegen plaetse geplant. Besiet verder in 't Vermaakelijck Landt-leven in 't eerste en tweede Deel.

Aert en Krachten. Alle de soorten van Anemone zijn seer heet en droogh van aert / upt-treckende / suyperende en de Monden van de Aderen openende van krachten: maect om haer groote scherpigheyt worden se

meest uptwendigh gebreycht. Dioscorides, Galenus.)

Medicinael gebruyck. Voor vuyle Zeeren en Sweeren: Waschtse dickwils met water van Anemone gedistilleert. Ravelingius.

Voor Kancker en geswellen aen de Nagels: Neemt de groene gestooten bladeren en leghtse op. Ravelingius.

Voor Tandt-pijn en losse Tanden: Sied het geheele krupdt in azijn / en spoelt'er de Mondt mede. Matthiolus.

Wolfs-wortel, in 't Latijn Napellus.

Geslachten.

Dit Gewas is in Wolfs-wortel met geele en Wolfs-wortel met blaetwe bloemen onderscheyden.

Gedaente. Wolfs-wortel met geele bloemen heeft groote / diep gesneden / en gekerfde

kerfde bypnachtige bladeren / die van de groote Geranium gelijk. De steel is rondt / een weynigh krom of deynsende / en twee of drie voeten hoogh opschietende: aen het opperste der steelen staen de bleeck-geele klap-wijse bloemen ordentelijck d'een boven d'ander gheboeght / na de welke kleyne hautokens of hoorenkens die van de Akeleyen gelijk / volgen / zwart en gehoect zaet in sich besluypende. De wortel is van veel kromme zwarte beselingen t'samen geset

Wolfs-wortel met blaetwe bloemen is de boozgaende soorte van gedaente renighsijng gelijk / maer heeft dieper gesneden bladeren en blaetwe bloemen. De zaet-huyckens kromen met de selve over en. De wortel is langh / dick / van buyten zwart / en van binnen witachtigh.

Plaetse. Byde dese soorten van Wolfs wortel worden in dese Landen alleen in de Hoben gebonden: andersins wordense van selfs op de Alpes-bergen wassende ghebonden.

Tijdt. Sy bloeyen in May of Juny, en het zaet wordt in Augustus rijp.

Oeffeningh. De Wolfs-wortel wort dooz zaet aengeteelt.

Aert en Krachten. De Wolfs-wortel wort booz warm en droogh gehouden tot in den vierden graedt / en is den menschen en veel vierboetige ghedierten schadelijck en doodelijck.

Anthora.

Gedaente.

De Anthora is van gedaente de Wolfs-wortel met blaetwe bloemen gelijk / maer veel kleynder: oock zijn de bloemen niet blaetwe maer bleeck-geel van verwe / en de wortel / gelijk die van Standel-kruydt, in twee of meer bollekens / die van buyten wat geelachtigh en van binnen wit zijn / gescheyden.

Plaetse. Dit Gewas wordt hier te Lande alleen in de Hoben gebonden / andersins komt het in de Alpes van selven boort.

Tijdt. Het bloeyt in de Somer.
Oeffeningh. Het wordt van zaet en wortel-spruyten vermenighvuldicht.

Aert en Krachten. De Anthora en booz namentlijck des selfs wortel is warm en droogh van aert / openende / afbagende / versterckende / den buyck weeck makende / en het vergift wederstaende van krachten. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor Pest en besmettelijcke Siecken of Koortsen: Neemt poeyer van de wortel een half ofte een geheel vierendeel loots met Carduus Benedictus-water in. Guanerius, Lobel.

Om Doornen, Splinters en Yser uyt de Wonden te trekken: Neemt het gestooten krupt met de Bloemen / en legt het op. Ravelingius.

Voor Buyck-pijn en smerte van de Lijfmoeder, en Wormen des Buycks: Neemt een vierendeel loots van de sijn gestooten wortel / en geeft het met Wijn in. C. Durantus, Lobel.

Tamme Heul of Maen-kop, in 't

Latijn Papaver Hortense.

Geslachten.

Dit Gewas wordt in tamme Heul met enckelde of dubbelde bloemen onderscheyden / en berde bindtmense met witte / roode / paerffe / en gespikkelde of verscheyde verwige bloemen.

Gedaente. De tamme Heul met enckelde bloemen heeft lange / breede / witachtige / en rondtom de kanten gekerfde of gesneden bladeren. De steel schiet hoogh op / op wiens top een vierbladige bloem / wit / roodt / of paersch van verwe te boozschijn komt / in wiens midden een hoefdeken met veel dzackkens beset / geplacet is; 't welck / na dat de bloem afgevallen is / veel grooter wordt / boven met een krumme versen / van binnen dooz bellekens afgescheyden / en overbloedigh veel kleyne zaet in sich behoudende. De wortel sinckt diep in de aerde.

Tamme Heul met dubbelde bloemen is

It k van

van bladeren / steel / zaet-huyfken en wortel gelijck / alleen van de selve verschillende / dooz dien de bloem van veel bladeren t'samen geset is / die dickwils dun gesneden of gekerft zijn.

Plaetie. De tamme Heul wort overbloedigh in de Hoben van Nederlant gevonden.

Tijdt. Dese Kruiden bloeyen in Juny.

Oeffeningh. De tamme Heul moet alle Jaer in de Lente gezaeyt worden / ofte het spruyt van zelfs dooz het afgeballen zaet voort.

Aert en Krachten. De tamme Heul is verkoelende en vocht-makende in den derden graedt / pijn-stillende en slaep-berwekkende van krachten. Dioscorides, Brunfelsus.

Medicinaelgebruyck. Voor scherpe Sinkinge, Hoest, Teeringh en Buyck-loop: Neemt twee of drie bollen van Heul of Maen-koppen sonder zaet / snijfse kleyn en ziedse in genoeghsaem water tot een pint / doozgesegen zijnde doet'er by twee oncen Sproop Diacodium genaemt / en laet hier van een roemertje t'seffens innemen. Dioscorides, Brunfelsus, C Durantus.

Om Slaep te verwecken: Laet van het voozgaende afziedsel drincken / en baeyt de Doeten in water daer de bollen of bladeren van Heul in gesoden zijn / ondertusschen bescrijckt de slapen des Hoofst met de Olie wt het zaet geperst. Fuchsius, Dioscorides.

Gehoornde Heul, in 't Latijn *Papaver Corniculatum.*

Geslachten.

VAn dit Gewas worden in de Hoben van Nederlant twee soorten gevonden / het eene met geele / en het ander met roode bloemen.

Gedaente. De geele gehoornde Heul heeft aen de zijde diep gesnede / geschaerde / asch-berwige / harrige bladeren / en ronde getackte steelen. De bloemen zijn geel / van vier bladeren gemaect; de welcke afgeballen zijnde / van een langhwerpigh / dun /

krum hoorenken of hantwien / met zwart zaet gebult / gebolght worden. De wortel is langh en dick.

Roode gehoornde Heul is in alles kleyneder en teerder als de voozgaende soorte. De bloemen zijn hoogh / roodt van verwe / die mede van een hoozn-wijs hantwien / wiens eynde met een breeedt hoofdeken beset is / gebolght worden.

Plaetse. Beyde de geslachten van gehoornde Heul worden hier te Lande alleen in de Hoben gevonden.

Tijdt. De geele gehoornde Heul bloeyt in May en Juny, ende de roode gehoornde Heul in Augustus en September, het tweede Jaer na dat het gezaeyt is.

Oeffeningh. Dese Kruiden worden dooz zaet / in de Lente gezaeyt zijnde / vermenighbuidicht.

Aert en Krachten. De gehoornde Heul is warm en droogh in den derden graedt / dooz-snijdende en sterckelijck afsogende van krachten. Galenus, Clusius.

Medicinaelgebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever, en den geene die eenige dicke of sandtachtige materie met de Urijn quijt worden: Neemt van de wortel twee oncen / koockt het in een pint water tot dat de helft versoden is / en laet hier van een roemertje vol innemen. Dioscorides.

Voor vuyle en quade Schorftheyt: Neemt het gestooten kruidt en leght het op.

Doornachtige Heul, in 't Latijn

Papaver Spinosum.

Gedaente.

De getackte steel van dit Gewas schiet omtrent anderhalven voet hoogh op / zijnde een vinger dick / onder witachtigh / en met dooznen beset. De bladeren zijn langh / gesneden / onder grijs / boven groen / doch met witte streepen doozloopen / en aen de randen met bleek-berwige dooznen gewapent. Op de toppen van de tackkens draegt het drie-hoekige scherpe knoypen / die ses-bladige geele bloemen voortbren-

byengen / in 't midden met een vijf-hoekigh doornachtigh hoofdekien met veel draepkens beset / inhoudende rondt en zwart zaet. De wortel is hardt en houtachtigh.

Plaetse. Het wordt in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het byengt sijn bloemen van July tot diep in de Herfst voort.

Oeffeningh. Het wortt gelijk de gehoornde Heul aengeteelt en geoeffent.

Aert en Krachten. Doornachtige Heul wordt tot geen Medecijne gebuyck.

Violen, in 't Latijn *Viola Martia*.

Gedaente.

Dit Kruidt byengt voort rondt- en breedtachtige byupn-groene bladeren / die rontom de kanten een weynigh geschaert zijn. Tusschen dese bladeren spruyten dunne steelkens / die peder een wel-riekende byupn-

paerffe of witte vijf-bladige bloem / achter met een tuycken uytstekende / dragen / de welke oock in sommige Hoben dubbelt gesien worden: ma de bloemen volgen kleyne zaet-huysskens / met kleyne / rondt en wit zaet gebult. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Het wordt in de Hoben geplant en onderhouden.

Tijdt. De wel-riekende bloemen komen in 't laetste van Maert of in het begin van April te voorschijn.

Oeffeningh. De Violen worden van zaet en 't scheuren der planten aengeteelt / en in wel-bereyde aerde op een lommerachtige plaetse geset.

Aert en Krachten. De Violen soo wel de bloemen als het Kruidt zijn verkoelende en vocht-makende van aert / versachtende en versterkende van krachten. Dioscorides, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Zijde-pijn, heete Koortsen, Heefigheyt, onttekinge van de Longe, Lever en Nieren, en om het Herte te verstercken: Geeft twee of drie lepelen vol van de Sproop van de bloemen bereydt in: of bereydt een afziedsel van het Kruidt / maecht het soet met de genoemde Sproop / en laet'er af dickwils dzincken: of neemt Garsten-water een pint / Sproop van Violen-bloemen drie oncen / doet'er by eenige druppelen Geeft van Vitriol, voor die de surigheyt kunnen verdragen / en laet van dese Julep dzincken. Dodonæus, Brunfelsus.

Voor onttekinge van de Keel: Neemt Violen bladeren drie handen vol / koocht het in een pint water tot dat een derdendeel versoden is / doorgezegen zijnde doet'er by twee oncen Sproop van Violen bladeren bereydt / en laet hier mede dickwils gorgelen

Voor Hooft-pijn: Bestrijckt het voorsz. hooft en de slapen des Hoofses met Olie van Violen. Dodonæus.

Voor 't Graveel: Neemt een vierendeel loots van het zaet / en geeft het met water of Wijn in: of neemt van het zaet een loot / en treckt'er met eenigh bequammac

een melckachtigh sap uyt / om in een reys in te geben. Ravelingius, Joh. Schroderus.

Steen-violieren, in 't Latijn *Leucojum*, *flos Keyri*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft houtachtige getackte steelen / met langhwerpig / smalle / groene bladeren bewassen. De vierbladige geele / witte of paersche bloemen zijn lieffelijck van reuck / de welcken van langhwerpig dunne hauwkens / met plat zaet gevult / gevolght worden. De wortel is hart en safelachtigh. Van dit Gewas vindtmen een soorte met dubbelde bloemen.

Plaetse. De Steen-violieren worden in de Hoben geplant / andersins groepen zij weeldzigh aen de oude muuren en op steenachtige plaetsen.

Tijdt. Dit Gewas vertoont sijn bloemen in April en May.

Oeffeningh. De Steen-violieren worden in September gezaept / en daer na verplant men in de Lente / of men teeltse aen van stecken / in April in de Aerde gestoken.

Aert en Krachten. De Steen-violieren zijn verwarmende en verdoogende in den tweeden graedt / sijn van deelen / verdoogende en afvagende van krachten. Galenus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor verharde Apotumatie of swellinge van de Lijf-moeder: Hier tegen bereydt een badt of stovinge van het krupt en bloemen. Dioscorides.

Voor verstoptheyt van Lever en Nieren: Bereydt een afziedtsel van de bloemen / en laet'er tweemaal des daeghs af dinccken. Ravelingius.

Voor donckerheyt en vlacken van de Oogen, vuyle Wonden en Zeeren: Neemt het sap uyt de bladeren geperst / en druypt het in de Oogen / Wonden of Zeeren. Fuchsius.

Om de Maendt-stonden te verwecken en de Na-geboorten af te drijven: Neemt van het zaet een vierendeelloots / stoot het

kleyen en geeft het met Wijn in. Dioscorides, Aegineta.

Voor een verharde Mildt: Stoot de wortelen met Azijn in een Moztier / en leght het pap- of placster-wijs op de lincker zijde. Aegineta.

Damaft-bloemen, in 't Latijn *Viola Damascena*, *viola Matronalis*.

Gedaente.

Dit krupt schiet seer hoogh op. De steelen zijn met lange / breedachtige en aen de kanten geschaerde brynn-groene bladeren bewassen / en dragen op het opperste der zijde-steelkens witte / lijfvertwige of roodachtige bloemkens / van gedaente de enckelde Steen-violieren eenighsins gelijk: na de bloemen volgen langhwerpig ronde haukens / die van den Mostaert gelijk / in de welke kleyen / langhachtigh / brynn zaet beslooten leydt. De wortel is safelachtigh.

Plaetse. Dit Gewas wordt meest in alle de Hoben van Nederlandt gebonden.

Tijdt. Het bloept in May, Juny en July, een Jaer na dat het gezaept is.

Oeffeningh. Het wordt van zaet en wortel spruyten aengeteelt.

Aert en Krachten. De Damaft-bloemen zijn heet en droogh van aert / doozsijndende / afvagende/en't Sweet en de Arijn drijvende van krachten. Brunfelsus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor Engborstigheid, Hoest, en de kramp of treckinge der Zenuwen: Bereydt een afziedtsel van de bloemen in water / en laet daer af dinccken: of geeft des selfs gedistilleert water drie oncen tseffens in. Lobel.

Om de Maentstonden der Vrouwen te verwecken: kookt de wortelen in Wijn en geeft hier van een roemertje vol in. C. Durantus.

Voor Melankoly of Swaermoedigheyt: Neemt Wijn twee deelen / gedistilleert water van Damaft-bloemen een deel / en laet hier van twee of driemaal des daeghs dinccken, Ravelingius.

Mariette, in 't Latijn *Viola**Mariana.*

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voozt lange/breede/ rontwe en ruyghachtige doncker-groene bladeren / tusschen dewelcke een ronde / getachte / hayrige steel vooztspruyt. Op het opperste der steelen komen langhwerpige / ronde / holle / purperachtige of witte bloemen te voozschijn / die in 't midden met twee of drie witte draepkens verciert / en aen 't eynde met vijf kertelen gesneden: Na de bloemen volgen vijf-hoekige zaet-bollekens. Het zaet is kleyn / drielantigh en bypn. De wortelen zijn wit en langh.

Plaetse. Hier te Lande wort het nergens als in de Hoben gevonden.

Tijdt. Het draecht sijn bloemen het tweede Jaer na dat het gezaept is / den geheelen Sommer dooz / en ondertusschen wort het zaet ryp.

Oeffeningh. Het wort gezaept in Maert in wel-bereyde en gemeste aerde.

Aert en Krachten. De Mariette is verkoelende van aert / en t'samen-treckende van krachten. Doconæus.

Medicinael gebruyck. Voor heere geswellen en sweeringen van de Mondt: Bereydt een afziedsel van de bloemen met water / en gozgelt of spoelt de Mondt dickwils daer mede. Ravelingius.

Penninck-bloemen, in 't Latijn*Bulbonac, Lunaria.*

Gedaente.

Dit Kruidt heeft breede / vooz spits toeloopende / en rondtom de kanten wat gekerfde bladeren; tusschen de welke een ronde getachte steel / met weynigh foodanige / doch kleyn der bladeren bewassen / voozt spruyt. De purpere of bleek-paerffe bloemen zijn de enckelde Steen-violieren van gedaente gelijk / en worden van platte ronde doozluchtige hauwkens / die van drie vellekens t'samen geboeght zijn / gebolghet:

Deze beslypten in sich vier of vijf platte / en by na halve Maens-wijse zaden. De wortel is knobbelachtigh als die van de geele Alphodillen, maer niet soo dick.

Plaetse. Dit Gewas wort hier te Lande alleen in de Hoben gesien.

Tijdt. Het bloeyt in April of wat later / een Jaer na dat het gezaept is geweest.

Oeffeningh. Het moet in Maert op een openluchtige plaetse gezaept zijn.

Aert en Krachten. Dit Gewas/en vooznamenlijck des selfs zaet / is warm en droogh van aert/heet en scherp van smaect/openende en afvagende van krachten. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Om de Maentstonden en de Urijn te verwecken: Neemt van het zaet een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde/geeft het met eenigh bequaem nat in. Brunfelsus.

Klocksken's of Belvedere, in 't La-*tijn Campanula.*

Geslachten.

Dit Gewas is in groote / middelbare / en kleyne Klocksken's onderscheyden.

Gedaente. De groote soorte van Klocksken's heeft onder breedachtige doncker-groene bladeren / die van de Violen eenighs sijn gelijkende / maer grooter / maer de bladeren die aen de steelen hangen zijn langwerpiger. De steelen zijn dun / maer schieten hoogh op / langhs de welke schoon-blaetwe bloemen / de gedaente van kleyne Klocksken's uytbeeldende / in 't midden met witte draepkens verciert / te voozschijn komen. De wortel is safelachtigh.

De tweede soorte brenghet voozt seer hoog gestrepte steelen. De bladeren zijn langwerpigh / smal / en doncker-groen van verwe. De blaetwe of witte bloemen vergelijcken sich met die van de voozgaende soorte. De wortel is meerder veselachtigh.

De derde soorte / die oock wilde Klocksken's genaemt wort / verkrijghet eerst breed-rontachtige bladeren / die van de Violen of gemeene Winden wel gelijk doch kleyn der / maer die aen de steelen wassen zijn lang

en smal. De bloemen zijn blaetw / purper of wit. De wortel is dun en beselachtigh.

Plaetse. De twee eerste soorten van de Klocksken worden in de Hoben geplant; de derde bindtmen aen de kanten van de Velden en Boute-landen.

Tijdt. Sy dragen haer bloemen in July, July en Augustus.

Oeffeningh. De Klocksken worden van zaet / maer meest van Wortel-spruyten aengeteelt.

Aert en Krachten. Dese Gewassen zijn noch ter tijdt geensins ergens toe nut gebonden. Lobel.

Vingerhoet-kruyd, in 't Latijn

Digitalis.

Gedaente.

Vingerhoet-kruyd heeft langhachtige / vyeede / geschaerde / bleech-groene bla-

den / die van wir Wolle-kruyd eenighsins gelijck / maer nochtans klepender als de selde / nochte oock niet soo wolachtigh. Tusschen dese bladeren spruyt een hooge ronde sieel / van het midden tot boven toe met seer veel langhtwerpige / holle / Vingerhoets-wijse / en aen een zijde afhangende bloemen beladen / de welke purper van herte zijn. De bloemen worden van ronde zaet-bollekens / met klepnen zaet opgebult / gevolght. De wortel is beselachtigh.

Men vindt oock van dit Gewas andere soorten die witte / lijfvertwijge / geele of bale bloemen dragen / maer als dan zijn de sieelen met langer en smadder bladeren begroept.

Plaetse. Dit Gewas wordt veeltijts in de Bloern-hoben gebonden.

Tijdt. Het brenghet sijn blaemen in July en Augustus voort.

Oeffeningh. Vingerhoet-kruyd wordt gezaept in April, maer het en draght geen bloemen voor het tweede Jaer.

Aert en Krachten. Dit Gewas is heet en droogh van aert / openende / afvagende en purgeerende van krachten / en wordt van sommige onder de Bindt-kruyden geselt. Dodonzeus, Lobel.

Medicinael gebruyck. Om de Gal- en Waterachtige Vochtigheden af te setten: neemt van het kruyd twee handen vol / snijdt het klepnen / koocht het in een half pint Water of Wijn, tot dat de helft versoden is / en geeft het op een reys in. Lobel.

Voor taye sluymen van de Borst: Bereypt een afziedtsel van dit kruyd met Wijn / Water of Honigh-water / en laet hier van nuchteren een toemertje vol innemen. Ravelingius.

Christus-oogen, in 't Latijn *Lychnis Coronaria.*

Gedaente.

Dit Gewas heeft lange / omtrent een duymbrede / dickachtige / doch slappe wolachtige bladeren. De ronde / getachte /

tachte / ruyge of wolachtige steelen schieten omtrent anderhalven voet hoogh / op de toppen van de welcke / uyt langhachtige geribde huyshens seer schoon-roode / maer selden witte / en bleeck-roode vijf of ses bladige bloemen / in 't midden met scherpe puntkens verciert / te voorschijn komen. De wortel is langh en safelachtigh. Dooz nacrsteige oeffeningh verkrijght dit Gewas dubbelde bloemen.

Plaetse. Dit Bloem-gewas wordt in de Hoven gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny, July en Augustus.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet / in de Lente in de aerde geworpen / en dooz stecken of 't scheuren der planten aengeteelt.

Aert en Krachten. Christus-oogen zijn heet en droogh in den tweeden graedt / en een half loot van het zaet ingenomen / jaeght alle galachtige vochtigheden uyt het Lijf. Galenus, Dioscorides.

Angelieren, Ginofflen, in 't Latijn
Carophylus Hortensis, Tunica.

Gedaente.

De Angelieren zijn hier te Lande van een peder wel bekend / voortbrengende blacuw-groene bladeren / staende twee en twee te samen / uyt de knoppen van de ronde en dunne bies-achtige steelen voortspuytende. De bloemen die uyt lange / ronde / getanz huyshens voortkomen / zijn enckelt of dubbelt / in 't midden met twee witte dyaephens versien / en seer verschepden van berwe; waer dooz si oock by de Liefgebers onder haer eygen naem onderschepden worden. Het zaet is kleyn en zwart / en leyt in langhachtige zaet-bollekens bestooten. De wortel is veselachtigh.

Plaetse. Daer is nauwelijcks een Hof in Nederlandt die niet met dese Bloemen versien is.

Tijdt. Sy bloeyen van Juny tot diep in de Somer.

Oeffeningh. Het voort-teelen van dese

Bloemen is nauwelijck in 't eerste en tweede Deel van het Vermakelijck Landleven beschreven.

Aert en Krachten. De Angelieren zijn matelijck verwarmende en verdroogende van aert / en het herte versterckende van krachten. Fuchsius, Matthiolus.

Medicinael gebruyk. Voor Pest en besmettelijcke Sieckten: Neemt alle morgen nuchteren een Boon groot van de Conserf van de Bloemen bereyt in. Andere geven een lepel vol van de azijn / die op de Bloemen gestaan heeft / en maken een spongie in de selve nat / waer aen sy dichtwilis riecken: het sap uyt het geheele kruydt geperst / en vier oncen daer van op een reys ingenomen / wordt vooz een krachtigh genees-middel tegen de Pest gehouden. Fuchsius.

Voor Hert-kloppinge, draeyinge des Hoofts, vallende Sieckte en Stuypen: Hier tegen gebruyckt de Conserf of de Sproop van de Bloemen / op de maniere als de Violen Sproop bereyt: of neemt van de gedroogde Bloemen een vierendeel loots / en geeft het met Betonie of Marioleyne-water in. Matthiolus

Voor swaren arbeydt der swangere Vrouwen: Bereydt een afziedsel van de Bloemen / en laet 'er af dymcken. C. Durantus.

Voor vuyle Sweeringhe en Zeeren: Waschte eerst met het sap uyt het kruydt geperst / en stroyt 't daer na poeyt van de gedroogde bloemen in. Ravelingius.

Voor Hooft-pijn: Neemt van de azijn / die op de bloemen gestaan heeft / een deel / kroosen-water twee deelen / bindt dit met doecken vooz het Doozhooft.

Keykens, in 't Latijn Flos armerius.

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde / geknoopte steelkens / met langhwerpighe smalle groene bladeren / breeder als die van de Angelieren bewassen: dzagende elck steelken seer veel by een geboghte bloemkens / meest

meest root van berwe / of oock wel gespicket / maer dan zijn de bladeren breeder. De wortel is dun en met veselingen behangen.

Plaetse. Het wordt tot cieraet in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het draeght sijn bloemen in May.

Oeffeningh. Het wordt gelijk de Angeliere vermenighvuldicht.

Aert en Krachten. Dit Bloem-gewas wordt de krachten en werckinge van de Angeliere toe geschreven.

Bloeme van Constantinopolen of

Chalcedonien, in 't Latijn *Flos Constantinopolitanus*, *Lychnis Constantinopolitana*, sive *Chalcedonica*.

Gedaente.

Dit Gewas schiet met ronde / holle geknoopte / en hayrige steelen omtrent drie voeten hoogh op / uyt peder knoop of sidt twee langhwerpige / wat breedrechtige booz spits toeloopende bladeren / die mede wat hayrigh zijn / voortzengende. Op het opperste der steelen draeght het veel schoon- of Orangie-roode bloemen. Het roschachtigh zaet is in langhwerpige en spitse zaet-huyshkens geslooten. De wortel is safelachtigh.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens als in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny, July en Augustus.

Oeffeningh. Het wordt dooz 't scheuren der planten aengewonnen / en in 't laetste van Maert, of het begin van April geplant / maer gezaeyt zijnde draeght het booz het tweede Jaer geen bloemen.

Aert en Krachten. Bloem van Constantinopolen wort tot geen Medecijne gebruykt.

Akeley, in 't Latijn *Aquilega*.

Gedaente.

Dit Akeley is van bladeren de stinckende Gouwe seer gelijk / maer uyt den

groenen blaentwachtigh van berwe. De dunne / ronde en rootachtige steel schiet anderhalven voet hoogh op / die aen het opperste der tachtshkens met bloemen behangen is : peder bloem is van vijf ahangende holle hooznkens / tusschen de welke vijf bladshkens geboeght zijn / gemaectt : in 't midden met eenige draepshkens / die met nopshkens beset zijn / verciert : en blaetw / paersch / wit / lijfverwigh / incarnaet of gespicket van berwe : Na de bloemen volgen vijf hoozn-wijse hauwshkens met zwart blinkhent zaet gebult. De wortel is matelijck diect en safelachtigh.

Behalven de enckelde Akeley vindtmen die twee / drie of vier dubbelde bloemen draegen.

Plaetse. Dese Plante wordt veel in de Hoven van Nederlandt onderhouden.

Tijdt. Dit Gewas bloeyt in Juny en July. Oeffe-

Oeffeningh. Het wordt in de Lente gezaept / of dooz 't scheuren der planten aengeteelt / en het begeert een vette gront en openluchtige plaetse.

Aert en Krachten. De Akeley's mate-lijck warm en droogh in den eersten graedt / openende en verteerende van krachten. Matthiolus, C. Durantus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor verstoppinge van de Lever en Geel-sucht: Neemt van het sijn gestooten zaet een vierendeel loots / Safferaen tien greyn / en geeft dit met Wijn in: hier op moet het zweeten verweckt worden. Hieronymus Tragus.

Voor Pest, Maselen en Kinder Pockkens, Geeft de jonge kinderen twintigh greyn / en de ouden een vierendeel loots van het zaet in. Joh. Schroderus.

Voor 't Graveel: Knautwt alle moegen nuchteren een stukje van de wortel en slijct het dooz. Ravelingius.

Voor swaren arbeydt der (wangere Vrouwen: Neemt een vierendeel loots van het zaet / en laet het met Wijn inreimen. Franciscus Rapardus.

Voor Engborstigheid, watersucht, scheursel en gekrompen Leden: Neemt van de wortel twee oncen / koockt het in een pint Wijn tot dat een derde deel versoden is / en laet hier van een roemertje vol dzincken. Ravelingius.

Om Wonden te genesen: Druypt'er het uytgeperste sap van dit kruidt in. C. Durantus.

Voor Schurtheydt: Wascht of bedt de schurde plaetse met sap van Akeley, of Wijn daer de wortel in gesoden is. Fuchsius.

Voor Scheurbuyck des Monts, en sweeringe der Neus-gaten: Wascht de Mondt met het sap / ofte haelt het in de Neus-gaten op. Joh. Schroderus.

Leeuwen-becken, Kalfs-snuyte of Orant, in 't Latijn *Anthirrhinum*.

Gellachten.

Van dit Gewas sullen wy drie soorten beschrijven / te weten / groot, kleyn, en alderkleynste Orant.

Gedaente. Groot Orant heeft ronde / droose steelen / en langhtwerpige smalle spitse bladeren / die van de Steen-violieren niet ongelijck. Boven langhs de steelen staen ozzentelijck geboeght / langhtwerpige / witte / bleeck-purpere of geele bloemen / eerst een Doozchen mondt / en daer na een gapende Leutwen-muyt uytbeeldende. Na dese volgen zaet-huykskens / 't Dooft / Neus-gaten / Oogen en open Muyl van een Kalf gelijckende. Het zaet is kleyn en byyn. De wortel is met vefelingen behangen.

Kleyn Orant is van steelen en bladeren de voozgaende soorte wel gelijck / maer veel kleynder / en wat rupgh in 't aentasten. De purpere bloemen komen tusschen de bladeren te voozschijn / nalatende ronde zaet-bollekens / eens Menschen Doots-hoost eenighsins gelijckende.

Boven dese soorten van Orant vindtmen een ander / 't welck veel kleynder is als de tweede soorte / en meestendeel ter aerde leggende.

Plaetse. De eerste soorte wordt alleen in de Hoben gezaept; de tweede en derde wort ook aen de kanten van de Velden en Bouwlanden gebonden.

Tijdt. Orant in de Lente gezaept zijnde / bloeyt in 't laetste van de Somer / maer indien het de Winter overgebleven is / draeght het sijn bloemen van May af tot diep in de Somer.

Oeffeningh. Orant in het Dooz-jaer gezaept zijnde / wordt des Winters van de Liefhebbers der Kruiden in een warme plaetse gestelt / om het volgende Jaer droegh bloemen te dragen.

Aert en Krachten. Orant is warm en droogh van aert / maer wordt tot geen inwendige gebreken des Lichaems gebuyckht.

Kroon Imperiael, in 't Latijn *Corona Imperialis*.

Gedaente.

De Kroon Imperiael verrijgt een ronde hooge steel / met langhtwerpige bladeren /

deren gelijk die van de Lelien bewassen / en op de top een vergaderingh van veel bladeren voortbrengende / waer uyt bloemen / van ses bladeren gemacckt / en nederwaerts in 't ronde afhangende, voortspruyten. Dese bloemen zijn Orangie-roof of geel van verwe / met purpere aderkens doorloopen / en in 't midden met ses witachtige draepkens / om een dick middel-priemken geboeght / versien. De wortel is bolachtigh / en eenighsins naden Looock ricckende. Dit Gewas wort somtijds met dubbelde kroonen van bloemen gesien.

Plaetse. Het wort naerstelick van de Liefhebbers in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Dit Bloem-gewas begint vzoegh in 't Jaer te bloeyen.

Oeffeningh. De Kroon Imperiael wort van klisters ofte affsetsels der bollen aengeteelt / en in September geplant.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn tot noch toe onbekent.

Witte Lelien, in 't Latijn *Lilium album*.

Gedaente.

Ut de klisterachtige groote wortel van de witte Lelien spruyten langwerpigh breede / gelijkvige / gras-groene / blinkende bladeren; tusschen de welke een hooge steel opschiet / met soodanige bladeren bewassen / die na de top kleynder worden. Men het op- perste van de steel komen witte / wel-riekende ses-bladige bloemen voort / die van buyten gestreept / en in 't midden met eenige draepkens en geele nopkens / om een recht en boven driekantigh priemken geboeght / verciert zijn.

Plaetse. De Lelien worden oberbloedigh in de Hoven van Nederlandt gebonden.

Tijdt. Sy bloeyen meest in Juny.

Oeffeningh. De Lelien worden van klisters voortgeteelt / en in santachtige aerde in September, Maert of April geplant.

Aert en Krachten. De bloemen zijn matelijck verwarmende en bochtmakende van aert / pijn stillende / verteerende en vermozwende van krachten.

De wortelen en bladeren zijn vermozwende van aert / afvagende / verteerende / vermozwende en rijp makende van krachten. Galenus, Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor swaren arbeydt der barende Vrouwen: Neemt water van de bloemen gedistilleert drie oncen / Safferaen, Caneel van elcks twintigh greyn / geeft dit te samen op een reys in / en bestrijckt de onderste Bupck en Drouwelijckheyt met Olie van witte Lelien. Fuchsius, C. Durantus.

Voor Hoest en Engborstigheid: Neemt witte Lelien-water soo veel van nooden is / macckt het soet met Candy-suycker / en laet hier van dickwils twee lepelen vol innemen. Joh. Schroderus.

Voor Verbrantheit: Neemt de gestooten bladeren

bladeren / en legtse daer op : of neemt Lelien-wortel onder de affche gebzaden / stootse met Olie van Roosen kleyn / en legtse pap-wijs op. Dioscorides.

Voor oude Zeeren en Wonden : Neemt sap van Lelien, Honing en Azijn / koocht dit te samen in een koperen pot / tot dat het dick worde / ende gebzuyckt het op de Zeeren ofte in de Wonden / of koocht de Lelien-bladeren in wangen Wijn en leghtse op. Dioscorides, Matthiolus.

Om harde Gheswellen te doen rijpen : Neemt de gebzaden of gesooden wortel / stootse kleyn / doet'er by Olie van Roosen of Kamillen, en leght het pap-wijs op. Dioscorides.

Voor verstuyckte Leden : Neemt de gestooten bladeren en leghtse daer op / ende bestrijckt de Leden met Olie van Lelien. Apulejus.

Om het Aengesicht klaer en schoon te maken : Wascht het selfde dickwils met het water van de bloemen gedistilleert. Ravelingius.

Martagons, in 't Latijn *Lilium*

Purpureum.

Gedaente.

Dat Gewas heeft een seer hooge steel / met veel bladeren / smalder en bzuynder groen als die van de witte Lelien betwafsen / en met Orangie-roode / of bloet-roode bloemen die met sommige strepen getekent / en de witte Lelien van gedaente gelijk zijn / behangen. De wortel is van klifstere / gelijk die van de witte Lelien t'samen geset.

Lobel heeft een soorte van dit Gewas met bleekt-orangie bloemen / kleyne korte bladeren en sonder klifstere in sijn Hof onderhouden.

Plaetse. De Martagons worden tot cieraet in de Hoven geplant.

Tijdt. Dese bloemen komen eerder als de witte Lelien te voorschijn.

Oeffeningh. Sy worden gelijk de witte Lelien vermenghbuldicht.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Bloem-gewas is onbekent / en het wordt onder geen genees-middelen vermenght.

Lelie van Calvarien, in 't Latijn

Lilium Montanum, Hemerocallis.

Gedaente.

Dat Gewas heeft een ronde lange steel / met lange / breede / spitse bladeren op onderscheyden plaetsen sterre-wijs betwafsen. De bladeren van de bloemen zijn by na ringhs-wijs achter om geboogen / bleekt of verstorven purper / of schoon root van berwe / met purpere blacken gespickelt / en in 't midden met sommige draepkens versciert. De wortel is van gout-geele klifstere / die met veselingen behangen zijn / t'samen gevoeght.

Plaetse. Het wort hier te Lande in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het draegt sijn bloemen wat vroeger als de witte Lelien.

Oeffeningh. Het wordt gelijk de andere Lelien geoeffent en aengeteelt.

Aert en Krachten. De wortelen/bladeren of bloemen van dit Gewas hebben geen gebzuyck in de Medicijne.

Lelie van Constantinopolen, in 't

Latijn *Lilium Rubrum Byzantinum, Hemerocallis Chalcedonica.*

Gedaente.

Lelie van Constantinopolen schiet met een ronde of oock wel platte steel en ontrent twee voeten hoogh op / de welke dicht met bladeren / gelijk die van de witte Lelien, maer bzuynder / korter / en booz botter als de selve / beset is. De bloemen zijn omgekruilt / gelijk de Lelien van Calvarien, schoon-root van berwe / en lieffelijck van reuck. Het graentw zaet lept in langhwerpige zaet-bollen beslooten. De wortel is klifsterachtigh.

Plaetse. Hier te Lande wordt dit Bloem-gewas nergens als in de Hoven gesien.

II 2

Tijdt.

Tijdt. Het bloept in Juny met de witte Lelien.

Oeffeningh. Het wordt door zijn klifsters aengeteelt / maer gezaeyt zijnde draeght het vooz 't vyfde of seste Jaer geen bloemen.

Aert en Krachten. De werckinge van dit Gewas zijn tot noch toe niet ondersocht.

Lelie sonder Klifsters, of Lelie van eenen Dagb, in 't Latijn *Lilium non Bulbosum, Liliafpodelus*.

Geflachten.

VAn dit Gewas worden twee soorten gevonden / het eene draeght geele en 't ander bleeck-roode of Orangie-roode bloemen.

Gedaente. Lelie sonder Klifsters met geele bloemen heeft lange smalle bladeren / die van de Pareye gelijck / tusschen de welke voorszuyt een ronde kale steel / die boven gedeelt / en met geele bloemen / de witte Lelien van gedaente gelijck / beladen is: Na de bloemen komen dicke drie-kantige hantwen / met zwart blinkent zaet gebult / te voorszijn. De wortel is knobbelachtigh / door savelingen aen een verbonden / gelijck de geele Affodillen.

Lelie sonder Klifsters met bleeck of Orangie-roode bloemen / is van bladeren / steel / hantwen / zaet en wortel de voozgaende soorte gelijck / maer in alles grooter. De bloemen zijn bleeck of Orangie-rood van verwe / en eenen dagh over blijvende.

Plaetse. In Nederlandt worden dese Gewassen in de Hoben gevonden.

Tijdt. Sy dzagen haer bloemen vooz de witte Lelien.

Oeffeningh. Bepde dese soorten worden van zaet en wortel-spruyten vermenighbuldicht.

Aert en Krachten. De krachten en werckingen van de Lelien sonder Klifsters zijn tot noch toe niet bekent.

Mey-bloemkens, of Lelie van den Dale, in 't Latijn *Lilium Convallium*.

Gedaente.

Dit krumde brengh vooz twee of drie groene bladeren / klepnder als die van de witte Lelien. De wel-riekende witte bloemkens / die omtrent Tienen in Brabant volgens getuygenisse van Lobel incarnet van verwe gevonden worden / wassen aen een dun en teer steellien: dese zijn aen de kanten tandt-wijs gekertelt / en worden van ronde roode besien / klepnder als die van de Aspergies gevolght. Het zaet is hardt en bitterachtigh. De wortel is langh / dun / geknoopt en wijt versprept.

Plaetse. Het wordt veeltijds in de Hoben geplant / anderfins wort het in de Bosschen in 't wilde wassende gevonden.

Tijdt. Het verctoont sijn bloemen in 't begin van May.

Oeffe-

Oeffeningh. Dit Gewas begeert weynigh oeffeningh / en wil op een sonnecrachtige plaetse geplant zijn.

Aert en Krachten. De bloemen van dit Gewas zijn warm en droogh van aert / openende / dun makende en verteerende van krachten. Sy worden seer krachtigh tot de gebreken des Hoofsts geacht. Brunfelsus, Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor Flaeuwherzigheydt, Hert-kloppinge, Beroerheydt, draeyinge des Hoofsts, vallende Sieckte, en andere koude gebreken van de Herffenen: Hier tegen laet van het afziedsel der bloemen drincken: of geest van de Conserf der bloemen een Boon groot in: ofte gebuyckelt van het gedistilleert water met Wijn of Brandewijn bereydt dickwils twee lepelen vol. Dodonæus, Fuchsius, Brunfelsus.

Voor duyster Gesicht: Wascht de Oogen dickwils met het afziedsel der bloemen met water bereydt. Dodonæus.

Voor Gicht of Flerecijn: Dult een aerde pot met dese bloemen / dicht toe gesloopt zijnde / setse op een plaetse daer een groote vergaderinge van Mieren is; laetse een Maent langh staen: daer na vergadert de olieachtige vochtigheydt / waer mede gy de pijnlijcke Leden bestrijcken sult. Dit verfoet de pijn wonderbaerlijck. Camerarius.

Vygh-boomen, Lupinen, in 't Latijn
Lupinus.

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde / holle / havrige steelen. De bladeren zijn in ses of seven deelen vinger-wijs gesneden / aan de boven zijde groen / en onder grijs ofte wolachtigh. De bloemen staen aer-wijs by een geboegt / wit / geel / of blaeuwachtigh van berwe / en worden van lange / dicke / bzyede hauwen / die van buyten havzachtigh zijn / gebolght. Het zaet is plat / rondt / buyten wit / binnen geel / en bitter van smaect. De woztel is hardt en met weynigh beselingen behangen.

Plaetse. Hier te Lande wordt het in de Hoben gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in May en Juny.

Oeffeningh. Dit Gewas moet alle Jaeren in April van sijn zaden geplant worden.

Aert en Krachten. De Lupinen zijn warm en droogh in den tweeden graedt / en afvagende van krachten. Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor de Wormen: Neemt poeper van de zaden van Lupinen, vermenght het onder Honingh / en laet hier van licken: of laet van het afziedsel / daer Lupinen in gekwocht hebben / drincken: ondertusschen bindt het gestooten kruydt op de Nabel. Dioscorides, Fuchsius.

Om de Placken van de Huyt, en Schurtheyt te verdrijven: Waschtse dickwils met water daer Lupinen in gesooden zijn. Dioscorides, Galenus.

Om de Maendt-stonden der Vrouwen en

de doode Vrucht af te setten: Neemt Lupinen-meel, met Myrrhe en Honingh vermengt / maect' er een Pessus van. Dioscorides.

Voor Krop-klieren, harde geswellen, en blauw gestooten of gheslagen Placken: Neemt Lupiner-meel soo veel van nooden is / vermengt het met Honingh-azijn / en leghe het pap-wijs op. Galenus.

Voor de Speenen: Stropt' er meel van Lupinen op. Ravelingius.

Moly.

Geslachten.

MEn vindt vier soorten van Moly, te weten / met smalle / met breede bladeren / Serpent-Moly, en Moly van Indiën.

Gedaente. De eerste soorte heeft lange / smalle gras-achtige bladeren; tusschen de welke een dunne steel opschiet / wiens top met witte bloemkens / kroons-wijs by een vergadert / beladen is. De asijnachtige wortel is van buyten bruyn / van binnen wit / sterck van reuck / scherp van smaect / en onder veel dunne beselingen uytwerpende.

De tweede soorte heeft grooter en breeder bladeren / tusschen de welke een groen ront knobbelken voort komt. De steel is dick / de bloemkens zijn paersch / na latende driekantige zaet-hoofdekens. De wortel is mede asijnachtigh.

Serpent-Moly is de eerste soorte van bladeren / steel en wortel gelijck. De bloemen zijn veel grooter / naer wepniger by een vergadert / en blosende wit van berwe / onder de welke dat leggen blinkende bollekens / gelijck die van de Indiaense Moly.

Indiaense Moly is van gedaente de tweede soorte seer gelijck / alleen draeght het geen kroons-wijse bloemkens / heeft in des selfs plaetse een plat-rondt hoofdekken / met een dun vlies gedeckt / in het welke / sonder dat men eenige bloemen bespeurt / blinkende bollekens voort komen.

Plaetse. Alle dese geslachten van Moly groeyen in Nederlandt in de Hoben.

Tijdt. Sy bloeyen in Juny en July.

Oeffeningh. Sy worden van haer bollen in September voort geset, de Indiaense Moly wordt mede van sijn blinkende bollekens gezaept.

Aert en Krachten. De Moly wordt heddendaeghs tot geen Medecijne gebruyckt: Dioscorides prijsste seer om de Moeder te openen / met salve van Ireas als een Pessus van onderen in-gesteken.

Affodille, in 't Latijn Asphodelus.

Geslachten.

Dit Gewas is in Affodille met witte / incarnate / en geele bloemen onderscheyden.

Gedaente. De eerste soorte of Affodille met witte bloemen heeft lange / smalle / driekantige / gebogen bladeren / tusschen de welke een ronde gladde steel anderhalven voet hoogh opschiet: de welke van het midden tot aen de top met witte sterre-wijse bloemkens / van vijf bladeren gemaect / begroeyt is / nalatende ronde zaet-bollekens / in sich beslyptende bruyn driekantigh zaet. De wortelen zijn langhwerpig knobbelen.

Van dit geslachte van Affodille wort een klepnder soorte gebonden / wiens bladeren veel klepnder en smalder zijn / en brenghet uyt een plante vijf of ses getackte steelkens voort. De wortel is beselachtigh.

Affodille met incarnate bloemen is wat klepnder als de witte Affodille, ende de bladeren zijn met stippelkens getekent. De bloeme is incarnaet root. De zaden en wortel komt met de selve over een.

Affodille met geele bloemen heeft langer en smalder bladeren / als die witte bloemen draeght. De bloemen zijn geel. De wortelen zijn langer en dunder als van de witte Affodille.

Plaetse. Dese Gewassen worden hier te Lande nergens als in de Hoben gebonden.

Tijdt. Sy dragen haer bloemen in May en Juny.

Oeffeningh. Sy worden dooz 't scheuren der planten in Maert aengewonnen.

Aert

Aert en Krachten. De wortelen van witte Affodillen zijn warm en droogh in den tweeden graedt / afvagende en verteerende van krachten. De andere soorten worden nergens toe gebruycht. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel, en opgestopte Maent-stonden: kroocht de wortelen in Wijn / en laet van het afziedsel dzincien. Dioscorides.

Voor Zijde-pijn, Hoest en de Kramp: neemt van de gedrooghde en sijn gestooten wortel een vierendeel loots / en geeft het met Wijn in. Dioscorides, Aëtius.

Voor Bloet-sweeren, vuyle Zeeren, en de Fijck: kroocht de wortel in Wijn-moer / stootse kleyn in een Doztier / en leghtse pap- of plaester-wijs op. Dodonæus.

Voor beten van Adder-slangen: stampt de bladeren en wortelen in een Doztier / daer by doende wat Wijn / en leght het op de beten. Dioscorides.

Voor Kack-hielen, Doofheyt, en pijn der Ooren: Holt de wortel een weynigh uyt / giet'er wederom Olie in / bzaedt dit onder de affche / en bestrijckt met dese Olie de Kack-hielen / of dzypt'er wat van in de Ooren. Dioscorides.

Voor sproeten en placken van de Huyt: Bzaedt de versche wortel onder de affche / en bestrijckte met de warme wortel. C. Durantus, Matthiolus.

Voor etterachtige en loopende Ooren: Dzypt'er het sap van Affodillen in. Dioscorides.

Voor geswellen achter de Ooren: kroocht de wortelen nuw in water / stootse kleyn en leghtse pap-wijs op. Matthiolus.

Voor pijn van de Lever: kroocht de wortel van Affodille in Meede / en laet'er af dzincken: dit neemt de pijn seer wonderlyck wech. Apulejus.

Gladiolus.

Gedaente.

De Gladiolus heeft lange / smalle / spitse gestreepte bladeren. De steel is rondt /

en na bovenen met ses of seven schoon-purpere bloemen ordentelyck bewassen / die somtijdts maer op d'eene zijde van de steelen / gelijk aen die van Languedock, en somtijdts aen beyde zijden / gelijk aen die van Italien te voorszynn komen. Het zaet in de ronde blaeskiens beslooten is roodt / van de groote van Raketten. De wortel is anders niet als twee bollen of klifsters / altyt d'een boven d'ander geplactst.

Plaetse. Dit Gewas wordt in de Hoben van Nederlant by de Liefhebbers der Kruyden onderhouden.

Tijdt. Het bzynght sijn bloemen in May, Juny en July voort.

Oeffeningh. Het wordt dooz de bollen of klifsters aengeteelt / en op een openluchtige plaetse in Augustus geplant.

Aert en Krachten. De wortel van Gladiolus is verdzoogende van aert / natreckende en verteerende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor pijn van de Milt: neemt de gedrooghde bladeren / sijn gestooten zijnde / een vierendeel loots / en geeft het met Wijn in. Apulejus.

Voor Kolijck of Buyck-pijn: neemt van de zaet-bollekens een half vierendeel loots / en geeft het met lacuwe Sypren- of Eselsmelck in. Apulejus.

Voor harde geswellen en Klieren. neemt de gestooten versche wortelen / en leghtse op. In Italien eetense de rouwe of gesooden wortel tegen de krop-klieren. Lobel, Matthiolus, C. Durantus.

Om Pijlen, Nagelen, Klauwen, Beenderen, Splinters en Doornen uyt de Wonden te trecken: Stoot de wortel met Wieroock en Wijn / en leghtse plaester-wijs op. Dioscorides

Voor Fistels: neemt wortel van Gladiolus, Amylon van elck ses oncen / Doffensinout drie oncen / t'samen gestooten en met Wijn vermenght / sult gy plaester-wijs op leggen. Apulejus.

Voor pijn van de Blaes, en opgestopte Urijn: neemt schozste van de wortel een vierendeel

vierendeele loots / fijn gepoepert zijnde / geeft het met Wijn en Water in. Apulejus.

Ireas, Lisch, in 't Latijn Iris.

Geflachten.

Dit gewas wordt gedeelt in Ireas met bol of klisterachtige wortelen; Ireas sonder soodanige wortelen / en Ireas met knobbelachtige wortelen: onder de twee eerste soorten bevindt men een groote onderschept omtrent de bladeren en vertwe der bloemen. De bladeren zijn smal ofte breedt. Na de verscheydenheyt der bloemen zijnsse onder haer eppen naem bekent: als Engelse klisterachtig Lisch met violet-blaeuwe bloemen; klisterachtig Lisch van Portugael met bloemen van verscheyde vertwe; Spaense klisterachtig Lisch met blaeuwe / witte / geele / en bonte bloemen; klisterachtig

Lisch met bzeede bladeren. Lisch sonder klisterachtige wortel / of Lisch van over Zee (in de Apotheken meest onder de naem van Iris Florentina bekent /) met witte / geele / blaeuwe / violette / purpere en bonte bloemen. Onder dese soorte worden gestelt de Ireas van Portugael tweemaal des Jaers bloepende / Ireas van Dalmatien, Ireas van Constantinopolen, Ireas van Damasco, Ireas van Asia, Ireas van Tripoli, en Iris Sufiana.

Gedaente. De Engelse Lisch met klisterachtige wortelen / bzingt voort vier of vijf lange smalle gestreepte bladeren; tusschen de welke een steel van anderhalven voet hoogh voortspriypt: op wiens top een blaeuwe bloem van negen bladeren gemaect / te voorschijn komt. Van dese bladeren zijnder drie nederwaerts omgebogen / drie andere bovenwaerts omgekrult / en de drie kleynste na boven opgerecht / in 't midden met dzaeyliens verciert. De bloem vergaen zijnde volght'er een langhtwerpigh dick zaet-huyssken. De wortel is bol- of klisterachtig / met een rosachtig blyesken bedeckt / en in twee deelen gescheyden.

Klisterachtig Lisch van Portugael verkrijgt een bloem / wiens drie onderste bladeren witachtig / en de andere ses bleeck-blaeuw / met eenige witte streepen verciert / en geberft zijn.

Klisterachtig Lisch met bzeede bladeren / dzaegt blaeuwe of witachtige bloemen.

Lisch sonder bol- of klisterachtige wortel heeft langhtwerpige bladeren / de gedaente van een twee-snijdent zwaert uyt-beeldende. De bloemen zijn van ses bladeren gemaect / van de welke drie nederwaerts omgebogen / en drie om hoogh opgerecht zijn / van vertwe geheel wit / geel / blaeuw / violet / purper ofte bont. De wortel is langh / geknoopt / van binnen wit / en in veel affsetsels gescheyden / die meest langs de aerde voort kruppen. Dese wortel noch versch zijnde is wat scherp van smaect / maer dzoogh isse lieffelijck van reuck.

Lisch van Portugael tweemaal des Jaers bloepende / heeft een donckere purpere wel-

riec-

riekende bloem. De bladeren zijn wat korter als van de boozgaende soorte.

Lisch van Dalmatien heeft bladeren die gelijk twee vleugelen uytgesprept staen: tusschen de welke een getackte holle steel met veel violet-blaeuwe bloemen van negen bladeren t'samen geboght / beladen / opschiet. Van dese soorte vind men noch een ander die veel klepnder is / blecke bloemen booztbringende.

Lisch van Constantinopolen is seer groot / en draegt een negen-bladige bloem met dwarffe valse / asch-graenwe en rootachtige placken getekent.

Lisch van Damasco draegt veel bloemen / wiens onderste drie bladeren bleek- of blaeuw-paers van vertwe zijn / de drie andere asch-vertwigh / en de drie ober-endtstaende bleek-blaeuw / met witte streepen dooz-loopen.

Lisch van Asia heeft negen-bladige bloemen op een getackte steel van anderhalven voet hoogh / booztspruytende / wiens drie onderste bladeren doncker-paers zijn / onder met veel aderen verciert / de andere drie wat blecker / en de drie recht-opstaende schoon-purper van vertwe.

Lisch van Tripoli heeft bladeren van onrent drie voeten langh / middelbaer bzeet / en groen / doch niet blinkende van vertwe. De geknoopte steel schiet vijf voeten hoogh op / met korter bladeren bewassen: op de top van de welke twee of drie gout-vertwige bloemen / van ses bladeren gemaect / te boozschijn komen. De wortel is zwartachtigh.

Iris Sufiana heeft een seer groote negen-bladige bloem / van de welke de drie onderste van binnen zwart / met purper-witte aderen dooz-loopen: met zwarte hapskens bewassen / en met een zwarte stuwveele placke gerekent zijn; de drie volgende zijn blecker bzuyn / en de drie recht opstaende met zwartachtige en aschvertwige strepen verciert.

Knobbelachtig Lisch heeft lange / smalle / gestrepte / vierkante / spitse bladeren en een dunne steel / wiens top met een doncker-

groene bloem / klepnder als die van Lisch sonder klisterachtige wortel / en met zwartachtige kanten of lijsten getekent / verciert is. De bloem wordt van een nederwaerts afhangent hoeckigh zaet-hupsken / rondt zaet / klepnder als een klepne Erwte, in sich bespruytende / gevolgt.

Plaetse. Alle dese soorten van bzeent Lisch worden by de Liefhebbers der Planten in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De Lisch met klisterachtige wortel bloeyt in Juny: de Lisch sonder klisterachtige wortel in May. Lisch van Portugael tweemaal 's Jaers bloeyende / bzingt eerst sijn bloemen in 't Dooz-jaer / en daer na noch eens in November te boozschijn. En Lisch met knobbelachtige wortelen vertoont sijn bloemen booz alle de andere soorten.

Oeffeningh. De Ireas wordt dooz sijn klisters / affettinge der wortelen / en zaet aengewonnen / en begeert op een warme bochtige plaetse in wel-bereyde aerde gheplant te zijn.

Aert en Krachten. De werckinge van Lisch met klisterachtige en knobbelachtige wortel is tot noch toe onbekent. Lisch sonder klisterachtige wortel is warm en droogh in den derden graedt / afvagende / vermozwende / en de waterachtige vochtigheden affettende van krachten. Mesue, Dodonæus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Water- en Geel-sucht: Neemt van het sap uyt de wortel geperst anderhalf once / en geeft het met soete Wey / ofte met een doper van een Ey vermengt / in. Mesue, Dioscorides.

Voor Engborstighen en verouderde Hoest: Neemt Ireas-wortel sijn gestooten / en vermengt het onder gesluyverde Honingh tot een Conserf / en laet hier van de groote van een Rotemuskaet tweemaal daegs in nemen. De wortel in Most gesoden / is hier toe oock dienstigh. Dioscorides, Mesue.

Voor Graveel, Wormen en om de Maentkonden te verweken: Bereydt een afziedsel van de wortel met Wijn / en laet er af dincien. Dioscorides, Ravelingius.

Voor hardigheyt en verstoptheyt van de Lijf-moeder: Laet de Vrouw alle dagen eenige tijdt in water / daer de wortel in gesonden is / sitten / of gebzuyckt het tot een slobinge. Dioscorides.

Voor loopende Gaten, Fistulen, en holle Zeeren: Strop'er het poeper van de wortel in / of vermenght het met Honingh / en steekt het met wiecken daer in. Plinius, Aegineta.

Voor Buyck-pijn: Neemt van de wortel een vierendeel loots / en geeft het met Mede in. Dioscorides.

Voor Klieren, Krop-sweeren, en andere harde Geswellen: Koocht de wortel murw / en kleyn gestooten zijnde / leghtse plaester-wijs op. Mesue, Dioscorides.

Voor Hoofst-pijn: Haelt het uytgedruckte sap van de wortel in de Neus-gaten op / en neemt poeper van Ireas-wortel een half loot / Alzijn van Roosen anderhalf once / Olie van Roosen een half once / vermenght het te samen / en bindt het vooz het Dooz-hoofst. Mesue, Ravelingius.

Saffraen, in 't Latijn *Crocus*.

Geslachten.

Dat Gelwas wordt in een tamme en verschepde wilde soorten onderschepden; welcke laetste wederom in vroege of in de Lente bloeyende / en late of Herft-Saffraen gedeelt is.

Gedaente. De tamme Saffraen brenghet voozt seer sinalle / lange bladeren / en draeght blaecwe of doncker-purpere ses-bladige blomen / die in 't midden roode draepkens / 't welck eygentlijck Saffraen genaemt wordt / en een pziemken / 't welck aen 't eynde in drien gedeelt is / verciert zijn. De wortel is bol of kilisterachtigh.

De vroege bloeyende Saffraen is de voozgaende van gedaente wel gelijk / maer sommige hebben wat breeder bladeren / oock bevindt men dat dese soorte bloemen van verschepde verwe voozt brenghet / te

weten: witte bloemen met violette streepen / purpere bloemen met witte streepen en bleek-geele draepkens / ghespichelde bloemen / geele bloemen / bleekke bloemen en gout-geele bloemen met doncker-purpere streepen. Onder dese soorte worden sommige met acht bladige bloemen gesien.

De Herfts-Saffraen verschilt van de tamme of Hof-Saffraen, om dat de bladeren aen beyde zijden met witte geboozde streepen getekent zijn.

Plaetse. Alle dese soorten van Saffraen worden in de Nederlanden alleen in de Hoeben gebonden.

Tijdt. De hof en herfts-Saffraen bloeyen in September of November. De vroege bloeyende Saffraen brenghet sijn bloemen in de Lente voozt.

Oeffeningh. De Saffraen begeert op een openluchtige plaetse gheplant te zijn / en wordt dooz de kilisters of bollen in September of October vermienighbuldigt.

Aert en Krachten. De tamme Saffraen is warm in den tweeden en droogh in den eersten graedt / openende / verteerende / vermoozende / pijn-stillende / en 't herte versterckende van krachten. De andere soorten worden tot Medecijne niet ghebzuyckt. C. Bauhinus, Brunfelsus, Matthiolus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor swaermoe-digheyt, verstoptheyt van de Borst of Enghborstighheyt, Zijde-pijn, Geel-sucht, besmettelijcke Sieckte, swaren arbeyt der barendende Vrouwen, en om de Maendt-stonden en Na-geboorte af te setten: Neemt Saffraen twintigh greyn / en geeft het met Wijn of eenigh bequaem nat in. Brunfelsus, Matthiolus, C. Durantus.

Voor Maselen en Kinderen Pockkens: Hier toe laet eenige greynen Saffraen in nemen.

Voor Seeren en loopende Oogen: Vermenght Saffraen onder eenigh Oogh-water of Vrouwen-melck / en druypt het in de Oogen. Ravelingius.

Hyacintken, in 't Latijn *Hyacinthus*.

Geslachten.

VAn dit Bloem-gewas worden veel soorten gebonden / de voornaemste zijn gemeyne Hyacynth, Orientaelse Hyacynth, Hyacynth met druyf-wijse bloemen en gesterrede Hyacynth. De curieuse Kruydt-ondersoecker kan meer soorten van Hyacynth by de vermaerde Kruydt-beschryvers Clusius en Lobel beschreven vinden.

Gedaente. De gemeyne Hyacynth heeft lange / smalle / blinkende bladeren / tusschen de welke een ronde kale steel opschiet / wiens top met veel langhtwerpigh-ronde holle bloemen / blaetw / wit of bleeck-purper van verwe / beladen is. Het zaet is kleyn / rondt en in driekantige hauwkens beslooten. De wortel is bolachtigh. Dit geheel gewas is met een lijmachtygh of tap sap gevult.

De Orientaelse Hyacynth heeft breeder bladeren / grooter bloemen en wortelen / als de voorgeaende soorte.

Hyacynth met druyf-wijse bloemen brenghet voort lange / seer smalle en by na ronde bladeren / tusschen de welke dunne steelkens voort spruyten / aen wiens toppen kleynne / holle / blaetwe bloemkens / druyf- of tros-wijs by een vergadert te voorschijn komen. De zaet-hauwkens zijn driekantigh / en het zaet zwart. De wortel is klijster- of bolachtigh.

Gesterrede Hyacynth heeft twee of drie langhtwerpige en wat breedtachtige bladeren. De bloemen staen gelijk die van de Affodillen aen de top van de steel sterre-wijs uyt-gespreyt / blaetw of wit van verwe / en worden van ronde zaet-huyskens gevolghet.

Plaetse. De Hyacintken worden tot vercieringh van de Hoben by de Lief-hebbers der kruiden onderhouden.

Tijdt. De bloemen van de Hyacintken vertoonen sich in Maert, April en May.

Oeffeningh. De Hyacintken begeeren in sabelachtige wel bereyde aerde geplant te zijn / en worden gelijk de andere bolgewassen aengeteelt.

Aert en Krachten. De wortel van Hyacintken is verdzoogende in den eersten / en verkoelende in den tweeden graedt. Het zaet is matelijck gestelt in hitte en koude / maer verdzoogende tot in den derden graet. Galenus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck Voor Buyck-loopen en Geel-sucht: Hier tegen gebuyckhet het afziedsel van de wortel / of geeft van het zaet een vierendeel loots met eenigh bequaem nat in. Dioscorides.

Narcissen, in 't Latijn *Narcissus*.

Geslachten.

DE Narcissen zijn in veelderhande soorten na de verwe en maeksel der bloemen onderscheyden / de voornaemste zijn gemeene witte Narcis met enkelde en dubbelde bloemen: witte Narcis met een purpere kelck; witte Narcis met een geele kelck; witte Narcis met een dubbelde geele krans in 't midden; witte Narcis met een bleecke kelck en bleeck-purpere randen; witte Narcis met een geele kleynne kelck / en roode randen; dubbelde witte Narcis met witte bloemen en roode randen aen de kelck; Narcis met geheel geele bloemen en een goutberwige kelck; Indiaense Narcis met roode bloemen; Narcis met viesachtige bladeren en geele bloemen / en meer anderen.

Gedaente Dit Bloem-gewas heeft lange groene bladeren / tusschen de welke een kantige kale steel opschiet. De bloemen komen uyt een velachtigh liesken te voorschijn / van ses of meer bladeren gemaccht / in 't midden met een kort kelckshen verciert / en seer verscheyden / gelijk boven vermaent is / van verwe. Het zaet is zwart / in hoechlige zaet-bollekens beslooten leggende. De wortel is bol- of klijsterachtigh.

Plaetse Dese bloemen zijn hier te Lande alleen in de Hoben te vinden.

Tijdt. *Sp* vertoonen sich in de *Maenden* April en May.

Oeffeningh. *Sp* worden gelijk de andere *Bol-getwassen* voort geplant.

Aert en Krachten. *De wortel* van *Narcis* is warm en droogh in den tweeden graedt / afvagende en t'samen-treckende van krachten. *Galenus*.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande *Wonden* en *Scheursels*: *Neemt* de *gestooten wortel* / en legghese *plaester-wijs* op; of neemt van de *bloemen* soo veel van *nooden is* / weeckte in *Olie* / en laet het eenige tijdt in de *Son* staen weecken / daer na gebruyckt dese *Olie* tot de verhaelde gebreken. *Galenus*, *Rondeletius*, *Ravelingius*.

Voor *Verbranthey*t en *verstuyckte Leden*: *Stoot* de *wortel* klein en met *Honingh* vermengt zijnde / leght het *plaester-wijs* op. *Dioscorides*.

Tijdeloosen, in 't Latijn *Pseudo-narcissus*.

Geslachten.

VAn dit *Bloem-gewas* worden twee soorten gebonden / het eene draecht enkelde / en het ander dubbelde bloemen.

Gedaente. Dit *Bloem-gewas* verschilt in gedaente weynigh van de *Narcis*, en wordt daerom van sommige valsche *Narcis* genaemt / alleen zijn de bladeren wat hofter / en de geele bloemen / die yder op een bysondere steel te voorschijn komen / met een grooter / langer / en wijder kelck versien; maer aen de dubbelde bloemen wordt geen uyt-puppende kelck vernomen. *De zaet-bollekens* zijn langhwerpig ront. *De wortel* is bol- of alisterachtigh.

Plaetse. *De Tijdeloosen* worden veel in de *Hoven* onderhouden / andersins wordense in sommige *Provincien* van *Nederlandt* in 't wilde gebonden.

Tijdt. Dese bloemen komen vroegh in de *Lente* te voorschijn.

Oeffeningh. *Sp* begeeren de selfde oeffeningh als de andere *Bol-getwassen*.

Aert en Krachten. *De Tijdeloosen* zijn warm en droogh van aert / en in krachten met de *Narcis* eenighsins oer een komende. *Ravelingius*.

Medicinael gebruyck. Om alderhande taye, slijmerachtige en waterachtige vochtigheden door den *Kamer-ganck* af te drijven: *Zied* een half loot zwaer van dese wortel / met een weynigh *Anijs-* of *Venckelzaet*, in *Wijn* of *Water* / en laet het te samen innemen. *Dodonæus*, *Ravelingius*.

Tulpen, in 't Latijn *Tulipa*.

Geslachten.

Dit *Bloem-gewas* wordt in vroege / middel-soorte / en late *Tulpen* onderschepden; maer na de verscheidentheyt van de vertwe der bloemen / is yder soorte onder sijn eegen naem by de *Liefhebbers* der *Bloemen* bekend / welke al hier op te tellen te langh soude vallen.

Gedaente. *De Tulpen* brengen yder voort twee of drie langh- en breechtachtige gelijbige bladeren / tusschen de welke de steel voortspruyt / op de top met een ses-bladige bloem beladen: dese bloemen zijn groote veranderingen van vertwe onderwoopen. Na de bloem volghet een driekantigh zaet-bolleken / met plat en boos zaet gevult. *De wortel* is bolachtigh.

Plaetse. *De Tulpen* zijn hier te *Lande* alleen in de *Hoven* der *Liefhebbers* te vinden.

Tijdt. *Sp* dragen haer bloemen in April en wat later.

Oeffeningh. *De Tulpen* worden van bol- len aengewonnen / en in September op een openluchtige plaetse geplant; maer gezaeyt zijnde hebbense lange tijdt van noden / eerse haer bloemen voortbrengen.

Aert en Krachten. *De Tulpen* worden tot geen *Medecijne* gebruyckt / nochtans verskeren sommige dat de wortelen / gegeven zijnde / de lust van by-slapen vermeerderen.

Ridder-spooren, in't Latijn *Calcaria*, *Calcatrippa*, *Consolida regalis*
Delphinium.

Gedaente.

Dit Gewas verkrijght hooge getackte steelen / met dunne en seer kleyn gesneden doncker-groene bladeren bewassen. De witte / lijfvertwige / roode / paerffe / blaetwe of geblaende bloemen / komen oordeutelijck langhs het opperste der steelen te voorschijn: Dese zijn van booren open / en achter gelijk een hooren omgekromt. De bloemen vergaen zijnde draeght het langwerpige en ronde zaet-huyshens / zwart en hoeckigh zaet in sich besluptende. De wortel is dun. Van dit Gewas wort mede een wilde soorte op de Bontw-landen voort-gebracht / maer is in alles kleynder als de voorgaende / en de bloemen zijn alleen blaetw-paers of violet-blaetw van betwe.

Plaetse. Het wort in de Hoben gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt meest den geheele Sommer dooy.

Oeffeningh. Men zaeyt het in April, en komt daer na van zijn afgeballen zaet overbloedigh voort.

Aert en Krachten. De Ridder-spooren zijn matelijck verkoelende van aert / en tesamen treckende van krachten; en wort daerom onder de Wondt-kruyden gerekent. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor Geel-sucht, Droppel-pisse, Graveel en versche Wonden: Bereydt een afziedsel van dit kruydt / maect het soet met Supcker / en laet hier van drincken. C. Durantus.

Voor Buyck-pijn der jonge Kinderen: Geeft haer een weynigh van de Conserf der bloemen in. Joh. Schroderus.

Voor de sood van de Maegh: Hier tegen gebuyct een boon groot van de Conserf. Joh. Schroderus.

Voor swaren arbeydt der barende Vrouwen: Geeft van het water van de bloemen ghedistilleert / drie oncen op een reys in. Joh. Stocker.

Voor ontstekinge en schemeringe der Oogen: Wascht of bet de Oogen dickwils met het gedistillert water van Ridder-spooren: of neem het kruydt / stoot het met een weynigh Roosen-water kleyn / en bindt het op de Oogen. Ravelingius.

Gouts-bloemen, in't Latijn *Calendula*.

Gedaente.

Dit kruydt brenghet veel steelen en langwerpige / wat byedtachtige / bleckegroene sachte bladeren voort. De gont-geelic bloemen komen op de toppen der steelen te voorschijn: Dese zijn van veel bladekens by een geboeght / die sich met den ondergangh der Sonne t'samen sluyten / en met den opgangh des selfs wederom openen. Na de bloemen volgen groote plat-ronde

knoppen / uit veel by een vergaderde kromme Zaden bestaende. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. De Gouts-bloemen worden in de Nederlanden in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Sy dragen haer bloemen van May tot diep in de Herfst.

Oeffeningh. Dit Gewas wordt in 't begin van Maert gezaeyt / en komt daer na van zijn afgeballen zaet overbloedigh genoegh voort.

Aert en Krachten. De bloemen van dit Gewas zijn warm en droogh van aert / openende / verteerende / 't zweet-dryvende / en de besmettinge wederstaende van krachten. Fuchsius, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor belmettelijcke Siekten en Hert-kloppinge : Neemt van de Conserf van Gouts-bloemen bereypt / de groote van een Noten-moschaet alle morgen nuchteren in. Matthiolus.

Voor de Pest : Neemt het sap uit dit krupdt geparst twee oncen / en geeft het op een reys in / 't welck gebuycht zijnde / moet men het zweeten bevoorden : andere nemen Theriakel met Gouts-bloemen Wijn vermenght. C. Durantus, Fuchsius.

Voor Geel-sucht : Neemt sap van het krupdt een once / gedrooghde en bereypte Pier-wormen een vierendeel loots / vermenght zijnde laet het op een reys innemen. Ravelingius.

Voor verstopte Maent-stonden : Kookt de bloemen en 't krupdt in Wijn / en laet 'er af dincen : of neemt een once sap van Gouts-bloemen , en geeft het eenige dagen achter een nuchteren in. Fuchsius.

Om de Na-geboorte en doode Vrucht af te drijven : Leght het gedrooghde krupdt op gloeyende koolen / en laet de roock van onderen ontfangen. Fuchsius.

Voor Tandt-pijn : Neemt het sap uit de bladeren gedrukt / en houdt het in de Mont. Fuchsius.

Voor Wonden en Quetsuren : Leght 'er het gestooten krupdt plaester-wijs op. Ravelingius.

Voor langhduurende Koortsen : Neemt seven zaden van Gouts-bloemen , weyckte in drie oncen Wijn / en laet het een half uur voor het aenkomen van de koorts innemen. Ravelingius.

Voor roode loopende Oogen : Neemt het gedistilleert water van Gouts-bloemen , en dryppt het dichtwils in de Oogen. Bayrus.

Thunis-bloemen, in 't Latijn *Flos Africanus*.

Gedaente.

Dit Gewas brengh voort getackte en gestreepte steelen / die met langhwerpige en aen de kanten geschaerde bladeren / veel aen een middel-ribbe gelijk die van Reynvaer by een geboeght / bewassen zijn. De bloemen die op de top pen der steelen uit een langhachtigh knoppen te voorschijn komen /

men / zijn aen de onderste zijde geel / ende aen de bovenste bruyn-roodt / geel of fluweelachtig van verwe. Het zaet is langh / smal / dun en zwartachtigh. De wortel is safelachtigh. Dit geheele kruidt heeft een zware en onlieffelijcke reuck. Schakben dese soorte wortel noch een andere gebonden met dubbeld bloemen / die aen beyde zijden geel zijn / andersins van de voorgaende niet verschillende.

Plaetse. Het word hier te Lande alleen in de Hoven onderhouden en geoeffent.

Tijdt. De bloemen van dit Gewas vertoonen sich in de Somerse Maenden.

Oeffeningh. Dit Bloem-gewas moet alle Jaren op nieuws in April gezaeyt zyn / en wordt alsoo aengeteelt.

Aert en Krachten. De Thunis-bloemen zijn warm en droogh van aert / openende / doorsnijdende en afvagende van krachten : nochtans moet dit Gewas inwendigh niet gebuyckelt worden / want het den mensche schadelijck en vergiftig is.

Bruynettekens, in 't Latijn *Flos*

Adonis.

Gedaente.

Dit kruidt heeft steelen en bladeren / die van de stinckende Kamille gelijk. De bloemen zijn schoon of menie-roodt van verwe / en van maechsel of gedaente weynigh van de Botter-bloemen verschillende. Het zaet is bruyn / rondt en spits. De wortel is vefelachtigh.

Plaetse. Het wordt in Nederlandt alleen in de Hoven gesien.

Tijdt. Het draecht gemeenlijck sijn bloemen in May, Juny en July.

Oeffeningh. Dit kruidt moet alle Jaren in April of May in goede aerde op nieuws gezaeyt zyn.

Aert en Krachten. Dit Gewas is warm en droogh van aert / en het zaet is seer dienstigh bevonden / om het Szavel af te drijven. Ravelingius.

Koe-oogen, in 't Latijn *Buphrthalmum.*

Gedaente.

Dit Gewas brengh voort dunne steelen van een voet langh / met seer ghesnippelde bladeren / gelijk die van de Vencikel betwassen / en op de toppen van de selve met geele bloemen / ghelijck de enckelde Goutsbloemen beladen. Na de bloemen volgen zaet-bollekens / van veel zaden by een vergadert / van gedaente een Moer-besie uytbeeldende. De wortel is seer vefelachtigh / die van swart Nies-kruidt niet ongelijck.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens als in de Hoven gebonden.

Tijdt. De bloemen van dit Gewas vertoonen sich in May en Juny.

Oeffeningh. Dit kruidt wordt door het zaet in April in de aerde geworpen / aengeteelt.

Aert en Krachten. De Koe-oogen zijn warm en droogh van aert / maer worden tot geen Medecijne gebuyckelt / hoewel hetten onrechten van sommige in plaetse van swarte Nies-wortel gebesigt is geweest.

Sterre-kruidt, in 't Latijn *Aster*

Atticus.

Gelachten.

Van dit Gewas worden in de Hoven van Nederlandt twee soorten geboonden: te weten / gemeenen Italiaensch Sterre-kruidt, van welke laetste wy hier de Figur by stellen.

Gedaente. Gemeen Sterre-kruidt heeft huprige steelen van een voet hoogh / de welke met langweerpige / huprige en doncker-groene bladeren / die van de Christus-oogen van maechsel niet ongelijck. De bloemen zijn gout-geel van verwe / plat-rondt / en die van de Koe-oogen, hoewel veel kleiner / niet ongelijck; dese zijn rontom beset met ses of seven smalle spitsbladeren / sterre-wijs uyt gespreyde zijnde. De wortel is met veel vefelingen behangen.

ka.

Italiaensh Sterre-kruydt brenghet voozt
harpige steelen van een spanne hoogh / met
smalder bladeren als de voozgaende soorte.
De bloemen die op de toppen van de steelen
vooztkomen / zijn van gedaente de Kamil-
le-bloemen of die van Conyza gelijck / in
't midden geel / en rondtom met purper-
geele / paerffe / blaetwe of purper-blaetwe
bladeren beset zijn.

Plaetse. Sterre-kruydt wordt hier te Lan-
de nergens als in de Hoden gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in July en Augustus.

Oeffeningh. Het wordt dooz het zaet aen-
geteelt en in April gezaept.

Aert en Krachten. Sterre-kruydt is mate-
lijck ghestelt tusschen hitte en koude / en
daer by een weynigh verdroogende / ver-
teerende ende scheidende van krachten.
Galenus, P. Aegineta.

Medicinael gebruyck. Voor ontstekinge

van de Maegh en Oogen: Neemt het ge-
stooten krupt en leght het pap- of plaester-
wijs op. Dioscorides.

Voor sweerende Klieren en Klap-ooren:
Het selfde gestooten krupt daer op gelepdt
zijnde / werdt daer toe krachtigh bevonden.
Dioscorides.

Voor beeten van dolle Honden: Stamp
de bloemen onder oude Werckens-reusel / en
legt het daer op. Ravelingius

Sonne-bloem, in 't Latijn *Flos Solis*.

Gedaente.

De Sonne-bloem heeft een seer hooge /
dicke / enckelde steel / somtijds wel
vijftien of achtien voeten hoogh opschieten-
de. De bladeren zijn oock groot / breedt /
rondtom de kanten geschaert / en donker-
groen van verwe. Aen de top van de steel
komen

komen seer groote ronde geel bloemen te voorschijn / in 't midden van de welke het platachtig zwart zaet / gelijk de Spen in haer huyshens of raten / geplact is. De wortel is een weynigh knobbelachtich en gebeselt. Men de bloemen komen somtijds noch andere kleyne voort / en woedt als dan Sonnebloem met kinderhens genaemt.

Plaetse. Dit Gewas woedt hier te Lande alleen tot cieraet in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in de Somer.

Oeffeningh. Het moet alle Jaeren op een nieuws gezaept worden / en men steekt de Zaden in April in de Aerde / en op soodanige plaetsen alwaer men de selve begeert.

Aert en Krachten. Dit Bloem-ghewas woedt tot geen Medecyne gebuyekt.

Stock-roosen, Winter-roosen, in

't Latijn *Rosa hyemalis*, *Malva hortensis*.

Gedaente.

De steel van dit Gewas schiet hoog op. De bladeren zijn groot / breed en rondtom de kanten ghekerft en ghesneden. Men de oorsprongh der bladeren en toppen van de steel / brenghet het veel bloemen voort / de Roosen eenighzints ghelijck / schoon-roodt / purper / bywn / geel / lijf-berwigh of wit van berwe. Het zaedt is dat van de witte Maluwe gelijk. De wortel is wit / langh ende dick.

Plaetse. Dit Gewas woedt hier te Lande in veel Hoben onderhouden.

Tijdt. Het bloept in July en Augustus het tweede Jaer na dat het gezaept is / en spruyt altydt in de Lente upt sijn overgebleven wortel voort.

Oeffeningh. De Stock-roosen worden dooz zaet aengewonnen / en willen in fantachtige aerde geplant zijn.

Aert en Krachten. De Stock-roosen zijn matelijck warm en bochtich van aert / en een weynig t'samen-treckende van krachten. De verdere werckinge van dit Gewas

komen seer wel met de witte Maluwe oer een. Dodonæus, Brunfelsus, Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor onmatige Maent-stonden der Vrouwen: Neemt van de bloemen twee handen vol / zied het in een pint Wijn tot dat een dreden deel versoden is / en laet hier af twee of driemael des daegs een roemertje vol d'incken. Dodonæus.

Voor een seere en geswolle Keel: Berreyt een afziedsel van dese bloemen met water / dooz-gelegen zijnde maect het soet met Honningh / en laet hier mede dickwils gozelen. Fuchsius, Matthiolus.

Thlaspi van Candien, in 't Latijn

Thlaspi Candia.

Gedaente.

Dit Kruidt verkrijgt dunne getackte steelkens / met langhtwerpige smalle bladeren bewassen / waer van de onderste zaegh-wijs gekerft zijn. De bloemen komen kroons-wijs dicht by een vergadert op de toppen der steelen te voorschijn / en zijn paers / lijf-berwigh of wit van berwe / van maectsel die van de Hadich of wilde Vlier niet ongelijck. Het zaet is gelijk de gemeene Kerse scherp van smaect / en leyt in blaeskens of zaet-huyshens beslooten. De wortel is in sommige savelingen gedeelt.

Plaetse. Dit Bloem-gewas woedt hier te Lande alleen in de Hoben gesien.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in July en Augustus voort.

Oeffeningh. Het woedt in April gezaept / en oock wel dooz 't scheuren der planten voort-geplant.

Aert en Krachten. De *Thlaspi van Candien* komt in aert en krachten met onse Tuyn-kers oer een.

Beeren-oor, in 't Latijn *Auricula*

Ursi, *Paralytica*.

Gedaente.

De witachtige groene / gelijbige en bzeetachtige bladeren van dese Plante zijn

En een

een wepnigh gebogen en aen de kanten ge-
kerft: tuffchen dese spruvt een dunne ronde
steel / dragende aen het opperste veel bloe-
men / van gedaente de Sleutel-bloemen ge-
lijck / geel / witachtigh / purper / bleect-
roodt / en van meer andere koleuren. De
wortel is safelachtigh.

Plaetse. Beeren-oor wordt by de Lief-
hebbers van Krupden en Planten in de Ho-
ven gebonden.

Tijdt. Het vertoont hier te Lande fijn
bloemen in April, en fomtijds daer na we-
derom in de Herft.

Oeffeningh. Dese Plante fcheurt men /
terwijl de bloemen daer aen zijn / in April of
May van een / en men plantse op een fcha-
duwachtige plaetse.

Aert en Krachten. Beeren-oor is droogh
van aert / t'samen-treckende en heelende
van krachten / waerom het in de Wondt-

drancken ghebefight wordt. Dodonæus,
Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande
Wonden, voornamentlijck van de Borft, en
Scheursels: Bereydt een afziedfel van dit
geheele Krupdt / en laet hier van eenige da-
gen achter een drincken / en leght de geftoo-
ten bladeren van buften op. Matthiolus,
Dodonæus.

Voor Kloven in de handen of voeten door
koude veroorfaeckt: Druypt'er het fap uyt
de bladeren geperft in. Brunfelsus.

Kranen- of Oyevaers-beck, in 't
Latijn *Geranium.*

Geflachten.

Dioscorides deelt de Oyevaers-becken in
twee; Plinius en Matthiolus in drie;
Fuchsius in ses; Dodonæus in acht; Lobel
in elf; Chabræus in feventien; en C. Bau-
hinus in twintigh foorten. Wy fullen de
meest bekiende / soo wel die hier te Lande in
de Hoven geoeffent / als die in 't wilde van
felfs voortkomen / beschrijven: te weten /
knobbelachtige Oyevaers-beck, Oyevaers-
beck na de Muscus rieckende / Oyevaers-
beck met bladeren van Botterbloemen, twee
foorten: Bergh-Oyevaers-beck, Bloet-wor-
tel, Maluwe-achtige Kranen-beck, Can-
diots Kranen-beck, ghemeene Oyevaers-
beck, Robberts-kruydt, en Duyven-voet.

Gedaente. Knobbelachtige Oyevaers-
beck, in 't Latijn *Geranium Tuberosum*
genaemt / heeft dunne ronde fteelen. De
bladeren zijn in acht of negen deelen ge-
fcheyden / en aen de kanten gekerft. De
bloemen zijn purper / en van vijf bladen /
herts-gewijs gefatsoeneert / t'samen gefet:
Na de bloemen volghet een langhwerpig
fcherpe priem / een Oyevaers-beck uytbeel-
dende. De wortel is knobbelachtigh / van
bupten blym / en van binnen wit.

Oyevaers-beck na Muscus rieckende /
Geranium Muscarum, brengh voort veel
teere harrige fteelkens / die met bladeren
gelijck de Rijn-vaern aen een middel-ribbe
gehecht /

gehecht / bewassen zijn. Op het opperste der steelen draeght het purpere bloemkens / die van ronde bollekens / met een langhachtigh dun priemken versien / gevolght worden. De wortel is dun en matelijck langh.

De eerste soorte van Oyevaers-beck met bladeren van Botter-bloemen, van Fuchsius Godts-genade, en in 't Latijn Geranium Batrachoides genaemt / heeft in 't ronde diep doorszneiden / aen de kanten gekertelde / groene en somtijds geplachte bladeren / die van de eerste soorte / of Hanen-voet en Aconitum eenighsins gelijck. De steelen zijn wat harrigh en roortachtigh. De blaetwe bloemkens zijn de Botter-bloemen niet ongelijck: Na de welcke mede een priemken uyt een rondt bolleken spruytende / te voorschijn komt. De wortel is dick / langh en geveselt.

De tweede soorte schiet met ronde / geknoopte / en getackte byzupne steelen / omtrent anderhalben voet hoogh op. De bladeren zijn witachtigh en een wepnigh grijs / die van de Sanikel eenighsins gelijckende. De bloemkens zijn byzupn-paers van berwe. De rosachtige wortel is langh / krom en met beselingen behangen.

Bergh Oyevaers-beck, Geranium Montanum, is de Sanikel van gedaente seer gelijck / maer de bladeren zijn met sommige byzupne placken getekent. De bloemen zijn byzupn-paers / in 't midden wit en omgeboogen. De wortel is van buyten en van binnen byzupn-roodt van berwe.

Bloedt-wortel, Geranium Hæmatodes, heeft veel dunne / ter aerde kruppende en wat harrige steelkens / met rondtachtige en in verscheyde deelen diep-gesneden bladeren bewassen. De bloemen zijn groot en schoon purper-blaetw van berwe.

Maluwe-achtige Kranen-beck, Geranium Malacoides is van steelen en bladeren de Maluwe seer gelijck / doch bleecker-groen van berwe. De bloemkens zijn kleyn en lijf-berwigh. De wortel is gelijck die van Aert-roock of Fumaria.

Kranen-beck van Candien, Geranium

Creticum, heeft veel dicke / geknoopte en getackte roode steelen. De bladeren zijn gesneden gelijck de Veneetse Alcea, met bloet-roode aderkens dooz-loopen. De bloemen zijn purper-blaetw / van gedaente die van knobbelachtige Oyevaers-beck. De wortel is langh en in sommige salsingen gedeelt.

Gemeene Oyevaers-beck, Geranium inodorum vulgare, is van gedaente de Oyevaers-beck na den Muscus rieckende soo seer ghelijck / dat het alleen dooz de reuck van 't selve onderscheyden wordt / boven dien zijn de steelkens kleynder en roodtachtiger / en de priemkens of beelkens seer langh. De wortel is van buyten geel en van binnen witachtigh.

Robberts-kruydt, Geranium Robertianum, byenght boort ronde / geknoopte / roodtachtige en harrige steelkens / en uyt onder knoop spruyten kleyn gesneden roodtachtige bladeren / gelijck die van de Kervel. De bloemkens zijn purper-berwigh. De wortel is beselachtigh.

Duyven-voet, Geranium Columbinum, verkrijght ronde / dunne en ter aerde huckende steelkens. De bladeren zijn rondt / ende aen de kanten gelijck de Maluwe bladeren gesneden. De bloemkens zijn wat purperachtigh van berwe. De wortel is dun en beselachtigh.

Plaetse. De acht eerste soorten van Oyevaers-beck worden hier te Lande in de Hoben onderhouden. De drie laetste vindt men langhs de wegen en op ongeboonde plaetsen.

Tijdt. Alle de soorten van Kranen- of Oyevaers-beck dragen haer bloemen in de Somerse maenden / het tweede Jaer na datse gezaept zijn.

Oeffeningh. De vreedde of acht eerste soorten van dit gewas worden in April gezaept / en alsoo vermenighvuldicht.

Aert en Krachten. Alle de soorten van Oyevaers-beck en zijn van geen eenderhande werckinge: want de knobbelachtige Oyevaers-beck is verwarmende van aert en krachten. Dodonæus.

Die na de Muscus riäckt is verwarmende van aert / verteerende en de Zenuwen versterkende van krachten. Cabräus.

Oyevaers-beck met bladeren van Botterbloemen wordt tot geen Medecijne gebruyckt.

Bergh Oyezaers-beck en Bloedt-wortel stelpen het bloedt wonderbaerlijck. Fuchsius.

Maluweachtige en Kranen-beck van Candien worden onnut tot eenige gebreken geacht.

De Gemeene Oyezaers-beck wordt mede nergens toe gebesicht.

Robberts-kruydt is verhoelende / verdoogende en t'samen-treckende van aert en krachten. Fuchsius.

Duyven-voet stillt de pijn van de Nieren en Wonden. Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor Swellinge en Apostumatien van de Lijf-moeder: Neemt een vierendeel loots van de wortel van Knobbelachtige Oyezaers-beck en geeft het met Wijn in. Dioscorides, P. Ægineta.

Voor de Teeringh: Neemt een vierendeel loots van de selve wortel / en laet het twee mael 's daeghs met ses oncen Wijn innemen. Plinius.

Om het Bloeden te stelpen: Siedt het kruydt of de wortel van Bergh Oyezaers-beck of Bloet-wortel in roode Wijn / en laet 'er af drincken Fuchsius.

Voor versche Wonden: Bereydt een afziedsel van Robberts-kruydt en laet daer af drincken / en leght het gestooten kruydt op de Wonden. Dodonæus.

Voor iteekinghe of pijn van de Mildt: Neemt het gestooten Robberts-kruydt, en leght het plaester-wijs op de lincker Zijde. Ravelingius.

Voor 't Graveel en opstoppinge van den Urijn: Neemt Duyven-voet soo veel van nooden is / ziedt het op in Wijn / en geeft van dese Wijn te drincken / en leght het gesoden kruydt op de Lendenen of 't Gemacht. Lobel.

Pionien, in 't Latijn *Pæonia*.

Geflachten.

Dit Gewas wort in Pionien-Manneken en Pionien-wijfken onderscheiden.

Gedaente. Pionien-manneken brenghet voort roode steelen / die met bladeren / van gedaente die van de Ocker-noten boom eenighsins gelijck / en bij of drie aen een besonder steellien gehecht / bewassen zijn. De bloemen spruyten op de toppen van de steelen voort / bleek of bruyt-root van berwe / in 't midden met purpere draden en geele af-hangende tipkens verciert. Dese bloemen worden noyt dubbelt gesien. Na de bloemen volgen hooru-wijse rugge zaet-hupskens / van buyten bekleet ghelijck de buytenste schellen van de Amandelen, in sich besluypende zwart blinckent zaet. De wort

wortel is langh / dick en in twee of drie deelen gescheyden.

De steelen van Pionien-wijfken zijn niet of weynigh roodachtigh / maer groen. De bladeren zijn aen de bovenste zijde groen en aen de onderste witachtigh / smalder als die van 't Manneken, en meestendeel voor aen in twee deelen gescheyden. De bloemen vergelijcken sich met de voor gaende soorte / en zijn schoon-root / sonder rijts bleek- of licht-root / maer selden wit van berwe. Het zaet leynt oock in diergelijcke zaet-hautwen beslooten. De wortel bestaet uyt veel aen een-hangende dikke en langhwerpige knobbelen. In de Hoben vint men een mede-soorte van Pionien-wijfken die seer dubbelde en vol-bladige bloemen draeght.

Plaetse. De Pionien worden hedendaegs overbloedigh in de Hoben gevonden / maer Pionien-wijfken met dubbelde bloemen wordt meest onderhouden.

Tijdt. De Pionien brengen haer bloemen in May voort / en het zaet wordt in July rijp.

Oeffeningh. Dese Bloem-gewassen worden door de wortelen aengeteelt / en broegh in de Lente verplant.

Aert en Krachten. De Pionien zijn warm en droogh in den tweeden graedt / sijn van deelen / en een weynigh t'samen-trekkende van krachten. C. Bauhinus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Beroertheit, Lammigheyt, vallende Sieckte, Sinckinge, en andere gebreken van de Herffenen: Bereydt een afziedtsel van de wortel / maect het soet met Syroop van de bloemen bereypt / en laet hier af twee of driemael des daghs een roemertje vol dzincken: of geeft van het gedistilleert Pionien-water twee oncen op een reys in: of neemt 15 of 16 Zaden / sijn gestooten zijnde laetse met Wijn / Meede / of eenigh ander bequaem nat innemen. Dodonæus, Matthiolus, Brunfelsus.

Om de Maendt-stonden te verwecken, de Lijf-moeder der Kraemvrouwen te suyveren en voor Buyck-pijn: Neemt een vie-

rendeel loots van de gedrooghe en sijn gestooten wortel / en geeft het met Meede of Wijn in. Dioscorides, Galenus.

Voor optijgen en pijn des Lijf-moeders: Neemt 15 Zaden van Pionien, en geeftse met Meede of Wijn in. Dioscorides.

Voor Stuypen van de jonge Kinderen: Neemt de versche wortel en hanghtse aen de hals; anderen rijgen de Zaden aen een draedt en bindense aen de hals. Ondertusschen laet haer twee lepelen vol Pionien-water, met Syroop van de bloemen soet gemaect / dickwils innemen. Galenus.

Voor verstoptheit van de Lever, Geelsucht, en pijn der Nieren en van de Blaes: Bereypt een afziedtsel van de wortel en laet hier van dzincken. Dioscorides, Galenus.

Voor pijn uyt Scheurbuyck, of door onsuiverheyte van de Pocken ontstaen: Hier tegen laet dickwils van het afziedtsel der wortelen dzincken. Ravelingius.

Phalangium.

Gedaente.

Dit Gewas brenght voort lange / smalle / grasachtige / bleek-groene bladeren / die onder aen de steel voort komen / en langhs de Aerde verspreydt leggen. De steel is rondt / en boven in sommige zijdetackliens gedeelt / waer aen veel witte / sesbladige bloemliens / de Affodille bloemen gelijk / te voorschijn komen: na dese volgen ronde zaet-bollekens met zwartachtigh hoeckigh zaet ghevinkt. De wortel is dun / langh en met teere beselingen bewassen. Behalven dese soorte bindt men noch een andere de voorgaende in alles wel gelijk / maer de steel is boven aen in geen zijde-tackliens gescheyden.

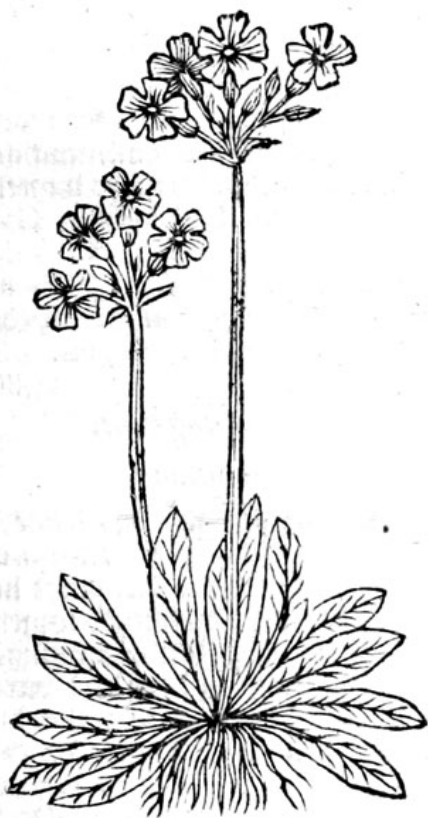
Plaetse. Phalangium wordt van de Liefhebbers der Kruiden en planten / in de Hoben onderhouden en geoeffent.

Tijdt. Dit Kruidt bloeyt in Juny en July, en in Augustus is het zaet rijp.

Oeffeningh. Het wort door zaet / in April in de Aerde geworpen / vermenighvuldighet.

Aert en Krachten. De Phalangium is sijn van deelen / en verdroogende van aert en krachten / en wordt bequaem geacht / met Wijn ingenomen / om de beten van de Scozpienen en Spinnen te genesen. Galenus, Dioscorides.

Sleutel-bloemen of witte Betonie,
in 't Latijn *Primula veris.*

Gedaente.

Witte Betonie verkrijght langhtwerpi-ge / breechtachtige en gelijk de bruyne Betonie gerimpelde bleeck-groene bladeren / die om de kanten een wepnigh gesneden zijn. Tusschen de bladeren spruyt een kale steel van een spanne langht / dragende enkelde of dubbelde / geele / roode / purpere / lijf-vertwige of witte bloemkens. De wortel is veselachtigh.

Plaetie. De Sleutel-bloemen worden hier

te Lande in de Apothekers en Moershoven geplant : die met enkelde geele bloemen / worden andersins in sommige Provintien van Nederlandt in vochte Beeinden of Weyen en boschachtige plaetsen gebonden. Tijd. Dit krupdt vertoont zijn bloemen in April.

Oeffeningh. Het wordt dooz 't scheuren der planten aengewonnen / en in de Lente verplant.

Aert en Krachten. De Sleutel-bloemen zijn matelijck verwarmende / maer verdroogende tot in den derden graedt / pijn stillende / een wepnigh afvagende en t'samen-treckende van krachten. C. Durantus, Matthiolus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Beroertheyt, Lammigheyt, Gicht en bedervinge of ontfeking van het Bloedt: kroecht dit krupdt in schoon water en laet hier afdzincken : of geeft een once van het sap in. Gesnerus, Dodonæus, Lobel.

Voor Steen in de Nieren en Blaes : neemt de wortelen van dit krupdt / ziedtse op in Wijn / dooz-gezeggen zijnde laet hier van een roemertje vol tseffens innemen. Dodonæus.

Voor Wonden en Quetsuren : neemt het gestooten krupdt en leght het plaester-wijs op. Fuchsius.

Voor Tandt-pijn : neemt de wortelen van Sleutel-bloemen, wepchtse in Wijn / en haelt hier van een wepnigh in de Meus-gaten op. Joh. Schroderus.

Standel-kruydt, in 't Latijn *Satyrion, Orchis.*

Geslachten.

Dit Gewas is in verschepte soorten gedeelt : als Honts-kullekens, Sots-kullekens, Bocks- of Hasen-kullekens, Vossen-kullekens, kleyn Standel-kruydt. De nauw-keurige onderzoeker der Kruyden / kan verder zijn genoegen vinden van dit Gewas / by de geleerde en vermaerde Kruydt-beschrijvers / Dodonæus, Lobel, Clusius, Cornelis Gemma, en meer anderen.

Ge-

Gedaente. De Honts-kullekens brengen voort langhwerpig / byedachtige / ge-lijbige bladeren / gelijk die van de Lelien: tusschen de welke een kantige steel van een voet hoogh op schiet / wiens top met veel aer-wijs by een bergaderde / bleeck-roode purperachtige of lijf-verwige / en met sommige doncker-purpere stippelen besprenghe bloemkens / de gedaente van een kapken of open-helmken uytbeeldende / beladen is. De wortel is behalven de beselingen van twee bollekens / waer van het eene stijver en sappiger is als het andere / gemaect.

Sots-kullekens heeft mede soodanige bladeren / die op de bovenste zijde met eenige zwartachtige plaacken getekent zijn. De bloemen komen aen de top van de steel aer-wijs te voorschijn / paers / en in 't midden witachtigh van verwe / ende achter met een afhangent hoornken verciert. De wortel bestaat mede uyt twee bollekens.

Bocks-kullekens zijn van bladeren de Honts-kullekens gelijk. De bloemen staen mede aer-wijs by een / van gedaente gelijk open-helmkens / en peder voort met een uyt-hangent / gekruut en langachtig staertken / 't welck met stippelen getekent is / verciert. Dese bloemen zijn sterck van reuck / eenighsins na een Boeck rieckende.

Behalven dese Bock-kullekens wort een klepnder soorte gebonden / en heeft een steel omtrent een spanne langh met drie of vier smalle bladeren bewassen: op de top van de steel staet een korter aere van bloemen / die aen de eene zijde schoon root en aen d'ander wat blecker-roodt van verwe zijn / met een drievoudigh afhangende lipken.

De Vosse-kullekens zijn klepnder van bladeren en steelen als de voorgeaende soorten / maer de bloemen zijn seer verscheiden van maeksel: want men vindt'er die de gedaente van een Manneken / Wijcken / Wp-wouters of Pepels / Wespe / Muggen / Vliegen / Byen / Spinne-koppen / en Wozkens uytbeelden.

Kleyn Standel-kruyd heeft klepne bleekgroene geaderde bladeren / die van de klepne

Weeghbre gelijk. De steel is een palme hoogh / dragende dunne langhwerpig holle bloemkens / die voort aen getandt zijn. De bollekens zijn kleyn en langhwerpig.

Plaetse. De Honts-kullekens groeyen op vochte plaetsen. De Sots- en Bocks-kullekens worden in de Hoben onderhouden. Kleyne Bocks-kullekens worden aen de Zee-dijcken en op de Dymnen gebonden / en daer van daen in de Hoben geplant. De Vossen-kullekens zijn hier te Lande vrent / en worden meest uyt Portugael obergesonden. Kleyn Standel-kruyd wast hier te Lande op sabelachtige doyre grondt.

Tijdt. Meest alle dese soorten van Standel-kruyd dragen haer bloemen in April en May.

Oeffeningh. Sy begeeren op schaduwachtige plaetsen geplant te zijn.

Aert en Krachten. De wortelen van Standel-kruyd zijn verwarmende en vocht-makende van aert / en worden voort krachtigh gehouden om de lust van 't by slapen te vermeerderen / en de zwacke Mannen te verstercken. Dodonæus.

Handekens-kruyd, in 't Latijn

Satyrion Regium.

Geslachten.

Dit Gewas wordt in Handekens-kruyd Manneken en Wijcken onderscheiden. Daer-en-boven vindtmen hier te Lande noch een andere soorte Handekens-kruyd van Hollandt, rieckende als Angeliere, genaemt. By de naerste Kruidt-bespreyver Lobel kunt ghy meer soorten van dit Gewas beschreven vinden.

Gedaente. Handekens-kruyd Manneken heeft bladeren en steel gelijk de Honts-kullekens. De bloemen zijn die van de Sots-kullekens eenighsins gelijk / bleek-purper / bym-paers / licht-roodt of witachtigh van verwe: met doncker-purpere vlackens getekent. Onder peder bloem wast een scherp spits bladken. De wortelen zijn gelijk twee uyt-gespreyde handen / peder vier uyt-

uypwipende deelen / als bingers uypwipende.

Handekens-kruydt Wijfken verschilt van de voozgaende/om dat het in alles wat kleynder / en de bladeren met veel zwarte stippen geblackt zijn.

Handekens-kruydt van Hollandt rieckende als Angelieren heeft lange smalle bladeren / tusschen de welke een steel van een spanne langh / en van onderen met een blad of twee bekleet / te voorszijn. De licht-paerffe bloemen staen boven aen de steel aer-wijs dicht by een gedzongen / seer lieffelijck gelijk de Angelieren van reuck. De wortel is van gedaente de voozgaende soozten gelijk.

Plaetse. De twee eerste soozten worden in de Bloem-hoven onderhouden. De derde soozte wordt veel in de Dypnen omtrent den Haegh wassende gebonden / en daer van daen in de Hoven geplant.

Tijdt. In de May siet men de bloemen van Handekens-kruydt boozt komen.

Oeffeningh. Wanneer de bloemen van dese krupden vergaen zijnde / verplantmense op bochte en schaduwachtige plaetsen.

Aert en Krachten. De wortelen van dit Gewas worden van aert en krachten die van Standel-kruydt gelijk te zijn gecoozdeelt. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor de vierendaegse en langduurende Koortsen. Neemt een stuck van de wortel soo groot als een dypin / en geeft het met Wijn booz het aenkomen van de koortz in. Nicolaus Nicolus.

Voor de roode Loop: Neemt een viereendeel lootz van de gedzooghde wortel van wel-riekende Handekens-kruydt, en geeft het met Wijn in. Ravelingius.

Seep-kruydt, in 't Latijn *Saponaria*.

Gedaente.

Dit Kruydt heeft ronde / gladde gheknoopte steelen / uyp peder lidt of knoop twee bzeedachtige geribde bladeren / gelijk die van de Weeghbre, booztzyngende. De

bij-bladige bloemkens / die aen de top en bobenste knoopen of leden der steelen te voorszijn komen / zijn schoon-root / bleeck-purper of wit van vertwe / in 't midden met kleyne draden verciert / en uyp langhwerpig huyfken booztzyngende. De wortelen zijn in veel dicke faselingen gedeelt.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het draecht sijn bloemen in Juny en July.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aengewonnen / en blijft daer na lange Jaren in 't leven.

Aert en Krachten. Seep-kruydt is merckelijck heet en dzoogh van aert / afvagende / supber-makende / en 't zweet drijvende van krachten. Dodonæus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Placken van de Huyt: Waschtse met het sap van Seep-

Seep-kruydt, en sy sullen haest verdwijnen.
Brunfelsus.

Om de Herfsenen te suyveren: Neemt en stuchje van de wortel / knautwt het in de mondt / en het sal veel bochtigheden en sluymen uyt het Hoofst trecken. Matthiolus

Voor Engborstigheid, opgestopte Maentstonden, en de Pocken: Bereydt een afziedsel van de wortel / en laet hier van dzycken / dit ingenomen zijnde / moet het zweeten bebozdert worden. C. Bauhinus, Fuchsius.

Navel-kruydt, in 't Latijn *Umbilicus Veneris*.

Gedaente.

Navel-kruydt heeft gelijbige / ronde / en naen de randen een weynigh gesneden bladeren / die onder in 't midden op een kleyn steelken gehecht zijn: tusschen de bladeren spruyt een dunne steel / in verscheyde zijde-tackskens gedeelt / en ordentelijck met veel witte of bleeck-purpere bloemkens behangen. De wortel is bol- of knobbelachtigh / eenige dunne beselingen uytwerpende.

Plaetse. Dit Gewas wordt in de Kruythoven van Nederlandt gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in de Sommer.

Oeffeninge. Het wordt van zaet en wortelen aengewonnen.

Aert en Krachten. Navel-kruydt is verhoelende / bochtmaekende en een weynig t'famentreckende van aert en krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor heete Geswellen en vaurige Puysten: Neemt het gestooten krupt en leght het plaester-wijs op. Dioscorides, Galenus.

Voor sweeringe van de Darmen: Zied de wortel in Wijn / en laet daer af dzycken: of laet van het gedistilleert water van dit kruydt gebuycken. Ravelingius.

Fluweel-bloemen, in 't Latijn

Amaranthus purpureus.

Geslachten.

Dit Gewas is in twee soorten gescheyden / het eene draeyt purpere / en 't ander bleeck-roode bloemen.

Gedaente. De eerste soorte van Fluweelbloemen brenghet voort een gestreepte en getackite steel / van anderhalven voet hoogh / die onder wat roodachtigh is. De bladeren zijn langhachtigh / bzeedt / spits / en uyt den groenen wat roodachtigh van verwe. De bloemen zijn purper-verwige aren / die aen de top en omtrent de knoppen van de steel voortspruyten. Het zaet is kleyn / zwart en blinkent.

De tweede soorte van Fluweelbloemen is de voorgaende wel gelijck / maer van steelen en bladeren veel grooter: de aeren zijn oock veel langer / maer bleeck-roodt van verwe.

Plaetse. De Fluweelbloemen worden hier te Lande alleen in de Hoven onderhouden.

Tijdt. De bloemen of aeren vertoonen sich in Augustus.

Oeffeningh. De Fluweelbloemen willen in drooge sabelachtige aerde gezaeyt en geplaut zijn.

Aert en Krachten. Dit Gewas is verhoelende en verdzoogende van aert / en t'famentreckende van krachten. Matthiolus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loopen, Bloedt-spuwen en wittvloed der Vrouwen: Neemt een handt vol van de bloemen / ziedse op in een pint Wijn of Water tot dat een derbendeel versooden is / en laet hier af dzycken. Matthiolus, Brunfelsus.

Vreemde Scabiose, in 't Latijn *Scabiosa peregrina*.

Geslachten.

De vreemde Scabiose is in beelderhande soorten onderscheyden / de voornaemste zijn: Spaense Scabiose groot en kleyn; Oostenrijckse Scabiose, met roode, purpere en witte bloemen; Scabiose van Indien; Scabiose met Kinderkens, en Scabiose met geplackte bladeren.

Gedaente. De Spaense Scabiose heeft gesnippelde / sachte bladeren / die van de gemeene Scabiose gelijck. De steelen schieten omtrent

omtrent anderhalven voet hoogh op / en zijn aen de toppen met plat-ronde bloemknoppen / uyt de welke witte bloemkens voort spruyten / beladen. Het zaet is rouw. De wortel is gelijk die van de ghemeyne Scabiole.

Van de Spaense Scabiose wort een kleyn-der soorte gebonden / maer des selfs bloemen zijn uyt den blaetwen purper van verwe.

Oostenrijcke Scabiose met roode bloemen heeft holle geknoopte steelen. De blaederen zijn niet gesneden / maer alleen aen de kanten / gelijk de Netelen bladeren / gekertelt / bitter en scherp van smaect. De bloemen zijn die van onse gemeyne Scabiose gelijk / maer roodachtigh van verwe.

Oostenrijcke Scabiose met purpere bloemen is de voozgaende van gedaente gelijk / maer in alles grooter / en de bloemen zijn uyt den zwarten purper van verwe.

Oostenrijcke Scabiose met witte bloemen schiet seer hoogh op / en de bloemen zijn grooter als de andere / sneeu-wit van verwe / met witte draden en blaewachtige nopkens in het midden verciert : na de bloemen worden de bollekens rontachtigh / met graen rosachtigh hoeckigh zaet gevult.

Scabiose van Indiën brengh voort groene blinkende bladeren / die van gedaente onse gemeene Scabiose bladeren gelijk zijn. De bloemen zijn doncker-roodt / purperachtigh of bleeck-roodt van verwe ; pder bloem is in vijf deelen geshepden.

Scabiose met Kinderkens schiet hoogh op. De bloemen zijn uyt den purperen blaewachtigh van verwe : uyt groote bloemknoppen spruyten ter zijden op dunne steelkens / noch andere bloemknoppen / die kinderkens genaemt worden. De wortel is saselachtigh.

Scabiose met geplackte bladeren heeft gemeenlyck acht ongesnede / breedachtige / gelijbige en met eenige zwarte stippelen gerekende bladeren / uyt de wortel voort spruytende ; De bloemen zijn uyt den blaetwen wat roodachtigh van verwe.

Plaetse. Dese vreemde Scabiose worden

van de Tref-hebbers der Kruiden in de Hoben naerstigh onderhouden.

Tijdt. Sy dragen haer bloemen in het laetste van de Somer.

Oeffeningh. Sy worden dooz zaet aengewonnen / en in Maert gezaeyt : men machse / wanneer sy vijf of ses bladen voort gebzacht hebben / verplanten alwaer men die begeert.

Aert en Krachten. De vreemde Scabiosen worden tot geen Medecijne gebzuyekt / maer diese vooz de gemeene Scabiole bezegen wil / die besie het tweede Deel deses Kruidt-boecks / alwaer wy van de gemeene Scabiose gehandelt hebben.

Behen Rubrum van de Nederlanders.

Gedaente.

Dit Kruidt heeft ronde / geknoopte en getackte steelkens / omtrent de knoppen of ledelkens met twee over mallanderen staende langh- en breedachtige / spitse / bleeck-groene bladeren bewassen. Op de toppen van de steelen draeght het langhtwerpige / dunne / licht-roode bloemen / veel ongeschicktelijck by een gevoeght / en voozwaerts af-hangende. Het zaet is kleyn / langhtwerpig en boven met een rupgh baerdeken beset. De wortel is lang en matelijck dick.

Plaetse. Het wordt in de Hoben van Nederlandt geoeffent en onderhouden.

Tijdt. Het brengh zijn bloemen in de Somer voort.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aenge-teelt / en in April op een openluchtige plaetse gezaeyt.

Aert en Krachten. Dit Gewas schijnt verhoelende van aert te zijn / maer de verdere werckinge zijn onbekent. Dodonæus.

Behen album van Montpellier.

Gedaente.

Dit Gewas brengh voort seer veel dunne / ronde / geknoopte steelkens / met sooda

soodanige bladeren als het voorgaende Behen rubrum van de Nederlanders, maer veel kleinder betwassen. Tusschen de bladeren en steelkens wort dickwils een schuymachtige besproepinge gesien. Men't opperste van de steelkens / spruyten uyt een langwerpigh ront hupsken / nedertwaerts afhingende / witachtige vier-bladige bloemkens. Het zaet is zwart en de wortel dun en langh.

Plaetse. Hier te lande wort het alleen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het vertoont zijn bloemen in Juny, July en Augustus.

Oeffeningh. Het wort dooz zaet aengewonnen / en wil op een openluchtige plaetse gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. Dit Behen album van Montpellier wort hedendaegs vooz geen gebreken gebzuyckt.

Gespickelde Sanikel, in 't Latijn

Sanicula guttata.

Gedaente.

Dit kruydt heeft veel ronde / bzedtachtige / gelijpige bladeren / pder op

een bysonder steelken rustende / aen de boven zijde groen / aen de onderste witachtigh en rupgh / ende rondon de randen zaeghwijs gekertelt. De steel is dun / rondt / mede haprigh en wat roodachtigh. De seer sierlijke bloemkens staen aen de top van de steel sterre-wijs uytgespreydt / van ses bladeren gemaect / wit van verwe en met sommige bloet-roode stippelkens aerdigh getekent : na de bloemkens volgen twee-boudige zaedt-hupskens / met zwart zaet gebult. De wortel is een vinger dicht / zwart en met veel dunne beseligen behangen.

Plaetse. Het wort in de Hoben van Nederlandt by de Kruydt- en Bloem-beminaers gebonden.

Tijdt. Het bloept in May en Juny.

Oeffeningh. Het begeert weynigh oeffeningh / want een in den Hof geplant zijnde / loopt weeldzigh genoegh voozt.

Aert en Krachten. Dit Gewas wort geacht in aert en krachten met de Steenbreecke ober een te komen.

Eynde van het Negende Deel.

H E T T H I E N D E D E E L

Des

Nederlandtsen Kruydt-Boecks,

B E S C H R Y V E N D E

De Geslachten / Gedaente / Plaetse / Tijd / Oeffening / Aert / Krachten
en Medicinael gebruyck van alderhande Kruyden / met krang-wijse
bloemen / die in de Hoben van Nederlandt groeyen / en
onderhouden worden.

Venckel, in 't Latijn Faeniculum.

Geslachten.

De Venckel is in ghemeene en soete Venckel onderscheyden.

Gedaente. De Gemeene Venckel brengh voort lange dicke / geknoopte en ghetachte steelen / die van binnen met voos mergh opgebult zijn. De bladeren zijn in seer dunne ronde snippelingen gesneden / groen van verwe / en lieffelijck van reuck. Op de top van de steelen staen de bleecht-geele bloemkens in ronde krangliens by een vergadert : na de welke langhwerpige zaden volgen. De wortel is wit / langh / matelijck dicht en in 't midden met een harde ribbe of pit versien.

De soete Venckel heeft bladeren gelijk de Dille. De steelen zijn kleynder als die van de voorgaende soorte. Het zaet is witachtigh / grooter als Comijn-zaet, en soet van sinaeck.

Plaetse. De Venckel wordt hier te Lande meest in alle Hoben gebonden.

Tijde. Dit Kruyt bloeyt in Juny en July,

Oeffeningh. Het wort dooz zaet in Maert in de Aerde geworpen / aengelwommen / en

spruyt daer na uut de obergebleven wortel alle Jaren gewiligh voort.

Aert en Krachten. De bladeren van Venckel zijn warm in den tweeden / en droogh in den eersten graedt / openende / scheydende / verteerende : den Urijn drijvende / en de Winden breeckende van krachten. De wortelen en 't zaet zijn warm in den derden graedt. Brunfelsus, Fuchsus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel, verstoptheyt van de Lever en Mildt, Hoest en om de Urijn en Maendt-stonden te verwecken : Neemt de wortelen en bladeren of toppen van de Venckel, ziedtse in Wijn of Water / en laet hier af dymcken. Dioscorides, Dodonæus.

Voor Buyck-pijn : Neemt Venckel-zaet een vierendeel loots / sijn gestooten zijnde / gheeft het met Wijn of Venckel-water in. Dodonæus.

Voor Buyck-pijn der jonge Kinderen : Neemt Venckel-water een half mitsjen / Syroop van Maen-koppen, Diacodium genaemt een once / t'samen vermenght zijnde geeft hier van dickwils een lepel vol van in.

Om het Gesicht te scherpen en het melck in

in der fogende Vrouwen borften te vermeerren: **Neemt** gepoepert Venckel-zaet, witte **Suucker** van elckis eben veel / en laet hier van alle morgen een vierendeel loots van innemen: of bereydt een afziedtsel van het krupt en laet daer af dvincken.

Om 't Gesicht te scherpen: **Druypt** het Venckel-sap in de **Oogen**; of snijdt de steel van de soete Venckel af in de **Herfst** / twee palmen hoogh van de **Herde** / en vult de holligheyt van de steel die in de **Herde** blijft met gepoeperte **Suucker**-kandp / en stoyt het boven wederom toe met een Venckel-struyck: laet dit soo een nacht en dagh staen / of soo langh tot dat de **Suucker** gesmolten is / en bewaert dese vochtigheyt om in de **Oogen** te dzuypen. **Dioscorides**, **Galenus**, **Salomon Albertus**.

Voor **Wormen** der **Ooren**: **Druypt** het sap van Venckel daer in. **Ravelingius**.

Verckens Venckel, in 't **Latijn** *Peucedanum*.

Geflachten.

Dit Gewas wordt in kleyne of duytsche en groote of Italiaense **Verckens Venckel** onderscheyden.

Gedaente. De kleyne **Verckens Venckel** heeft dunne geknoopte steelen / die van de gemeene Venckel gelijck / en omtrent anderhalven voet hoogh opschietende. De bladeren zijn mede kleyn gesnippelt / maer grooter als de Venckel bladeren. De geelle bloemkens komen aen de toppen van de steelen / in ronde kranskens by een vergaert / te voorschijn. Het zaet is langhwerpig en dun / dat van de **Angelica** niet ongelijck. De wortel is langh / van buyten zwart / een gomachtigh / geel / zwaer riekenet sap in sich behoudende.

De groote of Italiaense soorte is de boozgaende van gedaente gelijck / doch in alles wel viermael grooter.

Plaetse. In de **Nederlanden** worden dese soorten van **Verckens Venckel** alleen in de **Hoben** der **krupt**-beminners gebonden.

Tijdt. **Verckens Venckel** bloeyt hier te **Lande** in **July**, en het zaet woxt in **Augustus** of **September** rijp.

Oeffeningh. **Verckens Venckel** wordt dooz zaet aengeteelt / en op een sommerachtige plaetse geplant zijnde / spruyt alle Jaer op nieuws wederom upt.

Aert en **Krachten**. De **Verckens Venckel** is warm en droogh in den **derden** graedt / openende / dun makende en de **Wozst** ruymende van **krachten**. **Matthiolus**, **C. Durantus**, **C. Bauhinus**.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de **Lever**, **Mildt** en **Nieren**, **Graveel**, opgestopte **Maendt**-stonden, **Hoest** en taye fluymen van de **Borst**: **Neemt** van de wortel twee oncen / snijdt het kleyn en koocht het in schoon water tot een pint / doet 'er by een once of anderhalf witte **Suucker** / en laet hier van twee of driemaal des daeghs dvincken. **Matthiolus**, **C. Durantus**, **Fuchsius**.

Voor vuyle **Sweeringe**, **Zeeren**: oude **Wonden** en **bedorven Beenderen**: **Neemt** het poepert van de wortel en stoyt het daer in. **Galenus**.

Voor **Scheursel** en **uytruylen** van de **Navel** der jonge **Kinderen**: **Bestrijct** het met het gomachtigh sap van de wortel. **Ravelingius**.

Voor opstijginge des **Lijf**-moeders: **Houdt** het selfde sap booz de **Neus**. **Dioscorides**.

Voor pijn van de **Ooren**: **Bermenght** het sap met **Olie** van **Hoosen** / en dzuyp het warm in de **Ooren**. **Dioscorides**.

Voor **Tandt**-pijn: **Het** sap in de **holle Tand** gedaen / stilt de pijn. **Dioscorides**.

Dil, in 't **Latijn** *Anethum*.

Gedaente.

De **Dil** is den **Venckel** van steel en bladeren seer gelijck / maer stercker of onlieffelijcker van reuck / en doncker-groender van vertwe. De **krans**wijsse bloemkens zijn mede geel. Het zaet is glat / dun en rondachtigh. De wortel is veel kleynder als die van de **Venckel**, en verslachteger.

Plaetse. Dit krupt wordt veel in de Hoven gebonden.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in Juny, July en Augustus.

Oeffeningh. Men zaeyt het in de Maent Maert in goede aerde / ende op een warme plaetse.

Aert en Krachten. De Dil is verwarmende by na in den derden graedt / ende verzoogende in den tweeden / verteerende / vermoywende en pijn stillende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, de Hick, en om het Sogh in der Vrouwen Borsten te vermoederen: Siedt de bovenste toppen van dit krupt in schoon water en laet hier af dinccken: het wordt mede van buypen in stovinge gebuyck. Dioscorides.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Koockt dit krupt in water-en laet de damp van onderen ontfangen. Dioscorides.

Voor Wratten en verouderde vochte Zee-ren van 't Fondament en schamelijcke Leden: Stroopt 'er de asche van het zaet ghebrandt in. Dioscorides, Galenus.

Om de Huygh te lichten: Neemt deselve asche en licht 'er de Huygh mede. Plinius.

Voor 't Graveel: Hier tegen worden van sommige de jonge teere topkens in pottagie gegeeten. Lobel.

Anijs, in 't Latijn *Anisum*.

Gedaente.

A Nijs heeft een ronde / gestreepte / holle / getackte steel. De bladeren zijn de Pietercelie bladeren eenighsins gelijk / maer blesck-groen van vertwe. De bloemkens zijn wit / mede in kranskens te voorschijn komende. Het zaet is over al bekend genoegh.

Plaetse. De Anijs wordt hier te Lande in de Hoven gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. Dit krupt draeght zijn bloemen in July, en het zaet wordt in de Herfst rijp.

Oeffeningh. Het moet alle Jaren in de Maent Maert in wel-bereyde vette aerde gezaeyt zijn.

Aert en Krachten. Het Anijs-zaet is warm in den tweeden / en droogh in den eersten graedt / diut-makende / verteerende / de winden schepdende / en den Urijn afdrivende van krachten. Dodonæus, Brunfelsus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, en Graveel: Het zaet in Wijn gesoden / of des selfs Olie / of Water met Brandewijn gedistilleert / is hier toe dienstigh. Dioscorides, Plinius.

Voor hoeft en taye fluymen van de Borst: Neemt Anijs-zaet over het buur gedrooght zijnde / stoot het tot een fijn poeyer / vermengt het onder witte Supcker of gesuyverde Honingh / en laet hier van dickwils gebuycken. Plinius.

Om den arbeydt der barende Vrouwen te bevorderen: Neemt Anijs-zaet, Venckel-zaet, van elckis een half bierendeel loots / stampt het fijn en geeft het met Wijn in. Dalion, Lobel.

Karrewey in 't Latijn *Carui*.

Gedaente.

De Karrewey verkrijgt vierkante / holle getackte steelen / met bladeren teeder en klepnder als die van de geele Wortelen betwaffen. De klepne witte bloemkens komen op de top der steelen krans-wijs te voorschijn. Het zaet is langwerpig / buyp / sterck van reuck en van smaeck. De wortel is dun en omtrent een spanne langh.

Plaetse. Hier te Lande wort het in de Hoven gezaeyt.

Tijdt. Het vertoont zijn bloemen in May, Juny en July, ende ondertusschen wordt het zaet rijp.

Oeffeningh. Het begeert de selfde oeffeningh gelijk van de Anijs gesepdt is.

Aert en Krachten. De Karrewey, en voornamentlijk des selfs zaet / is warm en droogh in den derden graedt / openende / diut makende / de winden schepdende / en den Urijn drivende van krachten / en komt in gebuyck met de Anijs en Venckel over een. Brunfelsus, C. Bauhinus.

Komijn,

Komijn, in 't Latijn *Cuminum*.

Gedaente.

De getachte steel van dit gewas is met langer en dunder bladeren / als de Venckel bewassen / en op de toppen met kroonskens van witte bloemkens beladen / de welke van spits zaet / zwaer van reuck en scherp van smaeck gevolght worden. De wortel is dun.

Plaetse. Het wast hier te Lande alleen in de Hoven.

Tijdt. Het draeght zijn bloemen in Juny en July.

Oeffeningh. De Komijn wordt gelijk de Anijs gezaept en onderhouden.

Aert en Krachten. Het Komijn-zaet is warm en droogh in den derden graedt / dun makende / verteerende / en de winden schepdende van krachten. Galenus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, beslooten Winden en verkoude Borst: Neemt Komijn-zaet een loot / gelincst zijnde koocht het op in een pint Wijn / en laet hier af drincken ; of geeft eenige drop-pelen van de gedistilleerde Olie van Komijn met Wijn in. Dodonæus.

Voor blaew gestooten of gevalle placken: Neemt het ghestooten zaedt / maekt het bochtigh met eenigh nat / en legt het pap- of plaester-wijs daer op. Matthiolus, C. Durantus.

Voor swaren Hoest: Besmeer een graeu pampier met haets-sinceer / stroopt'er ghepoepert Komijn-zaet dick op / en hanght het op de Borst.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Neemt Komijn-zaedt een half vierendeel loots / Meester-wortel een vierendeel loots / Peper twintigh greyn / stoot dit te samen tot een fijn poepcr / en laet hier van met Wijn een half vierendeel loots innemen. F. Platerus.

Sermontaine, in 't Latijn *Siler**montanum, Sefili officinarum.*

Geslachten.

Dit Gewas is in oprechte en wilde of bastaert Sermontaine onderschepden.

Gedaente. De steel van dese eerste soorte is dun / gestreept / gelincst / getacht / en schiet omtrent drie voeten hoogh op. De bladeren zijn kleyn gesneden / boden groen en onder witachtiger. De kranz-wijs by een vergaderde bloemkens zijn wit. Het zaet is aromatisch van reuck en smaeck / langer en dicker als het Komijn-zaet : somtijds wordt het in de Hoven van Nederlandt korter en breeder voort gebacht. De wortel is dick en langh.

De wilde of bastaert Sermontaine verscheelt van de boozgaende / dooz dien de bladeren byzonder en grooter / het zaet klepnder noch soo sterck van reuck en smaeck / en de wortelen meerder gedeelt en zwartachtiger zijn.

Plaetse. Beyde dese soorten worden hier te Lande alleen in de Hoven der Kruydt-beminaers gebonden.

Tijdt. Sy bloeyen in de Sommerse maenden.

Oeffeningh. De eerste soorte wordt dooz zaet aengewonnen / en de tweede dooz zijn wortel-spruyten aengeteelt / maer sy moeten beyde op een warme en openluchtige plaetse gestelt zijn.

Aert en Krachten. Het zaet van de eerste soorte is warm en droogh in den derden graedt / openende / doozsijndende en verteerende van krachten. Matthiolus, C. Durantus.

De wilde Sermontaine wordt tot geen Medecijne gebruyct. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, opgestopte Maent-stonden, Graveel, val-lende Sieckten, Kramp, doncker Gesicht, Sinckinge, verstopheyt van de Lever en Water-sucht: Neemt poepcr van het zaet een half vierendeel loots / en laet het met Wijn

Wijn in nemen. Matthiolus, C. Durantus, C. Bauhinus, Dodonæus.

Voor drop in der Vrouwen Borsten: Legt het gestooten krupt pap-wijs op. C. Durantus.

Sefeli van Marseillien, in 't Latijn Sefeli, Massiliense.

Gedaente.

Dit krupt heeft geknoopte harde steelen / van omtrent twee voeten hoogh / en met bladeren als de Venckel, maer stijber / dicker en witachtiger of bleecker-groen bewassen. De bloem-kranskens dragen witte bloemkens. Het zaet is langhwerpig / soet en specerpachtigh van smaect. De wortel is wit / van gedaente en groote die van de Venckel gelijck.

Plaetse. Men vindt dit Gewas hier te Lande in sommige Hoben der krupt-bezimmers.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in July en Augustus te voorschijn.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet in de Hoben aengeteelt / en begeert in Sandt of sabelachtige aerde gezaept te zijn.

Aert en Krachten. De Sefeli van Marseillien is warm en dzoogh in den tweeden graedt / sijn van deelen / openende / doozsnijdende en verteerende van krachten. Dodonæus, Camerarius.

Medicinael ghebruyck. Voor 't Graveel, koude Pisse, Engh-borstigheyt, Buyck-pijn, beslooten Winden, Water-sucht, vallende Sieckte, opgestopte Maendt-stonden, opstijginge des Lijfs-moeders en swaren arbeyt der barende Vrouwen: Neemt een vierendeel loots van het zaet / sijn gestooten zijnde geeft het met Wijn in. Dioscorides.

Sefeli van Candien, in 't Latijn

Sefeli Creticum, Tordilion.

Gedaente.

Dit Gewas heeft dunne hayrige steelkens / met seer doozsneden en rondton

de kanten geschaerde bladeren bewassen. De Bloem-kranskens brengen witte of lijf-vertwige bloemkens voort. Het zaet is plat / rondt en altijd twee by mallianderen gevoegt. De wortel is dun.

Plaetse. Dese soorte van Sefeli wordt hier te Lande in sommige Hoben gevonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July.

Oeffeningh. Het wordt dooz het zaepen vermenighvuldigt.

Aert en Krachten. De Sefeli van Candien komt in aert en krachten met de voozgaende Sefeli van Marseillien oer een.

Lavas, in 't Latijn Levisticum.

Gedaente.

De Lavas brenghet voort seer veel hooge / dicke / holle / geknoopte en getachte steelen. De bladeren zijn in verscheyde deelen ghesneden / aen de kanten ghekerft / bleeci- of geel-groen van vertwe / en die van de Epp• of Juffrouw-marcke gelijck / maer dicker en stijber. De Bloem-kranssen zijn groot en de bloemkens geel van vertwe. Het zaet is langhwerpig en gestrept. De wortel is dick.

Plaetse. Dit Gewas is hier te Lande in de Hoben gemeen.

Tijdt. Het bloeyt in Juny en July, en het zaet wordt in Augustus rijp.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aengewonnen en wil garen op een vochte en schaduwtachtige plaetse geplant zijn.

Aert en Krachten. De Lavas is warm en dzoogh in den derden graedt / openende / doozsnijdende en den Urijn drijvende en het vergift wederstaende van krachten. Het wordt mede onder de Wondt-krupten gerekent. Brunfelsus, Matthiolus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Winden en pijn van de Maegh en Darmen, opgestopte Maendt-stonden, achter blijvende Nageboorte, opstijginge van de Lijf-moeder, Engh-borstigheyt, verstoptheyt van de Lever, Mildt en Geelsucht. Neemt van de gedzooghte wortel of 't zaet een vierendeel loots

loots / sijn gestooten zijnde geeft het met Wijn in : of bereydt een afziedsel van de wortel / bladeren / zaet / met Wijn of Water / en laet hier af dinccken. Dodonæus, Matthiolus, Fuchsius.

Voor versche Wonden : Leght het gestooten krupdt plaester-wijs op. Dodonæus.

Beer-wortel, in 't Latijn Meum.

Gedaente.

DE steelen en bladeren van dit Gewas zijn die van de Dille eenighsints gelijk. De bloemkens zijn wit. Het wel-riekent zaet is kancigh. De wortelen langh / van buyten zwartachtigh / van binnen witachtiger / en lieffelijck van reuck gelijk de Angelica.

Plaets. Het wordt by de Lief-hebbers der krupden en Apothekers in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in Juny en July voort.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aengewonnen / en spruyt alle Jaren uyt de overgebleven wortel wederom voort.

Aert en Krachten. De wortel van dit krupdt is warm in den derden en droogh in den tweeden graedt / openende / dun makende / en de winden scheidende van krachten. Dodonæus, Matthiolus, Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Het wordt tot de selve gebreken waer vooz de Venckel, Anijs, Dille, en Komijn voozgeschreven sijn / gebesight.

Ameos.

Gedaente.

Dit krupdt heeft ronde getackte steelen van anderhalven voet langh. De bladeren zijn langhtwerpigh / en rondtom de kanten geschaert. De bloemkens zijn wit / sterre-wijs uytgespreyt / en in ronde kranzen by een geboeght. Het zaet is bryjn / en bitter van smaect. De wortel is wit / gelijk die van de Dulle-kervel of Scheerlingh.

Plaets. Het wordt in de Nederlanden in de krupdt-beeminaers Hoven gebonden.

Tijdt. Het bloept in Augustus.

Oeffeningh. Het moet gelijk de Anijs gezaept sijn / en spruyt alle Jaren van sijn afgeballen zaet genoegh voort.

Aert en Krachten. Het zaet van Ameos is warm en droogh in den derden graedt / openende / dun makende / en verteerende van krachten. Dodonæus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn, koude Pisse, opgestopte Maent-stonden, en pijn van de Lijf-moeder: Neemt van het gestooten zaet een half bierendeel loots / en geeft het met Wijn in. Dodonæus, Brunfelsus.

Voor verstoptheyt van de Lever en Milt: Het zaet op de voozgaende maniere gebrypcht / is hier toe nut en bequaem. Ravelingius.

Pp

Kolian-

Koliander, in 't Latijn *Coriandrum*.

Gedaente.

De Koliander schiet met een dunne getackite steel / omtrent anderhalven voet hoogh op. De bladeren zijn kleyn gestripelt / doch de bobenste meerder als de onderste. De bloemkens zijn wit / het zaet rondt / de wortel teer / ende met weynigh beselingen begroept. Dit kruyt noch versch zijnde heeft een zware onlieffelijcke reuck / maer neffens het zaet dzoogh geworzen / behoudt dien quade reuck niet.

Plaetse. Dit kruydt wordt in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Het dzaeght zijn bloemen in July, en 't zaet wordt in de Herfst vergadert.

Oeffeningh. De Koliander wort in April gezaept.

Aert en Krachten. Het Koliander-zaet is warm en dzoogh in den tweeden graedt / en 't samen-treckende van krachten. Bruarfusus.

Medicinael gebruyck. Voor dampen die uyt de Maegh na 't Hooft opstijgen, Wormen en koude pisse: Neemt van het gepoepde zaet met witte Supcker vermengt een vierendeel loots / na den eeten / of op andere tijden in. Matthiolus, Dodonæus, Fuchsius.

Voor alderhande Vloeden en Buyck-loopen: Laet van het zaet / geroost en sijn gestooten zijnde / een vierendeel loots met Water of Bier innemen. Dodonæus.

Angelica.

Geslachten.

De Angelica wordt in tamme en wilde onderscheiden.

Gedaente. De tamme Angelica heeft een dicke / hooge / geknoopte / holle steel / met bladeren die van de groote Water-eppe gelijk / bewassen. De bloemkens zijn witachtigh / op groote en bzeede kranffen te voorszijn komende. Het zaet is plat / bzeet

en geelachtigh. De wortel is groot / dick en met saselingen behangen. Dit geheele Gewas heeft een specerachtige reuck en smaect.

De wilde Angelica is de tamme soorte in alles gelijk / maer klepnder.

Plaetse. De tamme Angelica wordt hier te Lande nergens als in de Hoben gebonden. De wilde soorte vindt men op bochte en bosachtige plaetsen.

Tijdt. Sy bloeyen beyde in July.

Oeffeningh. De tamme Angelica wordt door zaet aengeteelt / men zaeytse in April in wel-bereyde aerde / en moet by dzoogh weer matelijck bebochticht worden.

Aert en Krachten. De wortel van de tamme Angelica is warm in den derden en dzoogh in den tweeden graedt / openende / dun makende / 't zweet drijvende / en 't vergift of besmettinge wederstaende van

van krachten. Brunfelsus, C. Durantus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Vergift, pestilentielle of besmettelijcke Siekten, verstoptheyt van Lever en Milde, verslapte Maegh, en om de Maent-stonden der Vrouwen te verwecken: **Neemt een vierendeel loots Angelica-wortel, en geeft het met Wijn in: ofte neemt van de wortel een half vierendeel loots / Theriakel een vierendeel loots / vermengt het met Wijn of eenigh bequaem gedistilleert water / om op een reys in te nemen / ende het zweeten te verwecken.** Lobel, C. Durantus, Matthioli, Ravelingius.

Voor Pest en quade Lucht: **Koocht de wortel in azijn / en gebuyckelt deze azijn om daer aen te riecken: andere nemen een stukje van de wortel / het welke sy knauwen en in de mond houden.**

Om het geronnen Bloedt in 't Lichaem te doen scheidt: **Neemt poeper van de wortel een vierendeel loots / en laet het met Jopen-bier innemen.**

Voor Engborstigheid, vallende Sieckte, opstijginge van de Lijf-moeder, en Geelsucht: **Neemt van het zaet van Angelica een vierendeel loots met eenigh bequaem nat in.** Brunfelsus.

Voor beten van dolle Honden, Slangen, en ander vergiftigh gedierte: **Leght'er de gestooten bladeren alleen of met Wijnruyt en Honingh vermengt / op.** Lobel, Ravelingius.

Voor sweerende Ooren: **Druypt'er het sap uyt het krupdt geperst in.** C. Durantus.

Voor Heup-gichte: **Neemt het selfde sap en leght het met doecken van buyten op.** Ravelingius.

Meesster-wortel, in 't Latijn Imperatoria Ostrucium.

Gedaente.

Meester-wortel verkrijght / dunne gekruoyte en onder wat rootachtige of kuyne steelen / van anderhalven voet hoog.

De bladeren zijn groot en breedt / maer in verschepde deelen geschepden / en ront om de kanten gekerft. De Bloem-kranssen bestaen uyt klepne witte bloemkens. Het zaet is dat van de Dille seer gelijk. De wortelen zijn omtrent een vinger dick / in veel sselingen gedeelt / van buyten buyten en van binnen bleek-geel van verwe.

Plaetse. Dit krupdt wortdt hier te Lande alleen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in July en Augustus voort.

Oeffeningh. Het wortdt door scheuren der wortelen aengteelt / en eens geplamt zijnde set het sich weeldigh genoegh voort.

Aert en Krachten. De wortel van dit krupdt is warm en droogh in den derden graedt / scherp en heet van smacck / openende / dun makende / 't zweet drijvende / ende het vergift wederstaende van krachten.

Dodonæus, Matthiolus, C. Durantus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Engh-borstigheyt, verouderde Hoest, Buyck-pijn, beslooten Winden, verkoude ende slappe Maegh, opgestopte Maendt-stonden, opstijginge van de Lijf-moeder, Water-sucht en Wormen des Buycks: **Neemt poep van de wortel een vierendeel loots / en geeft het met eenigh bequaem nat in.** C. Durantus, Brunfelsus.

Voor koude gebreken van de Herffenen, als Beroertheydt, vallende Sieckten, &c. **Neemt een vierendeel loots van de wortel / en laet het met Wijn innemen / en laet ondertusschen een stukje van de wortel in de mont kinaeuwen / waer dooz seer veel bochtigheden uyt het hoofd dooz het quijlen gelost worden.** Dodonæus, Matthiolus.

Voor Vergift, Pest, besmettelijcke Sieckten en langhdurende Koortsen: **Neemt een vierendeel loots van de wortel met Wijn of Cardus Benedictus water in.** Dodonæus, Fuchsius.

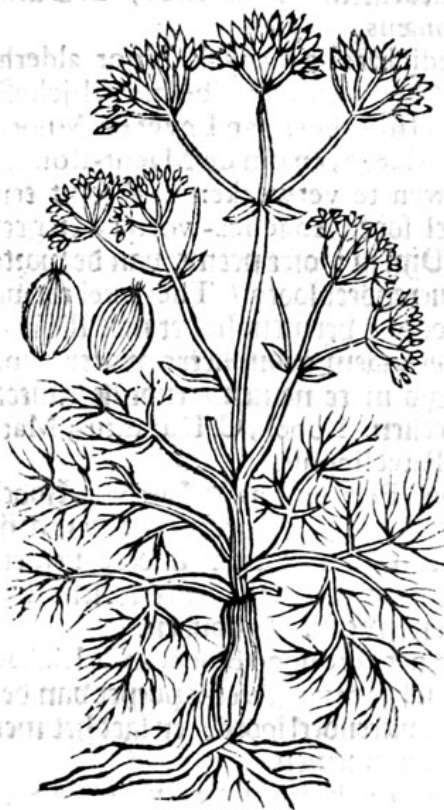
Voor inwendige Wonden: **Berendt een afziedsel van de bladeren van Meester-wortel met Water en Wijn / en laet hier van twee of driemaal des daeghs een roemertje vol drincken.** Lobel.

Ferula.

Gedaente.

Dit Gewas heeft een seer hooge / dicke / gelinooyte steel / die aen het opperste in eenige zijde-scheuten gedeelt is. De bladeren zijn gelijk die van de Venckel, dun gesnippelt. De Bloem-kranffen zijn met geele bloemkens verciert / die van platte / breede en kiasachtige zaden gevolgt worden. De wortel is langh en dick. Uyt dit krupdt wordt na verscheydencheyt der Landen daet het groeyt / de volgende sappen vergadert / te weten: Sagapenum, Galbanum en Ammoniacum.

Plaetse. Het wordt hier te Lande by sommige Lief-hebbers der Krupden gebonden.

Tijdt. Het bloeyt hier te Lande in July of Augustus.

Oeffeningh. Het moet alle Jaren in April op een warme en wel ter Son gelegen plaetse gezaeyt worden.

Aert en Krachten. Het zaet van de Ferula is verwarmende en dun makende van aert en krachten; maer de Gomme die uyt dit krupdt vergadert worden / zijn meest in 't gebuyck. Van dese sullen wy hier na handelen.

Libanotis.

Geslachten.

Hoe wel'er veel soorten van dit Gewas van de Krupdt-beschrijbers beschreven zijn / sullen wy alleen van twee / die men hier te Lande in sommige Hoven wassende vindt / handelen: Het eerste wordt genaemt Libanotis van Galenus, en 't ander Libanotis hier

hier te Lande meest bekend, in 't Latijn Herbariorum septentrionalium notior Libanotis.

Gedaente De Libanotis van Galenus heeft een ronde / gestreepte / geknoopte en getackte steel / van drie of vier voeten hoogh. De bladeren zijn kleyn gesnippelt / nochtans grooter en dicker als die van de Venckel, en oock bleeker groen. De Bloemkranssen zijn wit. Het zaet is langhtwerpigh rondt / de kerne van een Pijn-appel niet ongelijck / in twee deelen gescheyden gelijck dat van Ferula, en specerachtigh van smaeck.

De Libanotis hier te Lande meest bekend, heeft / volgens de beschrijvinge van Lobel, een dunne rechte steel / die van Meum of Dille gelijck / gestreept / getackit / geknoopt / doncker-groen van berwe / en omtrent twee Cubitus hoogh: aen welke steelen / voornamentlijck beneden / bladers zijn / die van de Verckens-venckel gelijck / maer langer en smalder / ende in de midden en boven die van de Engelse Saxifraga niet ongelijck / maer niet soo veel. Op de steelen groepen kroonkens met kleyne witte bloemen / die van de Meum gelijck. Het zaet is kleyn / by na soo groot als 't Ammi van de Apotheken.

Plaetse. Byde dese soorten van Libanotis worden hier te Lande alleen in de Hoben gebonden.

Tijdt. Sy bloeyen in de Somerse maenden.

Oeffeningh. Sy worden dooz zaet aengeteelt / maer draeyen vooz het tweede of derde Jaer geen bloemen.

Aert en Krachten. De bladeren van Libanotis, voornamentlijck van de eerste soorte zijn matelijck verwarmende en verdoogende van aert; maer de vzychten of zaden zijn heet en droogh in den derden graedt / verteerende / afvagende / en verdelende van krachten. Galenus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor bloedende en pijnelijcke Spenen, wratten van het Fondament, en alderhande koude harde Geswel-

len: Neemt de bladeren van Libanotis, stootse kleyn en leghtse pap-wijs op. Dioscorides.

Om de Maent-stonden te verwecken: Bereydt een afziedsel van de wortel met Wijn / en laet hier van dymcken: of neemt een vierendeel loots van de sijn gestooten wortel met Wijn in. Dioscorides.

Voor loopende Oogen: Neemt poeper van 't zaet / maect het met eenigh nat vochtigh / en bindt of strejckit het op het Dooz-hoof. Theophrastus.

Panax Heraclium.

Gedaente.

Dit Gewas is de duytsche Beeren-klauw van gedaente seer gelijck / maer in alles veel grooter / uyt dit Gewas wordt de Gom Opopanax vergadert.

Plaetse. Het wordt hier te Lande alleen by sommige Lief hebbers der vreemde Kruyden in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het vertoont sijn bloemen in de Somer.

Oeffeningh. Het begeert de selfde oeffeningh als de Ferula.

Aert en Krachten. De Panax Heraclium is warm en droogh van aert / openende / dun makende en verteerende van krachten. Marthiolus.

Van het Sap of Gom van dit gewas / die meest gebruyckit wordt / sullen wy in het laetste Deel handelen.

Panax Asclepium Ferulae facie.

Gedaente.

Dit Gewas is van bladeren en bloemen de Ferula seer gelijck / nochtans in alles kleynder; maer de steel en wortel verschillen weynigh van de Dille. Uyt dit Kruidt wordt mede een gomachtigh sap vergadert.

Plaetse. Het wordt hier te Lande nergens dan by sommige Kruid-berinnmaers gesien.

Tijdt. Het draeght sijn bloem-kranssen in de Somer.

Oeffeningh. Het wordt door zaet aenge-
teelt / en begeert een warme en openluch-
tige plaetse.

Aert en Krachten. De Panax Asclepium
is soo warm en droogh van aert niet als de
voorzgaende / maer konit in krachten ee-
nighsins met de selve ober een.

Panax Syriacum.

Gedaente.

Panax Syriacum brenghet voort een steel
die van de Ferula seer gelijk. De blade-
ren zijn breedt / langhwerpigh / spits / en
veel aen een middel-steelken gevoeght. De
steel en bladeren zijn een weynigh rupgh in 't
aentasten. De bloem-kranssen dragen geele
bloemkens. Het zaet is plat / breedt en geel-
achtigh. De wortel is langh en wit. Apt
dit krupdt bloeyt mede een gomachtigh sap.

Plaetse Dit Gewas is hier te Lande ner-
gens als in sommige Hoben te vinden.

Tijdt. Het brenghet sijn bloemen in de So-
mer voort.

Oeffeningh. Het begeert de selve oeffe-
ningh als de andere soorten van Panax of
Ferula.

Aert en Krachten. Het komt in aert en
krachten met de voorzgaende ober een.

Pietercelie, in 't Latijn Petrosili- num, Apium hortense.

Gedaente.

De Pietercelie brenghet voort diep gesne-
den of gekersde bladeren. De steel is
dun / rondt / een weynigh gestreept / en op
de toppen met kleyne witte of bleek-geele
bloemkens / in kranskens by een verga-
dert / beladen : na de bloemkens volghet
kleyn zaet. De wortel is wit en langh / voor-
nammentlijk alse langh op een plaetse ge-
staen heeft. In de Hoben wordt van de Pie-
tercelie een soorte gebonden / wiens blade-
ren dichtter by een gevoeght / en om de kan-
ten gekerult zijn / en wordt daerom gekrulde
Pietercelie genaemt.

Plaetse. De Pietercelie wordt veel in de
Noes-hoben gezaept en onderhouden.

Tijdt. De Pietercelie bloeyt in Juny, July
en Augustus.

Oeffeningh. Dit krupdt begeert op een
vochtige plaetse gezaept te zijn.

Aert en Krachten. De wortelen en bla-
deren van Pietercelie zijn matelijck warm
en droogh van aert / maer het zaet is hee-
ter / openende / dun makende / afvagende /
en de Urijn afschijvende van krachten. Brun-
felfus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck Voor verstoptheyt
van de Lever, Mildt, Gal-blaes, Nieren en
Lijf-moeder : De Pietercelie dickwils on-
der andere spijse gegeten / of des selfs af-
ziedsel gedroncken is hier toe bequaem : of
laet twee oncen van het sap met Wijn inne-
men. Matthiolus, Dodonæus.

Voor 't Graveel: Neemt een vierendeel
loots van het zaet met Wijn of eenigh ander
bequaem nat in. Brunfelfus, C. Durantus.

Om den arbeydt der barende Vrouwen te
bevorderen: Neemt sap van Pietercelie met
azijn uptgeperst twee oncen / doet 'er by een
weynigh zouts / en laet dit op een reys inne-
men. Ravelingius.

Voor geklontert Melck in de Vrouwen
Borsten, en om het Sogh op te droogen :
Neemt groene Pietercelie vier handen vol /
hachtse kleyn / doet 'er by kruym van
Witte-broot soo veel van nooden is / koocht
dit te samen met Water en Wijn / of Soete-
melck tot een pap : of fruyt gehachte Pie-
tercelie in de Soter / en slaetse om de Bor-
sten. Fuchsius, Joh. Schroderus.

Voor swaren Hoest der Kinderen: Neemt
sap van Pietercelie een half once / Vrou-
wen-melck een once / gepulveriseert Co-
mijn-zaet twintigh greyn / vermenght dit te
samen om op een reys in te nemen. Forestus.

Selderie.

Gedaente.

De Selderie heeft breedte / en gesneden
doncker groene bladeren / die van Eppe
of

of Juffrouw-merck eenighsins gelijk. De steel is matelijck dick / rondt en gestreept. De bloem-kranssen dragen witte bloemkens. Het zaet is langhwerpigh. De wortelen zijn wit. Dit geheele kruydt heeft een specerijachtige reuck en sinaeck.

Plaetse. Dit kruydt wordt hedendaeghs veel in de Hoven onderhouden en aengereect.

Tijdt. Het bloept in July en Augustus, het tweede Jaer na dat het is gezaept geweest.

Oeffeningh. Het wordt gezaept in April of May, en seven of acht bladeren verkregen hebbende / in greppen verplant / en daer na met sandtachtige aerde aenghehooght.

Aerten Krachten. De Selderie komt in krachten met de Pietercelie of Eppe over een / en tot een salaet gegeten wordt het bequaem geacht om de zwacke Mans te verstercken.

Vogels nest, in 't Latijn *Daucus officinarum*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft ronde ruyge steelkens / omtrent een spanne hoogh opschiende. De bladeren zijn gelijk die van de geele Wortelen of Peen, kleyn gesneden / maer witachtiger en rouwer in 't aentasten. De bloem-kranssen zijn met kleyne witte bloemkens / van binnen wat purperachtigh of geel / verciert. Het zaet is rouw en hardachtigh. De wortel is dun.

Plaetse. Dit kruydt wordt somtijds in de Hoven gezaept / andersins wordt het op ongebouwde plaetsen en steenachtige gront in 't wilde wassende gevonden.

Tijdt. Het bloept in July en Augustus

Aert en Krachten. Het zaet van Vogelsnest is warm en droogh in den derden graedt / openende / dun makende / en den Vrijn afduyvende van krachten. Matthiolus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel: Neemt een vierendeel loots van het zaet met Wijn in: of bereydt een afziedsel van

't selfde met Wijn / en laet hier van drincken: andere doen het gekneusde zaet in een sackje / om op het Bier te hangen / en laten daer geduurigh van drincken. Galenus, Charleton.

Voor Water-sucht, verstoptheyt van de Lever en Mildt, opgestopte Maent-stonden, Buyck-pijn, Zijde-pijn, en verouderde Hoest: Neemt een vierendeel loots van het zaet / en geeft het met eenigh bequaem nat in. Doulonæus, C. Durantus, Fuchsius.

Filipendula.

Gedaente.

DE Filipendula heeft langhwerpige / uytgespreyde en aen de kanten ongeschicktelijck gesneden en gekerfde bladeren / soo datse van veel besondere bladkens / aen een middel-steelken gevoeght / schijnen gemaecht:

maeckit te zijn. De steelen zijn hardt / gestreept / en van ontreint anderhalven of twee boeten hoogh. De witte ses-bladige en sterre-wijs uytgespreyde bloemkens staen aen het opperste der steelen kroon-wijs by een vergadert. Het zaet is schelferachtigh. De wortel is zwart / en in veel saselingen gedeelt / die op sommige plaetsen met ronde knobbelem uyt pypen.

Plaetse. Dit krupdt wordt hier te Lande in de Hoven onderhouden.

Tijdt. Het brenghet zijn bloemen in Juny en July boort.

Oeffeningh. Het wordt in April van zaet en wortel-spruyten aengeteelt / en wil in sandachtige aerde geplant zijn.

Aert en Krachten. De wortel van Filipendula is warm en droogh in den derden graedt / openende / dun makende / verteerende / afvagende / een weynigh t'samen treckende / en den Urijn drijvende van krachten. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel en koude Pisse: koocht de wortel in Wijn en laet van het afzietfel drincken. Dioscorides.

Voor de vallende Sieckte, Engh-borstigheyt, Buyck-pijn en witte vloedt der Vrouwen: Neemt een vierendeel loots poepet van de wortelen / en geeft het met eenigh bequaem nat in. M. Sylvaticus, S. Januensis, C. Durantus.

Kervel, in 't Latijn *Cerfolium*.

Gedaente.

De steelkens van Kervel zijn dun / rondt en hol. De bladeren zijn teer / diep gekerft of gesneden / en bleekt - groen van berwe. De Bloem-kranškiens dragen witte bloemkens / die van langhwerpighe dun zaet gevolght worden. De wortel is vefelachtigh.

Plaetse. De Kervel wort veel in de Moeshoven gezaept.

Tijdt. Dit krupdt bloept in Juny en July, maer indien 't een Jaer ober gestaen heeft / brenghet het sijn bloemkens in April boort.

Oeffeningh. De Kervel wordt in April en ua St. Jan gezaept.

Aert en Krachten. De Kervel is warm en droogh van aert / sijn van deelen / den Urijn drijvende / en de winden en 't geronnen bloet schepdende van krachten. Dodonæus, Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel en om d'opgestopte Urijn af te drijven: koocht Kervel in Wijn / en laet van de selbe drincken / en slaet het krupdt warm om het Gemacht. Dodonæus, Brunfelsus.

Om het geronnen Bloedt te doen scheyden: Laet van de Wijn / daer Kervel in gesoden heeft / drincken / en indien het uytwendigh blaets of gezwollen is / leght daer het gestooten krupdt plaester-wijs op. Brunfelsus, C. Durantus.

Voor Buyck-pijn: Neemt sap van de Kervel twee oncen / vermenght het met Hoender-sop / en laet het op een reys innemen: ondertusschen roost Kervel in Boter / en bindt het op de Navel.

Myrrhis.

Gedaente.

De Myrrhis die oock wilde Kervel genaemt wordt / is van gedaente der steelen en bladeren de Scheerlingh, maer van berwe / reuckt en smaect de Kervel seer gelijk. De bloemkens zijn wit / het zaet bryjn / grooter als Komijn-zaet, en de wortel groot / wit en van smaect de Pastinaken niet ongelijk.

Plaetse. Dit krupdt wort hier te Lande nergens als in de Hoven by sommige Liefhebbers der krupden gebonden.

Tijdt. Het bloept in May, en levert rijp zaet in Juny en July.

Oeffeningh. Dit krupdt eens in de Lente gezaept zijnde / spruyt alle Jaeren wederom uyt de overgebleven wortel boort.

Aert en Krachten. Myrrhis is warm van aert / en in krachten met de Kervel ober een komende: daer-en-boven sijnbertse de boort van tape sluypen. Galenus, Lobel.

Medi-

Medicinael gebruyck. Voor Graveel en om de Urijn af te drijven: Koocht de wortel van dit kruydt in Wijn / en laet hier af dinccken. Matthiolus.

Om de Maent-stonden en Na-geboorte af te drijven: Laet van het voozgaende afziedtsel dinccken. Dioscorides.

Voor de Teeringh: Koocht dese wortelen in bleesch-sop / en laet het dickwils gebruycken. Galenus.

Voor Pest en besmettelijcke Sieckten: Bereydt een afziedtsel van de wortel met Wijn / en laet'er twee of driemaal 's daegs af dinccken: dit wordt van sommige vooz een krachtigh p̄servatijf gehouden. Lobel.

Vifnaga.

Gedaente.

DE steelen en bladeren van dit Gewas zijn die van Vogelnest ofte Daucus seer gelijk / maer niet soo rupgh. De bloemkens / die wit zijn / komen op klepne kroonkens te voozschijn. Het zaet is kleyn / en de steelkens / waer op het gehecht is / worden seer hardt / soo datse vooz Tandestokers gebruyckit kunnen worden. De wortel is langh.

Plaetse. Het wordt in sommige Hoben van Nederlandt gezaept en onderhouden.

Tijdt. Het dzaecht sijn bloemkens in Augustus.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet aengewonnen.

Aert en Krachten. De Vifnaga is warm en droogh van aert / bitterachtigh van smaect / en de Urijn / 't Gzabeel ende de Maent-stonden af drijvende van krachten. Galenus, Dioscorides.

Gingidium.

Gedaente.

Dit Gewas heeft bladeren als die van de Pastinaken, en een ronde / geknoopte / gestreepte / bypne / harpige / getackte steel. De bloemkranskens zijn met eenige smalle bladkens beset / en met witte bloemkens beladen. De wortel is kleyn en wit.

Plaetse. Dit Gewas wordt hier te Lande nergens als in de Hoben gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Augustus.

Oeffeningh. Het wordt dooz zaet in de Lente aengeteelt.

Aert en Krachten. Gingidium komt in werckinge met de Vifnaga, die vooz een mede soorte van dit gewas gehouden wort / over een.

Eynde van het Thiende Deel.

H E T E L F D E D E E L

Des

Nederlantſen Kruydt-boecks,

B E S C H R Y V E N D E

De Geſlachten/ Gedaente/ Plaetſe/ Tijd/ Oeffeningh/ Aert/ Krach-
ten en Medicinael gebruyck van alderhande Moes-krupden en eet-
bare Wortelen/ die in de Hoben van Nederlandt geoeffent
en onderhouden worden.

Kool, in 't Latijn Braſſica.

Geſlachten.

It Moes-krupdt wordt in tamme en wilde Kool onderſcheyden. De tamme Kool heeft de volgende mede ſoorten: te weten/ Witte Sluyt- of Kabuys-kool, roode Sluyt-kool, Savoy-kool, Bloem-kool ende Bruyne Krul-kool.

Gedaente. De witte Sluyt-kool heeft een dicke ſteel / en groote bzeede bladeren / van buyten met veel dicke ribben dooz loopen / bleek- of wit-groen van berwe / die ſich gelijk een ronde kiloot of krop dick en dicht toe ſluyten. Wanneer deſe Kool des Winters ober ſtaet / ſoo ontſluytſe ſich in 't voorjaer / en bzinght voort / aen een ſteel van omtrent twee of drie voeten hoogh en een dupm dick / geele bloemkens / en daer na langhwerpige haukens / met kleyn / rondt en byyn zaet gebult. De wortel is met veel ſaſelingen in de aerde beveſtigt.

De roode Sluyt-kool is de voorgaende witte Sluyt-kool in alles gelijk / upt-geno- men datſe een wepnigh upt den blaecuten roodt van berwe is.

Savoy-kool is den Sluyt-kool, om dat

de binnenſte bladeren mede dicht in een gedrongen zijn / eenighſints gelijk / maer verſhilt van de ſelbe in berwe / en om datſe min geſlooten / ende langhwerpiger van maekſel is. Wanneer deſe Kool de koude des winters wederſtaen heeft / bzinghtſe in het voorjaer een ghetackte ſteel met witte bloemkens voort / die van kleyne zaet-haukens gevolght worden.

De Bloem-kool verkrijght hier te Lande een matelijcke groote ſteel / met wit-groene / langhwerpige / bzeede bladeren bewaſſen / voort-bzingende aen 't opperſte in het midden der bladeren enige witte graen-wijſe en dicht by een geboeghde uptſpruytſelen van bloemen / de welke alleen in ſpijſen gebruyck worden.

De Bruyne Krul-kool ſchiet ſeer hoogh op / wiens doncker- of zwart-groene bladeren / die aen de kanten geſneden en ghekronckelt zijn / langhs de ſteelen uptſpruyten. Deſe ſoorte van Kool ſluyt ſich nimmermeer toe. De bloemen / hauwen en zaden zijn van gedaente die van de witte Sluyt-kool gelijk.

Wilde Kool heeft bladeren gelijk die van de Rapen gekerft / maer witachtiger en

en haptiger; andersins van bloemkens en zaet-haukens / hoewel klepnder / seer ge-lyck.

De tamme Koolen worden in de Hoven van Nederlandt overbloedig onderhouden. De wilde Kool wordt veeltijds aen de Zee-dijcken gebonden.

Tijdt. De tamme Kolen byngen het volgende Jaer / na datse gezaept en geplant zijn / in Maert of April haer bloemen / en in May rijp zaet voort: alleen de Bloem-kool draegt hier te Lande selden bloemen en zaet / maer 't wordt ons uyt Italien overgesonden. De wilde Kool bloeyt in de Somer.

Oeffeningh. De Kool zaeyt men in 't begin van Maert, en wordt in 't laetste van April geplant. De Bloem-kool moet men in 't laetste van April ofte in May in 't was- sen van de Maen zaepen / en daer na ver-planten.

Aert en Krachten. De Kool is warm en droogh van aert / en van gemenghde krach-ten / om dat het sap ofte het afziedsel van de Kool sterckelijck afvaegt / en de Suppek weeck maect of eenighsins purgeert / en de substantie van de selve t'samen-trecket / en de Suppek stopt. Brunfelsus, Dioscorides, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor in- en uyt-wendige Wonden: Bereydt een afziedsel van Kool, of vermenght de selve onder de Wondt-drancken / en laet hier van dick-wils drincken: ende legt de bladeren van buyten plaester-wijs op. Joh. Schroderus.

Voor verstophtheyt van de Lever, Mildt, en Scheur-buyck: De Kool, voornament-lijck de roode / rauw met azijn gegeeten / wordt / hier toe gepresen: sommige hebben groote bate ghevonden tegen de Scheur-buyck in het gebruyck van 't water daer roode Kool in gesoden heeft. Dioscorides.

Voor vuyle Sweeringen: Neemt sap van Kool, vermenght het met Meel van Ee-negriek-zaes tot een salf of papken / en doet het in de Sweeringen / ondertusschen waschtse dickwils met het afziedsel van Kool. Dioscorides, Galenus.

Om de Herzenen van overtollige vochtig-heden te suyveren: Neemt het sap van Kool, en haelt het in de Neus-gaten op. Galenus.

Voor Doofheyt en tuyten der Ooren: Druypt het sap van Kool met Wijn ver-menght warm in de Ooren. Plinius.

Voor Engborstigheid, Longe-sucht, Hoest en Heesigheid: Neemt sap van roode Kool, zied het met Honingh of Supcker tot een Syroop / en laet hier van dickwils ghe-bruycken.

Voor ghevallen of gestooten Buylen en blauwe Placken: Leght'er de gestooten bladeren plaester-wijs op. Lobel.

Voor Wormen des Buycks: Neemt een vierendeel loots Kool-zaet, sijn gestooten zijnde / geeft het met bequaem nat in. Ga-lenus.

Melde, in 't Latijn *Atriplex*.

Geflachten.

Dit Krupst wort hier te Lande in tamme of Hof-melde en wilde Melde onderscheyden. De tamme soorte is in witte en roode Melde gedeelt. Onder de wilde soorte behoort het Krupst Ganssen-voet genaemt / en is van ons in 't vijfde Deel deses Krupst-boecks beschreven. Van de vzeemde stinckende Melde, in 't Latijn *Atriplex Hircina* genaemt / besiet in 't zevende Deel van dit Boeck.

Gedaente. Witte Hof-melde heeft recht op-wassende / gestreepte en getackte steelen / die somtijds en Maens langhte opschieten / onder rondt / en boven kantig. De blade-ren zijn onder vzeedt / langh / en hoor spits toe-loopende / bleekt-groen en witachtigh van berwe / al offe met meel bestooven wa-ren. De klepne bloemkens / die aen 't op-perste der steelkens / seer veel by een berga-dert te hoorschijn komen / zijn geel / en wor-den van seer veel zaet in blaeskens bestoo-ten / gebolgt. De wortel is langh / en met veel savelingen behangen.

De roode Hof-melde is de voozgaende
 ¶ q 2 van

van gedaente seer gelijk / maer de steelen / bladeren en bloemen zijn doncker-root van herte.

De wilde Melde is in alles veel kleiner als de tamme soorte: oock zijn de bladeren aen de kanten wat gekerft. De bloemkens zijn geel / en het zaed hardt / en Druyf-wijs by een geboeght. De wortel is beselachtigh.

Plaetse. De tamme Melde wordt in de Moes-hoven gebonden. De wilde Melde groeyt aen de kanten van de Velden / Ackers en Wegen.

Tijdt. De Melde bloeyt in Juny, July en Augustus.

Oeffeningh. De Hof-melde moet alle Jaren in Maert of April gezaept worden in fantachtige aerde / en begeret by droogh weer dickwils besproept te zijn.

Aert en Krachten. De Melde is koudt in den eersten en bochtigh in den tweeden graed / pijn-stillende / openende / en den Buyck weeck-makende van krachten. Galenus, Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor Bloet-sweeren, heete Geswellen, en 't Flerecijn: Neemt het gestooten of gesoden kruydt / en leghet het plaester- of pap-wijs op. Dioscorides.

Voor pijn van de Lijf-moeder en Wormen des Buycks: Neemt de gekneusde bladeren / en bindse op de Navel van de Buyck. Ravelingius.

Om Slaep te verweken: Laet de siecken enige tijdt met de voeten in het afziedsel van Melde sitten. Joh. Schroderus.

Voor Geelucht uyt verstoptheyt van de Lever: Geeft een vierendeel loots van het zaet met Honingh-water of Meede in. Galenus, Plinius.

Spinagie, in 't Latijn Spinacia.

Gedaente.

Dit Moes-kruydt brengh voort ronde holle steelen / van een voet hoogh. De doncker-groene sachte bladeren zijn vooz spits / onder breedt / en aen de selve plaetse over beyde zijden diep uytgesneden. Langhs

en aen de toppen der steelkens draeght het Druyf-wijs by een vergaderde groenachtige bloemkens / en daer na scherpachtigh zaet. De wortel is dun.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Moes-hoven gezaept en onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt gemeenlijck in July en Augustus.

Oeffeningh. De Spinagie wordt in de Lente en in de Herfst gezaept.

Aert en Krachten. De Spinagie is koudt en bochtigh in den eersten graet / den Buyck weeck-makende / en de rouwigheyt van de licel versachtende van krachten / maer de selve veel en dickwils gebruyckt / genereert melankolijck en grof bloedt in 't lichaem. Joh. Schroderus.

Mayer, in 't Latijn Blitum.

Gelachten.

Van dit Gewas worden hier te Lande de volgende soorten gebonden: groote en kleyne Mayer, roode Mayer, leggende roode Mayer, en geplackten Mayer of Papegayen-kruydt.

Gedaente. Groot Mayer heeft een ronde / getackte / hooge steel / met breede / spitse / groene bladeren bewassen. De bloemkens zijn gelijk die van de Melde geelachtigh / en het zaet leyt in vellekens als het Biet-zaet beslooten. De wortel is langh / dickachtigh / en met beselingen behangen.

De kleyne Mayer brengh voort een groene getackte steel / en sinalle bladeren. De bloemkens zijn doncker-roodt / en 't zaet dat van de Melde gelijk. De wortel is selachtigh.

De roode Mayer is de voozgaende van gedaente gelijk / maer de steelen en wortelen zijn bloedt-root / en de bladeren bypn-root van herte.

De leggende roode Mayer recht sich niet om hoogh op / maer leyt met sijn steelen ter aerden verspreydt / andersins in ghedaente van de voozgaende wepnigh verschildende.

De

De geplackte Mayer is van bladeren de andere soorten van Mayer wel gelijk / maer de selve zijn met drierhande verwe : te weten / groen / roodt / en geel ghetekent / en wordt daerom van sommige in 't Latijn *Amaranthus Tricolor*, en in 't Nederduyts *Papegayen-kruydt* genaemt.

Plaetse. De Mayer wordt in de Hoben gevonden.

Tijdt. Alle dese soorte van Mayer dragen haer bloemen in 't midden van de Somer.

Oeffeningh. De Mayer begeert wepnigh oeffeningh / want het gelijk een onkruidt lichtelijck boort-spruyt.

Aert en Krachten. De Mayer is kout en vochtigh in den tweeden graedt / en placht by de Dooz-ouders onder de Moes-kruyden gerekent te worden / maer hedendaegs wordt het wepnigh tot Spijse ofte tot Medicijne gebreyct.

Biet, in 't Latijn *Beta*.

Geslachten.

Dat Moes-kruydt is in witte en roode Roomse Biet onderscheyden.

Gedaente. De witte Biet verkrijght groote / breede / bleek-groene bladeren / ende lange / gestreepte / holle steelen. De bloemkens zijn bleek-groen of geelachtigh van verwe. Het zaet is zwart / rondt en in groene vellekens beslooten. De wortel is langh en diechtachtigh.

De roode Roomse Biet is van gedaente de voozgaende soorte seer gelijk / maer de bladeren / steelen en wortelen zijn bruin-roodt van verwe. De wortelen van dese soorte van Biet zijn hier te Lande onder de naem van Biet-wortelen of Karooten by een peder genoegh bekend / en tot spijsse begeret.

Plaetse. Beyde dese soorte van Biet worden overbloedigh in de Moes hoven onderhouden.

Tijdt. De Biet bloeyt en draeght sijn zaet in Juny en July, in 't tweede Jaer na datse gezaeyt is.

Oeffeningh. De Biet, boornamentlijck de witte soorte / is koudt en vochtigh van aert / en dooz zijn salpeterachtigh sap suverende ende afvagende van krachten : sommige houdense vooz warm en doogh in den derden graedt. *Dodonæus*, *Matthiolus*, *Camerarius*.

Medicinael gebruyck. Om de overtollige vochtigheden uyt de Herzenen te trecken, en de verstoptheyt van de Neus te openen : neemt het sap van witte Biet en haelt het in de Neus-gaten op. *Galenus*.

Voor Mildt-sucht : De Biet in spijsse ghegeten is hier toe seer bequaem / want sy opent de verstoptheyt van de Milt. *Galenus*.

Voor schelferinge van 't Hooft, Luyfen, Neten, Jeucksel van de Huyt, Kack-hielen en Winter-handen : Bereydt een afziedsel van Biet met water / ende wascht ofte baeyt u daer mede ; ofte neemt des selfs sap en strijckt het Hooft / de Huyt / de Voeten ofte Handen daer mede. *Dioscorides*, *Plinius*.

Voor pijn van de Ooren : Druypt'er het sap laten in. *Galenus*.

Om Stoel-gangh te verwecken : Sniydt de wortel van witte Biet gelijk een fet-pil / bestropt het met een wepnigh Zouts / en sicekt het in 't Fondament. *Dodonæus*.

Andyvie, in 't Latijn *Endivia*,
Intibus sativus.

Gedaente.

De Andyvie heeft langhwerpighe / breedachtige / bleek-groene bladeren / aen de kanten een wepnigh en somtijds meerder gekerft. De steel is getackt / rondt en binnen hol. De blaetwe of oock wel witte bloemen zijn van veel bladkens t'samen geset / na latende wit zaet. De wortel is langh / wit en met sommige veselingen behangen.

Plaetse. De Andyvie wordt in de Moeshoven gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. Sy draeght haer bloemen in July, alse in de Lente gezaeyt is geweest.

Oeffeningh. De Andyvie in Juny gezaept zijnde / en 5 of 6 bladeren verkregen hebbende / wordt anderhalven voet van malkanderen geplant / daer na bindt men se te samen / op datse geel ende malscher soude worden.

Aert en Krachten. De Andyvie komt in aert en krachten met de Cichorey eenighsints ober een.

Cichorey, in 't Latijn *Cichorium*,
Cichorea.

Gedaente.

De Cichorey brengh voort langh en wat ruygachtige bladeren / die meessen deel aen de kanten diep gesneden zijn. De steelen / bloemen en zaedt zijn die van de Andyvie seer gelijck. De wortel is wit en langh. De Cichorey gebroocken ofte gesneden zijnde / bloeyt uyt de selve een wit en bitter sap.

Plaetse. De Cichorey wort mede veel in de Moes-hoben gebonden.

Tijdt. Sp bloeyt in July.

Oeffeningh. De Cichorey wort in Maert of Juny gezaept.

Aert en Krachten. De Cichorey is kout en droogh in den tweeden graedt / openende / afvagende / een weynigh samentrekende / en den Urin afdrjvende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor een verstoppe en verbitte Lever: Neemt Cichorey met de wortelen / koocht het in Garstewater / vermenght onder dit afziedtsel Schroep van het sap van Cichorey bereypt soo veel genoegh is / en laet hier van twee ofte driemacl des daeghs drincken : Hier toe dient mede de Conserf van de bloemen bereydt / of het gedistilleert Cichorey-water. Galenus.

Voorlanghduurende Koortsen: Koocht Cichorey met de wortelen / kleyn gesneden zijnde in Hoender-sop / en laet daer van nuchteren een glas vol alle morgen innemen. Ravelingius.

Voor Hoofst-pijn: Neemt sap uyt het krupdt geperst / en bindt het met doecken voort 't hoofst. Matthiolus.

Voor 't Graveel en de Steen van de jonge Kinderen: Neemt water van Cichorey-bloemen gedistilleert / maecte het soet met Sucker / ende geeft hier van twee of drie lepelen vol in. Ravelingius.

Voor duyfter Gesicht, vlecken op de Oogen en roode ontfteken Oogen: wast de Oogen diektwils met water van Cichorey-bloemen gedistilleert. Joh. Schroderus.

Salaet, in 't Latijn *Lactuca*.

Geslachten.

Van de Salaet worden de volgende soorten in de Hoben van Nederlant gebonden: gemeene Latouw, gekronckelde Latouw, Roomse of Spaense Latouw, Krop-salaet en Velt-salaet of Vette-kous.

Gedaente. De gemeene Latouw brengh voort langhwerpigh bzeede / bleeck-groene bladeren. De steel is rondt. De bloemkens zijn geel / en het langhwerpigh / plat en wit zaet leyt in huyachtige bollekens beslooten. De wortel is matelijck langh en met veselingen behangen.

De gekronckelde Latouw verschilt alleen van de voorgeaende soorte in de bladeren / de welke gekronckelt en aen de kanten geschaert zijn.

De Roomse of Spaense Latouw is de gemeene soorte van gedaente gelijck / maect de bladeren zijn doncker-groen van berwe / en het zaet zwart.

De Krop-salaet stuyt haer bladeren gelijck een Sluyt-kool te samen. De steel / bloemen / zaet / en wortelen verschillen niets van de gemeene Latouw.

De Velt-salaet of Vette-kous heeft eerst kleyne bzeedtachtige bladerkens / tusschen dewelcke een dun en kantigh steelken opschiet / de welke onttrent peder knoop of lidt met twee smalder bladerkens bewassen is. De bloemkens die op de toppen van de steellkens veel by een vergadert te voorschijn komen /

komen / zijn witachtigh van verwe. **De wortel is beselachtigh.**

Plaetse. Alle dese soort en van Salaet worden in de Hoben gezaept ende onderhouden; nochtans vindtmen de Velt-salaet overbloedigh op veel kroonen-velden of Bouw-landen.

Tijdt. De Salaet brenghet sijn bloemen / en rijp zaet in de Somer voort.

Oeffeningh. De Latouw zaeyt men in Maert, de Kroppen in April, en de Velt-salaet tegen de Herfst / omse des Winters te gebuycken.

Aert en Krachten. De Salaet is verkoe-lende en vocht-makende van aert / en slaep-vertweckende van krachten. Dodonæus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor een verhitte Maegh, en om de ontsteken Gal te bedwingen: Hier toe wordt de Salaet routw ofte gesoden zijnde nuttelijck gebuyckt. Dioscorides.

Om te doen Slapen: Tot dien eynde wordt het zaet onder de Amandel-melcken gedaen / ofte neemt het gestooten zaet / vermenght het met Doulwen Sogh / en wit van een Ey / en bindt het op 't Dooz-hoofst; of neemt sap van Latouw met Olie van Hoosen vermenght / en legt het met doeken hier in nat gemaccht zijnde / op 't Dooz-hoofst.

Voor ontvloeyinge des Zaers: Hier tegen wordt het zaet alleen ofte met andere ghe-nees-middelen vermenght / in-ghenomen. Galenus.

Suringh, in 't Latijn Acetosa,

Oxalidis

Geslachten.

VAn de Suring worden twee soorten gebonden; te weten, gemeene en Roomse Suringh.

Gedaente. De gemeene Suringh heeft anghachtige spitse bladeren / die onder-keedtachtigh en gelijk de Melde of Spina-

gie met twee afhanghsels ofte uytsteekhsels versien zijn. De steel is dun / rondt / gestreept en roodachtigh. De bloemkens zijn brywn-root / en 't zaet drielantigh en brywn. **De wortel is geel en beselachtigh.**

De Roomse Suringh heeft kotte / byede / bleek-groene bladeren / maer de bloemen / 't zaet en de wortelen zijn de boozgaende soorte gelijk.

Plaetse. De gemeene soorte van Suringh wordt in de Hoben en Velden overbloedigh gebonden / maer de Roomse Suringh alleen in de Hoben.

Tijdt. De Suringh bloeyt in de Maendt May.

Oeffeningh. De Suringh wordt dooz het zaet en 't scheuren der planten aengeteelt.

Aert en Krachten. De Suringh is koudt en droogh in den tweeden graedt / doch het zaet is koudt in den eersten en droogh in den tweeden graedt / openende / doorsnijdende / het bloedt supberende / en de berdinge der vochtigheden des Lichaems wederstaende van krachten. Brunfelsus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor ontsteking van de Maegh, Lever en Gal, en de onmatige dorst in heete Koortlen: Koocht drie handen vol Suringh in genoeghsaem Garsten-water tot een pint / dooz gesegen zijnde doet'er by drie oncen Syroop van Suringh sap bereydt / en laet hier van dickwils dvincken. Hier tegen kan oock nuttelijck het sap uyt de Suringh geparst / ofte des selfs ghedistilleert water gebuyckt werden. Dodonæus, Fuchsius, C. Durantus.

Voor geswellen der Oogen: Leght Suringh bladeren eenige tijdt onder de heete asche / en bintse op de Oogen. Ravelingius.

Voor Schurfttheyt: Neemt sap van Suringh, van Duyve-kervel van elck een half mutsien / en laet dit eenige dagen achter een nuchteren innemen. Joh. Stocker.

Voor 't Graveel: Koocht de wortel van Suringh in Wijn / en laet'er af dvincken. Ravelingius.

Patich,

Patich, in 't Latijn *Lapathum*.

Geslachten.

VAn dit Etwas vindt men tamme Patich of Patientie, roode Patich of Draken-bloet, Patich met ronde bladeren en Water-patich: van welke laetste soorte bezie in 't vijfde Deel van dese Herbarius.

Gedaente. De tamme of Hof-patientie heeft lange breedtachtige bladeren / tuschen de welke een seer hooge / ronde / geknoopte / byzuyne / holle steel / met diergelijke bladeren behangen / opschiet. De bloemkens die in groote menigte gelijk aen de Suringh te voorschijn komen zijn geelachtigh van verwe. Het zaet is kleyn / drie-kantig / byzuyne / en lept in dunne vliekskens beslooten. De wortel is langh en van binnen geel.

De roode Patich of Draken-bloedt, in 't Latijn *Lapathum sanguineum* genaemt / heeft langhwerpig / spitse doncker-groene bladeren / die met bloet-roode aderen doozloopen zijn. Andersins komt dit krup met de Patich over een / hoewel het niet hoogh op en schiet.

Patich met ronde bladeren, anders valsch Rhabarber van de Herbaristen / in 't Latijn *Lapathum rotundifolium*, of *Pseudo-Rhabarbarum recentiorum* genaemt / heeft groote rondtachtige bladeren / gelijk die van de Pestilentie-wortel; in sijn andere deelen verschilt het weynigh met de Hof-Patientie.

Plaetse. De twee eerste soorten worden in de Moes-hoven gesien: maer de laetste wort hier te Lande nergens als by delkrupbeminnaers in de Hoben onderhouden.

Tijdt. Sy brengen haer bloemen in Juny en July voort.

Oeffeningh. De Hof-patientie, en die met ronde bladeren / wordt van zaet en 't scheuren der planten vernienighvuldigh; maer de roode Patich komt van selfs in de Hoben voort.

Aert en Krachten. De bladeren en wortel

telen van dese krupden zijn koudt en droogh van aert / en den Buyck beroerende van krachten. Het zaet heeft een sterckelijck t'samen-trekkende kracht. Matthiolus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Om Kamer-ganck te verwecken: Neemt de bladeren van Patientie ofte Draken-bloedt, ende ziedse onder andere Moes-krupden: sommige schryben / dat van de wortel van de Patientie ofte van de Patich met ronde bladeren eens sooveel / als men van de Rhabarber pleeght te gebruycken / ingenomen zijnde / de Stoel-ganck verweckt. Dodonæus, Chabræus.

Voor Schurftheyt: Koocht de wortel van Patich in azijn / met de welke gy de schurftede plaetsen bestrijcken sult. Fuchsius.

Voor Geel-sucht: Bereydt een afziedsel van de wortel in Wijn / en laet 'er af dzinken. Dodonæus.

Voor de derdendaeghe Koorts: Kneust de wortel van Patich, en weckitse drie ofte vier uren in witte Wijn / dooz-gedaen zijnde / geeft dese Wijn een uur dooz het aenkomen van de Koorts in. Ravelingius.

Voor overtollige Maendt-stonden der Vrouwen, en alderhande Buyck-loopen, Neemt van het zaet van Patientie een vierendeel loots met gestaelt water in. Galenus.

Tamme Porceleyn, in 't Latijn*Portulaca*.

Gedaente.

DE Porceleyn brengt voort ronde / dicke / vol-sappige byzuyne-roode steelen / met gelijbige breedtachtige bladeren bewassen. De bloemkens zijn bleek-geel van verwe. Het zaet is kleyn en zwart. De wortel is dun en veselachtigh.

Plaetse. Dit krupdt wordt overbloedigh in de Moes-hoven gebonden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny.

Oeffeningh. Men zaeyt de Porceleyn in April in sabelachtige aerde / en sy komt daer na van het afgeballen zaet voort.

Aert en Krachten. De Porceleyn is koudt in

In den derden / en bocht in den tweeden graedt / (sommige houdense vooz droogh in den selfden graedt /) ende t'samen-trekkende van krachten. P. Ægineta, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor overtollige Maent-itonden, roode Loop, Bloet-spouwen, pijn van de Nieren en Blaes: **De** Porceleyn wordt hier tegen nuttelijck gegeten / of des selfs sap / Sproop / ende gedistilleert water ingenomen. Dioscorides, Galenus, Matthiolus.

Voor de Wormen des Buycks: **Neemt** twee oncen van Porceleyn-sap in / en bindt het gestooten Kruydt op de Nabel. Dioscorides.

Voor Bloet-pissen: **Neemt** sap van Porceleyn twee oncen / Gom-tragant ofte van Arabien een half vierendeel loots / vermengt zijnde / laet het op een reys innemen. C. Durantus.

Voor brandende Koortsen: **Neemt** Porceleyn-water een pint / Sproop van het sap bereydt drie oncen / vermengt dit te samen en laet hier van dincen: ende neemt het gestooten Kruydt / vermengt het met Garsien-meel tot een pap / en legt het op de Lendenen en Leber. Matthiolus.

Voor Hooft-pijn uyt hitte: **Neemt** sap van Porceleyn twee oncen / **Wijn** en **Olie** van Roosen van elcks een once / doechen hier in nat gemaect zijnde / bindtse vooz het Dooz-hooft / en op de slapen des Hoofts. Dioscorides.

Voor geswollen en sweerent Tandt-vlees: **Wascht** het Candt-bleesch dickwils met sap van Porceleyn. Plinius.

Voor Flereijn: **Leght'er** het gestooten Kruydt met een weynigh zout vermengt pap- of plaester-wijs op. Dioscorides.

Voor roode ontfteken Oogen: **Stoot** de bladeren van Porceleyn in een Mortier / doet'er by Garsien-meel tot dat het als een pap worde / en legt het op de Oogen. Dioscorides.

Voor ontftekinge en sweeringe van de Lijf-moeder en Darmen: **Hier** tegen wordt

het sap met een klisterie nuttelijck in de Lijf-moeder of Darmen gebzacht. Dioscorides.

Voor de Spruw: **Laet** de siecken dickwils van de Sproop van Porceleyn-sap bereydt / licken. Disp. August.

Aert-besien, in 't Latijn Fraga,

& Fragaria.

Geslachten.

Dit Kruyt is in twee soorten: te weten / in tamme of vruchtbare, en wilde of onvruchtbare Aert-besien onderscheyden.

Gedaente. **De** tamme Aert-besien verspreyden sich wijt en zijt met seer dunne ranckliken / die sich op sommige plaetsen door beselingen aen de aerde bevestigen. **De** bladeren groepen altijd drie by een / van gedaente de bladeren van de Braem-besien eenighsins gelijk. **De** bloemkens die op besondere steelkens voozspruyten / zijn van binnen geel / en rondsom met vijf witte bladekens beset: na dese volgen eerst groene / ende daer na rijp geworden / roode of witte vruchten / die eygentlijck Aert-besien genaemt worden. **De** wortel is blyp en beselachtigh.

De wilde Aert-besien zijn van gedaente de voozgaende soorte niet ongelijck / maer en brengen soodanige vruchten niet voozt / maer in de selve plaetse dragense kleyne groenachtige besien / onlieffelijck van smaect.

Plaetse. **De** tamme soorte wordt over al in de Hoben gebonden. **De** wilde soorte groept in sommige Provintien van Nederlandt in de Boffchen en op steenachtighe gronden.

Tijdt. **Dit** Kruydt is het geheele Jaer dooz groen / 't bloept in April, en de besien worden in Juny of wat vroeger rijp.

Oeffeningh. **De** Aert-besien worden dooz de uytspuytels aengeteelt / en willen om het derde Jaer een voet van malkanderen verplant zijn. Hier van besiet verder in 't eerste en tweede Deel van 't Vermakelijck Landt-leven.

Aert en Krachten. **De** bladeren en wortelen

telen van dit Kruidt zijn matelijck houdt en droogh van aert / een weynigh t'samen-treckende en den Urijn afdrijvende van krachten. De rijpe besien ofte vruchten zijn houdt en bocht van aert. Dodonæus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Buyck-loopen, overvloedige Maent-stonden, en witte Vloet der Vrouwen: Bereydt een afziedsel van de bladeren en wortelen met gestaect water / en laet hier af dzincken. Dodonæus.

Voor de Geel-sucht: Bereydt een afziedsel van de bladeren en wortelen met Wijn / en laet hier van twee mael des daeghs een roemertje vol dzincken. Brunfelsus, Ravelingius.

Voor bedorven Tandt-vleesch, ontstekinge en sweringe van de Keel: Wascht het Tandt-vleesch ofte gorgelt de Keel met water daer het Kruidt in gesoden is. Dodonæus, Matthiolus.

Voor een verhitte Maegh, Scheurbuyck, Mildt-sucht, en om de Gal te bedwingen: De vruchten ofte Aert-besien gegeten / zijn hier toe krachtigh. Matthiolus, C. Durantus, Brunfelsus.

Voor 't Graveel, en ontstekinge van de Lever en Longh: Neemt 's morgens nuchteren drie oncen water van de vruchten of Aerd-besien gedistilleert in. Dodonæus, Chabræus.

Voor Puysten, Placken en Sproeten van de Huydt: Waschtse dickwils met het gedistilleert water van de vruchten / of bestrijtse met des sel's sap. C. Durantus, Ravelingius.

Voor duyter Gesicht en schellen op de Oogen: Neemt een goet deel Aerd-besien, legt daer van eerst een laegh onder in een koperen pot / stopt'er een handt vol of twee Zouts daer boven op / daer na doet'er wederom een laegh Aerd-besien in / dit vervolgende tot dat de pot vol is / laet dit te samen eenige tijdt in Paerde-mist staen / tot dat de Aerd-besien beginnen te rotten / spndelijck distilleert hier van een water / het

welck gy in de Oogen druppen sult. Joh. Stocker.

Mostaert, in 't Latijn *Sinapi*.

Geslachten.

Dit Kruidt is in een tamme en wilde soorte gescheyden. Van de tamme soorte te bint men gemeene en witte Mostaert.

Gedaente. De gemeene tamme Mostaert brenghet voort ruppe bladeren / van maeksel die van de Rapen niet ongelijck. De steel is rondt / seer langh ofte hoogh / getackit en harpigh: aen de toppen van de welcken vier-bladige geele bloemkens ordentelijck te voorschijn komen. Het rondt bruyt zaet leyt in dunne rouwe hauwkens beslooten / en is scherp of bijtende van smaect. De wortel is langh / hardt en met sommige beselingen behangen.

Witte Mostaert is de voorgeaende soorte in alles gelijk uptgenomen het zaet / het welck geel maer meest wit is.

De wilde Mostaert is de tamme mede seer gelijk van gedaente / maer en schiet soo hoogh niet op / oock is het zaet roodachtigh of zwartachtigh van berwe.

Plaetse. Tamme Mostaert wordt op sommige Velden / of in de Hoben gezaept. De wilde soorte groeyt van selfs overbloedigh langhs de Weyden op steen- of waterachtige gronden.

Tijdt. De Mostaert bloeyt in Juny, en in July of Augustus wort het zaet rijp.

Aert en Krachten. Het Mostaert-zaet is warm en droogh in den vierden graedt / dooz sijddende / dun makende / na treckende / en de huydt root makende van krachten. Het bevozderet oock het verteeren der Spijzen. Galenus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Sproeten, witte Zeerigheyt, en andere onsfuyverheydt des Aengesichts: Stoot het zaet kleyen met wat Wijn / en sineert het op de sproeten / placken ofte zeerigheyt van 't Aengesicht. Dioscorides, Dodonæus.

Voor de Slaep-sieckte, Heup-gichte en geswol-

geswollen Mildt: **N**eemt Mostaert-zaet en Vijgen, stootse te samen in een Moztier / en leghtse plaester-wijs op het lael geschoo- ren Hoofst / Heupen ofte linker-zijde / tot dat de plaetsen roodt worden. Dioscorides, Plinius.

Om de Herffenen te zuiveren: **H**et Mo- staert-zaet in de Mont geknauwt ofte in de Meus geblasen / treckt veel tape slijmigheden uyt het hoofst. Dioscorides.

Voor bedorven Tantvles en om de uytte- rende deelen des Lichaems te doen groeyen: **D**istilleert een water van het Kruidt met de bloemen / en wascht de Mondt daer mede / of leght het warm gemaect zijnde met doecken op de Leden. C. Durantus.

Voor droogen Hoest en Enghborstigheid: **S**iedt Mostaert-zaet in soete Wijn / en laet hier van drincken. Matthiolus.

Voor de Huygh en geswollen Amandelen: **N**eemt van het zaet een half loot / gesu- verde Honingh een half once / **A**zijn een nuitsjen / vermenght dit te samen en goz- gelt hier mede. P. Bayrus.

Voor 't Graveel en om de Maent-stonden te verwecken: **K**ooekt het zaedt in Wijn / en geeft hier van een roemertje vol in. C. Bauhinus

Voor koude gebreken van de Zenuwen: **B**estrijckse met Olie uyt het zaet geparst. Joh. Schroderus.

Voor Water-sucht: **N**eemt Mostaert- zaet soo veel van nooden is / stoot het kleyn met pisse van een jongh kindt / en bestrijckt daer de Supck mede. Ravelingius.

Voor langhduurende Koortfen: **N**eemt wit Mostaert-zaet een viereudeel loots / en geeft het vooz 't aenkomen van de koozts met eenigh bequaem nat in. Joh. Schrode- rus.

Rakette, in 't Latijn *Eruca*.

Geslachten.

Van de Rakette vindt men de volgende mede-soozten; tamme, wilde, vreem- de en Zee-Rakette.

Gedaente. **D**e tamme Rakette heeft ron- de steelen / anderhalven voet hoogh opschie- tende. **D**e doncker-groene bladeren zijn langh en aen beyde zijden diep gesneden. **D**e bloemkens / die langhs het opperste der steelen voort komen / zijn geelachtigh en van vier badekens gemaect. **H**et zaedt lept in langhwerpighe klepne hauwkens be- slooten. **D**e wortel is wit en langh.

De wilde Rakette is in alles veel kleynder als de voozgaende soozte.

De vreemde Rakette in 't Latijn *Eruca peregrina Italica*, vel *Cantabrica*, *Refeda Plinii recentiorum* genaemt / brenghet stee- len voort die omtrent drie voeten hoogh zijn. **D**e bladeren zijn die van de wilde Rakette niet ongelijck / maer witachtigh of grauwt. **D**e bloemkens gelijcken die van de Olijf- boom, en groeyen rondtom en langhs de steelkens trog-wijs by een geboeght; de welke van belachtige zaet-huykskens / de gedaente van een open kroesken uytbeel- dende / gevolght worden. **H**et zaet is kleyn en bryen / en de wortel dun / langh en wit- achtigh.

De Zee-Rakette heeft ronde steelen / met gelijvige / diep gesneden / witachtige bla- deren / die van het Kruys-kruyt eenighsins gelijck / bewassen. **D**e bloemkens zijn de Rapen of Kool bloemen niet ongelijck / maer purper-roodt van bertwe / en worden van korte dicke hauwkens / peder twee voosachtige zaden in sich besnypende / ge- volght. **D**e wortel is dun en langh.

Plaetse. **D**e tamme, vreemde, en Zee- Rakette worden hier te Lande in de Hoben geoeffent en onderhouden. **D**e wilde Ra- kette wordt langhs de wegen op ongebouwde steenachtige gronden gebonden.

Tijdt. **D**e Rakette bloeyt in Juny en July. Oeffeningh. **M**en zaeyt de Rakette vooz in 't vooz-jaer / wantse wel tegen de koude magh.

Aert en Krachten. **D**e Rakette is warm en voozgh in den derden graedt / vooz-sny- dende / dun makende / openende ende de Maegh versterckende van krachten. **A**lleen

de Zee-Rakette heeft dooz zijn ziltigheyt een beroerende en den Buyck weeck makende kracht. Brunfelsus, Matthiolus, Ravelingius Medicinael gebruyck. Om de last tot byslapen te vermeerderen. Hier toe dient de Rakette onder de Spijse gegeten. Diolcorides, P. Aegineta, Plinius.

Om de Urijn af te drijven en de Wormen des Buycks te dooden: Neemt zaet van Rakette en geeft het met eenigh nat in: ondertusschen legt het gestooten krupdt op de Schamelheyt ofte op de navel des Buycks. Dodonæus, Fuchsius.

Voor Hoest der jonge Kinderen: Bereydt een afzichtsels van Rakette, maect het soet met Supcker / en laet hier van dickwils twee lepelen vol innemen. Ravelingius

Om de gebroken beenderen uyt tetrecken: Koocht de wortel van Rakette in water / stootse kleyn en leghtse daer op. Brunfelsus.

Dragon, in 't Latijn *Dracunculus*
hortensis, Draco herba.

Gedaente.

Dit Krupdt brenghet voort dunne / ronde / harde steelen / die een weynigh gehoekit / en met lange smalle doncker-groene bladeren bewassen zijn. De bloemkens zijn seer kleyn en geel. De wortel is langh / en met beselingen langhs het opperste der Aerden verspreydt.

Plaetse. Het wordt hier te Lande overbloedigh in de Moes-hoven onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in July.

Oeffeningh. De Dragon wordt dooz het scheuren der wortelen in Maert ofte April voort geplant / maer moet des winters gedeelt worden.

Aert en Krachten. De Dragon is warm in den derden en droogh in den eersten graet / openende / doozsnijdende / en berterende van krachten. Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck Voor Pest en besmettelijcke Siekten: Neemt van het ge-

distilleert water van Dragon drie oncen in, en bevozert het zweeten: oock kan men hier tegen den Azijn daer Dragon op gestaen heeft / gebzupcken. Lobel.

Voor Tandt-pijn en geswollen Tandvlees: Koocht Dragon in Wijn / en houdt dese Wijn in de Mondt / of spoelt'er de Mondt mede. Ravelingius.

Hof-kerse, in 't Latijn *Nastur-*
cium hortense.

Gedaente.

De Hof-kerse is ober al gemeen en bekent genoegh / en heeft kleyn gesneede bladeren en ronde steelen. De bloemkens zijn wit / en het zaet roodachtigh. Behalven dese wordt noch een andere soorte in de Hoben gesien / alleen in de breeke van de bladeren van de voozgaende verschillende.

Plaetse. Dit krupdt wordt in de Moes-hoven gezaept en onderhouden.

Tijdt. Het bloeyt in Juny, wanneer het voezgh gezaept is.

Oeffeningh. Het wordt het geheele Jaer dooz / behalven in de Winter bequamelijck gezaept / en spruyt haest voort.

Aert en Krachten. De Hof-kerse is seer warm en droogh van aert / openende / dun makende en afvagende van krachten. Het zaet is heet en droogh in den vierden graet / ende van buyten gebzupkit / maect het de huyt roodt / en treckt blaerkens / soo dat het in aert en krachten met het Mostaertzaet ober een komt. Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel, Steen, Scheur-buyck en verstoptheyt van de Lever en Mildt: Tegen dese gebreken wordt de jonge Hof-kerse alleen of met andere Moes-krupden vermenght / gegeten. Brunfelsus.

Voor Hoest en Engborstighheyt: Neemt groene Hof-kerse twee handen vol / ziedse op in een pint goede Mee / en laet hier van 's morgens en 's abonts een roemertje vol innemen: of geeft een vierendeel loots van het

het zaedt met Hoender-sop te gebuycken. Joh. Stocker, Dodonæus.

Voor de Wormen: **Neemt** sap van Hofkerffe, **Wijn** van elcks twee oncen / en geeft het op een reys in; voor de kinderen laet het vierde part innemen. Ravelingius.

Voor een geswollen Mildt, verstopte Maent-stonden, en om de Na-geboorten af te drijven: **Neemt** zaet van Hofkerffe een vierendeel loots / en geeft het met **Wijn** in. Dioscorides.

Voor die sich van binnen beseert hebben, en om het geronnen Bloedt te doen scheyden: **Neemt** een vierendeel loots van het zaet / en laet het met **Topen-bier** innemen. Dodonæus.

Om de Kinder-pockjens uyt te drijven: **Geeft** het zaet met eenigh bequaem nat in / want het doet zweeten. Joh. Schroderus, Dodonæus.

Konkommeren, in 't Latijn Cucumer.

Gedaente.

De Konkommeren verkrigen lange / rancachtige / rouwe steelen / die langs de aerde verspreyt leggen / en met rouwe bladeren / die van de Bryonie of Wijngaert eenighsins van gedaente gelijk / maer veel grooter / bewassen zijn. Ken de oorsprongh der bladeren spruyten dunne klanwierkens en geele **Uelic-wijse** bloemen. De vruchten of Konkommeren zijn hier te Lande genoegh bekent. Dese zijn eerst groen of wit / en rijp geworden / geel van berwe / langhwerpig / plat / witachtigh zaet in sich besuytende.

Plaetse. De Konkommeren worden in de **Moeshoben** gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. Dit kruidt bloeyt in Juny en July. Oeffeningh. De Konkommers worden door zaet aengeteelt: de verdere oefeningh besiet in 't Vermakelijck Landt-leven.

Aert en Krachten. De Vruchten of Konkommers zijn houdt en vocht in den tweeden graedt / en is een ongesonde en

Koozts-achtige spijsse. P. Aegineta, Dodonæus, Lobel.

Het zaet wordt onder de vier groote houdezaden gerekent / en is verkoelende in den eersten graedt / openende / afbagende / en den **Urijn** drijvende van krachten. Galenus, Brunfelsus, Matthiolus, Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor een drooge en swarte Tongh in heete siekten: **Neemt** een geschilde Konkommer, **stijfse** in dunne schijfkens / doetse in schoon water / en leghtse daer na op de **Tongh**. C. Durantus.

Voor een gequette of verwooren **Blaes**, en om de **Urijn** af te drijven: **Neemt** gepelt Konkommer-zaet een vierendeel loots / en geeft het met **Soete-melck** ofte **Wijn** in. Ravelingius.

Voor 't **Graveel**, **Zijde-pijn**, **Teeringh**, **Hoest**, en brandende **Koortsen**: **Neemt** Konkommer-zaet een once / **gepelde** **Garst** gekoocht tot datse gespletten is / twee oncen / **wit** **Heul-zaet** een loot / **stoot** dit te samen in een steene **Mortier** / en trecht 'er met een pint **Garsten-water** een melckachtigh sap uyt / doet 'er by witte **Supcher** soo veel van nooden is / en laet hier dickwils een roemertje vol van innemen.

Meloenen, in 't Latijn Melo.

Gedaente.

De Meloenen zijn de Konkommers van steelen en bladeren eenighsins gelijk / behalven dat de bladeren kleynder / ronder / en niet soo gehoecht zijn. De boemen zijn geel. De vruchten of Meloenen zijn gemeenlijck van buyten groen / het vleesch verstorven geel / en het binnenste inergh geheel geel en sijmerigh. Oock zijnder die van buyten en van binnen geheel wit zijn / en daerom witte Meloenen genaemt. Het zaet is dat van de Konkommers gelijk. In dese vruchten bespeurtmen eenige onderschept / want sommige zijn langhwerpig / en sommige ronder en kleynder. Onder dese vint men oock sommige die na **Mulcustercken** / en daerom **Mulcadel** Meloenen genaemt worden.

ft 3

Plaetse.

Plaetse. De Meloenen worden van sommige Liefhebbers naerftelijck in de Hoben onderhouden.

Tijdt. De Meloenen worden in Augustus of September rijp.

Oeffeningh. Het aenteelen van de Meloenen bereyft groote naerftigheyt en arbeyt / waer van besie in 't eerste en tweede Deel van het Vermakelijck Landt-leven.

Aert en Krachten. De Meloenen zijn houdt in den eersten / en bocht in den derden graet / seer dienstigh voor een heete Maegh, maer schade ijck voor die met Kolijck, Scheur-buyck of Milt-sucht gequeelt zijn.

Het zaet is van aert en krachten het Konkommer zaet gelijk / en wordt mede onder de vier groote koude zaden gerekent. Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Hooft-pijn uyt hitte: Neemt schijben van Meloenen gesneden / en bindtse voor het Dooz-hooft.

Voor Placken des Aengesichts: Neemt 't sap en zaet van Meloenen, vermengt met Boonen-meel, maect'er koeckslieck van / die gy in de Son sult laten droogen / daer na vermengtse met Wijn / en bestrijckt'er de placken mede. Dioscorides.

Voor Schurfttheyt en quade Zeeren van 't Hooft: Neemt poep van de gedrooghde wortelen / menght het onder Honingh / en besmeert'er het Hooft mede. Dioscorides.

Om te doen Braecken: Neemt een vierendeel loots van de gedrooghde wortel / en geeft het met Mee in. Dioscorides.

Voor 't Graveel, verhitte Lever, en inwendige Brandt: Distilleert een water van de rijpe Meloenen, en laet hier van vier oncen tseffens gebuycken. Aertwendigh gebuyckel het sap met Wijn vermengt / en leght het met doecken op. C. Durantus.

Pompoenen, in 't Latijn *Pepo*.

Gedaente.

De Pompoenen verkrijgen lange / ronde / rouwe / ranckachtige steelen / met klauwierlichs beset / en met groote / bzeede /

rouwe / diep gesneden / en rondtom de kantten gekerfde bladeren bewassen. De bloemen zijn gont-geel / en boven in vijf deelen gescheiden. De vruchten of Pompoenen zijn langhwerpigh / rondt / of plat van macchiel. Het zaet is het Konkommer zaet wel gelijk / maer grooter.

Plaetse. Hier te Lande wordense in de Moes-hoben gezaeyt.

Tijdt. De Pompoenen worden tegen de Herft rijp.

Oeffeningh. Men zaeytse in het laetste van April, ofte in 't begin van May, en het zaet wordt met het scherpfste eynde in de aerde gesteken.

Aert en Krachten. De Pompoenen zijn houdt en bocht van aert, en komen in krachten met de Meloenen eenigh'ins over een. Dodonæus.

Kauwoerden, in 't Latijn *Cucurbita*.

Gedaente.

De Kauwoerde is van steelen / klauwierlichs / en bladeren de Konkommers gelijk / doch de bladeren zijn veel ronder / en soo diep niet gesneden. De bloemen zijn wit. De vruchten of Kauwoerden zijn sommige buyckigh met een lange hals; sommige met een korte hals en peer-wijs; sommige langh en dun. Alle dese vruchten zijn eerst van buyten groen / daer na geelachtigh / en het binnenste vleesch wit. Het zaet is langh / bzeedt / en by na vierkant.

Plaetse. De Kauwoerden worden hier te Lande in de Hoben geoeffent.

Tijdt. De vruchten worden niet voor de Herft rijp.

Oeffeningh. Het zaet wordt in de Lente by staecken of pucelen geplant.

Aert en Krachten. Het binnenste vleesch van de Kauwoerde is houdt en bochtigh in den tweeden graet. Het zaet wordt mede onder de vier groote koude zaden gerekent. In verdere krachten verschillense wepnigh van de Konkommers, Meloenen, en Pompoenen: alleen de bladeren van buyten op de

de Wortelen der Wortelen gelept / verdroogen het sogh. Dodonæus, Matthiolus.

Citrullen, in 't Latijn *Citrullus*,

Anguria.

Gedaente.

Dit Gewas is van steelen / klautwielkens / en bladeren / die van Pompoenen eenighsins gelijck / maer de bladeren zijn dieper gesneeden. De bloemen zijn goud-geel van verwe. De vruchten zijn van gedaente een groote Meloen, en van smaect de Pompoenen gelijck. Het plat en breechtachtigh zaet heeft een harde zwarte schelle.

Plaetse Het wort hier te Lande somtijts in de Hoben gebonden / maer kan om de houde des Luchts alhier qualijck aerden.

Tijdt. De vruchten worden met de Pompoenen rijp

Oeffeningh. Het wordt dooz zaedt aengetreft.

Aert en Krachten. Het binnenste vleesch van Citrullen is van aert en krachten de Pompoenen niet ongelijck. Het zaet wordt mede onder de vier groote houde zaden gerekent. De verdere krachten verschillen niets van de Konkommers, Meloenen, Pompoenen en Kauwoerden. Dodonæus, Lobel

Rapen, in 't Latijn *Rapa*.

Geflachten.

De Rapen zijn in tamme en wilde onderscheyden: van de tamme vindt men twee mede-soorten / onse gemeene ende Steck-rapen; welke laetste in 't Latijn *Napus* en *Bunias* genoemt worden.

Gedaente. De tamme gemeene Rapen brengen voort langhwerpig / breedtrachtige / rouwe bladeren / die aen beyde zijden diep gesneeden zijn. Men het opperste der steelen wassen klepne geel bloemkens / die van langhwerpig dunne haukens / met kleyn brym zaet gevult / gevolgt worden. De wortelen / die gemeenelijck Rapen genoemt

worden / zijn plat-rondt of langhwerpig. De plat-ronde Rapen zijn wit / en sommige van de langhwerpige goud-geel van verwe.

De wilde Rapen verschillen weynigh van de tamme, alleen zijn de bladeren meerder in getal / rupper en gekronckelder / en de wortelen worden niet dick / maer blijven kleyn en dun.

De Steck-rapen zijn van steelen / bladeren / bloemen / haukens en zaet onse gemeene Rapen met langhwerpig wortelen gelijck / soo dat Galenus en P. Ægineta onder de selve geen onderscheyt aengemerckt hebben: nochtans zijn de bladeren zoo rouw niet / de wortelen dunder en soeter van smaect.

Plaetse. De tamme Rapen worden in de Moes-hoben gezaeyt / en de wilde op de Velden / om het zaet / waer upt men Olie pers / daer van te vergaderen.

Tijdt. De tamme Rapen worden in November upt de Nerde genomen / om de selve de geheele winter dooz goet te behouden.

Oeffeningh. De vroege Rapen worden in February gezaeyt / d'andere in April of May.

Aert en Krachten. De Rapen zijn warm in den tweeden en vochtigh in den eersten graedt: maer het zaet is warm en droogh van aert / openende / afvagende en verterende van krachten. Avicenna, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel en om de Urijn te verwecken: Neemt de jonge uytspuytselen van Rapen, ziedtse in w / en laetse tot spijse ghebruycken. Dodonæus.

Voor Hoest en Heelicheyt: Neemt het afziedtsel van Rapen ofte het sap upt de geklochte Rapen gedreukt / maect het soet met Sijcker / en laet hier van des avonts een roemertje vol innemen. Dodonæus.

Voor Kack-hielen: Stoof de voeten in het water daer Rapen in gesoden zijn: of leght'er een gebaden of gesoden Raep op: oock kan men een Raep uythollen / en de selve wederom vullen met Olie van Roosen, leghtse

leghtse onder de heete asche te braden / ende bestrijckt met dese Olie de Raack-hielen. Dioscorides.

Voor een geswollen en seere Keel: **N**ee mit de vochtigheid die upt de gekoochte Rapen gedrukt is / en gorgelt daer mede.

Voor Wormen der Kinderen: **G**eest haer een wepnigh Raep-olie in. Dodonæus.

Voor Kinder Pockjens ende Maseien: **N**ee mit een half vierendeel loots van het zaedt / en geeft het met eenigh bequaem nat in. Brunfelsus, Matthioli.

Radijs, in 't Latijn *Raphanus*.

Gedaente.

De Radijs heeft bladeren gelijk de Rapen, maer grooter. De steel is rondt en getackt / dragende licht paerffe of verstorben purpere bloemkens / van gedaente die van de Rapen niet ongelijk: na dese volgen ronde / dicke / en vooz spicse zaet-hauwkens / peder twee of drie rosachtige zaden in sich besluptende; de wortel is langh / van bukten onder wit / en na boven rosachtigh van verwe / somtijts oock geheel bzuyn of zwartachtigh.

Plaetse. De Radijsen worden overbloedigh hier te Lande in de Moes-hoven gezaeyt en onderhouden.

Tijdt. De Radijsen in de Maert gezaeyt zijnde / bloeyen in May of Juny.

Oeffeningh. De Radijsen worden in Maert, en daer na de geheele Somer dooz gezaeyt.

Aert en Krachten. De Radijsen zijn warm in den derden / en dzoogh in den tweeden graedt / openende / dun makende / afvagende / en den Urijn afdrijvende van krachten. Galenus, Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor 't Graveel en de Steen: **L**aet van het afziedtsel / daer Radijs in gekoocht is / des morgens nuchteren dzincken: of schzaeyt de buktenste schorffe van de Radijs, wepeltse eenige tijdt in Wijn / en geeft hier van 's morgens en des avondts een roemertje vol te gebzuipen:

of neemt twee oncen sap upt de Radijsen geperst / vermenght het met Malvesey / en geeft het op een reys in. Plinius, C. Durantus.

Voor taye fluymen van de Borst, en verouderde Hoest: **B**ereydt een afziedtsel van Radijs met water / maect het soet met Supcker / en laet hier van dzincken. Dioscorides.

Voor Water-sucht, Verstoptheyt van de Lever, Mildt en Lijf-moeder: **H**ier toe is dienstigh het gebzuipen van de wortelen / of geeft een vierendeel loots van het zaet met eenigh nat in. Dioscorides, Plinius.

Om te doen Braken: **N**ee mit de schorffe van Radijs met Honingh-azijn in. Dioscorides.

Voor de Pest: **K**oocht het zaedt in Wijn / en gebzuip hier 's morgens nuchteren van. Ravelingius.

Voor Vlacken in 't Aengesicht: **B**estrijktse met het sap upt de Radijsen geperst. Fuchsius.

Peper-wortelen, in 't Latijn *Raphanus Silvestris & Rusticanus Armoracia*.

Gedaente.

Dit Gewas heeft groote / byede / lange / gekerfde bladeren / tusschen de welke somtijts een dunne steel voozspuyp / de welke aen de toppen met klepne vierbladige witte bloemkens / en daer na met klepne zaet-hauwkens verciert zijn. De wortel is langh / dick / wit van verwe / en scherp van smaect.

Plaetse. Het wordt hier te Lande in de Moes-hoven gebonden.

Tijdt. De bloemen komen in April of May, maer seer selden / te voozschijn / soo dat sommige gemeent hebben / dat dit Gewas geen bloemen noch zaet en draeght.

Oeffeningh. Het wordt dooz stucken van de wortel aen geteelt / en in de Herfst of Dooz-jac vooz geplant / ende begeert op een vochte plaetse geset te zijn.

Aert en Krachten. De Peper-wortel is warm en dzoogh by na in den derden graet / en

en komt in krachten met de Radijs ober een/
doch is stercker in werckinge als de selve.
Brunfelsus, Matthiolus; Fuchsius.

Medicinael gebruyck. Voor Scheurbuyck:
Hier tegen wordt de wortel als een besonder
genees-middel by de spijsse gegeten: of neemt
kleyn gesneden of geraspten Peper-wortel
twee oncen / koocht het in anderhalben
pint soete Melck / tot dat een derden deel
versoden is / en laet hier van drincken.
Lobel.

Voor Water-sucht, Graveel en verstop-
heyt van 't Ingewant: Weyckt de kleyn ge-
sneden wortel in Wijn / en laet van de selve
's morgens nuchteren een roemertje vol in-
nemen. Lobel.

Voor langhdurende Koortsen: Neemt
een gestooten wortel met een weynigh zouts
bermenght / bindt het op de pols of op de
nabel van de buyck / laet het soo langh daer
op leggen / tot dat het daer onder begint te
jeucken. Joh. Schroderus.

Geele Peen, in 't Latijn *Pastinaca*
tenusifolia sativa lutea.

Gedaente.

Dit Gewas brenghet voort een ronde
holle en ruygachtige steel. De dun ge-
sneden bladeren staen aen haer middel-steel-
kens wijdt wyt gespreydt. De toppen van
de steel zijn met witte bloemkens / krans-
wijs by een vergadert / verciert. Het zaet
is ruygh. De wortel is langh / dick en geel
van verwe.

Plaetse. De geele Peen worden in Moes-
hoben aengeteelt.

Tijdt. Dese Peen bloeyen het tweede
Jaer na datse ghezaeyt zijn / in Juny en
July.

Oeffeningh. De geele Peen, die men
broegh begeert te hebben / worden in 't be-
gin van Maert gezaeyt / maer die men des
Winters wil gebruycken / zaeyt men in
May.

Aert en Krachten. De geele Peen zijn
middel-matigh warm en vocht van aert;

sy worden in Spijsse maer tot geen Medicij-
ne gebruyckt.

Witte Peen, in 't Latijn *Pastinaca*
latifolla sarvita.

Gedaente.

De witte Peen of Pastinaken hebben veel
langhwerpige / briedtachtige en ront-
om de kanten saegh-wijs ghekerfde blade-
ren / aen middel-steelkens gehecht. De
steel schiet hoogh op / zijnde gestreept en ge-
knoopt: op wiens toppen geele klepne
bloemkens / krans- of kroons-wijs by een
gevoeght / te voorschijn komen. Het zaet
is plat / rondtachtigh / grooter als dat van
Dille. De witte wortel is dick en langh.

Plaetse. De Pastinaken worden in de
Moes-hoben onderhouden.

Tijdt. Sy dragen haer bloemen met de
geele Peen.

Oeffeningh. Sy worden oock gelijk de
geele Peen gezaeyt en aengeteelt.

Aert en Krachten. De wortelen van de
Pastinaken zijn matelijck warm / en eer
droogh dan vocht van aert: maer het zaet
is warm en droogh in den tweeden graedt /
den Arijn druybeude/en de Winden scheidende
van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-pijn,
Graveel, Zijde-pijn, de Hick, opgestopte
Maendt-stonden en opstijginge van de Lijf-
moeder: Neemt een vierendeel loots van
het zaet / sijn gestooten zijnde / geeft het
met warme Wijn in. Fuchsius, C. Durantus,
Camerarius, Brunfelsus.

Suycker-wortelen, in 't Latijn *Sis-*
farum.

Gedaente.

Dit Gewas verkrijght langhwerpige /
briedtachtige / voor spitse groene bla-
deren / die aen de kanten gheschaert / en
altijdt vijff of seiven aen een middel-steelken
gehecht zijn. De steel schiet omtrent ander-
halben voet hoogh op / wiens toppen met

5f

krans

kranskens van witte bloemkens / die van breedtachtigh zaet gevolght worden / beladen zijn. De wortelen zijn wit / om trent een vinger dick / en veel by een booztspruntende.

Plaetse. De Suycker-wortelen worden in sommige Moes-hoven gevonden.

Tijdt. Wanneer de wortelen sonder verplanten staen blijven / soo komen de bloemen in July en Augustus te boozschijn.

Oeffeningh. De Suycker-wortelen worden van zaet / en door de klepne wortelkens die men in de Maert of April verplant / aengereelt.

Aert en Krachten. De Suycker-wortelen zijn matelijck warm en bocht van aert / soet van smaect / geben goet voedsel / en drijben den Urijn af. Het zaet is door-dringende en verdeelende van krachten. Dodonæus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Om de Natuur te verstercken : Hier toe werden de wortelen bequamelijck gegeten. Dodonæus.

Voor de Buyck-loop : Neemt het sap van dit geheel Gewas / menght het onder Scepten melck / en laet hier van drijcken. Dioscorides.

Voorde Hick, en Buyck-pijn : Neemt een vierendeel loots van het zaet / en laet het met eenigh bequaem nat in nemen. Galenus.

Ajuyn, in 't Latijn Cepa.

Gedaente.

De Ajuyn brengh boozt lange sinalle bladeren / die van binnen hol zijn / en tuffen de welke een ronde holle steel / aen 't onderste dicker als boven opschiet. Dese steel draeght op sijn top een rondt bolleken met een dun vliesken bekleedt / upt het welke veel witte ster-wijse / en bol-wijs in 't rondt by een vergaderde bloemkens te boozschijn komen : na de bloemkens volgen driekantige zwarte zaden / in witachtige vellekens beslooten. De wortel is van veel schelferingen t'samen geset / plat of langhwerpig rondt van maccksel / van bin-

nen wit / en van buyten rosch of wit van verwe.

Plaetse. De Ajuyn wordt hier te Lande overbloedigh in de Moes-hoven onderhouden.

Tijdt. De Ajuynen in de Lente in de aerde gesteken / brenghen haer bloemen in July boozt / en leveren rijp zaet in Augustus.

Oeffeningh. Ajuyn wordt in Maert of April gezaept.

Aert en Krachten. De Ajuyn is warm en droogh tot in den vierden graedt / nochtans niet soo heet als de Loock, openende / dun makende / door-snijdende / en afvagende van krachten. Galenus, Dodonæus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Om de Speen-aderen of Anbeyen te openen : Neemt sap van Ajuyn, maect katoen hier in nat / en steekt het in 't Fondament. Dioscorides, Galenus.

Om den Urijn af te drijven, de Winden te doen scheyden, en de maent-stonden te verwecken : Hier toe wordt de gekoochte Ajuyn, nuttelijck gegeten. Dioscorides, Dodonæus.

Voor Pest : Neemt het herte upt den Ajuyn, en bukt de holligheyt wederom met Theriakel of Methridaet, met Citroen-zap vermenght / stopt het gat wederom toe / en braedt den Ajuyn onder de heete asche : daer na parst'er het sap upt / en geeft het den geene / die met de Pest besmet is / op een reys in. Hier op moet het zweeten bevoordert worden. Het geene dat in de doeck over gebleven is / kan men nuttelijck van buyten op de Bupl of Pest-kool leggen. Ravelingius.

Voor Na-ween der Kraem-vrouwen : Koocht de Ajuyn in Wijn / daer na stootse en fruptse in Boom-olie / en legt het pap- of plaester-wijs onder de Nabel. C. Durantus, Brunfelsus.

Voorbeten van dolle Honden : Neemt Ajuyn, Wijn-ruyt, Honingh en Zout soo veel van noden is / stoot het te samen klep / en legt het op. Dodonæus.

Voor placken of schellen van de Oogen,

en duyfter Gesicht: **N**eeMt sap van Ajuyn met Honing vermengt / en dzuipht het in de Oogen. Dioscorides.

Om de Heiffenen van overtollige vochtigheden te fuyveren: **N**eeMt het sap van Ajuyn, en haect het in de Neus-gaten op. Dodonæus.

Voor 't bloeden uyt de Neus: **N**eeMt het sap met Azijn vermengt / doet het in de Neus-gaten. Ravelingius.

Voor etterende Ooren: **D**zuipht 'er het sap loutu in. Dioscorides.

Voor Doofheit, en tuyten der Ooren: **N**eeMt een uytgeholve Ajuyn, vultse wederom met gestooten Comijn-zaat, bzaedse onder de heete affche / dzuicht 'er het sap uyt / en dzuipht het selve in de Ooren. Ravelingius.

Voor Verbrantheit, Blaren aen de Voeten, Kack-hielen, en daar 't Vel afgewreven is: **N**eeMt Ajuyn-sap met Hoender-bet gemengt / en bestrijkt het daer mede. Dioscorides.

Voor Wratten: **B**estrijktse dickwils met Ajuyn-sap daer zout onder vermengt is. Fuchsius.

Voor het uytvallen van 't Hayr, en om 't selve te doen groeyen: **B**estrijkt de plaetse met sap uyt den Ajuyn geparst. Galeus.

Loock, in 't Latijn *Allium*.

Gedaente.

Loock heeft lange ajupnachtige groene bladeren / tusschen de welke een ronde lange holle steel op schiet / met paersachtige bloemen / en zaet gelijk de Ajuyn beladen. **D**e wortel is van veel witte klifsters t'samen geset / met dunne uyt den witten blecke roschachtige vellekens bekleedt / en onder met dunne vefelingen behangen.

Plaetse. **D**e Loock wordt in de Moeshoben aengeteelt.

Tijdt. **D**e Loock draeght seldom bloemen en zaet.

Oeffeningh. **M**en plant de Loock van sijn klifsters in Maert een halve voet van

mallanderen geset / en begeeren een klepachtige gront.

Aert en Krachten. **D**e Loock is heet en droog in den vierden graedt / sterck van reuck / en scherp van smaect / openende / door snijdende / verteerende / en de bestuctinge of het vergift wederstaende van krachten / en is stercker in werkingen als de Ajuyn. Galenus, Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande koudt Vergift: **H**ier tegen wordt de Loock in spijs gegeten / of in Wijn gesoden / en daer van gedroncken. Dodonæus.

Voor de Wormen der jonge Kinderen: **Z**ied de Loock in Soete-melck / en laet haer hier van dzincken / ondertusschen stoot Loock met versche Borer / en bestrijkt 'er de holck van 't herte mede. Dodonæus, Matthiolus.

Voor quaet Zeer van 't Hoof: **V**ermengt het sap met Honingh / en bestrijkt 'er het Hoof mede. Dioscorides.

Voor swaren Hoest: **N**eeMt het sap met Derckens-reusel vermengt / en bestrijkt 'er de Palm van de Doeten / en de Pols-aderen mede. Brunfelsus, Fuchsius.

Voor de Pest: **N**eeMt een bollcken Loock, Wijnruyt, stinckende Gouwe, van elck tien bladeren / stoot het te samen in een Mortier / doet 'er by witte Wijn en een weynig Brandewijn / dzuicht het sap hier uyt / en geeft het in. Ravelingius.

Voor Tandt-pijn: **Z**ied Loock in Azijn / en houdt het in de Mondt: sommige nemen de Loock, bzaedse onder de affche / en leggense warm aen de pijnlijke Tandt.

Chalotten.

Gedaente.

De Chalotten brengen voort smalle ajupnachtige bladeren / maer goen steel / bloemen / noch zaet. **D**e wortelen zijn bol- of ajupnachtigh / van bupten met roschachtige vellekens bekleedt / en van binnen wit.

Plaetse. **D**it ajupnachtigh Gewas wordt hier te Lande in de Hoben onderhouden.

Sf 2

Tijdt.

Tijdt. Het draeght geen bloemen noch zaet.

Oeffeningh. Het wordt dooz zijn klepne klifsters aengeteelt / en begeert in een klepachtige grondt geplant te zijn.

Aert en Krachten. De Chalotten komten in aert en krachten met de Ajuyn en Looock ober een / maer en zijn soo heet niet gelijk de Looock, en wanneer se gegeten zijn / laten se soo stercken reuck van de aeffem niet na.

Parrey, in 't Latijn *Porrum*.

Gedaente.

De Parey heeft bladeren en bloemen die van de Ajuyn eenighsins gelijk / maer het zaet is graeuw van betwe. De wortel is wit / dun en langhwerpigh.

Plaetse. De Parey wordt veel in de Moeshoben onderhouden.

Tijdt. De Parey draeght zijn zaet in 't tweede Jaer na dat het gezaept is.

Oeffeningh. Men zaept de Parey in April op een vette en welbereyde grondt.

Aert en Krachten. De Parey verschilt in aert en krachten weynigh van de Ajuyn.

Bies-loock, in 't Latijn *Porrum*

junceum.

Gedaente.

Dit Gewas verkrijgt veel dunne / ronde / holle / biesachtige bladeren / tusschen de welke / wanneer se niet afgesneden worden / korte ronde steellens boort spruyten / die op haer top veel purpere bloemkens / gelijk die van de Ajuyn by een geboeght / boort brengen. De wortelen zijn kleyne ajuynachtige bollekens / de welke onder veel beselingen uyt werpen.

Plaetse. Het wordt hier te Lande veel in de Moeshoben gebonden.

Tijt. Het draeght zijn bloemen in May en

Juny, een jaer na dat het geplant is geweest.

Oeffeningh. De Bies-loock wordt in Maert van een gescheurt.

Aert en Krachten. De Bies-loock is van aert en krachten de Parey en Ajuyn seer gelijk.

Aspergiens, in 't Latijn *Aspa-*

ragus.

Gedaente.

De Aspergiens brengen eerst boort lange / ronde en dicke scheuten / die gemeenlijck Aspergiens genaemt worden / dese daer na opschietende / veranderen in een hooge getackte steel / met veel dun gesnipelde bladeren / gelijk die van de Dille, bewassen. De bloemkens zijn geel : na dese volgen ronde besien / eerst groen en daer na roodt van betwe / ende bruyne zaden in sich besuytende.

Plaetse. De Aspergiens worden overbloedigh in de Hoben geoeffent.

Tijdt. De eerste scheuten vertoonen sich in April : de besien worden in Augustus rijp.

Oeffeningh. De maniere om de Aspergiens aen te teelen en te onderhouden / besien in het eerste en tweede Deel van 't Vermaekelijck Landt-leven.

Aert en Krachten. De Aspergiens zijn matelijck warm en droogh van aert / andere houdense boort warm en bochtigh / openende / afvagende / en den Urijn drijvende van krachten. De wortelen worden onder de 5 openende wortelen gerekent. Het zaet is warm en droogh in den tweeden graedt. Brunfelsus, Marthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor verstophthey van Lever, Mildt, Nieren en Longe, Geelfucht, Graveel en Steen : Tegens dese gebreken worden de Aspergiens nuttelijck in Spijse gegeten / of des selfs afziedsel gedroncken. Dioscorides, Dodonæus, Brunfelsus, Fuchsius.

H E T T W A E L F D E D E E L

Des

Nederlandtsen Kruydt-Boecks ,

B E S C H R Y V E N D E

Veelderhande Uytlandtse Boomen / Heesteren / Kruyden / en Plan-
ten / de welcke hier te Lande / uytgenomen eenige weynige / nergens
gesten nochte onderhouden worden; ende wiens deelen / als hout/
schorffe / wortelen / bladeren / zaet / ofte vruchten / mit-
gaders der selven Sappen en Connen / gemeenlyck
in de Apothekers Winckels gebruyckt / en
vzeemde dzoogen genaemt worden.

Sassafras-boom, in 't Latijn *Sassafras*.

Gedaente.

Dese Uyt-landtse Boom
schiet met een rechte stam
seer hoogh op / aen het op-
perste alleen zijn tacken
uytbrydende. De bupen-
ste dicke schorffe is gout-
geel / en de binnenste dun-
ne / asch-graew van berwe. Het hout
treckt mede na den asch-graewen. De bla-
deren zijn doncker-groen / die van de Vij-
gen-boom eenighsints gelijck / en in drie
hoecken ghesneden. Of dese Boom bloe-
men en vruchten draeght is onbekent. De
wortelen kruppen boven langhs de risch
der aerden. Dit geheel Gewas heeft een
specerachtige reuck / eenighsints na den
Venckel rieckende.

Plaetse. Dese Boom wast in 't Ep-
landt Florida, en des selfs hout / schorffe
en wortelen worden van daer over ghe-
bracht.

Aert en Krachten. Het hout van de Sassa-

fras-boom is waem en dzoogh in den twee-
den graedt / maer de schorffe en wortel is
warin en dzoogh in 't beginsel van den der-
den graedt / openende / dun makende / ver-
terende / en 't zweet drijvende van krachten.
Monardus, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt
van 't Ingewandt, Water-sucht, langdu-
rende Koortsen, Graveel, Sinckinge,
Gicht, opgestopte Maendt-stonden en Poc-
ken: Neemt van het hout / schorffe of wort-
telen twee oncen / snijdt het klein / weyck
het twaelf of vier-en-twintigh uren in vier
mengelen schoon water / koockt het daer
na tot dat de helft versoden is / en laet hier
van een goede djonck richteren in nemen.
Hier op moet het zweeten bevoordert worden.
Clusius, Fragosus.

Om versche Wonden te genesen: Wordt
in West-Indien de groene bladeren daer op
geleydt / en in andere Landen kan men de
gedzooghde bladeren daer toe gebruycken.
Monardus.

Pock-hout, in 't Latijn *Guajacum*.

Gedaente.

DE Boom / wiens hout hier te Lande Pock-hout genaemt is / wordt verscheidentlijk beschreven. Sommige houden het voor een hooge Boom met veel tacken / en klepne harde bladeren : andere seggen dat sy van de Granaet-boom of van den Arbutus gelijken : de meeste schryven / dat dese Boom soo hoogh als den Esschen-boom opschiet / en van bladeren deselve eenighsints gelijck. De bloemkens zijn geel / en de vruchten soo groot als een Castanie, van gedaente twee by een geboeghde Lupinen niet ongelijck. De schoyffe van het hout is dick en byyn / waer aen somtijds een gomme gebonden wordt. Het hout is zwartachtigh / en seer hardt. De wortel is van binnen geel / en met een seer dicke schoyffe bekleedt.

Plaetse. Het Pockhout wast veel in West-Indien, en voornamentlijk in het Eplandt Sant Domingo.

Aert en Krachten. Het Pockhout is warm en droogh in den tweeden graedt / dum makende / verteerende / 't zweet drijvende / en besonderlijk de Pocken ghenesende van krachten. De bloemen hebben een purgerende kracht / en worden daerom van de Indianen in-geleght en bewaert. Clusius, Monardus, Matthiolus.

Medicinaelgebruyck. Voor Gicht, Waterfucht, Sinckinge, Schurfttheyt, en Pocken : Bereydt een afziedsel van het hout en schoyffe met water / en laet hier van / 't lichaem van te vooren wel gesupbert zijnde / een goeden dronck innemen om het zweeten te verwecken. Het tweede afziedsel wordt in plaetse van den dagelijcken dronck gebuyck. Clusius, Fragofus.

Aloës-hout, in 't Latijn *Lignum**Aloës, Xylaloës, Agallochus.*

Gedaente.

DEse Boom is den Olijf-boom niet ongelijck / doch somtijds grooter / en met een dicke schoyffe bekleet. Het hout is

byyn of zwartachtigh / met asch-graetwe aderen door loopen.

Plaetse. Het Aloës-hout wordt ons uit Indien overgesonden / en het beste wordt op Sumatra gevonden.

Aert en Krachten. Het Aloës-hout is warm en droogh in den tweeden graedt / het Herte / de Herffenen en de Wif-moeder versterkende van krachten. Het verdrijft oock de wormen des bypckts. Garcias ab Horto, Fragofus.

Het Aloës-hout wort voor 't beste gehouden / 't welck de verwe heeft / als wy boven beschreven hebben / bitter van smaect is / zwaer van gewicht / by 't vier gehouden eenige vochtigheyt uytgeeft / gebzant zijnde een lieffelijke reuck na lact / en in 't water geworpen drijft. Joh. Schroderus.

Aspalathus.

Gedaente.

I Het beschrijven van de oprechte Aspalathus verschillen de Nuteuren seer veel / en 't geene hier te Lande gebzacht / en van sommige Apothekers voor 't oprechte Lignum Aloës onder de Theriakel en andere Compositien gebuyckit wordt / is een byyn / zwaer en hardt hout / niet onlieffelijk van reuck.

Plaetse. Het wordt uit Indien overgebzacht.

Aert en Krachten. Dit hout is warm en droogh van aert / met eenige t'samen-trekinge / en wordt by gebzect van 't Lignum Aloës in des selfs plaetse gebesigt.

Lignum Rhodium.

Gedaente.

Dit hout heeft een seer aengename reuck / en is bleek rosachtigh van verwe.

Plaetse. Het wast in 't Eplandt Rhodes, waer van het sijn naem verkeren heeft.

Aert en Krachten. Dit hout wordt seldom gebuyckit / en dient alleen om onder welriekende poepers te mengen / waer toe des selfs

selfs olve meest gebuyckt / en van De Par-
fumeeders begeert wordt.

Sandel-hout, in 't Latijn *Lignum*
Santalum.

Gedaente.

Dese Sandel-boom schiet gelijk de Ocker-
noten-boom, seer hoog op. De bladeren
zijn groen / die van de Mastick-boom ge-
lyck. De bloemen zijn uyt den blaewen
zwartachtigh. De vrucht is eerst groen /
daer na zwart / en soo groot als een Kriekke.
Het hout is roodt / wit of bleek-geel van
bortwe.

Plaetse. Het Sandel-hout wordt ons uyt
Oost-Indien overgesonden.

Aert en Krachten. Het Sandel-hout is
houdt in den derden / en droogh in den twee-
den graedt / openende / en de Leber en 't
Herte versterckende van krachten. Garcias
ab Horto, Clusius, Matthiolus.

Gries hout, in 't Latijn *Lignum*
Nephriticum.

Gedaente.

Dit vrucht hout heeft enige gelijcke
nisse met het bleek-geel Sandel-hout,
't welck in Water of Wijn getweekt / een
blaetwe bortwe van sich geeft.

Plaetse. Het wordt uyt Nova Hispania
over gebracht.

Aert en Krachten. Het Lignum Nephri-
cum is warm en droog in den eersten graet /
openende en den Urijn af drijvende van
krachten. Fragosus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor de Steen,
Graveel, en verstoptheyt van de Leber en
Mildt: Weplet het gesneden hout in Wa-
ter of Wijn / en laet hier af drijcken: som-
mige laten tot dien eynde een Beket van
't hout drapen / waer in sy Wijn of oude
Ade eenige tijdt laten staen / om daer van
te drijcken. Monardus.

Slangen-hout, in 't Latijn *Li-*
gnum Columbrinum.

Gedaente.

Dese Boom gelijckt eenighsints den
Granaet-boom. Het hout is vast en wit /
het Eschen-hout niet seer ongelijck / met
een asch-graetwe dicke / en in de langhte
gekloobe schozse bekleet. De bloemkens
zijn geel.

Plaetse. Dese Boom wast in Indien op
het Eylant Ceylon, en wort van daer over
gebracht

Aert en Krachten. Slangen-hout is warm
en droogh van aert / bitter van smacck / de
Gal en sijnmige vochtigheden dooz den stoel-
gangh / en somtijds dooz 't bzaiken af-ja-
gende / en 't vergift / voornamentlijck van
de Slangen / wederstaende van krachten.
Garcias ab Horto, Clusius.

Medicinael gebruyck. Voor beten van
Slangen, langhduurende Koortsen, Wor-
men des Buycks, Kinder-pockjens en Ma-
felen: Neemt een vierendeel loots van het
gepoepere hout / en geeft het met Wijn of
Water in. Garcias ab Horto.

Noten-Muscaet-boom, in 't Latijn
Nux Moscata, Aromatica, Myristica.

Gedaente.

Dese Boom wordt in Noten-Muscaet-
boom Wijcken, en Manneken onder-
scheyden.

Gedaente. De Noten-Muscaet-boom
Wijcken wast gelijck onse Peer-boom
hoogh op / en is in veel tacken gedeelt. De
bladeren zijn langhwerpig / de Laurier-
bladeren gelijck / maer niet soo hardt / en
blijben altyt groen. De vrucht is peer-
wijs van gedaente / aen 't eynde van de
eerste tackkens af hangende: deze is met
een dicke schozse / in 't midden dooz een kloob
in de lengte gescheppen / bekleedt. Wan-
neer dese vrucht rijp is / doetse sich open / en
vertoont de Foelie, die de houtachtige / daer

de :

de Noten-muscaet in beslooten leyt/ netwijs ombanght.

De bladeren van de Noten-muscaet-boom manneken zijn veel langer en grooter als die van de voorgaende soorte. De vruchten zijn oock langhwerpiget / een alleen / of twee / drie / en vier by een aen een dick steelken afhangende.

Plaetse. De Noten-muscaten en Foelie worden overbloedigh uyt Oost-Indien over gebracht.

Aert en Krachten. De Noten-muscaten zijn warm en droogh in 't laeste van den tweeden graedt / een wepnigh t'samen-treckende / den Arijn drijvende / en de Winden scheidende van krachten. C. Acofta, Fragofus, C. Durantus.

De Foelie heeft de selfde krachten / maer is fijnder van deelen / meer dooz-dzingender en stercker in werkinge. Fragofus, Matthiolus, Clufius.

Medicinael gebruyck. Voor pijn in de Maegh, Hertkloppinge, Flaeuwte, en koude gebreken van de Herzenen : Neemt een halve Note-muscaet, gestooten zijnde/geeftse met Wijn in. Fragofus, Acofta, Lobel.

Voor Buyck-pijn en koude Pisse: Knautwt van een Note-muscaet, en slicht het dooz. Of, geeft een wepnigh van de Olie uyt de Note-muscaten geperst of van Foelie gedistilleert / met warmen Wijn in. Clufius, Garcias ab Horto.

Om de Maegh te verstercken : Bestrijckt omtrent de hofck van 't herte of de monde van de Maegh met de uytgeperste Olie / ofte die van Foelie gedistilleert is. Fragofus, Clufius.

Voor verouderde Hooft-pijn : Hoost een Note-muscaet of twee / grof gestooten zijnde / in een panne / en leghtse tusschen een graentwampier op 't Hooft / ende bestrijckt de slapen des Hoofts met de uyt-geperste Olie.

Voor Buyck-loop en ontvloeyinge des Zaets : Neemt een Note-muscaet, rooft of fruptse in een panne / en geeftse met roode Wijn in. Matthiolus, C. Durantus.

Voor Buyck-pijn der jonge Kinderen : Bestrijckt de Nabel van de Buyck met Olie uyt de Note-muscaet geperst. Joh. Schroderus.

Voor koude gebreken van de Zenuwen : Hier toe werdt de uyt-geperste Olie nuttelijck onder andere verwarmende salve vermengt. Lobel.

Caneel-boom, in 't Latijn *Cinnamomi arbor*.

Gedaente.

De Caneel-boom wast op gelijk de Olijfboom, uytbreedende seer veel tacken. De bladeren zijn van gedaente de Citroenbladeren, en van verwe de Laurierbladeren niet ongelijck. De bloemen zijn wit. De vrucht is rondt gelijk een Olijf, eerst groen / daer na roosachtigh / en eyndelijck zwart van verwe. De schorsse is dubbelt / van de welcke de buytenste niet veel geacht / en de binnenste en dunste eygentlijck Caneel genoemd wordt : welke laeste noch versch zijnde wepnigh reuck of smaect heeft / maer in de Son gedrooght verkrijght een aengename reuck en smaect / ende een roosachtige verwe.

Plaetse. De beste Caneel groept in Ceylon.

Aert en Krachten. De Caneel is warm in den derden en droogh in den tweeden graedt / en met eenige t'samen-treckinge / dooz-snijdende / verteerende / verdeelende / en versterckende van krachten. Galenus, Garcias ab Horto, Monardus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van 't Ingewandt, slappe Maegh, Waterfucht, stinckende Aeffem, Buyck-pijn, koude Pisse, opgestopte Maent-stonden, koude gebreken van de Herzenen, en om 't Herte te verstercken : Hier toe wordt de Caneel onder de spijsse vermengt / of met Wijn ingenomen. Het gedistilleert water van Caneel is hier toe mede nut en bequaem. Garcias ab Horto, Monardus, Matthiolus, C. Bauhinus.

Cassia

Cassia lignea.

Gedaente.

De Cassia lignea wordt vooz de buytenste schozse van de Caneel-boom gehouden; sy is buynder van verwe als de Caneel, ende in de mondt geknauwt zijnde / geeft een Caneelachtige smacck / noch eens dzoog en t'samen-treckende.

Aert en Krachten. De Cassia lignea is van aert en krachten / hoe wel onstercker / de Caneel eenighsins gelijk. Lobel dunckt de selve niet onbequaem te zijn om 't bloedt te sielpen.

Cassia Fistula.

Gedaente.

Dese Boom wast hoogh op gelijk de Amandel-boom, en is van bladeren die van de Persick-boom niet seer ongelijck / die veel aen een middel-steelken over malkanderen geboegt staen. Het hout is hart/en zwart van verwe / maer met een dunne bleeckgeele schozse bekleedt. De bloemen zijn geel / die gevolght worden van lange / ronde / zwarte / houtachtige hautwen / van binnen in veel hupskens dooz dwarsse houtachtige vellekens geschepden / met plat buypnachtigh zaedt verzien / en met een zwart en soet mergh opgebult.

Plaetse. Dit Gewas wordt in Oost- en West-Indien gebonden: maer het geen upt Oost-Indien komt / wordt vooz het beste gehouden.

Aert en Krachten. Het zwarte mergh van de Cassia Fistula is matelijck gestelt tusschen hitte en koude / maer is vochtigh van aert / en heeft een versachtende en den buyck weeck makende kracht. Het selve magh van een yder sonder perijckel ingenomen worden / om dooz den kamer-gangh af te jagen de geele galachtige en waterachtige vochtigheden van de Leber / Nieren / en oock alle heete vochtigheden des ingewants. Mesue, C. Durantus, Monardus, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Om sachtelijck de galachtige Vochtigheden te purgeeren: Decint dooz-gedane Cassia Fistula een once / gepoeperde Rhabarber een half vierendeel loots / vermenght het te samen / om op een reys in te nemen / en men sal daer een dzoonck Weep op dzincken. Lobel.

Voor een pijnelijcke en geswolle Keel: Decint dooz-gedane Cassie een once of anderhalf / smelt het in een pintje Carstentwater / en gozgelt daer mede: van buyten leght'er het volgende op: Decint dooz-gedane Cassie anderhalf once / Olie van Kamille, van Amandelen, van elck een once / vermenght het onder malkanderen / sineert het op een dicke doeck / en slaet het om de keel. A. Thonnerus.

*Sint Jans Broodt, in 't Latijn**Silqua Dulcis.*

Gedaente.

De Boom daer het Sint Jans Broodt aen groeyt / wordt in 't Latijn Ceratonia genaemt / is een matelijcke hooge Boom / sich selven niet sijn tacken wijt en verre uytspredende. De bladeren zijn dick / langhwerpiggh rondt / en veel recht tegen malkanderen overstaende aen een middel-steelken gehecht. De bloemen zijn upt den rooden purperachtigh van verwe / en worden van lange platte kromachtige hautwen / vzeede platte en harde kernen in sich besluypende / gebolght.

Plaetse. Dese Boom wast in Indien, in 't Koninghrijck Napels, Spanjen, en andere warme gewesten. Lobel heeft dese Plante mede in de Hoven van Nederlandt gesien.

Aert en Krachten. De vruchten of hautwen / de welke eygentlijck Sint Jans Broodt genaemt worden / zijn dzoog van aert / en te samen-treckende van krachten. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor de Hoest: Bereydt een afziedsel van Sint Jans Broodt, maect het soet met Suucker / en laet hier af dzincken. C. Durantus.

Tamarinde-boom, in 't Latijn*Tamarindorum arbor.*

Gedaente.

De Tamarinde-boom wast soo hoog als de Effchen, Castanien of Ocker-Notenboom. De bladeren wassen seer veel aen een middel-streken / gelijk die van Varen Wifken, bleek-groen van verwe / en sarp van smacchi. De bloemen zijn van acht bla-dkens gemaccht / wit van verwe / en niet onlieffelijk van reuck. De vrucht is een dicke haulwe / met veel aderkens dooz-loopen / die van onse Turckse Boonen niet on-gelijk / maer grooter / hebbende eerst een groene en daer na een asch-graenwe schozse. De zaden zijn plat en by na vierkant. Dese vruchten worden ingelept / ende Tamarinde genaemt.

Plaetse. De Tamarinde-boom wordt op veel plaetsen van Oost-Indiën wassende ge-bonden.

Aert en Krachten. De Tamarinde ver-koelt en verdzooght in den tweeden graedt / matighe de scherpigheyt en hitte der vochtigheden / verstaet de doost in heete koozsen / en leyt de gal en aengebzande vochtigheden sachtelijck dooz den kramer-gangh af. Me-sue, Garcias, Acofta, Fragofus.

Sebesten.

Gedaente.

De Boom daer dese vruchten op wassen / is wat leger als een Pruym-boom. De stam is met een witachtige / en de tacken met een groene schozse bedeckt. De blade-ren zijn ronder en harder als de Pruym-bla-deren. De bloemen zijn wit / en komen in wijde trooskens te voorschijn. De vruchten zijn rondt / gelijk kleyne Pruymen, voort-komende upt kleyne schaellkens gelijk de Akers. Dese rijp geworden / zijn bzuyn-groen of blaetwachtigh van verwe / peder een harde driekantige kerne in sich besluyp-tende. Het vleesch van dese vruchten is wit en tap.

Plaetse. De Sebesten wassen in Syrien en Egypten.

Aert en Krachten. De Sebesten zijn mate-lijck gestelt tusschen hitte en koude / vocht van aert / versachtende / de scherpe vochtigheden bedwingende / en de buyck weeck-makende van krachten. Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor scherpe Sinc-kinge, Hoest, Hefigheyt, galachtige Koort-sen, en scherpigheyt van de Urijn: Be-reydt een afziedsel van dese vruchten / maekt het soet met Supcker / en laet hier af dzin-ken. Dodonæus, Matthiolus, C. Durantus.

Voor 't Graveel en de Steen: Reemt een vierendeel loots van de kernnen van Sebesten, stoot het fijn / en geeft het met warmen Wijn in. Ravelingius.

Jijuben, in 't Latijn *Jjubæ.*

Gedaente.

Dese Boom heeft een kromme stam / met een oneffene schozse bekleedt / en harde tacken / die met dooznen op sommige plaetsen beset zijn. De bladeren zijn langh-werpigh / rondom de kanten geschaert / en peder met drie zenuwken dooz-loopen. Heffens de bladeren komen blecke mosch-achtige bloemkens. De vruchten die Jijuben genaemt worden / zijn langhwerpighe ronde Besien / van binnen geel / en met een bzuyn of roodtachtigh velcken bekleedt / peder een langhachtige harde kerne in sich besluyp-tende.

Plaetse. De Jijuben wassen hedendaeghs in Italien.

Aert en Krachten. De Jijuben zijn mate-lijck koudt en vocht van aert / en de scherpe vochtigheden versachtende en bedwingende van krachten. Dodonæus, Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor Heefigheyt, Hoest, Bloet-spouwen, scherpe Sinc-kinge, koude Pisse, verhitte en verswooren Nieren: Bereydt een afziedsel van dese vruchten / en laet daer af dzincken: oock kan de Sproop van Jijuben hier toe nuttelijck gebruykt wor-den. Matthiolus, C. Durantus, Dodonæus.

Pista-

Pistachien, in 't Latijn *Nux**Pistachia.*

Gedaente.

De Pistachien-boom brengt voort langen breedachtige bladeren / vooz spits / met roodachtige ribbekens door-loopen / en vijf of seven aen een middel-steelken gehecht: van dese is het uiterste blad altijd het grootste. De bloemen zijn root en drup-wijs by een vergadert. De vruchten zijn gelijk Hasel-nooten: het binnenste groen mergh is bedeckt met een paers velken; de buptenste schelle is tap / groen of roschachtigh / onder dese leyt noch een andere harde of houtachtige schelle.

Plaetse. De Pistachien-boomen groeyen in heete Landen / en brengen aldaer haer vruchten voort; maer die hier by groote kruydt-beminnars ghevonden worden / dragen selden bloemen / en nimmermeer vruchten.

Aert en Krachten. De Pistachien zijn warm in den tweeden en vochtigh in den eersten graedt / openende / en dun makende van krachten / en geben goet voedsel. Matthiolus, C. Durantus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever en Longh, Hoest, Kort-amigheyt, Graveel, sweeringe der Nieren, en Fenijn: Hier toe worden de vruchten nuttelijk gegeten / en een Roemer Wijn daer op gedroncken. C. Durantus.

Dadel-boom, in 't Latijn *Palma.*

Gedaente.

De Dadel-boom schiet op tot een hooge Boom. De stam is met een scherp-wijse schozffe bekleedt: aen de top van de stam brengt hy voort veel rietachtige smalle bladeren / tusschen de welke de bloemen / in een groote omwindsel beslooren / te voorszijn komen; dit omwindsel open gegaen zijnde / vertonen sich witte bloemen / die van langhwerpighe ronde vruchten Dadelen

genaemt / gevolght worden: dese zijn van bupten roschachtigh van verwe / soet van smaect / en beslupten in sich een langhwerpighe harde steen.

Plaetse. De Dadelboom groeyt overbloedigh in Indien, Egipten, Syrien, Africa, en andere heete Landen.

Aert en Krachten. De rijpe vruchten of Dadelen verwarmen / trecken een weynigh te samen / versachten de rouwigheyt van de keel / verstercken de vrucht in 's Moeders Lichaem / stoppen de Supkloop en 't Bloetspoutwen. Matthiolus, C. Durantus, Dioscorides, Galenus.

Bdellium.

Gedaente.

Dit is een Gom de Myrrhe niet ongelijk / maer de Boom / uyt de welke het vloeyt / is tot noch toe niet beschreven: sommige vermeenen dat de Bdellium en Myrrhe uyt een en de selfde Plante voortkomen / en dat tusschen de selfe geen ander verschil en is / dan tusschen eenen wilden en tammien Boom.

Plaetse. De Bdellium wordt uyt Arabien en Indien hier te Lande gebrecht.

Aert en Krachten. De Bdellium is warm van aert / saecht-makende / en schepdende of verteerende van krachten. Dioscorides, Matthiolus, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Om de Lijf-moeder te openen, en de doode vrucht af te drijven: Neemt Bdellium, leghtse op een kool vuur / en laet de roock van anderen ontfangen. Dioscorides.

Om de overtollige Maent-stonden, en het bloeden der Anbeyen te stelpen: Neemt een half of een geheel vierendeel loots van de pillen van Bdellium en andere geneesmiddelen bereydt / en laet het innemen. Disp. Augustan.

Voor Scheursels, hardigheden en knorren van de Zenuwen: Hier toe wort de Bdellium onder de plaesters en salven vermenght. Dioscorides.

Myrrhe, in 't Latijn *Myrrha*.

Gedaente.

De Boom daer dese Gomme uyt voort komt / is tot noch toe niet wel bekend / van wegen de verscheide beschrijvinge die'er van gegeven wordt / maer meest alle de Authoren komen hier in over een / dat het een doornachtigh Boom-gewas zy. De Myrrha is geel / witachtigh / en groen van vertwe / welke verscheidentheyt van koleur Lobel gesien heeft. De beste is onder de naem van Myrrha Troglodytica bekend.

Plaetse. De Myrrhe wordt veel uyt Arabien over gebracht.

Aert en Krachten. De Myrrhe is warm en droogh in den tweeden graedt / openende / en wepnigh t'samen-treckende / afbagende / dun makende / sacht makende en schepdende of verterende van krachten. De Myrrhe wederstaet oock de verrottinge. Garcias ab Horto, Fragolus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Engborstigheyt, Buyck-pijn, Buyck-loop, Wormen en verstopte Maendt-stonden: Neemt een scrupel of half vierendeel loots Myrrhe met eenigh nat in. Dioscorides.

Voor een stinckende Aeffem en besmettinge: Knauwt Myrrhe in de Mondt / en slicht het dooz. Dioscorides, Matthiolus.

Voor bedorven Tant-vlees en losse Tandden: Smelt de Myrrhe in wyangen Wijn / en spoelt'er de Mondt mede. Dioscorides, Garcias.

Voor oude en versche Wonden of Zeeren: Neemt gestooten Myrrhe en sropt het daer in. Matthiolus.

Voor Lick-tekenen en placken van de Huydt: Neemt een hardt gelioockt Ep / doet'er de dooz uyt / en vult de plaetse wederom met gestooten Myrrhe, laet het in een Kelder staen smelten / en bestrijckt met dese bochtigheyt of Olie de Lick-tekenen en placken van de Huydt. Joh. Schroderus.

Benzoin.

Gedaente.

De Boom / uyt de welcke de Benzoin bloept / wast hoogh op. De stam is dick en hardt / in veel tacken uytgesprept. De bladeren zijn langhachtigh / wat kliepender als de Citroen- of Lamoen-bladeren, en niet soo groen / maer aen de eene zijde witachtigh. De beste Benzoin is die met witte placken / maer die zwart bzuynachtigh is / wordt min geacht.

Plaetse. De Benzoin wordt uyt Oost-Indien over gesonden.

Aert en Krachten. De Benzoin is warm en droogh in den tweeden graedt / lieffelijck van reuck / dooz snijdende en dun makende van krachten. Het wordt veel onder welriekende dingen vermengt. Garcias, Amatus Lusitanus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Engborstigheyt en sinckinge die op de Longe vallen: Neemt bloemen van Benzoin bereydt / en geeft'er van drie tot tien grepen op een reys in. Joh. Schroderus.

Campher, in 't Latijn *Camphora*,*Caphura*.

Gedaente.

De Campher-boom wast gelijk de Okernoten- of Populier-boom hoogh op. De stam is met een asch-vertwige schozffe bedekt / en in veel zijde-tacken uytgesprept. De bladeren zijn witachtigh / van maeksel de Wilgen bladeren seer wel gelijkende. De bloemen en vruchten bindtinen niet beschreven. Uyt dese Boom traent een witachtige Gomme / die Campher genaemt wordt.

Plaetse. De Campher komt uyt Indien en China.

Aert en Krachten. Omtrent de aert van de Campher is groot verschil: sommige houdense vooz houdt en droogh in den derden graedt: anderen vooz warm in den selfden graedt: Maer sy schijnt veel eer van een

een gemengelde natuur te zijn / te weten in zijn fijnste of geestelijke deelen warm / en in de andere houdt van aert. De Campher wederstaet de verrottinge en het vergift. Sommige vermeynen / dat alleen de reuck van de Campher de Mannen onbequaem maect tot het by-slapen / maer sulck is van de geleerden Scaliger dooz erbarentheyt wederlept.

Medicinael gebruyck. Voor ontsteking der Oogen, Wonden, Zeeren en Puyften, Hooft-pijn en verbrantheit: Hier toe wort de Campher onder andere genees-middelen vermenght en gebesicht.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Neemt een stukje Campher, ontsteekt het aen een kaers / en blust het dickwils in drie oncen water van Confilie de Greyn, en geeft het in. Joh. Schroderus.

Voor ontvloeying des Zaets: Hier tegen wort de Campher onder andere genees-middelen vermenght ingenomen / en op de Lendenen gestreecken. Garcias.

Voor Pest en bloeden uyt de Neus: Bereydt een balleken van Campher en rieckt'er dickwils aen.

Arabische Gom, in 't Latijn Gummi Arabica.

Gedaente.

Het Gewas / daer de Arabische Gom uyt voort komt / is een boomachtigh heester / en in 't Latijn Acacia genaemt / wiens tacken met scherpe dooznen beset zijn. De bladeren zijn gelijk die van de Linden veel aen een middel-steellien gehecht. De bloemen zijn wit / en worden van zaet-hauwtiens gelijk die van de Lupinen gevolgt. De Somme is helder en doozluchtigh: Dese wort verbalscht dooz de Gom die uyt Karssen, Peeren, en diergelijckie Bomen traent / maer 't selfde kan / wanneer mense in schoon water smelt / haest vernomen worden.

Plaetse. De Arabische Com en komt niet

alleen uyt Egypten en Arabien, maer oock uyt West-Indien.

Aert en Krachten. De Arabische Gom is matelijck verkoelende van aert / t'samen treckende / dick makende en de zweet-gaten sluytende van krachten. Dodonæus.

Medicinael gebruyck. Voor Verbrandtheit: Vermenght Arabische Gom onder 't wit van een ey/en bestrijckt de plaetse daer mede / dit belet dat'er geen blaren op en loopen. Diolcorides.

Voor Kloven in de Tepels der Vrouwen Borsten: Stropt'er gepulveriseerde Arabische Gom daer in.

Gom Dragant, in 't Latijn Gummi Tragacanthum.

Gedaente.

De Gom Dragant bloept uyt de wortel van een dooznachtigh gewas / in 't Latijn Tragacantha genaemt / het schiet niet hoogh op / maer brenghet voort korte en sterke tackskens. De dunne en smalle bladeren zijn seer veel aen een middel-steellien gehecht. De wortel is houtachtigh en lang. De risch der aerden uytgespreydt. De beste Gom Dragant is de witte / supbere / en die wat soetachtigh van smaeck is.

Plaetse. Dese Gom wort uyt Vranckrijk en de Grieckse Eylanden over gesonden.

Aert en Krachten. De Gom Dragant is koudt in den tweeden / en vochtigh in den eersten graedt / sommige houdense vooz droogh in den eersten graedt / en is dick makende / de zweet-gaten sluytende / ende de scherpigheyt der vochtigheden matigende van krachten. Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Heesigheyt en scherpe Sinckinge: Vermenght dese Gom onder eenige Sprayen / en lact daer van licken. Dodonæus, Diolcorides.

Voor Lendenpijn, quetsing van de Nieren en Blaes, en snijdinge in 't Water maken: Neemt een vicrendeel loots gepoeyerde Gom Dragant, en geeft het met soete Wijn of

afziedfel van zoet-hout in. Dioscorides, Dodonæus.

Voor de roode Loop: Neemt poeyer van Gom Dragant een vierendeel loots / en geeft het met Quce-sap in. Ravelingius.

Gom Caran, in 't Latijn *Gummi Carannæ*.

Gedaente.

De Gom Caran is de Tacamahaca van bertwe eenighsins gelijk / doch meer blinkende / bochter / meer klebende / en wel-riekender.

Plaetse. Dese Gom wordt ons ypt West-Indien met breede / zenuwachtige en riedt-achtige bladeren omwonden / over gebracht.

Aert en Krachten. De Gom Caran is warm en droogh in den derden graedt / t'samen-treckende / vermozwende / verteerende / scheidende en pijn stillende van krachten. Fragofus, Monardus.

Medicinael gebruyck. Voor oude geswellen, koude Sinckinge, pijn der Zenuwen en Ledematen: Hier wordt dese Gom alleen ofte onder andere genees-middelen vermenght / plaester-wijs nuttelijck gebruyckt. Monardus.

Voor versche Wonden, en insonderheyt van de Zenuwen: Leght'er een plaester van Gom Caran op. Monardus.

Voor Hoof- en Tandt-pijn: Bereypt van dese Gom Hoof-plaesters / en leghtse op de slapen van 't Hoof.

Voor Gicht en Podagra: Neemt Gom Caran een once / geel Wasch een loot / vermenght dit te samen met Olie van de bloemen van wit Wolle-kruydt bereydt / tot een plaester / de welke gy op de pijnelijcke Ledden leggen sult. Joh. Schroderus.

Gummi Elemni.

Gedaente.

De Boom daer dese Gom ypt traent / wordt booz de Ceder-boom, van andere booz den Ethiopischen Olijf-boom, maer

van de meeste booz een onbekende Boom gehouden. De beste Gom / de welke onder dien naem hier te Lande gebracht wordt / is de witachtige met perts geels vermenght / en die gebrandt ofte ontsteken zijnde een aengenamen reuck verweckt.

Plaetse. De Gom Elemni komt ypt Ethiopien.

Aert en Krachten. De Gom Elemni is matelijck verwarmende van aert / vermozwende / verteerende / resolberende / rijp-makende / pijn stillende / ende de Wonden des Hoofstz heelende van krachten. Joh. Schroderus.

Tacamahaca.

Gedaente.

De Gom/Tacamahaca genaemt / bloeyt ypt een wel-riekende Boom / die gelijk onse Populier-boom hoogh opschiet: de vrucht is root / het Pionien-zaet eenighsins gelijk. Dese Gom is van bertwe de Galbanum gelijkende / met witte placken als Ammoniacum dooz-menght / zwaer van reuck en smaect.

Plaetse. Dese Gom wort ons ypt Nieuw Spanjen obergesonden.

Aert en Krachten. De Tacamahaca verwarmt in den derden en verdrooght in den tweeden graedt / en is sterckelijck t'samen-treckende / vermozwende / verteerende / scheidende / en de pijn-stillende van krachten. Fragofus, Monardus.

Medicinael gebruyck. Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Neemt een weynigh van dese Gom / leght het op een kool vuur / en laet de roock daer van in de Neus van de Vrouw op trecken: ondertusschen bereydt daer van een plaester / en leghtse op de Navel van de Vrouw. Monardus.

Voor koude Geswellen, pijn van de Ledden, en Wonden der Zenuwen: Hier toe wordt dese Gom nuttelijck plaester-wijs gebruyckt. Monardus, Fragofus.

Voor Tandt-pijn en sinckinge die op de Oogen vallen: Bereydt een plaester van dese

dese Gom / en leghtse op de slapen des Hoofst. Monardus.

Om de Maegh te verstercken: Wordt dese Gom alleen ofte onder andere genees-middelen vermenght / plaester-wijs van buypen opgeleght. Fragosus, Monardus.

Gom Lacke, in 't Latijn Lacca.

Gedaente.

De Gom Lacke is hardt / doozluchtigh / ros die beeltijds aen tackstiens noch vast zijnde hier te Lande gebzacht wort. Van dese Gom zijn nochtans verscheide opinien: Garcias vermeent dat de Lacca van gebleugelde Mieren uyt een seker groote Boom gesogen / en daer na van de selve / gelijk de Honingh van de Bienen / aen de tacken gevestight wort. Andere seggen dat Wanneer de Rivieren van Pegu overloopen / en veel sijckis na laten / dat als dan van de Inwoonderen veel tackstiens in dien sijck neder geworpen worden / waer op sich veel gebleugelde Mieren vergaderen / en de Gom Lacke daer op laten vallen en bevestight. Doch waerschijnlijcker is 't / dat de selve gelijk de andere Gomme uyt de Boom traent.

Plaetse. De Gom Lacke wort uyt Indien ober gebzacht.

Aert en Krachten. Dese Gom is warm van aert / dun makende / openende / 't zweet en den Heijn drijvende van krachten. Joh. Schroderus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever, Mildt, Gal-blaes, Watersucht, Geel-sucht, Engborstighheyt, en om de Kinder-pockjens en Maselen uyt te drijven: Deemt Gom Lacke een half ofte geheel bierendeel loots / sijn gestooten zijnde / geeft het met bequaem nat in: Het kan oock nuttelijck onder afziedfels ofte andere genees-middelen vermenght worden. Joh. Schroderus.

Voor Tandt-pijn en bedorven Tandt-veesch: Deemt gestooten Gom Lacke een half loot / gebzande en ongebzande Aluyn

van elckis een half bierendeel loots / water van Weeghbree, van Salie, van elckis een nuttsjen / laet dit te samen staen weecken / tot dat'er een seer roode tinctuur uyt-getrocken is / spght het dooz pampier / doet'er by Roosen-water een half once / Caneel-water een half loot / vermenght zijnde / wascht het Tandt-bleesch daer mede.

Liquid-Ambar.

Gedaente.

De Liquid-Ambar is een bochte of olieachtige herst / bloepende uyt een schoone en hooge Boom / met bladeren als die van de kalim-op bewassen / en met een dicke asch-vertwige schoofse bekleedt. Dese Boom wort van de Indianen Oocol of Ocololt genaemt.

Plaetse. De Liquid-Ambar wort ons uyt West-Indien toe gesonden.

Aert en Krachten. De Liquid-Ambar is warm in den tweeden / en vochtigh in den eersten graedt / openende / vermozwende / resoluerende / en rijp-makende van krachten. Monardus, Cæsalpinus.

Mastick-boom, in 't Latijn Lentiscus.

Gedaente.

De Mastick-boom heeft tape tacken / en is met een roschachtige schoofse bekleet. De bladeren gelijken die van de Olijfboom, sijn hardt / doncker-groen van berwe / met roodachtige aderkens dooz-loopen / en zwaer van reuck. De bloemen sijn moschachtigh / en worden van ronde Besien / die eerst groen / daer na paersch / en eyndelijck zwart worden: dese beslypten in sich een harde zwarte kerne en olie-achtigh sap. Dit Boom-gewas byenght oock blaeskens boort / die als hooznkens omgekromt sijn / in de welke eerst een vochtighheyt en daer na klypne beestkens als Nuggen gebonden worden. Uyt dese Boom traent oock een Herst of Gomme / die gemeenlijck Mastick genaemt wort.

Plaetse.

Plaetse. De Mastick-boom wordt gevonden in Syrien, Chios, Candien, Italien, Spanjen, en andere plaetsen aen de Middellandsche Zee gelegen / van waer ons de Mastick overbloedigh toe-gesonden wordt. De Mastick-boom komt somtijds hier te Lande van vreemt zaet voort / maer moet naerstelijck tegen de koude bewaert worden.

Aert en Krachten. De Mastick-boom en insonderheyt des selfs Herst of de Mastick is warm en droogh in den tweeden graedt / een weynigh t'samen-treckende / vermogtwende / en den Maegh versterckende van krachten. Matthiolus, C. Durantus, Cæsalpinus.

Medicinael gebruyck. Voor Buyck-loop: Neemt Mastick een loot / koocht het in een mengelen water / en laet hier van geduurigh dincien. J. Schroderus.

Voor dampen van de Maegh die na de Herfenen opstijgen: Neemt eenige greppen Mastick, en slichte na de maeltijd dooz. C. Durantus.

Voor Bloetspouwen en verouderde Hoest: Vermenght Mastick onder gesuiberde Honingh ofte bequame Syropen / en laet hier van gebzupcken. Dodonæus.

Voor vochte Herfenen en losse Tandem: Knautet de Mastick in de mondt / waer dooz veel vochtigheden upt-getrocken worden. Matthiolus, Lobel.

Voor een slappe Maegh: Wordt de Mastick nuttelijck onder de Maegh-plaesters vermenght.

Voor kloven in de Handen en Lippen: Neemt poeper van Mastick, met wit van een Ep geklopt / en bestrijckt de kloven daer mede. Ravelingius.

Wieroock, in 't Latijn *Thus*, *Olibanum*.

Gedaente.

DE Boom daer den Wieroock upt traent / is verscheydenlijck van verscheyden Krupdt-beschrijvers beschreven / soo dat de rechte gedaente onbekent is. Dese

Gom ofte Herst is upt den witten bleekgeel van vertwe.

Plaetse. De Wieroock komt upt Arabien.

Aert en Krachten. De Wieroock verwarmt in den tweeden en verdrooght in den eersten graedt / en is een weynigh t'samen-treckende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Bloetspouwen, en Buyck-loopen: Neemt een stuctje van de Wieroock als een Erwt groot / en slicht het des avonts / eer men te bedde gaet / dooz. Garcias, Cæsalpinus.

Voor Sinckingen: Verroocht u met Wieroock, en slicht een stuctje daer van des avonts in. J. Stocker.

Voor holle Sweeringe en versche Wonden: Leght of siropt'er gestooten Wieroock in. Fragosus, Lobel.

Voor Kack-hielen: Vermenght Wieroock onder Derckens-reusel en strijckt het daer op. Lobel.

Sarcocolla.

Gedaente.

DE Sarcocolla is een Gomme / tranende upt een doozmachtige Boom-gewas / geelachtigh van vertwe / bitterachtigh van smaect / doch daer na wat soetachtigh.

Plaetse. De Sarcocolla komt upt Persien.

Aert en Krachten. De Sarcocolla is warm in den tweeden en droogh in den eersten graedt / t'samen-treckende / heelende en suiberende van krachten. Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor vuyle en holle Sweeringe en Zeeren: Neemt het poeper van Sarcocolla en siropt het daer in / of met Honingh vermenght zijnde / wordt het nuttelijck met wiecken daer op gelept. Matthiolus, Cæsalpinus.

Voor loopende Oogen, en schellen op de selve: Wordt de Sarcocolla in Efels-melck geweeckt / en onder de Oogh-waters vermenght. Matthiolus.

Draken-bloedt, in 't Latijn *Sanguis Draconis*.

Gedaente.

DRaken-bloedt is een roode Craen/ uytgedzooght bloedt niet ongelijck / vloeyende uyt een sekere Boom / hebbende een dicke harde stam boven in acht of negen zijde-tacken gescheiden. Deschoffe is oneffen en geklooven. Op de toppen van de tackskens zijn veel lange spitse bladeren by een gevoegt / die omtrent anderhalben voet langh / een vinger breedt / en in 't midden gelijck de Lisch-bladeren met een verheben ribbe versien zijn. De vruchten wassen gelijck de Dadelen, Druyf-wijs by een vergadert / de Krieken eenighsins gelijck / geel van berwe en suurachtigh van smaect.

Plaetse. Het wordt uyt de Canarische Eylanden ober gebzacht.

Aert en Krachten. Draken-bloet is mateelijck verkoelende / maer meerder verdzoogende van aert / en sterckelijck t'samen treckende en te rugge drijvende van krachten. Acofta, Clusius, Aloysius Cadamustus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Vrouwelijke vloedn, Buyck-loopen en Bloedt-spouwen: Neemt Draken-bloedt een half vierendeel loots / sijn gestooten zijn: de geeft het met eenigh bequaem nat in. Matthiolus, Acofta.

Om het Bloet te stelpen en versche Wonden te genesen: wordt het Draken-bloedt onder andere genees-middelen vermenght. Clusius.

Styrax Calamita.

Gedaente.

DE Styrax Calamita is een wel rieckende vette vochtigheyt / in grepen / gheelijck de Amoniacum, stijf geworden. De Boom is van stam en bladeren de Queeboom niet seer ongelijck. De bloemen zijn wit / en van gedaente die van de Orangieboom gelijck. De vruchten zijn rondt / en soo groot als de Hasel-noten.

Plaetse. De Boom / daer de Styrax Calamita uyt traent / wast in Syrien, Silicien en Pamphilien: Hy wordt doek op andere plaetsen / van sijn vruchten voort gekomen zijnde / gebonden / maer brenge aldaer sijn Gort niet te voorszijn.

Aert en Krachten. De Styrax Calamita verwarmt / verdzooght en vermozwt. Matthiolus, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor Hoest, Sinkinge, Heeftigheyt, Hoofst-pijn en verstopte Maendt-stonden: Hier tegen wordt de Styrax Calamita onder andere genees-middelen vermenght en in-ghenomen. Galenus.

Styrax Liquida.

Gedaente.

DE Styrax Liquida is een sterck-rieckende vette vochtigheyt / gelijck een dicke Balsen. Sommige vermeynen dat het selfde van Styrax Calamita, in Olie en Wijn gesmolten / gemaect is: Andere seggen dat het de Olie is uyt de vruchten van de Styrax Calamita booin gesterft. Nocht zijnder die vast stellen dat het gemaect is van Myrrhe, die eerst in water geleyt / en dan uyt gedruckt wordt.

Plaetse. Het wordt van de selve plaetsen / daer de Styrax Calamita gebonden wordt / ober gesonden.

Aert en Krachten. De Styrax Liquida verwarmt geweldig / maect murrutu / maet te veel geroocken verweckt pijn in het hoofst / en slaperigheyt. Dioscorides.

China Wortel, in 't Latijn *Radix Chinae*.

Chinae.

Gedaente.

DE China Wortel is dick / hardt / geknoopt / buldtachtigh / van buyten roos ofte doncker-roodt / en van binnen witachtigh / een weynigh na den bleeck-roode treckende.

Plaetse. Dese wortel wast in China, en

D b

wordt

wordt oock uyt nieuw Spanjen en Peru oher gebracht / maer dan isse van binnen roffer.

Aert en Krachten. De China Wortel verwarmt matelijck / en verzooght in den tweeden graedt / opent en drijft den Urijn en 't Sweet. Fragosus, Garcias, Acoſta.

Medicinael gebruyk. Voor Pocken, langdurende Koortſen, Lammigheyt, Waterſucht, Gicht, verouderde Hooft-pijn, Geelſucht, verſtopthey van de Lever en 't Graveel: Berendt een afzichtscl van dese wortel / gelijk als van het Pock-hour, en laet hier van drijcken. Monardus, Fragosus.

Radix Jalappæ.

Gedaente.

DEſe byemde wortel is byyn of graudachtig van betwe / anderzints de Mechoacan gelijk / waeromſe oock van ſomnige ſwarte Mechoan genoemd wordt.

Plaetſe. Deſe wortel is voor eenige weynige Jaren uyt Indien overgebracht.

Aert en Krachten. De Jalappa purgeert alderhande / maer inſonderheyt de waterachtige vochtigheden / tot een vierendeel loots of vier ſcrupelen met eenigh bequaem nat ingenomen.

Mechoacan, in 't Latijn Radix

Mechoacannæ.

Gedaente.

Ut deſe wortel ſpruyten veel lange / teere rancien / die ſich om de byſtaende ſtemſelen beveſtigen. De donckler-groene bladeren zijn breedt / voor ſpits / hayrigh / en die van de Winde wat gelijk. De bloemen zijn van byſ groote bladeren gemaakt / in 't midden voort hangende een hoofdekken / ſoo groot als een Haſel-note: 't welck in ſich beſluit twee zwarte zaden als klepne Cicers. De wortel is langhwerpigh / dick en van binnen wit.

Plaetſe. Dit Gewas komt voort in Weſt-Indien en nieuw Spanjen.

Aert en Krachten. De Mechoacan is warm in den eerſten en dzoogh in den tweeden graedt / en purgeert de ſlijmige en waterachtige vochtigheden. Men geeft hier van de kinderen omtrent een ſcupel / en de volwaſſent een vierendeel loots of twee op een reys in. Renodæus, Joh. Schroderus.

Rabarber, in 't Latijn Rhabarbarum, Rheum.

Gedaente.

DEſe wortel is ſeer dick / rondt / van buyten roſachtigh en van binnen uyt den rooden na 't geel treckende / ende wanneer gewerckt ofte geknawut wordt / een ſaffraenachtige verwe van ſich gebende.

Plaetſe. De Rhabarber waſt in China, en wordt ons uyt de Levant oher geſonden: maer die uyt Moscovien komt wordt ſo ſeer niet geacht.

Aert en Krachten. De Rhabarber purgeert de galachtige vochtigheden / maer ſluit daer na het lichaam weder toe / waerom het oock in alderhande Supck-loopen gebesight wordt. Men geeft'er een vierendeel loots of twee op een reys van in / of men weecht'er twee of drie vierendeel loots van in eenigh bequaem nat / om op een mael in te nemen.

Hermodactylus.

Gedaente.

DE Hermodactylus is een bol ofte ajurachtige wortel / van binnen wit / en bequaem om lichtelijck gepulverificeert te worden.

Plaetſe. De Hermodactylus wordt ons uyt Sirien toegeſonden.

Aert en Krachten. Deſe wortel is warm en dzoogh in 't begin van den tweeden graet / en purgeert de dicke ſlijmerachtige vochtigheden / de ſelve uyt de lede-maten of juncturen drijvende. Men geeft van de ſelve van een half tot anderhalf vierendeel loots op een reys in. Renodæus.

Turbith,

Turbith.

Gedaente.

Onder alle de Kruydt-beschrybers zijn verscheyde meyningen / wat vooz een Gewas vooz de Turbith te houden zy: Mesue schryft het te zijn de wortel van een venckelachtigh kruydt / dat vol melckachtigh sap is: Serapio en Avicenna houden 't vooz de wortel van Tripolium: Actuarius vooz de wortel van *Alypum dioscorides*, 't welck hy wit Turbith, of vooz de wortel van *Esula*, het welck hy zwart Turbith noemt: Fuchsius vooz de wortel van *Thapsia*: Garcias schryft het te zijn een Gewas wiens wortel noch groot noch langh is. De steel is omtrent twee of drie palmen hoogh / een vinger dick / en als de Veyl langs de aerde kruppende. De bladeren en bloemen zijn die van de Heemst-wortel of witte Maluwe niet ongelijk. Hoe het zy / de Turbith die hedendaeghs in de Apotheken gebuyckelt wordt / komt met de ken-tekenen van Mesue vooz geschreven / seer wel ober een: want onse Turbith is van binnen wit en gomachtig / van buyten grauw en licht om te bziien.

Plaetse. De Turbith groept in Indiën, en wordt van daer na Persien, Arabien en andere gewesten ober gevonden.

Aert en Krachten. De Turbith is warm en droogh in den derden graedt / en heeft een besondere kracht om de dicke / en tape slijmachtige vochtigheden uit de ver gelegene deelen te trecken en dooz den stoelgang upt te drijven. Het wordt in substantie van twee tot vier scrupelen of anderhalf bierenddeel loots in ghegeven: of men gebuyckelt daer van in infusie van een tot drie bierenddeel loots. Mesue, Ægineta, J Schroderus.

Radix Contrayerva.

Gedaente.

Dese bzeemde wortel is de *Cyperus* van gedaente seer gelijk / waerom oock Bauhinus de selve *Cyperus longus odoratus* Peruanus genoemt heeft.

Plaetse. De *Radix Contrayerva* is eerst vooz eenige Jaren upt Peru ober-gebracht geweest.

Aert en Krachten. De *Radix Contrayerva* is warm in den tweeden graedt / 't zweetdrijvende / en 't vergifte wederstaende van krachten. Monardis.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande Vergift, Wormen, Pest, quaet-aerdige Koortsen en Kinder-pockjens: Neemt een half of geheel vierendeel loots van de gesooten wortel / en geeft het met bequaem nat in. Monardis, Joh. Schroderus.

Radix Curcuma.

Gedaente.

De *Curcuma* is een wortel van uytelijck gedaente de Gember gelijk / van binnen geel / ende oock soodanige vertwe van sich gebende.

Plaetse. De *Curcuma* groept in Indiën.

Aert en Krachten. Dese bzeemde wortel is warm en droogh in den tweeden graedt / bitter van smaect / openende / dun makende / afvagende / en verteerende van krachten. Ruellius, Clusius.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever, Mildt, Gal-blaes, Geel-sucht, Water-sucht, en verstopte Maent-stonden: Neemt een vierendeel loots van het poep van dese wortel / en geeft het met Wijn of eenigh ander bequaem nat in. Matthiolus, Fuchsius.

Galigaen, in 't Latijn Radix Galanga.

Gedaente.

De *Galigaen* is een bzeemde wortel / met leden gelijk de Riet-wortelen onderscheyden / van buyten en binnen buyen van vertwe / scherp van smaect en wel-riekende.

Plaetse. De *Galigaen* wordt upt Indiën ober gebracht.

Aert en Krachten. De *Galigaen* is warm en droogh in den derden graedt / openende

en dooz-snijdende van krachten. Matthiolus, Acofta.

Medicinael gebruyck. Voor Winden en rauwigheyt van de Maegh, duyfelingh in 't Hooft, verftoptheyt van de Lijf-moeder, Buyck-pijn, en Hert-kloppinge: Hier tegen geeft een half of geheel vierendeel loots van de gefloten wortel met Wijn in. Acofta, Matthiolus, Fuchfus.

Gember, in 't Latijn *Zinziber*.

Gedaente.

De Gember heeft bladeren gelijk het Water-lifch, maer donckier-groen van verwe / die twee of driemael op een Jaer vernieuwt worden. Het zaet is wit / welriekende / wat langer als de groote Cardamom, en leyt in een drie-hoekige gerimpelde Schelpe beftooten. De wortel is hier te Lande by een yder genoegh bekend.

Plaetse. De Gember groeyt in Ooft-Indien.

Aert en Krachten. De Gember is sterckelijck verwarinende van aert / openende / dooz snijdende en dunn makende van krachten. Monardus, Garcias ab Horto.

Medicinael gebruyck. Voor verkourtheyt van de Maegh, Borst, Ingewandt en verrottinge der vocht gheden: Hier toe wordt de Gember nuttelijck in Spijse en onder andere genees-middelen gebruyckt.

Zedoaria.

Gedaente.

De Zedoaria is een Gewas de Gember van gedaente by na gelijkende / en wordt daerom van de Indianen wilde Gember genaemt: De beste wortel is te achten / de geene wel rieckende / witachtigh / zwaer / sonder worm-gaten en bitter van smaech is.

Plaetse. De Zedoaria wast in China.

Aert en Krachten. De Zedoaria is warm en droogh in den derden graedt / dooz snijdende / versterckende / de winden brennende en 't vergift wederstaende van krachten. Garcias, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor pijn in de Maegh en Darmen, Wormen des Buycks, opgestopte Maendt-stonden, overtollige Brakinge en Buyck-loop: Neemt een vierendeel loots van de gefloten wortel met Wijn of eenigh ander bequaem nat in: men kan de selve oock in Wijn op zieden / en die Wijn laten drincken. Garcias, Rondeletius.

Voor een stinckende Adem en besmettelijcke Lucht: Knautt dese wortel in de Handt / en slijct het dooz. Garcias.

Zarza Parilla.

Gedaente.

De Zarza Parilla is van bladeren de sterkende Winde gelijk. De wortelen / die uyt een groote dicke knobbelachtige harde wortel en gerimpelt hooft ober beyde zijde seer veel voortspruyten / zijn seer langh / sonder leden / buygelijck / met een hardtachtige zwarte schoyffe bekleedt / gerimpelt / en binnen met een meelachtigh mergh gebint.

Plaetse. De Zarza Parilla wast in West-Indien.

Aert en Krachten. De Zarza Parilla is matelijck warm / maer sterckelijcker verdroogende van aert / ende den Urijn en 't zweet-drijvende van krachten. Monardus, Garcias ab Horto.

Medicinael gebruyck. Voor de Pocken, Schurftheyt, Gicht, Sinckingen en andere gebreken daer uyt ontstaen: Bereydt een afziedsel van dese wortel / gelijk als van de China, en laet hier van drincken; hier op moet het zweeten bevoordert worden. Monardus, Matthiolus, Lobel.

Spica Nardi.

Geflachten.

Van de Spica Nardi zijn in de Apotheken twee soorten bekend / het eene Spica Nardi Indica, en 't ander Spica Nardi Celtica genaemt.

Gedaente. De Spica Nardi Indica is een vreesde wortel / en brenghet voort dunne en dooze

doze veselingen / gelijck hay-bloeken by een vergadert / uyt het midden van de welcke eenige vies-achtige bladeliens voorsz- spruyten.

De Spica Nardi Celtica brengh voort uyt dunne wel-riekende wortelen / die met veel bzyne saselingen en loekachtige ranckliens behangen zijn / bleek geelachtigh en smalle bladeren. Het steelken schiet omtrent een palme of anderhalf hoogh op / ende de bloemliens zijn geel van verwe.

Plaetse. De Spica Nardi Indica wast in Oost-Indien. De Spica Nardi Celtica groeyt in Liguriën, Carinthien, en op de Alpes-bergen van Tyrol.

Aert en Krachten. De Spica Nardi Indica is verwarmende in den eersten / en verdroogende in den tweeden graedt / doorsnijdende / dun makende / en den Urijn afdrijvende van krachten. Galenus.

De Spica Nardi Celtica verschilt weynig in aert en krachten van de Spica Nardi Indica, maer is wat onstercker in werkinge.

Medicinael gebruyck. Voor beslooten Winden, opgestopte Maent-stonden, pijn in de Maegh, en Geelsucht: Hier tegen wordt de Spica Nardi in Wijn gekoocht en ghedroncken / ofte eenighe grepen daer van onder andere genees-middelen vermengt.

Kemels-hoy, in 't Latijn *Schænantium*.

Gedaente.

Dat Gewas is een harde vies- of grasachtige Plante. De bloemliens zijn uyt den geelen bleek-roodt van verwe. De wortel is kleyen / hardt / en met veel kleyne veselingen in de aerde bevestight.

Plaetse. Het groeyt in Arabia.

Aert en Krachten. Kemels-hoy is warm van aert / fijn van deelen / een weynigh t'samen-treckende van krachten. Dioscorides, Galenus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lijf-moeder, Lever en Mildt, Win-

den van de Maegh, Brakinge, de Hick, verstoptheyt en pijn van de Nieren en Blaes: Tegen de boozmoemde gebzeken wordt de Schænanthum onder andere genees-middelen vermengt ende gebzuyct. Matthiolus, C. Durantus.

Agaricus.

Gedaente.

De Agaricus is een witte Kampernoelie wassende aen de Lorcken-boomen, onder de welke voort de beste geacht wordt de witste / lichtste / vooste / bzeuch-faemste / eerst soet / en daer na bitter / ende t'samen-treckende van smaect.

Plaetse. De Agaricus groeyt in Italien aen de Lorcken-boomen.

Aert en Krachten. De Agaricus verwarmt in den eersten en verdrooght in den tweeden graedt / en is openende / doorsnijdende / dun makende / afdragende / en de water- en slijm-achtige vochtigheden des lichaems door den kamer-gangh afdrijvende van krachten. Matthiolus, Dodonæus, Brunfelsus.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheyt van de Lever, Mildt, Lijf-moeder, Nieren, Engborstighet, Geelsucht, Gicht, en vallende Siekten: Om dese gebzeken te genesen sal men het lichaem supveren met Agaricus, en van de selve van een tot twee vierendeel loots met Wijn of Honingh-azijn in geben / of laet'er van twee tot vijf vierendeel loots in eenigh bequaem nat weecken / en uytgeperst zijnde in nemen. Dioscorides, Meue, Galenus.

Peper, in 't Latijn *Piper*.

Geslachten.

De Peper wordt in ronde en lange Peper onderscheyden. De ronde Peper is wederom tweederley / zwart en wit.

Gedaente. Het Gewas dat ronde swarte Peper draeght / heeft teere / doch tave geknoopte rancken / waer mede het sich aen de bystaende steunselen oprecht / of langhs

de aerde versprept blijft leggen. Uyt peder knoop of lidt spruyt nu aen d'een / en dan aen d'ander zijde een bladt / 't welck breekt / by na rondt / booz spits en met veel zenuwen dooz-loopen is. Omtrent dese bladeren groept de Peper Druyf-wijs aen een langhwerpighe steelken by een vergadert. De woortel is niet seer groot.

Het Gewas / 't welck witte ronde Peper boozt brenghet / is het voorgaende seer gelijck / alleen zijn de vruchten daer van / oock gedrooght zijnde / wit.

Het Gewas / waer aen de lange Peper boozt komt / hoewel het eenighsins de swarte ronde Peper schijnt te gelijcken / nochtans zijn de bladeren teerder / bleeker-groen / korter van steelken / en meer gezenutwt. De vrucht is langhwerpighe / gelijck het bloetsel van de Bercken-boom, van buyten aschgracutw / en van binnen wit.

Plaetse. Alle dese soorten van Peper woortden ons uyt Oost-Indien over gesonden.

Aert en Krachten. De swarte en boozwaeremelijck de witte Peper is heet en droogh in den derden of in 't beginsel van den vierden graedt / dooz-slijdende dun makende en openende van krachten. Fragosus, Matthiolus.

De lange Peper is warm en droogh in den tweeden graedt / met een sachte scherphheit en t'famen-trekinge. Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor een verkoude en vochte Maegh : neemt vijf of ses heele witte Peper-kornen, en slijctse een uur booz de maeltijt dooz.

Voor Buyck-pijn, Vergift, duysterheit van 't Gesicht, en andere gebreken uyt overvloedige vochtigheden en Winden ontstaen: Hier toe woort de Peper onder andere geneesmiddelen vermenght en ingenomen. Dioscorides, Galenus, Matthiolus, C. Durantus.

Cubeben, in 't Latijn *Cubeba*.

Gedaente.

De Cubeben zijn vruchten van een Gewas / 't welck sich gelijck de Peper om de Boomen en bystaende steunselen be-

vesticht / dragende bladeren breeder als die van de Myrthus, maer snalder als die van de Granaet-boom. De bloemen zijn welriekende. De vruchten komen Druyf-wijs te voorschijn / peder aen een steelken afhangingende.

Plaetse. De Cubeben wassen by de Peper. Aert en Krachten. De Cubeben zijn warm en droogh in den tweeden of in 't begin van den derden graedt / dun makende / verteerende / ende het Ingezwant / booznamentlijck het Hoofst versterkende van krachten. Lobel, Garcias, Acofta, Fragosus.

Medicinael gebruyck. Voor alderhande koude gebreken van de Herzenen, 't Herte, de Longh, Maegh, en Lijf-moeder: Woortden de Cubeben onder andere geneesmiddelen vermenght / ofte met Wijn ingenomen. Garcias, Matthiolus.

Cardamom, in 't Latijn *Cardamomum*.

Geslachten.

De Gewas is in groote en kleyne Cardamom van de Apotheken onderscheyden.

Gedaente. De groote Cardamom, die oock Paradijs Koren genaemt woort / is een langhwerpige drie kantige hauwe / van betwe en groote den Day-steen gelijck; waer in hoeckigh / hardt / en specerachtigh zaet beslooten leyt.

De kleyne Cardamom is een vrucht klepnder als een Hesel-note / in sich besluitende veel hoeckigh zaet / maer klepnder als dat van de groote soorte.

Plaetse. De Cardamom woort ons uyt Indien over gebracht.

Aert en Krachten. De Cardamom is heet en droogh in den derden graedt / dun makende / versterkende en de winden scheydende van krachten / en woort tot de selve gebreken / daer de Cubeben toe dienstigh zijn / gebruyck. Matthiolus, C. Durantus, Garcias ab horto.

Amomum.

Gedaente.

Wat vooz een **Gewas** vooz de oprechte **Amomum** te houden is / hier van zijn verscheyde meyningen. Den naerstighe **Kruyt-ondersoecker** **C. Clusius** beschrijft er drie soorten van / nochtans bekendt hy dat het zwaer is vast te stellen wat de oprechte **Amomum** is. Het geene daer vooz in de **Apotheken** gebuyckelijck wordt / zijn tweederley zaden; het eene is een zwart rondt zaet / soo groot als een **Peper-korne**: het ander is **kleyn** / **langhwerpig** en **specerijachtig** van **smacck** / en onder de naem van **Amomum Creticum** bekendt.

Plaetse. De **Amomum** in de **Apotheken** gebuyckelijck wordt ons uyt **veerde Landen** toe gesonden.

Aert en Krachten. De **Amomum** is **verwarmende** en **verdoogende** van **aert** / en wordt in de selve gebuycken waer toe de **Cubeben** dienstigh zijn / gebuyckelijck.

Kruydt-nagelen, in 't Latijn Carioophylli.

Gedaente.

De **Kruydt-nagelen** zijn hier te **Landen** een **peet** genoeghsaem bekendt. De **Boom** daerse op **groepen** / is volgens **Garcias**, soo groot als een **Laurier-boom**, en volgens **Clusius**, als een **Peren-boom**, draegende **bladeren** die van de **smal-bladige Laurier** niet ongelijck. De **Nagelen** selfs zijn anders niet als de **knoppen** van de **bloemen** / de welke open gegaen zijnde / **blautwe** wel ricckende **bloemen** voozt brengen / in 't **midden** met veel **paerse** **dzaden** verciert / en **peet** **blat** met drie **witte** **stralen** dooz lopen.

Plaetse. De **Kruydt-nagelen** worden ons uyt **Indiën** **oerbloedigh** toe gebuyckelijck.

Aert en Krachten. De **Kruydt-nagelen** zijn **warm** en **dooogh** in den **derden** **graedt** / en hebben een **versterckende** / **openende** / **dooz** **smijdende** / **dooz** **druyngende** en **dun** **ma-**

kende **kracht** / met **eenige** **t'samen-treking** ge **vermenght**. **Matthiolus**, **Garcias**, **Fragosus**.

Medicinael **gebruyck**. Voor **koude** **gebreken** van de **Herzenen**, 't **Herte** en de **Maeg**: Hier toe worden de **Kruydt-nagelen** onder de **Spijse** **gebruyckelijck** / ofte onder andere **gehees-middelen** **vermenght** / en **intwendigh** en **uwendigh** **gebruyckelijck**. **Matthiolus**.

Voor **bemettelijck** en **vuyle** **lucht**: **Kruydt-nagelen** in **tijden** van **pest** **geknaulwt** zijnde **gebruyckelijck** de **Menschen** tegen de **quade** **lucht** **Garcias**.

Olifanten Luys, in 't Latijn Anacardium, Anacardus.

Gedaente.

De **Anacardus** is een **buyck** van een **onbekende** **boom** / **buyck-roodt** van **verwe** / **uwendigh** de **gedaente** van eens **menschen** **herte** / ende in sich **besluitende** een **kerne** als een **Amandel**, tusschen de welke ende de **buytenste** **schozse** / een **seer** **scherpe** **rosse** **Olie** **gebonden** wordt.

Plaetse. Dese **buyck** wordt veel in **Oost-Indiën** **gevonden**.

Aert en Krachten. De **Anacardus** is **warm** en **dooogh** in den **tweeden** **graedt** / **versterckt** de **herzenen** / en **scherpt** het **verstandt** en **memorie**. **Joh. Schroderus**.

Coloquint-appelen, in 't Latijn Colocynthis.

Gedaente.

Het **Kruydt** daer dese **buycken** aen **voozt** **komen** / is een **veert** **komkommer-** **achtigh** **Gewas** / en daerom van **sonnige** **Cucurbita Sylvestris** genaemt. Het **lept** met **zijn** **rancken** ter **aerde** **uwendigh** / de welke met **veerde** en op **sonnige** **plaetsen** **diep** **gesneden** **bladeren** **bewassen** zijn. Het **draeght** **bleeck** **geele** **bloemen**. De **buycken** zijn **meest** **rondt** **gelijck** **Appelen** / **selden** **peet-** **wijs** of **plat** **rondt** / dese zijn **eerst** met een **groen** en daer na **rijp** **geworden** met een **geel** **achtigh**

achtige schoofte bekleedt / onder de welcke
sich vertoont wit / sacht / en voos mergh.
Het zaet is dat van de Komkommers van
gedaente gelijk / maer veel kleynder en seer
hardt.

Plaetse. Dit Gewas vindtmen veel in
heete Landen / en wordt somtijds hier te
Lande in de krupt-beminaers Hoben ge-
sien.

Tijdt. Hier te Lande bloept het laet in de
Sommer / en brynght seer selden rijpe vruch-
ten voort.

Oeffeningh. Men zaeyt het in de Lente
op een open-luchtige en wel ter Son gelege-
ne plaetse.

Aert en Krachten. Het mergh van de Co-
loquint-appelen is warm en droogh in den
derden graedt / seer bitter van smaect / ope-
nende / supberende / en afvagende van krach-
ten. Het purgeert dooz een besondere kracht
alle galachtige vochtigheden / en dick tap-
slijm / het selve treckende uyt de inwendige
en vergelegene deelen des lichaems. Het zaet
is soo geweldigh niet om te purgeeren / als
het mergh / en mach meer in gewicht / en
met veel kleynder beroerten des Bupcks in-
genomen worden. Matthiolus, C. Durantus,
Mesue, Lobel.

Medicinael gebruyck. Voor verouderde
pijn en duyfelingh van 't Hooft, vallende
Sieckte, Popelsy, Engborstigheid, Kolijck
of Buyck-pijn, Schurft, en Pocken: In-
dien nodigh is het lichaem in dese verhaelde
gebruyken te supberen / kan het selfde nut-
telijck geschieden met mergh van Colo-
quint-appelen, 't welck met Gom Tragant,
Bdellium, Mastick en andere dingen verbe-
tert is / men geeft van 't seif de tot twintigh
grepen zwaer op een reys in. Dodonæus,
Joh. Schroderus.

Voor Dovingheydt: Neemt Coloquint,
zied het op in Olie; dese uytgeperste Olie
druypt in de Ooren. Dodonæus.

Voor Wormen des Buycks: Neemt de
voorzehaelde Olie / en bestrijckt 'er de Ma-
vel van de Bupck mede. Mesue.

Myrobalanen, in 't Latijn *Myro-
balani*.

Geslachten.

VAn dese vruchten zijnder hedendaeghs
vijf soorten in de Apotheken bekent /
als Myrobalani Chebuli, Citrini, Bellyrici,
Indi, en Emblici, peder op een besonderen
Boom voort komende.

Gedaente. De Myrobalani Chebuli zijn
de aldergrooste langhwerpighe rondt / ge-
lijck een kleyne Limoen of Persick. De bla-
deren van dese Boom zijn, die van de Per-
sick-boom eenighsins gelijk.

De Myrobalani Citrini zijn mede langh-
werpighe rondt / maer geel van verwe / heb-
bende veel vast vleesch / en een kleyne steen.
De bladeren zijn die van de Sorben-boom
gelijck.

De Myrobalani Bellyrici zijn rondt / en
niet seer groot. De bladeren van de Boom
zijn de Laurier-bladeren eenighsins gelijk /
maer bleecker-groen van verwe.

De Myrobalani Indi zijn meest acht-hoec-
kigh / zwart of doncker-blaeuw van verwe /
hebbende in plaetse van een steen seer harde
weeren. De bladeren zijn als die van de
Wilgen-boom.

De Myrobalani Emblici zijn stucken van
de geheele vrucht / die anders rondt / en niet
groeven of vooren dooz-loopen is.

Plaetse. Dese Gewassen komen uyt
Oost-Indien.

Aert en Krachten. De Myrobalani zijn
houdt en droogh van aert / met eenige t'sa-
men-treckinge vermengt. De Chebuli pur-
geeren eerst de slijmerachtige vochtigheden /
en daer na de gal. De Citrini drijven de
geele / en de Indi de zwarte gal af. De
Emblici en Bellyrici jagen de slijmige vocht-
igheden uyt het lijf. Mesue, Garcias, Mat-
thiolus.

Medicinael gebruyck. Om de slijmerige
en galachtige Vochtigheden te suyveren:
Neemt van de Myrobalanen anderhalf loot/
weeckt het in eenigh bequaem wat / dooz ge-
segen

segen zijnde / geeft het op een reys in. Maer indien men begeert datse meerder t'samen-treckinge of verstoppinge na laten sullen / soo geeft van het sijn gestooten poeper van Myrobalanen een half loot in. Lobel, Joh. Schroderus.

Voor loopende en ontftecken Oogen: Stoot de Myrobalani Citrini tot een sijn poeper / en vermenght het onder de Oogh-salven. Matthiolus, Mesue.

Voor langhdurende Koortsen en Water-sucht: Worden de geconfijte Myrobalani Chebuli nuttelijck gebuyct. Garcias.

Voor de Speenen en Anbeyen: Neemt poeper van de Myrobalani Emblici, vermenght het met sap van wit Wolle-kruydt, en leght het daer op. C. Durantus.

Kraen-oogen, in 't Latijn *Nux*

Vomica.

Gedaente.

Dit Gewas is plat-rondt / asch-graento van verwe / seer hardt / en bitter van smaect.

Plaetse. Het groeyt in Arabia.

Aert en Krachten. Dit Gewas doet sterckelijck braken / en veel gal en sijn lossen / een half loot van het poeper ingenomen zijnde. Het wordt mede onder de Præservativen vermenght: nochtans is het doodelijck vooz Honden en Hertten.

Oprecht *Dictamnium*, in 't Latijn

Dictamnium Creticum.

Gedaente.

Dit breekt Kruydt heeft rondtachtige / en niet een dicke grijsse wolachtigheyt bekleede bladeren. De steelkens en de zijdetackskens zijn dun: op wiens toppen acwijse geschubde bollekiens / als acnde Stræchas, te voorszijn komen / uyt de welke veel schoone purpere bloemkens vooz spruyten. Het zaet leynt mede tusschen dese schubbekens beslooten.

Plaetse. Dit Gewas wordt nergens als op het Eylant Candia gebonden.

Aert en Krachten. Oprecht *Dictamnium* is warm en droogh in den derden graedt / openende / afvagende / dun makende / en het vergift wederstaende van krachten. Dodonæus, Brunfelsus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor opgestopte Maendt-stonden, swaren arbeyt der barende Vrouwen, en om de Na-geboorte af te drijven: Neemt van dit Kruydt een half vierendeel loots / sijn gestooten zijnde / geeft het met Wijn in. Dioscorides, Theophrastus.

Om Splinters, Doornen en andere scherpe dingen uyt te trecken: Leght'er de bladen van *Dictamnium* op. Dioscorides.

Voor Vergift, en beten van fenijnigh Gedierte: Hier tegen geeft dit Kruydt alleen of met andere genees-middelen onder Wijn vermenght in. Matthiolus, C. Durantus.

Sene, in 't Latijn *Sena.*

Gedaente.

De *Sene* is een plante die alle Jaer ver-gaet, en is van gedaente de Lombaertse Linten eenighsins gelijk / doch de bladen gelijcken beter die van de groote Myrthus, van de welke de Orientaelse *Sene* de aldergrootste voozt brengen. De bloemen zijn geel / van vijf bladekens gemaect / en op dunne steelkens gevestight. Na de bloemen volgen platte kronnie en by na halve-maens-wijse hauwen / de welke by een plat zaet in sich besluyten. De wortelen zijn langh en dun.

Plaetse. De *Sene* waest in Syrien, Egypten en Italien, en wordt ons van daer ober gevonden. Maer hier te Lande in de Hoben gezeeyt zijnde / komt tragelijck voozt / en verkrijght noch bloemen noch hauwen / want 't blijft qualijck drie maenden in 't leven.

Aert en Krachten. De *Sene*-bladeren zijn warm en droogh in den eersten graedt / en hebben een besondere kracht om de acw-gebrande / waterachtige / sijnige en gal-achtige vochtigheden dooz den Kame-gangh af te jagen. Sy worden nu ter tijdt

Er veel

veel van de Genees-meesters gebuyck / op verscheide wijze ingegeven / en met wint-brekende Genees-middelen verbeteret. Matthiolus, Fuchsius, Joh. Schroderus.

Aloë.

Gedaente.

De Aloë brenghet voort lange / breede / dicke / gladde / omgebogen / en aen de kanten gekertelde bladeren / die met botte stekelingen beset / en met een tap sap verbult zijn. Tusschen dese bladeren schiet de steel omtrent een voet hoogh op / de welke met veel witte bloemen / volgens H. Tragus, of geele volgens Gesnerus, of incarnaten volgens Matthiolus, behangen is. De wortel is seer dicht.

Het Sap van dit Gewas is in de Apotheken in twee soorten gedeelt / het eene wordt Aloë Succocitrina, en 't ander Aloë Hepatica genaemt.

Behalven de gemeene Aloë is'er een ander in America wassende / en daerom Aloë Americana ghenaeamt. Dit Gewas heeft grooter en dicker bladeren als de voorgaende / die oock met scherper punten aen 't eynde en rondom de kanten gewapent zijn.

Plaetse. De gemeene Aloë groeyt veel in Oost-Indien, van waer ons het sap over gesonden wordt. De andere wordt in West-Indien op veel plaetsen gevonden. Sepde dese Planten worden oock hier te Lande in de Hoben van de Lief-hebbers der Krupden gesien en onderhouden.

Oeffeningh. De oeffeningh die de Aloë hier te Lande begeert / kan men in het eerste en tweede Deel van het Vermakelijck Lant-leven na sien.

Aert en Krachten. Het sap van de Aloë, te weten van de gemeene Aloë, is warm in den eersten / of gelijk andere seggen in den tweeden / en dzoogh in den derden gtaedt / seer bitter van sinack / openende / versterkende / supberende / t'samen-treckende en heelende van krachten. Daer-en-boven drijft het de gal en slijmachtige vochtigheden

door den Kamer-gangh upt het lijf / en wederstaet de verrottinge. P. Æginera, Mesue.

Medicinael gebruyck. Om sachte Kamer-gangh te verwecken: Neemt tien of twintigh greppen van de Aloë's abonts vooz den eeten in / en het sal u den volgende morgen sachten Kamer-gang verwecken; dit is goet de geelsuchtige / en die met een slappe Maeg en Wormen des Dupcks gequelt zijn: maer die de Anbepen onderhevigh zijn / moeten sich van des selfs gebuyck wachten. Dioscorides, Mesue.

Voor loopende Oogen: Wordt de Aloë onder de Oogh-waters vermenght. Dioscorides, Mesue.

Voor Wonden, oude Zeeren en Sweeringe: Stroopt'er het poeyt van Aloë in. Mesue, Galenus.

Voor sweeringe van de Mondt en Tantvleesch: Vermenght Aloe met Wijn en Honingh / en bestrijckt het daer mede. Dioscorides.

Voor Wormen van de Kinderen: Vermenght Aloe met Offen-gal en Azijn / doet het in een Ocker-noten dop / en bindt het op de Nabel van de Dupck.

Euphorbium.

Gedaente.

De Euphorbium, volgens de beschrijvinge van Dodonæus, heeft langhwerpige / dicke / konkommer-wijse groene bladeren / die wat gehoekt of gekant / en met dubbelde rpen van wistachtige dooznen gewapent zijn. Upt dese bladeren wordt een seer scherp sap / Euphorbium genaemt / vergadert.

Lobel noemt de voorgaende een jonge plante van Euphorbium, en beschrijft eerst het geene hy Euphorbii arbor Cerei effigie live peruvianus Cereus vulgi noemt / seggende het te zijn een plante als een arm dick / negentien of twintigh Cubitus hoogh opschietende / en met rechte strepen geboert: In de buytenste uytstekende botte hoeken van

van de strepen witachtige doornkens strael-
wijs aen alle zijden uytgespreyt. Mit het mid-
den van dese strupcken spruyten komkom-
mer-wijse schepfels / smal van halse / gelijk
langhwerpige dicke ronde bladeren / na de
gedaente van de strupck gefatsoeneert. Win-
nen is een seer hardt en rondt houtken / van
een vuyft dick / 't welck met wierachtigh
bleesch bekleedt is / vol tap gomachtigh
bitter sap. De bloeme groeyt aen 't opperste
van de plante / de welke dien van roodt
Vingerhoet-kruydt gelijk is / na de welke
schoon-roode vruchten volgen / by na ge-
lijck Vijgen gefatsoeneert / die goet van
smaeck zijn.

Plaetse. De Euphorbium wast in Africa,
maer wordt ons meest uyt West-Indiën
van Peru obergesonden. Dodonæus heeft het
tot Brussel en Lobel tot Antwerpen van een
blat in de aerde gesteken / sien boort groeyen.

Aert en Krachten. Het sap Euphorbium
genaemt / is heet en droogh in den vierden
graedt / dun van deelen / brandende en bla-
ren treckende van krachten. Daer-en-bo-
ven jaeght het sterckelijck de slijm en water-
achtige vochtigheden dooz den kamer-gang
uyt het Lichaem / waerom het oock in
klepne quantiteyt en onder andere genees-
middelen vermenght zijnde / inwendigh ge-
bruyckt moet worden. Dodonæus, Reno-
dæus.

Medicinael gebruyck. Om de schelferinge
van gebroken Beenderen uyt te trecken:
Stroopt'er het poeper van Euphorbium op /
maer ondertusschen moet het omleggende
bleesch met plucksel of eenigh cieraet be-
waert worden. Dioscorides.

Voor Watersucht, en pijn van de Mildt:
Neemt poeper van Euphorbium, vermengt
het met Boom-olie / en bestrijckt'er de
suchtige Leden / en de Lincker-zijde mede.
Ravelingius.

Voor pijn en gebreken van de Zenuwen:
Neemt Euphorbium een deel / Boom-olie
twaelf deelen / Wasch soo veel van nooden
is / maecht hier van een salften / en bestrijckt
daer mede. Galenus.

Voor het uytvallen van 't Hayr, en om
het Hayr te doen groeyen : Bestrijckt de
plaetse met Euphorbium, onder Olie van
Laurier of Beeren-bet vermenght. Ga-
lenus.

Ammoniacum.

Gedaente.

Ammoniacum is een Gom of Sap/bloe-
pende uyt een soorte van Ferula, by
de ouden Agasyllis, anders Ammoniacifera
genaemt : De beste is die supber / wat bit-
terachtigh van smaeck / na de Castoreum
riekende / en in klepne stukstiens of kloot-
terkens gedeelt is. Van de Ferula besiet in
't Chiende Deel van dit Boeck.

Plaetse. De Plante die de Ammoniacum
boort brenghet groeyt in Africa, in 't Lant-
schap van Cyrenen.

Aert en Krachten. De Gom Ammonia-
cum is warm in den tweeden en droogh in
den eersten graedt / openende / vermozwen-
de / verterende / uyttreckende / en den vuyck
weeck makende van krachten. Matthiolus,
Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor Engh-
borstighy, vallende Sieckte, Flerecijn, ver-
ouderde Hooft-pijn, Graveel, verstop-
heydt van de Lever, Mildt en Lijf-moeder:
Geest van dese Gom een scrupel of half
hierendeel loots op een reys in. Matthiolus,
Dioscorides.

Voor alderhande harde en koude geswel-
len: Wordt de Gom Ammoniacum onder
Plaesters en Salven vermengt en gebruykt.
Galenus.

Galbanum.

Gedaente.

Galbanum is een Gom / tranende uyt
een soorte van Ferula, by de Ouden
Metopium, anders Galbanifera genaemt:
de beste is / die knozachtigh / vet / tap / sup-
ber / geelachtigh van vertue / en zwaer van
reuck is.

Ær 2

Plaetse.

Plaetse. De soozte van Ferula, de welke de Galbanum voort brenghet / wast in Syrien.

Aert en Krachten. De Gom Galbanum is warm en droogh in den tweeden graedt / vermozgende / verteerende / scheidende en uyt treckende van krachten. Dioscorides, Galenus, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor verouderde Hoest, Enghborstigheid, verstopte Maentstonden, Fenijn en inwendige quetsuren: geeft dese Gom gelijk de Ammoniacum met Wijn in Dioscorides.

Voor opstijginge van de Lijf-moeder: Laet de Vrouw aen de Galbanum riecken / en leght een plaester van Galbanum op de navel van de buyck. Dioscorides, Matthiolus.

Voor vallende Sieckte en drayinge van 't Hooft: Laet de Siecken aen de Galbanum dickwils riecken. Dioscorides.

Voor Exter-oogen aen de Voeten: Legt'er een plaester van Galbanum op / de weleke op eenige tydt sult laten leggen.

Sagapenum, Serapinum.

Gedaente.

Sagapenum is mede een Gomme voort komende uyt de Ferula: De beste is de geene die supber / van buyten rosachtigh / van binnen witachtigh / sekerp van smaect en zwaer van reuck / of na den Loock rieckende is.

Plaetse. Dese soozte van Ferula, waer uyt de Sagapenum bloeyt / groeyt in Medien.

Aert en Krachten. De Gom Sagapenum is warm in den derden / en droogh in den tweeden graedt / dun makende / openende / uyttreckende / ende de tape slijm en waterachtige vochtigheden purgerende van krachten. Uytwendigh gebuyckht heeft het de werkinge van de Galbanum. Mesue, Matthiolus.

Medicinael gebruyck. Voor Waterfucht, verouderde Hoest-pijn, Hoest, Engbor-

stigheid, vallende Sieckte, Lammigheid; Buyck-pijn, verstoptheit van de Mildt, en opgestopte Maendt-stonden: Neemt van dese Gom een half of geheel vierendeel loots / maect'er pillen van / en geeft het op een reys in. Mesue.

Opopanax.

Gedaente.

Opopanax is een Gomme / bloeyende uyt het Panax Heracleum, van ons in het Chiende Deel deses Krupdt-boecks beschreven: De beste is 't welck van buyten Saffraen-verwigh / van binnen wit of geelachtigh is / seer bitter van smaect / sterck van reuck / en in 't water gesmolten melckachtigh wordt.

Plaetse. De Opopanax komt uyt Syrien.

Aert en Krachten. De Gom Opopanax komt in aert en krachten met de Sagapenum over een.

Asa Fætida.

Gedaente.

De Asa Fætida is een Gomme of Saffraen van een vzeemt Gewas / Lazer of Silphion genaemt: Het beste is 't geene na de Loock rieckt / en tap is.

Plaetse. De Plante / waer uyt de Asa Fætida traent / wast in Medien, Lybien, en Syrien.

Aert en Krachten. De Asa Fætida is verwarmende in den derden graedt / openende / dooz-slijdende / en dun makende van krachten. Dioscorides.

Medicinael gebruyck. Voor verstoptheit en opstijginge van de Lijf-moeder: Geeft van de Asa Fætida van tien grepen tot een half vierendeel loots in. Het wordt heden daeghs veeltijds van de Vrouwen / die met dit gebreck gequelt zijn / aen de hals gehangen. Dioscorides.

Voor een geswollen Mildt: Hier tegen wordt dese Gomme onder de Mildt-plaesters of Salven vermenght. Dioscorides.

Voor

Voor de Fijt aen de Vingers: **Neemt** Aſa Fætida, vermenght het onder 't wit van een **Ep** / en legt het daer op. Joh. Schroderus.

Gummi Animæ.

Gedaente.

Dit is een heldere en uyt den witten na den geelen treckende **Herſt** / vloeyende uyt ſeer hooge **Boomen** / de welcke in America of Nieuw Spanjen waſſen.

Aert en Krachten. **De** Gom Animæ is warm in den tweeden / en vochtigh in den eerſten graedt / duu makende / ſcheydende / en t'ſamen-treckende van krachten. Het wordt voornamentlijck gebuyct tot pijnlijcke en koude gebreken van de **Herſſen** en **Zenuwen**. Amatus, Garcias.

Ladanum, Labdanum.

Gedaente.

De Ladanum is een herſtachtige welrickende vochtighheyt / die in de **Somer** op de bladeren van de **Ciſtus Ledon** (zijnde een heeſterachtigh **Getwas** met langhwerpigepiſe doncker-groene bladeren bekleet / en met witte bloemkens ghelijck klepne **Rooskens** verciert) gebonden wordt / en is doncker-graet van verwe / en ontfleken zijnde / een ſeer aengename reuck van ſich gebende.

Plaetſe. Het wordt ons uyt **Africa**, en het **Eplandt Cyprus** of **Candia** overghesonden.

Aert en Krachten. **De** Ladanum is warmende en verzoogende van aert / vermogwende / verteerende / rijp makende / openende / t'ſamen-treckende / en pijn ſtilende van krachten. Matthiolus, C. Bauhinus.

Medicinael gebruyck. Voor het uytvallen des **Hayrs**: **Neemt** Ladanum met **Myrrhe**, **Wijn** en **Olje** van **Myrtus** vermenght / en beſtrejck't er het **Hoof**t mede. Dioſcorides.

Voor pijn van de **Ooren**: **Neemt** La-

danum met **Wijn** of **Olje** van **Roosen** vermenght / en dzypt het in de **Ooren**. Dioſcorides.

Om de **Lick-teekenen** te verdrijven: **Smelt** de **Ladanum** in **Wijn** / en beſtrejck't er de **Lick-teekenen** mede. Dioſcorides, Galenus.

Om de **Na-geboorte** af te drijven: **Leght** de **Ladanum** op gloeyende **koolen** / en laet de roock van onderen ontfangen. **Dodonæus**.

Voor quade en beſmettelijcke **Lucht**: **Beroocht** het **Hups** met **Ladanum**, 't welck door ſijn lieffelijcke reuck alle ſtauck verdryft.

Voor **Buyck-loop**, en om de **Urijn** af te drijven: **Neemt** een weynigh van **Ladanum**, en geeft het met oude **Wijn** in. Dioſcorides.

Gutta Gamba, Ghitta Femou.

Gedaente.

Gutta Gamba is een uytgedrooght **Sap** van een onbekende **Plante** / waerom ſommige meenen dat het van verſcheyde **Sappen** gemaect en bereyt is. Door 't beſte wordt gehouden 't geene ſuuder en geelachtigh van verwe is.

Plaetſe. Dit uytgedrooght **Sap** wordt ons uyt **China** overgebracht.

Aert en Krachten. **De** Gutta Gamba jaegt af van onderen en van boven de **ſlijmige** en **waterachtige** vochtigheden / en wordt daerom tegen de gebreken daer uyt ontfleken / nuttelijck gebuyct: men geeft daer van ſes tot veertien greynen op een reys in. C. Clauſius, Joh. Schroderus.

Scamonea.

Gedaente.

De Scamonea is van rancken of ſteelen / bladeren en witte kloek-wijſe bloemen: de ſachte **Winde** ſeer gelijck / naer de wortel is langh / dick / van buyten buyn / van binnen wit / en met melckachtigh **sap** gevult. Uyt deſe wortel wordt het **sap** 't welck

342 Het Twaelfde Deel des Nederlandtsen Kruydt-boecks.

onder de naem van Scammonium by de Genees-meesters en in de Apotheken so seer bekend is / vergadert.

Plaetse. Dit Gewas groept veel in Syrien, van waer ons het sap van de wortel toe gesonden wordt. Het is hier te Lande oock van byeen zaet voort gekomen / en heeft sijn bloemen in May, Juny en July gedragen.

Aert en Krachten. Het sap ofte de Scammonium is matelijck warm en droogh van aert / en heeft een besondere kracht om de Gal-en waterachtige vochtigheden door den stoelgangh sterckelijck af te drijven. Het wordt van ses tot twintigh grepen in gegeven. Dodonæus.

Indiaens Suycker-riet, in 't Latijn

Arundo Saccharina Indica, Saccharum.

Gedaente.

Dit Riet-gewas schiet seven of acht voeten hoogh op: de struyck is wat dicker als een dupin / met knoopen in veel leden gescheppen / en met soet / sappigh / wit / voos mergh gevult. De bladeren zijn twee cubitus langh / seer smal / rouw / en in de lenghte gestreept. De bloem komt aer-wijs Igelijck die van Zorgh-zaet te voorschijn. De wortel is die van 't Riet niet ongelijck / doch soeter / sapachtiger / en niet soo houtachtigh.

Plaetse. Het Suycker-riet wast veel in Oost- en West-Indien, waer van daen ons

de Suycker in groote meenichte toe-gesonden wordt.

Aert en Krachten. De Suycker is warm en vocht in den eersten graedt / asbagede / outdoende en teerende van krachten. C. Bauhinus, Matthiolus.

Opium.

Gedaente.

De Opium is een gomachtigh sap uyt de gequetste bollen van de Heul vergadert. Dooz de beste Opium, de welke hier te Lande in de Apotheken gebzuyckt wordt / is te houden / dat zwaer / hardt / lichtelijck te ontsteken / van reuck zwaer en slacpberweckende / gelijck de Heul, bitter van smaect / van verwe de Aloe gelijckende / ende licht om te smelten is.

Plaetse. De Opium wordt ons uyt Indien en Turckyen oher gesonden.

Aert en Krachten. De Opium wordt van sommige warm / en van andere koude van aert te zijn geoordeelt: hoe het zo / het en wordt in soodanige groote quantiteyt niet gebzuyckt / dat het dooz sijn hitte of koude eenige schaden by brengen kan. Daer-entoven heeft de Opium een besonderen kracht / om de ontstelde Geesten te bedwingen / slaep te verwecken / en alsoo de pijn te benemen: het moet nochtans voorszichtig / wel bereydt zijnde / en in seer klepne quantiteyt ingenomen worden. Scribonius, Joh. Schroderus.

E Y N D E.

Register der Nederduytsfe Namen

Van de

Boomen, Heesteren, Boom-gewassen, Kruyden, Planten, en vreemde Droogen, in desen Nederlandtsen Herbarius of Kruydt-boeck begrepen.

A.		Arons-baert	91	Bingel-kruydt	96	
	Dders-tonge	132	Artifocken	170	Bijlkens-kruydt	218
	Aelbesienboom	43	Aspergiens	316	Byvoet	67
	Aert-akers	62	Averone	243	Blaes-noten	29
	Aert-noten	62			Blaeuw-bessen	50
	Aert-mofch	99	B.			
	Aert-veyl	104	B Alfem	226	Bladeloofe	110
	Aert-roock	210	Balfem-appel	228	Bloem van Constantinopolen	256
	geel	211	Manneken	228	van Chalcedonien	256
	Aert-besien	305	Wijken	228	Bloedt-wortel	275
	Affodillen	262	Beecke-boom	135	Boeck-weyt	59
	Ajuyn	314	Beeck-schuym	144	Boecken-boom	2
	Akeleye	256	Beeren-klauw	216	Boelkens-kruydt	128
	Alant-wortel	187	Duytfe	161	Bocks-baert	162
	Alfs-rancke	149	Beeren-oor	273	Bocks-kullekens	278
	Alfem	119	Beer-wortel	289	Boom des levens	26
	gemeene	119	Beemt-distel	163	des doodts	27
	Roomfe	175	Belvedere	253	Boom-mofch	100
	Zee-alfem	138	Benzoin	324	Boonen	60
	Algoede	120	Bercken-boom	7	Roomfe	60
	Aloe	338	Bertram	188	Turckfe	60
	Aloes-hout	318	wilde	189	Velt-boonen	60
	Amandel-boom	18	Bernagie	227	Borlekens-kruydt	117
	Ameos	289	Bergh-polium	233	Botter-bloemen	152
	Andoren	68	Bergh-calament	241	Braem-besien	44
	witte	68	Betonic	174	Brasilie Peper	216
	water-Andoren	129	bruyne	174	Brem	48
	S. Anteunis-kruydt	144	witte	278	Bryonie	102
	Andyvie	301	water Betonic	144	Bruynelle	112
	Anemone	247	Biet	301	Bruyn-heylige	240
	Angelieren	255	Biet-wortelen	301	Bruynettekens	271
	Angelica	290	Bies-loock	316	Bux-boom	38
	Anijs	286	Biefen	126		
	Appel-boom	10	Bilsen-kruydt	114	C.	
	Appel der Liefde	208	swart	114	C Ampher	324
	Appelen van Ethiopien	208	wit	209	Canariens-zaet	59
	Arabifche Gom	325	geel	209	Caneel-boom	320
						Caryo-

R E G I S T E R.

Caryophyllate	91	Dol-appel	209	gemeen	122
Carde Benedict	168	Dragon	308	groot	122
Cardamom	334	wilde	189	kleyn	122
Castanien-boom	15	Draken-bloedt	329	Framboysen	44
Chalotten	315	Dravich	59		
Christus-oogen	254	Druyven-kruydt	185	G.	
China-wortel	329	Duyfent-koren	109	Agel	51
Ciceren	220	Duyfent-bladt	83	Galega	219
Cichorey	302	water Duyfent-bladt	125	Galigaen	331
Citroen-boom	20	Duytse Mezereon	53	Ganfe-bloemen	72
Citrullen	311	Duyvels-beet	70	Ganferick	157
Cypressen-boom	25	Duyvels-broodt	100	Gansen-voet	162
Coloquint-appelen	335	Duyvels-melck	197	Gansen-diftel	172
Confilie de Greyn	240	Duyve-kervel	210	Geers	58
Cornoelien-boom	9	Dulle-kervel	78	Geyten-bladt	54
Cubeben	334	Dulle-besien	207	Geyten-baert	145
Curcuma	331			Gember	332
		E.		Genever-boom	23
D.		Edel Lever-kruydt	186	Gentiaen	191
D Adel-boom	323	Eeren-prijs	183	Gerste	58
Damaft-bloem	252	Manneken	183	Gerwe	83
Deck-riet	134	Wijfken	184	Ginoffelen	255
Denne-boom	28	groot	184	Glas-kruydt	108
Deur-was	120	kleyn	184	Glit-kruydt	148
Dille	285	kruypende	184	Gouwe	98
Dictamnum van Candien	337	Velt-Eeren-prijs Manne-		ftinckende	98
		ken	184	kleyne	143
Diftelen	163	Egelantier	40	Godts-genade	275
Beemr-diftel	163	Eycken-boom	1	Godts-gratie	195
Dauw-diftel	172	Elfen-boom	3	Gom Dragant	325
Dry-diftel	164	Ende-krooft	124	Caran	326
Gansen-diftel	172	Eppe	140	Lacke	327
Gulden-diftel	167	wilde	140	Gouts-bloemen	269
Hafen-diftel	172	water-Eppe	141	Gras	158
Kruys-diftel	165	Erven	221	Beemt-gras	158
Bastaert Kruys-diftel	166	wilde	221	Bies-gras	158
Onfer Vrouwen Diftel	169	Erwten	61	Kreupel-gras	160
		Efel-komkommers	199	Lieffelijk gras	223
Roomfe Diftel	167	Effchen-boom	3	Lidt-gras	158
Sterre-diftel	166	Ever-wortel	164	Oogen-trooft-gras	159
Wegh-diftel	163			Riet-gras	135
Diftel met wolagtige bloem-	168	F.		Verckens-gras	160
knoppen	168	Foenegriek	224	van Parnaso	159
Doorn-appel	172	wilde	86	met veel bloemen	159
Docke-bladeren	136	Fie-kruydt	110	wit geftreept Gras	223
Donder-baert	109	Fluweel-bloemen	281	Gravinnen-kruyt	108
Dotter-bloemen	138	Fonteyn-kruydt	122	Gries-hout	319
				Guy-	

R E G I S T E R.

Guycheihey 87
 Gulden weder-doot 99
 Gulden-hayr 99
 Gulden-diftel 167
 Gulden Roede 178
 Gulden Appel 208

H.

H Adich 149
 Hagedoorn 46
 Hanekammekens 83
 Hanen-voet 152
 vreemde 246
 Bosch-Hanen-voet 246
 knobbelachtige 246
 van Constantinopolen 247
 met witte bloemen 246
 met gras-achtige bladeren 246
 van Slavonien 246
 van Portugael 247
 Handekens-kruydt 279
 Manneken 279
 Wijfken 280
 Harts-tonge 92, 200
 Haselaer 14
 Hase-kullekens 278
 Hase-poten 82
 Hasen-diftel 172
 Hasel-wortel 193
 Haver 59
 Haver-effchen 4
 Havicks-kruydt 85
 Heemst-wortel 154
 vreemde 226
 Heyde 49
 kleyne 49
 grootte 49
 Heydensch Wondt-kruydt 178
 Hemels-dauw 222
 Hennep 65
 Herick 76
 Herts-hoy 90
 Herts-hoorn 108

Herts-geſpan 107
 Heul tamme 249
 wilde 63
 gehoornde 250
 doornachtige 250
 Hinne-befien 44
 Hirs 58
 Hyſop 234
 Hyacinthen 267
 gemeene 267
 Orientaelſe 267
 met Druyf-wijſe bloemen 267
 geſterrede 267
 Hoef-bladeren 66
 Hoender-beete 88
 Hoi-wortel 212
 valſch 211
 Honts-kerſſen 55
 kleyne 56
 grootte 55
 roode 55
 ſwarte 55
 blauwe 56
 Honts-kullekens 278
 Honts-tonge 92
 Hoppe 74
 Hult 47

I.

J Alappe 330
 S. Jacobs-kruydt 76
 S. Jans-kruydt 155
 S. Jans-broodt 321
 Jaſmijn 41
 Iben-boom 27
 Jijuben 323
 Indiaenſe Kerſſe 198
 Indiaens Panick-koren 217
 Indiaens Suycker-riet 342
 In-groen 111
 S. Jobs tranen 217
 Ireas 264
 Judas-boom 30
 Juffrouw-marck 140

K.

K Aerden 170
 Kalfs-voet 91
 Kalfs-ſnuyte 257
 Kalmus 130
 Kamille gemeene 71
 Roomſe 243
 ſtinckende 72
 Kamper-foelie 54
 Kamper-noelie 100
 Kapper-boom 31
 Kappers met hauwen 222
 Karrewey 286
 Katten-kruydt 244
 Kauwoerden 310
 Keykens 255
 Kemels-hoy 333
 Kees-kruydt 153
 Kerſſe-boom 13
 Kerſſe 308
 Indiaenſe 198
 water-Kerſſe 127
 winter-Kerſſe 128
 Kervel 296
 Naelde-kervel 77
 dulle Kervel 78
 wilde Kervel 296
 Klap-rooſen 63
 Klaveren 81
 beemt-Klaveren 81
 wel-riekende 82
 ſteen-Klaveren 82
 kleyne ſteen-Klaveren 82
 gehoornde Klaveren 82
 ſuure Klaveren 86
 heefterachtige Klaveren 224
 water-Klaveren 133
 Indiaenſe Klaveren 223
 ſtekende Klaveren van
 Candien 223
 Klaveren met gekronckelde
 hauwen 224
 Kleef-kruydt 73
 Klim-op, 54

Y y

Klit-

R E G I S T E R.

Kliffen	80	gecronckelde	302	van Asia	265
Klocksken	253	Roomfe	302	van Tripoli	265
Koeckoecks-broodt	86	Spaenfe	302	knobelachtigh Lifch	265
Koedille	72	Lavas	288	Lifch-dodde	134
Koe-oogen	271	Lavendel	230	Lyfter-befien	4
Koriander	290	Laurier-boom	21	Longen-mofch	99
Kolle-bloemen	63	Wijfken	21	Longer-kruydt	177
Komijn	283	Manneken	21	Loock	315
Komkommers	309	fmal-bladige	21	Loock sonder Loock	162
wilde	199	breedt-bladige	21	Luys-kruydt	196
Efels komkommers	199	Luyckfe	21		
Kool	298	Brughfe	21	M.	
witte fluyt-Kool	298	bakelaer-dragende	21	M Aeghdelieven	160
roode fluyt-Kool	298	wilde	21	Maeghde-palm	194
Kabuyfs-Kool	298	Leeuwen-becken	257	Maen-kop	249
Savoy-Kool	298	Lelien	258	Mayer	300
Bloem-Kool	298	witte	258	groote	300
bruyne Kool	298	roode	259	kloyne	300
Koren-brant	60	van Calvarien	259	leggende	300
Koren-bloemen	63	van Constantinopolen	259	geplackte	300
Koren-roofen	62	sonder klifters	260	Maluwe	153
Krabbe-klauw	132	van eenen dagh	260	witte	154
Krake-befien	50	van den Dale	260	Mal-roove	68
Kranen-beck	274	Lepel-bladen	136	Mannekens-kruydt	54
maluwe-achtige Kranen-		Lever-kruydt	186	Mans-bloedt	182
beck	275	Limoen-boom	20	Mans-ooren	193
Kraen-oogen	337	Linden-boom	5	Marioleyne	229
Krappe	72	Linfen	222	Mariette	253
Kriecken-boom	13	water-Linfen	124	Martagons	259
Kriecken van over Zee	205	Lijnen	103	Maft-boom	28
fwarre Kriecken van over		Lifch	264	Maftick-boom	327
Zee	206	geel Lifch	129	Mechoacan	330
Krock	61	Engelfche Lifch	264	Mee	72
met breede bladeren	219	klifterachtigh Lifch van		Meefter-wortel	291
Kroonkens-kruydt	197	Portugael	264	Mey-bloemkens	260
Kroon Imperiael	257	klifterachtigh Lifch met		Melilote	81
Kruys-kruydt	75	breede bladeren	264	Meloenen	309
Kruys-diftel	165	sonder klifterachtige wor-		Melck-diftel	169
Kruydeken en roert my niet	214	tel	264	Melde	299
Kruydt-nagelen	334	van Portugael tweemaal		ftinckende	210
Kuyfch-boom	35	des Jaers bloeyende	264	wilde	300
		van Dalmatien	265	Mildt-kruydt	115
L		van Constantinopolen	265	Minck-yfers	125
L Ammerkens-oore	120	van Damafco	265	Myrte-boom	34
Latouw	302			Myrrhe	324
gemeene	302			Myrobalanen	336

Moer-

R E G I S T E R.

Moer-besien-boom	16
Moeder-kruydt	238
Moly	262
Serpent-Moly	262
van Indiën	262
Monnicks-kruyne	168
Monthout	36
Mofch	99
Aert-mofch	99
Longe-mofch	99
Boom-mofch	100
Moftaert	306
gemeene	306
witte	306
wilde	306
Motte-kruydt	152
Munte	240
water-Munte	147
Muur	88
Zee-Muur	139
Muur-peper	110
Muyfen-oor	113

N.

N Acht-fchade	84
flaep-makende	207
grootte	207
Naelde-kervcl	77
Nagel-kruydt	113
Narciffen	267
Nardus-zaet	244
Navel-kruydt	281
water Navel-kruydt	138
Netelen	79
brandende	79
dooven	79
grootte	79
kleyne	79
Roomfe	79
ftinckende	79
Nies-wortel	201
witte	201
fwarte	202
Nipte	244
Noten-Mufcaet-boom	319

O.

O Cker-noten-boom	13
Oleander-boom	22
Olifanten Luys	335
Onderhave	104
Onfer Vrouwen Diftel	169
Onfer Vrouwen Mantel	175
Onfer Vrouwen Melk-kruyt	177
Orangien-boom	20
Orant	257
Orega	239
Bock-orega	240
Offen-tonge	227
wilde	75
Ofterlucie ronde	212
lange	213
Oyevaers-beck	274
knobbelachtige	274
na mufcus rieckende	274
met bladeren van Botter-	
bloemen	275
bergh Oyevaers-beck	275

P.

P Adde-ftoelen	100
Paerts-bloemen	72
Paerde-bloemen	156
Paerde-ftaert	145
Palm-boom	38
Papen-kullekens	91
Papen-hout	52
Papen-kruydt	156
Papegayen-kruydt	300
Parey	316
Pafinaken	313
Patich	304
water-Patich	155
Patientie	304
Peere-boom	10
Peerlen-kruydt	181
Peën geele	313
witte	313
Penfeen	82
Penninck-bloemen	253
Penninck-kruydt	148

Peper	333
ronde fwarte	333
ronde witte	334
lange	334
Brafilie	215
valfch Brafilie Peper	216
van Guinea	216
Peper-kruydt	214
Peper-wortel	312
Perfen-kruydt	137
Perfiken-boom	16
Peftilentie-worte l	136
Pietercelie	294
Pimpernoten	29
Pimpinelle	244
Pionien	276
Piftachien	323
Platanus-boom	29
Plompen	123
witte	123
geele	123
kleyne	124
Pock-hout	318
Poleye	232
Pompoenen	310
Populier-boom	4
Porceleyn	304
Prangh-wortel	45
Pruymen-boom	12

Q.

Q Ualfter-boom	4
Quee-boom	11
Quendel	120

R.

R Abarber	330
Radijs	312
Rakette	307
tamme	307
wilde	307
vreemde	307
Zee-Rakette	307
Rapen	311
Reynvaern	77
Reynette	145
Reur kruydt	106

Y y 2 groot

R E G I S T E R.

groot	106	Oostenrijckse met roode	
kleyn	106	bloemen	281
Rhijn-besien	47	met purpere bloemen	
Ridder-spooren	269		281
Riet	134	met witte bloemen	282
Riet-gras	135	van Indiën	282
Roode Ratelen	161	met kinderkens	282
Rogge	57	met geplackte bladeren	
Roomse Distel	167		282
Roofen-boom	40	Scorpioenen-kruydt	182.
roode Provincie Roofen	40	Scharleye	335
	40	Scheerlingh	78
witte	40	Schijt-besien	53
fluweel-Roofen	40	Sebesten	312
Pat-Roofen	40	Seep-kruydt	280
Muscus-Roofen	40	Selderie	294
Caneel-Roofen	40	Sene	337
geele Roofen	40	Senegroen	111
Honts-Roofen	40	Sermontaine	287
Duyn-Roofen	40	Serpents-tonge	132
Gelderse Roos	41	Seili van Marseillien	288
Koren-Roofen	67	van Candien	288
Klap-Roofen	63	Seven-boom	24
Roofen-wortel	189	Seven-getijden-kruydt	238
Rupse	224	Sigmaers-kruydt	155
		Synnauw	175
S.		Syringa witte	37
S Affraen	266	blaeuwe	37
vroeg-bloeyende	266	Slacken-huyskens	224
Herfts-Saffraen	266	Slangen-hout	319
Bastaert-Saffraen	168	Slangen-hoof	75
Salaet	302	Slee-doon	46
Krop-Salaer	302	Sleutel-bloemen	278
Velt-Salaet	302	Smack-boom	33
Salie	235	Smeer-wortel	190
Salomons zegel	95	gemeene	190
Sandel-hout	319	Spaense	190
Sanikel	176	kleyne	190
gespickelde	283	Soethout	191
Santorie	121	Sondauw	116
Saffebras-boom	317	Sonne-bloem	272
Savel-boom	24	Sorben-boom	34
Sauce-boom	42	Sorgh-zaet	217
Sautenelle	139	Sots-kullekens	278
Scabiose gemeene	69	Speen-kruydt	143, 192
vreemde	281	groot Speen-kruydt	143
Spaense	281	Speer-kruydt	132
		Speer-wortel	187
		Speurie	59
		Spinagie	300
		Sporcken-hout	51
		Springh-kruydt	197
		Stal-kruydt	45
		Standel-kruydt	278
		Steen-breecke	118
		Steen-ruyte	115
		Steen-varen	115
		Steen-zaet	181
		Stekel-besien	43
		Sterre-kruydt	271
		Zee-Sterre-kruydt	148
		Sterre-distel	166
		Stichas-kruydt	231
		Sumach-boom	33
		Suringh gemeene	303
		Roomse	303
		Suycker-wortelen	313
		Swaluwe-wortel	204
		Swarte Jacea	155
		T.	
		T Aback	65
		Tamarisch-boom	32
		Franse	32
		Languedockse	32
		Duytse	33
		Hollandtse	33
		Tamarinde-boom	322
		Terwe	57
		Teskens-kruydt	117
		Thijm	231
		Thlaspi van Candien	273
		Thunis-bloemen	270
		Tijdeloofen	268
		Tormentille	90
		Tulpen	268
		Turcks-kooren	218
		Twee-bladt	121
		V.	
		V Aleriane	192
		vreemde of Grieckse	192
		Varangenes	209
		Varen	209

REGISTER

Varen	95	Vorschen-beet	124	Wieroock	328
Manneken	95	Vosse-kullekens	278	Wilde Carthamus	168
Wijtken	95	W.		Wilt Wolle-kruydt	70
groot-Varen	96	W Ael-wortel	157	Wilgen-boom	6
water-Varen	96	Wal-stro o	74	Winde	101
Boom-varen	96	Walt-meeſter	245	Wijngaert	56
ſteen-Varen	115	Water-andoren	129	Wijnruyt	237
Veen-beſien	50	Water-eppe	141	Winter-groen	112
Veyl	54	Water-kerſſe	127	Winter-kerſſe	128
Velt-cypres	183	Water-klaveren	133	Winter-rooſen	273
Venckel	284	Water-linſen	124	Wit Wolle-kruydt	70
Verckens-venckel	285	Water-munte	147	Wolfs-beſien	103
Veneetſe Alcea	210	Water-havel-kruydt	138	Wolfs-wortel	248
Verckens-broodt	93	Water-nooten	125	Wolfs-melck	197
Verckens-venckel	285	Water-patich	155	Manneken	197
Vier-kruydt	203	Water-peper	146	Wijtken	197
Vijf-Vinger-kruydt	104	Water-pungen	135	Zee	197
water Vijf-vinger-kruydt	138	Water-Slangen-kruydt	133	Sonne-wendende	197
Vijgen-boom	19	Water-vijfvingerkruyt	138	Springh-kruydt	197
Vijgh-boonen	261	Water-violieren	126	Kroonkens-kruydt	197
Vincoorde	194	Water-wederick	131	Duyvels-melck	197
Vingerhoet-kruydt	254	Wederdoodt	116	Wonder-boom	196
Violen	251	Wederick	131	Wouwe	65
Violieren	252	oprecht	131	Y.	
ſteen-Violieren	252	baſtaert	131	Y Del-haver	60
water-Violieren	126	Water-wederick	131	Ypen-boom	9
Viffel-kruydt	77	Weeghbree	150	Yter-kruydt	185
Viarna van de Françoifen	31	grootte	151	Z.	
Vlas	64	kleyne	151	Z Ee-Alſſem	138
wildt Vlas	64	Zee-Weeghbree	151	Zee-muur	139
Vlier-boom	8	water-Weeghbree	151	Zee-porceleyn	51
Vloy-kruydt	180	Roos-achtige Weeghbree	151	Zee-ſonchus	172
Vogels-neſt	295	Wegh-diſtel gemeene	163	Zee-Sterre-kruydt	148
Vogel-voet	78	witte	164	Zeewer-zaedt	244
Vokelaer	72	Wicken	61	Zee-winde	139
		Wier	140	Zee-Wolfs-melck	197

Eynde van 't Duytſe Register.

Register der Latijnse Namen,

Van de

Boomen, Heesteren, Boom-gewassen, Kruiden, Planten, en vreemde Droogen, in desen Nederlandtsen Herbarius of Kruidt-boeck begrepen.

A.				B.		
	Bies	28	Amygdalus	18	Alcyrum	90
	Abrotanum	243	Ammomum	335	Asclepias	204
	Abfynthium	vul-	Ammoniacum	339	Aspalathus	318
	gare	119	Anacardium	335	Asparagus	316
	Romanum	175	Anacardus	335	Asperula odorata	245
	Marinum	138	Anagallis	87	Asphodelus	262
	Abutilon	226	Androsæmon	182	Atplenium	115
	Acanthus	216	Anemone	247	Aster Atticus	271
	Acetosa	303	Anethum	285	Atriplex	299
	Acetofella	86	Angelica	290	fætida	210
	Acorus	130	Anguria	311	hircina	210
	Æthiopis	199	Anisum	286	Attractili	168
	Agallochus	318	Anthirrinum	257	Avena	58
	Agaricus	333	Anthora	249	Auricula urfi	273
	Agnus Castus	35	Aparine	73	Azedarach	29
	Agrifolium	47	Aphace	62		
	Agrimonia	101	Apium	140		
	Aizon	109	aquatile	141		
	Alcea vulgaris	155	Hortense	294	B Alfamina Mas	228
	veneta	210	Arachus	61	fæmina	228
	Alchimilla	175	Latifolius	219	Basilicum	232
	Alkekengi	205	Arbor vitæ	26	Barba hirci	126
	Alysson Saleni	195	Judæ	30	Bardana	80
	Alliaria	162	Argentina	157	Bdellium	323
	Allium	315	Aristolochia fabacea	212	Becabunga	135
	Alnus	7	Rotunda	212	Behen Rubrum	282
	Aloë	338	longa	213	Album	282
	Alfine	88	Clematitis	214	Bellis	160
	Marina	139	Armoracia	312	Benzoin	324
	Althea	154	Arundo	134	Berberis	42
	peregrina	226	lithospermos	217	Beta	301
	floribus luteis	226	faccharina Indica	342	Betonica	174
	Amaranthus purpureus	281	Arthemisia	67	aquatilis	144
	Ambrosia	175	Arum	91	Betula	7
	Ameos	289	palustre	133	Bifolium	121
			Afa fætida	340	Bitorta	92
			Afarum	193	Blattaria	152
					Blitum	300

Borra-

R E G I S T E R.

Borrago	227	Silvestris	164	Costushortensis	236
Botrys	185	Carthamus	168	Cotonea	11
Branca urfina	216	Carui	286	Cotula fœtida	72
Brassica	298	Cassia lignea	321	Cotyledon	280
marina	139	Cassia fistula	321	aquaticum	138
Brionia	102	Castanea	15	Crista galli	83
Bromus	60	Caucalis	76	Crocus	266
Bruscus	38	Centaurium minus	121	Cubebæ	334
Buglossa	227	Centumnodia	160	Cucurbita	310
silvestris	75	Cepa	314	Curcuma	331
Bugula	111	Cerasus	13	Cucumer	309
Bulbonac	253	Cerefolium	296	aspinus	199
Bunias	311	Cerithe	205	Cuminum	287
Bupthalmum	271	Ceterach	115	Cyanus	63
Bursa Pastoris	117	Cervi spina	47	Cyclamen	93
Buxus	38	Chamelea Germanica	53	Cynoglossum	106
		Chamæleon albus	164	Cyperus	190
C.		Chamepithys	182	Cypressus	29
C Alantina montana	241	Chamomilla	71	Cytisus Maranthæ	48
Calcaria	269	Romana	243		
Calcitrippa	269	Chelidonia major	98	D.	
Caltha palustris	138	minor	143	D Aucus officinarum	295
Calendula	269	Chrysanthemum	72	Delphinium	269
Campanula	253	Cicer rubrum	220	Dictamnus albus	194
Camphora	324	Cichorium	302	Dictamnus Creticum	337
Cannabis	65	Cichorea	302	Digitalis	264
Caphura	324	Cicuta	78	Dipsacus	170
Capparis	31	Cinara	170	Doronicum	205
fabago	222	Cinnamomi arbor	320	Draco herba	308
Capillus veneris communis	115	Cirsium	171	Draco silvestris	189
Caprifolium	54	Citrullus	311	Dracunculus hortensis	308
Capficum	215	Clematis peregrina	203	palustris	133
Carduus pratensis	163	Cochlearia	136	Dravich	59
Silvestris	163	Colochynthis	335	Dulcamara	149
Stellatus	166	Colutea vesicaria	39		
Chrysanthemus	167	Coma	162	E.	
Spærocephalus	168	Conyza	144	E Bulus	149
Erioccephalus	168	Coronopus	108	Echium	75
Benedictus	168	Consolida major	157	Elatine	184
Mariæ	169	minor	112	Elleborus albus	201
Cardamomum	334	regalis	269	niger	202
Cardiaca	107	Contrayerva	331	Endivia	308
Caryophilli	335	Convolvulus	101	Enula campana	187
Caryophyllata	91	Coriandrum	290	Epimedium	187
Caryophyllus hortensis	255	Corylus	14	Equisetum	145
Carlina	164	Cornus	9	Erica	49
		Corona Imperialis	257	Eruca	307

Ervum

R E G I S T E R.

Eryum	221	Gelsemium	41	Helleborastrum	203
Eryngium	165	Genista	48	Hemerocallis	259
Montanum recentiorum		Gentiana	191	Chalcedonica	259
Lobelli	166	Geranium	274, 275	Hepatica	186
Spurium quartum Dodo-		Ghitta Jemou	341	Hepaticum trifolium	186
næi	166	Gingidium	297	Herba Benedicta	91
Erysimum	117	Gladiolus	263	Jacobea	76
Eupatorium	128	Glans terrestris	62	Judaica	148
Euphrasia	159	Glycyrrhiza	191	Paris	103
Evonymus	52	silvestris	86	Stella	108
		Gramen	158	Trinitatis	82
F.		Arundinaceum	135	Hermodactylus	330
F Aba	60	Medicatum	158	Hieracium	84
Fagotriticum	59	Junceum	158	Hirundinaria	204
Fagus	2	Polyanthemum	159	Hordeum	58
Foeniculum	284	Pernasium	159	Hyacinthus	267
Foenum græcum	224	Mannæ	222	Hydropiper	146
silvestre	86	Paniculosum	223	Hyoscyamus niger	114
Ferula	292	Phalaroides	223	albus	209
Ficus	19	Sulcatum album	223	luteus	209
Filago	107	Gratiola	195	Hypericum	155
Filipendula	295	Grossularia	43	Hyfopus	234
Filix	95	Guajacum	318		
Fistularia	161	Gummi Ammoniacum	339	I.	
Flammula vulgi	203	Animæ	341	J Acea nigra	155
Flos adonis	271	Arabicum	325	Jalappa	330
Africanus	270	Bdellium	323	Jijubæ	322
Armerius	255	Carannæ	326	Imperatoria	291
Constantinopolitanus	256	Elemni	326	Intubus Sativus	303
Keyri	252	Galbanum	339	Iris	264, 265
Solis	272	Lacca	327	Juncus	126
Fontinalis	122	Mastiches	327	Juniperus	23
Fraga	305	Opopanax	340	Iva arthetica	182
Fragaria	305	Sagapenum	340		
Frangula	51	Serapinum	340	L.	
Fraxinus	3	Tacamahaca	326	L Abdanum	341
Fraxinella	194	Tragacantha	325	Labrum Veneris	170
Frumentum turcicum	218	Gutta Gamba	331	Lachryma Jobi	217
Fucus Marinus	140			Lactuca	302
Fumaria	210	H.		Ladanum	341
Montana	211	H Alicacabum	205	Lagopus	82
Bulbosa	211	peregrinum	206	Lampfana	76
Fungus	100	Hedera arborea	54	Lapathum	304
		Terrestris	104	aquaticum	155
G.		Hedysarum	218	sanguineum	304
G Alanga	331	Clypeatum	220	rotundifolium	304
Galega	219	Helenium	187	Lappa	80
Gallium	74			Lathy-	

R E G I S T E R.

<p>Lathyris 220 Laurus 21 Laurus rosea 22 Lauzeola 53 Lavendula 230 Lens 222 palustris 125 Lentiscus 327 Lepidium 214 Levisticum 288 Libanotis 292 Galenii 293 Herbariorum septentrionalium 293 Lignum aloës 318 Colubrinum 319 Nephriticum 318 Rhodium 318 Santalum 319 Ligustrum 36 Lilium album 258 purpureum 259 Montanum 259 Byzantinum 259 non bulbosum 260 Convallium 260 Lilia sphodelus 260 Linaria 64 Lingua canis 106 Cervina 200 Linum 64 Liquidambar 327 Liquiritia 191 Lisimachium 131 Litospermum 180 Lotos hortorum odora 238 Lunaria 253 Lupinus 261 Lupulus 74 Lutum 65 Lychnis Coronaria 254 Constantinopolitana 256 Chalcedonica 256 M. Majorana 229 Mala Æthiopica 208 infana 209</p>	<p>Malus 10 Arantia 20 Cotonea 11 Citria 20 Limonia 20 Persica 16 Malva 153 Hortensis 273 Mandragora 207 Marubium 68 palustre 129 Marum 230 Mastiche 327 Matrefillon 155 Matricaria 238 Matrysilva 54 Mechoacanna 330 Melanthium 225 Melanzana 209 Melica 217 Melissa 240 Melilotus 81 Melo 309 Mentha 240 Mercurialis 97 Meum 289 Milium 58 Milium solis 181 Millefolium 83 aquaticum 125 Mispilus 12 Mollugo 74 Moly 262 Momordica 228 Morsus Diaboli 78 gallinæ 88 Morus 16 Muscus terrestris 99 pulmonarius 99 arboreus 100 Capillaris aureus 99 Myrobalani 336 Myrrrha 324 Myrphis 296 Myrthus 34 Brabantica 51</p>	<p style="text-align: right;">N.</p> <p>Napellus 248 Napus 311 Narcissus 267 Pseudo-narcissus 268 Nasturtium hortense 308 aquaticum 127 Indicum 198 Hiemale 128 Nepeta 244 Nicotiana 65 Nigella 225 Nigellastrum 62 Noli me tangere 214 Nummularia 142 Nux aromatica 319 Juglans 13 Moscata 319 Myristica 319 Pistachia 323 Vesicaria 29 Vomica 337 Nymphaea 123</p> <p style="text-align: right;">O.</p> <p>Ocimum 232 Olibanum 328 Onobrychis 219 altera Dodonæi 220 Ononis 45 Opium 342 Opopanax 340 Ophioglossum 132 Orchis 278 Organum 239 Ornithopodium 78 Ornus 4 Orobusherbariorum 221 Ostrucium 219 Oxalis 302 Oxyacantha 46 Oxys pliniana 86</p> <p style="text-align: right;">P.</p> <p>Pæonia 276 Palma 323 Palma Christi 195 Panax Heraclium 293 Aclepium 293</p> <p style="text-align: right;">Z z Syria-</p>
---	--	--

R E G I S T E R.

Syriacum	294	Polypodium	96	Rapistrum	76
Panicum Indicum	217	Polytrichon	116	Regina prati	145
Panis porcinus	93	Pomum amoris	208	Refta bovis	45
Papaver hortense	249	Populus	5	Rhabarbarum	330
Corniculatum	250	Porrum	316	Rhamnus	43
spinosum	250	junceum	316	Rheum	330
erraticum	63	Portulaca	304	Ribesium	43
rheados	63	marina	51	Ricinus	196
Paralytica	273	Potamogeton	122	Roella	116
Parietaria	108	Prassium	68	Rofa	40
Paronichia	109	Primula veris	278	Rofa hiemalis	273
Pastinaca tenuifolia fativa		Prunella	112	Ros folis	116
lutea	313	Prunum	12	Rubia tinctorum	72
latifolia fativa	313	Pseudo-acanthus	161	Rubus	44
Pedicularis	196	Pseudo-capficum	216	Rus	33
Pepo	310	Pseudo-iris	129	Rufcus	38
Perfoliata	120	Pseudo-narciffus	268	Ruta	237
Periclymenum	54	Pseudo-rabarbarum recen-		muraria	115
Perficaria	137	tiorum	304		
Personata	80	Pyllium	180	S.	
Pes anferinus	162	Ptarmical	189	S Abina	24
Petasites	136	Pulegium	232	Saccharum	342
Petrofilinum	294	Pulmonaria	177	Sagapenum	340
Petum	65	Pulfatilla	247	Sagittalis	132
Peucedanum	284	Pyrethrum	188	Salix	6
Phalangium	277	filvestre	189	Salicaria	131
Phalaris	59	Pyrola	112	Salvia	235
Phellandrium	142			Sambucus	8
Phu	192	Q.		rofea	41
Phyllitis	200	Q Uercus	1	Scamonea	341
Pilofella	113	Q uincquefolium	104	Sampfucus	229
Pimpinella	244	aquaticum	138	Sana munda	91
Piper nigrum	333	R.		Sanguis Draconis	329
album	334	R Adix Chinæ	329	Sanicula	176
longum	334	Curcumæ	331	guttata	283
aquaticum	146	Cava herbariorum	211	Saponaria	280
Piperitis	214	Jalappæ	330	Sarcocolla	328
Pirus	10	Mechoacannæ	330	Saffafras	317
Piftolochia	214	Rhodia	189	Satureja	236
Pifum	61	Turbith	331	Satyrium	278
Platanaria	236	Contrayervæ	331	regium	278
Platanus	29	Galangæ	331	Saxifraga	118
Plantago	151	Ranunculus	152	Scabiofa	69
Polium Montanum	233	Hortenfis	246	peregrina	281
Polygalon	86	Rapa	311	Scandix	77
Polygonum	160	Raphanus	312	Scarlea	236
Polygonatum	95	Rafticanus	312	Schænantum	333
		lylveftris	312	Scolopendria	100

R E G I S T E R.

Scordium	244	infectoria	47	Triticum	57
Scorpioides	182	alba sylvestris	164	vaccinum	72
Schrophularia minor	143	Spinacia	300	Tulipa	268
major	143	Spondylium	161	Tunica	255
Scorzonera	179	Staphisagria	196	Turbith	330
Sebesten	322	Stæchas	231	Tuffilago	66
Secale	57	Stramonia	172		
Securidaca	218	Stratoites aquatica	132	V.	
Sedum	109	Strycnodendrum	216	V Accaria	67
Semen Sanctum	244	Styrax Calamita	329	V Vaccinum	50
zedoariæ	244	liquida	329	Vaccinia palustria	56
Sementina	244	Succisa	70	Valeriana	192
Sempervivum	109	Symphytum	157	Græca	192
Sena	337	maculosum	177	Verbalcum	70
Senecio	75	Syringa	37	silvestre	179
Serapinum	340			Verbena	185
Serpentaria	187	T.		Veronica Mas	183
aquatica	132	T A bcum	65	fæmina	184
Serpillum	120	Tamarindor. arbor	322	Vicia	61
Serratula	89	Tamariscus	33	Vinca pervinca	194
Sefili officinarum	287	Tanacetum	77	Vincetoxicum	204
Matfilienfe	288	Taraxacum	156	Viola	251
Sigillum Salomonis	95	Taxus	27	Damascena	252
Siler Montanum	287	Telephilum	190	Mariana	253
Siliqua Dulcis	321	Thalietrum	150	Matronalis	252
Sinapi	306	Thlaspi	77	Palustris	126
Sifarum	313	Candiæ	273	Tricolor	82
Sifymbrium	147	Thus	328	Viorna	103
Sium	141	Thymus	231	Virga aurea	178
Solanum	84	Tilia	5	Vifnaga	297
fomniferum	207	Tithymalus	197	Vitis vinifera	56
lethale	207	Tormentilla	90	Nigra Fuchfi	103
arborescens	216	Tota bona	120	Viurna	31
pomiferum	216	Tragoriganum	240	Ulmaria	145
Solatrium	14	Tribulus aquaticus	125	Ulmus	9
Soldanella	139	Trichomanes	116	Umbilicus veneris	280
Solidago farracenica	178	Trifolium acetosum	86	Urtica	78
Sonchus	172	Agrarium	82	Ufnea	100
Sophia	110	Americanum	223	Uftilago	60
Sorbus aucuparia	4	Cochleatum	238	Uva Lupina	103
Sorgum	217	Corniculatum	82		
Spergula	59	Fruticans	224	X.	
Spica	230	Odoratum	231	X Yloloës	318
Nardi Indica	332	Palustre	133	X Xylofteum	55
Celtica	332	Pratenfe	81	Z.	
Spina acuta	46	Spinofum creticum	223	Z Arzaparilla	332
		Tripolium	148	Zedoaria	332
				Zinzibor	332

Eynde van 't Latijne Register.

Medicinael Register,

Vande

Krachten en het Medicinael gebruyck der Boomen, Heesteren, Boom-gewassen, Kruyden, Planten, en yreemde Droogen, uyt dese *Nederlandtse Herbarius of Kruydt-boeck* versamelt.

A.

Adem's kortsheyt verbeteren. Siet kortsheyt des Adems.
Adems stauck verdrijven 23 b. 320 b. 324 a. 332 b.
Nembozstigheidt genesen. Siet Enghbozstigheidt.
Nengesicht klaer en schoon te maken 259 a.
Nengesichts Placken te verdrijven. Siet Placken des Nengesichts.
Ners-darm uytgesoncken zijnde wederom in te drijven 11 b. 71 a. 78 a. 213 a.
Nmandelen gezwollen zijnde genesen. Siet gezwollen van de keel.
Nimbepn genesen 34 a. 45 a, b. 56 b. 64 b. 69 b. 71 a. 88 b. 89 b. 98 b. 106 b. 143 a. 171 a. 228 b. 262 a. 293 a. 323 b. 337 a.
Nngelen uyt de Wonden te trecken 46 a.
Nppetijt te verwecken 56 b. Besiet verder / Maegh die verzwackt is te verstercken.
Nrbepdt der barende Drouwen te verlichten 55 a. 170 b. 142 a. 172 b. 181 b. 226 a. 228 b. 230 a. 231 a. 236 a. 255 b. 257 a. 258 b. 266 b. 269 b. 286 b. 288 a. 294 b. 337 b. Siet verder / geboozte te beboozden.

B.

Bngigheyt aen 't Herte genesen 240 a.
Bedozen Beenderen te separeeren 285 b.
Been-bzeucke genesen 111 b.
Beenderen uyt de Wonden te trecken 263 b. 308 a. 339 a.

Beeten van venijnigh Gedierte ghenesen 73 b. 180 b. 194 a. 204 b. 291 b.
Beten van verwoet Gedierte genesen 191 b. 204 b.
Beeten van dosse Honden genesen 14 a. 61 b. 80 a. 88 a. 221 b. 238 a. 272 b. 291 a. 314 b.
Beeten van Slangen genesen 3 b. 75 a. 88 a. 221 a, b. 263 a. 291 a. 319 b.
Belroog genesen 57 a.
Beroertheyt genesen 6 a. 202 b. 230 a. 231 a. 261 a. 277 a. 278 b. 292 a.
Besmettelijcke Sieckten genesen 8 b. 24 a. 69 b. 70 b. 90 b. 93 b. 103 b. 137 a. 162 a. 169 a. 180 a. 188 a. 192 b. 204 b. 213 a. 219 b. 237 b. 245 a, b. 249 b. 266 b. 270 a. 290 a. 292 a. 297 a. 308 a. 324 a.
Besertheyt van binnen te genesen 32 a. 64 b. 73 b. 89 b. 90 b. 149 b. 156 b. 192 a. 242 a. 244 b. 309 a.
Bezwinuenisse. Siet / 't Herte te verstercken.
Bevinge der Leden genesen 24 a. 68 a.
Blaren aen de voeten genesen 315 a.
Bloeden der Wonden te stelpen 2 a. 9 b. 26 a. 93 b. 100 a. 105 b. 107 b. 118 a. 124 b. 145 b. 157 a. 160 a. 276 a. 321 a. 329 a.
Bloeden uyt de Neus te stempen 6 a. 47 a. 74 a. 79 a. 100 a. 110 b. 118 a. 131 b. 146 b. 226 a. 315 a. 325 a.
Bloet-ganck ghenesen 2 a. 9 b. 16 a. 18 b. 28 b. 31 a. 35 a. 54 b. 73 b. 83 b. 99 b. 100 a. 111 a. 113 b. 118 a. 131 b. 157 a. 176 b. 177 a. 184 b. 280 a. 305 a. 326 a.
Blaet

Medicinael Register.

- Bloet-piffen genesen** 2 a. 35 a. 90 b. 102 a. 104 b. 117 b. 125 a. 130 a. 132 a. 146 b. 151 b. 305 a.
- Bloet-spoutwen genesen** 2 a. 6 b. 15 b. 18 a. 34 a. 35 a. 39 a. 56 b. 80 a. 83 b. 90 b. 99 b. 100 a. 104 b. 113 b. 127 a. 130 a. 131 b. 133 a. 145 a. 146 b. 151 b. 156 b. 157 a. 159 a. 160 b. 176 b. 177 a, b. 184 b. 201 a. 210 a. 281 b. 305 a. 322 b. 328 a. 329 a.
- Bloet / 't welck in 't Lichaem geronnen is / te doen scheidten** 6 a. 20 a. 70 a. 91 b. 95 b. 111 b. 112 b. 204 b. 226 a. 235 a. 291 a. 296 b. 309 a.
- Bloedt te supberen** 74 b. 75 a. 156 b. 167 a.
- Bloedt-zweeren genesen** 71 a. 80 a. 236 a. 263 a. 300 a.
- Borst te supberen** 22 a. 23 b. 64 a. 66 a. 68 b. 96 b. 117 b. 130 b. 169 b. 188 a. 254 b. 285 b. 286 b. 296 b. 312 b.
- Borsten der Vrouwen die gezwollen zijn / te genesen** 15 b. 160 b. 210 a.
- Borsten der Vrouwen die verhardt zijn / te vermoghen** 197 b. 221 b. 209 a.
- Borsten die zweeren te genesen** 228 b.
- Borst genesen** 50 b.
- Bzaken te verwecken** 310 a. 312 b.
- Bzaken te doen ophouden** 3 b. 11 a. 12 b. 26 b. 93 b. 332 b. 333 b.
- Bupck-loopen genesen** 9 b. 12 b. 15 b. 16 b. 18 b. 26 b. 31 a. 33 b. 41 a. 46 a, b. 56 b. 71 a. 82 b. 90 b. 93 b. 104 b. 107 a. 111 a. 114 a. 123 a. 124 a. 125 b. 127 a. 130 a. 142 b. 145 a. 151 b. 160 b. 171 a. 180 b. 194 a. 201 a. 218 a. 250 a. 267 b. 281 b. 290 a. 304 b. 306 a. 314 a. 320 a. 324 a. 328 a, b. 329 a. 332 b. 341 b.
- Bupck-pijn genesen** 7 a. 14 a. 18 b. 21 a. 22 a. 23 b. 39 a. 42 b. 47 b. 58 b. 59 a. 64 a. 66 b. 71 a. 78 a. 81 a. 82 a. 98 b. 105 b. 107 b. 117 b. 118 b. 119 b. 120 a. 130 b. 137 b. 141 b. 162 b. 166 a. 180 b. 190 b. 204 b. 213 a. 219 b. 228 b. 230 a. 231 a. 236 b. 237 a. 240 a. 242 a. 249 b. 263 b. 266 a. 277 a. 284 b. 286 a, b. 287 a, b. 289 b. 292 a. 295 b. 296 a, b. 313 b. 314 a. 320 a, b. 324 a. 332 a. 334 a. 336 a. 340 b.
- Bupck-pijn der jongh-gebooren kinderen** 18 b. 72 a. 241 b. 269 b. 284 b. 320 b.
- Bupck weeck te maken** 97 b. 150 b.
- Buplen / dooz ballen of stooten veroozsaekt / te verduyven** 299 b.
- By-slapens lust vermeerderen** 268 b. 279 b. 295 a. 308 a. 339 a.
- C.
- C Arbunculen genesen** 11 b.
- C Colijck genesen. Siet Bupck-pijn.**
- D.
- D Aimpen uyt de Maegh na 't Hoofst stijgende / te beletten** 290 a. 328 a.
- Dicke materie dooz den Keijn af te setten** 250 b.
- Doode Ducht af te drijven** 25 a. 142 a. 183 a. 212 a. 262 a. 270 a. 323 b.
- Doofheydt genesen** 3 b. 22 a. 23 b. 94 b. 104 b. 237 b. 263 a. 299 b. 315 a. 336 a.
- Dooenen uyt te trecken** 46 a. 249 b. 263 b.
- Draepinge des Hoofst genesen** 6 a. 23 b. 120 a. 180 b. 205 b. 230 a. 255 b. 261 a. 332 a. 336 a. 340 a.
- Drooghte van de Tongh te verduyven** 181 a. 309 b.
- Drop in de Vrouwen Borsten genesen** 288 a. 294 b.
- Droffel-pisse genesen** 5 a. 26 a. 39 a. 41 a. 108 b. 170 b. 194 a. 219 b. 269 b.
- Druypert. Siet ontbloepinge des Zaets.**
- Duyfelingh in 't Hoofst genesen. Siet draepinge des Hoofst.**
- Duyfster Gesicht verbeteren. Siet Gesicht / verzwackt of verduyftert zijnde / te verstercken en te verklarcken.**
- E.
- E nghbozstighent genesen** 22 a. 23 b. 25 a. 28 b. 55 b. 66 a. 67 b. 68 b. 79 b. 80 b. 83 a. 92 b. 146 b. 161 b. 169 b. 185 b. 188 a. 191 a. 192 b. 194 a. 213 a. 226 a. 234 b. 236 b. 239 b. 240 b. 242 a. 244 a. 252 b. 257 a. 258 b. 265 b. 266 b.

Medicinael Register.

266 b. 281 a. 288 a, b. 291 a. 292 a. 296 a.
299 b. 307 a. 308 b. 324 a, b. 327 a. 333 b.
336 a. 339 b. 340 a, b.
Etterende Ooren ghenesen 263 a. 291 a.
315 a.
Exter-oogen verdzijven 7 a. 20 a. 340 a.

F.

Flacuitherticheyt genesen 87 b. 117 a.
169 b. 261 a. 320 a.
Fistulen genesen 91 a. 169 b. 178 b. 202 b.
212 a. 263 b. 266 a.
Der selven eeltachtige kanten te ver-
teeren 161 b.
Fistulen van de Ners-darm genesen 171 b.
Flerecijn genesen 27 a. 47 b. 49 a. 73 b. 74 a.
79 a. 80 a. 110 a. 121 b. 123 a. 125 a.
148 a. 152 a. 159 a. 161 a. 172 b. 181 a.
183 a. 193 b. 195 a, b. 200 a. 202 b. 214 b.
217 a. 222 a. 261 a. 278 b. 300 a. 305 a.
317 b. 318 a. 326 a. 330 a. 333 b. 339 b.
Flerecijn der Doeten. Siet Podagra.
Fontanellen te doen dzagen 54 b.

G.

Glachtige vochtigheden te purgeeren
8 b. 12 b. 41 a. 97 b. 180 b. 182 b.
196 b. 154 b. 255 a. 321 b. 322 a. 336 b.
338 a. 342 a.
Galachtige vochtigheden dooz't Bzaken te
purgeeren 110 b.
Galachtige vochtigheden van boben en van
onderen te purgeeren 193 a.
Gal te bedwingen 23 a. 33 a. 47 a. 42 a.
53 b. 63 b. 90 a. 303 a, b. 306 a.
Geboozte te bebozderen 6 a. 20 a. 42 b. 194 b.
215 a. **Siet verder / arbejdt der batende**
Wrouwen te verlichten.
Gescheurtheyt genesen 26 a. 48 a. 83 b. 89 b.
104 b. 109 b. 114 a. 121 a. 142 b. 148 b.
158 a. 177 a. 184 b. 187 a. 190 b. 228 b.
238 a. 257 a. 268 a. 274 b. 285 b. 323 b.
Gesicht verzwacht of verdunstert zijnde / te
verstercken en te verklarren 24 a. 56 b.
85 b. 98 b. 159 b. 160 a. 180 b. 192 b.
194 a. 211 a. 236 a. 237 b. 252 a. 261 a.
284 b. 285 a. 287 b. 302 b. 306 a. 334 b.

Gezwellen te doen schepden 23 a. 49 a. 58 a.
81 b. 97 b. 114 b. 225 a. 326 a.
Gezwellen die heet of ontsteken zijn / gene-
sen 3 a. 7 b. 103 b. 124 b. 208 b. 253 a.
281 a. 300 a.
Gezwellen in de Keel te verdzijven 9 a. 36 b.
45 a. 70 a. 76 a. 143 a. 212 b. 273 b.
307 a. 301 a. 321 b.
Gezwellen aen de Hals te verdzijven 32 a.
Gezwellen van de Tongh genesen 45 a.
Gezwellen rijp te maken 57 b.
Gezwellen die hardt zijn te vermozwen 64 a.
65 a. 80 a, b. 94 b. 154 a. 155 a. 208 b.
219 b. 222 a. 238 a. 259 a. 262 a. 263 b.
266 a. 293 b.
Gezwellen van 't Fondament genesen 75 b.
Gezwellen van de schamelijcke Leden ge-
nesen 75 b. 210 a.
Gezwellen die intwendigh zijn / genesen 77 b.
Gezwellen van de Lijf-moeder genesen
276 a.
Gezwellen upt koude ontstaen / genesen
143 a. 147 a. 155 a. 230 a. 293 a. 326 b.
339 b.
Gezwellen achter de Ooren te verdzijven
235 b. 263 a.
Gezwellen aen de Nagels genesen 248 b.
Gezwellen der Oogen genesen 303 b.
Gezwellen die knobbelachtigh zijn / genesen
236 a.
Geel-sucht genesen 39 a. 63 a. 64 b. 65 a.
68 b. 69 a. 71 b. 72 b. 73 b. 74 b. 75 b.
94 b. 98 b. 99 b. 102 a. 104 a. 112 a. 115 b.
117 b. 118 a, b. 119 b. 121 b. 141 a. 142 a.
149 b. 156 b. 161 b. 166 a. 169 b. 170 a.
172 b. 174 b. 178 b. 183 a. 186 a. 192 b.
193 b. 195 b. 204 b. 206 b. 211 a. 212 a.
215 a. 221 a. 227 b. 234 a. 242 a. 244 a.
257 a. 265 b. 266 b. 267 b. 269 b. 270 a.
277 b. 288 b. 292 a. 300 a. 304 b. 306 a.
316 b. 327 a. 330 a. 331 b. 333 a, b.
Gicht genesen. Siet Flerecijn.
Graveel genesen / af te setten / en des selfs
pijn te stillen 3 a. 4 a. 12 b. 13 b. 18 b.
19 a, b. 21 a. 22 a. 23 b. 26 b. 28 b. 33 b.
39 a. 43 b. 45 a, b. 46 a. 49 a. 54 b. 56 b.
61 a. 64 a. 68 a. 69 a. 72 a. 73 b. 77 a.
87.

Medicinael Register.

- 78 a. 79 b. 80 a. 81 b. 88 a. 95 b. 101 b. 102 b. 104 a. 108 b. 109 b. 115 b. 118 b. 120 a. 125 b. 128 a. 134 b. 135 b. 142 a. 154 b. 156 b. 158 b. 160 a, b. 162 b. 166 a. 167 a. 170 a. 172 b. 174 b. 179 a. 181 b. 183 a. 184 a. 188 b. 190 b. 192 b. 194 b. 206 b. 215 a. 217 b. 221 a. 227 a. 235 b. 237 a. 239 a. 243 a. 244 a. 245 a. 251 a. 257 a. 263 a. 265 b. 269 b. 271 a. 276 a. 284 a. 285 b. 286 a, b. 287 b. 288 a. 294 b. 295 a. 296 a, b. 297 a, b. 302 b. 303 b. 306 a. 308 b. 309 b. 310 a. 311 b. 312 a. 313 a, b. 316 b. 317 b. 319 a. 322 b. 323 a. 330 a. 339 b.
- H.
- H**uy? te doen groepen 5 a. 30 b. 244 a. 315 a. 339 b.
Huy? uytballen te beletten 6 a. 134 b. 244 a. 315 a. 339 b. 341 a.
Huy? zwart te maken 31 a. 34 a.
Huy? geel te maken 38 b.
Huy? blond te maken 53 a.
Huy? uyt te doen vallen 198 b.
Hardigheyt van de Zenuwen te vermo?wen 323 b.
Harde Gezwellen. Siet Gezwellen die hard zijn / te vermo?wen.
Herte te verstercken 41 a. 43 a. 87 b. 91 b. 117 a. 245 b. 251 b. 320 b.
Herte-kloppinge genesen 41 a. 43 b. 205 b. 227 a. 240 a. 245 a. 255 b. 261 a. 270 a. 320 a. 332 a.
Hersenen te supberen 54 a. 66 a. 87 b. 94 b. 104 a. 153 b. 200 a. 201 b. 230 a. 281 a. 299 b. 301 b. 307 a. 315 a. 328 a.
Hersenen te verstercken 91 b. 120 a. 159 b. 230 a.
Hersenen verdoogen 226 a.
Hesigheyt wech nemen 117 b. 154 a. 191 a. 251 b. 311 b. 322 b. 325 b. 329 b.
Heuwigichte genesen 28 b. 90 a. 104 a. 156 b. 183 b. 188 b. 199 a. 215 a, b. 236 b. 291 a. 306 b.
Hick stillen 239 b. 286 a. 313 b. 314 a. 333 b.
Hitte des Angewants verkoelen 41 a. 43 a. 50 b. 66 b. 83 a. 85 b. 161 a.
- H**itte van de Maegh verkoelen 43 b. 85 b.
Hitte van de Lever koelen 43 b.
Hoest genesen 8 b. 18 a. 19 b. 23 b. 55 b. 63 b. 64 a. 67 a. 68 a. 69 b. 79 b. 92 b. 108 b. 115 b. 146 b. 154 a. 191 a. 210 a. 227 b. 250 a. 252 b. 258 b. 263 a. 284 b. 285 b. 286 b. 287 a. 308 b. 309 b. 311 b. 315 b. 321 b. 322 b. 323 a. 324 a, b. 325 b. 329 b. 340 a.
Hoest die verouderd is / genesen 8 b. 15 a. 23 b. 117 b. 155 a. 234 b. 265 b. 292 a. 295 b. 312 b. 340 a.
Doooge Hoest genesen 8 b. 124 b. 143 a. 307 a.
Hoest der jonge kinderen ghegenesen 294 b. 308 a.
Hoest-pijn te stillen 17 b. 18 b. 58 a. 63 b. 67 a. 72 a. 110 b. 120 a. 132 a. 186 a. 189 a. 190 a. 200 a. 237 a. 241 a. 255 b. 266 a. 302 b. 325 a. 326 a. 329 b.
Hoest-pijn uyt hitte te stillen 8 b. 41 a. 56 b. 58 a. 84 b. 124 b. 251 b. 309 a. 310 a.
Hoest-pijn uyt koude ontsiaen 239 a.
Hoest-pijn die verouderd is / genesen 320 a. 330 a. 336 a. 339 b. 340 a.
Huygh te lichten 286 a. 307 a.
Huyberingh der koozzen verdo?wen 189 a.
- J.
- J**uckfels van de Huyt verdo?wen 301 b.
- K.
- K**ack-hielen genesen 94 b. 222 a. 263 a. 301 b. 311 b. 315 a. 328 b.
Kancker genesen 105 b. 107 a. 184 b. 221 a. 248 b.
Klap-ooren genesen 71 a. 236 a. 272 b.
Klieren te verdo?wen 32 a. 73 b. 80 b. 94 b. 153 a. 263 b. 266 a. zweerende 272 b.
Kloben aen Handen / Voeten / en Tuppen genesen 133 a. 274 b. 328 a.
Kloben aen 't Fondament genesen 64 b.
Kloben in der Vrouwen Cepels ghegenesen 11 b. 325 b.
Knobbelachtige Gezwellen. Siet Gezwellen die knobbelachtigh zijn.

Kooz?

Medicinael Register.

Hoozfen verdrijven 8 b. 14 b. 28 b. 66 a.
 71 b. 74 b. 77 a. 83 a. 92 b. 96 b. 102 a.
 109 a. 112 a. 115 b. 118 a, b. 119 b. 121 b.
 141 a. 156 b. 160 b. 161 a. 169 b. 167 a.
 169 a. 180 b. 192 a. 193 b. 195 b. 201 a.
 202 b. 211 a. 238 b. 243 a. 270 b. 280 a.
 292 a. 302 a. 307 a. 313 a. 317 b. 319 b.
 330 a. 337 a.
Alle-daeghse 181 b.
Derden-daeghse 14 a. 129 b. 141 a.
 215 a. 304 b.
Vierden-daeghse 50 a. 280 a.
Zwandende 21 a. 41 a. 43 a, b. 56 b.
 63 b. 67 a. 80 a. 87 b. 102 b. 110 b.
 124 b. 145 b. 157 b. 180 b. 227 b.
 351 b. 303 b. 305 a. 309 b. 322 a, b.
Besmettelijche 21 a. 180 a. 184 a. 237 b.
 245 a. 249 b.
Kortheyde des Adems te verbeteren 18 a.
 117 b. 200 a. 323 a. **Siet verder / Engh-**
bozsticheyt.
Koude Pisse genesen 18 b. 19 a. 36 b. 102 b.
 130 b. 191 b. 215 a. 230 a. 231 a. 234 b.
 243 a. 288 a. 289 b. 290 a. 296 a. 320 a, b.
 322 b.
Koude Gezwellen. **Siet Gezwellen** uyt
houde ontstaen.
Koude gebzeken van de Herffenen genesen
 174 b. 183 b. 230 a. 231 b. 235 b. 261 b.
 277 a. 292 a. 320 a. 334 b. 335 b. 341 a.
Koude gebzeken van de Zenuwen genesen
 183 b.
Koude gebzeken van 't Herte genesen 334 b.
 335 b.
Koude ghebzeken van de Longh genesen
 334 b.
Koude ghebzeken van de Maegh 334 b.
 335 b.
Koude gebzeken van de Lijf-moeder gene-
 sen 334 b.
Koude gebzeken van de Zenuwen 235 b.
 307 a. 320 b.
Kramp genesen 252 b. 263 a. 287 b.
Kranckfimmigheyt genesen 202 b.
Krop-klieren genesen 68 b. 73 b. 80 a. 94 b.
 110 b. 143 b. 216 a. 222 a. 262 a. 266 a.

L.

L **Amnigheyt** genesen 22 a. 32 a. 42 b.
 73 b. 80 a. 130 b. 189 a, b. 202 b.
 231 a. 277 a. 278 b. 330 a. 340 b.
Leden die verstopct of verwozongen sijn /
verbeteren 58 a. 80 b. 94 b. 102 b. 134 a.
 217 a. 230 a. 238 b. 259 a. 268 a.
Leden die gekrompen sijn / genesen 107 b.
 130 b. 231 a. 257 a.
Leden die verkout sijn / verwarmen 189 a.
Lenden-pijn te stillen 15 a. 76 a. 325 b.
Leber-sucht genesen 28 b. 139 b. 215 b.
Leber die verstopct is / te openen. **Siet ver-**
stoptheyt van de Leber.
Licht-tekenen verdrijven 324 a. 341 a.
Loopende Oogen genesen 37 a. 43 a. 75 b.
 97 b. 110 a. 133 a. 159 b. 270 b. 293 b.
 328 b. 337 a. 338 b.
Longe-sucht genesen 299 b.
Lucht die besinet is / verbeteren 7 b. 24 a.
 130 b. 291 a. 332 b. 335 b. 341 b.
Lupfen te dooden 30 b. 33 b. 53 a. 196 a.
 301 b.
Lups-siechte genesen 202 a.
Lijf-moeders uytfincken genesen 11 a, b.
 22 a. 35 b. 184 b.
Lijf-moeders opstijginge genesen 11 a. 14 a.
 17 b. 18 b. 68 a. 70 a. 103 a. 137 b. 161 b.
 239 a. 240 b. 277 b. 285 b. 286 a. 287 a.
 288 a, b. 291 a. 292 a. 313 b. 325 a. 326 b.
 340 a.
Lijf-moeder verkout zijnde / te verwarmen
 22 a. 190 b.
Lijf-moeder verhart zijnde / te vermozwen
 225 a. 252 a. 266 a.
Lijf-moeder der Kraem-vrouwen te supbe-
 ren 277.

M.

M **Maegh-pijn.** **Siet pijn** in de **Maegh.**
Maegh verzwackt ofte verkout zyn-
 de / te verstercken ende te verwarmen
 11 b. 21 a. 26 b. 43 b. 119 b. 130 b. 188 a.
 191 b. 237 a. 240 a. 291 a. 292 a. 320 a, b.
 326 b. 328 a. 332 a. 334 a.
Maegh supberen 169 a.

Maent-

Medicinael Register.

Maendt-stonden te verwecken 22 a. 23 b. 25 a. 36 a. 45 b. 63 a. 64 b. 68 a, b. 71 b. 73 b. 74 b. 77 b. 78 a. 79 b. 92 b. 94 b. 95 b. 97 b. 107 b. 118 b. 120 a. 121 b. 128 a. 129 b. 130 b. 137 b. 141 a. 142 a. 148 a. 165 a. 183 a. 185 b. 188 b. 191 b. 192 b. 194 b. 204 b. 212 a. 213 a. 215 a. 221 a. 226 a. 230 a. 231 a. 234 a, b. 236 a, b. 237 a, b. 238 b. 239 a, b. 240 b. 242 a. 248 a. 244 a, b. 252 a, b. 253 b. 261 b. 265 b. 266 b. 270 a. 277 a. 281 a. 284 b. 285 b. 287 b. 288 a. 289 b. 291 a. 293 b. 295 b. 297 a, b. 309 a. 313 b. 314 b. 317 b. 320 b. 324 a. 329 b. 331 b. 332 b. 333 a. 337 b. 340 a, b.

Maent-stonden onmatig vloepende te stoppen 2 a. 7 a. 9 b. 13 a. 16 b. 33 b. 41 a. 46 a, b. 82 b. 90 b. 93 b. 99 b. 100 a. 107 a. 113 b. 124 a. 127 a. 130 a. 131 b. 133 a. 135 b. 142 b. 145 a. 146 b. 151 b. 157 a. 160 b. 171 a. 176 b. 185 a. 210 a. 218 a. 273 b. 304 b. 305 a. 306 a. 323 b.

Maselen uyt te drijven 19 b. 257 a. 266 b. 312 a. 219 b. 327 a.

Melaetsheyt genesen 184 b. 186 b. 202 a, b. 242 a.

Melck in de Vrouwen Bossten te vermeerderen 36 a. 49 b. 172 b. 284 b. 286 a. 294 b.

Melck in de Vrouwen Bossten op te drijven 193 b. 241 b. 310 b.

Memorie te verstercken 159 b.

Mildt-sucht genesen 4 a. 234 a. 301 a. 306 a.

Mildt verhardt zijnde te vermozwen 3 b. 8 b. 32 a. 33 a. 36 a. 54 a. 66 b. 103 a. 201 a. 208 b. 217 a. 225 a. 226 a. 237 b. 252 b.

Mildt verstoppt zijnde / te openen. Siet verstoptheyt van de Mildt.

Mildt gezwollen zijnde / genesen 79 a. 104 b. 115 b. 130 b. 136 b. 201 a. 237 b. 306 b. 309 a. 340 b.

N.

N **geboorte af te drijven** 25 a. 64 b. 68 a, b. 118 b. 194 b. 237 b. 239 a. 252 a. 266 b. 270 a. 288 b. 297 a. 309 a. 337 b. 341 b.

Na-ween der Kraem-vrouwen te versachten 18 b. 68 a. 141 b. 142 a. 314 b.

Niesen verwecken. 189 b. **Siet verder / Personen te zuiveren.**

Nijn-nagels genesen 109 a.

O.

Oogen die roodt / verhit of ontsteken zijn / te genesen 8 b. 11 b. 29 b. 37 a. 40 b. 56 b. 63 a. 88 b. 105 b. 110 a. 125 a. 157 a. 171 b. 181 a. 208 a. 269 b. 270 b. 272 b. 302 b. 305 a. 325 a. 337 a.

Ontsteking van de keel genesen 13 a. 16 b. 31 a. 36 b. 43 a. 56 b. 108 b. 143 a. 251 b. 306 a.

Ontsteking van de schamelijcke Leden genesen 67 a. 88 b. 172 b.

Ontsteking van 't Bloedt genesen 74 b. 278 b.

Ontsteking van de Lever ghegenesen 87 b. 88 b. 110 b. 124 b. 125 a. 162 a. 186 b. 251 b. 302 a, b. 306 a. 310 a.

Ontsteking van 't Ingewant 124 b.

Ontsteking van de Mildt ghegenesen 79 a. 124 b.

Ontsteking van de Nieren genesen 124 b. 162 a. 251 b. 322 b.

Ontsteking van 't Fondament genesen 172 b.

Ontsteking van de Longh genesen 251 b. 306 a.

Ontsteking van de Maegh genesen 272 b. 303 a, b. 306 a.

Ontsteking van de Lijf-moeder ghegenesen 305 a.

Ontbloeyinge des Zaets te doen ophouden 28 b. 36 a. 41 a. 65 a. 115 b. 124 a. 170 b. 238 a. 303 a. 320 a. 325 a.

Open gaten te sluyten 41 a.

Opdrachtigheyt van 't Aengesicht 123 a. 124 b.

Opstijginge van de Lijf-moeder. Siet Lijf-moeders opstijginge.

Opstoppinge van de Urijn. Siet Urijn af te drijven.

Naa

Over-

Medicinael Register.

Overbloedige Maentstonden. Siet Maentstonden onmatig bloepende te stoppen,

P.

Pest genesen 14 a. 24 a. 69 a. 70 b. 93 b. 103 b. 117 a. 130 a. 165 a. 169 a. 180 a. 204 b. 205 b. 219 b. 237 b. 243 a. 245 a. 249 b. 257 a. 270 a. 291 a. 292 a. 297 a. 308 a. 312 b. 314 b. 315 b. 325 a.

Pestige klieren genesen 11 b.

Pestige gezwellen of buplen genesen 70 a. 103 b.

Pijn te stillen 173 b. 341 a. 342 b.

Pijn der Nieren te stillen 3 a. 14 a. 19 a. 49 a. 64 b. 127 a. 138 a. 154 a. 277 b. 305 a. 333 b.

Pijn van de Leber te stillen 3 b. 127 a. 186 b. 263 a.

Pijn in de Zijde te stillen 3 b. 47 a. 63 b. 64 a. 65 a. 69 b. 75 a. 91 b. 160 b. 162 a. 169 b. 170 a. 192 a. b. 238 b. 243 a. 251 b. 263 a. 266 b. 295 b. 309 b. 313 b.

Pijn der Oren te versachten 5 a. 7 a. 54 a. 65 a. 69 a. 73 b. 88 b. 108 b. 115 a. 119 b. 154 a. 160 b. 172 b. 194 b. 200 a. 236 b. 237 b. 241 b. 263 a. 285 b. 301 b. 341 a.

Pijn der Oogen versoeten 40 b. 63 a. 208 a.

Pijn des Lijf-moeders stillen 42 b. 64 b. 66 b. 70 a. 98 b. 107 b. 119 b. 141 b. 185 b. 240 b. 249 b. 277 b. 289 b. 300 a.

Pijn in de Maegh te stillen 42 b. 47 a. 68 a. 75 b. 81 b. 91 b. 127 a. 131 b. 239 b. 288 b. 320 a. 332 b. 333 a.

Pijn der Darmen versachten 42 b. 288 b. 332 b. Siet verder / Supck-pijn ghegenesen.

Pijn van de Blaes te versoeten 49 a. 64 b. 72 a. 97 b. 154 a. 263 b. 277 b. 305 a. 333 b.

Pijn van de Milt stillen 104 b. 124 b. 263 b. 276 a. 339 a.

Pijn van de Keel genesen 108 b.

Pijn van de Long versachten 127 a.

Pijn der Vrouwen Borsen versdeten 160 b.

Pijn vooz 't Herte genesen 166 b. 213 a.

Pijn der Leden te stillen 231 b. 326 b.

Pijn der Zenuwen versachten 231 b. 326 a. b. 339 a.

Pijn der Wonden te stillen 326 b.

Pijlen upt de Wonden trecken 263 b.

Placken des Aengesichts te verdzijven 17 b. 19 a. 56 b. 61 a. 64 b. 92 b. 95 b. 118 b. 171 b. 216 a. 287 a. 310 a. 312 b.

Placken van de Hupdt te verdzijven 13 b. 103 a. 121 b. 128 a. 147 a. 192 a. 216 a. 221 b. 261 b. 263 a. 280 b. 306 a. 324 a.

Placken / dooz ballen / slaen of stooten veroorzaecht zijnde / en blaetur geworden / te verdzijven 14 b. 60 b. 103 a. 107 a. 119 b. 137 a. 189 b. 242 a. 262 a. 299 b.

Pleuris genesen 10 b. 63 b. 64 a. 69 b. 73 b. 169 b. 170 a. 199 a. 238 b.

Pleuris verzworen zijnde / genesen 10 b. 79 b.

Pocken genesen 4 a. 38 b. 47 b. 61 a. 77 a. 83 a. 167 a. 277 b. 281 b. 317 b. 318 a. 330 a. 336 a.

Kinder-pockjens upt te dzijven 19 b. 257 a. 266 b. 309 a. 312 a. 319. 327 a.

Podagra genesen 5 a. 26 a. 56 b. 57 a. 71 a. 76 a. 92 b. 94 b. 99 b. 114 b. 202 a. 326 a.

Popelsne genesen 17 b. 238 a. 336 a.

Puckels des Aengesichts te verdzijven 17 b. **P**upsten te verdzijven 3 a. 41 a. 108 b. 111 a. 218 b. 281 a. 306 a. 325 a.

Pupsten van de schamelijcke Leden te verdzijven 146 b.

Q.

Quetsuren genesen. Siet Wonden genesen.

Quetsinge van de Darmen genesen 133 a.

Quetsinge van Longh genesen 143 a.

Quetsinge van Nieren genesen 158 b. 325 b.

Quetsinge van de Blaes ghegenesen 158 b. 325 b.

Quetsinge van de Beenen genesen 162 b.

Qupken na 't genesen van de Pocken te doen ophouden 46 b.

R.

Rode Loop. Siet Bloet-gangh.

Roos genesen 84 b. 108 b. 146 b. 148 b.

Root Meljoen. Siet Bloetgangh.

Rou.

Medicinael Register.

- Routwigheyt van de Tongh genesen** 11 b. 181 a.
- Routwigheyt van de Keel ghenesen** 181 a. 227 b.
- S.
- Schelferinge des Hoofst verdrijven** 101 b. witte Schelferinge 190 a.
- Schelle van de Oogen verdrijven** 94 b. 98 b. 306 a. 314 b. 328 b.
- Scheursel. Siet Gescheurtheyt.**
Vleesigh Scheursel genesen 45 b.
- Scheur-buyck ghenesen** 28 b. 37 a. 51 a. 110 b. 121 b. 128 a. 130 b. 134 a. 135 b. 136 b. 139 b. 211 a. 257 a. 277 b. 299 a. 306 a. 308 b. 313 a.
- Schurft genesen** 2 b. 3 a. 5 a. 10 a. 21 a. 24 a. 29 b. 33 a. 52 a. 57 a. 61 a. 70 a. 74 a. 77 a. 83 a. 88 a. 97 b. 139 a. 184 a. 188 b. 195 b. 208 b. 210 a. 211 a. 212 a, b. 235 a. 257 a. 261 b. 303 b. 304 b. 332 b. 336 a.
witte Schurft des Aengesichts 181 a.
quaetaerdige Schurft 198 a. 202 a. 205 b.
- Schurftheyt des Hoofst genesen** 45 a. 53 a. 56 b. 69 b. 116 a. 134 b. 197 b. 310. 315 b.
- Schurftheyt van de Vlaes genesen** 135 b.
- Sciatica. Siet Heup-gichte.**
- Schemeringe der Oogen verdrijven** 171 b. 269 b.
- Seere Hoofden der Kinderen genesen** 25 a. 197 a. 235 a. 241 a.
- Seere Keel ghenesen** 46 b. 273 b. 312 a. 321 b.
- Seere Oogen genesen** 266 b.
- Sinckinge genesen** 23 b. 42 b. 65 b. 71 a. 105 b. 107 a. 155 a. 189 b. 210 a. 226 a. 231 a. 237 a. 250 a. 287 b. 317 b. 318 a. 322 b. 325 b. 326 a. 328 b. 329 b. 332 b.
- Sinckinge die op de Keel en Tandt-bleesch vallen te verdrijven** 12 b.
- Sinckinge die op de Oogen vallen / te beletten** 23 b. 29 b. 58 a. 184 b. 234 a. 362 b.
- Sinckinge die op de Longh vallen / te beletten** 324 b.
- Slaep te verwecken** 85 b. 107 a. 127 a. 173 b. 250 a. 300 a. 303 a.
- Slaep-sieckite genesen** 196 b. 231 a. 238 a. 306 b.
- Slijmerige vochtigheden te purgeeren** 41 a. 47 a. 52 a. 53 b. 196 b. 268 b. 336 b. 338 a.
- Slijmerachtige vochtigheden van boben en van onderen te purgeeren** 193 a.
- Slijmerige vochtigheden dooz 't Braken te purgeeren** 110 b.
- Snijdingh in 't Water maken te versoeten** 14 a. 238 b. 322 b. 325 b.
in de Darmen 225 a.
- Sood van de Maegh genesen** 269 b.
- Spanninge der Zenuwen te genesen** 78 b. 81 a. 112 b. 158 a.
- Speenen. Siet Umbeyen.**
- Speen-aderen te openen** 314 b.
- Splinters upt te trecken** 249 b. 263 b.
- Spoeten te verdrijven** 19 a. 21 a. 64 b. 95 b. 118 b. 121 b. 128 a. 171 b. 263 a. 306 a, b.
- Spuw genesen** 6 a. 305 b.
- Steen te brycken** 7 b. 8 a. 12 b. 45 b. 46 a. 49 a. 56 b. 69 a. 75 b. 77 a. 80 b. 217 b. 278 b. 302 b. 308 b. 312 a. 316 b. 319 a. 322 b.
- Steken van de Despen genesen** 22 b. 154 a.
- Steken van vergiftigh Gedierte te genesen** 73 b. 154 a. 180 b. 194 a. 204 b.
- Stecken van Spinnen en Vpen ghenesen** 154 a.
- Steken van de Scorpioenen genesen** 182 b.
- Stof ofte andere dingen in de Oogen gevallen / upt te drijven** 236 a.
- Stoel-gang verwecken** 301 b. 304 b. 322 b. 338 b.
- Stuppen te verdrijven** 13 b. 83 a. 127 a. 195 a. 219 b. 238 a. 255 b. 277 b.
- Swellinge van de Mannelijckheyt te genesen** 36 b.
- Swellinge der Leden te verdrijven** 72 a.
- Swaermoedigheyt verbeteren** 17 b. 75 a. 180 b. 227 a. 252 b. 266 b.
- Sweeringe genesen** 35 a. 55 b. 64 a. 69 a. 106 b. 190 b. 228 b. 338 b.

Medicinael Register.

Sweeringe die ontsteken zijn / genesen 7 b.
Sweeringe die vuyl zijn / genesen 87 b.
 144 b. 184 b. 188 b. 248 b. 255 b. 285 b.
 299 a. 328 b.
Sweeringe omtrent de nagels van de ving-
 ren / genesen 20 a.
Sweeringe der Nieren en Blase genesen
 35 a. 132 a. 146 b. 151 b. 158 a. 191 a.
 309 b. 322 b. 323 a.
Sweeringe van de Lijf-moeder genesen
 36 a. 225 a. 305 a.
Sweeringe van de Mondt en keel genesen
 76 a. 87 b. 90 b. 141 a. 177 a. 178 b. 185 a.
 186 a. 253 a. 306 a. 338 b.
Sweeringe der Darren genesen 146 b.
 281 a.
Sweeringe van de Longe 79 b. 81 a. 112 b.
 158 a.
Sweeringe der schamelijcke Leden genesen
 112 a, b. 144 a.
Sweeringe van de Mondt 112 b.
 Dochts-eetende Sweeringe te genesen
 84 b. 91 b. 123 a. 184 b. 191 a. 221 a.
 Holle Sweeringe genesen 174 b. 328 b.
Sweeringe van de Neus-gaten genesen
 257 a.
Sweerende Vrouwen Borsten genesen 60 b.
Sweeren te doen rijpen 218 b. 225 b.
Swet te verwecken 58 b.

T.

Tanden die los zijn / vast te maken 34 a.
 93 b. 157 a. 179 a. 186 a. 216 a. 248 b.
 324 a. 328 a.
Tanden die hol zijn te doen wpt vallen 54 b.
Tandt-pijn stillen 2 a. 16 b. 23 b. 26 a. 28 b.
 29 b. 37 a. 52 a. 66 a. 85 b. 87 b. 153 b.
 165 a. 186 a. 189 a, b. 196 a. 200 a. 201 b.
 208 a. 235 a. 248 b. 270 a. 278 b. 285 b.
 308 b. 315 b. 326 a, b. 327 a.
Tandt-bleesch / dat bedorven of vuyl is /
 te supberen 2 a. 34 a. 83 b. 114 b. 136 b.
 179 a. 213 a. 235 b. 307 a. 324 a. 327 a.
 338 b.
Tandt-bleesch gezwollen zijnde / te verbete-
 ren 41 a. 43 b. 46 b. 305 a. 308 b.

Bloedent Tandt-bleesch verbeteren 43 a.
 93 b. 152 a. 157 a.
Cape bochtigheden te purgeren 268 b. 340 a.
Cape bochtigheden door 't bzaaken te purge-
 ren 175 a.
Cearinge genesen 61 b. 105 b. 117 a. 154 a.
 177 b. 184 b. 186 b. 221 b. 237 a. 250 a.
 276 a. 297 a. 309 b.
Cranende oogen. Siet loopende oogen.
Creckinge der Zenuwen genesen 78 b.
 107 b. 217 a. 252 b.
Crupten der ooren / siet supsinghe der ooren.

V.

Vallende Siekten genesen 6 a. 13 b. 23 b.
 67 a. 117 a. 161 b. 180 b. 186 b. 189 b.
 195 a. 204 b. 215 a. 219 b. 231 a. 234 b.
 255 b. 261 a. 277 a. 287 b. 288 a. 291 a.
 292 a. 296 a. 333 b. 336 b. 339 b. 340 a, b.
Verbrantheit genesen 10 b. 41 a. 64 a. 80 b.
 96 a. 106 b. 108 b. 110 b. 113 b. 217 a.
 228 b. 258 b. 268 a. 315 a. 325 a.
Vergift verdrijven of wederstaen 3 b. 13 a.
 92 b. 103 b. 121 b. 191 b. 235 b. 243 a.
 291 a. 292 a. 315 b. 323 a. 334 a. 340 a.
Verkoutheydt van de Herffenen verdrijven
 104 a.
Verkoutheydt van de Borst genesen 287 a.
 332 a.
Verkoutheydt van 't Ingelwant verbeteren
 332 a.
Verkoutheydt van de Lijf-moeder genesen
 166 b.
Verrottinge des Lebers wederstaen 116 b.
Verstopthept van de Longh te openen 15 a.
 231 b. 266 b. 316 b. 323 a.
Verstopthept van de Leber openen 16 b.
 36 a. 45 b. 104 a. 119 b. 121 b. 128 a.
 129 a. 141 a. 149 b. 165 a. 167 a. 169 a.
 174 b. 178 b. 183 a. 184 a. 186 a. 187 a.
 192 b. 195 b. 206 b. 221 a. 231 b. 250 b.
 252 a. 257 a. 277 b. 284 b. 285 b. 287 b.
 288 b. 291 a. 294 b. 295 b. 299 a. 300 a.
 302 a. 308 b. 312 b. 316 b. 319 a. 323 a.
 327 a. 330 a. 331 b. 333 a, b. 339 b.
Verstopthept van de Miltd te openen 3 b.
 8 b. 16 b. 32 a. 33 a. 36 a. 45 b. 49 a.
 54 a.

Medicinael Register.

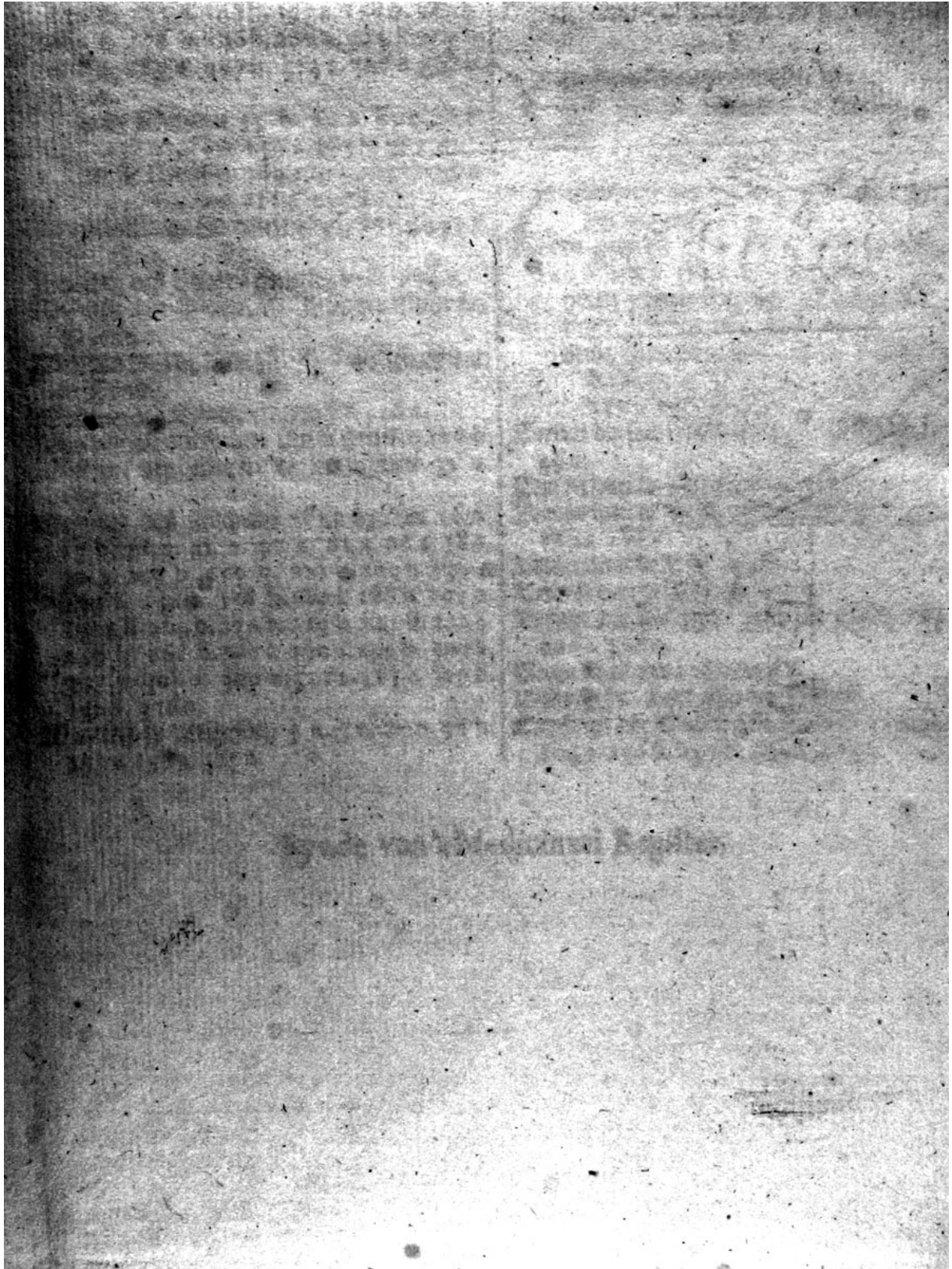
- 54 a. 55 a. 64 b. 73 a. 74 b. 77 a. 96 a.
104 a. 121 b. 128 a. 129 a. 136. b. 141 a.
142 a. 165 a. 169. a. 174 b. 178 b. 184 a.
186 b. 192 b. 195 b. 213 a. 217 a. 221 b.
226 a. 231 b. 241 b. 284 b. 285 b. 288 b.
289 b. 291 a. 294 b. 295 b. 299 a. 308 b.
312 b. 316 b. 319 a. 327 a. 331 b. 333 a, b.
339 b. 340.
- Verstoptheit van de Nieren openen** 49 a.
73 a. 77 a. 82 a. 158 b. 241 b. 252 a. 285 b.
294 b. 316 b. 333 b.
- Verstoptheit van de Gal-blaes** 121 b. 129 a.
294. 327 a. 331 b.
- Verstoptheit van de Lijf-moeder te openen** 73 a. 77 a. 96 a. 104 a. 166 b. 169 a.
174 b. 231 b. 266 a. 294 b. 312 b. 323 b.
332 a. 333 a, b. 339 b. 340 b.
- Verstoptheit van 't Ingewant te openen** 74 b. 92 b. 96 b. 98 b. 107 b. 112 a.
115 b. 188 a. 191 b. 211 a. 234 a, b. 243 a.
313 a. 317 b. 320 b.
- Verstoptheit van 't Hoofd** 230 a. 240 a.
301 b.
- Verlooren Spraek te doen weder komen** 17 b.
- Verschepte vochtigheden van onderen en van boven te purgeeren** 201 b.
- Wijt genesen** 34 a. 147 a. 263 a. 341 a.
- Wlaeken van de Oogen te verdzijven** 157 a.
252 a. 302 b. 314 b.
- Wleesch in de Wonden te doen groepen** 89 b.
- Wleesch in vuple Sweeringe te doen groepen** 222 a.
- Wloeden te stoppen** 15 a. 26 b. 31 b. 33 b.
41 a. 43 a. 73 b. 194 a. 218 a. 290 a. 329 a.
- Wlceratie in de Keel genesen** 132 a.
quade Wlceratien 137 b.
- Wrouwen Wuchtbaer maken** 244 b.
- Wuurigheit verdzijven** 218 b.
- Wuurigheit van de Mondt genesen** 46 b.
- Wyt-terende Deelen des Lichaems te doen groepen** 80 a. 307 a.
- Wyt-puylende Nabels der jonge kinderen wederom in te brengen** 121 a. 285 b.
- Wyt-wassent overbloedigh Wleesch van quade Zeeren en Sweeren te verteeren** 148 a.
- Wyt-sinckinge des Ners-darms. Siet Ners-darms wyt-sinckinge.**
- Wyt-sinckinge van de Lijf-moeder. Siet Lijf-moeders wyt-sinckinge.**
- W.
- W Alginge genesen** 43 b. 237 a. 241 b.
245 a.
- Waterachtige vochtigheden te purgeeren** 8 b. 95 b. 97 b. 148 a. 149 a. 196 b. 254 b.
268 b. 340 a. 341 b. 342 a.
- Water-sucht genesen** 8 b. 20 a. 22 a. 23 b.
36 a. 47 b. 48 a. 49 a. 54 b. 61 a. 64 b.
66 a. 74 b. 78 a. 92 b. 94 b. 102 b. 118 b.
121 b. 127 a. 139 b. 142 a. 149 b. 161 b.
165 b. 166 a. 169 b. 170 b. 178 b. 190 b.
193 b. 195 b. 200 a. 204 b. 215 a, b.
221 a. 234 a. 237 a, b. 238 b. 239 b.
257 a. 256 b. 287 b. 288 a. 292 a. 295 b.
307 a. 312 b. 313 a. 317 b. 318 a. 320 b.
327 a. 330 a. 331 b. 337 a. 338 b. 339 a.
340 a.
- Wegh-luyfen te verdzijven** 147 a.
- Wilde Vuur ghenesen** 64 a. 84 b. 97 b.
181 b.
- Winden die beslooten zijn / te breecken** 226 a. 287 a. 288 a. 292 a. 314 b. 333 a.
334 b.
- Winden van de Maegh / Darmen en Lijf-moeder te doen scheidten** 36 a. 69 a. 205 b.
239 a. 288 b. 332 a. 333 b.
- Winter-handen genesen** 301 b.
- Witte Bloet der Vrouwen te genesen** 15 a.
16 a. 33 b. 41 a. 50 a. 80 a. 81 a. 100 a.
176 b. 194 a. 218 a. 236 a. 241 a. 281 b.
296 a. 306 a.
- Witte Zeerigheit genesen** 262 a. 306 b.
- Wonden te heelen** 75 a. 83 a. 87 a. 90 b.
95 b. 107 b. 111 b. 112 a, b. 113 a. 114 a.
120 b. 121 b. 122 b. 129 b. 142 b. 146 b.
149 a. 150 b. 156 a. 160 a. 162 a. 169 b.
176 b. 177 a. 179 a. 184 a. 187 a. 190 b.
199 a. 235 b. 238 a. 240 b. 249 a. 268 a.
270 a. 274 b. 278 b. 299 a. 325 a. 338 b.
- versche Wonden** 2 a. 4 a. 9 b. 11. a.
63 a. 66 a. 83 b. 91 b. 98 b. 99 b.
- W a a 3 132 b.

Medicinael Register.

- 132 b. 133 a. 145 b. 157 a. 158 b. 160 b.
 161 a. 178 b. 186 b. 226 b. 243 a. 269 b.
 276 a. 289 a. 317 b. 324 a. 326 a. 328 b.
 329 a.
- oude Wonden** 55 b. 66 a. 80 b. 91 b.
 178 b. 186 b. 259 a. 285 b. 324 a.
- nyple Wonden** 76 a. 119 a. 184 b. 190 b.
 210 a. 212 a. 213 a. 215 a. 252 a.
- intwendige Wonden** 104 b. 161 a. 292 a.
 340 a.
- Wonden des Hoofst** genesen 55 b. 174 b.
- Wonden der Darmen.** Siet quetsinge der
 Darmen.
- Wonden van de Longh.** Siet quetsinge van
 de Longh.
- Wonden der Zenuwen** genesen 326 a.
- Wonden die ontfleken** zijn te genesen 190 b.
- Wormen der Ooren** te verdrjiben 32 a.
 285 b.
- Wormen des Dupcks** af te drjiben 16 b.
 17 b. 18 a. 21 a. 47 a. 61 a. 66 a. 78 a.
 96 a. 107 b. 119 b. 121 b. 129 b. 132 a.
 139 a. 152 a. 158 b. 169 a. 188 b. 191 b.
 195 a. b. 204 b. 212 b. 219 b. 241 b. 244 a.
 249 b. 261 b. 265 b. 290 a. 299 b. 300 a.
 305 a. 308 a. 309 a. 312 a. 315 b. 319 b.
 332 b. 336 b.
- Wzatten** te verdrjiben 5 a. 7 a. 20 a. 98 b.
 153 a. 198 a. 315 a.
- Wzatten van Fondament** 171 a. 286 a. 293 a.
 Y.
- Y** Delhoofdicheit genesen 171 b.
Y Iser upt de Wonden te trecken 46 a.
 249 b.
- Z.
- Z** Enutwen die verkout zijn wederom te
 verwarmen 22 a. 71 a.
- Zeerer** genesen 35 a. 41 a. 66 a. 69 a. 83 a.
 120 b. 259 a. 324 a. 325 a. 338 b.
 quaetaerdige **Zeerer** 198 a. 221 b.
 nyple **Zeerer** 76 a. 89 b. 144 b.
 oude **Zeerer** 188 b. 191 a. 192 b. 204
 b. 210 a. 215 a. 235 b. 248 b.
 252 a. 255 b. 263 a. 285 b.
- Zeerer** die seer bochtigh zijn / genesen 7 b.
 49 a.
- Zeerer** van de Neusgaten genesen 60 a.
- Zeerer** van de Schamelheyt genesen 99 b.
 112 a. 286 a.
- Zeerer** van de Keel 104 b.
- Zeerer** van de Mondt 105 b.
- Zeerer** die hol zijn / genesen 169 b. 213 a.
 266 a. 328 b.
- Zeerer** Veenen 106 b. 104 b.
- Zijde-pijn.** Siet pijn der Zuden.
- Zupsinge der Ooren** genesen 19 a. 22 a. 94 b.
 104 a. 236 b. 237 b. 299 b. 315 a.

Eynde van't Medicinael Register.

50

